M

M. TVLLII. CICERONIS
ORATIONVM
PARS. II

Cum correctionibus Paulli Manutii.

AL DVS

ALDVS. MANVTIVS. PAVLLI. F. A. N

VENETIIS. ∞DLXIX

GVLIELMO . BELLAIO LANGEO

APVD . SVBALPINAS . GENTES . PROREGE PAVLLVS . MANVTIVS S. P. D.

MAGNI refert, Bellai ornatissime, quo quidque tempore agatur; & ad omnes res non paruum habere momentum solet occasio quaedam, & commoditas, qua uti dicuntur ij, qui nihil, nisi loco, facere consueuerunt. nam quemadmodum pictorum tabulae certo loco positae delectant; eaedemq. minus bono lumine constitutae, non item eorum, qui spectant, oculos tenere solent: sic actiones nostrae mirum est, quantum opportunitate commendentur: ut interdum plus in tempore, quam in ipsa re positum esse uideatur. quod ego cum semper iudicassem, tamen non sum ueritus, quin tibi in ijs rebus uel maxime occupato, quas Rex Christianissimus, & post hominum memoriam maximus tuae fidei, diligentiaeq. mandauit, hoc ipsum, quod nunc a me proficiscitur, officium futurum esset uel iucundissimum. nam, etsi magna tibi est grauissimorum negotiorum imposita moles, quam tu summa tua cum laude, & omnium paene gentium admiratione sustines: tamen in ipsa illa occupatione ita te litterarum tractatio delectat,

ut & legas cum uoluptate, quae alij scripta reliquerunt, & scribas ipse, quae a posteris cum admiratione maxima legentur. ex quo illud consequeris, ut nonmodo regis uoluntati seruias, quod est summa laude dignum; sed etiam posteritati consulas, quo laudabilius esse nihil potest. itaque tantum abest, ut a maioribus tuis omni decore affluentibus ad te ornandum quidquam haurias, ut etiam in te sit, quod ad illos redundet. nam, si tibi aliunde petenda sit laus; unde plura suppetant ornamenta, quam a fratribus tuis, maximeq. ab eo, qui a Paullo III. ita est in Cardinalium collegium cooptatus, ut ei summus Pontifex amplissimam dignitatem non quasi optatam concessisse, sed quasi debitam persoluisse uideatur? cui quidem uiro cum ad summam gloriam nihil desit; cumq. item tibi eae res abunde adsint, quibus homines hominibus antecellere uidentur: tamen fit uestra bonitate, & sapientia, ut uicissim tu in illius dignitate, atque amplitudine, ille in ingenio, atque in uirtute conquiescat tua. uterque uero magna apud regem prudentissimum, & summo iudicio praeditum auctoritate, magno estis apud omnes nomine, & gloria. nam tu quidem, quis est tam longinquus, cui notissimus non sis? non ex praesenti corporis forma, (quamquam multas prouincias Regis legatus obijsti) sed ex imagine ingenij tui, quam uerissimis eloquentiae coloribus expressam in tuis scriptis licet intueri. in hac cum & naturae tuae bonitas, & uirtutis eximia praestantia cernatur: sequi-

tur,

tur, ut, ex ea qui te norunt, iidem ament. quorum ego in numero cum ita essem, ut nemini concederem: tamen non est credibile, quantum ad illam ipsam animi erga te mei uoluntatem addiderit Gulielmi Pellicerij, oratoris in hac urbe Regij, hominis praestantissimi, praedicatio, cuius multi, & egregij de tua laude sermones me iam antea commotum impulerunt, ut ex orationibus Ciceronis, cuius tu libros e manibus dimittere non soles, alteram partem cum tui nominis inscriptione diuulgarem. qua in parte ab erroribus, & mendis uindicanda quantum operae studijq. posuerim, mihi ipse sum testis; quantum autem profecerim, & tu, & alij iudicabunt. tibi quidem, si consequar, ut nostra diligentia probetur: sane meos labores non exiguo compensatos esse fructu existimabo.

INDEX
SECVNDI. VOLVMINIS

19.

PRO . LEGE . MANILIA
AD . POPVLVM
ORATIO . XIII

Q VAMQVAM *mihi semper frequens conspectus uester multo iucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est uisus, Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui semper optimo cuique maxime patuit, non mea me uoluntas, sed meae uitae rationes, ab ineunte aetate susceptae, prohibuerunt. nam, cum antea per aetatem nondum huius auctoritatem loci contingere auderem; statueremque, nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria, afferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putaui. ita neque hic locus uacuus umquam ab ijs, qui* 2
uestram caussam defenderent: & meus labor, in priuatorum periculis caste integreq. uersatus, ex uestro iudicio fructum est amplissimum consecutus. nam cum propter dilationem comitiorum ter praetor primus centurijs cunctis renunciatus sum; facile intellexi, Quirites, & quid de me iudicaretis, & quid alijs praescriberetis. nunc, cum & auctoritatis in me tantum sit, quantum uos honoribus mandandum esse uoluistis; & ad agendum facultatis tantum, quantum homini uigilanti ex forensi usu prope quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certe &,

si quid etiam dicendo consequi possum, ijs ostendam potissimum, qui ei quoque rei fructum suo iudicio tribuendum esse censuerunt. atque illud in primis mihi laetandum iure uideo, quod in hac insolita mihi ex hoc loco ratione dicendi, caussa talis oblata est, in qua oratio nemini deesse potest. dicendum est enim de Cn. Pompeij singulari eximiaq. uirtute: huius autem orationis difficilius est exitum, quam principium, inuenire: itaque non mihi tam copia, quam modus in dicendo quaerendus est. Atque, ut inde oratio mea proficiscatur, unde haec omnis caussa ducitur: bellum graue, & periculosum uestris uectigalibus, atque socijs a duobus potentissimis regibus infertur, Mithridate, & Tigrane: quorum alter relictus, alter lacessitus, occasionem sibi ad occupandam Asiam oblatam esse arbitratur. equitibus R. honestissimis uiris, afferuntur ex Asia quotidie litterae, quorum magnae res aguntur, in uestris uectigalibus exercendis occupatae: qui ad me, pro necessitudine, quae mihi est cum illo ordine, caussam reip. periculaq. rerum suarum detulerunt: Bithyniae, quae nunc uestra prouincia est, uicos exustos esse complures: regnum Ariobarzanis, quod finitimum est uestris uectigalibus, totum esse in hostium potestate: Lucullum, magnis rebus gestis, ab eo bello discedere: huic qui succurrerit, non satis esse paratum ad tantum bellum administrandum: unum ab omnibus socijs, & ciuibus ad id bellum imperatorem deposci, atque expeti: eundem hunc

unum

unum ab hostibus metui, praeterea neminem. Caussa quae sit, uidetis: nunc, quid agendum sit, considerate. Primum mihi uidetur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo esse dicendum. Genus est enim eiusmodi, quod maxime uestros animos excitare, atque inflammare debet: in quo agitur populi R. gloria, quae uobis a maioribus cum magna in rebus omnibus, tum summa in re militari tradita est: agitur salus sociorum, atque amicorum, pro qua multa maiores uestri magna & grauia bella gesserunt: aguntur certissima populi R. uectigalia, & maxima; quibus amissis, & pacis ornamenta, & subsidia belli requiretis: aguntur bona multorum ciuium, quibus est & a uobis, & a moderatoribus reip. consulendum. Et quoniam semper appetentes gloriae praeter ceteras gentes, atque auidi laudis fuistis; delenda est uobis illa macula, Mithridatico bello superiore suscepta, quae penitus iam insedit, atque inueterauit in populi R. nomine, quod is, qui una die tota Asia, tot in ciuitatibus, uno nuncio, atque una litterarum significatione ciues R. necandos, trucidandosq. denotauit, non modo adhuc poenam nullam suo dignam scelere suscepit, sed ab illo tempore annum iam tertium et uigesimum regnat, & ita regnat, ut se non Ponto, neque Cappadociae latebris occultare uelit, sed emergere e patrio regno, atque in uestris uectigalibus, hoc est in Asiae luce uersari. etenim adhuc ita uestri cum illo rege contenderunt imperatores, ut ab illo insignia uictoriae,

riae,

riae, non uictoriam reportarent. triumphauit L. Sylla, triumphauit L. Murena de Mithridate, duo fortissimi uiri, & summi imperatores, sed ita triumpharunt, ut ille pulsus, superatusq. regnaret. uerumtamen illis imperatoribus laus est tribuenda, quod egerunt; uenia danda, quod reliquerunt: propterea quod ab eo bello Syllam in Italiam resp. Murenam
9 Sylla reuocauit. Mithridates autem omne reliquum tempus non ad obliuionem ueteris belli, sed ad comparationem noui contulit: qui postea quam maximas aedificasset, ornassetq. classes; exercitusq. permagnos, quibuscumque ex gentibus potuisset, comparasset; Bosporanis, finitimis suis, bellum inferre simulasset; usque in Hispaniam legatos, & litteras misit ad eos duces, quibuscum tum bellum gerebamus: ut, cum duobus in locis disiunctissimis, maximeq. diuersis, uno consilio, ab unis hostium copijs, bellum terra, mariq. gereretur, uos ancipiti contentione
10 distracti de imperio dimicaretis. sed tamen alterius partis periculum Sertorianae, atque Hispaniensis, quae multo plus firmamenti ac roboris habebat, Cn. Pompeij diuino consilio, ac singulari uirtute depulsum est: in altera parte ita res a L. Lucullo, summo uiro, est administrata, ut initia illa gestarum rerum, magna, atque praeclara, non felicitati eius, sed uirtuti, haec autem extrema, quae nuper acciderunt, non culpae, sed fortunae tribuenda esse uideantur. sed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam, Quirites, ut neque uera laus ei detracta oratione

tione nostra, neque falsa afficta esse uideatur. Sed pro uestri imperij dignitate, atque gloria, quoniam is est exorsus orationis meae, uidete, quem uobis animum suscipiendum putetis. Maiores uestri saepe, mercatoribus, ac nauiculatoribus iniuriosius tractatis, bella gesserunt: uos, tot ciuium R. millibus uno nuncio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? Legati quod erant appellati superbius, Corinthum patres uestri, totius Graeciae lumen, exstinctum esse uoluerunt: uos eum regem inultum esse patiemini, qui legatum populi R. consularem, uinculis, ac uerberibus, atque omni supplicio excruciatum necauit? Illi libertatem ciuium R. imminutam non tulerunt: uos uitam ereptam negligetis? ius legationis, uerbo uiolatum, illi persecuti sunt: uos legatum populi R. omni supplicio interfectum, inultum relinquetis? uidete, ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam uobis imperij gloriam relinquere, sic uobis turpissimum sit, illud, quod accepistis, tueri, & conseruare non posse. Quid, quod salus sociorum summum in periculum ac discrimen uocatur? regno expulsus est Ariobarzanes rex, socius populi R. atque amicus: imminent duo reges toti Asiae non solum uobis inimicissimi, sed etiam uestris socijs, atque amicis: ciuitates autem omnes cuncta Asia, atque Graecia uestrum auxilium exspectare propter periculi magnitudinem coguntur; imperatorem a uobis certum deposcere, cum praesertim uos alium miseritis, neque audent, neque se id facere summo sine periculo

posse

13. *posse arbitrantur. uident, & sentiunt hoc idem, quod & uos, unum uirum esse, in quo summa sint omnia, & eum prope esse, quo etiam carent aegrius: cuius aduentu ipso, atque nomine, tametsi ille ad maritimum bellum uenerit, tamen impetus hostium repressos esse intelligunt, ac retardatos. hi uos, quoniam libere loqui non licet, tacite rogant, ut se quoque, sicut ceterarum prouinciarum socios, dignos existimetis, quorum salutem tali uiro commendetis, atque hoc etiam magis, quam ceteros, quod eiusmodi in prouinciam homines cum imperio mittimus, ut, etiam si ab hoste defendant, tamen iposorum aduentus in urbes sociorum non multum ab hostili expugnatione differant. hunc audiebant antea, nunc praesentem uident, tanta temperantia, tanta mansuetudine, tanta humanitate, ut ij beatissimi esse uideantur, apud quos ille diutissime commoratur. Quare, si propter socios, nulla ipsi iniuria lacessiti, maiores uestri cum Antiocho, cum Philippo, cum Aetolis, cum Poenis bella gesserunt: quanto uos studio conuenit, iniurijs prouocatos, sociorum salutem una cum imperij uestri dignitate defendere, praesertim cum de uestris maximis uectigalibus agatur? nam ceterarum prouinciarum uectigalia, Quirites, tanta sunt, ut his ad ipsas prouincias tutandas uix contenti esse possimus: Asia uero tam opima est, & fertilis, ut & ubertate agrorum, & uarietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum, quae exportantur,*

*tantur, facile omnibus terris antecellat. itaque haec
uobis prouincia, Quirites, si & belli utilitatem,
& pacis dignitatem sustinere uultis, non modo a
calamitate, sed etiam a metu calamitatis est defen-
denda. nam ceteris in rebus, cum uenit calamitas,* 15.
*tum detrimentum accipitur: at in uectigalibus non
solum aduentus mali, sed etiam metus ipse affert ca-
lamitatem. nam, cum hostium copiae non longe ab-
sunt; etiam si irruptio facta nulla sit, tamen pe-
cora relinquuntur, agricultura deseritur, merca-
torum nauigatio conquiescit. ita neque ex portu,
neque ex decumis, neque ex scriptura uectigal con-
seruari potest. quare saepe totius anni fructus u-
no rumore periculi, atque uno belli terrore amit-
titur. Quo tandem animo esse existimatis aut* 16.
*eos, qui uectigalia uobis pensitant, aut eos, qui
exercent, atque exigunt; cum duo reges cum ma-
ximis copijs prope adsint? cum una excursio e-
quitatus perbreui tempore totius anni uectigal
auferre possit? cum publicani familias maximas,
quas in salictis habent, quas in agris, quas in
portubus, atque custodijs, magno periculo se ha-
bere arbitrentur? putatis ne, uos illis rebus frui
posse, nisi eos, qui uobis fructuosi sunt, conser-
uaueritis, non solum, ut antea dixi, calamitate,
sed etiam calamitatis formidine liberatos? Ac ne* 17.
*illud quidem uobis negligendum est, quod mihi ego
extremum proposueram, cum essem de belli gene-
re dicturus, quod ad multorum bona ciuium R. per-
tinet:*

tinet: quorum uobis, pro ueſtra ſapientia, Quirites, habenda eſt ratio diligenter. nam & publicani, homines & honeſtiſſimi, & ornatiſſimi, ſuas rationes, & copias in illam prouinciam contulerunt: quorum ipſorum per ſe res, & fortunae curae uobis eſſe debent. etenim, ſi uectigalia neruos eſſe reip. ſemper duximus; cum certe ordinem, qui exercet illa, firmamentum ceterorum ordinum recte eſſe dicemus.
18 *deinde ceteris ex ordinibus homines naui, & induſtrij partim in Aſia negotiantur, quibus uos abſentibus conſulere debetis; partim ſuas & ſuorum in ea prouincia pecunias magnas collocatas habent. Erit igitur humanitatis ueſtrae, magnum eorum ciuium numerum calamitate prohibere; ſapientiae, uidere, multorum ciuium calamitatem a rep. ſeiunctam eſſe non poſſe. Etenim illud primum parui refert, uos publicanis amiſſa uectigalia poſtea uictoria recuperare. neque enim iiſdem redimendi facultas erit, propter calamitatem; neque alijs uoluntas, propter timorem.*
19 *deinde, quod nos eadem Aſia, atque idem iſte Mithridates initio belli Aſiatici docuit, id certe, calamitate docti, memoria retinere debemus. nam tum, cum in Aſia res magnas permulti amiſerunt, ſcimus Romae, ſolutione impedita, fidem concidiſſe. non enim poſſunt una in ciuitate multi rem, atque fortunas amittere, ut plures ſecum in eandem calamitatem trahant. a quo periculo prohibete remp. & mihi credite id, quod ipſi uidetis: haec fides, atque haec ratio pecuniarum, quae Romae, quae in foro uer-*

uersatur, implicita est cum illis pecunijs Asiaticis, & cohaeret. ruere illa non possunt, ut haec non, eodem labefactata motu, concidant. Quare uidete, num dubitandum uobis sit, omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis uestri, salus sociorum, uectigalia maxima, fortunae plurimorum ciuium cum rep. defenduntur. *Quoniam de genere* 20
belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. Potest enim hoc dici; belli genus esse ita necessarium, ut sit gerendum; non esse ita magnum, ut sit pertimescendum. in quo maxime laborandum est, ne forte a uobis, quae diligentissime prouidenda sunt, contempta esse uideantur. Atque, ut omnes intelligant, me L. Lucullo tantum impertiri laudis, quantum forti uiro, & sapientissimo homini, & magno imperatori debeatur: dico, eius aduentu maximas Mithridatis copias, omnibus rebus ornatas, atque instructas, esse deletas; urbemq. Asiae clarissimam, nobisq. amicissimam, Cyzicenorum, obsessam ab ipso rege maxima multitudine, & oppugnatam uehementissime, L. Luculli uirtute, assiduitate, consilio, summis obsidionis periculis liberatam: ab eodem imperato- 21
re classem magnam, & ornatam, quae, ducibus Sertorianis, ad Italiam studio inflammato raperetur, superatam esse atque depressam: magnas hostium praeterea copias multis proelijs esse deletas: patefactumq. nostris legionibus esse Pontum, qui ante populo R. ex omni aditu clausus esset: Sinopem, atque Amisum, quibus in opidis erant domicilia re-

gis,

gis, omnibus rebus ornata, atque referta, ceterasq. urbes Ponti, & Cappadociae permultas uno aditu, atque aduentu esse captas: regem, spoliatum regno patrio, atque auito, ad alios se reges, atque alias gentes supplicem contulisse: atque haec omnia, saluis populi R. socijs, atque integris uectigalibus, esse gesta. Satis opinor hoc esse laudis; atque ita reputo, ut hoc uos intelligatis, a nullo istorum, qui huic obtrectant legi, atque caussae, L. Lucullum similiter ex hoc loco esse laudatum.
22 Requiretur fortasse nunc, quemadmodum, cum haec ita sint, reliquum possit esse magnum bellum. cognoscite, Quirites: non enim sine caussa quaeri uidetur. Primum, ex suo regno sic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profugisse dicitur: quam praedicant in fuga fratris sui membra in ijs locis, qua se parens persequeretur, dissipauisse; ut eorum collectio dispersa, maerorq. patris celeritatem persequendi retardaret. sic Mithridates fugiens, maximam uim auri, atque argenti, pulcherrimarumq. rerum omnium, quas & a maioribus acceperat, & ipse bello superiore ex tota Asia direptas in suum regnum congesserat, in Ponto omnem reliquit. haec dũ nostri colligunt omnia diligentius, rex ipse e manibus effugit. ita illum in persequendi studio maeror, hos laetitia tardauit.
23 Hunc in illo timore, & fuga Tigranes, rex Armenius, excepit, diffidentemq. rebus suis confirmauit, & afflictum erexit, perditumq. recreauit. cuius in regnum postea quam L. Lucullus

cum

cum exercitu uenit; plures etiam gentes contra imperatorem nostrum concitatae sunt. erat enim metus iniectus ijs nationibus, quas numquam populus R. neque lacessendas bello, neque tentandas putauit. erat etiam alia grauis, atque uehemens opinio, quae per animos gentium barbararum peruaserat, fani locupletissimi, & religiosissimi diripiendi caussa in eas oras nostrum exercitum esse adductum. ita nationes multae, atque magnae nouo quodam terrore ac metu concitabantur. noster autem exercitus, etsi urbem ex Tigranis regno ceperat, & proelijs usus erat secundis, tamen nimia longinquitate locorum, ac desiderio suorum commouebatur. Hic iam 24.
plura non dicam. fuit enim illud extremum, ut ex ijs locis a militibus nostris reditus magis maturus, quam processus longior, quaereretur. Mithridates autem & suam manum iam confirmarat; & eorum, qui se ex eius regno collegerant, & magnis aduenticijs multorum regum, & nationum copijs iuuabatur. hoc iam fere sic fieri solere accepimus, ut regum afflictae fortunae facile multorum opes alliciant ad misericordiam, maximeq. eorum, qui aut reges sunt, aut uiuunt in regno; quod regale ijs nomen magnum, & sanctum esse uideatur. itaque 25.
tantum uictus efficere potuit, quantum incolumis numquam est ausus optare. nam, cum se in regnum recepisset suum, non fuit eo contentus, quod ei praeter spem acciderat, ut illam, postea quam pulsus erat, terram umquam attingeret; sed in exercitum ue

ſtrum, clarum, atque uictorem, impetum fecit. Sinite hoc loco, Quirites, ſicut poetae ſolent, qui res Romanas ſcribunt, praeterire me ueſtram calamitatẽ; quae tanta fuit, ut eam ad aures L. Luculli non ex proelio nuncius, ſed ex ſermone rumor afferret. Hic in ipſo illo malo, grauiſſimaq. belli offenſione L. Lucullus, qui tamen aliqua ex parte ijs incommodis mederi fortaſſe potuiſſet, ueſtro iuſſu coactus, quod imperij diuturnitati modum ſtatuendum, ueteri exemplo, putauiſtis, partem militum, qui iam ſtipendijs confectis erant, dimiſit, partem Glabrioni tradidit. Multa praetereo conſulto, ſed ea uos coniectura perſpicitis, quãtum illud bellum futurum putetis, quod coniungant reges potentiſſimi, renouent agitatae nationes, ſuſcipiant integrae gentes, nouus imperator ueſter accipiat, uetere expulſo exercitu. Satis mihi multa uerba feciſſe uideor, quare hoc bellum eſſet genere ipſo neceſſarium, magnitudine periculoſum. reſtat, ut de imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus praeficiendo dicendum eſſe uideatur. Vtinam, Quirites, uirorum fortium, atque innocentium copiã tantam haberetis, ut haec uobis deliberatio difficilis eſſet, quemnam potiſſimum tantis rebus, ac tanto bello praeficiendum putaretis. nunc uero, cum ſit unus Cn. Pompeius, qui non modo eorum hominum, qui nunc ſunt, gloriam, ſed etiam antiquitatis memoriã uirtute ſuperarit: quae res eſt, quae cuiuſquam animum in hac cauſſa dubium facere poſſit? ego enim ſic exiſtimo, in ſummo imperatore quattuor has res in-

eſſe

esse oportere, scientiam rei militaris, uirtutem, auctoritatem, felicitatem. Quis igitur hoc homine scientior umquam aut fuit, aut esse debuit? qui e ludo, atque pueritiae disciplina, bello maximo, atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militiae disciplinam profectus est: qui extrema pueritia miles fuit summi imperatoris, ineunte adolescentia maximi ipse exercitus imperator: qui saepius cum hoste conflixit, quam quisquam cum inimico concertauit: plura bella gessit, quam ceteri legerunt: plures prouincias confecit, quam alij concupiuerunt: cuius adolescentia ad scientiam rei militaris non alienis praeceptis, sed suis imperijs, non offensionibus belli, sed uictorijs, non stipendijs, sed triumphis est traducta. quod denique genus belli esse potest, in quo illum non exercuerit fortuna reip.? ciuile, Africanum, transalpinum, Hispaniense, mistum ex ciuitatibus, atque ex bellicosissimis nationibus, seruile, nauale, uaria & diuersa genera & bellorum, & hostium, non solum gesta ab hoc uno, sed etiam confecta, nullam rem esse declarant in usu militari positã, quae huius uiri scientiam fugere possit. Iam uero uirtuti Cn. Pompeij quae potest par oratio inueniri? quid est, quod quisquam aut dignum illo, aut uobis nouum, aut cuiquam inauditum possit afferre? non enim illae sunt solae uirtutes imperatoriae, quae uulgo existimãtur, labor in negotijs, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in prouidendo: quae tanta sunt in hoc uno, quã

ta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut ui-
30 *dimus, aut audiuimus, non fuerunt. testis est Italia,*
quam ille uictor L. Sylla huius uirtute, & consilio
confessus est liberatam. testis est Sicilia, quam mul-
tis undique cinctam periculis, non terrore belli, sed
celeritate consilij explicauit. testis est Africa, quae
magnis oppressa hostium copijs, eorum ipsorum san-
guine redundauit. testis est Gallia, per quam legio-
nibus nostris in Hispaniam iter, Gallorum interne-
cione, patefactum est. testis est Hispania, quae saepissi
me plurimos hostes ab hoc superatos prostratosq. cō
spexit. testis est iterū, & saepius Italia, quae cum ser-
uili bello taetro periculosoq. premeretur, ab hoc au-
xiliū absente expetiuit: quod bellum exspectatione
Pompeij attenuatū, atque imminutum est, aduentu
31 *sublatum, ac sepultum. testes uero iam omnes orae,*
atque omnes exterae gentes, ac nationes: denique ma
ria omnia tum uniuersa, tum in singulis oris omnes si
nus, atque portus. quis enim toto mari locus per hos
annos aut tam firmum habuit praesidium, ut tutus es
set; aut tam fuit abditus, ut lateret? quis nauigauit,
qui non se aut mortis, aut seruitutis periculo commit
teret? cū aut hieme, aut referto praedonū mari naui
garetur. hoc tantum bellum, tam turpe, tam uetus, tā
late diuisum, atque dispersum, quis umquam arbitra-
retur aut ab omnibus imperatoribus uno anno, aut
32 *omnibus annis ab uno imperatore confici posse? quā*
prouinciam tenuistis a praedonibus liberam per hos-
ce annos? quod uectigal uobis tutum fuit? quem so-

cium

cium defendistis? cui praesidio classibus uestris fuistis? quam multas existimatis insulas esse desertas? quam multas aut metu relictas, aut a praedonibus captas urbes esse sociorum? Sed, quid ego longinqua commemoro? fuit hoc quondam, fuit proprium populi R. longe a domo bellare, & propugnaculis imperij sociorum fortunas, nō sua tecta, defendere. Socijs uestris ego mare clausum per hosce annos dicam fuisse; cum exercitus nostri Brundisio numquam, nisi summa hieme, transmiserint? Quid, ad nos cum ab exteris nationibus uenirent, captos querar, cum legati populi R. redempti sint? Mercatoribus tutum mare non fuisse dicam; cum duodecim secures in praedonum potestate peruenerint? Quid aut Colophonem, aut Samum, nobilissimas urbes, innumerabilesq. alias captas esse commemorem; cum uestros portus, atque eos portus, quibus uitam, & spiritum ducitis, in praedonum fuisse potestatem sciatis? an uero ignoratis, portum Caietae celeberrimum, atque plenissimum nauium, inspectante praetore, a praedonibus esse direptum? ex Miseno autem, eius ipsius liberos, qui cum praedonibus antea ibi bellum gesserat, a praedonibus esse sublatos: nam quid ego Hostiense incommodū, atque illam labem, atque ignominiam reip. querar, cū, prope inspectantibus uobis, classis ea, cui consul populi R. praepositus esset, a praedonibus capta, atque oppressa est? Pro dij immortales, tātam ne unius hominis incredibilis ac diuina uirtus, tam breui tempore, lucem afferre reip. potuit, ut uos, qui modo ante

ostium Tiberinum classem hostium uidebatis, ij nunc nullam intra Oceani ostium praedonum nauem esse audiatis? Atque haec qua celeritate gesta sint, quãquam uidetis, tamen a me in dicendo praetereunda non sunt. Quis enim umquam, aut obeundi negotij, aut consequendi quaestus studio, tam breui tempore, tot loca adire, tantos cursus conficere potuit, quam celeriter, Cn. Pompeio duce, belli impetus nauigauit? qui Siciliam adijt, Africam explorauit, inde Sardiniam cum classe uenit, nondum tempestiuo ad nauigandum mari: atque haec tria frumentaria subsidia reip. firmissimis praesidijs, classibusq. muniuit. inde se cum in Italiam recepisset, duabus Hispanijs, & Gallia cisalpina praesidijs, ac nauibus confirmata, missis item in oram Illyrici maris, & in Achaiam, omnemq. Graeciam nauibus, Italiae duo maria maximis classibus, firmissimisq. praesidijs adornauit: ipse autem, ut a Brundisio profectus est, undequinquagesimo die totam ad imperium populi R. Ciliciam adiunxit: omnes, qui ubique praedones fuerunt, partim capti, interfectiq. sunt, partim unius huius imperio, ac potestati se dediderunt. Idem Cretensibus, cum ad eum usque in Pamphyliã legatos, deprecatoresq. misissent, spem deditionis non ademit, obsidesq. imperauit. ita tantum bellum, tam diuturnum, tam longe lateq. dispersum, quo bello omnes gentes, ac nationes premebantur, Cn. Pompeius extrema hieme apparauit, ineunte uere suscepit, media aestate confecit. Est haec diuina atque incredibilis uirtus imperatoris:

peratoris: quid ceterae, quas paullo ante commemo rare coeperam, quantae, atque quam multae sunt? non enim solum bellandi uirtus in summo atque perfecto imperatore quaerenda est, sed multae sunt artes eximiae, huius administrae comitesq. uirtutis. Ac primum, quanta innocentia debent esse imperatores? quanta deinde omnibus in rebus temperantia? quanta fide? quanta facilitate? quanto ingenio? quanta humanitate? quae, breuiter, quanta sint in Cn. Pompeio, consideremus. summa enim omnia sunt, Quirites; sed ea magis ex aliorum contentione, quā ipsa per sese, cognosci, atque intelligi possunt. Quem enim possumus imperatorem aliquo in numero puta re, cuius in exercitu ueneant centuriatus, atque uenierint? quid hunc hominem magnum, aut amplum de rep. cogitare, qui pecuniam, ex aerario depromptam ad bellum administrandum, aut, propter cupiditatem prouinciae, magistratibus diuiserit, aut, propter auaritiam, Romae in quaestu reliquerit? Vestra admurmuratio facit, Quirites, ut agnoscere uideamini, qui haec fecerint. ego autē neminem nomino. quare irasci mihi nemo poterit, nisi qui ante de se uoluerit confiteri. itaque propter hanc auaritiam imperatorum quantas calamitates, quocumque uentum sit, nostri exercitus ferāt, quis ignorat? itinera, quae per hosce annos in Italia per agros atque opida ciuium R. nostri imperatores fecerunt, recordamini: tum facilius statuetis, quid apud exteras nationes fieri existimetis. utrum plures arbitramini per hosce annos

militum uestrorum armis hostium urbes, an hibernis sociorum ciuitates esse deletas? neque enim potest exercitum is continere imperator, qui se ipsum non continet; neque seuerus esse in iudicando, qui alios in seueros esse iudices non uult. Hic miramur hunc hominem tantum excellere ceteris, cuius legiones sic in se Asiam peruenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, sed ne uestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur? Iam uero, quemadmodum milites hibernent, quotidie sermones ac litterae perferuntur. non modo, ut sumptum faciat in militem, nemini uis affertur, sed ne cupienti quidem cuiquam permittitur. hiemis enim, non auaritiae, perfugium maiores nostri in sociorum, atque amicorum tectis esse uoluerunt. Age uero, ceteris in rebus quali sit temperantia, considerate. Vnde illam tantam celeritatem, & tam incredibilem cursum inuentum putatis? non enim illum eximia uis remigum, aut ars inaudita quaedam gubernandi, aut uenti aliqui noui tam celeriter in ultimas terras pertulerunt; sed hae res, quae ceteros remorari solent, non retardarunt: non auaritia ab instituto cursu ad praedam aliquam reuocauit, non libido ad uoluptatem, non amoenitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem: postremo signa, & tabulas, ceteraq. ornamenta Graecorum opidorum, quae ceteri tollenda esse arbitrantur, ea sibi ille ne uisenda quidem existimauit. itaque omnes quidem nunc in his lo-

cis

cis Cn. Pompeium, sicut aliquem non ex hac urbe missum, sed de caelo delapsum, intuentur: nunc denique incipiant credere, fuisse homines Romanos hac quondam abstinentia: quod iam nationibus exteris incredibile, ac falso memoriae proditum uidebatur. nunc imperij nostri splendor illis gentibus lucet: nunc intelligunt, non sine caussa maiores suos tum, cum hac temperantia magistratus habebamus, seruire populo R. quam imperare alijs, maluisse. Iam uero ita faciles aditus ad eum priuatorum, ita liberae querimoniae de aliorum iniurijs esse dicuntur, ut is, qui dignitate principibus excellit, facilitate par infimis esse uideatur. Iam, quantum consilio, quantum dicendi grauitate, & copia ualeat, in quo ipso inest quaedam dignitas imperatoria, uos, Quirites, hoc ipso in loco saepe cognostis. Fidem uero eius inter socios quantum existimari putatis, quam hostes omnium gentium sanctissimam esse iudicarint? Humanitate iam tanta est, ut difficile dictu sit, utrum hostes magis uirtutem eius pugnantes timuerint, an mansuetudinem uicti dilexerint. Et quisquam dubitabit, quin huic tantum bellum hoc transmittendum sit, qui ad omnia uestrae memoriae bella conficienda diuino quodam consilio natus esse uideatur? Et, quoniam auctoritas multum in bellis quoque administrandis, atque imperio militari ualet: certe nemini dubium est, quin ea in re idem ille imperator plurimum possit. uehementer autem pertinere ad bella administranda, quid hostes, quid socij de imperatoribus

uestris

uestris existiment, quis ignorat, cum sciamus, homines in tantis rebus, ut aut contemnant, aut metuant; aut oderint, aut ament; opinione non minus famae, quam aliqua certa ratione, commoueri? Quod igitur nomen umquã in orbe terrarum clarius fuit? cuius res gestae pares? de quo homine uos, id quod maxime facit auctoritatem, tanta, & tam praeclara iudicia fecistis? an uero ullam usquam esse oram tam desertam putatis, quo non illius diei fama peruaserit, cum uniuersus populus R. referto foro, repletisq. omnibus templis, ex quibus hic locus conspici potest, unum sibi ad commune omnium gentium bellum Cn. Pompeium imperatorem depoposcit? itaque, ut plura non dicam, neque aliorum exemplis confirmem, quantum huius auctoritas ualeat in bello; ab eodem Cn. Pompeio omnium rerum egregiarum exempla sumantur: qui quo die a uobis maritimo bello praepositus est imperator, tanta repente uilitas annonae ex summa inopia, & caritate rei frumentariae consecuta est unius spe, & nomine, quantam uix ex summa ubertate agrorum diuturna pax efficere potuisset. Iam uero, accepta in Ponto calamitate ex eo proelio, de quo uos paullo ante inuitus admonui, cum socij pertimuissent, hostium opes, animiq. creuissent; cum satis firmum praesidium prouincia non haberet; amisissetis Asiam, Quirites, nisi ipsum id temporis diuinitus Cn. Pompeium ad eas regiones fortuna populi R. attulisset. huius aduentus Mithridatem, insolita inflammatum uictoria, continuit,

uit, & Tigranem, magnis copijs minitantem Asiae, retardauit. Et quisquam dubitabit, quid uirtute profecturus sit, qui tantum auctoritate profecerit? aut quam facile imperio, atque exercitu socios, & uectigalia conseruaturus sit, qui ipso nomine, ac rumore defenderit? Age uero, illa res quantam declarat eiusdem hominis apud hostes populi R. auctoritatem, quod ex locis tam longinquis, tamq. diuersis, tam breui tempore omnes una huic se dediderunt? quod Cretensium legati, cum in eorum insula noster imperator, exercitusq. esset, ad Cn. Pompeium in ultimas prope terras uenerũt, eiq. se omnes Cretensium ciuitates dedere uelle dixerunt? Quid? idem ipse Mithridates nõ ne ad eundem Cn. Pompeiũ legatum usque in Hispaniã misit? eumq. Pompeius legatum semper iudicauit; ij, quibus semper erat molestũ ad eum potissimum esse missum, speculatorem, quã legatum, iudicare maluerunt. Potestis igitur iam constituere, Quirites, hanc auctoritatem, multis postea rebus gestis, magnisq. uestris iudicijs amplificatã, quantum apud illos reges, quantum apud exteras nationes ualituram esse existimetis. Reliquum est, ut de felicitate, quam praestare de se ipso nemo potest, meminisse & commemorare de altero possumus, sicut aequum est homini de potestate deorum, timide, & pauca dicamus. Ego enim sic existimo, Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, & ceteris magnis imperatoribus, non solum propter uirtutem, sed etiam propter fortunam saepius imperia mandata, atque

exercitus

exercitus esse commissos. fuit enim profecto quibusdam summis uiris quaedam ad amplitudinem, & gloriam, & ad res magnas bene gerendas diuinitus adiuncta fortuna. de huius autem hominis felicitate, quo de nunc agimus, hac utar moderatione dicendi; non ut in illius potestate fortunam positam esse dicam; sed ut praeterita meminisse, reliqua sperare uideamur: ne aut inuisa dijs immortalibus oratio nostra, aut ingrata esse uideatur. itaque non sum praedicaturus, Quirites, quantas ille res domi, militiaeque, terra, marique, quantaq. felicitate gesserit; ut eius semper uoluntatibus non modo ciues assenserint, socij obtemperarint, hostes obedierint, sed etiam uenti tempestatesq. obsecundarint: hoc breuissime dicam, neminem umquam tam impudentem fuisse, qui a dijs immortalibus tot et tantas res tacitus auderet optare, quot & quantas dij immortales ad Cn. Pompeium detulerunt. quod ut illi proprium, ac perpetuum sit, Quirites, cum communis salutis, atque imperij, tum ipsius hominis caussa, sicuti facitis, uelle, & optare debetis. Quare, cum & bellum ita necessarium sit, ut negligi nõ possit; ita magnum, ut accuratissime sit administrandum; & cum ei imperatorem praeficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis uirtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod a dijs immortalibus oblatum, & datum est, in remp. conseruandam, atque amplificandam conferatis? Quod si Romae Cn. Pompeius priuatus

uatus esset hoc tempore, tamen ad tantum bellum is erat deligendus, atque mittendus. nunc, cum ad ceteras summas utilitates haec quoque opportunitas adiungatur, ut in ijs ipsis locis adsit; ut habeat exercitum; ut ab ijs, qui habent, accipere statim possit: quid exspectamus? aut cur non, ducibus dijs immortalibus, eidem, cui cetera summa cum salute reip. commissa sunt, hoc quoque bellum regium committimus?

At enim uir clarissimus, reip. & uestris beneficijs amplissimis affectus, Q. Catulus, itemq. summis ornamentis honoris, fortunae, uirtutis, ingenij praeditus Q. Hortensius, ab hac ratione dissentiunt. quorum ego auctoritatem apud uos multis locis plurimum ualuisse, & ualere oportere confiteor: sed in hac caussa, tametsi cognoscitis auctoritates contrarias fortissimorum uirorum, & clarissimorum, tamen, omissis auctoritatibus, ipsa re & ratione exquirere possumus ueritatem, atque hoc facilius, quod ea omnia, quae adhuc a me dicta sunt, ijdem isti uera esse concedunt; & necessarium bellum esse, & magnum; & in uno Cn. Pompeio summa esse omnia. Quid igitur ait Hortensius? si uni omnia tribuenda sint, unum dignissimum esse Pompeium; sed ad unum tamen omnia deferri non oportere. Obsoleuit iam ista oratio, re multo magis, quam uerbis, refutata. nam tu idem, Q. Hortensi, multa, pro tua summa copia, ac singulari facultate dicendi, & in senatu cõtra uirum fortem A. Gabinium grauiter, ornateq. dixisti, cum is de uno imperatore cõtra praedones consti-

constituendo legem promulgasset: & ex hoc ipso loco permulta idem contra legem uerba fecisti. quid tum, per deos immortales, si plus apud populum R. auctoritas tua, quam ipsius populi R. salus, & uera caussa ualuisset; hodie hanc gloriam, atque hoc orbis terrae imperium teneremus? an tibi tum imperium esse hoc uidebatur, cum populi R. legati, praetores, quaestoresq; capiebantur? cum ex omnibus prouincijs commeatu & priuato, & publico prohibebamur? cum ita clausa erant nobis omnia maria, ut neque priuatam rem maritimam, neque publicam iam obire possemus? quae ciuitas antea umquã fuit, non dico Atheniensium, quae satis late quondam mare tenuisse dicitur; non Carthaginiensium, qui permultum classe, maritimisq. rebus ualuerunt; non Rhodiorum, quorum usque ad nostram memoriã disciplina naualis, & gloria remansit; quae ciuitas antea umquam tam tenuis, quae tam parua insula fuit, quae non portus suos, & agros, & aliquam partem regionis atque orae maritimae per se ipsa defenderet? At hercle aliquot annos continuos ante legem Gabiniam, ille populus R. cuius usque ad nostram memoriam nomẽ inuictum in naualibus pugnis permanserat, magna, ac multo maxima parte non modo utilitatis, sed dignitatis, atque imperij caruit. nos, quorum maiores Antiochum regem classe, Persenq. superarunt, omnibus naualibus pugnis Carthaginienses, homines in maritimis rebus exercitatissimos, paratissimosque, uicerunt, ij nullo in loco iam

praedo-

praedonibus pares esse poteramus. nos quoque, qui antea non modo Italiã tutam habebamus, sed omnes socios in ultimis oris auctoritate nostri imperij saluos praestare poteramus, tum cum insula Delos, tam procul a nobis in Aegaeo mari posita, quo omnes undique cum mercibus atque oneribus commeabant, referta diuitijs, parua, sine muro, nihil timebat; ijdem non modo prouincijs, atque oris Italiae maritimis, ac portubus nostris, sed etiam Appia tum uia carebamus. & his temporibus non pudebat magistratus populi R. in hunc ipsum locum adscendere, cum eum uobis maiores uestri exsuuijs nauticis, & classium spolijs ornatum reliquissent. Bono te animo tũ, Q. Hortensi, populus R. & ceteros, qui erant in eadem sententia, dicere existimauit ea, quae sentiebatis: sed tamen in salute communi idem populus R. dolori suo maluit, quam auctoritati uestrae, obtemperare. itaque una lex, unus uir, unus annus non modo nos illa miseria ac turpitudine liberauit, sed etiam effecit, ut aliquando uideremur omnibus gentibus ac nationibus terra mariq. imperare. Quo mihi etiam indignius uidetur obtrectatum esse adhuc, Gabinio dicam, an ne Pompeio, an utrique? id quod est uerius. ne legaretur A. Gabinius Cn. Pompeio expetenti, ac postulanti? utrum, ille, qui postulat legatum ad tantum bellum quem uelit, idoneus nõ est, qui impetret, cum ceteri ad expilandos socios, diripiendasq. prouincias, quos uoluerunt, legatos eduxerint: an ipse, cuius lege salus ac dignitas populo

R. atque

R. atque omnibus gentibus constituta est, expers esse debet gloriae eius imperatoris, atque eius exercitus, qui consilio ipsius, atque periculo est constitutus? an C. Falcidius, Q. Metellus, Q. Coelius Latiniensis, Cn. Lentulus, quos omnes honoris caussa nomino, cum tribuni pl. fuissent, anno proximo legati esse potuerunt: in hoc uno Gabinio sunt tam diligentes? qui in hoc bello, quod lege Gabinia geritur, in hoc imperatore, atque exercitu, quem per se ipse constituit, etiam praecipuo iure esse deberet. de quo legando spero consules ad senatum relaturos. qui si dubitabunt, aut grauabuntur: ego me profiteor relaturum: neque me impediet cuiusquam, Quirites, inimicum edictum, quo minus, fretus uobis, uestrum ius, beneficiumq. defendam: neque, praeter intercessionem, quidquam audiam: de qua, ut arbitror, isti ipsi, qui minantur, etiam atque etiam, quid liceat, considerabunt. mea quidem sententia, Quirites, unus A. Gabinius, belli maritimi, rerumq. gestarum auctor, comes Cn. Pompeius adscribitur: propterea quod alter uni id bellum suscipiendum uestris suffragijs detulit; alter delatum, susceptumq. confecit. Reliquum est, ut de Q. Catuli auctoritate, & sententia dicendum esse uideatur. qui cum ex uobis quaereret, si in uno Cn. Pompeio omnia poneretis, si quid de eo factum esset, in quo spem essetis habituri; cepit magnum suae uirtutis fructum, ac dignitatis, cum omnes prope una uoce, in eo ipso uos spem habituros esse, dixistis. etenim talis est uir, ut

nulla

nulla res tanta sit, ac tam difficilis, quam ille non & consilio regere, & integritate tueri, & uirtute conficere possit. sed in hoc ipso ab eo uehementissime dissentio, quod, quo minus certa est hominum ac minus diuturna uita, hoc magis resp. dum per deos immortales licet, frui debet summi hominis uita, atque uirtute. At enim nihil noui fiat contra exempla, atque instituta maiorum. Nõ dico hoc loco, maiores nostros semper in pace consuetudini, in bello utilitati paruisse, semper ad nouos casus temporum, nouorum consiliorum rationes accommodasse: non dicam, duo bella maxima, Punicum, et Hispaniense, ab uno imperatore esse confecta; duas urbes potentissimas, quae huic imperio maxime minabantur, Carthaginem, atque Numantiã, ab eodem Scipione esse deletas: non commemorabo, nuper ita uobis patribusq; uestris esse uisum, ut in uno C. Mario spes imperij poneretur, ut idem cum Iugurtha, idem cum Cimbris, idem cum Theutonis bellum administraret: in ipso Cn. Põpeio, in quo noui constitui nihil uult Q. Catulus, quã multa sint noua, summaq. Catuli uoluntate constituta, recordamini. quid tam nouum, quam, adolescentulum priuatum, exercitum difficili reip. tempore conficere? confecit: huic praeesse? praefuit: rem optime ductu suo gerere? gessit. Quid tam praeter cõsuetudinẽ, quam, homini peradolescenti, cuius a senatorio gradu aetas longe abesset, imperium, atque exercitum dari? Siciliam permitti, atque Africam, bellumq. in ea administrandum? fuit in his prouincijs singulari

innocentia, grauitate, uirtute: bellum in Africa maxi mum confecit: uictorem exercitum deportauit. Quid uero tam inauditum, quam equitem R. triumphare? at eam quoque rem populus R. non modo uidit, sed etiam studio omni uisendam putauit. Quid tam inusitatum, quam ut, cum duo consules clarissimi, fortissimiq. essent, eques R. ad bellum maximum, formidolosissimumq. pro consule mitteretur? missus est. quo quidem tempore, cum esset non nemo in senatu, qui diceret, non oportere mitti hominem priuatum pro consule; L. Philippus dixisse dicitur, non se illum sua sententia pro consule, sed pro consulibus mittere. tanta in eo reip. bene gerendae spes constituebatur, ut duorum consulũ munus unius adolescen tis uirtuti cõmitteretur. Quid tam singulare, quam ut, ex S. C. legibus solutus, consul ante fieret, quam ullum alium magistratum per leges capere licuisset? Quid tam incredibile, quam ut iterum eques R. ex S.C. triũpharet? Quae in omnibus hominibus noua, post hominum memoriam constituta sunt, ea tam multa non sunt, quam haec, quae in hoc uno homine uidimus. Atque haec tot exempla, tanta, ac tam noua, profecta sunt in eundem hominem a Q. Catulo, atque a ceterorum eiusdem dignitatis amplissimorum hominum auctoritate. Quare uideant, ne sit periniquum, & non ferendum, illorum auctori tatem de Cn. Pompey dignitate a uobis comprobatam semper esse, uestrum ab illis de eorum homine iu dicium, populiq. R. auctoritatem improbari: praeser

tim

tim cum iam suo iure populus R. in hoc homine suam auctoritatem uel contra omnes, qui dissentiunt, possit defendere: propterea quod, istis reclamantibus, uos unum illum ex omnibus delegistis, quem bello praedonum praeponeretis. hoc si uos temere fecistis, & reip. parum consuluistis: recte isti studia uestra suis consilijs regere conantur. sin autem uos plus tum in rep. uidistis, uos, his repugnantibus, per uosmet ipsos dignitatem huic imperio, salutem orbi terrarũ attulistis: aliquando isti principes & sibi, & ceteris populi R. uniuersi auctoritati parendum esse fateantur. Atque in hoc bello Asiatico, & regio non solũ militaris illa uirtus, quae est in Cn. Pompeio singularis, sed aliae quoque uirtutes animi multae, & magnae requiruntur. Difficile est, in Asia, Cilicia, Lycia, Syria, regnisq. exterarum nationũ ita uersari nostrũ imperatorem, ut nihil aliud, quam de hoste, ac de laude, cogitet. deinde, etiam, si qui sunt, pudore, ac temperãtia, moderatiores, tamẽ, eos esse tales, propter multitudinem cupidorum hominũ nemo arbitratur. Difficile est dictu, Quirites, quanto in odio simus apud exteras nationes, propter eorum, quos ad eas hoc anno cum imperio misimus, iniurias, ac libidines. quod enim fanum putatis in illis terris, nostris magistratibus religiosum, quam ciuitatem sanctam, quam domũ satis clausam, ac munitam fuisse? urbes iam locupletes, ac copiosae requiruntur, quibus caussa belli, propter diripiendi cupiditatem, inferatur. Libẽter haec coram Q. Catulo, et Q. Hortensio disputarem, sum-

mis, & clarissimis uiris. nouerunt enim sociorum uulnera: uident eorum calamitates, querimonias audiunt. Pro socijs uos contra hostes exercitum mittere putatis, an, hostium simulatione, contra socios, atque amicos? quae ciuitas est in Asia, quae non modo unius imperatoris, aut legati, sed unius tribuni mil. animos, ac spiritus capere possit? Quare, etiam si quē habetis, qui collatis signis exercitus regios superare posse uideatur: tamen, nisi erit idem, qui se a pecunijs sociorum, qui ab eorum coniugibus, ac liberis, qui ab auro, gazaq. regia manus, oculos, animum cohibere possit, non erit idoneus, qui ad bellum Asiaticum, regiumq. mittatur. ecquam putatis ciuitatem pacatam fuisse, quae locuples sit? ecquam esse locupletem, quae istis pacata esse uideatur? ora maritima, Quirites, Cn. Pompeium, non solum propter rei militaris gloriam, sed etiam propter animi continentiam, requisiuit. uidebat enim populus R. non locupletari quotannis pecunia publica, praeter paucos, neque eos quidquam aliud assequi classium nomine, nisi ut, detrimentis accipiendis, maiore affici turpitudine uideremur. nunc qua cupiditate homines in prouincias, quibus iacturis, quibus condicionibus proficiscantur, ignorant uidelicet isti, qui ad unum deferenda esse omnia non arbitrantur. quasi uero Cn. Pompeium non cum suis uirtutibus, tum etiam alienis uitijs magnum esse uideamus. Quare nolite dubitare, quin huic uni credatis omnia, qui, inter annos tot, unus inuentus sit, quem socij in urbes suas cum

exercitu

exercitu uenisse gaudeant. Quod si auctoritatibus hanc caussam, Quirites, confirmandam putatis; est uobis auctor, uir bellorum omnium, maximarumq. rerum peritissimus, P. Seruilius; cuius tantae res gestae terra, mariq. exstiterunt, ut, cum de bello deliberetis, auctor uobis grauior esse nemo debeat: est C. Curio, summis uestris beneficijs, maximisq. rebus gestis, summo ingenio, & prudentia praeditus: est Cn. Lentulus, in quo omnes, pro amplissimis uestris honoribus, summum consilium, summam grauitatem esse cognoscitis: est C. Cassius, integritate, uirtute, constantia singulari. Quare uidete, num horum auctoritatibus illorum orationi, qui dissentiunt, respondere posse uideamur. Quae cum ita sint, C. Manili; primum istam tuam & legem, & uoluntatem, & sententiam laudo, uehementissimeq. comprobo: deinde te hortor, ut, auctore populo R. maneas in sententia, neue cuiusquam uim, aut minas pertimescas. primum in te satis esse animi, constantiaeq. arbitror: deinde, cum tantā multitudinem, cum tanto studio adesse uideamus, quantam non iterum in eodem homine praeficiendo uidimus; quid est, quod aut de re, aut de perficiendi facultate dubitemus? Ego autem, quidquid in me est studij, consilij, laboris, ingenij; quidquid hoc beneficio populi R. atque hac potestate praetoria, quidquid auctoritate, fide, constantia possum; id omne ad hanc rem conficiendam tibi, & populo R. polliceor, & defero: testorq. omnes deos, & eos maxime, qui huic loco temploq. praesident,

sident, qui omnium mentes eorum, qui ad remp. adeunt, maxime perspiciunt, me hoc neque rogatu facere cuiusquam, neque quo Cn. Pompeii gratiam mihi per hanc caussam conciliari putem, neque quo mihi ex cuiusquam amplitudine aut praesidia periculis, aut adiumenta honoribus quaeram: propterea quod pericula facile, ut hominem praestare oportet, innocentia tecti pellemus; honores autem neque ab uno, neque ex hoc loco, sed eadem nostra illa laboriosissima ratione uitae, si uestra uoluntas feret, consequemur. Quamobrem, quidquid in hac caussa mihi susceptum est, Quirites, id omne me reip. caussa suscepisse confirmo: tantumq. abest, ut aliquam bonam gratiā mihi quaesisse uidear: ut multas etiam simultates, partim obscuras, partim apertas, intelligam, mihi non necessarias, uobis non inutiles, suscepisse. sed ego me, hoc honore praeditum, tantis uestris beneficijs affectum, statui, Quirites, uestram uoluntatem, & reip. dignitatem, & salutem prouinciarum, atque sociorum meis omnibus commodis, & rationibus praeferre oportere.

ORATIO. XIV

A NIMADVERTI, *iudices, omnem accusatoris orationem in duas divisam esse partes: quarum altera mihi niti, & magnopere confidere uidebatur inuidia iam inueterata iudicij Iuniani; altera, tantummodo consuetudinis caussa, timide, & diffidenter attingere rationem ueneficij criminum: qua de re lege est haec quaestio constituta. itaque mihi certum est hanc eandem distributionem, inuidiae, & criminum, sic in defensione seruare, ut omnes intelligant, nihil me nec subterfugere uoluisse reticendo, nec obscucare dicendo. sed, cum considero,* 2
quo modo mihi in utraque re sit elaborandum: altera pars, ea, quae propria est iudicij uestri, & legitimae ueneficij quaestionis, per mihi breuis, & non magnae in dicendo contentionis fore uidetur: altera autem, quae procul a iudicio remota est, quae concionibus seditiose concitatis ac commodatior est, quam tranquillis, moderatisq. iudicijs, prospicio quantum in agendo difficultatis, et quantum laboris sit habitura. Sed in hac tanta difficultate illa me res 3.
tamen, iudices, consolatur, quod uos de criminibus sic audire consueuistis, ut eorum omnem dissolutionē ab oratore quaeratis; ut non existimetis plus uos ad salutem reo largiri oportere, quam quantum de-

fensor purgandis criminibus consequi, & dicendo probare potuerit. de inuidia autem sic inter nos disceptare debetis, ut, nō quid dicatur a nobis, sed quid oporteat dici, cōsideretis. agitur enim in criminibus, A. Cluentij proprium periculum; in inuidia, caussa communis. quāobrem alteram partem caussae sic agemus, ut uos doceamus; alteram sic, ut oremus. in altera diligentia uestra nobis adiungenda est, in altera fides imploranda. nemo est enim, qui inuidiae, sine uestro ac sine talium uirorum subsidio, possit resistere. Equidem, quod ad me attinet, quo me uertam, nescio. negem fuisse illam infamiam iudicij corrupti? negem illam rem agitatam in concionibus? iactatam in iudicijs? commemoratam in senatu? euellam ex animis hominum tantam opinionem? tam penitus insitam? tam uetustam? non est nostri ingenij. uestri auxilij est, iudices, huius innocētiae sic in hac calamitosa fama, quasi in aliqua perniciosissima flamma, atque in cōmuni incendio, subuenire. etenim, sicut alijs in locis parum firmamenti, & parū uirium ueritas habet: sic in hoc loco falsa inuidia imbecilla esse debet. dominetur in concionibus; iaceat in iudicijs: ualeat in opinionibus ac sermonibus imperitorum; ab ingenijs prudentium repudietur: uehementes habeat repentinos impetus; spatio interposito, & caussa cognita, consenescat: denique illa definitio iudiciorum aequorū, quae nobis a maioribus tradita est, retineatur, ut in iudicijs et sine inuidia culpa plectatur, et sine culpa inuidia ponatur. Quāobrem a nobis, iudices, ante quam

de

de ipsa caussa dicere incipio, hoc postulo: primum id, quod aequissimum est, ut ne quid huc praeiudicati afferatis. etenim non modo auctoritatem, sed etiam nomen iudicum amittemus, nisi hic ex ipsis caussis iudicabimus, ac si ad caussas iudicia iam facta domo deferemus. deinde, si quam opinionem iam uestris mentibus comprehendistis; si eam ratio conuellet, si ratio labefactabit, si denique ueritas extorquebit; ne repugnetis, eamq. animis uestris aut libentibus, aut aequis remittatis: tum autem, cum ego unaquaque de re dicam, & diluam, ne ipsi, quae contraria sunt, taciti cogitationi uestrae subijciatis; sed ad extremum exspectetis, & me meum dicendi ordinem seruare patiamini: cum peroraro, tum, si quid erit praeteritum, a me requiratis. Ego me, iudices, ad eam caussam accedere, quae iam per annos octo continuos ex contraria parte audiatur, atque, ipsa opinione hominum tacita, prope conuicta, atque damnata sit, facile intelligo: sed, si quis mihi deus uestram ad me audiendum beneuolentiam conciliarit; efficiam profecto, ut intelligatis, nihil esse homini tam timendum, quam inuidiam; nihil innocenti, suscepta inuidia, tam optandum, quam aequum iudicium; quod in hoc uno denique falsae infamiae finis aliquis, atque exitus reperiatur. quamobrem magna me spes tenet, si ea, quae sunt in caussa, explicare, atque omnia dicendo consequi potuero, hunc locum, consessumq. uestrum, quem illi horribilẽ A. Cluentio ac formidolosum fore putauerunt,

rũt,

runt, eum tandem eius fortunae miserae, multumq. iactatae portum ac perfugium futurum. tametsi permulta sunt, quae mihi, ante quam de caussa dicam, de communibus inuidiae periculis dicenda esse uideātur: tamen, ne diutius oratione mea suspensa exspectatio uestra teneatur, aggrediar ad crimen, cum illa deprecatione, iudices, qua mihi saepius utendum esse intelligo; sic ut me audiatis, quasi hoc tempore haec caussa primum dicatur, sicuti dicitur; non quasi saepe iam dicta, & numquam probata sit. hodierno enim die primum ueteris istius criminis diluendi potestas est data: ante hoc tempus error in hac caussa, atque inuidia uersata est. quamobrem, dum multorum annorum accusationi breuiter, dilucideq. respondeo, quaeso ut me, iudices, sicuti facere instituistis, benigne, attenteq. audiatis. Corrupisse dicitur A. Cluentius iudicium pecunia, quo inimicum suum innocentem Statium Albium condemnaret. ostendam, iudices, primum, quoniam caput illius atrocitatis atque inuidiae fuit, innocentem pecunia circumuentum, neminem umquam maioribus criminibus, grauioribus testibus esse in iudicium uocatum; deinde, ea de eo praeiudicia esse facta ab ipsis iudicibus, a quibus condemnatus est, ut non modo ab iisdem, sed ne ab aliis quidem ullis absolui ullo modo posset. cum haec docuero, tum illud ostendam, quod maxime requiri intelligo, iudicium illud pecunia esse tentatum, non a Cluentio, sed contra Cluentium: faciamque, ut intelligatis, in tota illa caussa quid res

ipsa

ipsa tulerit, quid error affinxerit, quid inuidia conflarit. Primum igitur illud est, ex quo intelligi possit, debuisse Cluentium magnopere caussae confidere, quod certissimis criminibus & testibus fretus ad accusandum descenderit. hoc loco faciendum mihi, iudices, est, ut uobis breuiter illa, quibus Albius condemnatus est, crimina exponam. Abs te peto, Oppianice, ut me inuitum de patris tui caussa dicere existimes, adductum fide, atque officio defensionis. etenim, tibi si in praesentia satisfacere non potuero, tamen multae mihi ad satisfaciendum reliquo tempore facultates dabuntur: Cluentio nisi nunc satisfecero, postea mihi satisfaciendi potestas non erit. simul & illud, quis est, qui dubitare debeat, contra damnatum, & mortuum pro incolumi, & uiuo dicere? cum illi, in quem dicitur, damnatio omne ignominiae periculum iam abstulerit, mors uero etiam doloris; huic autem, pro quo dicitur, nihil possit offensionis accedere sine acerbissimo animi sensu ac dolore, & sine summo dedecore uitae, ac turpitudine. Atque, ut intelligatis, Cluentium non accusatorio animo, nõ ostentatione aliqua, aut gloria adductum, sed nefarijs iniurijs, quotidianis insidijs, proposito ante oculos uitae periculo, nomen Oppianici detulisse, paullo longius exordium rei demonstrandae repetam. quod, quaeso, iudices, ne moleste patiamini: principijs enim cognitis, multo facilius extrema intelligetis. A. Cluentius Habitus fuit, pater huiusce, iudices, homo nõ solum municipij Larinatis, ex quo erat,

sed

sed etiam regionis illius, & uicinitatis, uirtutem, existimatione, nobilitate facile princeps. is cum esset mortuus Sylla & Pompeio cos. reliquit hunc annos XV *natum, grandem autem, & nubilem filiam: quae, breui tempore post patris mortem, nupsit A. Aurio Melino, consobrino suo, adolescenti in primis, ut tum*
12 *habebatur, inter suos honesto, & nobili. cum essent hae nuptiae plenae dignitatis, plenae concordiae, repente est exorta mulieris importunae nefaria libido, non solum dedecore, uerum etiam scelere coniuncta. nam Sassia, mater huius Habiti; (mater enim a me nominis caussa, tametsi in hunc hostili odio, & crudelitate est, mater, inquam, appellabitur: neque umquam illa ita de suo scelere, et immanitate audiet, ut naturae nomen amittat: quo enim est ipsum nomen amantius, indulgentiusq. maternum, hoc illius matris, quae multos iam annos, & nunc cummaxime filium interfectum cupit, singulare scelus maiore odio dignum esse ducetis) ea igitur mater Habiti, Melini illius adolescentis, generi sui, contra quam fas erat, amore capta, primo, neque id ipsum diu, quoquo modo poterat, in illa cupiditate continebatur; deinde ita flagrare coepit amentia, sic inflammata ferri libidine, ut eam non pudor, non pudicitia, non pietas, non macula familiae, non hominum fama, non filij dolor, non filiae maeror a cupiditate reuocaret.*
13 *animum adolescentis, nondum consilio, ac ratione firmatum, pellexit ijs omnibus rebus, quibus illa aetas capi ac deliniri potest: filia, quae non solum illo*

com-

communi dolore muliebri in eiusmodi uiri iniurijs an geretur, sed nefarium matris pellicatum ferre non posset, de quo ne queri quidem sine scelere se posse arbitraretur, ceteros sui tanti mali ignaros esse cupiebat, in huius amantissimi sui fratris manibus, & gremio, maerore, & lacrymis consenescebat. Ecce autem subitum diuortium, quod solatium malorum omnium fore uidebatur. discedit a Melino Cluentia; ut in tantis iniurijs, non inuita; ut a uiro, non libenter. tum uero illa egregia, ac praeclara mater palam exsultare laetitia, ac triumphare gaudio coepit, uictrix filiae, non libidinis. itaque diutius suspicionibus obscuris laedi famam suam noluit; lectum illũ genialem, quem bennio ante filiae suae nubenti strauerat, in eadem domo sibi ornari, et sterni, expulsa, atque exturbata filia, iubet. nubit genero socrus, nullis auspicibus, nullis auctoribus, funestis ominibus omniũ. O mulieris scelus incredibile, &, praeter hanc unam, in omni uita inauditum: o libidinem effrenatam, & indomitam: o audaciam singularem. non timuisse, si minus uim deorum, hominumq. famam, at illam ipsam noctem, facesq. illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiae? non parietes denique ipsos, superiorum testes nuptiarum? perfregit, ac prostrauit omnia cupiditate, ac furore: uicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. tulit hoc commune dedecus iam familiae, cognationis, nominis, grauiter filius. augebatur autem eius molestia quotidianis querimonijs, & assiduo fletu sororis,

14.

ris. statuit tament, nihil sibi in tantis iniurijs, ac tanto scelere matris grauius faciendum, quam ut illa matre ne uteretur: ne, quam uidere sine summo animi dolore non poterat, ea si matre uteretur, non solum uidere, sed etiam probare suo iudicio putaretur. Initium quod huic cum matre fuerit simultatis, audiuistis: pertinuisse hoc ad caussam, tunc, cum reliqua cognoueritis, intelligetis. nam illud me non praeterit; cuiusmodicumque mater sit, tamen in iudicio filij de turpitudine parentis dici uix oportere. non essem ad ullam caussam idoneus, iudices, si hoc, quod in communibus hominum sensibus, atque in ipsa natura positum, atque infixum est, id ego, cum ad amici pericula depellenda adhiberer, non uiderem. facile intelligo, non modo reticere homines parentum iniurias, sed etiam animo aequo ferre oportere. sed ego ea, quae ferri possunt, ferenda, quae taceri, tacenda esse arbitror. nihil in uita uidit calamitatis A. Cluentius, nullum periculum mortis adijt, nihil mali timuit, quod non totum a matre esset conflatum, & perfectum. quae hoc tempore sileret omnia, atque ea, si obliuione non posset, tamen taciturnitate sua tecta esse pateretur: sed ea uero sic agit, ut prorsus reticere nullo modo possit. hoc enim ipsum iudicium, hoc periculum, illa accusatio, omnis testium copia, quae futura est, a matre initio est adornata, a matre hoc tempore instruitur, atque omnibus eius opibus, & copijs comparatur. ipsa denique nuper Larino huius opprimendi caussa Romam aduolauit:

lauit: praesto est mulier audax, pecuniosa, crudelis: instruit accusatores: instruit testes: squalore huius, & sordibus laetatur: exitium exoptat: sanguinem suum profundere omnem cupit, dummodo profusum huius ante uideat. haec nisi omnia perspexeritis in caussa; temere a nobis illam appellari putatote. sin autem erunt & aperta, & nefaria: Cluentio ignoscere debetis, quod haec a me dici patiatur: mihi ignoscere non deberetis, si tacerem. Nunc iam summatim exponam, quibus criminibus Oppianicus damnatus sit: ut & constantiam A. Cluentij, & rationem accusationis perspicere possitis. Ac primum, caussa accusandi quae fuerit, ostendam; ut id ipsum A. Cluentium ui & necessitate coactum fecisse uideatis. Cum manifesto uenenum deprehendisset, quod uir matris Oppianicus ei parauisset; & res non coniectura, sed oculis, ac manibus teneretur; neque in caussa ulla dubitatio posset esse: accusauit Oppianicum; quam constanter, & quam diligenter, postea dicam: nunc hoc scire uos uolui, nullam huic aliam accusandi caussam fuisse, nisi uti propositum uitae periculum, & quotidianas capitis insidias hac una ratione uitaret. Atque, ut intelligatis, ijs accusatum esse criminibus Oppianicum, ut neque accusator timere, neque reus sperare debuerit, pauca uobis illius iudicij crimina exponam: quibus cognitis, nemo uestrum mirabitur, illum, diffidentem rebus suis, ad Stalenum, atque ad pecuniam confugisse. Larinas quaedam fuit Dinea, socrus Oppianici, quae filios

lios habuit M. & Numerium Aurios, & Cn. Magium, & filiam Magiam, nuptam Oppianico. M. Aurius adolescentulus, bello Italico captus apud Asculum, in Q. Sergij senatoris, eius, qui inter sicarios damnatus est, manus incidit, & apud eum fuit in ergastulo. Numerius autem Aurius frater mortuus est, heredemq. Cn. Magium, fratrem suum, reliquit. postea Magia, uxor Oppianici, mortua est. postremo, unus qui reliquus erat Dineae filius, Cn. Magius est mortuus. is fecit heredem illum adolescentem Oppianicum, sororis suae filium, eumq. partiri cum Dinea matre iussit. interim uenit index ad Dineam neque obscurus, neque incertus, qui nunciaret ei, filium eius M. Aurium uiuere, & in agro Gallico esse in seruitute. mulier, amissis liberis, cum unius filij recuperandi spes esset ostentata, omnes suos propinquos, filijq. sui necessarios conuocauit, & ab his flens petiuit, ut negotium susciperent, adolescentem inuestigarent, sibi restituerent eum filium, quem tantum unum ex multis fortuna reliquum esse uoluisset. haec cum agere instituisset, oppressa morbo est. itaque testamentum fecit eiusmodi, ut illi fillio HS CCCCIↃↃↃↃ millia legaret; heredem institueret eundem illum Oppianicum, nepotem suum: atque ijs diebus paucis est mortua. propinqui tamen illi, quemadmodum uiua Dinea instituerant, ita, mortua illa, ad inuestigandum Aurium cum eodem illo indice in agrum Gallicum profecti sunt. interim Oppianicus,

nicus, ut erat, sicut multis ex rebus reperietis, singulari scelere, & audacia, per quendam Gallicanum, familiarem suum, primum illum indicem pecunia corrupit, deinde ipsum Aurium, non magna iactura facta, tollendum interficiendumq. curauit. illi autē, qui erant ad propinquum inuestigandum, & recuperandum profecti, litteras Larinum ad Aurios illius adolescentis propinquos, suosq. necessarios mittunt, sibi difficilem esse inuestigandi rationem, quod intelligerent indicem ab Oppianico esse corruptum. quas literas A. Aurius, uir fortis, & experiens, & domi nobilis, M. illius Aurij propinquus, in foro palam, multis audientibus, cum adesset Oppianicus, recitat, & clarissima uoce, se nomen Oppianici, si interfectum M. Aurium cōperisset, delaturum esse testatur. Interim breui tempore illi, qui erant in agrum Gallicum profecti, Larinum reuertuntur, interfectum esse M. Aurium renunciant. animi non solum propinquorum, sed etiam omnium Larinatium odio Oppianici, & istius adolescentis misericordia commouentur. itaque, cum A. Aurius, qui antea denunciarat, clamore hominem, ac minis insequi coepisset, Larino profugit, & se in castra clarissimi uiri Q. Metelli contulit. post illam fugam, & sceleris, & conscientiae testem, numquam se iudicijs, numquam legibus, numquam inermem inimicis committere ausus est: sed per illam L. Syllae uim, atque uictoriam Larinum, in summo timore omnium, cum armatis aduolauit: quattuor uiros, quos municipes fecerant, sustulit: se a

Sylla, & alios praeterea tres factos esse dixit, & ab eodem sibi esse imperatum, ut Aurium illum, qui sibi delationem nominis, & capitis periculum ostentarat, & alterum Aurium, & eius C. filium, & Sex. Virbium, quo sequestre in illo indice corrumpendo dicebatur esse usus, proscribendos, interficiendosq. curaret. itaque, illis crudelissime interfectis, non mediocri ab eo ceteri proscriptionis, & mortis metu terrebantur. His rebus in caussa indicioq. patefactis, quis est, qui illum absolui potuisse arbitraretur? atque haec parua sunt: cognoscite reliqua; ut non aliquando condemnatum esse Oppianicum, sed aliquandiu incolumem fuisse miremini. Primum uidete hominis audaciam. Sassiam in matrimonium ducere, Habiti matrem, illam, cuius uirum A. Aurium occiderat, concupiuit. utrum, impudentior hic, qui postulet; an crudelior illa, si nubat? difficile dictu est. sed tamen utriusque humanitatem, constantiãq. cognoscite. Petit Oppianicus, ut sibi Sassia nubat, et id magnopere contendit. illa autem non admiratur audaciam, non impudentiam aspernatur, non denique illam Oppianici dexteram, uiri sui sanguine redundantem, reformidat; sed, quod haberet tres ille filios, iccirco se ab his nuptijs abhorrere respondit. Oppianicus, qui pecuniam Sassiae concupiuisset, domo sibi quaerendum remedium existimauit ad eam moram, quae nuptijs afferebatur. nam, cum haberet ex Nouia infantem filium; alter autem eius filius, Papia natus, Theani Apuli, quod abest a Larino

rino

rino decem et octo millia passuum, apud matrem educaretur: accersit subito sine caussa puerum Theano, quod facere, nisi ludis publicis, aut festis diebus, antea non solebat. mater, nihil mali misera suspicãs, mittit. ille se Tarentum proficisci cum simulasset, eo ipso die puer, cum hora undecima in publico ualens uisus esset, ante noctem mortuus, & postridie, ante quam luceret, combustus est. atque hunc tantum maerorem matri prius hominum rumor, quam quisquam ex Oppianici familia, renunciauit. illa, cum uno tempore audisset, sibi non solum filium, sed etiam exsequiarum munus ereptum, Larinum confestim exanimata uenit, & ibi de integro funus iam sepulto filio fecit. dies nondum decem intercesserant, cum ille alter filius infans necatur. itaque nubit Oppianico cõtinuo Sassia, laetanti iam animo, & spe optima confirmata: nec mirum, quae se non nuptialibus donis, sed filiorum funeribus delenitam uideret. itaque, quod ceteri propter liberos pecuniae cupidiores solent esse, ille propter pecuniam liberos amittere iucundum esse duxit. Sentio, iudices, uos pro uestra humanitate his tantis sceleribus, breuiter a me demõstratis, uehementer esse commotos. quo tandem igitur animo fuisse illos arbitramini, quibus his de rebus non modo audiendum fuit, uerum etiam iudicandum? uos auditis de eo, in quem iudices non estis; de eo, quem non uidetis; de eo, quem odisse iam non potestis; de eo, qui & naturae, & legibus satisfecit, quem leges exsilio, natura morte multauit: auditis non ab

inimico: auditis sine testibus: auditis, cum ea, quae copiosissime dici possunt, breuiter a me strictimq. dicuntur: illi audiebant de eo, de quo iurati sententias ferre debebant; de eo, cuius praesentis nefarium, & consceleratum uultum intuebantur; de eo, quem oderant propter audaciam; de eo, quem omni supplicio dignum esse ducebant: audiebant ab accusatoribus: audiebant uerba multorum testium: audiebant, cum unaquaque de re a P. Canutio, homine eloquentissimo, grauiter, & diu diceretur. Et est quisquam, qui, cum haec cognouerit, suspicari possit Oppianicum iudicio oppressum, & circumuentum esse innocentem? Aceruatim iam reliqua, iudices, dicam, ut ad ea, quae propiora huius caussae, & adiunctiora sunt, perueniam. uos, quaeso, memoria teneatis, non mihi hoc esse propositum, ut accusem Oppianicum mortuum, sed, cum hoc persuadere uobis uelim, iudicium ab hoc non esse corruptum, hoc uti initio ac fundamento defensionis, Oppianicum, hominem sceleratissimum, & nocentissimum, esse damnatum, qui uxori suae Cluentiae, quae amita huius Habiti fuit, cum ipse poculum dedisset, subito illa in media potione exclamauit, se maximo cum dolore mori. nec diutius uixit, quam locuta est: nam in ipso sermone hoc, & uociferatione mortua est. & ad hanc mortem tam repentinam, uocemq. morientis, omnia praeterea, quae solent esse indicia, & uestigia ueneni, in illius mortuae corpore fuerunt. eodemq. ueneno C. Oppianicum fratrem necauit. neque est hoc satis: tametsi

tametsi in ipso fraterno parricidio nullũ scelus praetermissum uidetur: tamen, ut ad hoc nefarium facinus accederet, aditum sibi aliis sceleribus ante muniuit. nam, cum esset grauida Auria, fratris uxor, & iam appropinquare partus uideretur; mulierem ueneno interfecit; ut una illa, & quod erat fratre conceptum, necaretur: postea fratrem aggressus est: qui sero, iam exhausto illo poculo mortis, cum & de suo, & de uxoris interitu clamaret, testamentumq. mutare cuperet, in ipsa significatione huius uoluntatis est mortuus. ita mulierem, ne, partu eius, ab hereditate fraterna excluderetur, necauit: fratris autem liberos prius uita priuauit, quam illi hanc ab natura propriam lucem accipere potuerunt: ut omnes intelligerent, nihil ei clausum, nihil sanctum esse posse, cuius ab audacia fratris liberos ne materni quidem corporis custodia tegere potuisset. Memoria teneo, Milesiam quandam mulierem, cũ essem in Asia, quod ab heredibus secundis accepta pecunia, partum sibi ipsa medicamentis abegisset, rei capitalis esse damnatam: neque iniuria: quae spem parentis, memoriam nominis, subsidium generis, heredem familiae, designatum reip. ciuem sustulisset. quanto est Oppianicus in eadem iniuria maiore supplicio dignus? siquidem illa, cum suo corpori uim attulisset, se ipsam cruciauit: hic autem idem illud effecit per alieni corporis mortem, atque cruciatum. ceteri non uidentur in singulis hominibus multa parricidia suscipere posse: Oppianicus inuentus est, qui in uno corpore plu-

res necaret. itaque, cum hanc eius consuetudinem audaciamq. cognosceret auunculus illius adolescentis Oppianici, Cn. Magius; isq. graui morbo affectus esset, & heredem illum sororis suae filium faceret: amicis adhibitis, praesertim matre sua Dinea, uxorem suam interrogauit, esset ne praegnans. quae cum se esse respondisset; ab ea petiuit, ut, se mortuo, apud Dineam, quae tum ei mulieri socrus erat, quoad pareret, habitaret; diligentiamq. adhiberet, ut id, quod conceperat, seruaret, ut saluum parere posset. itaque ei testamento legat grandem pecuniā a filio, si qui natus esset; ab secundo herede nihil legat. quid de Oppianico suspicatus sit, uidetis: quid iudicarit, obscurum non est. nam, cuius filium faceret heredem, eum tutorem liberis nō adscripsit. quid Oppianicus fecerit, cognoscite; ut illum Magium intelligatis longe animo prospexisse morientem. Quae pecunia mulieri legata erat a filio, si qui natus esset, eam praesentem Oppianicus, non debitam, mulieri soluit: si haec solutio legatorum, & non merces abortionis appellāda est. quo illa pretio accepto, multisq. praeterea muneribus, quae tum ex tabulis Oppianici recitabantur, spem illam, quam in aluo, cōmēdatam a uiro, continebat, uicta auaritia, sceleri Oppianici uendidit. Nihil posse iam ad hanc improbitatem addi uidetur. attēdite exitum. Quae mulier, obtestatione uiri, decem illis mensibus ne domum quidem ullā, nisi socrus suae, nosse debuit, haec quincto mense post uiri mortē ipsi Oppianico nupsit. quae nu-

ptiae non diuturnae fuerunt: erant enim non matrimonij dignitate, sed sceleris societate coniunctae. Quid illa caedes Asinij Larinatis, adolescentis pecuniosi; quam clara, cum recens fuit, quam omnium sermone celebrata? Fuit Aiulius quidam Larinas, perdita nequitia, & summa egestate, arte quadam praeditus ad libidines adolescentulorum excitandas accommodata: qui ut se blanditijs, & assentationibus in Asinij consuetudinem penitus immersit, Oppianicus continuo sperare coepit, hoc se Aiulio, tamquam aliqua machina admota, capere Asinij adolescentiã, & fortunas eius patrias expugnare posse. ratio excogitata Larini est, res translata Romam. iniri enim id consiliũ facilius in solitudine, perfici rem eiusmodi commodius in turba posse arbitrati sunt. Asinius cũ Aiulio Romam est profectus. hos uestigijs Oppianicus consecutus est. iam, ut Romae uixerunt, quibus conuiuijs, quibus flagitijs, quantis, & quam profusis sumptibus, non modo conscio, sed etiam conuiua, et adiutore Oppianico, longum est mihi dicere, praesertim ad alia properanti. exitum huius assimulatae familiaritatis cognoscite. Cum esset adolescens apud mulierculam quandam, atque ibi pernoctaret, et ibi diem posterum commoraretur; Aiulius, ut erat cõstitutum, simulat se aegrotare, & testamentum facere uelle. Oppianicus obsignatores ad eũ, qui neque Asinium, neque Aiulium nossent, adducit, & illum Asiniũ appellat: ipse, testamento Asinij nomine obsignato, discedit: Aiulius illico conualescit. Asinius autẽ

breui illo tempore, quasi in hortulos iret, in arenarias quasdam extra portam Esquilinam perductus, occiditur. qui cum unum iam, & alterum diem desideraretur; neque in ijs locis, ubi ex consuetudine quaerebatur, inueniretur; & Oppianicus in foro Larinatium dictitaret, nuper se, & suos amicos testamentũ eius obsignasse: liberti Asinij, & nonnulli amici, quod eo die, quo postremum Asinius uisus erat, Aiulium cum eo fuisse, & a multis uisum esse constabat, in eum inuadunt, & hominem ante pedes Q. Manilij, qui tum erat triumuir, constituunt. atque ille continuo, nullo teste, nullo indice, recentis maleficij conscientia perterritus, omnia, ut a me paullo ante dicta sunt, exponit, Asiniumq. ab se, consilio Oppianici, interfectum fatetur. Extrahitur domo latitans Oppianicus a Manilio: index Aiulius ex altera parte coram tenetur. hic iam quid reliqua quaeritis? Manilium plerique noratis. non ille honorem a pueritia, non studia uirtutis, non ullam existimationis bonae fructum umquam cogitarat, sed ex petulanti, atque improbo scurra, in discordijs ciuitatis, ad eam columnam, ad quam multorum saepe conuicijs perductus erat, cum suffragijs populi peruenerat. itaque rem cum Oppianico transigit: pecuniam ab eo accipit: caussam & susceptam, & manifestam, reliquit. ac tum in Oppianici caussa crimen hoc Asinianum cum testibus multis, tum uero indicio Aiulij probabatur: in quo inter allegatos Oppianici nomen primum esse constabat, eius, quem uos miserum, atque

innocentem falso iudicio circumuentum esse dicitis. Quid? auiam tuam, Oppianice, Dineam, cui tu es heres, pater tuus non manifesto necauit? ad quam cum adduxisset medicum illum suum iam cognitum, & saepe uictorem, per quem interfecerat plurimos, mulier exclamat, se ab eo nullo modo uelle curari, quo curante suos omnes perdidisset. tum repente Anconitanum quendam L. Clodium, pharmacopolam circumforaneum, qui casu tum Larinum uenisset, aggreditur, & cum eo HS quadringentis, id quod ipsius tabulis tum est demonstratum, transigit. L. Clodius, qui properaret, cui fora multa restarent, simul atque introductus est, rem conficit; prima potione mulierem sustulit. neque postea Larini punctum est temporis commoratus. Eadem hac Dinea testamentum faciente, cum tabulas prehendisset Oppianicus, qui gener eius fuisset, digito legata deleuit: & cum id multis locis fecisset, post mortem eius, ne litteris coargui posset, testamentum, in alias tabulas transcriptum, signis adulterinis obsignauit. Multa praetereo consulto: etenim uereor, ne haec ipsa nimium multa esse uideantur: uos tamen eum similem sui fuisse in ceteris uitae partibus existimare debetis. Illum tabulas publicas Larini censorias corrupisse, decuriones uniuersi iudicauerunt: cum illo iam nemo rationem, nemo rem ullam contrahebat: nemo illum ex tam multis cognatis, & affinibus tutorem umquam liberis suis scripsit: nemo illum aditu, nemo congressione, nemo sermone, nemo conuiuio dignum iudicabat:

omnes

omnes aspernabantur, omnes abhorrebant, omnes ut aliquam immanem, ac perniciosam bestiam, pestemq. fugiebant. Hunc tamen hominem, tam audacem, tam nefarium, tam nocentem, numquam accusasset Habitus, iudices, si id praetermittere saluo capite suo potuisset. erat huic inimicus Oppianicus, erat, sed tamen erat uitricus: crudelis, & huic infesta mater, attamen mater: postremo nihil tam remotum ab accusatione, quam Cluentius, & natura, & uoluntate, & instituta ratione uitae. sed, cum esset haec illi proposita condicio, ut aut iuste, pieq. accusaret, aut acerbe, indigneq. moreretur; accusare, quoquo modo posset, quam illo modo emori, maluit. atque, ut haec ita esse perspicere possitis, exponam uobis Oppianici facinus, manifesto compertum, atque deprehensum: ex quo simul utrumque, & huic accusare, & illum condemnari necesse fuisse, intelligetis. Martiales quidam Larini appellabantur, ministri publici Martis, atque ei deo ueteribus institutis religionibusq. Larinatium consecrati. quorum cum satis magnus numerus esset; cumq. item, ut in Sicilia permulti Venerei sunt, sic illi Larini in Martis familia numerarentur: repente Oppianicus, eos omnes liberos esse, ciuesq. Romanos, coepit defendere. grauiter id decuriones Larinatium, cunctiq. municipes tulerunt: itaque ab Habito petiuerunt, ut eam caussam susciperet, publiceq. defenderet. Habitus, cum se ab omni eiusmodi negotio remouisset, tamen pro loco, pro antiquitate generis sui, pro eo

quod

quod se non solum suis commodis, sed etiam suorum municipum, ceterorumq. necessariorum natum esse arbitrabatur, tantae uoluntati uniuersorum Larinatium deesse noluit. suscepta caussa, Romamq. delata, magnae quotidie contentiones inter Habitum & Oppianicum ex utriusque studio defensionis excitabantur. erat ipse immani acerbaq. natura Oppianicus: incendebat eius amentiam infesta, atque inimica filio mater Habiti. magni autem illi sua interesse arbitrabantur, hunc a caussa Martialium dimouere. suberat etiam alia caussa maior, quae Oppianici, hominis auarissimi, atque audacissimi, mentem maxime commouebat. nam Habitus usque ad illius iudicij tempus nullum testamentum umquam fecerat. neque enim, legare eiusmodi matri, poterat in animum inducere, neque testamento nomen omnino praetermittere parentis. id cum Oppianicus sciret, (neque enim erat obscurum) intelligebat, Habito mortuo, bona eius omnia ad matrem esse uentura: quae ab sese postea, aucta pecunia, maiore praemio; orbata filio, minore periculo necaretur. itaque, his rebus incensus, qua ratione Habitum ueneno tollere conatus sit, cognoscite. C. & L. Fabricij fratres gemini fuerunt, ex municipio Aletrinate, homines inter se cum forma, tum moribus similes, municipum autem suorum dissimillimi: in quibus quantus splendor sit, quam prope aequabilis, quam fere omnium constans, & moderata ratio uitae, nemo uestrum, ut mea fert opinio, ignorat. his Fabricijs sem-

per

per usus est Oppianicus familiarissime. iam hoc fere scitis omnes, quantum uim habeat ad coniungendas amicitias studiorum ac naturae similitudo. cum illi ita uiuerent, ut nullum quaestum turpem esse arbitrarentur; cum omnis ab his fraus, omnes insidiae, circumscriptionesq. adolescentium nascerentur; cūq. essent uitijs, atque improbitate omnibus noti: studiose, ut dixi, ad eorum se familiaritatem multis iam ante annis Oppianicus applicarat: itaque tunc sic statuit, per C. Fabricium (nam L. erat mortuus) insidias Habito comparare. erat illo tempore infirma ualetudine Habitus, utebatur autem medico ignobili, sed spectato homine, Cleophanto: cuius seruum Diogenem Fabricius ad uenenum Habito dādum spe & pretio solicitare coepit. seruus non incallidus, sed, ut ipsa res declarauit, frugi, atque integer, sermonem Fabricij non est aspernatus: rem ad dominum detulit: Cleophantus autem cum Habito est locutus: Habitus autem statim cum M. Bebrio senatore, familiarissimo suo, communicauit: qui qua fide, qua prudentia, qua dignitate fuerit, meminisse uos arbitror. ei placuit, ut Diogenem Habitus emeret a Cleophanto, quo facilius aut comprehenderetur res eius indicio, aut falsa esse cognosceretur. ne multis, Diogenes emitur: uenenum diebus paucis, multi uiri boni cum ex occulto interuenissent, pecuniaq. obsignata, quae ad eam rem dabatur, in manibus Scamandri, liberti Fabriciorum, deprehenditur. Pro dij immortales, Oppianicum quisquam, his rebus cognitis,

tis, circumuentum dicit esse? quis umquam audacior? quis nocentior? quis apertior in iudicium adductus est? quod ingenium, quae facultas dicendi, quae a quoquam excogitata defensio huic uni crimini potuit obsistere? simul & illud, quis est, qui dubitet, quin, hac re comperta, manifestoq. deprehensa, aut obeunda mors Cluentio, aut suscipienda accusatio fuerit? Satis esse arbitror demonstratum, iudices, iis criminibus accusatum esse Oppianicum, ut honeste absolui nullo modo potuerit. cognoscite nūc, ita reum citatum esse illum, ut, re semel atque iterum praeiudicata, condemnatus in iudicium uenerit. Nam Cluentius, iudices, primum nomen eius detulit, cuius in manibus uenenum deprehenderat. is erat libertus Fabriciorum Scamander. integrum consilium, iudicii corrupti nulla suspicio: simplex in iudicium caussa, certa res, uerum crimen allatum est. hic tum Fabricius, is, de quo ante dixi, qui, liberto damnato, sibi illud impendere periculum uideret, quod mihi cum Aletrinatibus uicinitatem, & cum plerisque eorum magnum usum esse sciebat, frequentes eos ad me domum adduxit. qui quamquam de homine, sicut necesse erat, existimabant: tamen, quod erat ex eodem municipio, suae dignitatis esse arbitrabantur, eum, quibus rebus possent, defendere: idque, a me, ut facerem, & ut caussam Scamandri susciperem, petebant, in qua caussa patroni omne periculum continebatur. ego, qui neque illis, talibus uiris, ac tam amantibus mei, rem possem ullam

negare;

negare; neque illud crimen tantum, ac tam manifestum esse arbitrarer; sicut nec illi quidem ipsi, qui mihi tum illam caussam commendabant, arbitrabantur; pollicitus ijs sum, me omnia, quae uellent, esse facturum. Res agi coepta est: citatus est Scamander reus: accusabat P. Canutius, homo in primis ingeniosus, & in dicendo exercitatus: accusabat autem ille quidem Scamandrum uerbis tribus; Venenum esse deprehensum. omnia tela totius accusationis in Oppianicum conijciebantur. aperiebatur caussa insidiarum: Fabriciorum familiaritas commemorabatur: hominis uita, & audacia proferebatur: denique omnis accusatio, uarie, grauiterq. tractata, ad extremum manifesta ueneni deprehensione conclusa est. Hic ego cum ad respondendum surrexi, qua cura, dij immortales, qua solicitudine animi, quo timore. semper equidem magno cum metu incipio dicere: quotiescumque dico, toties mihi uideor in iudicium uenire non ingenij solum, sed etiam uirtutis, atque officij: ne aut id profiteri uidear, quod non possim implere; quod est impudentiae; aut id non efficere, quod possim, quod est aut perfidiae, aut negligentiae. tum uero ita sum perturbatus, ut omnia timerem; si nihil dixissem, ne infantissimus; si multa in eiusmodi caussa dixissem, ne impudentissimus existimarer. collegi me aliquando, & ita constitui, fortiter esse agendum; illi aetati, qua tum eram, solere laudi dari; etiam si in minus firmis caussis hominum periculis non defuissem.

itaque

itaq. feci: sic pugnaui, sic omni ratione contendi, sic ad omnia confugi, quantum ego assequi potui, remedia, ac perfugia caussarum; ut hoc, quod timide dicam, consecutus sim, ne quis illi caussae patronum defuisse arbitraretur. sed, ut quidquid ego apprehenderam, statim accusator extorquebat e manibus. si quaesieram, an inimicitiae Scamandro cum Habito: fatebatur, nullas fuisse; sed Oppianicum, cuius ille minister fuisset, huic inimicissimum fuisse, atque esse dicebat. sin autem illud egeram, nullum ad Scamandrum morte Habiti uenturum emolumentum fuisse: concedebat; sed ad uxorem Oppianici, hominis in uxoribus necandis exercitati, omnia bona Habiti uentura esse dicebat. cum illa defensione usus essem, que in libertinorum caussis honestissima semper existimata est, Scamandrum patrono esse probatum: fatebatur, sed quaerebat, cui probatus esset ipse patronus. cum ego pluribus uerbis in eo commoratus essem, Scamandro factas insidias esse per Diogenem, constitutumq. inter eos de alia re fuisse; ut medicamentum, non uenenum, Diogenes afferret; hoc cuiuis usu uenire posse: quaerebat, cur in eiusmodi locum, tam abditum, cur solus, cur cum obsignata pecunia uenisset: denique hoc loco caussa testibus honestissimis hominibus premebatur. M. Bebrius de suo consilio Diogenem emptum, se praesente Scamandrum cum ueneno, pecuniaq. deprehensum esse dicebat. P. Quinctius Varus, homo summa religione, et summa auctoritate praeditus, de insidijs, quae fierent

rent Habito, & de ſolicitatione Diogenis, recenti, re, ſecum Cleophantum locutum eſſe dicebat. Atque in illo iudicio, cum Scamandrum nos defendere uideremur, uerbo ille reus erat, re quidem uera, & periculo, & tota accuſatione Oppianicus: neque id obſcure ferebat, nec diſſimulare ullo modo poterat: aderat frequens, aduocabat; omni ſtudio, gratiaq. pugnabat; poſtremo, id quod maximo malo illi cauſſae fuit, hoc ipſo loco, quaſi reus ipſe eſſet, ſedebat. oculi omnium iudicum non in Scamandrum, ſed in Oppianicum conijciebantur: timor eius, perturbatio, ſuſpenſus, incertusq. uultus, crebra coloris mutatio, quae erant antea ſuſpicioſa, haec aperta, ac manifeſta faciebant. Cum in conſilium iri oporteret, quaeſiuit ab reo C. Iunius Quaeſitor ex lege illa Cornelia, quae tum erat, clam an palam de ſe ſententiam ferri uellet? de Oppianici ſententia reſponſum eſt, quod is Habiti familiarem Iunium eſſe dicebat, clam uelle ferri. itum eſt in conſilium: omnibus ſententijs, praeter unam, quam ſuam Stalenus eſſe dicebat, Scamander prima actione condemnatus eſt. quis tum erat omnium, qui, Scamandro condemnato, non iudicium de Oppianico factum eſſe arbitraretur? quid eſt illa damnatione iudicatum, niſi uenenum id, quod Habito daretur, eſſe quaeſitum? quae porro tenuiſſima ſuſpicio collata in Scamandrũ eſt, aut conferri potuit, ut is ſua ſponte necare uoluiſſe Habitum putaretur? atque, hoc tum iudicio facto, & Oppianico re, & exiſtimatione iam, lege,

&

& pronunciatione nondum condemnato, tamen Habitus Oppianicum reum statim non fecit: uoluit cognoscere, utrum iudices in eos solos essent seueri, quos uenenum habuisse ipsos comperissent; an etiam consilia, conscientiasq. eiusmodi facinorum supplicio dignas iudicarent. itaque C. Fabricium, quem propter familiaritatem Oppianici conscium illi facinori fuisse arbitrabatur, reum statim fecit: utq. ei locus primus constitueretur, propter caussae coniunctionem impetrauit. Hic tum Fabricius non modo ad me meos uicinos, & amicos Aletrinates non adduxit, sed ipse ijs neque defensoribus uti postea, neque laudatoribus potuit. rem enim integram hominis non alieni, quamuis suspiciosam, defendere, humanitatis esse putabamus; iudicatam labefactare conari, impudentiae. itaque tum ille, inopia & necessitate coactus, in caussa eiusmodi ad Cepasios fratres confugit, homines industrios, atque eo animo, ut, quaecumque dicendi potestas esset data, in honore, atque in beneficio ponerent. Iam, hoc quoque prope iniquissime comparatum est; quod in morbis corporis, ut quisque est difficillimus, ita medicus nobilissimus, atque optimus quaeritur; in periculis capitis, ut quaeque caussa difficillima est, ita deterrimus, obscurissimusq. patronus adhibetur. nisi forte haec caussa est, quod medici nihil praeter artificiũ, oratores etiam auctoritatẽ praestare debẽt. Citatur reus: agitur caussa: paucis uerbis accusat, ut de re iudicata, Canutius incipit, lõgo, et alte petito prooemio, re

spōdere maior Cepasius. primo attente auditur eius oratio. erigebat animū iam demissum, & oppressum Oppianicus: gaudebat ipse Fabricius: non intelligebat, animos iudicum non illius eloquentia, sed defensionis impudentia commoueri. postea quam de re coepit dicere, ad ea, quae erant in caussa, addebat etiam ipse noua quaedam uulnera. hoc quamquam sedulo faciebat, tamen interdum non defendere, sed praeuaricari accusationi uidebatur. itaque, cum callidissime se dicere putaret; et cum illa uerba grauissima ex intimo artificio deprompsisset, Respicite iudices hominum fortunas, respicite dubios, uariosq. casus, respicite C. Fabricij senectutem; cum hoc, Respicite, ornandae orationis caussa, saepe dixisset, respexit ipse: at C. Fabricius a subsellijs demisso capite discesserat. hic iudices ridere; stomachari, atque acerbe ferre patronus caussam sibi eripi, & se cetera de illo loco, Respicite iudices, non posse dicere: nec quidquam propius est factum, quam ut illum persequeretur, & collo obtorto ad subsellia reduceret, ut reliqua posset perorare. Iam tum Fabricius primum suo indicio, quod est grauissimum, deinde legis ui, & sententijs iudicum est condemnatus. Quid est, quod iam de Oppianici caussa plura dicamus? apud eosdem iudices reus est factus, cum is duobus praeiudicijs iam damnatus esset: ab eisdem autem iudicibus, qui Fabriciorū damnatione de Oppianico iudicarant, locus ei primus est constitutus: accusatus est criminibus grauissimis, ijs, quae a me breuiter dicta sunt, & praeterea multis,

tis, quae ego omnia nunc omitto: accusatus est apud eos, qui & Scamandrum, ministrum Oppianici, & Fabricium, conscium maleficij, condemnarant. Vtrum, per deos immortales, magis est mirandum, quod is cõdemnatus est, an quod omnino respondere ausus est? quid enim illi iudices facere potuerunt? qui si innocẽtes Fabricios condemnassent, tamen in Oppianico sibi constare, & superioribus consentire iudicijs debuerunt. an uero illa sua per se iudicia rescinderent, cum ceteri soleãt in iudicando, ne ab aliorum iudicijs discrepent, prouidere? & illi, qui Fabricij libertum, quia minister in maleficio fuerat; patronum, quia cõscius, condemnassent; ipsum principem, atque architectũ sceleris absoluerent? & qui ceteros, nullo praeiudicio facto, tamen ex ipsa caussa condemnassent; hunc, quem bis condemnatum iam acceperant, liberarent? tum uero illa iudicia senatoria non falsa inuidia, sed uera atque insigni turpitudine notata, atque operta dedecore, & infamia, defensioni locum nullũ reliquissent. quid enim tandem illi iudices responderent, si quis ab ijs quaereret: condemnastis Scamandrum, quo crimine? nempe, quod Habitum per seruũ medici ueneno necare uoluisset. quid Habiti morte Scamander consequebatur? nihil; sed administer erat Oppianici. condemnastis C. Fabricium; quid ita? quia, cum ipse familiarissime Oppianico usus, libertus autẽ eius in maleficio deprehensus esset, illum expertem eius consilij fuisse non probabatur. Si igitur ipsum Oppianicũ, bis suis iudicijs condẽnatũ, absoluissent;

quis tantam turpitudinem iudiciorum, quis tantam inconstantiam rerum iudicatarum, quis tantam libidinem iudicum ferre potuisset? Quod si hoc uidetis, quod iam omni oratione patefactum est, illo iudicio reum condemnari, praesertim ab iisdem iudicibus, qui duo praeiudicia fecissent, necesse fuisse: simul illud uideatis, necesse est nullam, accusatori caussam esse potuisse, cur iudicium uellet corrumpere. Quaero enim abs te, T. Ati, relictis iam ceteris argumentis omnibus, num Fabricios quoque innocentes condemnatos existimes? num etiam illa iudicia pecunia corrupta esse dicas, quibus iudicijs alter a Staleno solo absolutus est; alter etiam ipse se condemnauit? age, si nocentes, cuius maleficij? numquid, praeter uenenũ quaesitum, quo Habitus necaretur, obiectum est? nũquid aliud in illis iudicijs uersatum est, praeter hasce insidias Habito ab Oppianico per Fabricios factas? nihil, inquam, aliud, iudices, reperietis. exstat memoria: sunt tabulae publicae: redargue me, si mentior: testiũ dicta recita: doce, in illorum iudicijs quid, praeter uenenum Oppianici, non modo in criminis sed in maledicti loco sit obiectũ. Multa dici possunt, quare ita necesse fuerit iudicari: sed ego occurram exspectationi uestrae, iudices. nam, etsi a uobis sic audior, ut nũquam benignius, neque attentius quemquam auditũ putem: tamen uocat me alio iamdudum tacita uestra exspectatio, quae mihi obloqui uidetur: Quid ergo? negas ne illud iudicium esse corruptum? nõ nego: sed, ab hoc corruptum non esse, cõfirmo. a quo igitur

est

est corruptum? opinor, primum, si incertum fuisset, quisnam exitus illius iudicij futurus esset, uerisimilius tamē esset, eum potius corrupisse, qui metuisset ne ipse condemnaretur, quam illum, qui ueritus esset, ne alter absoluere ur: deinde, cum esset nemini dubium, quid iudicari necesse esset, eum certe potius, qui sibi aliqua ratione diffideret, quam eum, qui omni ratione confideret: postremo, certe potius illum, qui bis apud eos iudices offendisset, quam illum, qui bis caussam ijs probauisset. unum quidem certe, nemo erit tā iniquus Cluentio, qui mihi non concedat, si constet corruptum illud esse iudicium, aut ab Habito, aut ab Oppianico esse corruptum. si doceo, non ab Habito; uinco, ab Oppianico: si ostendo, ab Oppianico; purgo Habitum. quare, etsi satis docui, rationem nullam huic corrumpendi fuisse, ex quo intelligitur ab Oppianico esse corruptum: tamen de illo ipso separatim cognoscite. Atque ego illa non argumentabor, quae sunt grauia uehementer: eum corrupisse, qui in periculo fuerit; eum, qui metuerit; eum, qui spem salutis in alia ratione non habuerit; eum, qui semper singulari fuerit audacia. multa sunt eiusmodi: uerum, cum habeam rem non dubiam, sed apertam, atque manifestam, enumeratio singulorum argumentorum non est necessaria. Dico, C. Aelio Staleno indici pecuniam grandem Statium Albium ad corrumpendum iudicium dedisse. num quis negat? te appello, Oppianice, te T. Ati: quorum alter eloquentia damnationem illam, alter tacita

 pietate

pietate deplorat. audete negare, ab Oppianico Staleno iudici pecuniam datam: negate, negate, inquã; in eo loco. quid reticetis? at negare non potestis, quod repetistis, quod confessi estis, quod abstulistis. quo tandem igitur ore mentionem corrupti iudicij facitis, cum ab ista parte iudici pecuniam ante iudiciũ datam, post iudicium ereptã esse fateamini? Quonam igitur haec modo gesta sunt? repetam paullo altius, iudices: et omnia, quae in diuturna obscuritate latuerunt, sic aperiam, ut ea cernere oculis uideamini. uos quaeso, ut adhuc me attente audistis, item, quae reliqua sunt, audiatis: profecto nihil a me dicetur, quod non dignum hoc conuentu & silentio, dignum uestris studijs, atque auribus esse uideatur. Nam ut primum Oppianicus ex eo, quod Scamander reus erat factus, quid sibi impenderet, coepit suspicari; statim se ad hominis egentis, audacis, in iudicijs corrumpendis exercitati, tum autem iudicis, Staleni familiaritatem applicauit. ac primum, Scamandro reo, tantum donis datis muneribusq. profecerat, ut eo auctore uteretur cupidiore, quam fides iudicis postulabat. post autem, cum esset Scamander unius Staleni sententia absolutus, patronus autem Scamandri ne sua quidem sententia liberatus; acrioribus saluti suae remedijs subueniendum putauit. tum a Staleno, sicut ab homine ad excogitandum acutissimo, ad audiendum impudentissimo, ad efficiendum acerrimo, (haec enim ille & aliqua ex parte habebat, & maiore ex parte se habere simulabat) auxilium

lium capiti & fortunis suis petere coepit. Iam hoc non ignoratis, iudices, ut etiam bestiae, fame dominante, plerumque ad eum locum, ubi pastae aliquando sint, reuertantur. Stalenus ille biennio ante, cum caussam bonorum Safinij Atellae recepisset, D C *nummum se iudicium corrupturum esse dixerat. quae cum accepisset a pupillo, suppressit, iudicioq. facto, nec Safinio, nec bonorum emptoribus reddidit. quam cum pecuniam profudisset, & sibi nihil non modo ad cupiditates suas, sed ne ad necessitatem quidem reliquisset; statuit ad easdem sibi praedas, ac suppressiones iudiciales reuertendum. itaque, cum Oppianicum iam perditum, & duobus iugulatum praeiudicijs uideret, promissis eum suis excitauit abiectum, & simul saluti desperare uetuit. Oppianicus orare hominem coepit, ut sibi rationem ostenderet iudicij corrumpendi. ille autem, quemadmodum ex ipso Oppianico postea est auditum, negauit quemquam esse in ciuitate, praeter se, qui id efficere posset: sed primo grauari coepit, quod aedilitatem se petere cum hominibus nobilissimis, & inuidiam, atque offensionem timere dicebat; post exoratus, initio permagnam pecuniam poposcit, deinde ad id peruenit, quod confici potuit, &* HS D C X L *deferri ad se domum iussit. quae pecunia simul atque ad eum delata est, homo impurissimus statim coepit in eiusmodi mente, & cogitatione uersari: nihil esse suis rationibus utilius, quam Oppianicum condemnari: illo absoluto, pecuniam illam*

aut iudicibus dispertiendam, aut ipsi esse reddendam; damnato, repetiturum esse neminem. itaque rem excogitat singularem. Atque haec, iudices, quae uere icuntur a nobis, facilius credetis, si cum animis uestris longo interuallo recordari C. Staleni uitam, & naturam uolueritis. nam, perinde ut opinio est de cuiusque moribus, ita, quid ab eo factum, & non factum sit, existimari potest. Cum esset egens, sumptuosus, audax, callidus, perfidiosus; & cum domi suae, miserrimus, & inanissimus, tantum nummorum positum uideret; ad omnem malitiam, & fraudem uersare mentem suam, haec secum cogitans, coepit: Dem ne iudicibus? mihi igitur ipsi, praeter periculum, & infamiam, quid quaeretur? nihil excogitem, quamobrē Oppianico damnari necesse sit? quid tandem, (nihil enim est, quod fieri nō possit) si quis eum forte casus ex periculo eripuerit; non ne reddendum est? praecipitantem igitur impellamus, inquit, & perditum prosternamus. capit hoc consilium, ut pecuniam quibu dam iudicibus leuissimis polliceatur, deinde eam postea supprimat: ut, quoniam graues homines sua sponte seuere iudicaturos putabat, hos, qui leuiores erant, destitutione iratos Oppianico redderet. itaque, ut erat semper praeposterus, atque peruersus, initium facit a Bulbo, & eum, quod iamdiu nihil quaesierat, tristem, atque oscitantem, leuiter impellit. quid tu, inquit? ecquid me adiuuas, Bulbe, ne gratis reip. seruiamus? ille uero, simul atque hoc audiuit; Ne gratis: quo uoles,

inquit,

inquit, sequar: sed quid affers? tum ei quadraginta millia, si esset absolutus Oppianicus, pollicetur, & eum, ut ceteros appellet, quibuscum loqui consuesset, rogat: atque etiam ipse, conditor totius negotij, Guttam adspergit huic Bulbo. itaque minime amarus is uisus est, qui aliquid ex eius sermone speculae degustarat: unus & alter dies intercesserat, cum res parum certa uidebatur: sequester, & confirmator pecuniae desiderabatur. tum appellat hilari uultu hominem Bulbus, ut blandissime potest: quid tu, inquit, Paete? (hoc enim Stalenus cognomen ex imaginibus Aeliorum delegerat, ne; si se Ligurem fecisset, nationis magis suae, quam generis, uti cognomine uideretur) qua de re mecũ locutus es, quaerunt a me ubi sit pecunia. hic ille planus, improbissimus, quaestu iudiciario pastus, qui illi pecuniae, quam condiderat, spe iam atque animo incubaret, contrahit frontẽ, (recordamini faciem, atque illos eius fictos simulatosq. uultus) queritur se ab Oppianico destitutum: &, qui esset totus ex fraude & mendacio factus, quiq. ea uitia, quae a natura habebat, etiam studio, atque artificio quodam malitiae cõdiuisset, pulchre asseuerat, se ab Oppianico destitutũ: atque hoc addit testimonij, sua illum sententia, quam palam omnes laturi essent, condemnatum iri. manarat sermo in consilio, pecuniae quandam mentionem inter iudices esse uersatã: res neque tam fuerat occulta, quam erat occultanda; neque tam erat aperta, quam reip. caussa aperienda. in ea obscuritate, ac dubitatione omnium, Canutio,

tio, perito homini, qui quodam odore suspicionis Stalenum corruptum esse sensisset, neque dum rem profectam arbitraretur, placuit, repente iudices pronunciare. iudices, se id uelle, dixerunt. hic tum Oppianicus non magnopere pertimuit: rem a Staleno perfectam esse arbitrabatur. in consilium erant ituri iudices triginta & duo: sententijs decem & sex absolutio confici poterat: HS XL, in singulos iudices distributa, eum numerum sententiarum conficere debebant; ut ad cumulum, spe maiorum praemiorum, ipsius Staleni sententia septimadecima accederet. atque etiam casu tum, quod illud repente erat factum, Stalenus ipse non aderat; caussam nescio quam apud iudicem defendebat. facile hoc Habitus patiebatur, facile Canutius, at non Oppianicus, neque patronus eius L. Quinctius: qui cum esset eo tempore tribunus pl. conuicium C. Iunio, iudici quaestionis, maximum fecit, ut ne sine Staleno in consilium iretur: cumq. id ei per uiatores consulto negligentius agi uideretur, ipse a publico iudicio ad priuatum Staleni iudicium profectus est, & illud pro potestate dimitti iussit; Stalenum ipse ad subsellia adduxit. consurgitur in consilium, cum sententias Oppianicus, quae tum erat potestas, palam ferri uelle dixisset, ut Stalenus scire posset, quid cuique deberetur. uaria iudicum genera; nummarij pauci, sed omnes irati. ut enim, qui accipere in campo consueuerunt, ijs candidatis, quorum nummos suppressos esse putant, inimicissimi solent esse: sic eiusmodi iudices

dices infesti tum reo uenerant: ceteri nocentissimum esse arbitrabantur; sed spectabant sententias eorum, quos corruptos putabant; ut ex ijs constituerent, a quo iudicium corruptum uideretur. ecce tibi eiusmodi sortitio, ut in primis Bulbo, & Staleno, & Guttae esset iudicandum. summa omnium exspectatio, quidnam sententiae ferrent leues, ac nummarij iudices. atque illi omnes sine ulla dubitatione condemnant. hic tum iniectus est hominibus scrupulus, & quaedam dubitatio, quidnam esset actum. deinde homines sapientes, ex uetere illa disciplina iudiciorum, qui neque absoluere hominem nocẽtissimum possent; neque eum, de quo esset orta suspicio, pecunia oppugnatum, re illa incognita primo condemnare uellent; Non liquere, dixerunt. nonnulli autem, seueri homines, hoc statuerunt, quo quisque animo quid faceret, spectari oportere: & , si alij pecunia accepta uerum iudicabant, tamen nihilo minus se superioribus suis iudicijs constare putabant oportere: itaque damnarunt. quinque omnino fuerunt, qui illum uestrum innocentem Oppianicum, siue imprudentia, siue misericordia, siue aliqua suspicione, siue ambitione adducti, absoluerent. Condemnato Oppianico, statim L. Quinctius, homo maxime popularis, qui omnes rumorum, & concionum uentos colligere consuesset, oblatam sibi facultatem putauit, ut ex inuidia senatoria posset crescere; quod eius ordinis iudicia minus iã probari populo arbitrabatur. habetur una atque altera cõcio uehemens, & grauis: accepisse pecuniã

iudices,

iudices, ut innocentem reum condemnarent, tribunus pl. clamitabat: agi fortunas omnium dicebat, nulla esse iudicia; qui pecuniosum inimicum haberet, incolumem esse neminem posse. homines totius ignari negotij, qui Oppianicum numquam uidissent, uirum optimum, & hominem pudentissimum, pecunia oppressum arbitrarentur, incensi suspicione rem in medium uocare coeperunt, & caussam illam totam deposcere. Atque illo ipso tempore in aedes T. Annij, hominis honestissimi, necessarij, & amici mei, noctu Stalenus, accersitus ab Oppianico, uenit. iam cetera nota sunt omnibus: ut cum illo Oppianicus egerit de pecunia: ut ille se redditurũ esse dixerit: ut eorum sermonem omnem audierint uiri boni, qui tum consulto prope in occulto stetissent: ut res patefacta atque in forum prolata, & pecunia omnis a Staleno extorta, atque erepta sit. huius Staleni persona, populo iam nota, atque perspecta, ab nulla turpi suspicione abhorrebat: suppressam esse ab eo pecuniã, quam pro reo pronunciasset, qui erant in concione, non intelligebant: neque enim docebantur: uersatam esse in iudicio mentionem pecuniae sentiebant: innocentem reum condemnatum esse audiebant: Staleni sententia condemnatum uidebant: non gratis id ab eo factum esse, quod hominem norant, iudicabant. similis in Bulbo, in Gutta, in alijs nonnullis, suspicio consistebat. itaque confiteor, (licet enim iam impune, hoc praesertim in loco, confiteri) quod Oppianici non modo uita, sed etiam nomen ante illud tempus

populo

populo ignotum fuisset; indignissimum porro uideretur, circumuentum esse innocentẽ pecunia; hanc deinde suspicionem augeret Staleni improbitas, et nõnullorum eius similium iudicum turpitudo; caussam autem ageret L. Quinctius, homo cum summa potestate praeditus, tum ad inflammandos animos multitudinis accommodatus; summam illi iudicio inuidiam, infamiamq. esse conflatam. atque in hanc flammam recentem C. Iunium, qui illi quaestioni praefuerat, iniectum esse memini, & illum, hominem aedilicium, iam praetorem opinionibus hominum constitutum, non disceptatione dicendi, sed clamore hominum de foro, atque adeo de ciuitate esse sublatum. neque me paenitet, hoc potius tempore, quam illo, caussam A. Cluentij defendere. caussa enim manet eadem, quae mutari nullo modo potest: temporis iniquitas, atque inuidia recessit: ut, quod in tempore mali fuit, nihil obsit; quod in caussa boni fuit, prosit. itaque, nunc quemadmodum audiar, sentio, non modo ab ijs, quorũ iudicium, atque potestas est, sed etiam ab illis, quorum tantum est existimatio. at, tum si dicerem, non audirer; non quod alia res esset; immo eadem, sed tempus aliud. id adeo sic cognoscite. Quis tum auderet dicere, nocentem cõdemnatũ esse Oppianicum? quis nunc audet negare? quis tum posset arguere, ab Oppianico tentatum esse iudicium pecunia? quis in hoc tempore infitiari potest? cui tum liceret docere, Oppianicum reum factum esse tum denique, cum, duobus proximis praeiudicijs, condemnatus esset? quis est, qui id

hoc

hoc tempore infirmare conetur? Quare, inuidia remota, quam dies mitigauit, oratio mea deprecata est, uestra fides, atque aequitas a ueritatis disceptatione reiecit, quid est praeterea, quod in caussa relinquatur? uersatam esse in iudicio pecuniam constat: ea, quaeritur, unde profecta sit, ab accusatore, an ab reo. Accusator dicit haec: primum, grauissimis criminibus accusabam, ut nihil opus esset pecunia: deinde, condemnatum adducebam, ut ne eripi quidem pecunia posset: postremo, etiam si absolutus esset, mearum tamen omnium fortunarum status incolumis maneret. Quid contra reus? primum, ipsam multitudinem & atrocitatem criminum pertimescebam: deinde, Fabricijs propter conscientiam mei sceleris condemnatis, me esse condemnatum sentiebam: postremo, in eum casum ueneram, ut omnis mearum fortunarum status unius iudicij periculo contineretur. Age, quoniam corrumpendi iudicij caussas ille multas, & graues habuit, hic nullam; profectio ipsius pecuniae requiratur. Confecit tabulas diligentissime Cluentius. haec autem res habet hoc certe, ut nihil possit, neque additum, neque detractum de re familiari, latere. anni sunt octo, cum ista caussa in ista meditatione uersatur: cum omnia, quae nunc ad eam rem pertinent, & ex huius, & ex aliorum tabulis agitatis, tractatis, inquiritis: cum interea Cluentianae pecuniae uestigium nullum inuenitis. Quid? Albiana pecunia uestigijs ne uobis odoranda est, an ad ipsum cubile uobis ducibus uenire possumus? tenentur

nentur uno in loco HS D C X L: tenentur apud hominem audacissimum: tenentur apud iudicem. quid. uultis amplius? At enim Stalenus non fuit ab Oppianico, sed a Cluentio ad iudicium corrumpendum constitutus. Cur eum, cum in consilium iretur, Cluentius, & Canutius abesse patiebantur? cum in consilium mittebant, Stalenum iudicem, cui pecuniam dederant, non requirebant? Oppianicus quaerebat? Quinctius flagitabat? sine Staleno ne in consilium iretur, tribunicia potestate perfectum est? At condemnauit. Hanc enim damnationem dederat obsidem Bulbo, & ceteris, ut destitutus ab Oppianico uideretur. Quare, si istinc caussa corrumpendi iudicij, istinc pecunia, istinc Stalenus, istinc denique omnis fraus & audacia est; hinc pudor, honesta uita, & nulla suspicio pecuniae, nulla corrumpendi iudicij caussa: patiamini, ueritate patefacta, atque omni errore sublato, eo transire illius turpitudinis infamiam, ubi cetera maleficia consistant: ab eo inuidiam discedere aliquando, ad quem numquam accessisse culpam uidetis. At enim pecuniam Staleno dedit Oppianicus non ad corrumpendum iudicium, sed ad conciliationem gratiae. Te ne hoc, Ati, dicere, tali prudentia, etiam usu atque exercitatione praeditum? sapientissimum esse dicunt eum, cui, quod opus sit, ipsi ueniat in mentem; proxime accedere illum, qui alterius bene inuentis obtemperet. in stultitia contra est. minus enim stultus est is, cui nihil in mentem uenit, quam ille, qui, quod stulte alteri uenit in mentem,

tem,

tem, comprobat. istam conciliationem gratiae Stalenus tum recenti re, cum faucibus premeretur, excogitauit; siue, ut homines tum loquebantur, a P. Cethego admonitus, istam dedit conciliationis & gratiae fabulam. nam fuisse hunc hominum sermonem recordari potestis, Cethegum, quod hominem odisset, & quod eius improbitatem uersari in rep. nollet, & quod uideret eum, qui se ab reo pecuniam, cum iudex esset, clam atque extra ordinem accepisse confessus esset, saluum esse non posse, minus ei fidele consilium dedisse. in hoc si improbus Cethegus fuit; uidetur mihi aduersarium remouere uoluisse. sin erat eiusmodi caussa, ut Stalenus, nummos se accepisse, negare non posset; nihil autem erat periculosius, nec turpius, quam, ad quam rem accepisset, confiteri: non est consilium Cethegi reprehendendum. Verum alia caussa tum Staleni fuit, alia nunc, Ati, tua est. ille, cum re premeretur, quodcumque diceret, honestius diceret, quam si, quod erat factum, fateretur: te uero illud idem, quod tum explosum et eiectum est, nunc retulisse demiror. qui enim poterat tum in gratiam redire cum Oppianico Cluentius? qui cum matre habebat simultates: haerebat in tabulis publicis reus, & accusator: condemnati erant Fabricij: nec elabi, alio accusatore, poterat Albius, nec sine ignominia calumniae relinquere accusationem Cluentius. An, ut praeuaricaretur? Iam id quoque ad corrumpendum iudicium pertinet. sed quid opus erat ad eam rem iudice sequestre? & omnino, quamobrem

tota

tota ista res per Stalenum potius, hominem ab utro que alienissimum, sordidissimum, turpissimum, quam per bonum aliquem uirum, ageretur, & amicum, necessariumq. communem? Sed, quid ego haec pluribus, quasi de re obscura, disputo? cum ipsa pecunia, quae Staleno data est, numero ac summa sua, non modo quanta fuerit, sed etiam ad quam rem data fuerit, ostendat. sexdecim dico iudices, ut Oppianicus absolueretur, corrumpendos fuisse; ad Stalenum D C X L *nummum esse delata: si, ut tu dicis, gratiae conciliandae caussa; quadraginta istorum accessio millium quid ualet? sin, ut nos dicimus, ut* D C X L *nummum sexdecim iudicibus darentur; non Archimedes melius potuit describere. At enim iudicia facta permulta sunt, a Cluētio iudicium esse corruptum. immo uero ante hoc tempus omnino ista ipsa res suo nomine in iudicium numquam est uocata: ita multa agitata, ita diu iactata ista res est, ut hodierno die primum caussa illa defensa sit, hodierno die primum ueritas uocem contra inuidiam, his iudicibus freta, miserit. uerumtamen multa ista iudicia quae sunt? ego enim me ad omnia confirmaui, & sic paraui, ut docerem, quae facta postea iudicia de illo iudicio dicerentur, partim ruinae similiora, aut tempestati, quam iudicio, & disceptationi fuisse; partim nihil contra Habitum ualere; partim etiam pro hoc esse; partim esse eiusmodi, ut neque appellata umquam iudicia sint, neque existimata. Hic ego, magis ut consuetudinem seruem, quam quod*

ff nos

uos non uestra hoc sponte faciatis, petam a uobis, ut me, dum de his singulis disputo iudiciis, attente audiatis. Condemnatus est C. Iunius, qui ei quaestioni praefuerat. Adde etiam illud, si placet: tum est condemnatus, cum esset iudex quaestionis. non modo caussae, sed ne legi quidem quidquam per tribunum pl. laxamenti datum est. quo tempore illum a quaestione ad nullum aliud reip. munus abduci licebat, eo tempore ad quaestionem ipse abreptus est. at quam quaestionem? uultus enim uestri, iudices, me inuitant, ut, quae reticenda putaram, libeat iam libere dicere. Quid? illa tandem quaestio, aut disceptatio, aut iudicium fuit? putabo fuisse. dicat, qui uult, hodie, de illo populo concitato, cui tum mos gestus est, qua de re Iunius caussam dixerit. quemcumque rogaris, hoc respondebit, quod pecuniam acceperit, quod innocentem circumuenerit. est haec opinio. at, si ita esset, hac lege accusatum esse oportuit, qua accusatur Habitus. at ipse ea lege quaerebat. Paucos dies exspectasset Quinctius. at neque priuatus accusare, nec, sedata iam inuidia, uolebat. Videtis igitur, non in caussa, sed in tempore, ac potestate spem omnem accusatoris fuisse. Multam petiuit: qua lege? quod in legem non iurasset; quae res nemini umquã fraudi fuit: & quod C. Verres, praetor urbanus, homo sanctus, & diligens, subsortitionem eius in eo codice non haberet, qui tum interlitus proferebatur. His de caussis C. Iunius condẽnatus est, iudices, leuissimis, & infirmissimis, quas omnino in iudicum afferri

ri

ri non oportuit: itaque oppressus est non caussa, sed tempore. Hoc uos Cluentio iudicium putatis obesse oportere? quam ob caussam? si ex lege subsortitus non erat Iunius, aut si in legem aliquando non iurauerat, iccirco illius damnatione aliquid de Cluentio iudicabatur? non, inquit: sed ille icirco his legibus condemnatus est, quod contra aliam legem commiserat. qui hoc confitentur, possunt, illud idem iudicium non fuisse, defendere. ergo icirco, inquit, infestus tum praetor Iunio fuit, quod illud iudicium corruptum per eum putabatur. Num igitur hoc tempore caussa mutata est? num alia res, alia ratio illius iudicij, alia natura totius negotij nunc est, ac tum fuit? non opinor ex ijs rebus, quae gestae sunt, rem ullam potuisse mutari. quid ergo est caussae, quod nunc nostra defensio audiatur tanto silentio, tunc Iunio defendendi sui potestas erepta sit? quia tum in caussa nihil praeter inuidiam, errorem, suspicionem, conciones quotidianas, seditiose ac populariter concitatas: accusabat tribunus pl. idem in concionibus, idem ad subsellia: ad iudicium non modo de concione, sed etiam cum ipsa concione ueniebat. gradus illi Aurelij, tum noui, quasi pro theatro illi iudicio aedificati uidebantur: quos ubi accusator concitatis hominibus complerat, non modo dicendi ab reo, sed ne surgendi quidem potestas erat. Nuper apud C. Orchinium, collegam meum, locus ab iudicibus Fausto Syllae de pecunijs residuis non constitutus: non quo illi aut ex legẽ esse Syllã, aut caussam pecuniae publicae

contemptam atque abiectam putarent: sed quod, accusante tribuno pl. condicione aequa disceptari posse non putauerunt. quid? conferam Syllam ne cum Iunio, an hunc tribunum pl. cum Quinctio, an uero tempus cum tempore? Sylla maximis opibus, cognatis, affinibus, necessarijs, clientibus plurimis: haec autem apud Iunium parua, & infirma, et ipsius laboré quaesita, atque collecta. hic tribunus pl. modestus, pudens, non modo non seditiosus, sed etiam seditiosis aduersarius: ille autem acerbus, criminosus, popularis homo, ac turbulentus. tempus hoc tranquillum, ac pacatum: illud omnibus inuidiae tempestatibus concitatum. quae cum ita essent, in Fausto tamē illi iudices statuerunt, iniqua condicione reum caussam dicere, cum aduersario eius ad ius accusationis summa uis potestatis accederet. quam quidem rationem uos, iudices, diligenter pro uestra sapientia, & humanitate cogitare, & penitus perspicere debetis, quid mali, quantum periculi unicuique nostrum inferre possit uis tribunicia, conflata praesertim inuidia, & concionibus seditiose concitatis. Optimis hercle temporibus, tū cum homines se non iactatione populari, sed dignitate, atque innocentia tuebantur, tamen nec C. Popillius, nec Q. Metellus, clarissimi, atque amplissimi uiri, uim tribuniciam sustinere potuerunt: nedum, his temporibus, his moribus, his magistratibus, sine uestra sapientia, ac iudiciorum remedijs salui esse possimus. Non fuit igitur illud iudiciū iudicij simile, iudices, non fuit; in quo non modus est

adhi-

adhibitus, non mos consuetudoq. seruata, non caussa defensa. uis illa fuit, & , ut saepe iam dixi, ruina quaedam, atque tempestas, & quiduis potius, quam iudicium, aut disceptatio, aut quaestio. Quod si quis est, qui illud iudicium fuisse arbitretur, & qui his rebus iudicatis standum putet: is tamen hanc caussam ab illa debet seiungere. ab illo enim, siue quod in legem non iurasset, siue quod ex lege subsortitus iudicem non esset, multa petita esse dicitur: Cluentij autem ratio cum illis legibus, quibus ab Iunio multa petita est, nulla potest ex parte esse coniuncta. At etiam Bulbus est condemnatus. adde, maiestatis: ut intelligas hoc iudicium cum illo non esse coniunctum. At est hoc illi crimen obiectum. Fateor: sed etiam, legionem esse ab eo solicitatam in Illyrico, Cosconij litteris, & multorũ testimonijs planum factũ est: quod crimen erat proprium illius quaestionis, & quae res lege maiestatis tenebatur. At hoc obfuit ei maxime. Iam ista diuinatio est: qua si uti licet, uide ne mea coniectura multo sit uerior. ego enim sic arbitror, Bulbum, quod homo nequam, turpis, improbus, multis flagitijs contaminatus in iudicium sit adductus, iccirco facilius esse damnatum. tu mihi ex tota caussa Bulbi, quod tibi commodum est, eligis, ut id esse secutos iudices dicas. quapropter hoc Bulbi iudicium non plus obesse huic caussae debet, quam illa, quae commemorata sunt ab accusatore, duo iudicia, P. Popillij, et T. Guttae, qui caussam de ambitu dixerunt, qui accusati sunt ab ijs, qui erant ipsi

ambitus condemnati: quos ego non iccirco esse arbitror in integrum restitutos, quod planum fecerint, illos ob rem iudicandam pecuniam accepisse; sed quod iudicibus probarint, quod in eodem genere, in quo ipsi offendissent, alios reprehendissent, se ad praemia legis uenire oportere. quapropter neminem dubitare existimo, quin illa damnatio ambitus nulla ex parte cum caussa Cluentij, uestroq. iudicio coniuncta esse possit. Quid, quod Stalenus est condēnatus? Non dico hoc tempore, iudices, id quod nescio an dici oporteat, illum maiestatis esse damnatum. non recito testimonia hominum honestissimorum, quae in Stalenum sunt dicta ab ijs, qui M. Aemilio, clarissimo uiro, legati, & praefecti, & tribuni militares fuerunt: quorum testimonijs planum factum est, maxime eius opera, cum quaestor esset, in exercitu seditionem esse conflatam. ne illa quidem testimonia recito, quae dicta sunt de HS ID C *millibus: quae ille cum accepisset nomine iudicij Safiniani, sicut in Oppianici iudicio, postea retinuit, atque suppressit. omitto & haec, & alia permulta, quae illo iudicio in Stalenum dicta sunt. hoc dico, eandem tum fuisse P. & L. Cominijs, equitibus R. honestissimis hominibus, & disertis, controuersiam cum Staleno, quē accusabāt, quae nunc mihi est cum Atio. Cominij dicebant idem, quod ego dico; Stalenum ab Oppianico pecuniam accepisse, ut iudicium corrumperet. Stalenus conciliandae gratiae caussa se accepisse dicebat. irridebatur haec illius reconciliatio, & persona uiri boni susce-*

suscepta, sicut in statuis inauratis, quas posuit ad Iuturnae: quibus subscripsit, reges ab se in gratiam esse reductos: exagitabantur omnes eius fraudes, atque fallaciae: tota uita in eiusmodi ratione uersata aperiebatur: egestas domestica, quaestus forensis in medium proferebatur: nummarius interpres pacis & concordiae non probabatur: itaque tum Stalenus, cum idem defenderet quod Atius, condemnatus est: Cominij, cum hoc agerent, quod nos in tota caussa egimus, probauerunt. Quamobrem si, Staleni damnatione, Oppianicum iudicium corrumpere uoluisse, Oppianicum iudici ad emendas sententias dedisse pecuniam, iudicatum est; cum ita constitutum sit, uti in illa culpa aut Cluëtius sit, aut Oppianicus; Cluentij nummus nullus iudici datus ullo uestigio reperitur; Oppianici pecunia post iudicium factum a iudice ablata est: potest esse dubium, quin illa damnatio Staleni non modo non sit contra Cluentium, sed maxime nostram caussam defensionemq. confirmet? Ergo adhuc Iunij iudiciũ uideo esse eiusmodi, ut incursionem potius seditionis, uim multitudinis, impetum tribunicium, quam iudicium, appellandum putem. quod si quis illud iudicium appellet, tamen hoc confiteatur necesse est, nullo modo illam multam, quae a Iunio petita sit, cũ Cluentij caussa posse coniũgi. illud igitur Iunianum per uim factũ est; Bulbi, & Popilli, et Guttae contra Cluentium nõ est; Staleni etiam pro Cluentio. Videamus, ecquod aliud iudiciũ, quod pro Cluentio sit, proferre possimus. Dixit ne tã-

dem caußam C. Fidiculanius Falcula? qui Oppianicũ condemnarat: cum praesertim, id quod fuit in illo iudicio inuidiosissimum, post paucos dies ex subsortitione sedißet. dixit, & bis quidem dixit: in summam enim L. Quinctius inuidiam concionibus eũ quotidianis, seditiosis, & turbulentis adduxerat. uno iudicio multa est ab eo petita, sicut ab Iunio, quod non suae decuriae munere, neque ex lege sedißet. paullo sedatiore tẽpore est accusatus, quam Iunius, sed eadẽ fere lege, & crimine. quia nulla in iudicio seditio, neque turba uersata est, prima actione facillime est absolutus. Non numero hanc absolutionem. nihilominus enim potest, ut illam multam non commiserit, accepisse tamen ob rem iudicandam pecuniam, quam captã nusquam Stalenus eadem lege dixit. propriũ crimen illud quaestionis eius non fuit. Fidiculanius quid fecißé dicebatur? accepiße a Cluentio HS CCCC. cuius erat ordinis? senatorij. qua lege in eo genere a senatore ratio repeti solet, de pecunijs repetũdis, ea lege accusatus, honestissime est absolutus. acta est enim caußa more maiorum, sine ui, sine metu, sine periculo: dicta, et exposita, & demonstrata sunt omnia: adducti iudices sunt, non modo potuisse honeste ab eo reũ condẽnari, qui non perpetuo sedisset, sed, si aliud is iudex nihil scisset, nisi quae praeiudicia de eo facta eße constaret, audire praeterea nihil debuiße. tũ etiam illi quinque, qui, imperitorum hominum rumusculos aucupati, tum illum absoluerunt, iam suam clementiam laudari magnopere nolebant. a quibus si

qui

qui quaereret, sedissent ne iudices in C. Fabricium: sedisse se dicerent. si interogarentur, num quo crimine is esset accusatus, praeterquam ueneni eius, quod quaesitum Habito diceretur: negarent. si deinde essent rogati, quid iudicassent: condemnasse se dicerent: nemo enim absoluit. eodem modo quaesitum si esset de Scamandro, certe idem respondissent: tametsi illa una sententia est absolutus: sed illam unam nemo tum istorum suam dici uellet. uter igitur facilius suae sententiae rationem redderet? is ne, qui se & sibi, & rei iudicatae constitisse dicit; an ille, qui se in principem maleficij lenem, in adiutores eius, & conscios uehementissimum esse respondit? quorum ego de sententia non debeo disputare: neque enim dubito, quin ij tales uiri, suspicione aliqua perculsi repentina, de statu suo declinarēt. quare eorum, qui absoluerunt, misericordiam non reprehendo: eorum, qui in iudicando superiora iudicia secuti sunt sua sponte, non Staleni fraude, constantiam comprobo: eorum uero, qui sibi non liquere dixerunt, sapientiam laudo: qui absoluere eū, quem nocentissimum cognorant, & quem ipsi bis iam antea condemnarant, nullo modo poterant; condemnare, cum tanta consilij infamia, & tam atrocis rei suspicio esset miecta, paullo posterius, patefacta re, maluerunt. ac, ne ex facto solum sapientes illos iudicetis, sed etiam ex nominibus ipsis, quod ij fecerint, rectissime, ac sapientissime factum probetis: quis T. Octauio Balbo ingenio prudentior, iure peritior,

ritior, fide, religione, officio diligentior, aut sanctior commemorari potest? non absoluit. quis Q. Considio constantior? quis iudiciorum, atque eius dignitatis, quae in iudicijs publicis uersari debet, peritior? quis uirtute, consilio, auctoritate praestantior? ne is quidem absoluit. longum est de singulorum uirtute ita dicere. quae quia cognita sunt ab omnibus, uerborum ornamenta non quaerunt. qualis uir M. Iuuentius Pedo fuit ex uetere illa iudicum disciplina? qualis L. Caulius Mergus? M. Basilius? C. Caudinus? qui omnes in iudicijs publicis iam tum florente rep. floruerunt. ex eodem numero L. Cassius, Cn. Naeuius, pari & integritate, & prudentia: quorum nullius sententia est Oppianicus absolutus. atque ex his omnibus natu minimus, ingenio, & diligentia, & religione par ijs, quos antea commemoraui, P. Saturius in eadem sententia fuit. O innocentiam Oppianici singularem: quo in reo, qui absoluit, ambitiosus; qui distulit, cautus; qui condemnauit, constans existimatur. Haec tum, agitante Quinctio, neque in concione, neque in iudicio demonstrata sunt. neque enim ipse dici patiebatur; nec per multitudinem concitatam consistere cuiquam in dicendo licebat. itaque ipse, postquam Iunium peruertit, caussam totam reliquit: paucis enim diebus illis, & ipse priuatus est factus, & hominum studia deferbuisse intelligebat. quod si, per quos dies Iunium accusauit, Fidiculanium accusare uoluisset: respondendi Fidiculanio potestas facta non esset. ac primo quidem, omnibus

minibus illis iudicibus, qui Oppianicum condemnarant, minabatur. iam insolentiam noratis hominis; noratis animos eius, ac spiritus tribunicios. quod erat odium, dij immortales? quae superbia? quanta ignoratio sui? quam grauis, atque intolerabilis arrogantia? qui illud etiam ipsum acerbe tulerit, ex quo illa nata sunt omnia, non sibi, ac defensioni suae condonatum esse Oppianicum: proinde quasi non satis signi esse debuerit, ab omnibus eum fuisse desertum, qui se ad patronum illum contulisset. erat enim Romae summa copia patronorum, hominum eloquentissimorum, atque amplissimorum: quorum certe aliquis defendisset equitem R. in municipio suo nobilem, si honeste putasset eiusmodi caussam posse defendi. nam Quinctius quidem quam caussam umquam antea dixerat, cum annos ad quinquaginta natus esset? quis eum umquam non modo in patroni, sed in laudatoris, aut aduocati loco uiderat? qui, quod Rostra iamdiu uacua, locumq. illum post aduentum L. Syllae a tribunicia uoce desertum, oppresserat, multitudinemq. iam desuefactam a concionibus ad ueteris consuetudinis similitudinem reuocauerat, iccirco cuidam hominum generi paullisper iucundior fuit. atque idem quanto in odio postea suis illis ipsis fuit, per quos in altiorem locum adscenderat? neque iniuria. facite enim, ut non solum mores eius, & arrogantiam, sed etiam uultum, atque amictum, atque illam usque ad talos demissam purpuram recordemini. is, quasi non esset ullo modo ferendum, se ex iudicio

dicio

dicio discessisse uictum, rem ab subsellijs in Rostra detulit. Et iam querimur, saepe hominibus nouis non satis magnos in hac ciuitate esse fructus? nego usquam umquam fuisse maiores. ubi, si quis, ignobili loco natus, ita uiuat, ut nobilitatis dignitatem uirtute tueri posse uideatur; usque eo peruenit, quoad eum industria cum innocentia prosecuta est. si quis autem hoc uno nititur, quod sit ignobilis; procedit saepe longius, quam si idem ille esset cum ijsdem suis uitijs nobilissimus. ut, Quinctius (nihil enim dicam de ceteris) si fuisset homo nobilis, quis eum cum illa superbia, atque intolerantia ferre potuisset? quod eo loco fuit, ita tulerunt, ut, si quid haberet a natura boni, prodesse ei putarent oportere; superbiam autem, atque arrogantiam eius deridendam magis arbitrarentur propter humilitatem hominis, quam pertimescendam. Sed, ut illuc reuertar: quo tempore Fidiculanius est absolutus, tu, qui ea iudicia facta commemoras, quaero quid tũ esse existimas iudicatum? certe, gratis iudicasse. at condemnarat: at caussam totam non audierat: at in concionibus omnibus a L. Quinctio uehementer erat & saepe uexatus. illa igitur omnia Quinctiana iniqua, falsa, turbulenta, popularia, seditiosa iudicia fuerunt. Esto, potuit esse innocens Falcula: iam ergo aliquis Oppianicum gratis condemnauit: iam non eos Iunius subsortitus est, qui, pecunia accepta, condemnarent: iam potuit aliquis ab initio non sedisse, & tamen Oppianicum gratis condemnasse. uerum,

rum, si innocens Falcula, quaeso quis nocens? si hic gratis condemnauit, quis accepit? nego, rem esse ullam in quemquam illorum obiectam, quae Fidiculanio obiecta non sit; neque aliquid fuisse in Fidiculanij caussa, quod idem non esset in ceterorum. aut hoc iudicium reprehendas tu, cuius accusatio rebus iudicatis niti uidebatur, necesse est: aut, si hoc uerum esse concedis, Oppianicum gratis condemnatum esse fateare. quamquam satis magno argumento esse debet, quod ex tam multis iudicibus, absoluto Falcula, nemo reus factus est. Quid enim mihi damnatos ambitus colligitis, alia lege, certis criminibus, plurimis testibus? cum primum illi ipsi debuerint potius accusari de pecunijs repetundis, quam ambitus. nam, si in ambitus iudicijs hoc his obfuit, cum alia lege caussam dicerent: certe, si propria lege huius peccati adducti essent, multo plus obfuisset. deinde, si tanta uis fuit istius criminis, ut, qua quisque lege ex illis iudicibus reus factus esset, tamen hac plaga periret: cur, in tanta multitudine accusatorum, tantis praemijs, ceteri rei facti non sunt? Hic profertur id, quod iudicium appellari non oportet, T. Septimio Scaeuolae litem eo nomine esse aestimatam. cuius rei quae consuetudo sit, quoniam apud homines peritissimos dico, pluribus uerbis docere non debeo. numquam enim ea diligentia, quae solet adhiberi in ceteris iudicijs, eadem, reo damnato, adhibita est. In litibus aestimandis fere indices aut, quod sibi eum, quem semel condemnarunt,

mnarunt, inimicum putant esse; si qua in eum lis capitis illata est, non admittunt: aut, quod se perfunctos iam esse arbitrantur, cum de reo iudicarunt, negligentius attendunt cetera. itaque & maiestatis absoluti sunt permulti, quibus damnatis de pecunijs repetundis lites essent aestimatae: & haec quotidie fieri uidemus, ut, reo damnato de pecunijs repetundis, ad quos peruenisse pecunias in litibus aestimandis statutum sit, eos illi iudices absoluant. quod cum fit, non iudicia rescinduntur, sed hoc statuitur, aestimationem litium non esse iudicium. Scaeuola condemnatus est alijs criminibus, frequentissimis Apuliae testibus: omni contentione pugnatum est, ut lis haec capitis aestimaretur. quae res si rei iudicatae pondus habuisset, ille postea uel ijsdem, uel alijs inimicis reus hac lege ipsa factus esset. Sequitur id, quod illi iudicium appellant, maiores autem nostri numquam neque iudicium nominarunt, neque perinde ut rem iudicatam obseruauerunt, animaduersio, atque auctoritas censoria: qua de re ante quam dicere incipio, perpauca mihi de meo officio uerba facienda sunt; ut a me cum huiusce periculi, tum ceterorum quoque officiorum, & amicitiarum ratio conseruata esse uideatur. nam mihi cum uiris fortibus, qui censores proxime fuerunt, ambobus est amicitia, cum altero uero, sicuti & plerique uestrum sciunt, magnus usus, & summa utriusque officijs cõstituta necessitudo est. quare, quidquid de subscriptionibus eorum mihi dicendum erit, eo dicam animo,

mo, ut omnem orationem meam non de illorum facto, sed de ratione censoria habitam existimari uelim. a Lentulo autem, familiari meo, qui a me pro eximia sua uirtute, summisq. honoribus, quos a populo R. adeptus est, honoris caussa nominatur, facile hoc, iudices, impetrabo, ut, quam ipse adhibere consueuit in amicorum periculis fidem, & diligentiam, tum uim animi, libertatemq. dicendi, in hac, mihi concedat, ut tantum mihi sumam, quantum sine huius periculo praeterire non possum. a me tamen, ut aequum est, omnia caute, pedetentimq. dicentur; ut neque fides huius defensionis relicta, neque cuiusquam aut dignitas laesa, aut amicitia uiolata esse uideatur. Video igitur, iudices, animaduertisse censores in iudices quosdam illius consilij Iuniani, cum istam ipsam caussam subscriberent. Hic primum illud commune proponam, numquam animaduersionibus censorijs hanc ciuitatem ita contentam, ut rebus iudicatis, fuisse. neque in re nota consumam tempus exemplis: ponam illud unum; C. Getam, cum a L. Metello, & Cn. Domitio censoribus ex senatu eiectus esset, censorem ipsum postea esse factum; &, cuius mores a censoribus erant reprehensi, hunc postea & populi R. & eorum, qui in ipsum animaduerterant, moribus praefuisse. quod si illud iudicium putaretur: ut ceteri, turpi iudicio damnati, in perpetuum omni honore ac dignitate priuantur, sic hominibus ignominia notatis neque ad honorem aditus, neque in curiam reditus esset. nunc, si quem Cn. Lentuli, aut L.

Gellij libertus furti condemnarit, is, omnibus ornamentis amissis, numquam ullam honestatis suae partem recuperabit. quos autem ipse L. Gellius, & Cn. Lentulus, duo censores, clarissimi uiri, sapientissimiq. homines, furti, & captarum pecuniarum nomine notauerunt, ij non modo in senatū redierunt, sed etiam illarum ipsarū rerum iudicijs absoluti sunt. Neminē uoluerunt maiores nostri non modo de existimatione cuiusquam, sed ne pecuniaria quidem de re minima esse iudicem, nisi qui inter aduersarios conuenisset. quapropter in omnibus legibus, quibus exceptum est, de quibus caussis aut magistratum capere non liceat, aut iudicem legi, aut alterum accusare, haec ignominiae caussa praetermissa est. timoris enim caussam, non uitae poenam, in illa potestate esse uoluerunt. itaque non solum, iudices, illud ostendam, quod iam uidetis, populi R. suffragijs saepenumero cēsorias subscriptiones esse deletas, uerū etiā iudicijs eorū, qui iurati statuere maiore cum religione & diligentia debuerunt. Primum iudices, senatores, equitesq. R. in compluribus iam reis, quos contra leges pecunias accepisse subscriptum est, suae potius religioni, quam censorum opinioni, paruerunt. deinde, praetores urbani, qui iurati debent optimum quemque in selectos iudices referre, numquam sibi ad eam rem censoriam ignominiam impedimento esse oportere duxerunt. censores denique ipsi saepenumero superiorum censorum iudicijs (si ista iudicia appellari uultis) non steterunt. atque etiam ipsi inter se censores

sores sua iudicia tanti esse arbitrantur, ut alter alterius iudicium non modo reprehendat, sed etiam rescindat; ut alter de senatu mouere uelit, alter retineat, et ordine amplissimo dignum existimet; ut alter in aerarios referri, aut tribu moueri iubeat, alter uetet. Quare, qui uobis in mentem uenit, haec appellare iudicia, quae a populo R. rescindi, ab iuratis iudicibus repudiari, a magistratibus negligi, ab ijs, qui eandem potestatem adepti sunt, cõmutari, inter collegas discrepare uideatis? Quae cũ ita sint, uideamus quid tandem censores de illo iudicio corrupto iudicasse dicantur. Ac primum illud statuamus; utrum, quia censores subscripserint, ita sit, an, quia ita fuerit, illi subscripserint. si ideo, quia subscripserint: uidete, quid agatis; ne in unumquemque nostrum censoribus in posterũ potestatem regiam permittatis; ne subscriptio censoria non minus calamitatis ciuibus, quam illa acerbissima proscriptio, possit afferre; ne censorium stylum, cuius mucronem multis remedijs maiores nostri retuderunt, aeque posthac, atque illũ dictatorium gladium, pertimescamus. sin autem, quod subscriptum est, quia uerum est, iccirco graue debet esse: hoc quaeramus, uerum sit, an falsum; remoueantur auctoritates cẽsoriae; tollatur id ex caussa, quod in caussa non est. doce, quam pecuniam Cluentius dederit, unde dederit, quemadmodum dederit: unum denique aliquod a Cluentio profectae pecuniae uestigium ostende. uince deinde, uirum bonum fuisse Oppianicum, hominem integrum; nihil de illo umquam

secus esse existimatum, nihil denique praeiudicatum: tum auctoritatem censorum amplexato; tum illorum iudicium eum re coniunctum esse defendito. dum uero cum fuisse Oppianicum constabat, qui tabulas publicas municipii sui corrupisse iudicatus sit; qui testamentum interleuerit; qui, supposita persona, falsum testamentum obsignandum curarit; qui eum, cuius nomine id obsignatum est, interfecerit; qui auunculum filii sui in seruitute, ac uinculis necarit; qui municipes suos proscribendos, occidendosq. curarit; qui eius uxorem, quem occiderat, in matrimonium duxerit; qui pecuniam pro abortitione dederit; qui socrum, qui uxorem, qui uno tempore fratris uxorem, speratosq. liberos, fratremq. ipsum, qui denique suos liberos interfecerit; qui, cum uenenum priuigno suo quaereret, manifesto sit deprehensus; cuius ministris conscijsq. damnatis, ipse adductus in iudicium pecuniam iudici dederit ad sententias iudicũ corrumpendas: dum haec, inquam, de Oppianico constabunt, nec ullo argumento Cluentianae pecuniae crimen tenebitur; quid est, quod te ista censoria siue uoluntas, siue opinio fuit, adiuuare, aut hunc innocentem opprimere posse uideatur? Quid igitur censores secuti sunt? Ne ipsi quidem, ut grauissime dicam, quidquam aliud dicent, praeter sermonem, atque famam. nihil se testibus, nihil tabulis, nihil graui aliquo argumento comperisse, nihil denique, caussa cognita, statuisse dicent. quod si ita fecissent; tamen id non ita fixum esse deberet, ut conuelli non lice-

liceret. non utar exemplorum copia, quae summa est. non rem ueterem, non hominem potentem aliquem, aut gratiosum proferam. nuper hominem tenuem, scribam aedilicium, D. Matrinium cum defendissem apud M. Iunium, Q. Publicium praetores; & M. Plaetorium, C. Flaminium aediles curules, persuasi ut scribam iurati legerent eum, quem iidem isti censores aerarium reliquissent. cum enim in homine nulla culpa reperiretur; quid ille meruisset, non quid de eo statutum esset, quaerendum esse duxerunt. Nam haec quidem, quae de iudicio corrupto subscripserint, quis est, qui ab illis satis cognita, & diligenter iudicata arbitretur? in M. Aquillium, et in T. Guttam uideo esse subscriptum. quid est hoc? duos esse corruptos solos pecunia? quid? ceteri uidelicet gratis condemnarunt: non est igitur circumuentus, non oppressus pecunia; non, ut illae Quinctianae conciones habebantur, omnes, qui Oppianicum condemnarunt, in culpa sunt, ac suspicione ponendi. duos solos uideo auctoritate censorum affines ei turpitudini iudicari. Nam, ut illud afferant; nihil est; quod de iis duobus habuerint compertum, de ceteris comperisse. nam illud quidem minime probandum est, ad notationes auctoritatemq. censoriam exemplum illos a consuetudine militari transtulisse. statuerunt enim ita maiores nostri, ut, si a multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduerteretur: ut metus uidelicet ad omnes, poena ad paucos perueniret. quod idem facere censo-

res in delectu dignitatis, in iudicio ciuium, & in animaduersione uitiorum, qui conuenit? nam miles, qui locum non tenuit, qui hostium impetum, uimq. pertimuit, potest idem postea & miles esse melior, & uir bonus, & ciuis utilis. quare, ne in bello propter hostium metum delinqueret, amplior ei mortis & supplicij metus est a maioribus constitutus: ne autem nimium multi poenam capitis subirent, iccirco illa sortitio comparata est. hoc tu idem facies censor in senatu legendo? si erunt plures, qui ob innocentem condemnandum pecuniam acceperint; ut non animaduertas in omnes, sed carpas ut uelis, & paucos ex multis ad ignominiam sortiare? habebit igitur, te sciente, & uidente, curia senatorem, populus R. iudicem, resp. ciuem sine ignominia quemquam, qui ad perniciem innocentis fidem suam & religionem pecunia commutarit? &, qui pretio adductus eripuerit patriam, fortunas, liberos ciui innocenti, is censoriae seueritatis nota nō inuretur? tu es praefectus moribus? tu magister ueteris disciplinae, & seueritatis, si aut retinet quemquam sciens in senatu, scelere tanto contaminatum; aut statuis, qui in eadem culpa sit, non eadem poena affici oportere? & quam condicionem supplicij maiores in bello timiditati militis propositam esse uoluerunt, eandem tu in pace constitues improbitati senatoris? quòd si hoc exemplum ex re militari ad animaduersionē censoriam transferendum fuit, sortitione id ipsum factum esse oportuit. sin autem sortiri ad poenam, at-

que

que hominum delictum fortunae iudicio committere, minime censorium est: certe, in multorum peccato, carpi paucos ad ignominiam, & turpitudinem non oportet. Verum omnes intelligimus, in istis subscriptionibus uentum quendam popularem esse quaesitum. iactata res erat in concione a tribuno seditioso: incognita caussa probatum illud erat multitudini: illicitum erat contradicere: nemo denique, ut defenderet contrariam partem, laborabat: in inuidiam porro magnam illa indicia uenerant: etenim paucis postea mensibus alia uehemens erat in iudicijs ex notatione tabularum inuidia uersata. praetermitti a censoribus & negligi macula iudiciorum posse non uidebatur. homines, quos ceteris uitijs, atq. omni dedecore infames uidebãt, eos hac quoque subscriptione notare uoluerunt; & eo magis, quod illo ipso tempore, illis censoribus erant iudicia cũ equestri ordine communicata; ut uiderentur per hominũ idoneorum ignominiam sua auctoritate illa iudicia cum equestri ordine reprehendisse. quod si hanc apud eos ipsos censores mihi, aut alij caussam agere licuisset: hominibus tali prudentia certe probauissem, (res enim indicat) nihil ipsos habuisse cogniti, nihil comperti, ex tota ipsa subscriptione rumorem quendam & plausum popularem esse quaesitum. Nam in L. Popillium, qui Oppianicũ condemnarat, subscripsit L. Gellius. quod is pecuniam accepisset, quo innocentem condemnaret. Iam id ipsum quantae diuinationis est, scire innocentem fuisse reum, quem fortasse numquam uiderat?

rat? cum homines sapientissimi iudices, (ut nihil dicam de ijs, qui condemnarunt) caussa cognita, sibi, dixerint, non liquere. Verum esto, condemnat Popillium Gellius; iudicat accepisse a Cluentio pecuniam. negat hoc Lentulus: nam Popillium, quod erat libertini filius, in senatum non legit; locum quidem senatorium ludis, & cetera ornamenta reliquit; & eum omni ignominia liberat. quod cum facit, iudicat, eius sententia gratis esse Oppianicum condemnatum. & eundem Popillium postea Lentulus in ambitus iudicio pro testimonio diligentissime laudat. Quare si neque L. Gellij iudicio stetit Lentulus; neque Lētuli existimatione contentus fuit Gellius, & si uterque censor censoris opinione standum non putauit: quid est, quamobrem quisquam nostrum censorias subscriptiones omnes fixas, et in perpetuum ratas putet esse oportere? At in ipsum Habitum animaduerterunt. Nullam quidem ob turpitudinem, nullum ob totius uitae, non dicam uitium, sed erratum. neque enim hoc homine sanctior, neque probrior, neque in omnibus officijs retinendis diligentior esse quisquam potest. neque illi aliter dicunt, sed eandem illam famam iudicij corrupti secuti sunt: neque ipsi secus existimant, quam nos existimari uolumus, de huius pudore, integritate, uirtute; sed putarunt, praetermitti accusatorem non potuisse, cum animaduersum esset in iudices. qua de re tota si unum factum ex omni antiquitate protulero, plura non dicam: non enim mihi exemplum summi & clarissimi uiri P. Africani

prae-

praetereundum uidetur: qui cum esset censor; & in equitum censu C. Licinius Sacerdos prodiisset; clara uoce, ut omnis concio audire posset, dixit, se scire illum uerbis conceptis peierasse; si quis contra dicere uellet, usurum esse eum suo testimonio: deinde, cum contra nemo diceret, iussit equum traducere. itaque is, cuius arbitrio & populus R. & exterae gentes cõtentae esse consuerunt, ipse sua conscientia ad ignominiam alterius contentus non fuit. quod si Habito facere licuisset, facile illis ipsis iudicibus, & falsae suspicioni, & inuidiae populariter excitatae restitisset. Vnum etiam est, quod me maxime conturbat, cui loco respondere posse uix uideor, quod elogium recitasti de testamento Cn. Egnatij patris, hominis honestissimi uidelicet, & sapientissimi, iccirco se exheredasse filium, quod is ob Oppianici damnationem pecuniam accepisset. de cuius hominis leuitate & inconstantia plura non dicam. hoc testamentum ipsum, quod recitas, eiusmodi est, ut ille, cum eum filium exheredaret, quem oderat, ei filio coheredes homines alienissimos coniungeret, quem diligebat. Sed tu, Ati, consideres censeo diligenter, utrum censorium iudicium graue uelis esse, an Egnatij. si Egnatij: leue est, quod censores de ceteris subscripserunt: ipsum enim Egnatium, quem tu grauem esse uis, ex senatu eiecerunt. sin autem censorium: hunc Egnatium, quem pater censoria subscriptione exheredauit, censores in senatu, cum patrem eijcerent, retinuerunt. At enim senatus uniuersus iu-

dicauit illud corruptum esse iudicium. quo modo? suscepit caussam. an potuit rē delatā eiusmodi repudiare? cum tribunus pl. populo concitato, rem paene ad manus reuocasset; cum uir optimus, & homo innocentissimus pecunia circumuētus esse diceretur; cum inuidia flagraret ordo senatorius; potuit nihil decerni? potuit illa concitatio multitudinis sine summo periculo reip. repudiari? At quid est decretum? quam iuste? quam sapienter? quam diligenter? SI. QVI SVNT. QVORVM. OPERA. FACTVM SIT. VT. IVDICIVM. PVBLICVM CORRVMPERETVR. *Vtrum, uidetur senatus id factum iudicare, an, si factum sit, moleste grauiterq. ferre? si ipse A. Cluentius sententiam de iudicijs rogaretur, aliam non diceret, atque ij dixerunt, quorum sententijs Cluentium condemnatum esse dicitis. Sed quaero a uobis, num istam legem ex isto S. C. L. Lucullus consul, homo sapientissimus, tulerit? num anno post M. Lucullus, & C. Cassius? in quos cum consules designatos idem illud senatus decreuerit, non tulerunt: &, quod tu Habiti pecunia factū esse arguis, neque id ulla tenuissima suspicione confirmas; factum est primo illorum aequitate, & sapientia consulum, ut id, quod senatus decreuerat ad illud inuidiae praesens incendium restinguendum, id postea referendum ad populum non arbitrarentur: ipse deinde populus R. qui, L. Quinctij trib. pl. fictis querimonijs antea concitatus, rem illam, & rogationem flagitarat, idem C. Iunij filij, pueri paruuli,* *

uuli, lacrymis commotus, maximo clamore, & concursu totam illam legem, & quaestionem repudiauit. ex quo intelligi potuit id, quod saepe dictum est; ut mare, quo sua natura tranquillum sit, uentorum ui agitari, atque turbari, sic & populum R. sua sponte esse placatum, hominum seditiosorum uocibus, ut uiolentissimis tempestatibus, concitari. Est etiam reliqua permagna auctoritas, quam ego turpiter paene praeterij: mea enim esse dicitur. Recitauit ex oratione nescio qua Atius, quam meam esse dicebat, cohortationem quandam iudicum ad honeste iudicandum, & commemorationem tum illorum iudiciorum, quae probata non essent; tum illius ipsius iudicij Iuniani. perinde quasi ego non ab initio huius defensionis dixerim, inuidiosum illud fuisse iudicium; aut, cum de infamia iudiciorum disputarem, potuerim illud, quod tam populare esset, in illo tempore praeterire. ego uero, si quid eiusmodi dixi, neque cognitum commemoraui; neque pro testimonio dixi; & illa oratio potius temporis mei, quam iudicij, & auctoritatis fuit. cum enim accusarem, & mihi initio proposuissem, ut animos & populi R. & iudicum commouerem; cumq. omnes offensiones iudiciorum, non ex mea opinione, sed ex hominum rumore proferrem; istam rem, quae tam populariter esset agitata, praeterire non potui. Sed errat uehementer, si quis in orationibus nostris, quas in iudicijs habuimus, auctoritates nostras consignatas se habere arbitratur. omnes enim illae ora-

tiones

tiones caussarum, & temporum sunt, non hominum ipsorum, ac patronorum. nam, si caussae ipsae pro se loqui possent, nemo adhiberet oratorem: nunc adhibemur, ut ea dicamus, non quae nostra auctoritate constituantur, sed quae ex re ipsa, caussaq. ducantur. hominem ingeniosum, M. Antonium aiunt solitum essere dicere, iccirco se nullam umquam orationem scripsisse, ut, si quid aliquando, quod non opus esset, ab se esset dictum, posset se negare dixisse. perinde quasi, quid a nobis dictum, aut actum sit, id nisi litteris mandauerimus, hominum memoria non comprehendatur. ego uero in isto genere libentius cum multorum, tum hominis eloquentissimi, & sapientissimi, L. Crassi auctoritatem sequor: qui cum L. Plancium defenderet, accusante M. Bruto, homine in dicendo uehementi, & callido; cum Brutus, duobus recitatoribus constitutis, ex duabus eius orationibus capita alterna inter se contraria recitanda curasset, quod in dissuasione rogationis eius, quae contra coloniam Narbonensem ferebatur, quãtum potest de auctoritate senatus detrahit, in suasione legis Seruiliae summis ornat senatum laudibus; et multa in equites R. cum ex ea oratione asperius dicta recitasset, quo animi illorum iudicum in Crassum incenderentur; aliquantum esse commotus dicitur. itaque in respondendo primum exposuit utriusque rationem temporis; ut oratio ex re, & caussa habita uideretur: deinde, ut intelligere posset Brutus, quem hominem, & non solum qua eloquentia, ue-

rum

tum etiam quo lepore, & quibus facetijs praeditum lacessisset, tres & ipse excitauit recitatores cum singulis libellis, quos M. Brutus, pater illius accusatoris, de iure ciuili reliquit. eorum initia cum recitarentur ea, quae uobis nota esse arbitror; FORTE EVENIT. VT. RVRI. IN. PRIVERNATE. ESSEMVS. EGO. ET. BRVTVS. FILIVS; *fundum Priuernatem flagitabat:* IN. ALBANO. ERAMVS EGO. ET. BRVTVS. FILIVS; *Albanum poscebat:* IN. TIBVRTI. FORTE. CVM. ASSEDISSEMVS; *Tiburtem fundum requirebat: Brutum autem, hominem sapientem, quod filij nequitiam uideret, quae praedia ei relinqueret, testificari dicebat uoluisse. quod si potuisset honeste scribere, se in balneis cum id aetatis filio fuisse; non praeterijsset: eas se tamen ab eo balneas non ex libris patris, sed ex tabulis, & ex censu quaerere. Crassus tum ita Brutum ultus est, ut illum recitationis suae paeniteret. moleste enim fortasse tulerat, se in ijs orationibus reprehensum, quas de rep. habuisset, in quibus forsitan magis requiratur constantia. Ego autem illa recitata esse non moleste fero, neque enim ab illo tempore, quod tum erat. neque ab ea caussa, quae tum agebatur, aliena fuerunt. neque mihi quidquam oneris suscepi, cum ista dixi, quo minus honeste hanc caussam & libere possem defendere. quod si uelim confiteri, me caussam A. Cluentij nunc cognoscere, antea fuisse in illa opinione populari: quis tandem id possit reprehendere: praesertim, iudices, cum a*

uobis

nobis quoque ipsis hoc impetrare sit aequissimũ, quod ego & ab initio petiui, & nunc peto, ut, si quam huc grauiorem de illo iudicio opinionem attulistis, hanc, caussa perspecta, atque omni ueritate cognita, deponatis. Nunc, quoniam ad omnia, quae abs te dicta sunt, T. Ati, de Oppianici damnatione, respondi: confiteare, necesse est, te opinionem multum fefelisse, quod existimaris me caussam A. Cluentij non facto eius, sed lege defensurum. nam hoc persaepe dixisti, tibi sic renunciari, me habere in animo caussam hanc praesidio legis defendere. Ita ne est? ab amicis uidelicet imprudentes prodimur: & est nescio quis de ijs, quos amicos nobis arbitramur, qui nostra consilia ad aduersarios deferat. quisnam tibi hoc renunciauit? quis tam improbus fuit? cui ego autem narraui? nemo, ut opinor, in culpa est: sed nimirum tibi istuc lex ipsa renunciauit. sed num tibi ita defendisse uideor, ut tota in caussa mentionem ullam fecerim legis? num secus hanc caussam defendisse, ac si lege Habitus teneretur? certe, ut hominem confirmare oportet, nullus est locus a me purgandi istius inuidiosi criminis praetermissus. Quid ergo est? quaeret fortasse quispiam, displiceat ne mihi legũ praesidio a capite periculum propulsare? mihi uero iudices nõ displicet: sed utor instituto meo in hominis honesti pudentisq. iudicio. nõ solũ meo cõsilio uti consueui, sed multum etiam eius, quem defendo, & consilio & uoluntati obtempero. nam, ut haec ad me caussa delata est, qui leges eas, ad quas adhibemur, & in

quibus

*quibus uersamur, nosse deberem, dixi Habito sta-
tim, de eo, qui coisset, quo quis condemnaretur, il-
lum esse liberum, teneri autem nostrum ordinem. at-
que ille me orare, & obsecrare coepit, ut ne sese le-
ge defenderem. cum ego, quae mihi uiderentur, dice-
rem, traduxit me ad suam sententiam. affirmabat e-
nim lacrymans, non se cupidiorem esse ciuitatis reti-
nendae, quam existimationis. morem homini gessi: &
tamen iccirco feci, (neque enim id semper facere de-
bemus) quod uidebam per se ipsam caussam copiosis-
sime sine lege posse defendi: uidebam in hac defensio-
ne, qua iam sum usus, plus dignitatis, in illa, qua
me hic uti noluit, minus laboris futurum. quod si ni-
hil aliud esset actum, nisi ut hanc caussam obtine-
rem: lege recitata, perorassem: neque me illa oratio
commoueret, quod ait Atius, indignum esse facinus,
si senator iudicio quemquam circumuenerit, legibus
eum teneri; si eques R. hoc idem fecerit, non teneri.
Vt tibi concedam hoc indignum esse; (quod cuiusmo
di sit, iam uidero) tu mihi concedas necesse est, mul-
to esse indignius, in ea ciuitate, quae legibus tenea-
tur, discedi a legibus. hoc enim uinculum est huius di
gnitatis, qua fruimur in rep. hoc fundamentum liber
tatis, hic fons aequitatis. mens, & animus, & con-
silium, & sententia ciuitatis posita est in legibus. ut
corpora nostra sine mēte, sic ciuitas sine lege suis par
tibus, ut neruis, ac sanguine, & membris, uti non po-
test. legum ministri, magistratus: legum interpretes,
iudices: legum denique iccirco omnes serui sumus,*

ut liberi esse possimus. Quid est, Q. Naso, cur tu in isto loco sedeas? quae uis est, qua abs te hi iudices, tali dignitate praediti, coerceantur? uos autem, iudices, quamobrem ex tam magna multitudine ciuium tam pauci de hominum fortunis sententiam fertis? quo iure Atius, quae uoluit, dixit? cur mihi tamdiu potestas dicendi datur? quid sibi autem illi scribae, quid lictores, quid ceteri, quos apparere huic quaestioni uideo, uolunt? opinor, haec omnia lege fieri, totumq. hoc iudicium, ut antea dixi, quasi mente quadam regi, & administrari. Quid ergo est? haec quaestio sola ita gubernatur? quid M. Plaetorij, & C. Flaminij inter sicarios? quid C. Orchinij peculatus? quid mea de pecunijs repetundis? quid C. Aquillij, apud quem nunc de ambitu caussa dicitur? quid reliquae quaestiones? circumspicite omnes reip. partes: omnia legum imperio, & praescripto fieri uidebitis. si quis apud me te, T. Ati, reum uelit facere, clames te lege pecuniarum repetundarum non teneri: neque haec tua recusatio confessio sit captae pecuniae, sed laboris, sed periculi non legitimi declinatio. nunc quid agatur, & quid abs te iuris constituatur, uide. Iubet lex ea, qua lege haec quaestio constituta est, iudicem quaestionis, hoc est Q. Voconium, cum ijs iudicibus, qui ei obuenerint, (uos appellat, iudices) quaerere de ueneno: in quem quaerere? infinitum est. QVICVMQVE. FECERIT VENDIDERIT. EMERIT. HABVERIT. DEDERIT. *Quid eadem lex statim adiungit? recita.*

DEQVE

DEQ. EIVS. CAPITE. QVAERITO. *Cuius? qui coierit? côuenerit? non ita est. quid ergo est? dic.* QVI TRIBVNVS. MIL. LEGIONIBVS. QVATTVOR PRIMIS. QVI VE. QVAESTOR. TRIBVNVS PL. *Deinceps omnes magistratus nominauit.* QVI VE. IN. SENATV. SENTENTIAM. DIXIT. DIXERIT. *Quid tum?* QVI. EORVM. COIT. COIERIT. CONVENIT. CONVENERIT. QVO. QVIS IVDICIO. PVBLICO. CONDEMNARETVR. *Qui eorum? quorum? uidelicet, qui supra scripti sunt: quid interest, utro modo scriptum sit? etsi est apertum, tamen ipsa lex docet: ubi enim omnes mortales alligat, ita loquitur.* QVI. VENENVM. MALVM. FECIT. FECERIT. *Omnes uiri, mulieres, liberi, serui in iudicium uocantur. si item de coitione uoluisset, adiunxisset, Qui ue coerit: nunc ita est:* DEQ. EIVS. CAPITE. QVAERITO. QVI MAGISTRATVM. HABVERIT. QVI VE. IN. SENATV. SENTENTIAM. DIXERIT. QVI. EORVM COIT. COIERIT. *Num is est Cluentius? certe non est. quis ergo est Cluentius? qui tamen defendi caussam suam lege nolit: itaque abiicio legem: morem Cluentio gero. tibi tamen, Ati, pauca, quae ab huius caussa seiuncta sunt, respondebo. est enim quiddam in hac caussa, quod Cluentius ad se; est aliquid, quod ego ad me putem pertinere. hic sua putat interesse, se re ipsa, & gesto negotio, non lege, defendi: ego autem mea existimo interesse, me nulla in disputatione ab Atio uideri esse superatum. non*

enim mihi haec caussa sola dicenda est: omnibus hic labor meus propositus est, quicumque hac facultate defensionis contenti esse possunt. nolo quemquam eorum, qui adsunt, existimare, me, quae de lege ab Atio dicta sunt, si reticuerim, comprobare. quamobrem, Cluenti, de te tibi obsequor; neque ego legem recito; neque hoc loco pro te dico: sed ea, quae a me desiderari arbitror, non relinquam. Iniquum tibi uidetur, Ati, esse, non iisdem legibus omnes teneri. Primum, ut id iniquissimum esse confitear, huiusmodi est, ut commutatis eis opus sit legibus, non ut iis, quae sunt, non pareamus. deinde, quis umquam hoc senator accusauit, ut, cum altiorem gradum dignitatis beneficio populi R. esset consecutus, eo se putaret durioribus legum condicionibus uti nō oportere? quam multa sunt commoda, quibus caremus: quam multa molesta, ac difficilia, quae subimus: atque haec omnia tantum honoris, & amplitudinis commodis compensantur. Conuerte nunc ad equestrem ordinem, atque in ceteros ordines: easdem uitae condiciones non perferent: putant enim minus multos sibi laqueos legum, & condicionum, ac iudiciorum propositos esse oportere, qui in summū locū ciuitatis aut non potuerunt adscendere, aut non petiuerunt. Atque, ut omittam leges alias omnes, quibus nos tenemur, ceteri autem sunt ordines liberati: hanc ipsam legem, ne quis iudicio circumueniretur, C. Gracchus tulit: eam legem pro plebe non in plebem tulit. postea L. Sylla, homo a populi

caussa remotissimus, tamen, cum eius rei quaestionẽ hac ipsa lege constitueret, qua uos hoc tempore iudicatis, populum R. quẽ ab hoc genere liberum acceperat, alligare nouo quaestionis genere ausus non est. quod si fieri posse existimasset, pro illo odio, quod habuit in equestrem ordinem, nihil fecisset libentius, quam omnem illam acerbitatem proscriptionis suae, questus in ueteres iudices, in hanc unã quaestionem contulißet. nec nunc quidquam agitur, mihi credite, iudices, & prospicite id, quod prouidendum est, nisi ut eques ter ordo in huiusce legis periculum includatur: neque hoc agitur ab omnibus, sed a paucis. nam ij senatores, qui se facile tuentur integritate, & innocentia, quales, ut uere dicam, uos estis; & ceteri, qui sine cupiditate uixerunt, equites ordini senatorio dignitate proximos, concordia coniunctissimos esse cupiunt: sed ij, qui se uolũt posse omnia, neque praeterea quidquam esse aut in homine ullo, aut in ordine, hoc uno metu se putant equites R. in potestatẽ suam redacturos, si constitutum est, ut de ijs, qui rem iudicarent, huiuscemodi iudicia fieri possint. uident enim auctoritatem huius ordinis confirmari: uidẽt iudicia comprobari: hoc metu proposito, euellere se aculeũ seueritatis uestrae posse confidunt. quis enim de homine audeat paullo maioribus opibus praedito uere & fortiter iudicare, cum uideat sibi de eo, quod coierit, aut consenserit, caussam esse dicendã? o uiros fortes equites R. qui homini clarissimo, ac potẽtissimo M. Druso trib. pl. restiterũt, cum ille nihil aliud ageret,

cum illa cuncta, quae tum erat, nobilitate, nisi uti, qui rem iudicassent, huiuscemodi quaestionibus in iudicium uocarētur. tunc C. Flauius Pusio, Cn. Titinius, C. Maecenas, illa robora populi R. ceteriq. huiusmodi ordinis non fecerunt idē, quod nunc Cluentius, ut aliquid culpae suscipere se putarent recusando; sed apertissime repugnarunt, cum haec recusarent, & palam fortissime atque honestissime dicerent: se potuisse iudicio populi R. in amplissimum locum peruenire, si sua studia ad honores petendos conferre uoluissent: se se uidisse, in ea uita qualis splēdor inesset, quāta ornamenta, quae dignitas: quae se non contempsisse, sed ordine suo patrūq. suorum contentos fuisse, & uitam illam tranquillam, & quietam, remotam a procellis inuidiarum, & huiuscemodi iudiciorum anfractu, sequi maluisse: aut sibi ad honores petendos aetatem integram restitui oportere; aut, quoniam id non posset, eam condicionem uitae, quam secuti, petitionem reliquissent, manere: iniquum esse, eos, qui honorum ornamenta propter periculorum multitudinem praetermisissent, populi beneficijs esse priuatos, iudiciorum nouorum periculis non carere: senatorem hoc queri non posse; propterea quod ea cōdicione proposita petere coepisset, quodq. permulta essent ornamenta, quibus eam mitigare molestiā posset, locus, auctoritas, domi splendor, apud exteras nationes nomē, & gratia, toga praetexta, sella curulis, insignia, fasces, exercitus, imperia, prouinciae: quibus in rebus cum summum recte factis maiores nostri

praemium,

praemiũ,tum plura peccatis pericula proposita esse noluerunt. illi non hoc recusabant, ea ne lege accusarentur, qua nunc Habitus accusatur, quae tunc erat Sempronia,nunc est Cornelia: intelligebant enim ea lege equestrem ordinem non teneri: sed, ne noua lege alligarentur, laborabant. Habitus ne hoc quidem umquam recusauit, quo minus uel ea lege rationem uitae suae redderet,qua non teneretur. quae si uobis condicio placet, omnes id agamus, ut haec quamprimum in omnes ordines quaestio perferatur.interea quidem,per deos immortales,quoniam omnia commoda nostra,iura, libertatem, salutem denique legibus obtinemus, a legibus non recedamus: simul & illud quam sit indignum cogitemus, populũ R. aliud nunc agere, uobis remp. & fortunas suas commisisse,ipsum sine cura esse,non metuere ne lege ea, quam numquam ipse iusserit, & quaestione, qua se solutum liberumq. esse arbitretur,per paucos iudices adstringatur.agit enim sic caussam T. Atius,adolescens bonus,& disertus,omnes ciues legibus teneri omnibus: uos attenditis, & auditis silentio,sicut facere debetis. A. Cluentius, eques R. caussam dicit ea lege,qua lege senatores,& ij,qui magistratum habuerunt, soli tenentur. mihi per eum recusare,& in arce legis praesidia constituere defensionis meae non licet. si obtinuerit caussam Cluentius,sicuti uestra aequitate nixi confidimus: omnes existimabunt id, quod erit, obtinuisse propter innocentiam, quoniam ita defensus sit; in lege autem, quam attingere

 nolue-

noluerit, praesidij nihil fuisse. Hic nunc est quiddam, quod ad me pertineat, de quo ante dixi, quod ego populo R. praestare debeam; quoniam is meae uitae status est, ut omnis mihi cura, atque opera posita sit in omnium periculis defendendis. Video, quanta, & quam periculosa, & quam infinita quaestio tentetur ab accusatoribus, cum eam legem, quae in nostrum ordinem scripta sit, in populum R. transferre conentur. qua in lege est: QVI. COIERIT. *Quod quam lateat pateat, uidetis.* CONVENERIT. *Aeque infinitum, & incertum est.* CONSENSERIT. *Hoc uero cum incertum, & infinitum, tum obscurum, & occultum est.* FALSVM VE. TESTIMONIVM. DIXERIT. *Quis de plebe Romana testimonium dixit umquam, cui non hoc periculum, T. Atio auctore, paratum esse uideatis? nam dicturum quidem certe, si hoc iudicium plebi Romanae propositum sit, neminem umquam esse confirmo. sed hoc polliceor omnibus, si cui forte hac lege negotium facesset ur, qui lege non teneatur, si is uti me defensore uoluerit, me eius caussam legis praesidio defensurum, & uel his iudicibus, uel eorum similibus facile probaturum: et omni me defensione usurum esse legis: qua nunc ut utar, ab eo, cuius uoluntati mihi obtemperandum est, non conceditur. non enim debeo dubitare, iudices, quin, si qua ad nos caussa huiusmodi delata sit eius, qui lege non teneatur, etiam si is inuidiosus, aut multis offensus esse uideatur, etiam si eum oderitis, etiam si inuiti absoluturi sitis, tamen absol-*

uatis,

uatis, & religioni potius uestrae, quam odio, pareatis: est enim sapientis iudicis, meminisse se hominem; cogitare, tantum sibi a populo R. esse permissum, quantum commissum, & creditum sit; &, non solum sibi potestatem datam, uerum etiam fidem habitam esse meminisse; posse, quem oderit, absoluere; quem non oderit, condemnare; & semper, non quid ipse uelit, sed quid lex, & religio cogat, cogitare; animaduertere, qua lege reus citetur, de quo reo cognoscat, quae res in quaestione uersetur. cum haec sunt uidenda, tum uero illud est hominis magni, iudices, atque sapientis, cum illam iudicandi caussa tabellam sumpserit, non se putare esse solum, neque sibi, quodcumque concupierit, licere, sed habere in consilio legem, religionem, aequitatem, fidem; libidinem autem, odium, inuidiam, metum, cupiditatesq. omnes amouere; maximiq. aestimare conscientiam mentis suae, quam ab dijs immortalibus accepimus, quae a nobis diuelli non potest: quae si optimorum consiliorum, atque factorum testis in omni uita nobis erit, sine ullo metu, & summa cum honestate uiuemus. haec si T. Atius aut cognouisset, aut cogitasset; profecto ne conatus quidem esset dicere id, quod multis uerbis egit; iudicem, quod ei uideatur, statuere, & non deuinctũ legibus esse oportere. quibus de rebus mihi pro Cluentij uoluntate nimium, pro reip. dignitate parum, pro uestra prudentia satis dixisse uideor. Reliqua perpauca sunt, quae, quia uestrae quaestionis erant, iccirco illi statue

runt sibi fingenda esse, & proferenda, ne omnium turpissimi reperirentur, si in iudicium nihil, praeter inuidiam, attulissent. Atque, ut existimetis necessario me de his rebus, de quibus iam dixerim, pluribus egisse uerbis, attendite reliqua: profecto intelligetis, ea, quae paucis demonstrari potuerunt, breuissime esse defensa. Cn. Decio Samniti, ei, qui proscriptus est, iniuriam in calamitate eius ab huius familia factam esse dixistis. a nullo ille liberalius, quam a Cluentio, tractatus est. huius illum opes in rebus eius incommodis subleuarunt. atque hoc cum ipse, tum omnes eius amici, necessariiq. cognouerunt. Ancarij, & Paceni pastoribus huius uillicos uim, & manus attulisse. Cum quaedam in collibus, ut solet, controuersia pastorum esset orta; Habiti uillici rem domini, & priuatam possessionem defenderunt. cum esset expostulatio facta; caussa illis demonstrata, sine iudicio controuersiaq. discessum est. P. Aelij testamento propinquus exheredatus cum esset, heres hic alienior institutus est. P. Aelius Habiti merito fecit: neque id in testamento faciendo interfuit: idq. testamentum ab huius inimico Oppianico est obsignatum. Florio legatum ex testamento, infitiatum esse. Non est ita: sed cum HS x x x scripta essent, pro HS c c c, neque ei satis cautum uideretur, uoluit eum aliquid acceptum referre liberalitati suae: primo debere negauit, post sine controuersia soluit. Coelij cuiusdam Samnitis uxorem post bellum ab hoc esse repetitam. Mulierem cum emisset de se-

ctori-

ctoribus; quo tempore eam primum liberam esse audiuit, sine iudicio reddidit Coelio. Ennium esse quendam, cuius bona teneat Habitus. Est hic Ennius egens quidam calumniator, mercenarius Oppianici, qui permultos annos quieuit, deinde aliquando cum seruo Habiti furti egit, nuper ab ipso Habito petere coepit. hic illo priuato iudicio, mihi credite, nobis iisdem fortasse patronis calumniam non effugiet. Atque etiam, ut nobis renunciatur, hominem multorum hospitum, A. Binnium quendam, coponem de uia Latina, subornatis, qui sibi a Cluentio, seruisq. eius in taberna sua manus allatas esse dicat. quo de homine nihil etiam nunc dicere nobis est necesse. si inuitauerit, id quod solet, sic hominem accipiemus, ut moleste ferat, se de uia decessisse. Habetis iudices, quae in totam uitam de moribus A. Cluentij, quem illi inuidiosum reum uolunt esse, annos octo meditati accusatores collegerunt, quam leuia genere ipso, quam falsa re, quam breuia responsu. cognoscite nũc id, quod ad uestrum iusiurandum pertinet, quod uestri iudicij est, quod uobis oneris imposuit ea lex, qua coacti huc conuenistis, de criminibus ueneni: ut omnes intelligant, quam paucis uerbis haec caussa perorari potuerit; & quam multa a me dicta sint, quae ad huius uoluntatem maxime, ad uestrum iudicium minime pertinerent. Obiectum est, C. Vibium Capacem ab hoc A. Cluentio ueneno esse sublatum. Opportune adest homo summa fide, & omni uirtute praeditus, L. Plaetorius senator, qui illius Ca-

pacis hospes fuit, & familiaris. apud hunc ille Romae habitauit, apud hunc aegrotauit, huius domi est mortuus. haud heres est Cluentius: intestatum dico esse mortuum, possessionemq. eius bonorum praetoris edicto huic, illius sororis filio, adolescenti pudentissimo, & in primis honesto, equiti R. datam, Numerio Cluentio, quem uidetis. Alterum ueneficij crimen, Oppianico huic adolescenti, cum eius in nuptijs more Larinatium multitudo hominum pranderet, uenenum Habiti consilio paratum: id cum daretur in mulso, Balbutium quendam, eius familiarem, intercepisse, bibisse, statimq. esse mortuum. Haec ego si sic agerem, tamquam mihi crimen esset diluendum; haec pluribus uerbis dicerem, quae nunc paucis percurrit oratio mea. Quid umquam Habitus in se admisit, ut hoc tantum ab eo facinus non abhorrere uideatur? Quid autem magnopere Oppianicum metuebat? cum ille uerbum omnino in hac ipsa caussa nullum facere potuerit, huic autem accusatores, matre uiua, deeße non poßent: quod iam intelligetis. an, ut de caussa eius periculi nihili decederet, ad caussam nouum crimen accederet? Quod autem tempus ueneni dandi illo die? in illa frequentia? per quem porro datum? unde sumptum? quae deinde interceptio poculi? cur non de integro autem datum? multa sunt, quae dici poßunt: sed nõ committam, ut uidear non dicẽdo uoluiße dicere: res enim iam se ipsa defendat. Nego illum adolescentem, quem statim, epoto poculo, mortuũ eße dixistis, omnino illo die eße mortuum.

tuum. magnum, & impudens mendacium. perspicite cetera. Dico illum, cum ad illud prandium crudior uenisset, &, ut aetas illa fert, sibi tum non pepercisset, aliquot dies aegrotaße, & ita esse mortuum. quis huic rei testis est? idem, qui sui luctus, pater, pater, inquam, illius adolescentis: quem propter animi dolorem pertenuis suspicio potuisset ex illo loco testem in A. Cluentium constituere, is hunc suo testimonio subleuat. quod recita. tu autem, nisi molestum est, paullisper exsurge, & perfer hunc dolorem commemorationis necessariae: in qua ego diutius non morabor; quoniam, quod fuit uiri optimi, fecisti, ut ne cui innocenti maeror tuus calamitatem, & falsum crimen afferret.

TESTIMONIVM

Vnum etiam mihi reliquum eiusmodi crimen est, iudices, ex quo illud perspicere possitis, quod a me initio orationis meae dictum est; quidquid mali per hos annos A. Cluentius uiderit, quidquid hoc tempore habeat solicitudinis, ac negotij, id omne a matre esse conflatũ. Oppianicum ueneno necatum esse, quod ei datum sit in pane per M. Asellium quendam, familiarem illius, idq. Habiti consilio factum esse, dicitis. in quo primum illud quaero, quae caussa Habito fuerit, cur interficere Oppianicum uellet. inimicitias enim inter ipsos fuisse confiteor: sed homines inimicos suos morte affici uolũt, uel quod metuũt, uel quod oderunt. quo tandem igitur Habitus metu adductus tantum in se facinus suscipere cõatus est? quid erat, quod

iam Oppianicum, poena affectum pro maleficijs, eiectum e ciuitate, quisquam timeret? quid metuebat? ut oppugnaretur a perdito? an ne accusaretur a condemnato, an ne exsulis estimonio laederetur? sin autem, quod oderat, Habitus iccirco illum uita frui noluit: adeo ne erat stultus, ut illam, quam tum ille uiuebat, uitam esse arbitraretur, damnati exsulis, deserti ab omnibus, quem propter animi importunitatem nemo recipere tecto, nemo adire, nemo alloqui, nemo respicere uellet? huius igitur uitae Habitus inuidebat? hunc si acerbe, & penitus oderat, non eum quamdiutissime uiuere uelle debebat? huic mortem maturabat inimicus, quod illi unum in malis perfugium erat calamitatis? qui si quid animi ac uirtutis habuisset, ut multi saepe fortes uiri in eiusmodi dolore, mortem sibi ipse conscisset. huic quamobrem id uellet inimicus offerre, quod ipse sibi optare deberet? nam nunc quidem quid tãdem illi mali mors attulit? nisi forte ineptijs ac fabulis ducimur, ut existimemus illum apud inferos impiorum supplicia perferre, ac plures illic offendisse inimicos, quam hic reliquisse; a socrus, ab uxorum, a fratris, a liberum poenis actum esse praecipitem in sceleratorum sedem, atque regionem. quae si falsa sunt, id quod omnes intelligunt: quid ei tandem aliud mors eripuit, praeter sensum doloris? Age uero, uenenum per quem datum? per M. Asellium. quid huic cum Habito? nihil; atque adeo, quod ille Oppianico familiarissime est usus, potius etiam contra simultas. ei ne igitur, quem sibi

sibi offensiorem, Oppianico familiarissimum sciebat esse, potissimum & suum scelus, & illius periculum committebat? cur deinde tu, qui pietate ad accusandum excitatus es, hunc Asellium esse inultum tam diu sinis? cur non Habiti exemplo usus es, ut per illum, qui attulisset uenenum, de hoc praeiudicaretur? Iam uero illud quam non probabile, quam inusitatum, iudices, quam nouum? in pane datum uenenum. facilius ne potuit, quam in poculo? latentius potuit abditum aliqua in parte panis, quam si totum colliquefactum in potione esset? celerius potuit comesum, quam epotum, in uenas, atque in omnes partes corporis permanare? facilius fallere in pane, si esset animaduersum; quam in poculo, cum ita confusum esset, ut secerni nullo modo posset? At repentina morte perijt. quod si esset ita factum, tamen ea res, propter multorum eiusmodi mortem, satis firmam ueneni suspicionem non haberet: si esset suspiciosum, tamen ad alios potius, quam ad Habitum, pertineret. uerum in eo ipso homines impudentissime mētiuntur. id ut intelligatis, & mortem eius, & quemadmodum post mortem in Habitum sit crimen a matre quaesitum, cognoscite. Cum uagus, & exsul erraret, atque undique exclusus Oppianicus in Falernum se ad C. Quinctilium contulisset, ibi primum in morbum incidit, ac satis uehementer, diuq. aegrotauit. cum esset una Sassia; & Statio Albio, quodam colono, homine ualente, qui simul esse solebat, familiarius uteretur, quam uir dissolutissimus incolumi

lumi

lumi fortuna pati posset; & ius illud matrimonij, castum, atque legitimum, damnatione uiri sublatum arbitraretur: Nicostratus quidam, fidelis Oppianici seruulus, percuriosus, & minime mendax, multa dicitur renunciare domino solitus esse. interea Oppianicus cum iam conualesceret, neque in Falerno improbitatem coloni diutius ferre posset, & huc ad urbem profectus esset, (solebat enim extra portam aliquid habere conducti) cecidisse ex equo dicitur, & homo infirma ualetudine latus offendisse uehementer, &, postea quam ad urbem cum febri uenerit, paucis diebus esse mortuus. mortis ratio, iudices, eiusmodi est, ut aut nihil habeat suspicionis, aut, si quid habet, id intra parietes in domestico scelere uersetur. post mortem eius Sassia statim moliri nefaria mulier coepit insidias filio: quaestionem habere de uiri morte constituit: emit de A. Rupilio, quo erat usus Oppianicus medico, Stratonem quendam, quasi ut idem faceret, quod Habitus in emendo Diogene fecerat. de hoc Stratone, & de asecla quodam, seruo suo, quaesituram esse dixit. praeterea seruum illum Nicostratum, quem nimium loquacem fuisse, ac nimium domino fidelem arbitrabatur, ab hoc adolescente Oppianico in quaestionem postulauit. hic cum esset illo tempore puer, & illa quaestio de patris sui morte cõstitui diceretur; etsi illũ seruum & sibi beneuolum esse, & patri fuisse arbitrabatur, nihil tamen est ausus recusare. aduocantur amici, et hospites Oppianici, & ipsius mulieris, multi homines honesti, atque omnibus rebus ornati:

nati: tormentis omnibus uehementissimis quaeritur. cum essent animi seruorum & spe, & metu tentati, ut aliquid in quaestione dicerent, tamen, ut arbitror, auctoritate aduocatorum, & ui tormentorum adducti, in ueritate manserunt, neque se quidquam scire dixerunt. quaestio illo die de amicorum sententia dimissa est. satis longo interuallo post iterum aduocantur: habetur de integro quaestio: nulla uis tormentorum acerrimorum praetermittitur: auersari aduocati, & iam uix ferre posse: furere crudelis, atque importuna mulier, sibi nequaquam, ut sperasset, ea, quae cogitasset, procedere. cum iam tortor, atque essent tormenta ipsa defessa, neque tamen illa finem facere uellet: quidam ex aduocatis, homo & honoribus populi ornatus, & summa uirtute praeditus, intelligere se dixit, non id agi, ut uerum inueniretur, sed ut aliquid falsi dicere cogerentur. hoc postquam ceteri comprobarunt, ex omnium sententia constitutum est, satis uideri esse quaesitum. redditur Oppianico Nicostratus: Larinum ipsa proficiscitur cum suis, maerens, quod iam certe incolumem filium fore putabat, ad quem non modo uerum crimen, sed ne ficta quidem suspicio perueniret, & cui non modo aperta inimicorum oppugnatio, sed ne occultae quidem matris insidiae nocere potuissent. Larinum postquam uenit, quae, a Stratone illo uenenũ antea uiro suo datum, sibi persuasum esse simulasset, instructam ei continuo, & ornatam Larini medicinae exercendae caussa tabernam dedit. unum, alterum, tertium

annum

annum Sassia quiescebat, ut uelle, atque optare aliquid calamitatis filio potius, quam id struere, & moliri uideretur. cum interim, Hortensio, Metello cos. ut hunc Oppianicum, aliud agentem, ac nihil eiusmodi cogitantem, ad hanc accusationem detraheret, inuito despondit ei filiam suam, illam, quam ex genero susceperat; ut eum, nuptijs alligatum, simul & testamenti spe deuinctum, posset habere in potestate. hoc ipso fere tempore Strato ille medicus domi furtum fecit, & caedem eiusmodi. cum esset in aedibus armariũ, in quo sciret esse nummorum aliquantum, et auri, noctu duos conseruos dormientes occidit, in piscinãq. deiecit; ipse armarij fundum exsecuit, & HS *, et auri quinque pondo abstulit, uno ex seruis, puero non grandi, conscio. furto postridie cognito, omnis suspicio in eos seruos, qui non comparebant, commouebatur. cum exsectio illa fundi in armario animaduerteretur, quaerebant homines, quonam modo fieri potuisset. quidam ex amicis Sassiae recordatus est, se nuper in auctione quadam uidisse in rebus minutis aduncam ex omni parte dentium, & tortuosam uenire serrulam, qua illud potuisse ita circumsecari uideretur. ne multa, perquiritur a coactoribus. inuenitur ea serrula ad Stratonem peruenisse. hoc initio suspicionis orto, & aperte insimulato Stratone, puer ille conscius pertimuit, rem omnem dominae indicauit: homines in piscina inuenti sunt: Strato in uincula coniectus est: atque etiam in taberna eius nummi, nequaquam omnes, reperiuntur. constituitur

stituitur quaestio de furto. nam, quid quisquam, suspicari aliud potest? an hoc dicitis, armario expilato, pecunia ablata, non omni recuperata, occisis hominibus, institutam esse quaestionem de morte Oppianici? cui probatis? quid est, quod minus uerisimile proferre potuistis? deinde, ut omittam cetera, triennio post mortem Oppianici de eius morte quaerebatur. atque etiam incensa odio pristino Nicostratum eundem illum tum sine caussa in quaestionem postulauit. Oppianicus primo recusauit: postea quam illa abducturam se filiam, mutaturam esse testamentum minaretur, mulieri crudelissimae seruum fidelissimum non in quaestionem tulit, sed plane ad supplicium dedit. post triennium igitur agitata denique quaestio de uiri morte habebatur: & de quibus seruis habebatur? noua, credo, res obiecta, noui quidam homines in suspicionem uocati sunt: de Stratone, & de Nicostrato. quid? Romae quaesitum de istis hominibus non erat? ita ne tandem? mulier, iam non morbo, sed scelere furiosa, cum quaestionem habuisset Romae, cum de T. Annij, L. Rutilij, P. Saturij, & ceterorum, honestissimorum uirorum, sententia constitutum esset, satis quaesitum uideri; eadem de re, triennio post, iisdem de hominibus, nullo adhibito, non dicam uiro, ne colonum forte affuisse dicatis, sed bono uiro, in filij caput quaestionem habere conata est. an hoc dicitis; (mihi enim uenit in mentem, quid dici possit; tametsi adhuc non esset dictum) cum haberetur de furto quaestio, Stratonem

aliquid

aliquid de ueneno esse confessum? hoc uno modo, iudices, saepe multorum improbitate depressa ueritas emergit, & innocentiae defensio interclusa respirat; quod aut ij, qui ad fraudem callidi sunt, non tantum audent, quantum excogitant; aut illi, quorum eminet audacia, atque proiecta est, a consilijs malitiae deseruntur. quod si aut confidens astutia, aut callida esset audacia; uix ullo obsisti modo posset. Vtrum, furtum factum non est? at nihil clarius Larini fuit. an ad Stratonem suspicio non pertinuit? at is & ex serrula insimulatus, & a puero conscio est indicatus. an id actum non est in quaerendo? quae fuit alia igitur caussa quaerendi? an id, quod dicendum uobis est, & quod tum Sassia dictitabat; cum de furto quaereretur, tum Strato ijsdem in tormentis dixit de ueneno? en hoc illud est, quod ante dixi: mulier abundat audacia, consilio, & ratione deficitur: nam tabellae quaestionis plures proferuntur, quae recitatae, uobisq. editae sunt, illae ipsae, quas tum obsignatas esse dixi: in quibus tabellis de furto littera nulla inuenitur. non uenit in mentem, primam orationem Stratonis conscribere de furto, post aliquid adiungere dictum de ueneno, quod non percunctatione quaesitum, sed dolore expressum uideretur. quaestio de furto est, ueneni iam suspicione superiore quaestione sublata: quod ipsum haec eadem mulier indicarat, quae ut Romae de amicorum sententia statuerat satis esse quaesitum, postea per triennium maxime ex omnibus seruis Stratonem illum

lum dilexerat, in honore habuerat, commodis omnibus affecerat. cum igitur de furto quaereretur, et eo furto, quod ille sine controuersia fecerat: tum ille de eo, quod quaerebatur, uerbum nullum fecit, de ueneno statim dixit: de furto, si non eo loco, quo debuit, ne in extrema quidem, aut media, aut in aliqua denique parte quaestionis uerbum fecit ullum? Iam uidetis, illam nefariam mulierem, iudices, eadẽ manu, qua, si detur potestas, interficere filium cupiat, hanc fictam quaestionem conscripsisse. Atque istam ipsam quaestionem, dicite, quis obsignauit? unum aliquem nominate. neminem reperietis, nisi forte eiusmodi hominem, quem ego proferri malim, quã neminem nominari. Quid ais, T. Ati? tu periculum capitis, tu iudicium sceleris, tu fortunas alterius, litteris conscriptas, in iudicium afferas; neque earum auctorem litterarum, neque obsignatorem, neque testem ullum nominabis? & quam tu pestem innocentissimo filio ex matris sinu depromsperis, hanc hi tales uiri comprobabunt? Esto: in tabellis nihil est auctoritatis: quid? ipsa quaestio iudicibus, quid? amicis hospitibusq. Oppianici, quos adhibuerat antea, quid? huic tandem ipsi tempori cur non reseruata est? quid istis hominibus factum est, Stratone, & Nicostrato? quaero abs te, Oppianice, seruo tuo Nicostrato quid factum esse dicas? quem tu, cum hunc breui tempore accusaturus esses, Romam deducere, dare potestatem indicandi, incolumem denique seruare quaestioni, seruare his iudicibus, seruare huic tẽpori

debuisti. nam Stratonem quidem, iudices, in crucem
actum esse exacta scitote lingua: quod, nemo est La-
rinatium, qui nesciat. timuit mulier amens non suam
conscientiam, non odium municipum, non famam
omnium, sed, quasi non omnes eius sceleris testes es-
sent futuri, sic metuit, ne condemnaretur extrema ser
188 uuli uoce morientis. quod hoc portentum, dii immor
tales? quod tantū monstrum in ullis locis? quod tam
infestum scelus, & immane, aut unde natum esse di-
camus? iam enim uidetis profecto, iudices, non sine
necessarijs me ac maximis caussis principio oratio-
nis meae de matre dixisse. nihil est enim mali, nihil
sceleris, quod illa non ab initio filio uoluerit, optaue
rit, cogitauerit, effecerit. Mitto illam primam libi-
dinis iniuriam; mitto nefarias generi nuptias: mitto
cupiditate matris expulsam ex matrimonio filiam:
quae nondum ad huiusce uitae periculum, sed ad
commune familiae dedecus pertinebant: nihil de al
teris Oppianici nuptijs queror; quarum illa cum ob-
sides filios ab eo mortuos accepisset, tum denique in
familiae luctum, atque in priuignorum funus nupsit:
praetereo, quod Aurium Melinum, cuius illa quon
dam socrus, paullo ante uxor fuisset, cum Oppiani-
ci esse opera proscriptum, occisumq. cognosceret,
eam sibi domum sedemq. coniugij delegit, in qua
quotidie superioris uiri mortis indicia, & spolia for-
189 tunarum uideret. illud primum queror, de illo sce-
lere, quod nunc denique patefactum est, Fabricia-
ni ueneni, quod iam tum recens suspiciosum cete-
ris,

ris, huic incredibile, nunc uero apertum iam omni-
bus, ac manifestum uidetur. non est profecto de illo
ueneno celata mater; nihil est ab Oppianico sine
consilio mulieris cogitatum. quod nisi esset; cer-
te postea, deprehensa re, non illa ut ab improbo ui-
ro discessisset, sed ut a crudelissimo hoste fugisset, do
mumq. illam in perpetuum, scelere omni affluentem,
reliquisset. non modo id non fecit, sed ab illo tempo- 190.
re nullum locum praetermisit, in quo non instrue-
ret insidias aliquas, ac dies omnes, ac noctes tota
mente mater de pernicie filij cogitaret. quae primum
ut istum confirmaret Oppianicum accusatorem filio
suo, donis, muneribus, collocatione filiae, spe heredi-
tatibus obstrinxit. itaque apud ceteros, nouis inter
propinquos susceptis inimicitijs, saepe fieri diuortia,
atque affinitatum dissidia uidimus: haec mulier satis
firmum accusatorem filio suo fore neminem putauit,
nisi qui in matrimonium sororem eius ante duxisset.
ceteri, nouis affinitatibus adducti, ueteres inimici-
tias saepe deponunt: illa sibi ad confirmandas inimici
tias affinitatis coniũctionem pignori fore putauit. ne 191.
que in eo solum diligens fuit, ut accusatorẽ filio suo
compararet: sed etiam cogitauit, quibus eum rebus
armaret. hinc enim illae solicitationes seruorũ et mi-
nis, & promissis: hinc illae infinitae, crudelissimaeq.
de morte Oppianici quaestiones; quibus finem ali-
quando non mulieris modus, sed amicorum auctori-
tas fecit: ab eodem scelere illae triennio post habitae
Larini quaestiones, eiusdẽ amentiae falsae cõscriptio

nes quaestionum: ex eodem furore etiam illa consce-
lerata exsectio linguae: totius denique huius ab illa
est & inuenta, & adornata comparatio criminis.
192 - *atque his rebus cum instructum accusatorem filio suo*
Romam ipsa misisset, paullisper, conquirendorum,
& conducendorum testium caussa, Larini est com-
morata: postea autem, cum appropinquare huius
iudicium ei nunciatum est, confestim huc aduola-
uit; ne aut accusatoribus diligentia, aut pecunia
testibus deesset; aut ne forte mater hoc sibi opta-
tissimum spectaculum huius sordium, atque luctus,
& tanti squaloris amitteret. iam uero, quod iter
Romam eius mulieris fuisse existimatis? quod ego,
propter uicinitatem Aquinatium, & Venafrano-
rum, ex multis audiui, & comperi: quos concur-
sus in ijs opidis? quantos & uirorum, & mulierum
gemitus esse factos? mulierem quandam Larino, at-
que illam usque a mari supero, Romam proficisci, cum
magno comitatu, & pecunia, quo facilius circum-
uenire iudicio capitis, atque opprimere filium pos-
193 *set. nemo erat illorum, paene dicam, quin expian-*
dum illum locum esse arbitraretur, quacumque il-
la iter fecisset: nemo, quin terram ipsam uiolari,
quae mater est omnium, uestigijs consceleratae ma-
tris putaret. itaque nullo in opido consistendi pote-
stas ei fuit. nemo ex tot hospitibus inuentus est, qui
non contagionem adspectus fugeret. nocti se potius
ac solitudini, quam ulli aut urbi, aut hospiti, com-
194 - *mittebat. Nunc uero quid agat, quid moliatur, quid*

denique

denique quotidie cogitet, quem ignorare nostrum putat? quos appellarit, quibus pecuniam promiserit, quorum fidem pretio labefactare conata sit, tenemus. quin etiam nocturna sacrificia, quae putat occultiora esse, sceleratasq. eius preces, & nefaria uota cognouimus, quibus illa etiam deos immortales de suo scelere testatur; neque intelligit, pietate, & religione, & iustis precibus deorum mentes, non cõtaminata superstitione, neque ad scelus perficiendũ caesis hostiis, posse placari: cuius ego furorem, atque crudelitatem deos immortales a suis aris, atque templis aspernatos esse confido. Vos, iudices, quos huic 195.
A. Cluentio quosdam alios deos ad omne uitae tempus fortuna esse noluit, huius importunitatem matris a filii capite depellite. multi saepe in iudicando peccata liberum parentũ misericordiae cõcesserunt: uos ne huius honestissime actam uitam matris crudelitati condonetis, rogamus; praesertim cum ex altera parte totum municipium uidere possitis. omnes scitote, iudices, (incredibile dictu est; sed a me uerissime dicetur) omnes Larinates, qui ualuerunt, uenisse Romam, ut hunc studio, frequentiaq. sua, quantum possent, in tanto eius periculo subleuarent. pueris illud hoc tempore, & mulieribus opidum scitote esse traditum, idq. in praesentia in communi Italiae pace domesticis copiis esse tutũ. quos tamẽ ipsos aeque, et eos, quos praesẽtes uidetis, huius exspectatio iudicii dies noctesq. solicitat. non illi uos de unius muni- 196.
cipis fortunis arbitrantur, sed de totius municipii

statu, dignitate, commodisq. omnibus sententias esse laturos. summa est enim, iudices, hominis in communem municipij rem diligentia, in singulos municipes benignitas, in omnes homines iustitia, & fides: praeterea nobilitatem illam inter suos, locumq. a maioribus traditum sic tuetur, ut maiorum grauitatem, constantiam, gratiam, liberalitatem assequatur. itaque ijs eum uerbis publice laudant, ut non solum testimonium suum, iudiciumq. significent, uerum etiam curam animi, ac dolorem. quae dum laudatio recita-
197 tur, uos, quaeso, qui eam detulistis, assurgite. ex lacrymis horũ, iudices, existimare potestis, omnes haec decuriones decreuisse lacrymantes

LAVDATIO

Age uero, uicinorũ quantum studium, quam incredibilis beneuolentia, quanta cura est? non illi in libellis laudationum decreta miserunt, sed homines honestissimos, quos nossemus omnes, huc frequentes adesse, & hunc praesentes laudare uoluerunt. adsunt Ferentani, homines nobilissimi; Marrucini item: pari dignitate Theano Apulo, atque Luceria equites Romanos, honestissimos homines, laudatores uidetis: Bouiano, totoq. ex Samnio cum laudationes honestissimae missae sunt, tum homines amplissimi nobilissimiq. ue-
198 nerunt. iam, qui in agro Larinati praedia, qui negotia, qui res pecuniarias habent, honesti homines, & summo splendore praediti, difficile dictu est, quam sint soliciti, quam laborent. non multi mihi ab uno sic diligi uidentur, ut hic ab his uniuersis. Quam, non

abesse

abesse ab huius iudicio L. Volusienum, summo splendore hominem, ac uirtute praeditum, uellem. praesentem possem P. Heluidium Rufum, equitem R. omnium ornatissimum, nominare: qui cum huius caussa dies noctesq. uigilaret, & cum me hanc caussam doceret, in morbum grauem periculosumq. incidit: in quo tamen non minus de capite huius, quam de sua uita, laborat. Cn. Tudici senatoris, uiri optimi, & honestissimi, par studium & testimonio, & laudatione cognoscetis. eadem spe, sed maiore uerecundia, de te, P. Volumni, quoniam iudex es in A. Cluentium, dicimus. & , ne longum sit, omnium uicinorum summam esse in hunc beneuolentiam confirmamus. horum omnium studium, curam, diligentiam, meumq. 199
una laborem, qui totam hanc caussam uetere instituto solus perorau, uestramq. simul, iudices, aequitatem, & mansuetudinem una mater oppugnat. at quae mater? quam caecam crudelitate, & sceleri ferri uidetis: cuius cupiditatem nulla umquam turpitudo retardauit: quae uitiis animi in deterrimas partes iura hominum conuertit omnia: cuius ea stultitia est, ut eam nemo hominem; ea uis, ut nemo feminam; ea crudelitas, ut nemo matrem appellare possit. atque etiam nomina necessitudinum, non solum naturae nomen, & iura mutauit, uxor generi, nouerca filii, filiae pellex: eo iam denique adducta est, ut sibi, praeter formam, nihil ad similitudinem hominis reseruarit. Quare, iudices, si scelus odistis, prohibete aditum matris a filii sangui- 200

 ne:

ne: date parenti hunc incredibilem dolorem ex salute, ex uictoria liberum: patiamini matrem, ne orba ta filio laetetur, uictam potius uestra aequitate discedere. sin autem, id quod uestra natura postulat, pudorem, bonitatem, uirtutemq. diligitis: leuate hunc aliquando supplicem uestrum, iudices, tot annos in falsa inuidia, periculisq. uersatum: qui nunc primum post illam flammam, aliorum facto, & cupiditate excitatam, spe uestrae aequitatis erigere animum, & paullum respirare a metu coepit: cui posita sunt in uobis omnia: quem seruatum esse plurimi cupiunt, seruare soli uos potestis.
201 *orat uos Habitus, iudices, & flens obsecrat, ne se inuidiae, quae in iudicijs ualere non debet; ne matri, cuius uota, & preces a uestris mentibus repudiare debetis; ne Oppianico, homini nefario, condemnato iam, & mortuo, condonetis. quod si qua calamitas hunc in hoc iudicio afflixerit innocentẽ: nae iste miser, iudices, si, id quod difficile factu est, in uita remanebit, saepe, & multum queretur, deprehensum esse illud quondam Fabricianum uenenum: quod si tum iudicatum non esset, non huic aerumnosissimo uenenum illud fuisset, sed multorum medicamentum laborum: postremo etiam fortassis mater exsequias illius funeris prosecuta, mortem se filij lugere simulasset: nunc uero quid erit profectum, nisi ut huius ex medijs mortis insidijs uita ad luctum reseruata, mors sepulcro patris priuata esse uideatur?*
202 *satis diu fuit in miserijs, iudices: satis multos*

annos

annos ex inuidia laborauit. nemo huic tam iniquus praeter parentem, fuit, cuius animum non iam expletum esse putemus. uos, qui aequi estis omnibus, qui, ut quisque crudelissime oppugnatur, eum lenissime subleuatis; conseruate A. Cluentium; restituite incolumem municipio; amicis, uicinis, hospitibus, quorum studia uidetis, reddite; uobis in perpetuum liberisq. uestris obstringite. uestrum est hoc, iudices, uestrae dignitatis, uestrae clementiae: recte hoc repetitur a uobis, ut uirum optimum, atque innocentissimum, plurimisq. mortalibus carum, atque iucundissimum, his aliquando calamitatibus liberetis; ut omnes intelligant, in concionibus esse inuidiae locum, in iudicijs ueritati.

DE. LEGE. AGRARIA
CONTRA. P. SERVILIVM. RVLLVM
TRIB. PL. IN. SENATV
ORATIO. XV

Desunt multa

quae res aperte petebatur, ea nunc occulte cuniculis oppugnatur. dicent enim decemuiri id, quod & dicitur a multis, & saepe dictum est; post eosdem consules, regis Alexandrini testamento regnum illud populi R. esse factum. dabitis igitur Alexandriam clam petentibus ijs, quibus apertissime pugnantibus restitistis? haec, per deos immortales, utrum esse nobis cōsilia siccorum, an uinolentorum somnia; & utrum cogitata sapientum, an optata furiosorum uidentur? Videte nunc, proximo capite, ut impurus heluo turbet remp. ut a maioribus nostris possessiones relictas disperdat, & dissipet: ut sit non minus in populi R. patrimonio nepos, quam in suo. proscribit in sua lege uectigalia, quae decemuiri uendant; hoc est, proscribit auctionem publicorum bonorum. agros emi uult, qui diuidantur: quaerit pecuniam. uidelicet excogitabit aliquid, atque afferet. nam superioribus capitibus dignitas populi R. uiolabatur, nomen imperij in commune odium orbis terrae uocabatur; urbes pacatae, agri sociorum, regum status decemuiris donabantur: nunc praesens

certa

*certa pecunia numerata quaeritur. exspecto, quid tri
bunus pl. uigilans, & acutus, excogitet. Veneat,
inquit, silua Scantia. Vtrum tandem, hanc siluam
in relictis possessionibus, an in censorum pascuis inue
nisti? si quid est, quod indagaris, inueneris, ex te-
nebris erueris; quamquam iniquum est, tamen con-
sume sane, quoniam commodum est, quoniam quidem
tu attulisti. siluam uero tu Scantiam uendas, nobis
consulibus, atque hoc senatu? tu ullum uectigal at-
tingas? tu populo R. subsidia belli, tu ornamenta pa-
cis eripias? tum uero hoc me inertiorem consulem iu
dicabo, quam illos fortissimos uiros, qui apud maio-
res nostros fuerunt; quod, quae uectigalia illis con-
sulibus populo R. parta sunt, ea me consule ne reti-
neri quidem potuisse indicabuntur. Venit Italiae
possessiones ex ordine omnes. sane est in eo diligens:
nullam enim praetermittit, persequitur in tabulis cē
sorijs totam Siciliam: nullum aedificium, nullos agros
relinquit. audistis auctionem populi R. proscriptam
a tribuno pl. constitutam in mensem Ianuarium. &,
credo, non dubitatis, quin iccirco haec, aerarij caus
sa, non uendiderint ij, qui armis, & uirtute pepe-
rerunt, ut esset, quod nos, largitionis caussa, uen-
deremus. Videte nunc, quo affectarint iter aper-
tius, quam antea. nam, superiore parte legis quem-
admodum Pompeium oppugnarent, a me indicati
sunt: nunc iam se ipsi indicabunt. Iubent uenire a-
gros Attalensium, atque Olympenorum: hos popu-
lo R. P. Seruilij, fortissimi uiri, uictoria adiunxit:*

deinde

deinde agros in Macedonia regios, qui partim T. Flaminini, partim L. Paulli, qui Persen uicit, uirtute parti sunt: deinde agrum opimum, & fructuosissimum Corinthium, qui L. Mummij imperio, ac felicitate ad uectigalia populi R. adiunctus est: post autem agros in Hispania apud Carthaginem nouam, duorum Scipionum eximia uirtute possessos: tum ipsam ueterem Carthaginem uendunt, quam P. Africanus, nudatam tectis, ac moenibus, siue ad notandam Carthaginiensium calamitatem, siue ad testificandam nostram uictoriam, siue ad oblatam aliquam religionem, ad aeternam hominum memoriam consecrauit. his insignibus, atque infulis imperij uenditis, quibus ornatam uobis maiores uestri remp. tradiderunt, iubent eos agros uenire, quos rex Mithridates in Paphlagonia, Ponto, Cappadociaq. possederit. num obscure uidentur prope hasta praeconis insectari Cn. Pompeij exercitum, qui uenire iubeant eos ipsos agros, in quibus ille etiam nunc bellum gerat, atque uersetur? Hoc uero cuiusmodi est, quod eius auctionis, quam constituunt, locum sibi nullum definiunt? nam decemuiris, quibus in locis ipsis uideatur, uendendi potestas lege permittitur. censoribus uectigalia locare, nisi in conspectu populi R. non licet: his uēdere uel in ultimis terris licebit? at hoc etiam nequissimi homines, consumptis patrimonijs, faciunt, ut in atrijs auctionarijs potius, quam in triuijs, aut in compitis auctionentur: hic permittit sua lege decemuiris, ut, in quibus commodum sit tenebris,

aut in qua uelint solitudine, bona populi R. possint diuendere. Iam, illa omnibus in prouincijs, regnis, liberis populis quam acerba, quam formidolosa, quam quaestuosa concursatio decemuiralis futura sit, non uidetis? hereditatum obeundarum caussa quibus uos legationes dedistis, qui & priuati, & priuatum ad negotium exierunt, non maximis opibus, neque summa auctoritate praediti, tamen auditis profecto, quam graues eorum aduentus socijs uestris esse soleant. quamobrem quid putatis impendere hac lege omnibus gentibus terroris, & mali, cum mittantur in orbem terrarum decemuiri summo cum imperio, summa cum auaritia, infinitaq. omnium rerum cupiditate? quorum cum aduentus graues, cum fasces formidolosi, tum uero iudicium, ac potestas erit non ferenda. licebit enim, quod uidebitur, publicum iudicare; quod iudicarint, uendere. etiam illud, quod homines sancti non facient, ut pecuniam accipiant, ne uendant; tamen id ijs ipsum per legem licebit. hinc uos quas spoliationes, quas pactiones, quam denique in omnibus locis nundinationem iuris, ac fortunarum fore putatis? etenim, quod superiore parte legis praefinitum fuit, Sylla et Pompeio cos. id rursus liberum, infinitumq. fecerunt. iubet eosdem decemuiros omnibus agris publicis pergrande uectigal imponere; ut ijdem possint & liberare agros, quos commodum sit, &, quos ipsis libeat, publicare. quo in iudicio, perspici non potest, utrum seueritas acerbior, an benignitas quaestuosior

sit

ſit futura. Sunt tamen in tota lege exceptiones duae, non tam iniquae, quam ſuſpicioſae. excipit in uectigali imponendo agrum Recentoricum Sicilienſem, in uendendis agris eos agros, de quibus cautum ſit foedere. hi ſunt in Africa, qui ab Hiempſale poſſidentur. Hic quaero, ſi Hiempſali ſatis eſt cautum foedere, & Recentoricus ager priuatus eſt; quid attinuerit excipi? ſin & foedus illud habet aliquam dubitationem, & ager Recentoricus dicitur nonnumquam eſſe publicus; quem putet exiſtimaturum, duas cauſſas in orbe terrarum repertas, quibus gratis parceret? numquiſnam tam abſtruſus uſquam nummus uidetur, quem non architecti huiuſce legis olfecerint? prouincias, ciuitates liberas, ſocios, amicos, reges denique exhauriunt: admouent manus uectigalibus populi R. non eſt ſatis. Audite uos, qui ampliſſimo populi, ſenatusq. iudicio exercitus habuiſtis, & bella geſſiſtis. quod ad quemque peruenit, peruenerit ex praeda, ex manubijs, ex auro coronario, quod neque conſumptum in monumento, neque in aerarium relatum ſit, id ad decemuiros referri iubet. hoc capite multa ſperant: in omnes imperatores, heredesq. eorum quaeſtionem ſuo iudicio comparant: ſed maximam pecuniam ſe a Fauſto ablaturos arbitrantur. quam cauſſam ſuſcepere iurati iudices noluerũt, hanc iſti decemuiri ſuſcipere. iccirco a iudicibus fortaſſe praetermiſſam eſſe arbitrantur, quod ſit ipſis reſeruata. deinde etiam in reliquum tempus diligentiſſime ſancit, ut, quod quiſque imperator habeat pecuniae,

cuniae, protinus ad decemuiros deferat. hic tamen excipit Pompeium, simillime, ut mihi uidetur, atque in illa lege, qua peregrini Roma eijciuntur, Glaucippus excipitur. non enim hac exceptione unus afficitur beneficio, sed unus priuatur iniuria. sed cui manubias remittit, huius uectigalia inuadit: iubet etenim pecuniam, si qua post nos consules ex nouis uectigalibus recipiatur, hac uti decemuiros. quasi uero non intelligamus, haec eos uectigalia, quae Cn. Pompeius adiunxerit, uendere cogitare. Videtis iam P. C. omnibus rebus, & modis constructam, & coaceruatam pecuniam decemuiralem. Minuetur huius pecuniae inuidia: consumetur enim in agrorum emptionibus. Optime. quis ergo emet agros istos? ijdem decemuiri: tu, Rulle, (missos enim facio ceteros) emes, quos uoles: uendes, quos uoles: utrumque horum facies, quanti uoles. Cauet enim uir optimus, ne emat ab inuito. Quasi uero non intelligamus, ab inuito emere, iniuriosum esse; ab non inuito, quaestuosum. Quantum tibi agri uendet, ut alios omittam, socer tuus? &, si ego eius aequitatem animi probe noui, uendet non inuitus. facient idem ceteri libenter; ut possessionis inuidiam pecunia commutent; accipiant, quod cupiunt; dent, quod retinere uix possunt. Nunc prospicite omnium rerum infinitam, atque intolerandam licentiam. Pecunia coacta est ad agros emendos: ij porro ab inuitis non ementur: si consenserint possessores non uendere, quid futurum est? referetur pecunia? non licet:

exigetur?

exigetur? uetat. uerum esto: nihil est, quod non emi possit, si tantum des, quantum uelit uenditor, spoliemus orbem terrarum, uendamus uectigalia, effundamus aerarium, ut, locupletatis aut inuidiae, aut pestilentiae possessoribus, agri tamen emantur. quid tum? quae erit in istos agros deductio? quae totius rei ratio, atque descriptio? deducentur, inquit, coloniae: quo? quorum hominum? in quae loca? quis enim non uidet, in colonijs esse haec omnia consideranda? tibi nos, Rulle, & istis tuis, harum omnium rerum machinatoribus, totam Italiam inermem tradituros existimasti, quam praesidijs confirmaretis, colonijs occuparetis, omnibus uinclis deuinctam, & constrictam teneretis? ubi enim cauetur, ne in Ianiculo coloniam constituatis? ne urbem hanc urbe alia premere, atque urgere possitis? non faciemus, inquit. primum nescio: deinde timeo: postremo non committam, ut uestro beneficio potius, quam nostro consilio, salui esse possimus. Quod uero totam Italiam uestris colonis complere uoluistis, id cuiusmodi esset, neminem ne nostrum intellecturum existimastis? scriptum est enim, quae in municipia, quasq. in colonias decemuiri uelint, deducant colonos, quos uelint; & ijs agros assignent, quibus in locis uelint: ut, cum totam Italiam militibus suis occuparint, uobis non modo dignitatis retinendae, sed ne libertatis quidem recuperandae spes relinquatur. Atque haec a me suspicionibus, & coniectura coarguuntur. Iam omnis omnium tolletur error: iam aperte ostendent,

dent, sibi nomen huius reip. sedem urbis, atque imperij, denique hoc templum Iouis Optimi Maximi, atque hanc arcem omnium gentium displicere. Capuam deduci colonos uolunt. illam urbem huic urbi rursus opponere, illuc opes suas deferre, & imperij nomen transferre cogitant. qui locus, propter ubertatem agrorum, abundantiamq. rerum omnium, superbiam, & crudelitatem genuisse dicitur; ibi nostri coloni, delecti ad omne facinus, a decemuiris collocabuntur. &, credo, qua in urbe homines in ueteri dignitate, fortunaq. nati copiam rerum moderate ferre non potuerunt, in ea isti uestri satellites modeste insolentiam suam continebunt. Maiores nostri Capua magistratus, senatum, consilium commune, omnia denique insignia reip. sustulerunt, neque aliud quidquam, nisi inane nomen Capuae, reliquerunt: non crudelitate: quid enim illis fuit clementius, qui etiam externis hostibus uictis sua saepissime reddiderunt? sed consilio, quod uidebant, si quod reip. uestigium illis moenibus contineretur, urbem ipsam imperio domicilium praebere posse. Vos haec, nisi euertere remp. cuperetis, ac uobis nouam dominationem comparare, credo, quam peniciosa esset, non uideretis. quid enim cauendum est in colonijs deducendis? si luxuries, Hannibalem ipsum Capua corrupit; si superbia, nata inibi esse ex Campanorum fastidio uidetur: si praesidium, non praeponitur huic urbi ista colonia, sed opponitur. At quemadmo-

dum armatur, dij immortales? nam bello Punico quidquid potuit Capua, potuitipsa per sese: nunc omnes urbes, quae circum Capuam sunt, a colonis per eosdem decemu ros occupabuntur. hanc enim ob caussam permittit ipsa lex, in omnia, quae uelint, opida colonos ut decemuiri deducant, quos uelint. Atqne his colonis agrum Campanum, & Stellatem campum diuidi iubet. Non queror deminutionem uectigalium, non flagitium huius iacturae, atque damni: praetermitto illa, quae, nemo est, quin grauissime & uerissime conqueri possit, nos caput patrimonij publici, pulcherrimam populi R. possessionem, subsidium annonae, horreum belli, sub signo, claustrisq. reip. positum uectigal seruare non potuisse; eum denique nos agrum P. Rullo concessisse, qui ager ipse per sese & Syllanae dominationi, & Gracchorum largitioni restitisset: non dico, solum hoc in rep. uectigal esse, quod amissis alijs remaneat, intermissis non conquiescat; in pace niteat, in bello non obsolescat; militem sustentet, hostem non pertimescat; praetermitto omnem hanc orationem, & concioni reseruo: de periculo salutis, ac libertatis loquor. quid enim existimatis integrum uobis in rep. fore, aut in uestra libertate, ac dignitate retinendum, cum Rullus, atque ij, quos multo magis, quam Rullum, timetis, cum omni egentium atque improborum manu, cum omnibus copijs, cum omni argento, & auro Capuam, & urbes circa Capuam occuparint? His ego rebus

bus P.C. resistam uehementer, atque acriter, neque patiar homines ea me consule expromere, quae contra remp. diu cogitarunt. Errastis, Rulle, uehementer & tu, & nonnulli collegae tui, qui sperastis uos contra consulem, ueritate, non ostentatione popularem, posse in euertenda rep. populares existimari. lacesso uos, in concionem uoco: populo R. disceptatore uti uolo. etenim, ut circumspiciamus omnia, quae populo grata, atque iucunda sunt, nihil tam populare, quam pacem, quam concordiam, quam otium, reperiemus. solicitam mihi ciuitatem suspicione, suspensam metu, perturbatam uestris legibus, & concionibus, & seditionibus tradidistis: spem improbis ostendistis, timorem bonis iniecistis: fidem de foro, dignitatem de rep. sustulistis. hoc motu, atque hac perturbatione animorum, atque rerum cum populo R. uox, & auctoritas consulis repente in tantis tenebris illuxerit; cum ostenderit nihil esse metuendum, nullum exercitum, nullam manum, nullas colonias, nullam uenditionem uectigalium, nullum imperium nouum, nullum regnum decemuirale, nullam alteram Romam, neque aliam sedem imperij nobis consulibus futuram, summamq. tranquillitatem pacis, atque otij: uerendum, credo, nobis erit, ne uestra ista praeclara lex agraria magis popularis esse uideatur. cum uero scelera consiliorum uestrorum, fraudemq. legis, & insidias, quae ipsi populo R. a popularibus tribunis pl. fiant: pertimescam, credo, ne mihi

non liceat contra uos in concione consistere; praesertim cum mihi deliberatum, & constitutum sit, ita gerere consulatum, quo uno modo geri grauiter, & libere potest, ut neque prouinciam, neque honorem, neque ornamentum aliquod, aut commodum, neque rem ullam, quae a tribuno pl. impediri possit, appetiturus sim. dicit frequentissimo senatu consul Kalendis Ian. sese si status hic reip. maneat, neque aliud negotium exstiterit, quod honeste subterfugere non possit, in prouinciam non iturum. sic me in hoc magistratu geram, P. C. ut possim tribunum pl. reip. iratum coercere, mihi iratum contemnere. Quamobrem, per deos immortales, colligite uos tribuni pl. deserite eos, a quibus, nisi prospicitis, breui tempore deseremini: conspirate nobiscum consentite cum bonis: communem remp. communi studio, atque amore defendite. multa sunt occulta reip. uulnera, multa nefariorum ciuium perniciosa consilia: nullum externum periculum est: non rex, non gens ulla, non natio pertimescenda est: inclusum malum, intestinum, ac domesticum est. huic pro se quisque nostrum mederi, atque hoc omnes sanare uelle debemus. Erratis, si senatum probare ea, quae dicuntur a me, putatis, populum autem esse in alia uoluntate. omnes, qui se incolumes uolent, sequentur auctoritatem consulis soluti a cupiditatibus, liberi a delictis, cauti in periculis, non timidi in contentionibus. quod si quis uestrum spe ducitur, se posse turbulenta ratione honori ue-

lificari

lificari ſuo: primum me conſule id ſperare deſiſtat: deinde habeat me ipſum ſibi documento, quem equeſtri ortum loco conſulem uidet, quae uitae uia facillime uiros bonos ad honorem dignitatemq. perducat. Quod ſi uos ueſtrum mihi ſtudium, P. C. ad communem dignitatem defendendam profitemini: perficiam profecto, id quod maxime reſp. deſiderat, ut huius ordinis auctoritas, quae apud maiores noſtros fuit, eadem nunc longo interuallo reip. reſtituta eſſe uideatur.

DE. LEGE. AGRARIA
CONTRA. P. SERVILIVM. RVLLVM TRIB. PL. AD. POPVLVM ORATIO. XVI

E ST *hoc in more positum, Quirites, institutoq. maiorum, ut ij, qui beneficio uestro imagines familiae suae consecuti sunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficij uestri cum suorum laude coniungant. qua in oratione nonnulli aliquando digni maiorum loco reperuntur: plerique autem hoc perficiunt, ut tantum maioribus eorum debitum esse uideatur, unde, etiam quod posteris solueretur, redundaret. mihi quidem apud uos de meis maioribus dicendi facultas non datur: non quod non tales fuerint, quales nos, illorum sanguine creatos, disciplinisq. institutos, uidetis: sed quod laude populari, atque honoris uestri luce caruerunt. de me autem ipso, uereor ne arrogantis sit, apud uos dicere; ingrati, tacere. nam &, quibus studijs hanc dignitatem consecutus sim, memet ipsum commemorare, perquam graue est; & silere de tantis uestris beneficijs nullo modo possum. quare adhibebitur a me certa ratio, moderatioq. dicendi; ut, quid a uobis acceperim, commemorem; quare dignus uestro summo honore, singulariq. iudicio sim, ipse modice dicam, si necesse erit; uos eosdem existimaturos*

turos

turos putem, qui iudicauistis. Me, perlongo interuallo prope memoriae, temporumq. nostrorum, primum, hominem nouum, consulem fecistis: & eum locum, quem nobilitas praesidijs firmatum, atque omni ratione obuallatum tenebat, me duce rescidistis, uirtutiq. in posterum patere uoluistis: neque me tantummodo consulem, quod est ipsum per sese amplissimum, sed ita fecistis, quo modo pauci nobiles in hac ciuitate consules facti sunt, nouus ante me nemo. nam profecto, si recordari uolueritis de nouis hominibus, reperietis, eos, qui sine repulsa consules facti sunt, diuturno labore, atque aliqua occasione esse factos, cum multis annis post petissent, quam praetores fuissent, aliquanto serius, quam per aetatem, ac per leges liceret; qui autem anno suo petierint, sine repulsa non esse factos: me esse unum ex omnibus nouis hominibus, de quibus meminisse possimus, qui consulatum petierim, cum primum licitum sit; consul factus sim, cum primum petierim: ut uester honos ad mei temporis diem petitus, non ad alienae petitionis occasionem interceptus, nec diuturnis precibus efflagitatus, sed dignitate impetratus esse uideatur. est illud amplissimum, quod paullo ante commemoraui, Quirites, quod hoc honore ex nouis hominibus primum me, multis posthabitis, affecistis, quod prima petitione, quod anno meo: sed tamen magnificentius, atque ornatius esse illo nihil potest, quod meis comitijs non tabellam, uindicem tacitae libertatis, sed uo

cem uiuam prae uobis, indicem uestrarum erga me uoluntatem, ac studiorum, tulistis. itaque me non extrema tribus suffragiorum, sed primi illi uestri concursus, neque singulae uoces praeconum, sed una uoce uniuersus populus R. consulem declarauit. hoc ego tam insigne, tam singulare uestrum beneficium, Quirites, cum ad animi mei fructum, atque laetitiam duco esse permagnum, tum ad curam, solicitudinemq. multo maius. uersantur enim, Quirites, in animo meo multae, & graues cogitationes, quae mihi nullam partem neque diurnae, neque nocturnae quietis impartiunt; primum tuendi consulatus: quae cum omnibus est difficilis, & magna ratio, tum uero mihi praeter ceteros; cui errato nulla uenia, recte facto exigua laus, & ab inuitis expressa proponitur, non dubitanti fidele consilium, non laboranti certum subsidium nobilitatis ostenditur. quod si solus in discrimen aliquod adducerer, ferrem, Quirites, animo aequiore: sed mihi uidentur certi homines, si qua in re me non modo consilio, uerum etiam casu lapsum esse arbitrabuntur, uos uniuersos, qui me antetuleritis nobilitati, ui tuperaturi. mihi autem, Quirites, omnia potius perpetienda esse duco, quam non ita gerendum consulatum, ut in omnibus meis factis, atque consilijs uestrum de me factum, consiliumq. laudetur. Accedit etiam ille mihi summus labor, ac difficillima ratio consulatus gerendi, quod non eadem, qua superioribus consulibus, lege, & condicione utendum esse decreui:

creui: qui aditum huius loci, conſpectumq. ueſtrum partim magnopere fugerunt, partim non uehementer ſecuti ſunt. ego autem nō ſolum hoc in loco dicam, ubi eſt id dictu facillimum, ſed in ipſo ſenatu, in quo eſſe locus huic uoci non uidebatur, popularem me futurum eſſe conſulem, prima mea illa oratione Kalendis Ian. dixi. neque enim ullo modo poſſum, cum me intelligam non hominum potentium ſtudio, non excellentibus gratijs paucorum, ſed uniuerſi populi R. iudicio conſulem ita factum, ut nobiliſſimis hominibus longe praeponerer, non & in hoc magiſtratu, & in omni uita eſſe popularis. ſed mihi ad huiuſce uerbi uim, & interpretationem uehementer opus eſt ueſtra ſapientia. uerſatur enim magnus error propter inſidioſas nonnullorum ſimulationes; qui cum populi non ſolum commoda, uerum etiam ſalutem oppugnant, & impediunt, oratione aſſequi uolunt, ut populares eſſe uideantur. ego, qualem Kalendis Ian. acceperim remp. Quirites, intelligo, plenam ſolicitudinis, plenam timoris; in qua, nihil erat mali, nihil aduerſi, quod non boni metuerent, improbi exſpectarent. omnia turbulenta conſilia contra hunc reip. ſtatum, & contra ueſtrum otium partim iniri, partim, nobis conſulibus deſignatis, inita eſſe dicebantur. ſublata erat de foro fides, non ictu aliquo nouae calamitatis, ſed ſuſpicione, ac perturbatione iudiciorum, infirmatione rerum iudicatarum: nouae dominationes, extraordinaria non imperia, ſed regna quaeri putabantur.

tabantur. quae cum ego non solum suspicarer, sed plane cernerem; neque enim obscure gerebantur: dixi in senatu, in hoc magistratu me popularem consulem futurum. quid enim est tam populare, quam pax? qua non modo ij, quibus naturna sensum dedit, sed etiam tecta, atque agri mihi laetari uidentur. quid tam populare, quam libertas? quam non solum ab hominibus, uerum tiam a bestijs expeti, atque omnibus rebus anteponi uidetis. quid tam populare, quam otium? quod ita iucundum est, ut & nos, & maiores uestri, & fortissimus quisque uir maximos labores suscipiendos putet, ut aliquando in otio possit esse, praesertim in imperio, ac dignitate: qui iccirco etiam maioribus nostris praecipuam laudem, gratiamq. debemus, quod eorum labore est factum, ut impune in otio esse possemus. Quare qui possum non esse popularis, cum uideam haec omnia, Quirites, pacem externam, libertatem propriam generis, ac nominis uestri, otium domesticum, denique omnia, quae uobis cara, atque ampla sunt, in fidem, & quodam modo in patrocinium mei consulatus esse collata? neque enim, Quirites, illud uobis iucundum, aut populare debet uideri, largitio aliqua promulgata, quae uerbis ostentari potest, re uera fieri, nisi exhausto aerario, nullo pacto potest. Neque uero illa popularia sunt existimanda, iudiciorum perturbationes, rerum iudicatarum infirmationes, restitutio damnatorum: qui ciuitatum afflictarum, perditis iam rebus, extremi exitiorum solent esse exitus:

neque,

neque, si qui agros populo R. pollicentur, si aliud quiddam obscure moliuntur, aliud spe, ac specie simulationis ostentant, populares existimandi sunt. nam uere dicam, Quirites: genus ipsum legis agrariae uituperare non possum. uenit enim mihi in mentem, duos clarissimos, ingeniosissimos, amantissimos plebis Romanae uiros, Ti. & C. Gracchos plebem in agris publicis constituisse, qui agri a priuatis antea possidebantur. non sum autem ego is consul, qui, ut plerique, nefas esse arbitrer, Gracchos laudare, quorum consilijs, sapientia, legibus multas esse uideo reip. partes constitutas. itaque, ut initio mihi designato consuli nunciabatur, legem agrariam tribunos pl. designatos conscribere, cupiebam, quid cogitarent, cognoscere. etenim arbitrabar, quoniam eodem anno gerendi nobis essent magistratus, esse aliquam oportere inter nos bene administrandae reip. societatem. cum familiariter me in eorum sermonem insinuarem, ac darem, celabar, excludebar: &, cum ostenderem, si lex utilis plebi Romanae mihi uideretur, auctorem me, atque adiutorem futurum, tamen aspernabantur hanc liberalitatem meam: negabant me adduci posse, ut ullam largitionem probarem. finem feci offerendi mei; ne forte mea sedulitas aut insidiosa, aut impudens uideretur. interea non desistebant clam inter se conuenire, priuatos quosdam adhibere, ad suos coetus occultos noctem adiungere, & solitudinem. quibus rebus quanto in metu fuerimus, ex uestra solicitudine, in qua illis temporibus

poribus fuistis, facile assequi coniectura poteritis. Ineunt tandem magistratus tribuni pl. concio tandem exspectata P. Rulli, quod & princeps erat agrariae legis, & truculentius se gerebat, quam ceteri. iam designatus alio uultu, alio uocis sono, alio incessu esse meditabatur, uestitu obsoletiore, corpore inculto, & horrido. capillatior quam ante, barbaq. maiore, ut oculis & adspectu denũciare omnibus uim tribuniciam, & minitari reip. uideretur. legem hominis, concionemq. exspectabam. lex initio nulla proponitur: concionem in primis aduocari iubet. summa cũ exspectatione concurritur. explicat orationẽ sane longam, & uerbis ualde bonis. unum erat, quod mihi uitiosum uidebatur, quod tanta ex frequentia inueniri nemo potuit, qui intelligere posset, quid diceret. hoc ille utrum insidiarũ caussa fecerit, an hoc genere eloquentiae delectetur, nescio. tamen si qui acutiores in concione steterant, de lege agraria nescio quid uoluisse eum dicere suspicabantur. Aliquando tandem, me designato, lex in publicum proponitur: concurrunt iussu meo plures uno tempore librarij: descriptam legem ad me afferunt. omni hoc uobis ratione confirmare possum, Quirites, hoc animo me ad legendam legem, cognoscendamq. uenisse, ut, si eam uobis accommodatam, atque utilem esse intelligerem, auctor eius, atque adiutor essem. non enim natura, neque dissidio, neque odio penitus insito bellum nescio quod habet susceptum cõsulatus cum tribunatu: quia persaepe seditiosis, atque improbis tribunis pl. boni,

&

& fortes consules obstiterunt,& quia uis tribunicia nonnumquam libidini restitit consulari. non potestatum dissimilitudo,sed animorum disiunctio dissensionem facit. itaque hoc animo legem sumpsi in manus, ut eam cuperem esse aptam ueštris commodis,& eius modi, quam consul, re, non oratione popularis, & honeste,& libenter posset defendere.atque ego a primo capite legis usque ad extremum reperio, Quirites, nihil aliud cogitatum, nihil aliud susceptum, nihil aliud actum,nisi uti decem reges aerarij, uectigalium, prouinciarum omnium, totius reip.regnorum, liberorum populorum, orbis denique terrarum domini constituerentur, legis agrariae simulatione, atque nomine .sic confirmo, Quirites,hac lege agraria, pulchra, atque populari,dari uobis nihil,condonari certis hominibus omnia; ostentari populo R. agros,eripi etiam libertatem;priuatorum pecunias augeri, publicas exhauriri; denique,quod eſt indignissimum,per tribunum pl. quem maiores praesidem libertatis.cuſtodemq. esse uoluerunt,reges in ciuitate conſtitui.quae cum exposuero:si falsa uobis uidebuntur esse, sequar auctoritatem uestram,mutabo meam sententiam: sin insidias fieri libertati uestrae,simulatione largitionis, intelligetis,nolitote dubitare,plurimo sudore, & sanguine maiorum uestrorum partã, uobisq.traditam libertatem, nullo uestro labore, consule adiutore, defendere. Primum caput est legis agrariae,quo,ut illi putant,tẽtamini leuiter, quo animo libertatis ueſtrae deminutionem ferre possitis.iu-

bet

bet enim, tribunum pl. qui eam legem tulerit, creare decemuiros per tribus septem decem; ut, quem nouem tribus fecerint, is decemuir sit. Hic quaero, quam ob caussam initium rerum, ac legum suarum hinc duxerit, ut populus R. suffragio priuaretur? toties legibus agrarijs curatores cõstituti sunt, triumuiri, quinqueuiri, decemuiri: quaero, a populari tribuno pl. ecquando, nisi per XXXV *tribus, creati sint? etenim, cum omnes potestates, imperia, curationes ab uniuerso populo R. proficisci conuenit, tum eas profecto maxime, quae constituuntur ad populi fructum aliquem, & commodum; in quo & uniuersi deligant, quem populo R. maxime consulturum putent; & unusquisque studio, & suffragio suo uiam sibi ad beneficium impetrandum munire possit. hoc tribuno pl. potissimum uenit in mentem, populum R. uniuersum priuare suffragijs, paucas tribus non certa condicione iuris, sed sortis beneficio fortuito ad usurpandam libertatem uocare. Item, inquit, eodemq. modo, capite altero, ut comitijs pontificis maximi. Ne hoc quidem uidit, maiores nostros tam fuisse populares, ut, quod per populum creari fas non erat, propter religionem sacrorum, in eo tamen, propter amplitudinem sacerdotij, uoluerint populo supplicari. atque hoc idem de ceteris sacerdotijs Cn. Domitius trib. pl. uir clarissimus, tulit; quod populus per religionem sacerdotia mandare non poterat, ut minor pars populi uocaretur; ab ea parte qui esset factus, is a collegio cooptaretur. Videte, quid in-*

terfit

terſit inter Cn. Domitium trib. pl. hominem nobiliſſimum, & P. Rullum: qui tentauit, ut opinor, patientiam ueſtram, cum ſe nobilem eſſe diceret. Domitius, quod per caerimonias populi fieri non poterat, ratione aſſecutus eſt, ut id, quoad poſſet, quoad fas eſſet, quoad liceret, populo ad partes daret: hic, quod populi proprium ſemper fuit, quod nemo imminuit, nemo immutauit, quin ij, qui populo agros eſſent aſſignaturi, ante acciperent a populo beneficium, quam darent, id totum eripere uobis, atque e manibus extorquere conatus eſt. ille, quod dari populo nullo modo poterat, tamen quodam modo dedit: hic, quod adimi nullo pacto poterat poteſtate, quadam ratione eripere conatur. Quaeret quiſpiam, in tanta iniuria, tantaq. impudentia quid ſpectarit. Non defuit conſilium: fides erga plebem Romanam, aequitas in uos, libertatemq. ueſtram uehementer defuit. iubet enim comitia decemuiris habere creandis eum, qui legem tulerit. hoc dicam planius. iubet Rullus, homo non cupidus, neque appetens, habere comitia Rullum. nondum reprehendo. uideo feciſſe alios. illud, quod nemo fecit, de minore parte populi, quo pertineat, uidete. habebit comitia: uolet eos renunciare, quibus regia poteſtas hac lege quaeritur. uniuerſo populo neque ipſe committit, neque illi horum conſiliorum auctores committi recte putant poſſe. ſortietur tribus idem Rullus, homo felix: educet, quas uolet, tribus: quos nouem tribus decemuiros fecerint ab eodem Rullo eductae, hos omnium

omnium

mnium rerum, ut iam ostendam, dominos habebimus. atque ij, ut grati, ac memores beneficij esse uideãtur, aliquid se nouem tribuum notis hominibus debere confitebuntur: reliquis uero V I *&* X X *tribubus, nihil erit, quod non putent posse suo iure denegare. Quos tandem igitur decemuiros creari uult? se primum. qui licet? leges enim sunt ueteres, neque eae consulares, si quid interesse hoc arbitramini, sed tribuniciae, uobis, maioribusq. uestris uehementer gratae, atque iucundae. Licinia est lex, atque altera Aebutia: quae non modo eum, qui tulerit de aliqua curatione, ac potestate, sed etiam collegas eius, cognatos, affines excipit, ne eis ea potestas, curatio ue mandetur. etenim si populo consulis: remoue te a suspicione alicuius tui commodi: fac fidem, te nihil, nisi populi utilitatem, & fructum, quaerere: sine ad alios potestatem, ad te gratiam beneficij tui peruenire. nam hoc quidem uix est liberi populi, uix uestrorum animorum, ac magnificentiae. quis legem tulit? Rullus. quis maiorem partem populi suffragijs priuauit? Rullus. quis comitijs praefuit? Rullus. quis tribus, quas uoluit, uocauit, nullo custode sortitus? quis decemuiros, quos uoluit, renunciauit? idem Rullus. quem principem renunciauit? Rullum. uix mehercule seruis hoc eum suis, non uobis, omnium gentium dominis, probaturum arbitrarer. optimae leges igitur hac lege sine ulla exceptione tollẽtur. idem legis sibi sua lege curationem petet: idem, maiore parte populi*

puli

puli suffragijs spoliata, comitia habebit: quos uolet, atque in ijs se ipsum, renunciabit: & uidelicet collegas suos, adscriptores legis agrariae, nõ repudiabit, a quibus ei locus primus inuidiae in praescriptione legis concessus est: ceteri fructus omnium rerum, qui in spe legis huius positi sunt, communi cautione, atque aequa sibi parte retinentur. At uidete hominis diligentiam; sit aut Rullum cogitasse, aut si Rullo potuisse in mentem uenire arbitramini. Viderunt ij, qui haec machinabantur; si uobis ex omni populo deligendi potestas esset data, quaecumque res esset, in qua fides, integritas, uirtus, auctoritas quaereretur, uos eam sine dubitatione ad Cn. Pompeium principem delaturos. etenim quem unum ex cunctis delegissetis, ut eum omnibus omnium gentium bellis terra, & mari praeponeretis, certe in decemuiris faciẽdis, siue fides haberetur, siue honos, & committi huic optime, et ornari hunc iustissime posse intelligebant. itaque excipitur hac lege non adolescentia, non legitimum aliquod impedimentum, non potestas, non magistratus ullus alijs negotijs, ac legibus impeditus, reus denique, quo minus decemuir fieri possit. praesẽtem eũ profiteri iubet. quod nulla alia in lege umquã fuit, ne in ijs quidem magistratibus, quorũ certus ordo est. timebat enim Pompeius, ne, si adesset, ferri non posset; aut ne, si accepta lex esset, illum sibi collegam adscriberetis, custodem ac uindicem cupiditatũ. Hic quoniam uideo uos hominis dignitate, et contumelia legis esse commotos; renouabo illud, quod ini

tio dixi,regnum comparari, libertatem uestram hac lege funditus tolli. an uos aliter existimabatis, cum ad omnia uestra pauci homines cupiditatis oculos ad iecissent,non eos in primis id acturos,ut ex omni custodia uestrae libertatis, ex omni potestate,curatio ne, patrocinio uestrorum commodorum Cn. Pōpeius depelleretur? uiderunt, & uident, si per imprudentiam uestram,negligentiam meam,legem incognitam acceperitis, fore, uti postea,cognitis insidijs,cum decemuiros crearetis, tum uitijs omnibus, et sceleribus legis Cn.Pompeij praesidiū opponendum putetis.& hoc paruum argumentum uobis erit, a certis hominibus dominationem,potestatemq.omnium rerum quaeri, cum uideatis eum, quem custodem uestrae libertatis fore uideant,expertem fieri dignitatis? Cognoscite nunc,quae potestas decemuiris, & quanta detur. Primum lege curiata decemuiros ornat.Iam hoc inauditum, & plane nouo more, uti curiata lege magistratus detur, cui nullis comitijs ante sit datus.eam legem ab eo praetore, qui sit primus factus, ferri iubet:at quo modo? ut ij decemuiratum habeant,quos plebs designauerit. oblitus est, nullos a plebe designari. & is orbem terrarum constringit nouis legibus, qui, quid in secundo capite scriptum est, non meminit in tertio. Atque hic perspicuum est, quid iuris a maioribus acceperitis, quid ab hoc tribuno pl. uobis relinquatur.maiores de omnibus magistratibus bis uos sententiam ferre uoluerunt.nam centuriata lex censoribus ferebatur, cum curiata ceteris

patricijs

patricijs magistratibus: tum iterum de eisdem iudicabatur; ut esset reprehendendi potestas, si populum beneficij sui paeniteret. nunc quia prima illa comitia tenetis centuriata, & tributa: curiata tantum auspiciorum caussa remanserunt. hic autem tribunus pl. quia uidebat potestatem neminem iniussu populi, aut plebis posse habere; curiatis ea comitijs, quae uos non finitis, confirmauit; tributa, quae uestra erāt, sustulit. ita cum maiores binis comitijs uoluerint uos de singulis magistratibus iudicare, hic homo popularis ne unam quidem populo comitiorum potestatem reliquit. Sed uidete hominis religionem, & diligentiam. Vidit, & perspexit, sine curiata lege decemuiros habere potestatem non posse, quoniam per nouem tribus essent constituti. iubet ferri de his legem curiatam: praetori imperat. quam in ipsum absurde, nihil ad me attinet: iubet enim, qui primus sit praetor factus, eum legem curiatam ferre: sin is ferre non possit, qui postremus sit: ut aut lusisse in tantis rebus, aut profecto nescio quid spectasse uideatur. uerum hoc, quod est aut ita peruersum, ut ridiculum, aut ita malitiosum, ut obscurum sit, relinquamus: ad religionem hominis reuertamur. Videt, sine lege curiata nihil agi per decemuiros posse. quid postea, si ea lata non erit? attendite ingenium. tum ij decemuiri, inquit, eodē iure sint, quo qui optima lege. si hoc fieri potest, ut in hac ciuitate, quae longe iure libertatis ceteris ciuitatibus antecellit, quisquā nullis comitijs imperiū, aut potestatē assequi possit: quid atti-

net tertio capite, legem curiatā ferre, iubere, quoniā quarto permittas, ut sine lege curiata idem iuris habeant, quod haberent, si optima lege a populo essent creati? Reges constituuntur, non decēuiri, Quirites: hiq. ab ijs initijs fundamentisq. nascūtur, ut, nō modo cum gerere coeperint, sed etiam cum constituentur, omne uestrum ius, potestas, libertasq. tollatur. at uidete, quam diligenter retineat ius tribuniciae potestatis. consulibus legem curiatam ferentibus a tribunis pl. saepe est intercessum. neque tamen nos id querimur, esse hanc tribunorum pl. potestatem: tantummodo, si quis ea potestate temere est usus, existimamus. hic tribunus pl. legi curiatae, quā praetor ferat, adimit intercedendi potestatem. atque hoc cum in eo reprehendēdum est, quod per tribunū pl. tribunicia potestas minuitur: tum in eo deridendum, quod consuli, si legem curiatam non habet, attingere rem militarē non licet; hic, qui uetat intercedere, potestatem, etiam si intercessum sit, tamen eandem constituit, quam si lata esset lex: ut non intelligam, quare aut hic uetet intercedere, aut quemquam intercessurum putet, cum intercessio stultitiam intercessoris significatura sit, non rem impeditura. Sint igitur decemuiri neque ueris comitijs, hoc est populi suffragijs, neque illis ad speciem, atque ad usurpationem uetustatis per XXX. lictores auspiciorum caussa adumbratis, constituti. Videte nunc, eos, qui a uobis nihil potestatis acceperint, quanto maioribus ornamentis afficiat, quam omnes nos affecti sumus, quibus uos amplis-

amplissimas potestates dedistis. Iubet, auspicij coloniarum deducendarũ caussa, decẽuiros habere pullarios. eodem iure, inquit, quo habuerunt tresuiri lege Sempronia. Audes etiam, Rulle, mentionem facere legis Semproniae? nec te ea lex ipsa commonet, tresuiros illos XXXV *tribuum suffragio esse creatos? & cum tu a Ti. Gracchi aequitate, ac pudore longissime remotus sis: id, quod dissimillima ratione factum sit, eodem iure putas esse oportere? Dat praeterea potestatem, uerbo praetoriam, re uera regiam: definit in quinquennium, facit sempiternam: tantis enim confirmat opibus, & copijs, ut inuitis eripi nullo modo possit. Deinde ornat apparitoribus, scribis, librarijs, praeconibus, architectis, praeterea mulis, tabernaculis, centurijs, supellectili: sumptum haurit ex aerario: suppeditat a socijs: ianitores ex equestri loco ducentos in annos singulos, stipatores corporis constituit, eosdem ministros, & satellites potestatis. Formam adhuc habetis, Quirites, & speciem ipsam tyrannorum: insignia uidetis potestatis, nondũ ipsam potestatem. dixerit enim fortaße quispiam: quid me ista laedunt, scriba, lictor, praeco, pullarius? Omnia sunt haec huiusmodi, Quirites, ut, ea qui habeat sine uestris suffragijs, aut rex non ferendus, aut priuatus furiosus esse uideatur. perspicite, quanta potestas permittatur: non priuatorum insaniam, sed intolerantiam regum esse dicetis. Primum permittitur infinita potestas innumerabilis pecuniae conficiendae de uestris uectigalibus, non fruendis, sed alienandis. dein-*

de orbis terrarum, gentiumq. omnium datur cognitio sine consilio, poena sine prouocatione, animaduersio sine auxilio. iudicare per quinquennium uel de consulibus, uel de ipsis tribunis pl. poterunt: de illis interea nemo iudicabit. magistratus his gerere licebit, caussam dicere non licebit: emere agros a quibus uolent, uel quos uolent, quam uolent magno poterũt: colonias dedecere nouas, renouare ueteres, totam Italiam suis colonijs ut complere liceat, permittitur: omnes prouincias obeundi, liberos populos agris multandi, regnorum uel dandorum summa potestas datur: cum uelint, Romae esse; cum commodum sit: quacumque uelint, summo cum imperio, iudicioq. omnium rerum uagari ut liceat, conceditur: interea dissoluant iudicia publica: de consilijs abducant, quos uelint: singuli de maximis rebus iudicent: quaestori permittant: finitorem mittant: ratum sit, quod finitor uni illi, a quo missus erit, renunciauerit. Verbum mihi deest, Quirites, cum ego hanc potestatem regiam appello: sed profecto maior est quaedam. nullum enim regnum fuit umquam, quod non si minus iure aliquo, at regionibus tamen certis contineretur. hoc uero infinitum est, quo & regna omnia, & uestrum imperium, quod latissime patet, & ea, quae partim libera a uobis, partim etiam ignorata uobis sunt, permissu legis continentur. Datur igitur eis, primum ut liceat eis uendere omnia, de quibus uendendis S. C. facta sunt M. Tullio, Cn. Cornelio cos. Cur hoc tam est obscurum, atque caecum? quid? ista omnia,

mnia, de quibus senatus censuit, nominatim in legē perscribi non ne potuerunt? duae sunt huius obscuritatis caussae, Quirites, una pudoris; si quis pudor esse potest in tam insigni impudentia; altera sceleris. nam neque ea, quae senatus nominatim uendenda censuit, audet appellare. sunt enim loca publica urbis, sunt sacella, quae post restitutam tribuniciam potestatem nemo attigit, quae maiores in urbe passim periculi perfugia esse uoluerunt. haec lege tribunicia decemuiri uendent. accedet eo mons Gaurus: accedent salicta ad Minturnas: adiungetur etiam illa uia uendibilis Herculanea, multarum deliciarum, et magnae pecuniae, permulta alia, quae senatus propter angustias aerarij uendenda censuit, consules propter inuidiam non uendiderunt. Verum haec fortasse propter pudorē in lege reticentur: sed illud magis est credendum, & pertimescendum, quod audaciae decemuirali corrumpendarum tabularum publicarum, fingendorumq. S. C. quae facta numquam sunt, cum ex eo numero, qui per eos annos consules fuerunt, multi mortui sint, magna potestas permittitur. nisi forte nihil est aequum uos de eorum audacia suspicari, quorum cupiditati nimium angustus orbis terrarum esse uideatur. Habetis unum uenditionis genus; quod magnum uideri uobis intelligo: sed attendite animos ad ea, quae consequuntur: hunc quasi gradum quendam, atque aditum ad cetera factum intelligetis. QVI. AGRI. QVAE. LOCA QVAE. AEDIFICIA. Quid est praeterea? multa, in

mancipiis, in pecore, auro, argento, ebore, ueste, su pellectili, ceteris rebus. quid dicam? inuidiosum pu tasset hoc fore, si omnia nominasset? non metuit in-uidiam. quid ergo? longum putauit, & timuit, ne quid praeteriret: adscripsit, ALIVD VE. QVID. *Qua breuitate rem nullam esse exceptā uidetis. quid quid ergo sit extra Italiam, quod publicum populi R. factum sit L. Sylla, Q. Pompeio cos. aut postea, id decemuiros iubet uendere. Hoc capite, Quirites, omnes gentes, nationes, prouincias, regna decem-uirum ditioni, iudicio, potestatiq. permissa, & con donata esse dico. primum hoc. quaero enim, qui tan dem locus usquam sit, quem non possint decemuiri di cere publicum populi R. esse factum? nam, cum idem possit iudicare, qui dixerit: quid est, quod non liceat ei dicere, cui liceat eidem iudicare? commodum e-rit Pergamum, Smyrnam, Tralles, Ephesum, Mile-tum, Cyzicum, totam denique Asiam, quae post L. Syllam, Q. Pompeium consules recuperata sit, po-puli R. factam esse dicere. utrum, oratio ad eius rei disceptationem deerit; an, cum idem & differet, et iu dicabit, impelli non poterit, ut falsum iudicet? an, si condemnare Asiam uolet, terrorem damnationis, & minas non, quanti uolet, aestimabit? Quid (quod disputari contra nullo pacto potest: quoniam sta-tutum a uobis est, & iudicatum: quam heredita-tem iam creuimus) regnum Bithyniae, quod certe publicum est populi R. factum? num quid caussae est, quin omnes agros, urbes, statiua, portus, totam*

denique

denique Bithyniam decemuiri uendituri sint? Quid Mitylenae, quae certe uestrae, Quirites, belli lege, ac uictoriae iure factae sunt; urbs & natura, & situ, & descriptione aedificiorum, & pulchritudine in primis nobilis; agri iucundi, & fertiles? nempe eodem capite inclusi continentur. Quid Alexandria, cunctaq. Aegyptus? ut occulte latet? ut recondita est? ut furtim tota decemuiris traditur? quis enim uestrum hoc ignorat? dici, illud regnum testamento regis Alexandrini populi R. esse factum. hic ego consul populi R. non modo nihil iudico, sed ne quid sentiam quidem profero. magna enim mihi res non modo ad statuendum, sed etiam ad dicendum uidetur esse. uideo, qui testamentum factum esse confirmet: auctoritatem senatus exstare hereditatis aditae sentio, tum, quando, Alexandro mortuo, legatos Tyrum misimus, qui ab illo pecuniam depositam nostris recuperarent. haec L. Philippum saepe in senatu confirmasse, memoria teneo. eum, qui regnum illud teneat hoc tempore, neque genere, neque animo regio esse, inter omnes fere uideo conuenire. Dicitur contra: nullum esse testamentum: non oportere populum R. omnium regnorum appetentem uideri: demigraturos in illa loca nostros homines propter agrorum bonitatem, & omnium rerum copiam. Hac tanta de re P. Rullus cum cetrris decemuiris, collegis suis, iudicabit? & uerum iudicabit? nam utrumque ita magnum est, ut nullo modo neque concedendum, neque ferendum sit. Volet esse popularis, populo R. adiudicabit.

*cabit. Ergo idem ex sua lege uendet Alexandriam, uendet Aegyptum, urbis copiosissimae, pulcherrimorumq. agrorum iudex, arbiter, dominus, rex denique opulentissimi regni reperietur. Non sumet sibi tantum, non appetet: iudicabit Alexandriam regis esse, a populo R. abiudicabit. Primum populi R. hereditatem decemuiri iudicent, cum uos uolueritis de priuatis hereditatibus cētumuiros iudicare? deinde quis aget caussam populi R.? ubi res ista agetur? qui sunt isti decemuiri, quos perspiciamus regnum Alexādriae Ptolemaeo gratis adiudicaturos? Quod si Alexandria petebatur; cur non eosdem cursus hoc tempore, quos L. Cotta, L. Torquato cos. concurrerunt? cur non aperte, ut antea? cur non item, ut cum directo & palam regionem illam petierunt? an quietis ijs, qui per cursum rectum regnum tenere non potuerunt, nunc taetris tenebris, & caligine se Alexandriam peruenturos arbitrati sunt? * atque illud circumspicite uestris mentibus, unaque. Legatos nostros, homines auctoritate tenui, * qui rerum priuatarum caussa legationes liberas obeunt, tamen exterae nationes ferre uix possunt: graue est enim nomen imperij, atque id etiam in leui persona pertimescitur: propterea quod uestro, non suo, nomine, cum hinc egressi sunt, abutuntur. quid censetis, cum isti decemuiri cum imperio, cum fascibus, cum illa delecta finitorum iuuentute per orbem terrarum uagabuntur? quo tandem animo? quo metu? quo periculo miseras nationes futuras? Est in imperio*

rio terror: patientur. est in aduentu sumptus: ferent. imperabitur aliquid muneris: non recusabunt. illud uero quantum est, Quirites, cum is decemuir, qui aliquam in urbem aut exspectatus, ut hospes, aut repente, ut dominus, uenerit; illum ipsum locum, quo uenerit, illam ipsam sedem hospitalem, in quam erit deductus, publicam populi R. esse dicet? at quanta calamitas populi, si dixerit? quantus ipsi quaestus, si negarit? Atque iidem, qui haec appetunt, queri nonnumquam solent, omnes terras Cn. Pompeio, atque omnia maria esse permissa. Simile uero est, multa committi, an condonari omnia: uel labori, & negotio praeponi, an praedae, & quaestui: mitti ad socios liberandos, an ad opprimendos. denique, si quis est honos singularis, nihil ne interest, utrum populus R. eum, cui uelit, deferat, an is, imprudente populo R. per legis fraudem surripiatur? Intellexistis, quot res, & quantas decemuiri legis permissu uenditури sint. non est satis. cum sese sociorum, cum exterarum nationum, cum regum sanguine impleuerint, incidant neruos populi R. adhibeant manus uectigalibus uestris, irrumpant in aerarium. sequitur enim caput, quo capite non permittit quidem, si forte desit pecunia, quae tanta ex superioribus recipi potest, ut deesse non debeat; sed plane, quasi ea res nobis saluti futura sit, ita cogit, atque imperat, ut decemuiri uestra uectigalia uendant nominatim. quam tu mihi ex ordine recita de legis scripto populi R. auctionem. quam mehercule ego praeconi

coni huic ipsi luctuosam, & acerbam recitationem futuram puto. AVCTIO. *Vt in suis rebus, ita in rep. luxuriosus nepos, qui prius siluas uendat, quam uineas. Italiam percensuisti: perge in Siciliam. nihil est in hac prouincia, quod aut in opidis, aut in agris maiores nostri proprium nobis reliquerint, quin id uenire iubeat. quod partum recenti uictoria maiores uobis in sociorum urbibus, ac finibus, & uinculum pacis, & monumentum belli reliquerunt, id uos, ab illis acceptum, hoc auctore uendetis? Hic mihi parumper mentes uestras, Quirites, commouere uideor, dum patefacio uobis, quas isti penitus abstrusas insidias se posuisse arbitrantur contra Cn. Pompeij dignitatem. & mihi, quaeso, ignoscite, si appello talem uirum saepius. uos mihi praetori biennio ante, Quirites, hoc eodem in loco personam hanc imposuistis, ut, quibuscumque rebus possem, illius absentis dignitatem uobiscum una tuerer. feci adhuc quae potui, neque familiaritate illius adductus, nec spe honoris, atque amplissimae dignitatis; quam ego, etsi libente illo, tamen absente, per uos consecutus sum. quamobrem, cum intelligam hanc totam fere legem ad illius opes euertendas tamquam machinam comparari; & resistam consilijs hominum; & perficiam profecto, quod ego uideo comparari, ut id uos uniuersi non solum uidere, uerum etiam tenere possitis. Iubet uenire, quae Attalensium, quae Phaselitum, quae Olympenorum fuerint, agrumq. Agerensem, & Orindicum, et Gedusanũ. haec P. Seruilij imperio,*

perio, & uictoria, clarissimi uiri, uestra facta sunt. adiungit agros Bithyniae regios, quibus nunc publicani fruuntur: deinde Attalicos agros in Cherrhoneso: in Macedonia, qui regis Philippi, siue Persae fuerunt: qui item a censoribus locati sunt, & certissimũ uectigal. adscribit idem auctioni Corinthios agros opimos, & fertiles, & Cyrenenses, qui Apionis fuerunt: & agros in Hispania propter Carthaginem nouam, & in Africa ipsam ueterem Carthaginem uendit: quam uidelicet P. Africanus non propter religionem sedium illarum, ac uetustatis de consilij sententia consecrauit, sed ut ipse locus eorum, qui cum hac urbe de imperio certarunt, uestigia calamitatis ostenderet. sed non fuit tam diligens, quam est Rullus: aut fortasse emptorem ei loco reperire non potuit. Verum inter hos agros regios, captos ueteribus bellis uirtute summorum imperatorum, adiungit regios agros Mithridatis, qui in Paphlagonia, qui in Ponto, qui in Cappadocia fuerunt, ut eos decemuiri uendant. ita ne uero? non legibus datis, non auditis uerbis imperatoris, nondum denique bello confecto, cum rex Mithridates, amisso exercitu, regno expulsus, tamen in ultimis terris aliquid etiam nunc moliatur, atque ab inuicta Cn. Pompeij manu Maeotide, & illis paludibus, & itinerum angustijs, atque altitudine montium defendatur; cum imperator in bello uersetur; in locis autem illis etiam nunc belli nomen reliquum sit: eos agros, quorum adhuc penes Cn. Pompeium omne iudicium, & pote-

stas

stas more maiorum debet esse, decemuiri uendent? & credo, P. Rullus (is enim sic se gerit, ut sibi iam decemuir designatus esse uideatur) ad eam auctionem potissimum proficiscetur. is uidelicet, antequam ueniat in Pontum, litteras ad Cn. Pompeium mittet. quarum ego iam exemplum ab istis compositum esse arbitror. P. SERVILIVS. RVLLVS. TRIBVNVS. PL. DECEMVIR. S. D. CN. POMPEIO. CN. F. *Non credo adscripturum esse, Magno: non enim uidetur id, quod imminuere lege conatur, concessurus uerbo.* TE. VOLO. CVRARE. VT. MIHI. SINOPE. PRAESTO. SIS. AVXILIVMQ. ADDVCAS. DVM. EOS. AGROS. QVOS. TV. TVO LABORE. CEPISTI. EGO. MEA. LEGE. VENDAM. *An Pompeium non adhibebit? in eius prouincia uendet manubias imperatoris? ponite ante oculos uobis Rullum in Ponto, inter uestra, atque hostium castra, hasta posita, cum suis formosis finitoribus auctionantem. neque in hoc solum inest contumelia, quae uehementer & insignis est, & noua, ut ulla res parta bello, nondum legibus datis, etiam tum imperatore bellum administrante, non modo uenierit, uerum etiam locata sit. plus spectant homines certe, quam contumeliam: sperant, si concessum sit inimicis Cn. Pompeij cum imperio, cum iudicio omnium rerum, cum infinita potestate, cum innumerabili pecunia non solum alijs in locis uagari, uerum etiam ad ipsius exercitum peruenire, aliquid illi insidiarum fieri, aliquid de eius exercitu, copijs, gloria de-*

detrahi posse: putant, si quam spem in Cn. Pompeio exercitus habeat aut agrorum, aut aliorum commodorum, hanc non habiturum, cum uiderit earum rerum omnium potestatem ad decemuiros esse translatam. Patior non moleste, tam stultos esse, qui haec sperent; tam impudentes, qui conentur: illud queror, tam me ab ijs esse contemptum, ut haec portenta me consule potissimum cogitarent. Atque in omnibus his agris, aedificijsq. uendendis permittitur decemuiris, ut uendant quibuscumque in locis uideatur. o perturbatam rationem: o libidinem refrenandam: o consilia dissoluta, atque perdita. uectigalia locare nusquam licet, nisi in hac urbe, hoc ex loco, hac uestrum frequentia: uenire uestras res proprias, & in perpetuum a uobis alienari, in Paphlagoniae tenebris, atque in Cappadociae solitudine licebit? L. Sylla cum bona indemnatorum ciuium funesta illa auctione sua uenderet, & se praedam suam diceret uendere, tamen ex hoc loco uendidit; nec, quorum oculos offendebat, eorum ipsorum conspectum fugere ausus est. decemuiri uestra uectigalia non modo ne uobis quidem arbitris, sed ne praecone quidem publico teste uendent? Sequitur, Omnes agros extra Italiam, infinito ex tempore, non, ut antea, ab Sylla, & Pompeio cos. cognitio decemuirum, priuatus sit, an publicus: sicq. agro pergrande uectigal imponitur. Hoc quantum iudicium, quam intolerandum, quam regium sit, quem praeterit? posse, quibuscumque locis uelint, nulla disceptatione, nullo cõsilio

priuata

priuata publicare, publica liberare. Excipitur hoc capite ager in Sicilia Recentoricus: quem ego excipi, & propter hominum necessitudinem, & propter aequitatem, Quirites, saepe uehementer gaudeo: sed quae haec impudentia? qui agrum Recentoricum possident, uetustate possessionis se, non iure, misericordia senatus, non agri condicione, defendunt. nam illum argum publicum esse fatentur; sed, moueri possessionibus, amicissimis sedibus, ac dijs penatibus, negant oportere. at si est priuatus ager Recentoricus; quid eum excipis? sin autem publicus; quae est ista aequitas, ceteros, etiam si priuati sint, permittere ut publici iudicentur, hunc excipere nominatim, quem qui possident, publicum esse fateantur? ergo eorum ager excipitur, qui apud Rullum alia ratione ualuerunt: ceteri agri omnes, qui ubique sunt, sine ullo delectu, sine populi R. notione, sine iudicio senatus decemuiris addicentur. Atque etiam est alia superiore capite, quo omnia ueneunt, quaestuosa exceptio: quae tegit eos agros, de quibus foedere cautum est. audiuit, hanc rem non a me, sed ab alijs agitari saepe in senatu, nonnumquam ex hoc loco, possidere agros in ora maritima regem Hiempsalem, quos P. Africanus populo R. adiudicarit; & tamen postea per C. Cottam consulem cautum esse foedere. hoc quia uos foedus non iusseritis, ueretur Hiempsal ut satis firmum sit, & ratum. Quid, cuiusmodi est illud? tollitur uestrum iudicium: foedus totum excipitur, comprobatur. quod minuit auctionem decemuiralem,

uiralem, laudo: quod regi amico cauet, non reprehendo: quod non gratis fit, indico. uolitat enim ante oculos istorum Iuba, regis filius, adolescens non minus bene nummatus, quam bene capillatus.

Vix iam uidetur locus esse, qui tantos aceruos pecuniae capiat. auget, addit, accumulat: aurum, argentum ex praeda, ex manubijs, ex coronario, ad quoscumque peruenit, neque relatum est in publicum, neque in monumento consumptum, id profiteri apud decemuiros, & ad eos referri iubet. hoc capite etiam quaestionem de clarissimis uiris, qui populi R. bella gesserunt, iudiciumq. de pecunijs repetundis ad decemuiros translatum uidetis. horum erit nullum iudicium, quantae cuiusque manubiae fuerint, quid relatum, quid residuum sit. in posterum uero lex haec imperatoribus uestris constituitur, ut, quicumque de prouincia decesserit, apud eosdem decemuiros, quantum habeat praedae, manubiarum, auri coronarij, profiteatur. Hic tamen uir optimus eum, quem amat, excipit, Cn. Pompeium. unde iste amor tam improuisus, ac tam repentinus? qui honore decemuiratus excluditur prope nominatim; cuius iudicium, legumq. datio, captorum agrorum ipsius uirtute cognitio tollitur; cuius non in prouinciam, sed in ipsa castra decemuiri cum imperio, infinita pecunia, maxima potestate, & iudicio rerum omnium mittuntur; cui ius imperatorium, quod semper omnibus imperatoribus est conseruatum, soli eripitur: is excipitur unus, ne manubias refer-

re debeat. utrum tandem, hoc capite honos haberi homini, an inuidia quaeri uidetur? remittit hoc Rullo Cn. Pompeius: beneficio isto legis, benignitate decemuirali nihil utitur. nam, si est aequum, praedas, ac manubias suas imperatores non in monumenta deorum immortalium, neque in urbis ornamenta conferre, sed ad decemuiros, tamquam ad dominos, reportare: nihil sibi appetit praecipue Pompeius, nihil; uult se in communi, atque in eodem, quo ceteri, iure uersari. sin est iniquum, Quirites, si turpe, si intolerandum, hos decemuiros portitores omnibus omnium pecunijs constitui, qui non modo reges, atque exterarum nationum homines, sed etiam imperatores nostros excutiant: non mihi uidentur honoris caussa excipere Pompeium, sed metuere, ne ille eandem contumeliam, quam ceteri, ferre non possit. Põpeius autem, cũ hoc animo sit, ut, quidquid uobis placeat, sibi ferendum putet; quod uos ferre non poteritis, id, profecto perficiet, ne diutius inuiti ferre cogamini. Verumtamen cauet, ut, si qua pecunia post nos consules ex nouis uectigalibus recipiatur, ea decẽuiri utantur. noua porro uectigalia uidet ea fore, quae Pompeius adiunxerit. ita, remissis manubijs, uectigalibus, eius uirtute partis, se frui putat oportere. Parta sit pecunia, Quirites, decemuiris tanta, quanta sit in terris: nihil praetermissum, sed omnes urbes, agri, regna denique, postremo etiam uectigalia uestra uenierint: accesserint in cumulum manubiae uestrorum imperatorum: quantae, & quam immanes diui-

tiae

siae decemuiris in tantis auctionibus, tot iudicijs, tã infinita potestate rerum omnium quaerantur, uidetis. Cognoscite nunc alios immensos, atque intolerabiles quaestus; ut intelligatis, ad certorum hominum importunam auaritiam hoc populare legis agrariae nomen esse quaesitum. Hac pecunia iubet agros emi, quo deducamini. Non consueui homines appellare asperius, Quirites, nisi lacessitus. uelim fieri posset, ut a me sine contumelia nominarentur ij, qui se decemuiros sperant futuros: iam uideretis, quibus hominibus omnium rerum & uendendarum, & emendarum potestatem permitteretis. sed, quod ego nondum statuo mihi esse dicendum, uos tamen id potestis cum animis uestris cogitare. unum hoc certe uideor mihi uerissime posse dicere. tum cum haberet haec resp. Luscinos, Calatinos, Acidinos, homines nõ solum honoribus populi, rebusq. gestis, uerum etiam patientia paupertatis ornatos; & tum cum erant Catones, Phili, Laelij; quorum sapientiam, temperantiamq. in publicis, priuatisque, forensibus, domesticisq. rebus perspexeratis: tamen huiuscemodi res commissa nemini est, ut idem iudicaret, & uenderet, & hoc faceret per quinquennium toto in orbe terrarum; idemq. agros uectigales populi R. abalienaret; &, cum summam tantae pecuniae nullo teste sibi ipse ex sua uolũtate fecisset, tum denique emeret a quibus uellet, quod uideretur. committite uos nũc, Quirites, his hominibus haec omnia, quos odorari hunc decemuiratũ suspicamini: reperietis, partem

esse eorum, quibus ad habendum, partem, quibus ad consumendum nihil satis esse uideatur. Hic ego iam illud, quod expeditissimum sit, ne disputo quidem, Quirites, non esse hanc nobis a maioribus relictam consuetudinem, ut emãtur agri a priuatis, quo plebs publice deducatur: omnibus legibus agris publicis priuatos esse deductos: huiuscemodi me aliquid ab hoc horrido, ac truce tribuno pl. exspectasse: hanc uero emendi, & uendendi quaestuosissimam, ac turpissimam mercaturam, alienam actione tribunicia, alienam dignitatẽ populi R. semper putaui. Libet agros emi. primum quaero, quos agros? & quibus in locis? nolo suspensam & incertam plebem R. obscura spe & caeca expectatione pendere. Albanus ager est, Setinus, Priuernas, Fundanus, Vestinus, Falernus, Linternus, Cumanus, Casinas: audio. ab alia porta, Capenas, Faliscus, Sabinus ager, Reatinus, Venafranus, Allifanus, Trebulanus. habes tantam pecuniam, qua hosce omnes agros, & ceteros horum similes non modo emere, uerum etiam coaceruare possis: cur eos non definis, neque nominas? ut saltẽ deliberare plebs Romana possit, quid intersit sua, quid expediat, quantum tibi in emendis, & in uendendis rebus committendum putet. Definio, inquit, Italiam. satis certa regio. etenim quantulum interest, utrum in Massici radices, an in Italiam alio ue deducamini? Age uero, definis locum: quidnam agri? Vero, inquit; qui arari, aut coli possit. Qui possit arari, inquit, aut coli; nõ qui aratus, aut cultus sit. utrũ

haec lex est, an tabula Veratianae auctionis? in qua scriptum fuisse aiunt: iugera CC, in quibus oliuetum fieri potest: iugera CCC, ubi institui uineae possunt. hoc tu emes ista innumerabili pecunia, quod arari, aut coli possit? quod solum tam exsile, et macrũ est, quod aratro perstringi non possit? aut quod est tã asperum saxetum, in quo agricolarum cultus non elaboret? Iccirco, inquit, agros nominare non possum, quia tangam nullum ab inuito. Hoc quoque multo est quaestuosius, quam si ab inuito sumeret. inibitur enim ratio quaestus de uestra pecunia; & tum denique ager emetur, cum idem expedierit emptori, & uenditori. Sed uidete uim legis agrariae. ne ij quidem, qui agros publicos possident, decedent de possessione, nisi erunt deducti optima condicione, & pecunia maxima. conuersa ratio. antea, cum erat a tribuno pl. mentio legis agrariae facta, continuo, qui agros publicos, aut qui possessiones inuidiosas tenebãt, pertimescebãt: haec lex eos homines fortunis locupletat, inuidia liberat. quã multos enim, Quirites, existimatis esse, qui latitudinẽ possessionũ tueri, qui inuidiã Syllanorum agrorũ ferre non possint? qui uendere cupiant, emptores non reperiant? perdere iam denique illos agros ratione aliqua uelint? qui paullo ante diem noctemq. tribunicium nomen horrebant, uestrã uim metuebant, mentionem legis agrariae pertimescebant, ij nunc etiam ultro rogabuntur, atque orabuntur, ut agros partim publicos, partim plenos inuidiae, plenos periculi, quanti ipsi uelint, decẽ

uiris tradant. Atque hoc carmen hic tribunus pl. non uobis, sed sibi intus canit. habet socerũ uirum optimum, qui tantum agri in illis reip. tenebris occupauit, quantum concupiuit. huic subuenire uult succũbenti, iam oppresso, Syllanis oneribus graui, sua lege, ut liceat illi inuidiam deponere, pecuniam condere. Et uos non dubitatis, quin uectigalia uestra uendatis, plurimo maiorum uestrorum sanguine, & sudore quaesita, ut Syllanos possessores diuitijs augeatis, periculo liberetis? nam ad hanc emptionem decemuiralem duo genera agrorum spectant, Quirites. eorum unum propter inuidiam domini fugiũt, alterum propter uastitatem Syllanus ager, a certis hominibus latissime continuatus, tantam habet inuidiam, ut ueri ac fortis tribuni pl. stridorem unum perferre non possit. hic ager omnis, quoquo pretio coemptus erit, tamen ingenti pecunia uobis inducetur. Alterum genus agrorum, propter sterilitatem incultum, propter pestilentiam uastum, atque desertum, emetur ab ijs, qui eos uident sibi esse, si non uendiderint, relinquendos. Et nimirum istud est, quod ab hoc tribuno pl. dictum est in senatu, urbanam plebem nimium in rep. posse, exhauriendam esse. hoc enim uerbo est usus, quasi de aliqua sentina, ac non de optimorum ciuium genere loqueretur. Vos uero, Quirites, si me audire uultis, retinete istam possessionem gratiae, libertatis, suffragiorum, dignitatis, urbis, fori, ludorum, festorum dierum, ceterorum omnium commodorum. nisi forte mauultis,

tis, relictis his rebus, atque hac luce reip. in Siponti na ſiccitate, aut in Salapinorum peſtilentiae finibus, Rullo duce, collocari. At dicat, quos agros empturus ſit: oſtendat, & quid, & quibus daturus ſit. ut uero, cum omnes urbes, agros, uectigalia, regna uendiderit, tum arenam aliquam, aut paludes emat, id uos poteſtis, quaeſo, concedere? Quamquam illud eſt egregium, quod hac lege ante omnia ueneunt, ante pecuniae coguntur, & coaceruantur, quam gleba una ematur. deinde emi iubet, ab inuito uetat. Quaero, ſi, qui uelint uendere, non fuerint; quid pecunia fiet? referre in aerarium lex uetat, exigi prohibet. igitur pecuniam omnem decemuiri tenebunt; uobis ager non emetur. uectigalibus abalienatis, ſocijs uexatis, regibus, atque omnibus gentibus exinanitis, illi pecunias habebunt, uos agros non habebitis. Facile, inquit, adducentur pecuniae magnitudine, ut uelint uendere. Ergo ea lex eſt, qua noſtra uendamus, quanti poſſumus; aliena emamus, quanti poſſeſſores uelint. Atque in hos agros, qui hac lege empti ſint, colonias ab ijs decemuiris deduci iubet. Quid? omnis ne eiuſmodi locus eſt, ut nihil interſit rep. colonia deducatur in eum locum, nec ne: an eſt locus, qui coloniam poſtulet, eſt qui plane recuſet? quo in genere, ſicut in ceteris reip. partibus, eſt operaepretium diligentiam maiorum recordari, qui colonias ſic idoneis in locis cōtra ſuſpicionem periculi collocarunt, ut eſſe non opida Italiae, ſed propugnacula imperij uiderentur. Hi de

ducēt colonias in eos agros, quos emerint. etiam ne, si reip. non expediat? Et in quae loca praeterea, uidebitur. quid igitur est caussae, quin coloniam in Ianiculum possint deducere, & suum praesidium in capite, atque ceruicibus uestris collocare? Tu non definias, quot colonias, in quae loca, quo numero colonorum, deduci uelis? tu occupes locum, quem idoneum ad uim tuam iudicaris? compleas numero? cōfirmes praesidio, quo uelis? populi R. uectigalibus, atque omnibus copijs ipsum populum R. coerceas? opprimas? redigas in istam decemuiralem ditionem, ac potestatem? Vt uero totam Italiam suis praesidijs obsidere, atque occupare cogitet, quaeso, Quirites, cognoscite. Permittit decemuiris, ut in omnia municipia, in omnes colonias totius Italiae colonos deducant, quos uelint: ijsq. colonis agrum dari iubet. num obscure maiores opes, quam libertas uestra pati potest, et maiora praesidia quaeruntur? num obscure regnum constituitur? num obscure libertas uestra tollitur? nam, cum ijdem omnem pecuniam, maximā multitudinem, idest totam Italiam, suis opibus obtinebunt, ijdem uestram libertatem suis praesidijs & colonijs interclusam tenebunt: quae spes tandem, quae facultas recuperandae uestrae libertatis relinquetur? At enim ager Campanus hac lege diuidetur, orbis terrae pulcherrimus: & Capuā colonia deducetur, urbem amplissimam, atque ornatissimam. atqui, quid ad haec possumus dicere? De commodo uestro prius dicā, Quirites: deinde ad amplitudinem, et dignitatem

gnitatem

gnitatem reuertar: ut, si quis agri aut opidi bonitate delectetur, ne quid exspectet; si quem rei dignitas commouet, ut huic simulatae largitioni resistat. ac primum de opido dicam; si quis est forte, quem Capua magis, quam Roma, delectat. Quinque millia colonorum Capuam scribi iubet. ad hunc numerum quingenos sibi singuli sument. quaeso nolite uosmet ipsos cōsolari: uere, & diligenter considerate. Num uobis, aut uestri similibus, integris, quietis, otiosis hominibus, in hoc numero locum fore putatis? si est omnibus uobis, aut maiori uestrum parti: quamquam me uester honos uigilare dies, atque noctes, & intentis oculis omnes rep. partes intueri iubet; tamen paullisper, si ita commodum uestrum feret, conniuebo. sed si quinque hominum millibus, ad uim, facinus, caedemq. delectis, locus, atque urbs, quae bellum facere atque instruere possit, quaeritur: tamen ne patiemini, uestro nomine contra uos firmari opes, armari praesidia, urbes, agros, copias comparari? nam agrum quidem Campanum, quem uobis ostentant, ipsi concupiuerunt: deducent suos, quorum nomine ipsi teneant, & fruantur: coement praeterea: ista dena iugera continuabunt. nam, si dicent, per legem id nō licere: ne per Corneliam quidem licet: at uidemus (ut longinqua mittamus) agrum Praenestinum a paucis possideri. neque istorum pecunijs quidquam aliud deesse uideo, nisi eiusmodi fundos, quorum subsidio familiarum magnitudines, & Cumanorum, ac Puteolanorum praeliorum sumptum sustinere possint.

Quod

Quod si uestrum commodum spectat, ueniat, & coram mecũ de agri Campani diuisione disputet. Quaesiui ex eo Kalendis Ian. quibus hominibus, & quemadmodum illum agrum esset distributurus. respondit, a Romilia tribu se initium esse facturum. primum, quae est ista superbia, & contumelia, ut populi pars amputetur, ordo tribuum negligatur? ante rusticis detur ager, qui habent, quam urbanis, quibus ista agri spes, & iucunditas ostenditur? aut, si hoc ab se dictum negat, & satisfacere omnibus uobis cogitat: proferat, in iugera dena describat, a Suburana usque ad Arniensem nomina uestra proponat. si, non modo dena iugera dari uobis, sed ne constipari quidem tantum numerum hominum posse in agrum Campanum, intelligetis: tamen ne uexari remp. contemni maiestatem populi R. deludi uosmet ipsos diutius a tribuno pl. patiemini? Quod si posset ager iste ad uos peruenire; non ne eum tamen in patrimonio uestro remanere malletis? unum ne fundum pulcherrimum populi R. caput uestrae pecuniae, pacis ornamentum, subsidium belli, fundamentum uectigalium, horreum legionum, solatium annonae, disperire patiemini? an obliti estis, Italico bello, amissis ceteris uectigalibus, quantos agri Campani fructibus exercitus alueritis? an ignoratis, cetera illa magnifica populi R. uectigalia perleui saepe momento fortunae, inclinatione temporis, pendere? quid nos Asiae portus, quid Syriae rura, quid omnia transmarina uectigalia iuuabunt, tenuissima

suspicione

ſuſpicione praedonum, aut hoſtium iniecta? at uero hoc agri Campani uectigal cum eiuſmodi eſt, ut domi ſit, & omnibus praeſidijs opidorum tegatur; tum neque bellis infeſtum, nec fructibus uarium, nec caelo ac loco calamitoſum eſſe ſolet. Maiores noſtri non ſolum id, quod de Campanis ceperant, non imminuerunt, uerum etiam, quod ei tenebant, quibus adimi iure non poterat, coemerunt. qua de cauſſa nec duo Gracchi, qui de plebis R. commodis plurimum cogitauerunt; nec L. Sylla, qui omnia ſine ulla religione, quibus uoluit, eſt dilargitus, agrum Campanum attingere auſus eſt. Rullus exſtitit, qui ex ea poſſeſſione remp. demoueret, ex qua nec Gracchorum benignitas eam, nec Syllae dominatio deieciſſet. quem agrum nunc praetereuntes ueſtrum eſſe dicitis; & quem per iter qui faciunt, externi homines ueſtrũ eſſe audiunt: is, cum erit diuiſus, neque erit, neque ueſter eſſe dicetur. At qui homines poſſidebunt? primo quidem acres, ad uim prompti, ad ſeditionem parati; qui, ſimulac decemuiri concrepuerint, armati in ciues, & expediti ad caedem eſſe poſſint. deinde ad paucos, opibus, & copijs affluentes, totum agrum Campanum perferri uidebitis. uobis interea, qui illas a maioribus pulcherrimas uectigaliũ ſedes, armis captas, accepiſtis, gleba nulla de paternis, atque auitis poſſeſſionibus relinquetur. ac tantum intererit inter ueſtram, & priuatorum diligentiam, quod, cum a maioribus noſtris P. Lentulus, is qui princeps ſenatus, in ea loca miſſus eſſet, ut priuatos

agros,

agros, qui in publicum Campanum incurrebant, pecunia publica coemeret, dicitur renunciasse, nulla se pecunia fundum cuiusdam emere potuisse; eumque, qui nollet uendere, ideò negasse se adduci posse uti uenderet, quod, cum plures fundos haberet, ex illo solo fundo numquam malum nuncium audisset. Ita ne uero? priuatum haec caussa commouit; populum R. ne agrum Campanum priuatis gratis, Rullo rogante, tradat, non commouebit? atque idem populus R. de hoc uectigali potest dicere, quod ille de suo fundo dixisse dicitur. Asia multos annos uobis fructum Mithridatico bello non tulit: Hispaniarum uectigal temporibus Sertorianis nullum fuit: Siciliae ciuitatibus bello fugitiuorum M'. Aquillius etiam mutuum frumentum dedit: at ex hoc uectigali numquam malus nuncius auditus est: cetera uegictalia belli facultatibus affliguntur: hoc uectigali etiam belli facultates sustentantur. Deinde, in hac assinatione agrorum ne illud quidem dici potest, quod in ceteris, agros desertos a plebe, atque a cultura hominum liberorum esse non oportere. sic enim dico, si Campanus ager diuidatur, exturbari & expelli plebem ex agris, non constitui, & collocari. totus enim ager Campanus colitur, & possidetur a plebe, & a plebe optima, & modestissima: quod genus hominum optime moratum, optimorum & aratorum, & militum, ab hoc plebicola tribuno funditus eijcitur. atque illi miseri, nati in illis agris, & educati, glebis subigendis exercitati, quo se subito conferant, non habebunt: his robustis,

& ualentibus, & audacibus decemuirum satellitibus agri Campani possessio tota tradetur. & ut uos nunc de uestris maioribus praedicatis, hunc agrum nobis maiores nostri reliquerunt: sic uestri posteri de uobis praedicabunt, hunc agrum patres nostri, acceptum a patribus suis, perdiderunt. Equidem existimo, si iam campus Martius diuidatur, & unicuique uestrum, ubi consistat, bini pedes assignentur: tamen promiscue toto, quam proprie parua frui parte malletis. Quare, etiamsi ad uos esset singulos aliquid ex hoc agro peruenturum, qui uobis ostenditur, aliis comparatur: tamen honestius eum uos uniuersi, quam singuli, possideretis. nunc uero, cum ad uos nihil pertineat, sed paretur aliis, & eripiatur uobis: non ne acerrime, tamquam armato hosti, sic huic legi pro uestris agris resistetis? Adiungit Stellatem campum agro Campano, & in eo duodena describit in singulos homines iugera. Quasi uero paullum differat ager Campanus a Stellati. & multitudo, Quirites, quaeritur, qua illa opida omnia compleantur. nam dixi antea, lege permitti, ut, quae uelint municipia, quas uelint ueteres colonias, colonis suis occupent. Calenum municipium complebunt: Theanum opprimen: Atellam, Cumas, Neapolin, Pompeios, Nuceriam suis praesidiis deuincient: Puteolos uero, qui nunc in sua potestate sunt, suo iure libertateq. utuntur, totos nouo populo, atque aduenticiis copiis occupabunt. tunc illud exsilium Campanae coloniae, uehementer huic imperio timendum, Capuam a decem-

uiris

uiris inferetur: tunc contra hanc Romam, communem patriam omnium nostrum, illa altera Roma quaeretur. in id opidum homines nefarij remp. nostram transferre conantur, quo in opido maiores uestri nullam omnino remp. esse uoluerunt: qui tres solum urbes in terris omnibus Carthaginem, Corinthum, Capuam, statuerunt posse imperij grauitatem, ac nomen sustinere. deleta Carthago est, quod cum hominum copijs, tum ipsa natura, ac loco, succincta portibus, armata muris, excurrere ex Africa, imminere ita fructuosissimis insulis populi R. uidebatur. Corinthi uestigium uix relictum est: erat enim posita in angustijs, atque in faucibus Graeciae, sic, ut terra claustra locorum teneret, & duo maria, maxime nauigationi diuersa, paene coniungeret, cum pertenui discrimine separarentur. haec, quae procul erant a conspectu imperij, non solũ afflixerunt, sed etiam, ne quando recreata exsurgere, atque erigere se possent, funditus, ut dixi, sustulerunt. de Capua multum est & diu consultum. exstant litterae, Quirites, publicae: sunt S. C. complura. statuerunt homines sapientes, si agrum Campanis ademissent, magistratus, publicum ex illa urbe consilium sustulissent, imaginem reip. nullam reliquissent, nihil fore quod Capuam timeremus. itaque hoc perscriptum in monumentis ueteribus reperietis: ut esset urbs, quae res eas, quibus ager Campanus coleretur, suppeditare posset; ut esset locus comportandis, condendisq. fructibus; ut aratores, cultu agrorum defessi, urbis domicilijs uteren-

uterentur; iccirco illa aedificia non esse deleta. uidete, quantum interuallum sit interiectum inter maiorum nostrorum consilia, & inter istorum hominum dementiam. illi Capuam receptaculum aratorum, nundinas rusticorum, cellam atque horreum Campani agri esse uoluerunt: hi, expulsis aratoribus, effusis ac dissipatis fructibus uestris, eandem Capuam sedẽ nouae reip. constituunt, molem contra ueterem remp. comparant. quod si maiores nostri existimassent, quemquam in tam illustri imperio, & tam praeclara populi R. disciplina M. Bruti, aut P. Rulli similem futurum; (hos enim nos duos adhuc uidimus, qui hanc remp. Capuam totam transferre uellẽt) profecto nomen illius urbis non reliquissent. uerum arbitrabantur, Corintho, & Carthagini, etiam si senatum, & magistratum sustulissent, agrumq. ciuibus ademissent, tamen non defore, qui illa restituerent, atque qui ante omnia commutarent, quam nos audire possemus; hic uero, in oculis senatus, populiq. R. nihil posse exsistere, quod non ante exstingui, atque opprimi posset, quam plane exortum, ac natum esset. neque uero ea res fefellit homines diuina mente, & consilio praeditos. nam post Q. Fuluium, Q. Fabium cos. quibus consulibus Capua deuicta, atque capta est, nihil est in ea urbe contra hanc remp. non dico factum, sed omnino cogitatum. multa postea bella gesta cum regibus, Philippo, Antiocho, Persa, Pseudophilippo, Aristonico, Mithridate, & ceteris: multa praeterea grauia, Carthaginiensium,

Corinthium,

Corinthium, Numantinum: multae in hac rep. seditiones domesticae, quas praetermitto: bella cum socijs, Fregellanum, Marsicum: quibus omnibus domesticis externisq. bellis Capua non modo non obfuit, sed opportunissimam se nobis praebuit, & ad bellum instruendum, & ad exercitus ornandos, & tectis, ac sedibus suos recipiendos. homines non inerant in urbe, qui malis concionibus, turbulentis S. C. iniquis imperijs remp. miscerent, & rerum nouarum caussam aliquam quererent. neque enim concionandi potestas erat cuiquam, nec consilij capiundi publici: non gloriae cupiditate efferebantur: propterea quod, ubi donos publice non est, ibi gloriae cupiditas esse non potest: non contentione, non ambitione discordes. nihil enim supererat, de quo certarent; nihil, quod contra peterent; nihil, ubi dissiderent. itaque illam Campanam arrogantiam, atque intolerandam ferociam ratione, & consilio maiores nostri ad inertissimum, & desidiosissimum otium perduxerunt. sic & crudelitatis infamiam effugerunt, quod urbem ex Italia pulcherrimam non sustulerunt: & multum in posterum prouiderunt, quod, neruis urbis omnibus exsectis, urbem ipsam solutam, ac debilitatam reliquerunt. Haec consilia maiorum M. Bruto, ut antea dixi, reprehendenda, & P. Rullo uisa sunt: neque te P. Rulle omina illa M. Bruti, atque auspicia a simili furore deterrent. nam & ipse, qui deduxit, & qui magistratum Capuae, & Leocreanti ceperunt, & qui aliquam partem illius deductionis, *

 nis,

nis, honoris, muneris attigerunt, omnes acerbissimas impiorum poenas pertulerunt. Et, quoniam Bruti, atque illius temporis feci mentionem, commemorabo id, quod egomet uidi cum uenissem Capuam, coloniam deductam L. Considio, & Sex. Saltio, quemadmodum ipsi loquebantur, praetoribus: ut intelligatis, quantam locus ipse afferat superbiam: quae paucis diebus, quibus illo colonia deducta fuit, perspici atque intelligi potuit. Nam primum, id quod dixi, cum ceteris in colonijs duumuiri appellentur, hi se praetores appellari uolebant. quibus primus annus hanc cupiditatem attulisset, non ne arbitramini paucis annis fuisse consulum nomen appetituros? deinde anteibant lictores, non cum bacillis, sed, ut hic praetoribus anteeunt, cum fascibus duobus. erant hostiae maiores in foro constitutae, quae ab his praetoribus de tribunali, sicut a nobis consulibus de consilij sententia probatis, ad praeconem, & ad tibicinem immolabantur. deinde Patres conscripti uocabantur. Iam uero, uultum Considij uidere, ferendum uix erat. quem hominẽ ut grandi macie torridum, Romae contemptum, abiectum uidebamus, hunc Capuae Campano supercilio, ac regio spiritu cum uideremus, Magios, Blossios mihi uidebar illos uidere, ac Iubelios. Iam uero, qui metus erat tunicatorum illorum? & in Albana, & Seplasia quae concursatio percunctantium, quid praetor edixisset? ubi cenaret? quid enunciasset? nos autem, hinc Roma qui ueneramus, iam non hospites, sed peregrini, atque aduenae no-

minabamur. Haec qui prospexerint, maiores nostros dico, Quirites, non eos in deorum immortalium numero uenerandos a nobis, & colendos putatis? quid enim uiderunt? hoc, quod nunc uos, quaeso, perspicite, atque cognoscite. non ingenerantur hominibus mores tam a stirpe generis, ac seminis, quam ex ijs rebus, quae ab ipsa natura loci, & a uitae consuetudine suppeditantur, quibus alimur, & uiuimus. Carthaginienses fraudulenti, & mendaces, non genere, sed natura loci, quod, propter portus suos, multis & uarijs mercatorum & aduenarum sermonibus ad studium fallendi studio quaestus uocabantur. Ligures montani, duri, atque agrestes: docuit ager ipse, nihil ferendo, nisi multa cultura, & magno labore quaesitum. Campani semper superbi bonitate agrorum, & fructuum, magnitudine urbis, salubritate, descriptione, pulchritudine. ex hac copia, atque omnium rerum affluentia primum illa nata sunt; arrogantia, qua a maioribus nostris alterum; Capua consulem postulauit; deinde ea luxuries, quae ipsum Hannibalem, armis etiam tum inuictum, uoluptate uicit. Huc isti decemuiri cum ıↄↄ colonorum ex lege Rulli deduxerint, centum decuriones, decem augures, sex pontifices constituerint: quos illorum animos, quos impetus, quam ferociam fore putatis? Romam in montibus positam, & conuallibus, cenaculis sublatam, atque suspensam, non optimis uijs, angustissimis semitis, prae sua Capua, planissimo in loco explicata, ac prae illis semitis irridebunt, atque contemnent.

agros

*agros uero, Vaticanum, & Pupiniam, cum suis optimis, atque uberibus campis conferendos scilicet putabunt. opidorum autem finitimorum illam copiam cum hac per risum, ac per iocum contendent: Labicos, Fidenas, Collatiam, ipsum hercle Lanuuium, Ariciam, Tusculum, cum Calibus, Theano, Neapoli, Puteolis, Cumis, Pompeijs, Nuceria non comparabunt. quibus illi rebus elati, & inflati, fortasse non continuo; sed certe si paullum assumpserint uetustatis, ac roboris, non continebuntur; progredientur longius, efferētur. singularis homo priuatus, nisi magna sapientia praeditus, uix facile sese regionibus officij, magnis in fortunis, & copijs, continet: nedum isti, ab Rullo, & Rulli similibus conquisiti, atque electi, coloni Capuae, in domicilio superbiae, atque in sedibus luxuriae collocati, non statim conquisituri sint aliquid sceleris, & flagitij: immo uero etiã hoc magis, * quam illi ueteres, germaniq. Campani, quod in uetere fortuna illos natos & educatos nimiae tamen rerũ omnium copiae deprauabant; hi ex summa egestate in eandem rerum abundantiam traducti, non solum copia, uerum etiam insolentia commouebũtur. Haec tu, P. Rulle, M. Bruti sceleris uestigia, quã monumenta maiorũ sapientiae, sequi maluisti: haec tu cum istis tuis auctoribus excogitasti, ut uetera uectigalia uenderetis, et expilaretis noua; ut urbi Capuã ad cermen dignitatis opponeretis; ut sub uestrum ius, iurisdictionem, potestatem, urbes, nationes, prouincias, liberos populos, reges, terrarum denique orbẽ subiun-*

consilio meo, ac ratione prouisa sunt. non modo uos eritis in ocio, qui semper esse uolueratis, uerum etiam istos, quibus otiosi negotium facessimus, otiosissimos reddam. etenim illis honores, potestates, diuitiae ex tumultu, atque ex dissensionibus ciuium comparari solent: uos, quorum gratia in suffragijs consistit, libertas in legibus, honos in iudicijs, & aequitate magistratuum, res familiaris in pace, omni ratione otium tenere debetis. nam, etsi ij, qui propter desidiam in otio uiuunt, tamen in sua turpi inertia capiunt uoluptatem: sub ipso otio, quo uos fortunam regitis, hunc statum, quem habetis, esse meliorem non ignoratis, non ut quaesitum, sed uita * partum otium tenueritis. quod ego & concordia, quam mihi constitui cum collega, inuitissimis ijs hominibus, quos in consulatu inimicos esse & animis, & corporis actibus prouidi omnibus prospexi, & sa * ne reuocaui: idem tribunis pl. denunciaui, ne quid turbulenti me consule conflarent. summum, & firmissimum est illud communibus fortunis praesidium, Quirites, ut, quales uos hodierna die maxima concione mihi pro salute uestra praebuistis, tales reliquis temporibus reip. praebeatis. pro certo polliceor hoc uobis, atque confirmo, me esse perfecturum, ut iam tandem illi, qui honori inuiderunt meo, tamen uos uniuersos in consule deligendo plurimum uidisse fateantur.

DE. LEGE. AGRARIA
CONTRA. P. SERVILIVM. RVLLVM
TRIB. PL. AD. POPVLVM
ORATIO. XVII

COMMODIVS *fecissent tribuni pl. Quirites, si, quae apud uos de me deferunt, ea coram potius me praesente dixissent. nam & aequitatem uestrae disceptationis, & consuetudinem superiorum, & ius suae potestatis retinuissent. sed, quoniam adhuc praesens certamen, contentionemq. fugerunt; nunc, si uidetur eis, in meam concionem prodeant; &, quo prouocati a me uenire noluerunt, reuocati saltem reuertantur. Video quosdam, Quirites, strepitu significare nescio quid, & non eosdem uultus, quos proxima mea concione praebuerunt, in hanc concionem mihi retulisse. quare a uobis, qui nihil de me credidistis, ut eam uoluntatem, quam semper habuistis erga me, retineatis, peto: a uobis autem, quos leuiter immutatos esse sentio, paruam exigui temporis usuram bonae de me opinionis postulo, ut eam, si, quae dixero, uobis probabo, perpetuo retineatis; sin aliter. hoc ipso in loco depositam, atque abiectam relinquatis. Completi sunt animi, auresq. uestrae, Quirites, me gratificantem septem tyrannis, ceterisq. Syllanarum assignationum possessoribus, agrariae legi, & commodis uestris obsistere. haec si qui crediderunt, il*

lud prius crediderint necesse est, hac lege agraria, quae promulgata sit, adimi Syllanos agros, uobisq. diuidi, aut denique minui priuatorũ possessiones, ut in eas uos deducamini. si ostendo, non modo non adimi cuiquam glebam de Syllanis agris, sed etiam genus id agrorum certo capite legis impudentissime confirmari, atque sanciri; si doceo, agris ijs, qui a Sylla sunt dati, sic diligenter Rullum sua lege consulere, ut facile appareat eam legem non a uestrorum commodorum patrono, sed a Valgij genero esse conscriptam: num quid est caussae, Quirites, quin illa criminatione, qua in me absentem usus est, non solum meam, sed etiam uestrã diligentiam prudentiãq. despexerit? Caput est legis XL. *de quo ego consulto, Quirites, neque apud uos ante feci mẽtionem, ne aut refricare obductam iam reip. cicatricem uiderer, aut aliquid alienissimo tempore nouae dissensionis commouere; neque uero nunc ideo disputabo, quod hunc statum reip. non magnopere defendendum putem, praesertim qui otij, & concordiae patronum me in hunc annum reip. professus sim; sed ut doceam Rullum, posthac in ijs saltem tacere rebus, in quibus de se, & de suis factis taceri uelit. Omnium legum iniquissimam, dissimillimamq. legis esse arbitror eam, quam L. Flaccus interrex de Sylla tulit, ut omnia, quaecumque ille fecisset, essent rata. nam cum ceteris in ciuitatibus, tyrannis institutis, leges omnes exstinguantur, atque tollantur; hic reip. tyrannum lege constituit. est inuidiosa lex, sicut dixi; uerumtamen*

men habet excusationem. non enim uidetur hominis lex esse, sed temporis. quid, si est haec multo impuden* tior? nam Valeria lege, Cornelijsq. legibus, cum eripitur, cũ datur, coniungitur impudens gratificatio cũ acerba iniuria: sed tamẽ habet in illis legibus spẽ nõnullam ille, cui ademptus est; aliquem scrupulum, cui datus est: Rulli cautio est haec. QVAE.POST.C.MARIVM.CN.PAPIRIVM.COS. Quam procul a suspicione fugit, quod eos consules, qui aduersarij Syllae maxime fuerunt, potissimũ nominauit. si enim Syllam dictatorẽ nominasset, perspicuum fore, & inuidiosum arbitratus est. sed quẽ uestrum tam tardo ingenio fore putauit, cui, post eos consules Syllã dictatorem fuisse, in mentem uenire nõ posset? quid ergo ait Marianus tribunus pl. qui nos Syllanos in inuidiã rapit? QVAE POST.MARIVM.ET.CARBONEM. Agros, aedificia, lacus, stagna, loca, possessiones: caelum, & mare praetermisit, cetera cõplexus est. PVBLICE.DATA ASSIGNATA.VENDITA.CONCESSA.SVNT. A quo, Rulle? post Mariũ & Carbonem cos. quis assignauit? quis dedit? quis concessit, praeter Syllam? EA.OMNIA.EO.IVRE.SINT. Quo iure? labefactat uidelicet nescio quid: nimium acer, nimium uehemens tribunus plebis Syllana rescindit. VT.QVAE.OPTIMO.IVRE.PRIVATA.SINT. Etiam ne meliore, quam paterna, et auita? meliore. at hoc Valeria lex nõ dicit, Corneliae leges nõ sanciunt, Sylla ipse non postulat. si isti agri partẽ aliquam iuris, aliquam similitudinem propriae possessionis, aliquam spem diuturnitatis attingunt:

gunt: nemo est tam impudens istorum, quin agi secum praeclare arbitretur. tu uero, Rulle, quid quaeris? quod habent, ut habeant? quis uetat? ut priuatum? sed ita latum est, ut melior tui soceri fundus Irpinus sit, siue ager Irpinus, (totum enim possidet) quam meus paternus auitusq. fundus Arpinas. id enim caues. optimo enim iure ea sunt profecto praedia, quae optima cõdicione sunt: libera meliore iure sunt, quam serua. capite hoc omnia, quae seruiebant, non seruient: soluta meliore in caussa sunt, quam obligata. eodem capite obligata omnia, si modo Syllana sunt, liberantur: immunia cõmodiore condicione sunt, quam illa, quae pensitant: ego Tusculanis pro aqua Crabra uectigal pendam, quia a municipio fundum accepi: si a Sylla mihi datus esset, Rulli lege non penderem. Video uos, Quirites, sicuti res ipsa cogat, commoueri, uel legis, uel orationis impudentia; legis, quae ius melius Syllanis praediis constituat, quam paternis; orationis, quae eiusmodi caussa insimulare quemquã audeat, rationes Syllae nimium uehementer defendere. At si illa solum sanciret, quae a Sylla essẽt data, tacerem, modo ipse se Syllanum esse confiteretur: sed non modo illis cauet, uerum etiam aliud quoddam genus donationis inducit; & is, qui a me Syllanas possessiones defendi criminatur, non eas solum sancit, uerum ipse nouas assignationes instituit, & repentinus Sylla nobis exoritur. nam attendite, quantas concessiones agrorum hic noster obiurgator uno uerbo facere conetur. QVAE. DATA. DONATA. CONCESSA. VEN-

DITA

DITA. *Patior, audio: quid deinde?* POSSESSA. *Hoc tribunus pl. promulgare ausus est, ut, quod quisque post Marium, & Carbonem consules possidet, id eo iure teneret, quo optimo priuatum? etiam ne, si ui eiecit? etiam ne, si clam, si precario uenit in possessionem? ergo hac lege ius ciuile, caussae possessionum, praetorum interdicta tollentur. non mediocris res, neque paruum sub hoc uerbo furtum, Quirites, latet. sunt enim multi agri lege Cornelia publicati, nec cuiquam assignati, neque uenditi, qui a paucis hominibus impudentissime possidentur: his cauet, hos defendit, hos priuatos facit: hos, inquam, agros, quos Sylla nemini dedit, Rullus non uobis assignare uult, sed eis condonare, qui possident. Caussam quaero, cur ea, quae maiores uobis in Italia, Sicilia, duabus Hispanijs, Macedonia, Asia quaesiuerunt, uenire patiamini; cum ea, quae uestra sunt, condonari possessoribus eadem lege uideatis? Iam totã legem intelligitis, cum ad paucorum dominationẽ scripta sit, ad Syllanae assignationis rationes esse acommodatissimam. nam socer huius uir multũ bonus est: neque ego nunc de illius bonitate, sed de generi impudentia disputo. ille enim, quod habet, retinere uult, neque se Syllanum esse dissimulat: hic, ut ipse habeat, quod nõ habet, quae dubia sunt, per uos sancire uult: &, cum plus appetat, quam ipse Sylla; quibus ego rebus resisto, Syllanas res defendere criminatur. Habet agros nonnullos, inquit, socer meus, desertos, atque longinquos: uendet eos mea lege, quanti uolet. habet incer*

tos,

tos, ac nullo iure possessos: confirmabuntur optimo iure. habet publicos: reddam priuatos. denique eos fundos, quos in agro Casinati optimos, fructosissimos continuauit, cum usque eo uicinos proscriberet, quoad oculos continuando, ex multis praedijs unam fundi regionem formamq. perfecerit, quos nunc cum aliquo metu tenet, sine ulla cura possidebit. Et quoniam, qua de caussa, & quorum caussa ille hoc promulgauit, ostendi; doceat ipse, num ego quem possessorem defendam, cum agrariae legi resisto. siluam Scantiam uendis: resp. possidet: defendo. Campanum agrum diuidis: uos estis in possessione: non cedo. deinde Italiae, Siciliae, ceterarumq. prouinciarum possessiones uenales, ac proscriptas hac lege uideo: uestra sunt praedia, uestrae possessiones: resistam, atque repugnabo, neque patiar a quoquam populum R. de suis possessionibus me consule dimoueri, praesertim cum uobis nihil quaeratur. hoc enim uos in errore uersari diutius non oportet. num qui uestrum ad uim, ad facinus, ad caedem accommodatus est? nemo. atqui ei generi hominum, mihi credite, Campanus ager, & praeclara illa Capua seruatur: exercitus contra uos, contra libertatem uestram, contra Cn. Pompeium constituitur: contra hanc urbem Capua, contra uos manus hominum audacissimorum, contra Cn. Pompeium decem duces comparantur. ueniant coram, &, quoniam me in uestram concionem, uobis flagitantibus, conuocauerunt, disserant.

PRO . C . RABIRIO PERDVELLIONIS . REO AD . QVIRITES ORATIO . XIIX.

E T S I, Quirites, non est meae consuetudinis, initio dicendi rationem reddere, qua de caussa quemque defendam; propterea quod cum omnibus ciuibus in eorum periculis semper satis iustam mihi caussam necessitudinis esse duxi: tamen in hac defensione capitis, famae, fortunarum omnium C. Rabirij, proponenda ratio uidetur esse officij mei; propterea quod, quae iustissima mihi caussa ad hunc defendendum esse uisa est, eadem uobis ad absoluendum debet uideri. nam me cum amicitiae uetustas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meae uitae perpetua consuetudo ad C. Rabirium defendendum est adhortata: tũ uero, ut id studiosissime facerem, salus reip. consulare officium, consulatus denique ipse, mihi una uobiscum cum salute reip. commendatus, coegit. non enim C. Rabirium culpa delicti, non inuidia, uitaeq. turpitudo, non denique ueteres, iustae, grauesq. inimicitiae ciuium in discrimen capitis uocauerunt: sed, ut illud summum auxilium maiestatis, atque imperij, quod nobis a maioribus est traditum, de rep. tolleretur, ut nihil posthac auctoritas senatus, nihil consulare imperium, nihil consensio bonorum contra pe-

stem,

minabamur. Haec qui prospexerint, maiores nostros dico, Quirites, non eos in deorum immortalium numero uenerandos a nobis, & colendos putatis? quid enim uiderunt? hoc, quod nunc uos, quaeso, perspicite, atque cognoscite. non ingenerantur hominibus mores tam a stirpe generis, ac seminis, quam ex ijs rebus, quae ab ipsa natura loci, & a uitae consuetudine suppeditantur, quibus alimur, & uiuimus. Carthaginienses fraudulenti, & mendaces, non genere, sed natura loci, quod, propter portus suos, multis & uarijs mercatorum & aduenarum sermonibus ad studium fallendi studio quaestus uocabantur. Ligures montani, duri, atque agrestes: docuit ager ipse, nihil ferendo, nisi multa cultura, & magno labore quaesitum. Campani semper superbi bonitate agrorum, & fructuum, magnitudine urbis, salubritate, descriptione, pulchritudine. ex hac copia, atque omnium rerum affluentia primum illa nata sunt; arrogantia, qua a maioribus nostris alterum; Capua consulem postulauit; deinde ea luxuries, quae ipsum Hannibalem, armis etiam tum inuictum, uoluptate uicit. Huc isti decemuiri cum ıↄↄ colonorum ex lege Rulli deduxerint, centum decuriones, decem augures, sex pontifices constituerint: quos illorum animos, quos impetus, quam ferociam fore putatis? Romam in montibus positam, & conuallibus, cenaculis sublatam, atque suspensam, non optimis uijs, angustissimis semitis, prae sua Capua, planissimo in loco explicata, ac prae illis semitis irridebunt, atque contemnent.

agros

agros uero, Vaticanum, & Pupiniam, cum suis optimis, atque uberibus campis conferendos scilicet putabunt. opidorum autem finitimorum illam copiam cum hac per risum, ac per iocum contendent: Labicos, Fidenas, Collatiam, ipsum hercle Lanuuium, Ariciam, Tusculum, cum Calibus, Theano, Neapoli, Puteolis, Cumis, Pompeijs, Nuceria non comparabunt. quibus illi rebus elati, & inflati, fortasse non continuo; sed certe si paullum assumpserint uetustatis, ac roboris, non continebuntur; progredientur longius, efferētur. singularis homo priuatus, nisi magna sapientia praeditus, uix facile sese regionibus officij, magnis in fortunis, & copijs, continet: nedum isti, ab Rullo, & Rulli similibus conquisiti, atque electi, coloni Capuae, in domicilio superbiae, atque in sedibus luxuriae collocati, non statim conquisituri sint aliquid sceleris, & flagitij: immo uero etiã hoc magis, * quam illi ueteres, germaniq. Campani, quod in uetere fortuna illos natos & educatos nimiae tamen rerũ omnium copiae deprauabant; hi ex summa egestate in eandem rerum abundantiam traducti, non solum copia, uerum etiam insolentia commouebũtur. Haec tu, P. Rulle, M. Bruti sceleris uestigia, quã monumenta maiorũ sapientiae, sequi maluisti: haec tu cum istis tuis auctoribus excogitasti, ut uetera uectigalia uenderetis, et expilaretis noua; ut urbi Capuã ad certamen dignitatis opponeretis; ut sub uestrum ius, iurisdictionem, potestatem, urbes, nationes, prouincias, liberos populos, reges, terrarum denique orbẽ subiun

geretis; ut, cum omnem pecuniam ex aerario exhausissetis, ex uectigalibus redegissetis, ab omnibus regibus, gentibus, imperatoribus nostris coegissetis, tamen omnes uobis pecunias ad nutum uestrum penderent; ut ijdem partim inuidiosos agros a Syllanis possessoribus, partim desertos ac pestilentes a uestris necessarijs, a uobismet ipsis emptos, quanti uelletis populo R. induceretis; ut omnia munipia, coloniasq. Italiae nouis colonis occuparetis; ut, quibuscumque in locis uobis uideretur, ac quam multis uideretur, colonias collocaretis; ut omnem remp. uestris militibus, uestris urbibus, uestris praesidijs cingeretis, atque oppressam teneretis; ut ipsum Cn. Põpeium, cuius praesidio saepissime populus R. contra acerrimos hostes, & contra improbissimos ciues uictor euasit, proscribere, atque horum conspectu priuare poßetis; ut nihil auro & argento uiolari, nihil numero, & suffragijs declarari, nihil elata manu perfringi posset, * quod nõ uos oppreßum, atque ereptum teneretis; ut uolitaretis interea per gentes, per regna omnia cum imperio summo, cum iudicio infinito, cum omni pecunia; ut ueniretis in castra Cn. Pompeij, atque ipsa castra, si cõmodum uobis esset, uẽderetis; ut interea magistratus reliquos, legibus omnibus soluti, sine metu iudiciorum, sine periculo petere possetis; ut nemo ad populum R. uos adducere, nemo producere, non senatus cogere, non consul coercere, non tribunus pl. retinere posset. haec ego uos concupiisse, pro uestra stultitia, atque intemperantia, non miror; sperasse me consule

sule assequi posse, demiror. nam, cum omnium consu-lum grauis in rep. custodienda cura, ac diligentia debet esse, tũ eorum maxime, qui non in cunabulis, sed in campo sunt consules facti. nulli populo R. pro me maiores mei spoponderunt: mihi creditum est: a me petere, quod debeo, me ipsum appellare debetis. quemadmodum, cum petebam, nulli me uobis auctores generis mei commendarunt: sic, si quid deliquero, nullae sunt imagines, quae me a uobis deprecentur. quare, modo ut uita suppetat; quam ego sum is, qui possim ab istorum scelere, insidijsq. defendere; polliceor hoc uobis, Quirites, bona fide: remp. uigilãti homini, non timido; diligenti, non ignauo, commisistis. ego is consul, qui concionem metuam? qui tribunos pl. perhorrescam? qui saepe & sine caussa tumultuer? qui tĩmeam, ne mihi in carcere habitandum sit, si tribunus pl. duci iussisset? ego, nondum uestris armis armatus, insignibusq. amplissimis ornatus, imperio, auctoritate, non horrui in hunc locum progredi posse, uobisq. auctoribus improbitati hominis resistere: nunc uerear, ne resp. tãtis munita praesidijs, ab istis uinci, aut opprimi possit? si antea timuisse͂, hac concione, hoc populo certe non uererer. quis enim umquam tam secunda concione lege͂ agrariam suasit, quam ego dissuasi? si hoc dissuadere est, ac non disturbare, atque peruertere. ex quo intelligi, Quirites, potest, nihil esse tã populare, quã id, quod ego uobis in hunc annum consul popularis affero, pacem, tranquillitatem, otium. quae nobis designatis timebatis; ea ne accidere possent,

consilio meo, ac ratione prouisa sunt. non modo uos eritis in ocio, qui semper esse uolueratis, uerum etiam istos, quibus otiosi negotium facessimus, otiosissimos reddam. etenim illis honores, potestates, diuitiae ex tumultu, atque ex dissensionibus ciuium comparari solent: uos, quorum gratia in suffragijs consistit, libertas in legibus, honos in iudicijs, & aequitate magistratuum, res familiaris in pace, omni ratione otium tenere debetis. nam, etsi ij, qui propter desidiam in otio uiuunt, tamen in sua turpi inertia capiunt uoluptatem: sub ipso otio, quo uos fortunam regitis, hunc statum, quem habetis, esse meliorem non ignoratis, non ut quaesitum, sed uita partum otium tenueritis. quod ego & concordia, quam mihi constitui cum collega, inuitissimis ijs hominibus, quos in consulatu inimicos esse & animis, & corporis actibus prouidi omnibus prospexi, & sane reuocaui: idem tribunis pl. denunciaui, ne quid turbulenti me consule conflarent. summum, & firmissimum est illud communibus fortunis praesidium, Quirites, ut, quales uos hodierna die maxima concione mihi pro salute uestra praebuistis, tales reliquis temporibus reip. praebeatis. pro certo polliceor hoc uobis, atque confirmo, me esse perfecturum, ut iam tandem illi, qui honori inuiderunt meo, tamen uos uniuersos in consule deligendo plurimum uidisse fateantur.

DE . LEGE . AGRARIA
CONTRA . P. SERVILIVM . RVLLVM TRIB . PL . AD . POPVLVM ORATIO . XVII

COMMODIVS *feciſſent tribuni pl. Quirites, ſi, quae apud uos de me deferunt, ea coram potius me praeſente dixiſſent. nam & aequitatem ueſtrae diſceptationis, & conſuetudinem ſuperiorum, & ius ſuae poteſtatis retinuiſſent. ſed, quoniam adhuc praeſens certamen, contentionemq. fugerunt; nunc, ſi uidetur eis, in meam concionem prodeant; &, quo prouocati a me uenire noluerunt, reuocati ſaltem reuertantur. Video quoſdam, Quirites, ſtrepitu ſignificare neſcio quid, & non eoſdem uultus, quos proxima mea concione praebuerunt, in hanc concionem mihi retuliſſe. quare a uobis, qui nihil de me credidiſtis, ut eam uoluntatem, quam ſemper habuiſtis erga me, retineatis, peto: a uobis autem, quos leuiter immutatos eſſe ſentio, paruam exigui temporis uſuram bonae de me opinionis poſtulo, ut eam, ſi, quae dixero, uobis probabo, perpetuo retineatis; ſin aliter. hoc ipſo in loco depoſitam, atque abiectam relinquatis. Completi ſunt animi, aureſq. ueſtrae, Quirites, me gratificantem ſeptem tyrannis, ceteriſq. Syllanarum aſſignationum poſſeſſoribus, agrariae legi, & commodis ueſtris obſiſtere. haec ſi qui crediderunt, il*

lud prius crediderint necesse est, hac lege agraria, quae promulgata sit, adimi Syllanos agros, uobisq. diuidi, aut denique minui priuatorũ possessiones, ut in eas uos deducamini. si ostendo, non modo non adimi cuiquam glebam de Syllanis agris, sed etiam genus id agrorum certo capite legis impudentissime confirmari, atque sanciri; si doceo, agris ijs, qui a Sylla sunt dati, sic diligenter Rullum sua lege consulere, ut facile appareat eam legem non a uestrorum commodorum patrono, sed a Valgij genero esse conscriptam: num quid est caussae, Quirites, quin illa criminatione, qua in me absentem usus est, non solum meam, sed etiam uestrã diligentiam prudentiãq. despexerit? Caput est legis XL. *de quo ego consulto, Quirites, neque apud uos ante feci mẽtionem, ne aut refricare obductam iam reip. cicatricem uiderer, aut aliquid alienissimo tempore nouae dissensionis commouere; neque uero nunc ideo disputabo, quod hunc statum reip. non magnopere defendendum putem, praesertim qui otij, & concordiae patronum me in hunc annum reip. professus sim; sed ut doceam Rullum, posthac in ijs saltem tacere rebus, in quibus de se, & de suis factis taceri uelit. Omnium legum iniquissimam, dissimillimamq. legis esse arbitror eam, quam L. Flaccus interrex de Sylla tulit, ut omnia, quaecumque ille fecisset, essent rata. nam cum ceteris in ciuitatibus, tyrannis institutis, leges omnes exstinguantur, atque tollantur; hic reip. tyrannum lege constituit. est inuidiosa lex, sicut dixi; uerumtamen*

men habet excusationem. non enim uidetur hominis lex esse, sed temporis. quid, si est haec multo impudentior? nam Valeria lege, Cornelijsq. legibus, cum eripitur, cũ datur, coniungitur impudens gratificatio cũ acerba iniuria: sed tamẽ habet in illis legibus spẽ nõnullam ille, cui ademptus est; aliquem scrupulum, cui datus est: Rulli cautio est haec. QVAE. POST. C. MARIVM. CN. PAPIRIVM. COS. Quam procul a suspicione fugit, quod eos consules, qui aduersarij Syllae maxime fuerunt, potissimũ nominauit. si enim Syllam dictatorẽ nominasset, perspicuum fore, & inuidiosum arbitratus est. sed quẽ uestrum tam tardo ingenio fore putauit, cui, post eos consules Syllã dictatorem fuisse, in mentem uenire nõ posset? quid ergo ait Marianus tribunus pl. qui nos Syllanos in inuidiã rapit? QVAE POST. MARIVM. ET. CARBONEM. Agros, aedificia, lacus, stagna, loca, possessiones: caelum, & mare praetermisit, cetera cõplexus est. PVBLICE. DATA ASSIGNATA. VENDITA. CONCESSA. SVNT. A quo, Rulle? post Mariũ & Carbonem cos. quis assignauit? quis dedit? quis concessit, praeter Syllam? EA. OMNIA. EO. IVRE. SINT. Quo iure? labefactat uidelicet nescio quid: nimium acer, nimium uehemens tribunus plebis Syllana rescindit. VT. QVAE. OPTIMO. IVRE. PRIVATA. SINT. Etiam ne meliore, quam paterna, et auita? meliore. at hoc Valeria lex nõ dicit, Corneliae leges nõ sanciunt, Sylla ipse non postulat. si isti agri partẽ aliquam iuris, aliquam similitudinem propriae possessionis, aliquam spem diuturnitatis attingunt:

gunt: nemo est tam impudens istorum, quin agi secum praeclare arbitretur. tu uero, Rulle, quid quaeris? quod habent, ut habeant? quis uetat? ut priuatum? sed ita latum est, ut melior tui soceri fundus Irpinus sit, siue ager Irpinus, (totum enim possidet) quam meus paternus auitusq. fundus Arpinas. id enim caues. optimo enim iure ea sunt profecto praedia, quae optima cōdicione sunt: libera meliore iure sunt, quam serua. capite hoc omnia, quae seruiebant, non seruient: soluta meliore in caussa sunt, quam obligata. eodem capite obligata omnia, si modo Syllana sunt, liberantur: immunia cōmodiore condicione sunt, quam illa, quae pensitant: ego Tusculanis pro aqua Crabra uectigal pendam, quia a municipio fundum accepi: si a Sylla mihi datus esset, Rulli lege non penderem. Video uos, Quirites, sicuti res ipsa cogat, commoueri, uel legis, uel orationis impudentia; legis, quae ius melius Syllanis praediis constituat, quam paternis; orationis, quae eiusmodi caussa insimulare quemquā audeat, rationes Syllae nimium uehementer defendere. At si illa solum sanciret, quae a Sylla eßēt data, tacerem, modo ipse se Syllanum esse confiteretur: sed non modo illis cauet, uerum etiam aliud quoddam genus donationis inducit; & is, qui a me Syllanas possessiones defendi criminatur, non eas solum sancit, uerum ipse nouas assignationes instituit, & repentinus Sylla nobis exoritur. nam attendite, quantas concessiones agrorum hic noster obiurgator uno uerbo facere conetur. QVAE. DATA. DONATA. CONCESSA. VEN

DITA

DITA. Patior, audio: quid deinde? POSSESSA. Hoc tribunus pl. promulgare ausus est, ut, quod quisque post Marium, & Carbonem consules possidet, id eo iure teneret, quo optimo priuatum? etiam ne, si ui eiecit? etiam ne, si clam, si precario uenit in possessionem? ergo hac lege ius ciuile, caussae possessionum, praetorum interdicta tollentur. non mediocris res, neque paruum sub hoc uerbo furtum, Quirites, latet. sunt enim multi agri lege Cornelia publicati, nec cuiquam assignati, neque uenditi, qui a paucis hominibus impudentissime possidentur: his cauet, hos defendit, hos priuatos facit: hos, inquam, agros, quos Sylla nemini dedit, Rullus non uobis assignare uult, sed eis condonare, qui possident. Caussam quaero, cur ea, quae maiores uobis in Italia, Sicilia, duabus Hispanijs, Macedonia, Asia quaesiuerunt, uenire patiamini; cum ea, quae uestra sunt, condonari possessoribus eadem lege uideatis? Iam totã legem intelligitis, cum ad paucorum dominationẽ scripta sit, ad Syllanae assignationis rationes esse acommodatissimam. nam socer huius uir multũ bonus est: neque ego nunc de illius bonitate, sed de generi impudentia disputo. ille enim, quod habet, retinere uult, neque se Syllanum esse dissimulat: hic, ut ipse habeat, quod nõ habet, quae dubia sunt, per uos sancire uult: &, cum plus appetat, quam ipse Sylla; quibus ego rebus resisto, Syllanas res defendere criminatur. Habet agros nonnullos, inquit, socer meus, desertos, atque longinquos: uendet eos mea lege, quanti uolet. habet incer

tos,

tos, ac nullo iure possessos: confirmabuntur optimo iure. habet publicos: reddam priuatos. denique eos fundos, quos in agro Casinati optimos, fructosissimos continuauit, cum usque eo uicinos proscriberet, quoad oculos continuando, ex multis praedijs unam fundi regionem formamq. perfecerit, quos nunc cum aliquo metu tenet, sine ulla cura possidebit. Et quoniam, qua de caussa, & quorum caussa ille hoc promulgauit, ostendi; doceat ipse, num ego quem possessorem defendam, cum agrariae legi resisto. siluam Scantiam uendis: resp. possidet: defendo. Campanum agrum diuidis: uos estis in possessione: non cedo. deinde Italiae, Siciliae, ceterarumq. prouinciarum possessiones uenales, ac proscriptas hac lege uideo: uestra sunt praedia, uestrae possessiones: resistam, atque repugnabo, neque patiar a quoquam populum R. de suis possessionibus me consule dimoueri, praesertim cum uobis nihil quaeratur. hoc enim uos in errore uersari diutius non oportet. num qui uestrum ad uim, ad facinus, ad caedem accommodatus est? nemo. atqui ei generi hominum, mihi credite, Campanus ager, & praeclara illa Capua seruatur: exercitus contra uos, contra libertatem uestram, contra Cn. Pompeium constituitur: contra hanc urbem Capua, contra uos manus hominum audacissimorum, contra Cn. Pompeium decem duces comparantur. ueniant coram, &, quoniam me in uestram concionem, uobis flagitantibus, conuocauerunt, differant.

PRO . C . RABIRIO PERDVELLIONIS . REO AD . QVIRITES ORATIO . XIIX.

ETSI, *Quirites, non est meae consuetudinis, initio dicendi rationem reddere, qua de caussa quemque defendam; propterea quod cum omnibus ciuibus in eorum periculis semper satis iustam mihi caussam necessitudinis esse duxi: tamen in hac defensione capitis, famae, fortunarum omnium C. Rabirij, proponenda ratio uidetur esse officij mei; propterea quod, quae iustissima mihi caussa ad hunc defendendum esse uisa est, eadem uobis ad absoluendum debet uideri. nam me cum amicitiae uetustas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meae uitae perpetua consuetudo ad C. Rabirium defendendum est adhortata: tū uero, ut id studiosissime facerem, salus reip. consulare officium, consulatus denique ipse, mihi una uobiscum cum salute reip. commendatus, coegit. non enim C. Rabirium culpa delicti, non inuidia, uitaeq. turpitudo, non denique ueteres, iustae, grauesq. inimicitiae ciuium in discrimen capitis uocauerunt: sed, ut illud summum auxilium maiestatis, atque imperij, quod nobis a maioribus est traditum, de rep. tolleretur, ut nihil posthac auctoritas senatus, nihil consulare imperium, nihil consensio bonorum contra pe-*

stem,

stem, ac perniciem ciuitatis ualeret, iccirco in his rebus euertendis unius hominis senectus, infirmitas, solitudoq. tentata est. quamobrem si est boni consulis, cum cuncta auxilia reip. labefactari, conuelliq. uideat, ferre opem patriae, succurrere saluti, fortunisq. communibus, implorare ciuium fidem, suam salutem posteriorem salute communi ducere: est etiam bonorum, & fortium ciuium, quales uos omnibus reip. temporibus exstitistis, intercludere omnes seditionum uias, munire praesidia reip. summum in consulibus imperium, summum in senatu consilium putare; ea qui secutus sit, laude potius, & honore, quam poena, & supplicio dignum iudicari. Quamobrem labor in hoc defendendo praecipue meus est, studium uero conseruandi hominis commune mihi uobiscum esse debebit. sic enim existimare debetis, Quirites, post hominum memoriam rem nullam maiorem, magis periculosam, magis ab omnibus uobis prouidendam, neque a tribuno pl. susceptam, neque a consule defensam, neque ad populum R. esse delatam. agitur enim nihil aliud in hac caussa, Quirites, quam ut nullum sit posthac in rep. publicum consilium, nulla bonorum consensio contra improborum furorem, & audacium, nullum extremis reip. temporibus pefugium, & praesidium salutis. Quae cum ita sint, primum, quod in tanta dimicatione capitis, famae, fortunarumq. omnium fieri necesse est, ab Ioue Optimo Maximo, ceterisq. dijs, deabusq. immortalibus, quorum ope, & auxilio multo magis haec

resp.

resp. quam ratione hominum, & consilio gubernatun, pacem, ac ueniam peto; precorq. ab ijs, ut hodiernum diem & ad huius salutem conseruandam, & ad remp. constituendam illuxisse patiantur. deinde uos, Quirites, quorum potestas proxime ad deorum immortalium numen accedit, oro, atque obsecro, quoniam uno tempore uita C. Rabirij, hominis miserrimi, atque innocentissimi, salus reip. uestris manibus, suffragijsq. permittitur, adhibeatis in hominis fortunis misericordiam, in reip. salute sapientiam, quam soletis. Nunc quoniam, T. Labiene, diligentiae meae temporis angustijs obstitisti; meq. ex comparato & constituto spatio defensionis in semihorae curriculum coegisti: parebitur &, quod iniquissimum est, accusatoris condicioni, &, quod miserrimum, inimici potestati. quamquam in hac praescriptione semihorae patroni mihi partes reliquisti, consulis ademisti: propterea quod ad defendēdū propemodum satis erit hoc mihi temporis, uerum ad conquerendum parum. Nisi forte de locis religiosis, ac de lucis, quos ab hoc uiolatos esse dixisti, pluribus uerbis tibi respondendum putas. quo in crimine nihil est umquam abs te dictum, nisi, a C. Macro obiectum esse crimen id C. Rabirio. in quo ego demiror, meminisse te, quid obiecerit C. Rabirio Macer inimicus; oblitum esse, quid aequi, & iurati iudices iudicarint. An de peculatu facto, an de tabulario incenso longa oratio est expromenda? quo in crimine propinquus C. Rabirij, iudicio clarissimo, C. Curtius

pro

pro uirtute sua est honestissime liberatus: ipse uero Rabirius non modo in iudicium horum criminum, sed ne in tenuissimam quidem suspicionem uerbo est umquam uocatus. An de sororis filio diligentius respondendum est, quem ab hoc necatum esse dixisti, cum ad iudicij moram familiaris funeris excusatio quaereretur? quid enim est tam uerisimile, quam cariorem huic sororis maritum, quam sororis filium fuisse? atque ita cariorem, ut alter uita crudelissime priuaretur, cum alteri ad prolationem iudicij biduū quaereretur? An de seruis alienis contra legem Fabiam retentis, aut de ciuibus R. contra legem Porciam uerberatis, aut necatis plura dicenda sunt? cum tanto studio C. Rabirius totius Apuliae, singulari uoluntate Campaniae uicinitatis ornetur; cumq. ad eius propulsandum periculum non modo homines, sed prope regiones ipsae conuenerint, aliquanto etiam latius excitatae, quam ipsius uicinitatis nomen ac termini postulabant. Nam, quid ego ad id longam orationem comparem, quod est in eadem multae irrogatione perscriptum, hunc nec suae, nec alienae pudicitiae pepercisse? quin etiam suspicor eo mihi semihoram a Labieno praestitutam esse, ut ne plura de pudicitia dicerem. ergo ad haec crimina, quae patroni diligentiam desiderant, intelligis mihi semihoram istam nimium longam fuisse. Illam alteram partem, de nece Saturnini, nimis exiguam, atque angustam esse uoluisti: quae non oratoris ingenium, sed consulis auxilium implorat, & flagitat. nam de

perduellio-

perduellionis iudicio, quod a me ſublatum eſſe criminari ſoles, meum crimen eſt, non Rabirij. quod utinam, Quirites, ego id aut primus, aut ſolus ex hac rep. ſuſtuliſſem: utinam, quod ille crimen eſſe uult, proprium teſtimonium meae laudis eſſet. quid enim optari poteſt, quod ego mallem, quam me in conſulatu meo carnificem de foro, crucem de campo ſuſtuliſſe? ſed iſta laus primum eſt maiorum noſtrorum, Quirites, qui, expulſis regibus, nullum in libero populo ueſtigium crudelitatis regiae retinuerunt: deinde multorum uirorum fortium, qui ueſtram libertatem non acerbitate ſuppliciorum infeſtam, ſed lenitate legum munitam eſſe uoluerunt. Quamobrem uter noſtrum tandem, Labiene, popularis eſt; tu ne, qui ciuibus R. in concione ipſa carnificem, qui uincla adhiberi putas oportere; qui in campo Martio, comitijs centuriatis, auſpicato in loco, crucem ad ciuium ſupplicium defigi, & conſtitui iubes: an ego, qui funeſtari concionem contagione carnificis ueto; qui expiandum forum populi R. ab illis nefarijs ſceleris ueſtigijs eſſe dico; qui caſtam concionem, ſanctum campum, inuiolatum corpus omnium ciuium R. integrũ ius libertatis defendo ſeruari oportere? popularis uero tribunus pl. cuſtos, defenſorq. iuris, & libertatis. Porcia lex uirgas ab omnium ciuium R. corpore amouit: hic miſericors flagella retulit. Porcia lex libertatem ciuium lictori eripuit: Labienus, homo popularis, carnifici tradidit. C. Gracchus

legem tulit, ne de capite ciuium R. iniussu uestro iudicaretur: hic popularis, a duumuiris iniussu uestro non iudicari de ciue R. sed indicta caussa ciuem R. capitis condemnari coegit. Tu mihi etiam legis Porciae, tu C. Gracchi, tu horum libertatis, tu cuiusquam denique hominis popularis mentionem facis, qui non modo supplicijs inusitatis, sed etiam uerborum inaudita crudelitate uiolare libertatem huius populi, tentare mansuetudinem, commutare disciplinam conatus es? namque haec tua, quae te hominem clementem, popularemq. delectant; I lictor, colliga manus; quae non modo huius libertatis, mansuetudinisq. non sunt, sed ne Romuli quidem, aut Numae Pompilij, sed Tarquinij, superbissimi, atque crudelissimi regis: ista sunt cruciatus carmina, quae tu, homo lenis, ac popularis, libentissime commemoras: Caput obnubito, arbori infelici suspendito. quae uerba, Quirites, iampridem in hac rep. non solum tenebris uetustatis, uerum etiam luce libertatis oppressa sunt. an uero, si actio ista popularis esset, & si ullam partem aequitatis haberet, aut iuris; C. Gracchus eam reliquisset? scilicet tibi grauiorem dolorem patrui tui mors attulit, quam C. Graccho fratris: & tibi acerbior eius patrui mors est, quem numquam uidisti, quam illi eius fratris, quicum concordissime uixerat: & similis uiri tu ulcisceris patrui mortem, atque ille persequeretur fratris sui, si ista ratione agere uoluisset: & par desiderium sui reliquit apud

populum R. Labienus iste, patruus uester, quisquis fuit, ac Ti. Cracchus reliquerat. an pietas tua maior, quam Gracchi? an animus? an consilium? an opes? an auctoritas? an eloquentia? quae si in illo minima fuissent, tamen prae tuis facultatibus maxima putarentur. cum uero his rebus omnibus C. Gracchus omnes uicerit; quantum interuallum tandem inter te atque illum interiectum putas? sed moreretur prius acerbissima morte millies Gracchus, quam in eius concione carnifex consisteret; quem non modo foro, sed etiam caelo hoc, ac spiritu censoriae leges, atque urbis domicilio carere uoluerunt. Hic se popularem dicere audet, me alienum a commodis uestris? cum iste omnes & suppliciorum, & uerborum acerbitates non ex memoria uestra, ac patrum uestrorum, sed ex annalium monumentis, atque ex regum commentarijs conquisierit; ego omnibus meis opibus, omnibus consilijs, omnibus dictis, atque factis repugnarim, & restiterim crudelitati. nisi forte hanc condicionem uobis esse uultis, quam serui, si libertatis spem propositam non haberent, ferre nullo modo possent. misera est ignominia iudiciorum publicorum, misera multatio bonorum, miserum exsilium: sed tamē in omni calamitate retinetur aliquod uestigium libertatis. mors denique si proponitur, in libertate moriamur: carnifex uero, & obductio capitis, & nomen ipsum crucis absit non modo a corpore ciuium R. sed etiam a cogitatione, oculis, auribus. harum enim omnium rerum non solum euentus,

tus, atque perpessio, sed etiam condicio, exspectatio, mentio ipsa denique indigna ciue R. atque homine libero est. an uero seruos nostros horum suppliciorum omnium metu dominorum benignitas una uindicta liberabit: nos a uerberibus, ab unco, a crucis denique terrore neque res gestae, neque acta aetas, neque nostri honores uindicabunt? quamobrem fateor, atque etiam, T. Labiene, profiteor, & prae me fero, te ex illa crudeli, importuna, non tribunicia actione, sed regia, meo consilio, uirtute, auctoritate esse depulsum. qua tu in actione quamquam omnia exempla maiorum, omnes leges, omnem auctoritatem senatus, omnes religiones, atque auspiciorum publica iura neglexisti: tamen a me haec in hoc tã exiguo meo tempore non audies. liberum tempus nobis dabitur ad istam disceptationem. nunc de Saturnini crimine, ac de clarissimi patrui tui morte dicemus. Arguis, occisum esse a C. Rabirio L. Saturninum: & id C. Rabirius multorum testimonijs, Q. Hortensio copiosissime defendente, antea falsum esse docuit. Ego autem, si mihi esset integrum, susciperem hoc crimen, agnoscerem, confiterer. utinam hanc mihi facultatem caussa concederet, ut possem hoc praedicare C. Rabirij manu L. Saturninum, hostem populi R. interfectum. Nihil me clamor iste commouet, sed consolatur; cum indicat esse quosdam ciues imperitos, sed non multos. numquam, mihi credite, populus R. hic, qui silet, consulem me fecisset, si uestro clamore perturbatum

batum iri arbitraretur. quanto iam leuior est acclamatio. quin continetis uocem, indicem stultitiae uestrae, testem paucitatis? Libenter, inquam, confiterer, si uere possem, aut etiã si mihi esset integrum, C. Rabirij manu L. Saturninum esse occisum: & id facinus pulcherrimum esse arbitrarer. sed, quoniam id facere non possum; confitebor id, quod ad laudem minus ualebit, ad crimen non minus. confiteor, interficiendi Saturnini caussa C. Rabirium arma cepisse. Quid est, Labiene? quam a me grauiorem confessionem, aut quod in hũc maius crimen exspectas? nisi uero interesse aliquid putas inter eum, qui hominem occidit, & eum, qui cum telo, occidendi hominis caussa, fuit. si interfici Saturninum nefas fuit: arma sumpta esse contra Saturninum sine scelere non possunt. si arma iure sumpta concedis: interfectum iure concedas, necesse est.

Pauca quaedam videntur deesse.

fit S. C. ut, C. Marius, L. Valerius cos. adhiberent tribunos pl. et praetores, quos eis uideretur: operamq. darent, ut imperium populi R. maiestasq. conseruaretur. adhibent omnes tribunos pl. praeter Saturninum, praeter Glauciam: qui remp. saluam esse uellent, arma capere, & se sequi iubent. parent omnes. ex aedificijs, armamentarijsq. publicis arma populo R. C. Mario consule distribuente, dantur. Hic iam; ut omittam cetera, de te ipso, Labiene, quaero; cum Saturninus Capitolium teneret; armatus esset

una C. Glaucia, C. Saufeius, etiam ille ex compedibus, atque ergastulo Gracchus; addam, quoniam ita uis, eodem Q. Labienum, patruum tuum; in foro autem C. Marius, & L. Valerius Flaccus cos. post cunctus senatus, atque ille senatus, quem etiam uos ipsi, qui hos patres conscriptos, qui nunc sunt, in inuidiam uocatis, quo facilius de hoc senatu detrahere possitis, laudare consueuistis; cum equester ordo, at quorum equitum R. dij immortales? patrum nostrorum, atque eius aetatis, quae tum magnam partem reip. atque omnem dignitatem iudiciorum tenebat; cum omnes omnium ordinum homines, qui in salute reip. salutem suam repositam esse arbitrabantur, arma cepissent: quid tandem C. Rabirio faciendum fuit? de te ipso, inquam, Labiene, quaero; cum ad arma consules ex S. C. uocauissent; cum armatus M. Aemilius princeps senatus in Comitio constitisset; qui cũ ingredi uix posset, non ad insequendum sibi tarditatem pedum, sed ad fugiendum impedimento fore putabat; cum denique Q. Scaeuola confectus senectute, praepeditus morbo, mancus, & membris omnibus captus, ac debilis, hastili nixus & animi uim, & infirmitatem corporis ostenderet; cum L. Metellus, Ser. Galba, C. Serranus, P. Rutilius, C. Fimbria, Q. Catulus, omnesque, qui tum erant, consulares pro salute communi arma cepissent; cum omnes praetores, cuncta nobilitas, ac iuuentus accurreret, Cn. & L. Domitij, L. Crassus, Q. Mucius, C. Claudius, M. Drusus;

sus; cum omnes Octauij, Metelli, Iulij, Cassii, Catones, Pompeij, cum L. Philippus, L. Scipio, cum M. Lepidus; cum D. Brutus, cum hic ipse P. Seruilius, quo tu imperatore, Labiene, meruisti, cum hic Q. Catulus admodum tum adolescens, cum hic C. Curio, cum denique omnes clarissimi uiri cum consulibus essent: quid tandem C. Rabirium facere conuenit? utrum, inclusum, atque abditum latere in occulto, atque ignauiam suam tenebrarum, ac parietum custodijs tegere; an in Capitolium pergere, atque ibi se cum tuo patruo, & ceteris ad mortem propter uitae turpitudinem confugientibus congregare; an cum Mario, Scauro, Catulo, Metello, Scaeuola, cum bonis denique omnibus coire non modo salutis, uerum etiam periculi societatem? tu denique, Labiene, quid faceres tali in re, ac tempore? cũ ignauiae ratio te in fugam, atque in latebras impelleret; improbitas, & furor L. Saturnini in Capitolium arcesseret; consules ad patriae salutem, ac libertatem uocarent: quam tandem auctoritatem, quam uocem, cuius sectã sequi, cuius imperio parere potissimum uelles? Patruus, inquit, meus cum Saturnino fuit. Quid pater? quicum? quid propinqui uestri, equites R.? quid omnis praefectura, regio, uicinitas uestra? quid ager Picenus uniuersus, utrum tribunicium furorẽ, an consularem auctoritatem secutus est? equidem hoc affirmo, quod tu nunc de tuo patruo praedicas, neminem umquam adhuc de sese esse confessum. nemo est umquam inuentus tam profligatus, tam per-

 ditus,

ditus, tam ab omni non modo honestate, sed etiam simulatione honestatis relictus, qui se in Capitolio fuisse cum Saturnino fateretur. at fuit uester patruus. fuerit, & fuerit nulla desperatione rerum suarum, nullis domesticis uulneribus coactus: induxerit eum L. Saturnini familiaritas, ut amicitiã patriae praeponeret. iccirco ne oportuit C. Rabirium desciscere a rep. non comparere in illa armata multitudine bonorum? consulum uoci, atque imperio non obedire? atqui uidemus haec in rerum natura tria fuisse, ut aut cum Saturnino esset, aut cum bonis, aut lateret. latere, mortis erat instar turpissimae: cum Saturnino esse, furoris, & sceleris: uirtus, & honestas, & pudor cum consulibus esse cogebat. hoc tu igitur in crimen uocas, quod cum ijs fuerit C. Rabirius, quos, amentissimus fuisset, si oppugnasset; turpissimus, si reliquisset? At C. Decianus, de quo tu saepe commemoras, quia, cum hominem omnibus insignem notis turpitudinis Furium accusaret summo studio bonorum omnium, queri est ausus in concione de morte Saturnini, condemnatus est; at Sex. Titius, quod habuit imaginem L. Saturnini domi suae, condemnatus est. Statuerunt equites R. illo iudicio, improbum ciuem esse, & non retinendum in ciuitate, qui hominis hostilem in modum seditiosi imagine aut mortem eius honestaret, aut desideria imperitorum misericordia commoueret, aut suam significaret imitandae improbitatis uoluntatem. itaque mihi mirum uidetur, unde hanc tu, Labiene, imaginem, quam habes, inueneris.

nam,

nam, Sex. Titio damnato, qui istam habere auderet, inuentus est nemo. quod tu si audisses, aut si per aetatem scire potuisses: numquam profecto istam imaginem, quae domi posita pestem, atque exsilium Sex. Titio attulisset, in Rostra, atque in concionem attulisses; nec tuas umquam rationes ad eos scopulos appulisses, ad quos Sex. Titij afflictam nauem, & in quibus C. Deciani naufragium fortunarum uideres. sed in his rebus omnibus imprudentia laberis: caussam enim suscepisti antiquiorem memoria tua: quae caussa ante mortua est, quam tu natus esses. qua in caussa tute profecto fuisses, si per aetatem esse potuisses; eam caussam in iudicium uocas. An non intelligis, primum, quos homines, & quales uiros mortuos summi sceleris arguas; deinde, quot ex ijs, qui uiuunt, eodem crimine in summum capitis periculum arcessas? nam, si C. Rabirius fraudem capitalem admisit, quod arma contra L. Saturninum tulit: huic quidem affert aliquam deprecationem periculi aetas illa, qua tum fuit: Q. uero Catulum, patrem huius, in quo summa sapientia eximia uirtus, singularis humanitas fuit; M. Scaurum, illa grauitate, illo consilio, illa prudentia; duos Mucios, L. Crassum, M. Antonium, qui tum extra urbem cum praesidio fuit, quorum in hac ciuitate longe maxima consilia, atque ingenia fuerunt; ceteros, pari dignitate praeditos, custodes, gubernatoresq. reip. quemadmodum mortuos defendemus? quid de illis, honestissimis uiris, atque optimis ciuibus, equitibus R. dicemus, qui tum

una

una cum senatu salutem reip. defenderunt? quid de tribunis aerarij, ceterorumq. ordinum omnium hominibus, qui tum arma pro communi libertate cepe-rũt? sed quid ego de ijs omnibus, qui cõsulari imperio paruerunt, loquor? de ipsorum consulum fama quid futurum est? L. Flaccum, hominem cum semper in rep. tum in magistratibus gerendis, in sacerdotio, caerimonijsque, quibus praeerat, diligẽtissimum, nefarij sceleris, ac parricidij mortuum condemnabimus? adiungemus ad hanc labem, ignominamq. mortis etiam C. Marij nomen? C. Marium, quem uere patrem patriae, parentem, inquam, uestrae libertatis, atque huiusce reip. possumus dicere, sceleris, ac parricidij nefarij mortuum condemnabimus? etenim, si C. Rabirio, quod iit ad arma, crucem T. Labienus in campo Martio defigendam putauit: quod tandem excogitabitur in eum supplicium, qui uocauit? ac, si fides Saturnino data est, quod abs te saepissime dicitur; non eam C. Rabirius, sed C. Marius dedit; idemq. uiolauit, si in fide non stetit. quae fides, Labiene, qui potuit sine S.C. dari? adeo ne hospes huiusce urbis, adeo ne ignarus es disciplinae, consuetudinisq. nostrae, ut haec nescias? ut pereginari in aliena ciuitate, non in tua magistratum gerere uideare? Quid iam ista C. Mario, inquit, nocere possunt, quoniam sensu, & uita caret? Ita ne uero? tantis in laboribus C. Marius, periculisq. uixisset, si nihil longius, quam uitae termini postulabant, spe, atque animo de se, & gloria sua cogitasset? at, credo,

do, cum innumerabiles hostium copias in Italia fudisset, atque obsidione remp. liberasset, omnia sua secum una moritura arbitrabatur. non est ita, Quirites: neque quisquam nostrum in reip. periculis cum laude, ac uirtute uersatur, quin spe posteritatis, fructuq. ducatur. itaque cum multis alijs de caussis uirorum bonorum mentes diuinae mihi, atque aeternae uidentur esse, tum maxime quod optimi, & sapientissimi cuiusque animus ita praesentit in posterum, ut nihil, nisi sempiternum, spectare uideatur. Quapropter equidem & C. Marij, & ceterorum uirorum sapientissimorum, ac fortissimorum ciuium mentes, quae mihi uidentur ex hominum uita ad deorum religionem, & sanctimoniam demigrasse, testor, me pro illorum fama, gloria, memoria non secus, ac pro patrijs fanis, atque delubris, propugnandum putare. ac, si pro illorum laude mihi arma capienda essent; non minus strenue caperem, quam illi pro communi salute ceperunt. etenim, Quirites, exiguum nobis uitae curriculum natura circumscripsit, immensum gloriae. quare, si eos, qui iam de uita decesserunt, ornabimus: iustiorem nobis mortis condicionem relinquemus. sed, si illos, Labiene, quos iam uidere non possumus, negligis: ne his quidem, quos uides, consuli putas oportere? neminem esse dico ex ijs omnibus, qui illo die Romae fuerint, quem tu diem in iudicium uocas, pubesq. tum fuerit, quin arma ceperit, quin consules secutus sit. omnes ij, quorum tu ex etate coniecturam

ram

ram facere potes, quid tum fecerint, abs te rei capitis, C. Rabirij nomine, citantur. At occidit Saturninum Rabirius. Vtinam fecisset: non supplicium deprecarer, sed praemium postularem. etenim, si Scaeuae, seruo Q. Crotonis, qui occidit L. Saturninum, libertas data est: quod equiti R. praemium dari par fuisset? & si C. Marius, quod fistulas, quibus aqua suppeditabatur Iouis Optimi Maximi templis, ac sedibus, praecidi imperarat; quod in cliuo Capitolino improborum ciuium

Desunt non pauca.

IN. L. CATILINAM IN. SENATV
ORATIO. XIX

Q VOVSQVE *tandem abutere, Catili-* 1.
na, patientia nostra? quam diu nos etiam
furor iste tuus eludet? quem ad finem sese
effrenata iactabit audacia? nihil ne te
nocturnum praesidium Palatij, nihil urbis uigiliae,
nihil timor populi, nihil consensus bonorum omni-
um, nihil hic munitissimus habendi senatus locus,
nihil horum ora, uultusq. mouerunt? patere tua
consilia non sentis? constrictam iam omnium horum
conscientia teneri coniurationem tuã non uides? quid
proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris,
quos conuocaueris, quid consilij ceperis, quem no-
strum ignorare arbitraris? O tempora, o mores. sena 2.
tus haec intelligit, consul uidet: hic tamen uiuit: ui-
uit? immo uero etiam in senatum uenit: fit publici con
silij particeps: notat, & designat oculis ad caedẽ unũ
quemque nostrum. nos autem uiri fortes satisfacere
reip. uidemur, si istius furorem, ac tela uitemus. Ad
mortem te, Catilina, duci iussu consulis iampridem
oportebat, in te conferri pestem istam, quã tu in nos
omnes iamdiu machinaris. an uero uir amplissimus 3.
P. Scipio, pontifex maximus, Ti. Gracchum, mediocri
ter labefactantem statum reip. priuatus interfecit:
Catilinã, orbem terrae, caede atque incendijs uastare
cupien-

cupientem, nos consules perferemus? nam illa nimis antiqua praetereo, quod Q. Seruilius Ahala Sp. Melium, nouis rebus studentem, manu sua interfecit. fuit, fuit ista quondam in hac rep. uirtus, ut uiri fortes acrioribus supplicijs ciuem perniciosum, quam acerbissimum hostem, coercerent. Habemus S. C. in te, Catilina, uehemens, & graue: non deest reip. consilium, neque auctoritas huius ordinis: nos, nos,
4. *dico aperte, consules desumus. decreuit quondam senatus, ut L. Opimius consul uideret, ne quid resp. detrimenti caperet: nox nulla intercessit: interfectus est propter quasdam seditionum suspiciones C. Gracchus, clarissimo patre natus, auis, maioribus: occisus cum liberis M. Fuluius cõsularis. simili S. C. C. Mario, & L. Valerio cos. permissa est resp. num unum diem postea L. Saturninum tribunum pl. & C. Seruilium praetorem poena remorata est? at uero nos uicesimum iam diem patimur hebescere aciem horũ auctoritatis. habemus enim eiusmodi S. C. uerum inclusum in tabulis, tamquam in uagina reconditum; quo ex S. C. confestin interfectum te esse, Catilina, conuenit. uiuis, & uiuis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. Cupio P. C. me esse clementem, cupio in tantis reip. periculis non dissolutum uideri: sed iam me ipsum inertiae, nequitiaeq.*
5. *condemno. castra sunt in Italia contra remp. in Etruriae faucibus collocata: crescit in dies singulos hostium numerus: eorum autem imperatorem castrorũ, ducemq. hostium intra moenia, atque adeo in senatu*

uidetis,

uidetis, intestinam aliquam quotidie perniciem reip. molientem. si te iam, Catilina, comprehendi, si interfici iussero: credo, erit uerendum mihi, ne non hoc potius omnes boni serius a me, quam quisquam crudelius factum esse dicat. uerum ego hoc, quod iampridem factum esse oportuit, certa de caussa nondum adducor ut faciam. tum denique interficiam te, cum iam nemo tam improbus, tam perditus, tam tui similis inueniri poterit, qui id non iure factum esse fateatur. quam diu quisquam erit, qui te defendere audeat, uiues, & uiues ita, ut nunc uiuis, multis meis & firmis praesidijs obsessus, ne commouere te contra remp. possis: multorum te etiam oculi, & aures non sentientem, sicut adhuc fecerunt, speculabuntur, atque custodient. etenim quid est, Catilina, quod iam amplius exspectes, si neque nos tenebris obscurare coetus nefarios, nec priuata domus parietibus continere uocem coniurationis tuae potest? si illustrantur, si erumpunt omnia? muta iam istam mentem, mihi crede: obliuiscere caedis, atque incendiorum: teneris undique: luce sunt clariora nobis tua consilia omnia: quae etiam mecum licet recognoscas. Meministi ne, me ante diem XII. Kal. Nou. dicere in senatu, certo die fore in armis, qui dies futurus esset ante diem IIX. Kal. Nou. C. Manlium, audaciae satellitem atque administrum tuae? num me fefellit, Catilina, non modo res tanta, tam atrox, tam incredibilis, uerum, id quod multo magis est admirandum, dies? dixi ego idem in senatu, caedem te

optimatum

optimatum contulisse in ante diem V. Kal. Nou. tum cum multi principes ciuitatis Roma, non tam sui conseruandi, quam tuorum consiliorum reprimendorum caussa, profugerunt. num infitiari potes, te illo ipso die, meis praesidijs, mea diligentia circumclusum, commouere te contra remp. non potuisse? cum tu, discessu ceterorum, nostra tamen, qui remansissemus, caede contentum te esse dicebas.
8. Quid, cum te Praeneste Kal. ipsis Nou. occupaturum nocturno impetu esse confideres? sensisti ne illam coloniam meo iussu, meis praesidijs, custodijs, uigilijs esse munitam? nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modo audiam, sed etiam uideam, planeq. sentiam. recognosce tandem mecum noctem illam superiorem: iam intelliges multo me uigilare acrius ad salutem, quam te ad perniciem reip. Dico te priori nocte uenisse inter falcarios, (non agam obscure) in M. Laecae domum, conuenisse eodem complures eiusdem amentiae, scelerisq. socios. num negare audes? quid taces? conuincam, si negas. uideo enim esse hic in senatu quosdam, qui tecum una fuere.
9. O dij immortales, ubinam gentium sumus? quam remp. habemus? in qua urbe uiuimus? hic, hic sunt, nostro in numero P. C. in hoc orbis terrae sanctissimo grauissimoq. consilio, qui de meo, nostrumq. omnium interitu, qui de huius urbis, atque adeo orbis terrarum exitio cogitent. hosce ego uideo consul, & de rep. sententiam rogo; &, quos ferro trucidari oportebat, eos nondum uoce uulnero. Fuisti igitur apud Laecam

ea nocte Catilina: distribuisti partes Italiae: statuisti, quo quemque proficisci placeret: delegisti, quos Romae relinqueres, quos tecum educeres: descripsisti urbis partes ad incendia: confirmasti, te ipsum iam esse exiturum: dixisti, paullulum tibi esse etiam tum morae, quod ego uiuerem. reperti sunt duo equites R. qui te ista cura liberarent, & sese illa ipsa nocte paullo ante lucem me in meo lectulo interfecturos pollicerentur. haec ego omnia, uix dum etiam coetu uestro dimis- 10
so, comperi: domum meam maioribus praesidijs muniui, atque firmaui: exclusi eos, quos tu mane ad me salutatum miseras, cum illi ipsi uenissent, quos ego iam multis uiris ad me uenturos id temporis esse praedixeram: quae cum ita sint, Catilina; perge, quo coepisti, egredere aliquando ex urbe: patent portae, proficiscere: nimium diu te imperatorem illa tua Manliana castra desiderant: educ tecum etiam omnes tuos; si minus, quamplurimos: purga urbem. magno me metu liberabis, dummodo inter me atque te murus intersit. nobiscum uersari iam diutius non potes: non feram, non patiar, non sinam. magna dijs immortalibus habenda gratia est, 11
atque huic ipsi Ioui Statori, antiquissimo custodi huius urbis, quod hanc tã taetram, tam horribilem, tamq. infestam reip. pestem toties iam effugimus. non est saepius in uno homine salus summa periclitanda reip. Quamdiu mihi, consuli designato, Catilina, insidiatus es, non publico me praesidio, sed priua

*ta diligentia defendi. cum proximis comitijs consu-
laribus me consulem in campo, & competitores tuos
interficere uoluisti; compressi tuos nefarios conatus
amicorum praesidio, & copijs, nullo tumultu publi-
ce concitato. denique, quotiescumque me petisti,
per me tibi obstiti. quamquam uidebam, perniciem
meam cum magna calamitate reip. esse coniunctam.
12 nunc iam aperte remp. uniuersam petis: templa deo
rum immortalium, tecta urbis, uitam omnium ci-
uium, Italiam denique totam ad exitium, & uastita-
tem uocas. quare, quoniam id, quod primum, atque
huius imperij, disciplinaeq. maiorum proprium est,
facere non audeo, faciam id, quod est ad seuerita-
tem lenius, ad communem salutem utilius. nam, si te
interfici iussero, residebit in rep. reliqua coniurato-
rum manus: sin tu, quod te iamdudum hortor, exie-
ris; exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna, et
13 perniciosa sentina reip. Quid est, Catilina? num dubi-
tas id me imperante facere, quod iam tua sponte fa-
ciebas? exire ex urbe consul hostem iubet: interro-
gas me, num in exsilium? non iubeo: sed, si me consu
lis, suadeo. quid enim, Catilina, est, quod te iam in
hac urbe delectare possit, in qua nemo est, extra istã
coniurationem perditorum hominum, qui te non me-
tuat; nemo, qui te non oderit? quae nota domesticae
turpitudinis non inusta uitae tuae est? quod priuata
rum rerum dedecus non haeret infamiae? quae libi-
do ab oculis, quod facinus a manibus umquam tuis,
quod flagitium a toto corpore abfuit? cui tu adole-
scentulo,*

suentulo, quem corruptelarum illecebris irretisses, non aut ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem praetulisti? quid uero nuper? cum morte supe- 14.
rioris uxoris nouis nuptijs domum uacuam fecisses, non ne etiam alio incredibili scelere hoc scelus cumulasti? quod ego praetermitto, & facile patior sileri, ne in hac ciuitate tanti facinoris immanitas aut extitisse, aut non uindicata esse uideatur. praetermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis idibus senties. ad illa uenio, quae non ad priuatam ignominiam uitiorum tuorum, non ad domesticam tuam difficultatem, ac turpitudinem, sed ad summam reip. atque ad omnium nostrum uitam, salutemq. pertinent. Potest ne tibi huius uitae lux, Ca 15
tilina, aut huius caeli spiritus esse iucūdus, cum scias horum esse neminem, qui nesciat te pridie Kal. Ian. Lepido, & Tullo cos. stetisse in comitio cum telo? manum, consulum & principum ciuitatis interficiendorum caussa, parauisse? sceleri, ac furori tuo non mentem aliquam, aut timorem tuum, sed fortunam reip. obstitisse? ac iam illa omitto: neque enim sunt aut obscura, aut non multa postea commissa. Quoties tu me designatum, quoties consulem interficere uoluisti? quot ego tuas petitiones, ita coniectas, ut uitari posse non uiderentur, parua quadam declinatione, &, ut aiunt, corpore effugi? nihil agis, nihil sequeris, nihil moliris, quod mihi latere ualeat in tempore: neque tamen conari, ac uelle desistis. quoties tibi iam, quoties iam extorta est si- 16.

*ca ista de manibus? quoties uero excidit casu ali-
quo, et elapsa est? tamen ea carere diutius nō potes:
quae quidem quibus abs te initiata sacris, ac deuota
sit, nescio, quod eam necesse putas consulis in corpo-
re defigere. nunc uero quae tua est ista uita? sic enim
iam tecum loquar, non ut odio permotus esse uidear,
quo debeo; sed ut misericordia, quae tibi nulla de-
betur. uenisti paullo ante in senatum: quis te ex hac
tanta frequentia, tot ex tuis amicis, ac necessarijs sa-
lutauit? si hoc post hominū memoriam contigit nemi
ni, uocis exspectas cōtumeliā, cum sis grauissimo iudi
cio taciturnitatis oppressus? quid, quod aduentu tuo
ista subsellia uacua facta sunt? quid, quod omnes con
sulares, qui tibi persaepe ad caedem constituti fue-
runt, simul atque assedisti, partem istam subselliorum*
17. *nudam atque inanem reliquerunt? quo tandem ani-
mo hoc tibi ferendum putas? serui mehercle mei si me
isto pacto metuerent, ut te metuunt omnes ciues
tui; domum meam relinquendam putarem: tu tibi ur
bem non arbitraris? &, si me meis ciuibus iniuria su
spectum tam grauiter, atque offensum uiderem; care
re me adspectu ciuium, quam infestis oculis omnium
conspici, mallem: tu cum conscientia scelerum tuo-
rum agnoscas odium omnium iustum, & iamdiu tibi
debitum, dubitas, quorum mentes, sensusq. uulne-
ras, eorum adspectum praesentiamq. uitare? si te pa-
rentes timerent, atque odissent tui, neque eos ulla ra
tione placare posses: ut opinor, ab eorum oculis ali-
quo concederes: nunc te patria, quae communis est o-*

mnium

mnium nostrũ parens, odit, ac metuit, & iamdiu te ni
hil iudicat nisi de parricidio suo cogitare. huius tu ne
que auctoritatem uerebere, neque iudicium seque-
re, neque uim pertimesces? quae tecum Catilina sic 18.
agit, & quodam modo tacita loquitur. Nullum iam
tot annos facinus exstitit, nisi per te, nullum flagitiũ
sine te: tibi uni multorum ciuium neces, tibi uexa-
tio, direptioq. sociorum impunita fuit, ac libera: tu
non solum ad negligendas leges, & quaestiones, ue
rum etiam ad euertendas, perfringendasq. ualuisti.
superiora illa, quamquam ferenda non fuerunt, ta-
men, ut potui, tuli: nunc uero, me totam esse in me
tu propter te unum; quidquid increpuerit, Catili-
nam timeri; nullum uideri contra me consilium ini-
ri posse, quod a tuo scelere abhorreat; non est feren
dum. quamobrem discede, atque hunc mihi timorem
eripe; si uerus, ne opprimar; sin falsus, ut tandem
aliquando timere desinam. Haec si tecum, ut dixi, 19.
patria loquatur, non ne impetrare debeat, etiam si
uim adhibere non possit? Quid, quod tu te ipse in cu
stodiam dedisti? quid, quod uitandae suspicionis caus
sa apud M. Lepidum te habitare uelle dixisti? a quo
non receptus, etiam ad me uenire ausus es, atque, ut
domi meae te asseruarem, rogasti. cum a me quoque
id responsum tulisses, me nullo modo posse iisdem pa
rietibus tuto esse tecum, qui magno in periculo es-
sem, quod iisdem moenibus contineremur: ad Q. Me
tellum praetorẽ uenisti: a quo repudiatus, ad sodalẽ
tuum, uirum optimum, M. Marcellum demigrasti:

quem tu uidelicet & ad custodiendum te diligentissimũ, & ad suspicandum sagacissimum, & ad uindicandum fortissimum fore putasti. Sed quam longe uidetur a carcere, atque a uinculis abesse debere, qui se
20. *ipsum iam dignum custodia iudicauerit? Quae cum ita sint, Catilina; dubitas, si hic morari aequo animo non potes, abire in aliquas terras, & uitam istã, multis supplicijs iustis, debitisq. ereptam, fugae, solitudiniq. mandare? Refer, inquis, ad senatum. id enim postulas: &, si hic ordo placere decreuerit, te ire in exsilium, obtemperaturum te esse dicis. Non referam id, quod abhorret a meis moribus: & tamen faciam, ut intelligas, quid hi de te sentiant. egredere ex urbe, Catilina: libera remp. metu: in exsilium, si hanc uocem exspectas, proficiscere. quid est, Catilina? ecquid attendis, ecquid animaduertis horum silẽtium? patiuntur, tacent: quid exspectas auctoritatem loquentium, quorum uoluntatem tacitorum per*
21. *spicis? at, si hoc idem huic adolescenti optimo, P. Sextio, si fortissimo uiro, M. Marcello dixissem, iam mihi consuli hoc ipso in templo iure optimo senatus uim, et manus intulisset: de te autem, Catilina, cũ quiescunt, probant; cum patiuntur, decernunt; cum tacent, clamant; neque hi solum, quorum tibi auctoritas est uidelicet cara, uita uilissima, sed etiam illi equites R. honestissimi, atque optimi uiri, ceteriq. fortissimi ciues, qui circumstant senatum, quorum tu & frequentiam uidere, & studia perspicere, & uoces paullo ante exaudire potuisti. quorum ego uix abs te iamdiu ma-*

nus

nus ac tela contineo, eosdem facile adducam, ut tes
haec, quae iampridem uastare studes, relinquentē u
que ad portas prosequantur. quamquā quid loquor? 22
te ut ulla res frangat? tu ut umquam te corrigas? tu
ut ullam fugam meditere? tu ullum ut exsilium cogi-
tes? utinam tibi istam mentem dij immortales darēt.
tametsi uideo, si mea uoce perterritus ire in exsilium
animum induxeris, quanta tempestas inuidiae no-
bis, si minus in praesens tempus, recenti memoria
scelerum tuorum, at in posteritatem impendeat. sed
est tanti; dummodo ista tua priuata sit calamitas,
& a reip. periculis seiungatur. sed tu ut uitijs tuis
commoueare, ut legum poenas pertimescas, ut tem-
poribus reip. concedas, non est postulandum. neque e-
nim, Catilina, is es, ut te aut pudor a turpitudine, aut
metus a periculo, aut ratio a furore reuocarit. quam 23
obrem, ut saepe iam dixi, proficiscere: ac, si mihi, ini
mico, ut praedicas, tuo conflare uis inuidiam; recta
perge in exsilium. uix feram sermones hominum, si
id feceris: uix molem istius inuidiae, si in exsilium
ieris iussu consulis, sustinebo. sin autem seruire meae
laudi & gloriae mauis; egredere cum importuna sce
leratorum manu; confer te ad Manlium; concita per
ditos ciues; secerne te a bonis, infer patriae bel-
lum; exsulta impio latrocinio: ut a me non eiectus ad
alienos, sed inuitatus ad tuos isse uidearis. quam- 24
quam quid ego te inuitem, a quo iam sciam esse prae
missos, qui tibi ad forum Aurelium praestolaren-
tur armati? sciam pactam, & constitutam esse cum

pp 4 Manlio

Manlio diem? a quo etiam Aquilam illam argenteã, quam tibi ac tuis omnibus perniciosam esse confido & funestam futuram, cui domi tuae sacrarium scelerum tuorum constitutum fuit, sciam esse praemissam? tu ut illa diutius carere possis? quam uenerari ad caedem proficiscens solebas: a cuius altaribus saepe istam dextram impiam ad necem ciuium transtulisti.
25 ibis tandem aliquando, quo te iampridem tua ista cupiditas effrenata ac furiosa rapiebat. neque enim tibi haec res affert dolorem, sed quandam incredibilem uoluptatem. ad hanc te amentiam natura peperit, uoluntas exercuit, fortuna seruauit. numquam tu non modo otium, sed ne bellum quidem, nisi nefariũ, concupisti: nactus es expeditis, atque ab omni non modo fortuna, uerum etiam spe derelictis conflatam
26 improborum manum. hic tu qua laetitia perfruere, quibus gaudijs exsultabis, quanta uoluptate bacchabere, cum in tanto numero tuorum neque audies uirum bonum quemquam, neque uidebis? ad huius uitae studium meditati sunt illi, qui feruntur, labores tui; iacere humi non modo obsidendum stuprum, uerum etiam ad facinus obeundum; uigilare non solum ad insidiandum somno maritorum, uerum etiam bonis otiosorum. habes, ubi ostentes illam praeclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopiae rerum omnium, quibus te breui tempore confectum esse sen-
27 ties. tantum profeci tum, cum te a consulatu repuli, ut exsul potius tentare, quam consul uexare remp. posses, atque ut id, quod esset a te scelerate susceptũ,

latro-

latrocinium potius. quam bellum, nominaretur?
Nunc ut a me, P. C. quandam prope iustam patriae
querimoniam detester, ac deprecer, percipite, quae-
so, diligenter quae dicam, & ea penitus animis ue-
stris mentibusq. mandate. etenim, si mecum patria,
quae mihi uita mea multo est carior, si cũcta Italia,
si omnis resp. loquatur, M. Tulli, quid agis? tu ne eum,
quem esse hostem comperisti, quem ducem belli futu-
rum uides, quem exspectari imperatorem in castra
hostium sentis, auctorem sceleris, principem coniu-
rationis, euocatorem seruorum, & ciuium perdito-
rum, exire patieris; ut abs te non emissus ex urbe,
sed immissus in urbem esse uideatur? non ne hunc in
uincula duci, non ad mortem rapi, non summo sup-
plicio mactari imperabis? quid tandem impedit te? 28.
mos ne maiorum? at persaepe etiam priuati in hac
rep. perniciosos ciues morte multarũt. an leges, quae
de ciuium R. supplicio rogatae sunt? at numquam in
hac urbe ij, qui a rep. defecerunt, ciuium iura te-
nuerunt. an inuidiam posteritatis times? praecla-
ram uero populo R. refers gratiam, qui te, hominem
per te cognitũ, nulla commendatione maiorum, tam
mature ad summum imperium per omnes honorum
gradus extulit, si, propter inuidiam, aut alicuius pe
riculi metum, salutem ciuium tuorum negligis. sed, si 29.
quis est inuidiae metus, non est uehementius seueri-
tatis, ac fortitudinis inuidia, quam inertiae, ac ne-
quitiae pertimescenda. an, cum bello uastabitur Ita
lia, uexabuntur urbes, tecta ardebunt, tum te non

existimas

existimas inuidiae incendio conflagraturum? His ego sanctissimis reip. uocibus, & eorum hominum, qui idem sentiunt, mentibus pauca respondebo. Ego, si hoc optimum factu iudicarem, P. C. Catilinam morte multari, unius usuram horae gladiatori isti ad uiuendum non dedissem. etenim si summi uiri, & clarissimi ciues Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, & superiorum complurium sanguine non modo se non contaminarunt, sed etiam honestarunt: uerendum certe mihi non erat, ne quid, hoc parricida ciuium interfecto, inuidiae mihi in posteritatem redundaret. quod si ea maxime impenderet; tamen hoc animo semper fui, ut inuidiam uirtute partam, gloriam, non inuidiam putarem. quamquam nonnulli sunt in hoc ordine, qui aut ea, quae imminent, non uideant; aut ea, quae uident, dissimulent: qui spem Catilinae mollibus sententijs aluerunt, coniurationemq. nascentem non credendo corroborauerunt: quorum auctoritatem secuti multi nõ solum improbi, uerum etiam imperiti, si in hunc animaduertissem, crudeliter, & regie factum esse dicerent. nunc intelligo, si iste, quo intendit, in Manliana castra peruenerit, neminem tam stultum fore, qui non uideat coniurationem esse factam; neminem tam improbum, qui non fateatur: hoc autem uno interfecto, intelligo hanc reip. pestem paullisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. quod si se eiecerit, secumq. suos eduxerit, & eodem ceteros undique collectus naufragos aggregauerit: exstinguetur, atque delebitur

bitur

bitur non modo haec tam adulta reip. pestis, uerum etiam stirps, ac semen malorum hominum. etenim diu iam, P. C. in his periculis coniurationis, insidijsq. uersamur: sed nescio quo pacto omnium scelerum, ac ueteris furoris, & audaciae maturitas in nostri consulatus tempus erupit. quod si ex tanto latrocinio iste unus tolletur; uidebimur fortasse ad breue quoddam tempus cura, & metu esse releuati; periculum autem residebit, & erit inclusum penitus in uenis, atque in uisceribus reip. ut saepe homines aegri, morbo graui, cum aestu febriq. iactantur, si aquam gelidam biberint, primo releuari uidentur, deinde multo grauius uehemẽtiusq. afflictantur: sic hic morbus, qui est in republica, releuatus istius poena uehementius uiuis reliquis ingrauescet. Quare, P. C. secedant improbi; secernant se a bonis; unum in locum congregentur; muro denique, id quod saepe iam dixi, secernantur a nobis; desinant insidiari domi suae consuli, circumstare tribunal praetoris urbani, obsidere cum gladijs curiam, malleolos, & faces ad incendendam urbem comparare: sit denique inscriptum in fronte uniuscuiusque ciuis, quid de rep. sentiat. Polliceor hoc uobis, P. C. tantam in nobis consulibus fore diligentiam, tantam in uobis auctoritatem, tantam in equitibus R. uirtutem, tantam in omnibus bonis consensionem, ut Catilinae profectione omnia patefacta, illustrata, oppressa, uindicata esse uideatis. Hisce ominibus, Catilina, cum reip. salute, & cum tua peste, ac pernicie, cumq. eorum exitio, qui se tecum

omni

omni scelere, parricidioq. iunxerunt, proficiscere ad impium bellum, ac nefarium. Tum tu, Iuppiter, qui ijsdem, quibus haec urbs, auspicijs a Romulo es constitutus, quem Statorem huius urbis, atque imperij uere nominamus, hunc, & huius socios a tuis aris, ceterisq. templis, a tectis urbis, ac moenibus, a uita, fortunisq. ciuium omnium arcebis; & omnes inimicos bonorum, hostes patriae, latrones Italiae, scelerum foedere inter se, ac nefaria societate coniunctos, aeternis supplicijs uiuos, mortuosq. mactabis.

IN. L. CATILINAM AD. QVIRITES ORATIO. XX

TANDEM aliquando, Quirites, L. Catilinam, furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patriae nefarie molientem, & uobis atque huic urbi ferrum, flammamq. minitantem, ex urbe uel eiecimus, uel emisimus, uel ipsum egredietem urbe prosecuti sumus: abijt, excessit, euasit, erupit. nulla iam pernicies a monstro illo atque prodigio moenibus ipsis intra moenia comparabitur. atque hunc quidem unum belli domestici ducem sine controuersia uicimus: non iam inter latera nostra sica illa uersabitur: non in campo, non in foro, non in curia, non denique intra domesticos parietes pertimescemus. loco ille motus est, cum est ex urbe depulsus: palam iam cum hoste, nullo impediente, bellum iustū geremus. sine dubio perdidimus hominem, magnificeq. uicimus, cum illum ex occultis insidijs in apertum latrocinium coniecimus. quod uero non cruentum mucronem, ut uoluit, extulit; quod uiuis nobis egressus est; quod ei ferrum de manibus extorsimus; quod incolumes ciues, quod stantem urbem reliquit; quanto tandem illum maerore afflictum esse, & profligatum putatis? iacet ille nunc prostratus, Quirites, & se perculsum, atque abiectum esse sentit, & retorquet oculos

los profecto saepe ad hanc urbem, quam ex suis faucibus ereptam esse luget. quae quidem laetari mihi uidetur, quod tantam pestem euomuerit, forasq. proiecerit. at, si quis est talis, quales esse omnes oportebat, qui in hoc ipso, in quo exsultat, & triumphat oratio mea, me uehementer accuset, quod tam capitalem hostem non comprehenderim potius, quam emiserim: non est ista mea culpa, Quirites, sed temporum. interfectum esse L. Catilinam, & grauissimo supplicio affectum iampridem oportebat; idq. a me & mos maiorum, & huius imperij seueritas, & resp. postulabat: sed quam multos fuisse putatis, qui, quae ego deferrem, non crederent? quam multos, qui propter stultitiam non putarent? quam multos, qui etiam defenderent? quam multos, qui propter improbitatem fauerent? acsi, sublato illo, depelli a uobis omne periculum iudicarem; iampridem ego L. Catilinam non modo inuidiae meae, uerum etiam uitae periculo sustulissem. sed, cum uiderem, ne uobis quidem omnibus re etiam probata, si illum, ut erat meritus, morte multassem, fore, ut eius socios inuidia oppressus persequi non possem; rem huc deduxi, ut tum palam pugnare possetis, cum hostem aperte uideretis. quem quidem ego hostem, Quirites, quam uehementer foris esse timendum putem, licet hinc intelligatis, quod illud etiam moleste fero, quod ex urbe parum comitatus exierit. utinam ille omnes secum suas copias eduxisset. Tongilium mihi eduxit, quem amare in praetexta coeperat; Publicium, & Munatium

natium, quorum aes alienum contractum in popinam nullum reip. motum afferre poterat, reliquit. quos uiros, quanto alieno aere, quam ualentes, quam nobiles, uos uidetis. itaque ego illum exercitum, & Gallicanis legionibus, & hoc delectu, quem in agro Piceno, & Gallico Q. Metellus habuit, & his copijs, quae a nobis quotidie comparantur, magnopere contemno, collectum ex senibus desperatis, ex agresti luxuria, ex rusticis decoctoribus, ex ijs, qui uadimonia deserere, quam illum exercitum, maluerunt: quibus ego non modo si aciem exercitus nostri, uerum etiam si edictum praetoris ostendero, concident. hos, quos uideo uolitare in foro, quos stare ad curiam, quos etiam in senatum uenire, qui nitent unguentis, qui fulgent purpura, mallem secum suos milites eduxisset: qui si hic permanent, mementote non tam exercitum illum esse nobis, quam hos, qui exercitum deseruerunt, pertimescendos. atque etiam hoc magis sunt timendi, quod, quid cogitent, me scire sentiunt, neque tamen permouentur. uideo, cui Apulia sit attributa, qui habeat Etruriam, qui agrum Picenum, qui Gallicum, qui sibi has urbanas insidias caedis, atque incendiorum depoposcerit. omnia superioris noctis consilia ad me perlata esse sentiunt: patefeci in senatu hesterno die: Catilina ipse pertimuit, profugit: hi quid exspectant? nae illi uehementer errant, si illam meam pristinam lenitatem perpetuam sperant futuram. quod exspectaui, iam sum assecutus, ut uos omnes factam esse aperte coniurationem cõtra remp.

uideretis.

uideretis. nisi uero si quis est, qui Catilinae similes cum Catilina sentire non putet. non est iam lenitati locus: seueritatem res ipsa flagitat. unum etiam nunc concedam: exeant, proficiscantur, ne patiantur desiderio sui Catilinam miserum tabescere: demonstrabo iter: Aurelia uia profectus est: si accelerare uolent, ad uesperam consequentur. O fortunatam resp. siquidem hanc sentinam huius urbis eiecerit. uno mehercule Catilina exhausto, releuata mihi, & recreata resp. uidetur. quid enim mali, aut sceleris fingi, aut excogitari potest, quod non ille conceperit? quis tota Italia ueneficus, quis gladiator, quis latro, quis sicarius, quis parricida, quis testamētorum subiector, quis circumscriptor, quis ganeo, quis nepos, quis adulter, quae mulier infamis, quis corruptor iuuentutis, quis corruptus, quis perditus inueniri potest, qui se cum Catilina non familiarissime uixisse fateatur? quae caedes per hosce annos sine illo facta est? quod nefarium stuprum non per illum? iam uero quae tanta in ullo umquam homine iuuentutis illecebra fuit, quanta in illo? qui alios ipse amabat turpissime, aliorum amori flagitiosissime seruiebat: aliis fructus libidinum, aliis mortem parentum non modo impellendo, uerum etiam adiuuando pollicebatur. nunc uero quam subito non solum ex urbe, uerum etiam ex agris ingentem numerum perditorum hominum collegerat? nemo non modo Romae, sed nec ullo in angulo totius Italiae oppressus aere alieno fuit, quem non ad hoc incredibile sceleris foedus

adsciuerit.

adsciuerit. atque, ut eius diuersa studia in dissimili ratione perspicere possitis; nemo est in ludo gladiatorio paullo ad facinus audacior, qui se non intimum Catilinae esse fateatur; nemo in scena leuior, & nequior, qui se non eiusdem prope sodalem fuisse commemoret. atque idem tamen, stuprorum, & scelerum exercitatione assuefactus, frigore, & fame, & siti, ac uigilijs perferendis, fortis ab istis praedicabatur, cũ industriae subsidia, atque instrumenta uirtutis in libidine, audaciaq. consumeret. hunc uero si sui fuerint comites secuti, si ex urbe exierint, desperatorum hominum flagitiosi greges: o nos beatos, o remp. fortunatam, o praeclaram laudem consulatus mei. non enim iam sunt mediocres hominum libidines, non humanae audaciae, ac tolerandae: nihil cogitant, nisi caedem, nisi incendia, nisi rapinas: patrimonia sua profuderunt, fortunas suas abligurrierunt: res eos iampridem, fides deficere nuper coepit: eadem tamen illa, quae erat in abundantia, libido permanet. quod si in uino, & alea comessationes solum, & scorta quaererent; essent illi quidem desperandi, sed tamen essent ferendi: hoc uero quis ferre possit, inertes homines fortissimis uiris insidiari, stultissimos prudentissimis, ebrios sobrijs, dormientes uigilãtibus? qui mihi accubantes in conuiuijs, complexi mulieres impudicas, uino languidi, confecti cibo, sertis redimiti, unguentis obliti, debilitati stupris, eructant sermonibus suis caedem bonorum, atque urbis incendia. quibus ego confido impendere fa-

tum aliquod, & poenas iamdiu improbitati, nequitiae, sceleri, libidini debitas aut instare iam plane, aut certe iam appropinquare. quos si meus consulatus, quoniam sanare non potest, sustulerit: non breue nescio quod tempus, sed multa saecula propagarit reip. nulla est enim natio, quam pertimescamus; nullus rex, qui bellum populo R. inferre possit: omnia sunt externa, unius uirtute, terra, mariq. pacata: domesticum bellum manet: intus insidiae sunt: intus inclusum periculum est: intus est hostis: cum luxuria nobis, cum amentia, cum scelere certandum est. huic ego me bello ducem profiteor, Quirites: suscipio inimicitias hominum perditorum. quae sanari potuerunt, quacumque ratione sanabo: quae resecanda erunt, non patiar ad perniciem ciuitatis manare. proinde aut exeant, aut quiescant, aut, si & in urbe, & in eadem mente permanent, ea, quae merentur, exspectent. At etiam sunt, Quirites, qui dicant a me in exsilium eiectum esse Catilinam. quod ego si uerbo assequi possem, istos ipsos eijcerem, qui haec loquuntur. homo enim uidelicet timidus, & permodestus uocem consulis ferre non potuit: simul atque ire in exsilium iussus est, paruit, quieuit. Hesterno die cum domi meae paene interfectus essem, senatum in aedem Iouis Statoris uocaui, rem omnem ad patres conscriptos detuli. quo cum Catilina uenisset, quis eum senator appellauit? quis salutauit? quis denique ita adspexit ut perditum ciuem, ac non potius ut importunissimum hostem? quin etiam

iã principes eius ordinis partem illam subselliorum, ad quam ille accesserat, nudam, atque inanem reliquerunt. hic ego uehemens ille consul, qui uerbo ciues in exsilium eijcio, quaesiui a Catilina, an nocturno conuentu apud M. Laecam fuisset, nec ne. cum ille, homo audacissimus, conscientia conuictus primo reticuisset; patefeci cetera: quid ea nocte egisset, quid in proximam constituisset, quemadmodum esset ei ratio totius belli descripta, edocui. cum haesitaret, cum cunctaretur, quaesiui, quid dubitaret proficisci eo, quo iampridem pararat, cum arma, cum secures, cum fasces, cum tubas, cum signa militaria, cum Aquilam illam argenteam, cui ille etiam sacrarium scelerum domi suae fecerat, scirem esse praemissam. in exsilium eijciebam, quem iam ingressum in bellum esse uidebam? etenim, credo, iste centurio, qui in agro Faesulano castra posuit, bellum populo R. suo nomine indixit; & illa castra nunc non Catilinam ducem exspectant; & ille, eiectus in exsilium, se Massiliam, ut aiunt, non in haec castra conferet. O condicionem miseram non modo administrandae, uerum etiam conseruandae rep. nunc si L. Catilina, consilijs, laboribus, periculis meis circumclusus, ac debilitatus, subito pertimuerit, sententiam mutauerit, deseruerit suos, consilium belli faciundi abiecerit, ex hoc cursu sceleris, et belli iter ad fugam, atque in exsilium conuerterit: non ille a me spoliatus armis audaciae, non obstupefactus, ac perterritus mea diligentia, non de spe, conatuq. depulsus, sed inde-

mnatus, innocens in exsilium eiectus a consule ui, & minis esse dicetur: & erunt, qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed miserum, me non diligentissimum consulē, sed crudelissimum tyrannum existimari uelint. Est mihi tanti, Quirites, huius inuidiae falsae, atque iniquae tempestatem subire, dummodo a uobis huius horribilis belli, ac nefarij periculum depellatur. dicatur sane eiectus esse a me, dummodo eat in exsilium: sed, mihi credite, non est iturus. numquam ego a dijs immortalibus optabo, Quirites, inuidiae meae leuandae caussa, ut L. Catilinam ducere exercitum hostium, atque in armis uolitare audiatis: sed triduo tamen audietis: multoq. magis illud timeo, ne mihi sit inuidiosum aliquando, quod illum emiserim potius, quam quod eiecerim. sed, cum sint homines, qui illum, cum profectus sit, eiectum esse dicant: ijdem, si interfectus esset, quid dicerent? quamquam isti, qui Catilinam Massiliam ire dictitant, non tam hoc queruntur, quam uerentur. nemo est istorū tam misericors, qui illum non ad Manlium, quam ad Massilienses ire malit. ille autem si mehercules hoc, quod agit, numquam ante cogitasset, tamen latrocinātem se interfici mallet, quam exsulem uiuere. nunc uero, cum ei nihil adhuc praeter ipsius uoluntatem, cōgitationemq. acciderit, nisi quod uiuis nobis Roma profectus est: optemus potius, ut eat in exsiliū, quam queramur. Sed cur tamdiu de uno hoste loquimur; & de eo hoste, qui iam fatetur se eße hostem; & quem, quia, quod semper uolui, murus interest,

tereſt, non timeo de iis, qui diſſimulant, qui Romae remanent, qui nobiſcum ſunt, nihil dicimus? quos quidem ego, ſi ullo modo fieri poſſet, non tam ulciſci ſtudeo, quam ſanare, & ipſos placare reip. neque, id quare fieri non poſſit, ſi me audire uoluerint, intelligo. exponam enim uobis, Quirites, ex quibus generibus hominum iſtae copiae comparentur: deinde ſingulis medicinam conſilii, atque orationis meae, ſi quam potero, afferam. Vnum genus eſt eorum, qui magno in aere alieno maiores etiam poſſeſſiones habent; quarum amore adducti diſſolui nullo modo poſſunt. horum hominum ſpecies eſt honeſtiſſima: ſunt enim locupletes: uoluntas uero, & cauſſa impudentiſſima. tu agris, tu aedificiis, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus & copioſus ſis, & dubites aliquid de poſſeſſione detrahere, ac fidem acquirere? quid enim exſpectas? bellum? quid? ergo in uaſtatione omnium tuas poſſeſſiones ſacroſanctas futuras putas? an tabulas nouas? errant, qui iſtas a Catilina exſpectant: meo beneficio tabulae nouae proferentur, uerum auctionariae. neque enim iſti, qui poſſeſſiones habent, alia ratione ulla ſalui eſſe poſſunt. quod ſi maturius facere uoluiſſent, neque, id quod ſtultiſſimum eſt, certare cum uſuris fructibus praediorum: locupletioribus iis, & melioribus ciuibus uteremur. ſed hoſce homines minime puto pertimeſcendos: quod aut deduci de ſententia poſſunt; aut, ſi permanebunt, magis mihi uidentur uota facturi contra remp. quam arma laturi. Alterum genus

est eorum, qui quamquam premuntur aere alieno, dominationem tamen exspectant, rerum potiri uolunt, honores, quos quieta rep. desperant, perturbata consequi se posse arbitrantur. quibus hoc praecipiendum uidetur: unum scilicet & idem, quod ceteris omnibus, ut desperent se id, quod conantur, consequi posse: primum omnium, me ipsum uigilare, adesse, prouidere reip. deinde magnos animos esse in bonis uiris, magnam concordiam, maximam multitudinem, magnas praeterea copias militum: deos denique immortales huic inuicto populo, clarissimo imperio, pulcherrimae urbi contra tantam uim sceleris praesentis auxilium esse laturos. quod si iam sint id, quod cũ summo furore cupiunt, adepti: num illi in cinere urbis, & sanguine ciuium, quae mente conscelerata, ac nefaria concupierunt, se consules, aut dictatores, aut etiam reges sperant futuros? non uident se cupere id, quod si adepti fuerint, fugitiuo alicui, aut gladiatori concedi sit necesse? Tertium genus est aetate iam effetum, sed tamen exercitatione robustum: quo ex genere iste est Manlius, cui nunc Catilina successit. hi sunt omnes ex ĳs colonĳs, quas Sylla constituit: quas ego uniuersas ciuium esse optimorum, & fortissimorum uirorum sentio: sed tamen hi sunt coloni, qui se insperatis, repentinisq. pecunĳs sumptuosius, insolentiusq. iactarunt: hi dum aedificant tamquam beati, dum praedĳs lectis, familĳs magnis, conuiuĳs apparatis delectantur. in tantum aes alienum inciderunt, ut, si salui esse uelint, Sylla sit

ijs ab inferis excitandus. qui etiam nonnullos agrestes, homines tenues, atque egentes, in eandem illam spem rapinarum ueterum impulerunt. quos ego utrosque, Quirites, in eodem genere praedatorum, direptorumq. pono. sed eos hoc moneo: desinant furere, & proscriptiones, & dictaturas cogitare. tantus enim illorum temporum dolor inustus est ciuitati, ut iã ista non modo homines, sed ne pecudes quidem mihi passurae esse uideantur. Quartum genus est sane uarium, & mixtum, & turbulentum: qui iampridem premuntur: qui numquam emergent: qui partim inertia, partim male gerendo negotio, partim etiam sumptibus in uetere aere alieno uacillant: qui uadimonijs, iudicijs, proscriptionibus bonorum defatigati, permulti & ex urbe, & ex agris se in illa castra conferre dicuntur. hosce ego non tam milites acres, quam infitiatores lentos esse arbitror. qui homines primum, si stare non possunt, corruant, sed ita, ut non modo ciuitas, sed ne uicini quidem proximi sentiant. nam illud non intelligo, quamobrem, si uiuere honeste non possunt, perire turpiter uelint; aut cur, minore dolore perituros se cum multis, quam si soli pereant, arbitrentur. Quinctum genus est parricidarum, sicariorum, denique omnium facinorosorum: quos ego a Catilina non reuoco. nam neque diuelli ab eo possunt; & pereant sane in latrocinio, quoniam sunt ita multi, ut eos carcer capere non possit. Postremum autem genus est non solum numero, uerum etiam gene-

re ipso, atque uita, quod proprium est Catilinae, de eius delectu, immo uero de complexu eius, ac sinu, quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos uidetis, manicatis, & talaribus tunicis, uelis amictos, non togis: quorum omnis industria uitae, & uigilandi labor in antelucanis cenis expromitur. in his gregibus omnes aleatores, omnes adulteri, omnes impuri, impudiciq. uersantur. hi pueri tam lepidi, ac delicati, non solum amare, & amari, neque cantare, & saltare, sed etiam sicas uibrare, & spargere uenena didicerunt: qui nisi exeunt, nisi pereunt; etiam si Catilina perierit, scitote hoc in rep. seminarium Catilinarium futurum. uerumtamen quid sibi isti miseri uolunt? num suas secum mulierculas sunt in castra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt, his praesertim iam noctibus? quo autem pacto illi Apenninum, atque illas pruinas, ac niuos perferent? nisi iccirco se facilius hiemem toleraturos putant, quod in conuiuijs nudi saltare didicerunt. o bellum magnopere pertimescendum, cum hanc sit habiturus Catilina scortatorum cohortem praetoriam. Instruite nunc, Quirites, contra has tam praeclaras Catilinae copias uestra praesidia, uestrosq. exercitus: & primum gladiatori illi confecto, & saucio consules, imperatoresq. uestros opponite: deinde contra illam naufragorum eiectam, ac debilitatam manum florem totius Italiae, ac robur educite: iam uero urbes coloniarum, ac municipiorum respondebunt Catilinae tumu

lis

lis ſilueſtribus. neque uero ceteras copias, ornamenta, praeſidia ueſtra cum illius latronis inopia, atque egeſtate debeo conferre. ſed ſi, omiſſis his rebus omnibus, quibus nos ſuppeditamus, eget ille, ſenatu, equitibus R. populo, urbe, aerario, uectigalibus, cuncta Italia, prouincijs omnibus, exteris nationibus, ſi, inquam, his rebus omiſſis, ipſas cauſſas, quae inter ſe confligunt, contendere uelimus: ex eo ipſo, quam ualde illi iaceant, intelligere poſſumus. ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc ſtuprum; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc ſcelus; hinc conſtantia, illinc furor; hinc honeſtas, illinc turpitudo; hinc continentia, illinc libido: hinc denique aequitas, temperantia, fortitudo, prudētia, uirtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignauia, cum temeritate, cum uitijs omnibus: poſtremo copiae cum egeſtate, bona ratio cum perdita, mens ſana cum amentia, bona denique ſpes cum omnium rerum deſperatione confligit. in huiuſmodi certamine, ac proelio nonne etiamſi hominum ſtudia deficiant, dij ipſi immortales cogent ab his praeclariſſimis uirtutibus tot, et tanta uitia ſuperari? Quae cum ita ſint, Quirites; uos, quemadmodum iā ante, ueſtra tecta cuſtodijs, uigilijsq. defendite; mihi, ut urbi ſine ueſtro motu, ac ſine ullo tumultu ſatis eſſet praeſidij, cōſultū, ac prouiſum eſt. coloni omnes. municipesq. ueſtri, certiores a me facti de hac nocturna excurſione Catilinae, facile urbes ſuas, finesq. defendent: gladiatores, quam ſibi ille maximam

mam

mam manum, & certiſſimam fore putauit, quamquam meliore animo ſunt, quam pars patriciorum, poteſtate tamen in ueſtra continebuntur: Q. Metellus, quem ego, proſpiciens hoc, in agrum Gallicanum, Picenumq. praemiſi, aut opprimet hominem, aut omnes eius motus, conatusq. prohibebit: reliquis autem de rebus conſtituendis, maturandis, agendis iam ad ſenatum referemus, quem uocari uidetis. Nunc illos, qui in urbe remanſerunt, atque adeo qui contra urbis ſalutem omniumq. ueſtrum in urbe a Catilina relicti ſunt, quamquam ſunt hoſtes, tamen, quia nati ſunt ciues, monitos etiam atque etiam uolo. mea lenitas adhuc ſi cui ſolutior uiſa eſt, hoc exſpectauit, ut id, quod latebat, erumperet. quod reliquum eſt, iam non poſſum obliuiſci, meam hanc eſſe patriam, me horum eſſe conſulē; mihi aut cum his uiuendum, aut pro his eſſe moriendū. nullus eſt portae cuſtos, nullus inſidiator uiae: ſi qui exire uolunt, conſulere ſibi poſſunt: qui uero in urbe ſe commouerit, cuius ego non modo factum, ſed inceptum ullum, conatum ue contra patriam deprehendero, ſentiet in hac urbe eſſe cōſules uigilantes, eſſe egregios magiſtratus, eſſe fortem ſenatum, eſſe arma, eſſe carcerem, quem uindicem nefariorum ac manifeſtorum ſcelerum maiores noſtri eſſe uoluerunt. atque haec omnia ſic agentur, Quirites, ut res maximae minimo motu, pericula ſumma nullo tumultu, bellum inteſtinum, ac domeſticum, poſt hominum memoriam crudeliſſimum, & maximū, me uno togato duce, & imperatore ſedetur. quod

ego sic administrabo, Quirites, ut, si ullo modo fieri poterit, ne improbus quidem quisquam in hac urbe poenã sui sceleris sufferat. sed si uis manifestac audaciae, si impẽdens patriae periculum me necessario de hac animi lenitate deduxerint: illud profecto perficiam, quod in tanto, & tam insidioso bello uix optandum uidetur, ut neque bonus quisquam intereat, paucorumq. poena uos omnes salui esse possitis. quae quidem ego neque mea prudentia, neque humanis consilijs fretus polliceor uobis, Quirites, sed multis, & non dubijs deorum immortalium significationibus: quibus ego ducibus in hanc spem, sententiamq. sum ingressus: qui iam non procul, ut quondam solebant, ab extero hoste, atque longinquo, sed hic praesentes suo numine, atque auxilio sua templa, atque urbis tecta defendunt: quos uos, Quirites, precari, uenerari, atque implorare debetis, ut, quam urbẽ pulcherrimam, florentissimam, potentissimamq. esse uoluerunt, hanc, omnibus hostium copijs terra, mariq. superatis, a perditissimorum ciuium nefario scelere defendant.

IN . L . CATILINAM AD . QVIRITES ORATIO . XXI

R EMP. *Quirites, uitamq. omnium ue-ſtrum, bona, fortunas, coniuges, libe-roſq. ueſtros, atque hoc domicilium cla-riſſimi imperij, fortunatiſſimam pulcher-rimamq. urbem, hodierno die, deorum immorta-lium ſummo erga uos amore, laboribus, conſilijs, periculis meis, ex flamma, atque ferro, ac paene ex faucibus fati ereptam, & uobis conſeruatam, ac re-ſtitutam uidetis. & ſi non minus nobis iucundi, atque illuſtres ſunt ij dies, quibus cōſeruamur, quam illi, qui bus naſcimur; quod ſalutis certa laetitia eſt, naſcen-di incerta condicio; & quod ſine ſenſu naſcimur, cum uoluptate conſeruamur: profecto, quoniam illum, qui hanc urbem condidit, ad deos immortales beneuolen tia, famaq. ſuſtulimus; eſſe apud uos, poſteroſq. ue-ſtros in honore debebit is, qui eandem hanc urbem conditam, amplificatāq. ſeruauit. nam toti urbi, tem-plis, delubris, tectis omnibus ac moenibus ſubiectos prope iam ignes circumdatoſq. reſtinximus; ijdemq. gladios in remp. diſtrictos retudimus; mucroneſq. eo-rum a iugulis ueſtris reiecimus. quae quoniam in ſenatu illuſtrata, patefacta, comperta ſunt per me: uobis iam exponam breuiter, Quirites: ut, & quanta, & quam manifeſta, & qua ratione inueſtiga*

ta,

ta, & comprehensa sint, uos, qui & ignoratis, & exspectatis, scire possitis. Principio, *ut Catilina paucis ante diebus erupit ex urbe, cũ sceleris sui socios, & huiusce nefarij belli acerrimos duces Romae reliquisset; semper uigilaui, & prouidi, Quirites, quemadmodum in tantis, & tam absconditis insidijs salui esse possemus. nam tum, cum ex urbe Catilinam eijciebam, (non enim iam uereor huius uerbi inuidiam, cum illa magis sit timẽda, quod uiuus egressus est) sed tum, cum illum exterminari uolebam; aut reliquam coniuratorum manum simul exituram, aut eos, qui remansissent, infirmos sine illo ac debiles fore putabam. atque ego, ut uidi, quos maximo furore, & scelere esse inflammatos sciebam, eos esse nobiscum, & Romae remansisse; in eo omnes dies noctesq. consumpsi, ut, quid agerẽt, quid molirentur, sentirem, ac uiderem: ut, quoniam auribus uestris, propter incredibilem magnitudinem sceleris, minorem fidem faceret oratio mea, rem ita comprehenderem, ut tum demum animis saluti uestrae prouideretis, cum oculis maleficium ipsum uideretis. itaque, ut comperi legatos Allobrogum, belli transalpini, & tumultus Gallici excitandi caussa, a P. Lentulo esse solicitatos, eosq. in Galliam ad suos ciues, eodem itinere cum litteris, mandatisq. ad Catilinam esse missos, comitemq. ijs adiunctum Vulturcium, atque huic datas esse ad Catilinam litteras: facultatem mihi oblatam putaui, ut, quod erat difficillimum, quodq. ego semper optabam a dijs immortalibus, tota res non solum*

a me,

a me, ſed etiam a ſenatu, & a uobis manifeſtè deprehenderetur. itaque heſterno die L. Flaccum, & C. Pontinium, praetores, fortiſſimos, atque amantiſſimos reip. uiros, ad me uocaui: rem omnem expoſui: quid fieri placeret, oſtendi. illi autem, qui omnia de rep. praeclara atque egregia ſentirent, ſine recuſatione, ac ſine ulla mora negotium ſuſceperunt; &, cum adueſperaſceret, occulte ad pontem Muluium peruenerũt; atque ibi in proximis uillis ita bipartiti fuerunt, ut Tiberis inter eos & pons intereſſet. eodem autem & ipſi ſine cuiuſquam ſuſpicione multos fortes uiros eduxerunt: & ego de praefectura Reatina complures delectos adoleſcentes, quorum opera utor aſſidue in reip. praeſidio, cum gladijs miſeram. interim, tertia fere uigilia exacta, cum iam pontem cum magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent, unaq. Vulturcius: fit in eos impetus: educuntur & ab illis gladij, & a noſtris. res erat praetoribus nota ſolis, ignorabatur a ceteris. tum interuentu Pontinij, atque Flacci pugna, quae erat commiſſa, ſedatur: litterae, quaecumque erant in eo comitatu, integris ſignis, praetoribus traduntur: ipſi comprehenſi ad me, cum iam diluceſceret, deducuntur. atque horum omnium ſcelerum improbiſſimum machinatorem Cimbrum Gabinium ſtatim ad me, nihil dum ſuſpicantem, uocaui: deinde item accerſitur L. Statilius, & poſt eum Cethegus: tardiſſime autem Lentulus uenit, credo, quod in litteris dandis praeter conſuetudinem proxima nocte uigilarat.

gilarat. cum summis ac clarissimis huius ciuitatis, qui, audita re, frequentes ad me mane conuenerant, litteras a me prius aperiri, quam ad senatum referrem, placeret, ne, si nihil esset inuentum, temere a me tantus tumultus iniectus ciuitati uideretur: negaui me esse facturum, ut de periculo publico non ad consilium publicum rem integram deferrem. etenim, Quirites, etiam si ea, quae erant ad me delata, reperta non essent; tamen ego non arbitrabar in tantis reip. periculis esse mihi nimiam diligentiam pertimescendam. Senatum frequentem celeriter, ut uidistis, coegi; atque interea statim, admonitu Allobrogum, C. Sulpicium, praetorem, fortem uirum, misi, qui ex aedibus Cethegi, si quid telorum esset, efferret. ex quibus ille maximum sicarum numerum, & gladiorum extulit. introduxi Vulturcium sine Gallis: fidem ei publicam iussu senatus dedi: hortatus sum, ut ea, quae sciret, sine timore indicaret. tum ille, cum uix se ex magno timore recepisset, dixit, a P. Lentulo se habere ad Catilinam mandata, & litteras, ut seruorum praesidio uteretur, & ad urbem quamprimum cum exercitu accederet: id autem eo consilio, ut, cum urbem omnibus ex partibus, quemadmodum descriptum, distributumq. erat, incendissent, caedemq. infinitam ciuium fecissent, praesto esset ille, qui & fugientes exciperet, & se cum his urbanis ducibus coniungeret. Introducti autem Galli, iusiurandum sibi, & litteras a P. Lentulo, Cethego, Statilio ad suam gentem datas esse dixerũt,

atque

atque ita sibi ab his, & a L. Cassio esse praescriptum, ut equitatum in Italiam quamprimum mitterent, pedestres sibi copias non defuturas: Lentulum autem sibi confirmasse, ex libris sibyllinis, aruspicumq. responsis se esse tertium illum Cornelium, ad quem regnum huius urbis, atque imperium peruenire esset necesse: Cinnam ante se, & Syllam fuisse: eundemq. dixisse, fatalem hunc esse annum ad interitum huius urbis, atque imperij, qui esset decimus annus post uirginum absolutionem, post Capitolij autem incensionem uigesimus. Hanc autem Cethego cum ceteris controuersiam fuisse dixerunt, quod Lentulo, & ceteris Saturnalibus caedem fieri, atque urbem incendi placeret, Cethego nimium id longum uideretur. Ac, ne longum sit, Quirites, tabellas proferri iussimus, quae a quoque dicebantur datae. primum ostendimus Cethego: signum cognouit. nos linum incidimus, legimus. erat scriptum ipsius manu Allobrogum senatui, & populo, sese, quae eorum legatis confirmasset, esse facturum: orare, ut item illi facerent, quae sibi legati eorum recepissent. tum Cethegus, qui paullo ante aliquid tamen de gladijs, ac sicis, quae apud ipsum erant deprehensae, respondisset, dixissetq. se semper bonorum ferramentorum studiosum fuisse, recitatis litteris, debilitatus, atque abiectus, conscientia conuictus repente conticuit. Introductus est Statilius: cognouit & signum, & manum suam. recitatae sunt tabellae in eandem fere sententiam: confessus est. Tum ostendit tabellas

Lentulo, & quaesiui, cognosceret ne signum: annuit. est uero, inquam, signum notum, imago aui tui, clarissimi uiri, qui amauit unice patriam, & ciues suos; quae quidem te a tanto scelere etiam muta reuocare debuit. Leguntur eadem ratione ad senatum Allobrogum populumq. litterae. si quid de his rebus dicere uellet, feci potestatem. atque ille quidem primo negauit: post autem aliquanto, toto iam indicio exposito, atque edito, surrexit: quaesiuit a Gallis, quid sibi esset cum ijs, quamobrem domum suam uenissent; itemq. a Vulturcio. qui cum illi breuiter constanterq. respondissent, per quem ad eum, quotiesq. uenissent; quaesissentq. ab eo, nihil ne secum esset de libris sibyllinis locutus: tum subito ille scelere demens, quanta uis conscientiae esset, ostendit: nam, cum id posset infitiari, repente praeter opinionem omnium confessus est. ita eum non modo ingenium illud, et dicendi exercitatio, qua semper ualuit, sed etiam, propter uim sceleris manifesti, atque deprehensi, impudentia, qua superabat omnes, improbitasq. defecit. Vulturcius uero subito proferri litteras, atque aperiri iubet, quas sibi a Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat: atque ibi uehementissime perturbatus Lentulus, tamen signum, & manum suam cognouit. erant autem scriptae sine nomine, sed ita. QVI. SIM. EX. EO. QVEM. AD TE. MISI. COGNOSCES. CVRA. VT. VIR SIS. ET. COGITA. QVEM. IN. LOCVM. SIS PROGRESSVS. ET. VIDE. QVID. IAM. TIBI.

SIT. NECESSE. CVRA. VT. OMNIVM. TIBI AVXILIA. ADIVNGAS. ETIAM. INFIMORVM. *Gabinius deinde introductus, cum primo impudenter respondere coepisset, ad extremum nihil ex ijs, quae Galli insimulabant, negauit. Ac mihi quidem, Quirites, cum illa certissima sunt uisa argumenta, atque indicia sceleris, tabellae, signa, manus, denique uniuscuiusque confessio: tum multo illa certiora, color, oculi, uultus, taciturnitas. sic enim obstupuerant, sic terram intuebantur, sic fürtim nonnumquam inter se adspiciebant, ut non iam ab alijs indicari, sed ipsi a se uiderentur. Indicijs expositis, atque editis, Quirites, senatum consului, de summa reip. quid fieri placeret. dictae sunt a principibus acerrimae ac fortissimae sententiae, quas senatus sine ulla uarietate est consecutus. & quoniam nondum est perscriptum S. C. ex memoria uobis, Quitites, quid senatus censuerit, exponam. Primum mihi gratiae uerbis amplissimis aguntur, quod uirtute, consilio, prouidentia mea resp. periculis sit maximis liberata: deinde L. Flaccus, et C. Pontinius, praetores, quod eorũ opera forti fideliq. usus essem, merito ac iure laudantur: atque etiam uiro forti, collegae meo, laus impertitur, quod eos, qui huius coniurationis participes fuissent, a suis & reip. consilijs remouisset. atque ita censuerunt, ut P. Lentulus, cum se praetura abdicasset, tum in custodiã traderetur; itemq. ut C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinius, qui omnes praesentes erant, in custodiam traderentur:*

rentur: atque idem hoc decretum est in L. Cassium, qui sibi procurationem incendendae urbis depoposce rat; in M. Ceparium, cui ad solicitandos pastores Apuliam esse attributam erat indicatum; in P. Furiũ, qui est ex ijs colonis, quos Faesulas L. Sylla deduxit; in Q. Magium Chilonem, qui una cum hoc Furio sem per erat in hac Allobrogum solicitatione uersatus; in P. Vmbrenum, libertinum hominem, a quo primum Gallos ad Gabinium perductos esse constabat. atque ea lenitate senatus est usus, Quirites, ut ex tan ta coniuratione, tantaq. ui ac multitudine domesticorum hostium nouem hominum perditissimorum poe na rep. conseruata, reliquorum mentes sanari posse arbitraretur. atque etiam supplicatio dijs immortali bus pro singulari eorum merito, meo nomine decreta est, Quirites: quod mihi primum post hanc urbem cõ ditam togato contigit: & ijs decreta uerbis, quod ur bem incendijs, caede ciues, Italiam bello liberassem. quae supplicatio, si cum ceteris conferatur, Quirites, hoc intersit, quod ceterae bene gesta, haec una cõser uata rep. constituta est. atque illud, quod faciẽdũ pri mum fuit, factũ, atque transactum est. nam P. Lentu lus, quamquam, patefactus indicijs, & confessionibus suis, iudicio senatus nõ modo praetoris ius, uerum etiã ciuis amiserat, tamẽ magistratu se abdicauit; ut, quae religio C. Mario, clarissimo uiro, nõ fuerat, quo minus C. Glauciã, de quo nihil nominatim erat decre tũ, praetorẽ occideret, ea nos religione in priuato P. Lentulo puniendo liberaremur. Nunc, quoniã, Qui

rites, sceleratissimi periculosissimiq. belli nefarios duces captos iam, & comprehensos tenetis; existimare debetis, omnes Catilinae copias, omnes spes, opesq. his depulsis urbis periculis, concidisse. quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc prouidebam animo, Quirites, remoto Catilina, nec mihi esse P. Lentuli somnum, nec L. Cassii adipem, nec C. Cethegi furiosam temeritatem pertimescendā. ille erat unus timendus ex his omnibus, sed tamdiu, dum moenibus urbis continebatur: omnia norat: omnium aditus tenebat: appellare, tentare, solicitare poterat, audebat: erat ei consilium ad facinus aptum: consilio autem neque lingua, neque manus deerat: iam ad certas res conficiendas certos homines delectos, ac descriptos habebat: neque uero, cum aliquid mandauerat, confectum putabat; nihil erat, quod non ipse obiret, occurreret, uigilaret, laboraret: frigus, sitim, famem ferre poterat. hunc ego hominem tam acrem, tam paratum, tam audacem, tam callidum, tam in scelere uigilantem, tam in perditis rebus diligētem nisi ex domesticis insidijs in castrense latrociniū compulissem; (dicā id, quod sentio, Quirites) non facile hanc tantam molē mali a ceruicibus uestris depulissem. non ille uobis Saturnalia constituisset; neque tanto ante exitij, ac fati diem reip. denunciasset; neque commisisset; ut signum, ut litterae suae, testes denique manifesti sceleris deprehenderentur. quae nunc illo absente sic gesta sunt, ut nullū in priuata domo furtum umquam sit tā palam inuentum, quam haec tanta in rep. coniu-

ratio manifesto inuenta, atque deprehensa est. quod si Catilina in urbe ad hanc diem remansisset: quamquam, quoad fuit, omnibus eius consilijs occurri, atque obstiti; tamen, ut leuissime dicam, dimicandum uobis cum illo fuisset; neque nos umquam, dum ille in urbe hostis fuisset, tantis periculis remp. tanta pace, tanto otio, tanto silentio, liberaßemus. quamquam haec omnia, Quirites, ita sunt a me administrata, ut deorum immortalium nutu, atque consilio & gesta, & prouisa esse uideantur. idq. cum coniectura consequi possumus, quod uix uidetur humani cōsilij tantarum rerum gubernatio esse potuiße: tum uero ita praesentes his temporibus opem & auxilium nobis tulerunt, ut eos paene oculis uidere poßemus. nam, ut illa omittam, uisas nocturno tempore ab occidēte faces, ardorēq. caeli, ut fulminum iactus, ut terrae motus, ceteraque, quae tam multa nobis cōsulibus facta sunt, ut haec, quae nunc fiunt, canere dij immortales uiderentur: hoc certe, Quirites, quod sum dicturus, neque praetermittendum, neque relinquendum est. nam profecto memoria tenetis, Cotta, & Torquato cos. cōplures in Capitolio turres de caelo esse percussas, cum et simulacra deorum immortalium depulsa sunt, & statuae ueterum hominum deiectae, & legum aera liquefacta. tactus est etiam ille, qui hanc urbem condidit, Romulus; quem inauratum in Capitolio, paruum, atque lactentem, uberibus lupinis inhiātem, fuisse meministis. quo quidem tempore, cum haruspices ex tota Etruria conuenissent, caedes, atque

incendia,& legum interitum, & bellum ciuile ac domesticum, & totius urbis ac imperij occasum appropinquare dixerunt, nisi dij immortales, omni ratione placati, suo numine prope fata ipsa flexissent. itaque illorum responsis tunc & ludi decem per dies facti sint; neque res ulla, quae ad placandum deos pertineret, praetermissa est: ijdemq. iußerunt simulacrum Iouis facere maius, et in excelso collocare, &, contra atque ante fuerat, ad orientem conuertere: ac se sperare dixerunt, si illud signum, quod uidetis, solis ortum, & forum curiamq. conspiceret, fore, ut ea consilia, quae clam essent inita contra salutem urbis, atque imperij, illustrarentur, ut a senatu, populoq. R. perspici possent. atque illud ita collocandum consules illi statuerunt: sed tanta fuit operis tarditas, ut neque a superioribus consulibus, neque a nobis ante hodiernum diẽ collocaretur. Hic quis potest esse, Quirites, tam auersus a uero, tã praeceps, tã mẽte captus, qui neget haec omnia, quae uidemus, praecipueq. hanc urbem deorum immortalium nutu, atque potestate administrari? etenim, cum esset ita responsum, caedes, incendia, interitumq. rep. comparari, & ea per ciues: quae tũ propter magnitudinem scelerum nonnullis incredibilia uidebantur, ea non modo cogitata a nefarijs ciuibus, uerum etiam suscepta esse sensistis. Illud uero non ne ita praesens est, ut nutu Iouis Optimi Maximi factum eße uideatur? ut, cũ hodierno die mane per forum meo iussu et cõiurati, & eorũ indices in aedem Concordiae ducerentur, eo ipso tempore

pore

*pore ſignum ſtatueretur: quo collocato, atque ad
uos,ſenatumq. conuerſo,omnia & ſenatus, & uos,
quae erant contra ſalutem omnium cogitata,illuſtra
ta,& patefacta uidiſtis.quo etiam maiore ſunt iſti o-
dio ſupplicioq. digni, qui non ſolum ueſtris domici-
lijs,atque tectis,ſed etiam deorum templis, atque de
lubris ſunt funeſtos ac nefarios ignes inferre conati.
quibus ego ſi me reſtitiſſe dicã, nimium mihi ſumam,
et non ſim ferendus: ille,ille Iuppiter reſtitit:ille Ca
pitolium, ille haec templa, ille hanc urbem, ille uos
omnes ſaluos eſſe uoluit. dijs ego immortalibus duci
bus hanc mentem,Quirites,uoluntatemq.ſuſcepi,at
que ad haec tanta indicia perueni. Iã uero illa Allo
brogũ ſolicitatio,iam a Lentulo,ceterisq. domeſticis
hoſtibus tanta res tam dementer credita et ignotis,
et barbaris,cõmiſſaeq. litterae nũquam eſſent profe
cto,niſi a dijs immortalibus huic tantae audaciae cõ
ſiliũ eſſet ereptũ. Quid uero,ut homines Galli,ex ciui
tate male pacata,quae gens una reſtat,quae populo
R. bellũ facere et poſſe,et nõ nolle uideatur,ſpẽ impe
rij,et rerũ ampliſſimarũ,ultro ſibi a patricijs homini
bus oblatam,negligerent,ueſtrãq.ſalutẽ ſuis opibus
anteponerent; id non ne diuinitus factum eſſe puta-
tis?praeſertim qui nos non pugnando,ſed tacendo ſu
perare potuerunt. Quamobrem,Quirites,quoniã ad
omnia puluinaria ſupplicatio decreta eſt; celebrato
te illos dies cũ coniugibus,ac liberis ueſtris.nã multi
ſaepe honores immortalibus iuſti habiti ſunt,ac debi
ti,ſed profecto iuſtiores nũquam.erepti enim ex cru*

delissimo ac miserrimo interitu, & erepti sine caede, sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione, togati me uno togato duce & imperatore uicistis. etenim recordamini, Quirites, omnes ciuiles dissensiones, neque solum eas, quas audistis, sed & has, quas uosmet ipsi meministis, & uidistis. L. Sylla P. Sulpicium oppressit: C. Marium, custodem huius urbis, multosq. fortes uiros partim eiecit ex ciuitate, partim interemit. Cn. Octauius consul armis ex urbe collegam suum expulit. omnis hic locus aceruis corporum, & ciuium sanguine redundauit. superauit postea Cinna cum Mario. tum uero, clarissimis uiris interfectis, lumina ciuitatis exstincta sunt. ultus est huius uictoriae crudelitatem postea Sylla, ne dici quidem opus est, quanta deminutione ciuium, & quanta calamitate reip. dissensit M. Lepidus a clarissimo, & fortissimo uiro, Q. Catulo: attulit non tam ipsius interitus reip. luctum, quam ceterorum. atque illae dissensiones erant huiusmodi, Quirites, quae non ad delendā, sed ad cōmutandam remp. pertinerent. non illi nullam esse rēp. sed in ea, quae esset, se esse principes, neque hanc urbem conflagrare, sed se in hac urbe florere uoluerūt. atque illae tamē omnes dissensiones, quarū nulla exitium reip. quaesiuit, eiusmodi fuerunt, ut nō recōciliatione concordiae, sed internecione ciuium diiudicatae sint. in hoc autem uno post hominū memoriam maximo, crudelissimoq. bello, quale bellum nulla umquam barbaria cum sua gente gessit, quo in bello lex haec fuit a Lentulo, Catilina, Cassio, Cethego consti-

tuta,

tuta, ut omnes, qui salua urbe salui esse possent, in hostium numero ducerentur, ita me gessi, Quirites, ut omnes salui conseruaremini. et cum hostes uestri tantũ ciuiũ superfuturũ putaßẽt, quantũ infinitae caedi restitisset; tantum autem urbis, quantum flamma obire non potuisset: & urbẽ, & ciues integros incolumesq. seruaui. Quibus pro tantis rebus, Quirites, nullũ ego a uobis praemium uirtutis, nullũ insigne honoris, nullum monumentum laudis postulo, praeterquam huius diei memoriam sempiternam. in animis ego uestris omnes triũphos meos, omnia ornamẽta honoris, monumenta gloriae, laudis insignia cõdi, et collocari uolo. nihil me mutũ potest delectare, nihil tacitum, nihil denique huiusmodi, quod etiam minus digni assequi possint. memoria uestra, Quirites, nostrae res alentur, sermonibus crescent, litterarum monumentis inueterascent, & corroborabuntur: eandemq. diem intelligo, quam spero aeternam fore, & ad salutem urbis, & ad memoriam consulatus mei propagatam; unoq. tempore in hac rep. duos ciues exstitisse, quorũ alter fines uestri imperij nõ terrae, sed caeli regionibus terminaret, alter eiusdem imperij domicilium, sedesq. seruaret. sed, quoniam earum rerum, quas ego gessi, non est eadem fortuna, atque condicio, quae illorũ, qui externa bella gesserunt; quod mihi uiuendum est cum illis, quos uici, ac subegi; illi hostes aut interfectos, aut oppressos reliquerunt: uestrũ est, Quirites, si ceteris sua recte facta prosunt, mihi mea ne quando obsint, prouidere. mentes enim hominum audacissimorum sceleratae,

ratae, ac nefariae ne uobis nocere poßet, ego prouidi; ne mihi noceant, uestrũ est prouidere. quãquã, Quirites, mihi quidem ipsi nihil iam ab istis noceri potest. magnum enim est in uobis praesidium, quod mihi in perpetuum comparatum est; magna in rep. dignitas, quae me semper tacita defendet; magna uis est conscientiae; quam qui negligent, cum me uiolare uolent, se ipsi indicabunt. est etiam in nobis is animus, Quirites, ut non modo nullius audaciae cedamus, sed etiam omnes improbos ultro semper lacessamus. quod si omnis impetus domesticorum hostiũ, depulsus a uobis, se in me unum cõuerterit: uobis erit prouidendũ, Quirites, qua cõdicione posthac eos esse uelitis, qui se pro salute uestra obtulerint ĩuidiae, periculisq. omnibus: mihi quidem ipsi, quid est, quod iam ad uitae fructum possit acquiri? praesertim cũ neque in honore uestro, neque in gloria uirtutis quidquam uideam altius, quo quidem mihi libeat ascendere. illud perficiam profecto, Quirites, ut ea, quae gessi in consulatu, priuatus tuear, atq. ornẽ: ut, si qua est inuidia ĩ cõseruãda rep. suscepta, laedat inuidos, mihi ualeat ad gloriam. denique ita me in rep. tractabo, ut meminerim sẽper quae gesserim, curemq. ut ea uirtute, non casu gesta esse uideatur. Vos, Quirites, quoniam iã nox est, ueneramini illum Iouem, custodẽ huius urbis, ac uestrum, atque in uestra tecta discedite, et ea, quamquã iam periculũ est depulsum, tamẽ aeque, ac priori nocte fecistis, custodijs, uigilijsq. defendite. id ne uobis diutius faciundũ sit, atque ut in perpetua pace esse possitis, prouidebo.

IN . L . CATILINAM IN . SENATV ORATIO . XXII

VIDEO, P.C. in me omnium ueſtrum ora, atque oculos eſſe conuerſos: uideo uos non ſolum de ueſtro, ac reip. uerum etiam, ſi id depulſum ſit, de meo periculo eſſe ſolicitos. eſt mihi iucunda in malis, & grata in dolore ueſtra erga me uoluntas: ſed eam per deos immortales, quaeſo, deponite; atque obliti ſalutis meae, de uobis, ac de liberis ueſtris cogitate. mihi quidem ſi haec condicio conſulatus data eſt: ut omnes acerbitates, omnes dolores, cruciatusq. perferrem; feram non ſolum fortiter, ſed etiam libenter, dummodo meis laboribus uobis, populoq. R. dignitas, ſalusq. pariatur. ego ſum ille conſul, P. C. cui non forum, in quo omnis aequitas continetur; non campus, conſularibus auſpicijs conſecratus; non curia, ſummum auxilium omnium gentium; non domus, commune perfugium; non lectus, ad quietem datus; non denique haec ſedes honoris, ſella curulis, umquam uacua mortis periculo, atque inſidijs fuit. ego multa tacui, multa pertuli, multa conceſſi, multa meo quodam dolore in ueſtro timore ſanaui. nunc, ſi hunc exitum conſulatus mei dij immortales eſſe uoluerunt; ut uos, P. C. populumq. R. ex caede miſera, coniuges, liberosq. ueſtros, uirginesq. Veſtales

ex

ex acerbissima uexatione, templa, atque delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium nostrum ex foedissima flamma; totam Italiam ex bello, & uastitate eriperem: quaecumque mihi uni proponetur foruna, subeatur. etenim si P. Lentulus suum nomen inductus a uatibus fatale ad perniciem reip. fore putauit: cur ego non laeter meum cõsulatum ad salutem reip. prope fatalem exstitisse? quare, P.C. consulite uobis, prospicite patriae; conseruate uos, coniuges, liberos, fortunasq. uestras; populi R. nomen, salutemq. defendite; mihi parcere, ac de me cogitare desinite. nam primum debeo sperare omnes deos, qui huic urbi praesident, pro eo mihi, ac mereor, relaturos gratiã esse: deinde, si quid obtigerit, aequo animo, paratoq. moriar. neque enim turpis mors forti uiro potest accidere, neque immatura consulari, nec misera sapienti. nec tamen ego sum ille ferreus, qui fratris carissimi atque amantissimi praesentis maerore non mouear; horumq. omnium lacrymis, a quibus me circumsessum uidetis: neque meam mentem non domum saepe reuocat exanimata uxor, abiecta metu filia, & paruulus filus, quem mihi uidetur amplecti resp. tamquam obsidem consulatus mei; neque ille, qui exspectans huius exitũ diei adstat in conspectu meo, gener. moueor his rebus omnibus, sed in eam partem, ut salui sint nobiscum omnes, etiã si uis aliqua me oppresserit, potius, quam ut illi, et nos una reip. peste pereamus. quare, P.C. incũbite ad reip. salutẽ, circumspicite omnes procellas, quae impendent, nisi prouidetis. non Ti.

Gracchus,

Gracchus, qui iterum tribunus pl. fieri uoluit; non C. Gracchus, qui agrarios concitare conatus est; non L. Saturninus, qui C. Memmium occidit, in discrimen aliquod, atque in uestrae seueritatis iudicium adducitur: sed tenentur ij, qui ad urbis incendium, ad uestrum omnium caedem, ad Catilinam accipiendum Romae restiterunt: tenentur litterae, signa, manus: denique uniuscuiusque confessio: sollicitantur Allobroges: seruitia excitantur: Catilina accersitur: id est initum consilium, ut, interfectis omnibus, nemo ne ad deplorandum quidem populi R. nomen, atque ad lamentandam tanti imperij calamitatem relinquatur. haec omnia indices detulerũt, rei confessi sunt, uos multis iam indicijs iudicauistis: primum. quod mihi gratias egistis singularibus uerbis, & mea uirtute, atque diligentia perditorum hominũ patefactam esse coniurationem decreuistis: deinde, quod P. Lentulum, ut se abdicaret praetura, coegistis: tum, quod eum, & ceteros, de quibus iudicauistis, in custodiam dandos censuistis: maximeque, quod meo nomine supplicationem decreuistis; qui honos togato habitus ante me est nemini: postremo, hesterno die praemia legatis Allobrogum, Titoq. Vulturcio dedistis amplissima. quae sunt omnia eiusmodi, ut ij, qui in custodiam nominatim dati sunt, sine ulla dubitatione a uobis damnati esse uideantur. sed ego institui referre ad uos, P. C. tamquam integrum, & de facto, quid iudicetis; & de poena, quid censeatis. illa praedicam, quae sunt consulis. Ego magnum in rep.

uersari furorem, & noua quaedam misceri, & concitari mala, iampridem uidebam: sed hanc tantam, tam exitiosam haberi coniurationem a ciuibus, numquam putaui. nunc, quidquid est, quocumque uestrae mentes inclinant, atque sententiae, statuendum uobis ante noctem est. quantum facinus ad uos delatum sit, uidetis. huic si paucos putatis affines esse, uehementer erratis. latius opinione disseminatum est hoc malum: manauit non solum per Italiam, uerum etiam transcendit alpes, & obscure serpens multas iam prouincias occupauit. id opprimi sustentando ac prolatando nullo pacto potest. quacumque ratione placet, celeriter uobis uindicandum est. Video duas adhuc esse sententias, unam D. Silani, qui censet eos, qui haec delere conati sunt, morte esse multandos; alteram C. Caesaris, qui mortis poenam remouet, ceterorum suppliciorum omnes acerbitates amplectitur. uterque & pro sua dignitate, & pro rerũ magnitudine in summa seueritate uersatur. alter eos, qui nos omnes, qui populum R. uita priuare conati sunt, qui delere imperium, qui populi R. nomẽ exstinguere, punctum temporis frui uita, & hoc communi spiritu non putat oportere: atque hoc genus poenae saepe in improbos ciues in hac rep. esse usurpatum recordatur. alter intelligit, mortem a dijs immortalibus non esse supplicij caussa constitutam, sed aut necessitatem naturae, aut laborum, ac miseriarum quietem esse: itaque eam sapientes numquam inuiti, fortes etiam saepe libenter appetiuerunt: uin-

cula

culauero, & ea sempiterna, certe ad singularem poenam nefarij sceleris inuenta sunt. municipijs dispertiri iubet. habere uidetur ista res iniquitatem, si imperare uelis; difficultatem, si rogare. decernatur tamen, si placet: ego enim suscipiam, &, ut spero, reperiam, qui id, quod salutis omnium caussa statueritis, non putet esse suae dignitatis recusare. adiungit grauem poenam municipibus, si quis eorum uincula ruperit: horribiles custodias circumdat: & digna scelere hominum perditorum sancit, ne quis eorum poenam, quos condemnat, aut per senatum, aut per populum leuare possit: eripit etiã spem, quae sola hominem in miserijs consolari solet: bona praeterea publicari iubet: uitam solam relinquit nefarijs hominibus: quam si eripuisset, multas uno dolore animi, ac corporis, & omnes scelerum poenas ademisset. itaque, ut aliqua in uita formido improbis esset posita, apud inferos eiusmodi quaedam illi antiqui supplicia impijs constituta esse uoluerunt; quod uidelicet intelligebant, his remotis, non esse mortem ipsam pertimescendam. Nunc, P. C. ego mea uideo quid intersit. si eritis secuti sententiam C. Caesaris; quoniam hanc is in rep. uiam, quae popularis habetur, secutus est: fortasse minus erunt, hoc monitore, & auctore, huiusce sententiae mihi populares impetus pertimescendi. sin illam alteram secuti eritis, nescio, an amplius mihi negotij contrahatur: sed tamẽ meorum periculorum rationes utilitas reip. uincat. habemus enim a C. Caesare, sicuti ipsius dignitas,

gnitas, & maiorum eius amplitudo postulabat, sententiam tamquam obsidem perpetuae in remp. uoluntatis: intellectum est, quid intersit inter leuitatem concionatorum, & animum uere popularem, saluti populi consulentem. uideo, de istis. qui se populares haberi uolunt, abesse non neminem; ne de capite uidelicet ciuium R. sententiam ferat. is & nudius tertius in custodiam ciues R. dedit; & supplicationem mihi decreuit; & indices hesterno die maximis praemijs affecit. iam hoc nemini dubium est, qui reo custodiam, quaesitori gratulationem, indici praemium decreuit, quid de tota re, & caussa iudicarit. at uero C. Caesar intelligit, legem Semproniam esse de ciuibus R. constitutam; qui autem reip. sit hostis, eum ciuem esse nullo modo posse; denique ipsum latorem legis Semproniae iussu populi poenas reip. dependisse. idem etiam ipsum largitorem Lentulum, & prodigum non putat, cum de pernicie reip. & exitio huius urbis tam acerbe, tamq. crudeliter cogitarit, appellari posse popularem. itaque homo mitissimus, atque lenissimus, non dubitat P. Lentulum aeternis tenebris, uinculisq. mandare: & sancit in posterum, ne quis huius supplicio leuando se iactare, & in perniciem reip. posthac popularis esse possit. adiungit etiam publicationem bonorum; ut omnes animi cruciatus, & corporis etiam egestas ac mendicitas consequatur. Quamobrem, siue hoc statueritis, dederitis mihi comitem ad concionem populo R. carum, atque iucundum: siue illam Silani sententiam sequi

malueritis,

malueritis, facile me, atque uos a crudelitatis uituperatione defendetis, atque obtinebo eam multo leniorem fuisse. quamquam, P. C. quae potest esse in tanti sceleris immanitate punienda crudelitas? ego enim de meo sensu iudico. nam, ita mihi salua rep. uobiscum perfrui liceat, ut ego, quod in hac caussa uehementior sum, non atrocitate animi moueor, (quis enim est me mitior?) sed singulari quadam humanitate, & misericordia. uideor enim mihi hanc urbem uidere, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, subito uno incendio concidentem: cerno animo sepultã patriam, miseros, atque insepultos aceruos ciuium: uersatur mihi ante oculos adspectus Cethegi & furor in uestra caede bacchantis. cũ uero mihi proposui regnantem Lentulum, sicut ipse se ex factis sperasse confessus est, purpuratũ esse hũc Gabinium, cum exercitu uenisse Catilinã, tum lamentationem matrumfamilias, tum fugam uirginum, atque puerorum, ac uexationem uirginum Vestalium, perhorresco; &, quia mihi uehementer haec uidentur misera, atque miseranda, iccirco in eos, qui ea perficere uoluerunt, me seuerum, uehementemq; praebeo. etenim quaero, si quis paterfamilias, liberis suis a seruo interfectis, uxore occisa, incensa domo, supplicium de seruis quamacerbissimũ sumpserit; utrũ is clemens, ac misericors, an inhumanus, & crudelissimus esse uideatur? mihi uero importunus, ac ferreus, qui nõ dolorem suũ et cruciatũ dolore nocentis, & cruciatu lenierit. sic nos in ijs hominibus, qui

nos, qui coniuges, qui liberos nostros trucidare uolue runt, qui singulas uniuscuiusque nostrum domos, & hoc uniuersum reip. domicilium delere conati sunt, qui id egerunt, ut gentem Allobrogum in uestigijs huius urbis, atque in cinere deflagrati imperij collocarent; si uehementissimi fuerimus, misericordes habebimur; sin remissiores esse uoluerimus, summae nobis crudelitatis in patriae ciuiumq. pernicie fama subeunda est. nisi uero cuipiam L. Caesar, uir fortissimus, & amantissimus reip. crudelior nudius tertius est uisus, cum sororis suae, feminae lectissimae, uirum praesentem, & audientem uita priuãdum esse dixit, cuius aui iussu consularem interfectum, filiumq. eius impuberem, legatum a patre missum, in carcere necatum esse dixit. quorum quod simile fuit factum? quod initum delendae reip. consilium? largitionis uoluntas tum in rep. uersata est, & partium quaedam contentio. atque illo tempore huius auus Lentuli, clarissimus uir, armatus Gracchum est persecutus, & graue tum uulnus accepit, ne quid de summa dignitate reip. minueretur: hic ad euertenda fundamenta reip. Gallos accersiuit, seruitia concitauit, Catilinam euocauit, attribuit nos trucidandos Cethego, ceteros ciues interficiendos Gabinio, urbem inflammandam Cassio, totam Italiam uastandam, diripiendãq. Catilinae. Vereamini, censeo, ne in hoc scelere tam immani ac nefario nimis aliquid seuere statuisse uideamini: cum multo magis sit uerendum, ne remissione poenae crudeles magis in patriam, quam seueri

tate

tate animaduersionis nimis uehementes in acerbissimos hostes fuisse uideamur. Sed ea, quae exaudio P. C. dissimulare non possum. iactantur enim uoces, quae perueniunt ad aures meas, eorum, qui uereri uidentur, ut habeam satis praesidij ad ea, quae uos statueritis hodierno die, transigenda. omnia prouisa, parata, & constituta sunt, P. C. cum mea summa cura, atque diligentia, tum multo etiam maiore populi R. ad summum imperium retinendum, & ad communes fortunas conseruandas uoluntate. omnes adsunt omnium ordinum homines, omnium denique aetatum: plenum est forum, pleni omnes aditus huius loci, ac templi. caussa enim est post urbem conditam haec inuenta sola, in qua omnes sentirent unum atque idem, praeter eos, qui cum sibi uiderent esse pereundum, cum omnibus potius, quam soli perire uoluerunt. hosce ego homines excipio, & secerno libenter: neque enim in improborum ciuium, sed in acerbissimorum hostium numero habendos puto. ceteri uero, dij immortales, qua frequentia, quo studio, qua uirtute ad communem dignitatem, salutemq. consentiunt? quid ego hic equites R. commemorem? qui uobis ita summa ordinis consilijq. concedunt, ut uobiscum de amore reip. certent: quos ex multorum annorum dissensione ad huius ordinis societatem, concordiamq. reuocatos, hodiernus dies uobiscum, atque haec caussa coniungit: quam coniunctionem si in consulatu confirmatam meo, perpetuam in rep. tenuerimus; confirmo uobis, nullum

ſſ 2 posthac

postbac malum ciuile ac domesticum ad ullam reip. partem esse uenturũ. pari studio defendendae reip. conuenisse uideo tribunos aerarios, fortissimos uiros, scribas item uniuersos: quos cum casu hic dies ad aerarium frequentasset, uideo ab exspectatione sortis ad communem salutem esse conuersos. omnis ingenuorum adest multitudo, etiam tenuissimorũ. quis est enim, cui non haec templa, adspectus urbis, possessio libertatis, lux denique haec ipsa, & hoc commune patriae solum cum sit carum, tum uero dulce, atque iucundum? Operaepretium est, P.C. libertinorum hominum studia cognoscere, qui sua uirtute fortunam ciuitatis consecuti, hanc uere suam patriã esse iudicant: quam quidam hinc nati, & summo nati loco, non patriam suam, sed urbem hostium esse iudicauerunt. sed quid ego huiusce ordinis homines commemorem? quos priuatae fortunae, quos communis resp. quos denique libertas, ea, quae dulcissima est, ad salutem patriae defendendam excitauit. seruus est nemo, qui modo tolerabili condicione sit seruitutis, qui non audaciam ciuium perditorum perhorrescat, qui non obstare cupiat, qui non tantum, quantum audet, & quantum potest, conferat ad communem salutis uoluntatem. Quare, si quem uestrum forte commouet hoc, quod auditum est, lenonẽ quendam Lentuli concursare circum tabernas, pretio sperantem solicitari posse animos egentium, atque imperitorum: est id quidem coeptum, atque tentatum; sed nulli sunt inuenti tam aut fortuna miseri,

ri,

ri, aut uoluntate perditi, qui non ipsum illum sellae, atque operis, & quaestus quotidiani locum, qui non cubile, ac lectulum suum, qui denique non cursum hunc otiosum uitae suae saluum esse uelint. multo uero maxima pars eorum, qui in tabernis sunt, immo uero (id enim potius est dicendum) genus hoc uniuersum amantissimum est otij. etenim omne eorum instrumentum, omnis opera, ac quaestus frequentia ciuium sustinetur, alitur otio: quorum si quaestus, occlusis tabernis, minui solet; quid tandem, incensis, futurum est? Quae cum ita sint, P.C. uobis populi R. praesidia non desunt: uos, ne populo R. deesse uideamini, prouidete. habetis consulem ex plurimis periculis, & insidijs, atque ex media morte non ad uitam suam, sed ad salutem uestram reseruatum. omnes ordines ad conseruandam remp. mente, uoluntate, studio, uirtute, uoce consentiunt. obsessa facibus, & telis impiae coniurationis, uobis supplex manus tendit patria communis: uobis se, uobis uitam omnium ciuium, uobis arcem, & Capitolium, uobis aras, penates, uobis illum ignem Vestae perpetuum, ac sempiternum, uobis omnia templa deorum, atque delubra, uobis muros, atque urbis tecta commendat. praeterea de uestra uita, de coniugum uestrarum, ac liberorum anima, de fortunis omnium, de sedibus, de focis uestris hodierno die uobis iudicandum est. habetis ducem memorem uestri, oblitum sui: quae non semper facultas datur. habetis omnes ordines, omnes homines, uniuersum popu-

lum R. id quod in ciuili caussa hodierno die primum uidemus, unum atque idem sentientem. cogitate, quantis laboribus fundatum imperium, quanta uirtute stabilitam libertatem, quanta deorum benignitate auctas, exaggeratasq. fortunas una uox paene delerit. id ne umquã posthac non modo confici, sed ne cogitari quidẽ possit, uobis hodierno die prouidendum est. Atque haec, non ut uos, qui mihi studio paene praecurritis, excitarem, locutus sum; sed ut mea uox, quae debet esse in rep. princeps, officio functa consulari uideretur. nunc, antequam ad sententiam redeo, de me pauca dicam. Ego, quanta manus est coniuratorum, quam uidetis esse permagnam, tantã me inimicorum multitudinem suscepisse uideo: sed eã esse iudico turpem, & infirmam, contemptam, & abiectam. quod si aliquando alicuius furore, & scelere concitata manus ista plus ualuerit, quam uestra, ac reip. dignitas: me tamen meorum factorum, atque consiliorum numquam, P. C. paenitebit. etenim mors, quam illi mihi fortasse minitantur, omnibus est parata: uitae tantam laudem, quanta uos me uestris decretis honestastis, nemo est assecutus. ceteris enim semper bene gestae, mihi uni conseruatae reip. gratulationem decreuistis. sit Scipio clarus ille, cuius consilio, atque uirtute Hannibal in Africam redire, atque ex Italia decedere coactus est: ornetur alter eximia laude Africanus, qui duas urbes huic imperio infestissimas, Carthaginem, Numantiãque, deleuit: habeatur uir egregius L. Paullus ille, cuius

currum

currum rex potentissimus quondam, & nobilissimus Perses honestauit: sit in aeterna gloria Marius, qui bis Italiam obsidione, & metu seruitutis liberauit: anteponatur omnibus Pompeius, cuius res gestae, atque uirtutes iisdem, quibus solis cursus, regionibus, ac terminis continentur. erit profecto inter horum laudes aliquid loci nostrae gloriae. nisi forte maius est patefacere nobis prouincias, quo exire possimus; quam curare, ut etiam illi, qui absunt, habeant quod uictores reuertantur. quamquam est in uno loco con dicio melior externae uictoriae, quam domesticae: quod hostes alienigenae aut oppressi seruiunt, aut re cepti beneficio se obligatos putant; qui autem ex nu mero ciuium dementia aliqua deprauati, hostes pa- triae semel esse coeperunt, eos, cum a pernicie reip. repuleris, neque ui coercere, neque beneficio placa re possis. quare mihi cum perditis ciuibus aeternum bellum susceptum esse uideo: quod ego uestro bono- rumq. omnium auxilio, memoriaq. tantorum pericu lorum, quae nō modo in hoc populo, qui seruatus est, sed etiam in omnium gentium sermonibus, ac menti- bus semper haerebit, a me, atque a meis facile propul sari posse confido. neque ulla profecto tanta uis repe rietur, quae coniunctionem uestram equitumq. R. et tantam conspirationem bonorum omnium perfrin gere, & labefactare possit. Quae cum ita sint, P.C. pro imperio, pro exercitu, pro prouincia, quam ne- glexi; pro triumpho, ceterisq. laudis insignibus, quae sunt a me propter urbis, uestraeq. salutis custodiam

repudiata; pro clientelis, hospitijsq. prouincialibus, quae tamen urbanis opibus nō minore labor tueor, quam comparo; pro his igitur omnibus rebus, & pro meis in uos singularibus studijs, proq. hac, quam conspicitis, ad conseruandam remp. diligentia nihil aliud a uobis, nisi huius temporis, totiusq. mei consulatus memoriam, postulo: quae dum erit uestris mentibus infixa, firmissimo me muro saeptum esse arbitrabor. quod si meam spem uis improborum fefellerit, atque superauerit; commendo uobis paruum meum filium: cui profecto satis erit praesidij non solum ad salutem, uerum etiam ad dignitatem, si eius, qui haec omnia suo solus periculo conseruauerit, illum esse filium memineritis. Quapropter de summa salute uestra populiq. R. P. C. de uestris coniugibus, ac liberis, de aris, ac focis, de fanis, ac templis, de totius urbis tectis, ac sedibus, de imperio, de libertate, de salute Italiae, deq. uniuersa rep. decernite diligenter, ut instituistis, ac fortiter: habetis enim consulem, qui & parere uestris decretis non dubitet; & ea, quae statueritis, quoad uiuet, defendere, & per se ipsum praestare possit.

PRO L. MVRENA

ORATIO. XXIII

QVAE precatus sum a dijs immortalibus, iudices, more institutoq. maiorum, illo die, quo auspicato comitijs centuriatis L. Murenam consulem renunciaui; ut ea res mihi, magistratuiq. meo, populo plebiq. R. bene atque feliciter eueniret: eadem precor ab ijsdem dijs immortalibus ob eiusdem hominis consulatum una cũ salute obtinendum; & ut uestrae mentes, atque sententiae cum populi R. uoluntate, suffragijsq. consentiant; eaq. res uobis, populoq. R. pacem, tranquillitatem, otium, concordiamq. afferat. quod si illa sollemnis comitiorum precatio, consularibus auspicijs consecrata, tantam habet in se uim, & religionem, quantam reip. dignitas postulat: idem ego sum precatus, ut ijs quoque hominibus, quibus hic consulatus me rogante datus esset, ea res fauste, feciliter, prospereq. eueniret. quae cum ita sint, iudices; et cum omnis deorum immortaliũ potestas aut translata sit ad uos, aut certe communicata uobiscum: idem consul eum uerae fidei commendat, qui antea dijs immortalibus commendauit, ut eiusdem hominis uoce & declaratus consul, & defensus, beneficium populi R. cum uestra atque omnium ciuium salute tueatur. & quoniam in hoc officio studium meae defensionis ab accusatoribus, atque etiam ipsa susceptio caussae reprehensa

e portu soluentibus ij, qui iam in portum ex alto inuehuntur, praecipere summo studio solent & tempestatum rationem, & praedonum, & locorum; quod natura affert, ut eis faueamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediantur: quo tandem animo me esse oportet, prope iam ex magna iactatione terram uidentem, in hunc, cui uideo maximas reip. tempestates esse subeundas? quare, si est boni consulis, non solum uidere quid agatur, uerum etiam prouidere quid futurum sit: ostendam alio loco, quantum salutis communis intersit, duos consules in rep. Kalendis Ian. esse. quod si ita est; non tam me officium debuit ad hominis amici fortunas, quam resp. consulem ad communem salutem defendendam uocare. Nam quod legem de ambitu tuli, certe ita tuli, ut eam, quam mihimet ipsi iampridem tulerim de ciuium periculis defendendis, non abrogarem. etenim, si largitionem factam esse confiterer, idq. recte factum esse defenderem: facerem improbe, etiam si alius legem tulisset. cum uero nihil commissum contra legem esse defendam: quid est, quod meam defensionem latio legis impediat? Negat esse eiusdem seueritatis, Catilinam, exitium reip. intra moenia molientem, uerbis, & paene imperio urbe expulisse, & nunc pro L. Murena dicere. Ego autem has partes lenitatis, & misericordiae, quas me natura ipsa docuit, semper legi libenter: illam uero grauitatis seueritatisq. personam non appetiui, sed a rep. mihi impositam sustinui, sicut huius imperij dignitas

tas in summo periculo ciuium postulabat. quod si tum, cum resp. uim, & seueritatem desiderabat, uici naturam, & tam uehemens fui, quam cogebar, non quam uolebam: nunc, cum omnes me caussae ad misericordiam, atque ad humanitatem uocent, quanto tandem studio debeo naturae meae, consuetudiniq. seruire? ac de officio defensionis meae, ac de ratione accusationis tuae fortasse etiam alia in parte orationis dicendum nobis erit. Sed me, iudices, non minus, hominis sapientissimi, atque ornatissimi, Ser. Sulpicij conquestio, quam Catonis acccsatio commouebat: qui grauissime & acerbissime ferre dixit, me familiaritatis necessitudinisq. oblitum, caussam L. Murenae contra se defendere. huic ego, iudices, satisfacere cupio, uosq. adhibere arbitros. nam cum graue est, uere accusari in amicitia: tum etiam, si falso accuseris, non est negligendum. Ego, Ser. Sulpici, me in petitione tua tibi omnia studia, atque officia pro nostra necessitudine & debuisse confiteor, & praestitisse arbitror. nihil tibi consulatum petenti a me defuit, quod esset aut ab amico, aut a gratioso, aut a consule postulandum. abijt illud tempus: mutata ratio est: sic existimo, sic mihi persuadeo, me tibi contra honorem L. Murenae, quantum tu a me postulare ausus sis, tantum debuisse; contra salutem, nihil debere. neque enim, si tibi tum, cum peteres consulatum, affui, iccirco nunc, cum Murenam ipsum petas, adiutor eodem pacto esse debeo, atque hoc non modo non laudari, sed ne concedi quidem potest, ut, amicis nostris

accusanti-

accusantibus, non etiam alienissimos defendamus. Mihi autem cum Murena, iudices, & uetus, & magna amicitia est: quae in capitis dimicatione a Ser. Sulpicio non iccirco obruetur, quod ab eodem in honoris contentione superata est. quae si caussa non esset; tamen uel dignitas hominis, uel honoris eius, quē adeptus est, amplitudo summam mihi superbiae, crudelitatisq. famam inussisset, si hominis & suis, & populi R. ornamentis amplissimi caussam tanti periculi repudiassem. neque enim iam mihi licet, neque est integrum, ut meum laborem hominum periculis subleuandis non impertiam. nam, cum praemia mihi tanta pro hac industria sint data, quanta antea nemini; labores, per quos ea ceperis, cum adeptus sis, deponere, esset hominis & astuti, & ingrati. quod si licet desinere, si te auctore possum, si nulla inertiae, nulla superbiae turpitudo, nulla inhumanitatis culpa suscipitur: ego uero libenter desino. sin autem fuga laboris desidiam, repudiatio supplicum superbiam, amicorum neglectio improbitatem coarguit: nimirum haec caussa est eiusmodi; quam nec industrius, quam nec misericors, nec officiosus deserere possit. atque huiusce rei coniecturam de tuo ipsius studio, Serui, facillime ceperis. nam, si tibi necesse putas etiam aduersarijs amicorum tuorum de iure consulentibus respondere; et si turpe existimas, te aduocato illum ipsum, quem contra ueneris, caussa cadere: noli tam esse iniustus, ut, cum tui fontes uel inimicis tuis pateant, nostros riuulos etiam amicis putes

clausos

clausos esse oportere. etenim, si me tua familiaritas ab hac caussa remouisset, & si hoc idem Q. Hortensio, M. Crasso, clarissimis uiris, si item ceteris, a quibus intelligo tuam gratiam magni aestimari, accidisset: in ea ciuitate consul designatus defensorem non haberet, in qua nemini umquam infimo maiores nostri patronum deesse uoluerunt. ego uero, iudices, ipse me existimarem nefarium, si amico; crudelem, si misero; superbum, si consuli defuissem. quare, quod dandum est amicitiae, large dabitur a me, ut tecum agam, Serui, non secus, ac si meus esses frater, qui mihi est carissimus: isto in loco quod tribuendum est officio, fidei, religioni, id ita moderabor, ut meminerim me contra amici studium pro amici periculo dicere. Intelligo, iudices, tres totius accusationis partes fuisse, & earum unam in reprehensione uitae, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus esse uersatam. atque harum trium partium prima illa, quae grauissima esse debebat, ita fuit infirma, & leuis, ut illos lex magis quaedam accusatoria, quam uera maledicendi facultas de uita L. Murenae dicere aliquid coegerit. Obiecta est enim Asia: quae ab hoc non ad uoluptatem, & luxuriam expetita est, sed in militari labore peragrata. qui si adolescens patre suo imperatore non meruisset; aut hostem, aut patris imperium timuisse, aut a parente repudiatus uideretur. an, cum sedere in equis triumphantium praetextati potissimum filij soleant, huic donis militaribus patris triumphum decorare

fugien-

fugiendum fuit, ut, rebus comuniter gestis, paene simul cum patre triumpharet? hic uero, iudices, & fuit in Asia, & uiro fortissimo parenti suo magno adiumento in periculis, solatio in laboribus, gratulationi in uictoria fuit. & si habet Asia suspicionem luxuriae quandam; non Asiam numquam uidisse, sed in Asia continenter uixisse, laudandum est. quam obrem non Asiae nomen obijciendum Murenae fuit, ex qua laus familiae, memoria generi, honos, & gloria nomini constituta est; sed aliquod aut in Asia susceptum, aut ex Asia deportatum flagitium, ac dedecus. meruisse uero stipendia in eo bello, quod tum populus R. non modo maximum, sed etiam solum gerebat, uirtutis; patre imperatore libentissime meruisse, pietatis; finem stipendiorum patris uictoriam, ac triumphum fuisse, felicitatis fuit. maledicto quidem iccirco nihil in hisce rebus loci est, quod omnia laus occupauit. Saltatorem appellat L. Murenam Cato. maledictum est, si uere obijcitur, uehementis accusatoris; sin falso, maledici conuiciatoris. quare, cum ista sis auctoritate, non debes, M. Cato, arripere maledictum ex triuio, aut ex scurrarum aliquo conuicio, neque temere consulem populi R. saltatorem uocare; sed conspicere, quibus praeterea uitijs affectum esse necesse sit eum, cui uere istud obijci possit. nemo enim fere saltat sobrius, nisi forte insanit, neque in solitudine, neque in conuiuio moderato, atque honesto. tempestiui conuiuij, amoeni loci, multarum deliciarum comes est extrema, saltatio. tu

mihi

mihi arripis id, quod necesse est omnium uitiorum esse postremum: relinquis illa, quibus remotis hoc uitium omnino esse non potest. nullum turpe cõuiuium, non amor, non comessatio, non libido, non sumptus ostenditur: & cum ea non reperiantur, quae uoluptatis nomen habent, quaeq. uitiosa sunt; in quo ipsam luxuriam reperire non potes, in eo te umbram luxuriae reperturum putas? nihil igitur in uitam L. Murenae dici potest? nihil, inquam, omnino, iudices. sic a me consul designatus defenditur, ut eius nulla fraus, nulla auaritia, nulla perfidia, nulla crudelitas, nullum petulans dictum in uitam proferatur. Bene habet. iacta sunt fundamenta defensionis: nondum enim nostris laudibus, quibus utar postea, sed prope inimicorum confessione uirum bonum, atque integrum hominem defendimus. quo constituto, facilior est mihi aditus ad contentionem dignitatis, quae pars altera fuit accusationis. Summam uideo esse in te, Ser. Sulpici, dignitatem generis, integritatis, industriae, ceterorumq. ornamentorum omnium, quibus fretum ad consulatus petitionem aggredi par est. paria cognosco esse ista in L. Murena, atque ita paria, ut neque ipse dignitate uinci potuerit, neque te dignitate superarit. Contempsisti L. Murenae genus, extulisti tuum. quo loco si tibi hoc sumis, nisi qui patricius sit, neminem bono esse genere natum: facis, ut rursus plebs in Auentinum seuocanda esse uideatur. sin autem sunt amplae & honestae familiae plebeiae: & proauus L. Murenae, &

auus

auus praetores fuerunt, & pater, cum amplissime atque honestissime ex praetura triumphasset, hoc faciliorem huic gradum consulatus adipiscēdi reliquit, quod is, iam patri debitus, a filio petebatur. tua uero nobilitas, Ser. Sulpici, tametsi summa est, tamen hominibus litteratis, & historicis est notior, populo uero & suffragatoribus obscurior. pater enim fuit equestri loco, auus nulla illustri laude celebratus: itaque non ex sermone hominum recenti, sed ex annalium uetustate eruēda est memoria nobilitatis tuae. quare ego te semper in nostrum numerum aggregare soleo, quod uirtute, industriaq. perfecisti, ut, cum equitis R. esses filius, summa tamen amplitudine dignus putarere. nec mihi umquam minus in Q. Pompeio, nouo homine, & fortissimo uiro, uirtutis esse uisum est, quam in homine nobilissimo M. Aemilio. etenim eiusdem animi, atque ingenij est, posteris, quod Pompeius fecit, amplitudinem nominis, quam non acceperit, tradere, &, ut Scaurus, memoriam, prope intermortuam, generis sui, uirtute renouare. quamquam ego iam putabam, iudices, multis uiris fortibus ne ignobilitas obijceretur generis, meo labore esse perfectū, qui non modo Curijs, Catonibus, Pōpeijs, antiquis illis fortissimis uiris, nouis hominibus, sed his recētibus Marijs, & Didijs, & Coelijs cō memorandis iacebant. cum ego uero tanto interuallo claustra ista nobilitatis refregissem, ut aditus ad consulatum posthac, sicut apud maiores nostros fuit, non magis nobilitati, quam uirtuti, pateret: non

tt arbi-

arbitrabar, cum ex familia uetere, & illustri consul designatus ab equitis R. filio consule defenderetur, de generis nouitate accusatores esse dicturos. etenim mihi ipsi accidit, ut cũ duobus patricijs, altero improbissimo, atque audacissimo, altero modestissimo, atque optimo uiro, peterem: superaui tamen dignitate Catilinam, gratia Galbam. quod si id crimen homini nouo esse deberet: profecto mihi neque inimici, neque inuidi defuissent. omittamus igitur de genere dicere, cuius est magna in utroque dignitas: uideamus cetera. Quaesturam una petijt, & sum ego factus prior. Non est respondendum ad omnia. neque enim quemquam uestrum fugit, cum multi pares dignitate fiant, unus autem primum solus possit obtinere, non eundem eße ordinem dignitatis, & renunciationis; propterea quod renunciatio gradus habeat, dignitas autem sit persaepe eadem omnium. sed quaestura utriusque propemodum pari momento sortis fuit. habuit hic lege Titia prouinciam tacitam, & quietam: tu illam, cui, cum quaestores sortiuntur, etiam acclamari solet, Hostiensem, non tam gratiosam, & illustrem, quam negotiosam, & molestam. consedit utriusque nomen in quaestura: nullum enim uobis sors campum dedit, in quo excurrere uirtus, cognosciq. posset. reliqui temporis spatium in contentionem uocatur, ab utroque dissimillima ratione tractatum. Seruius hic nobiscum hanc urbanam militiã respondendi, scribendi, cauendi, plenam solicitudinis, ac stomachi, secutus est: ius ciuile didicit: multũ uigilauit:

lauit:

lauit: laborauit: praesto multis fuit: multorum stultitiam perpessus est: arrogantiam pertulit: difficultatem exsorbuit: uixit ad aliorum arbitrium, non ad suum. magna laus, & grata hominibus, unum hominem elaborare in ea scientia, quae sit multis profutura. Quid Murena interea? fortissimo, & sapiētissimo uiro, summo imperatori, legatus L. Lucullo fuit. qua in legatione duxit exercitum: signa contulit: manum conseruit: magnas copias hostium fudit: urbes partim ui, partim obsidione cepit: Asiam istam refertam, & eandem delicatam sic obijt, ut in ea neque auaritiae, neque luxuriae uestigium reliquerit: maximo in bello sic est uersatus, ut hic multas res et magnas sine imperatore gesserit, nullam sine hoc imperator. atque haec, quamquam praesente L. Lucullo loquar, tamen, ne ab ipso propter periculum nostrum concessam uideamur habere licentiā fingendi, publicis litteris testata sunt omnia: quibus L. Lucullus tantū laudis impertit, quātum neque ambitiosus imperator, neque inuidus tribuere alteri in communicanda gloria debuit. Summa in utroque est honestas, summa dignitas. quam ego, si mihi per Seruium liceat, pari, atque eadem in laude ponam: sed non licet: agitat rem militarem: insectatur totam hanc legationem: assiduitatis, & operarum harum quotidianarum putat esse consulatum. Apud exercitum mihi fueris, inquit, tot annos: forum non attigeris: abfueris tam diu, &, cum longo interuallo ueneris, cum ijs, qui in foro habitarunt, de dignitate contendas? Primū,

ista nostra assiduitas, Serui, nescis, quantum interdum afferat hominibus fastidij, quantũ satietatis. mihi quidem uehementer expediȷt, positam in oculis esse gratiam: sed tamẽ ego mei satietatem magno meo labore superaui: & tu idem fortasse: uerumtamen utrique nostrum desiderium nihil obfuisset. sed ut, hoc omisso, ad studiorum, atque artiũ contentionem reuertamur: qui potest dubitari, quin ad consulatum adipiscendum multo plus afferat dignitatis rei militaris, quam iuris ciuilis gloria? uigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas: ille, ut, quo intendit, mature cum exercitu perueniat. te gallorum, illum bucinarum cantus exsuscitat. tu actionem instituis: ille aciẽ instruit. tu caues, ne tui consultores, ille, ne urbes aut castra capiantur. ille tenet, et scit, ut hostium copiae; tu, ut aquae pluuiae arceantur. ille exercitatus est in propagandis finibus, tu in regendis. ac nimirum (dicendum est enim, quod sentio) rei militaris uirtus praestat ceteris omnibus: haec nomen populo R. haec huic urbi aeternam gloriam peperit: haec orbem terrarum parere huic imperio coegit. omnes urbanae res, omnia haec nostra praeclara studia, & haec forẽsis laus, & industria latent in tutela ac praesidio bellicae uirtutis. simul atque increpuit suspicio tumultus, artes illico nostrae conticescunt. Et quoniã mihi uideris istam scientiam iuris tamquam filiolam osculari tuam; non patiar te in tanto errore uersari, ut istud nescio quid, quod tantopere didicisti, praeclarũ aliquid esse arbitrere. alijs ego te uirtutibus, continẽ-

tiae,

tiae, grauitatis, iustitiae, fidei, ceteris omnibus, consulatu, & omni honore semper dignissimum iudicaui: quod quidem ius ciuile didicisti, non dicam, operam perdidisti, sed illud dicam, nullam esse in illa disciplina munitam ad consulatum uiam. omnes enim artes, quae nobis populi R. studia conciliant, & admirabilem dignitatem, & pergratam utilitatem debent habere. summa dignitas est in ijs, qui militari laude antecellunt; omnia enim, quae sunt in imperio, & in statu ciuitatis, ab ijs defendi, & firmari putantur: summa etiam utilitas; siquidem eorum consilio, & periculo cum rep. tum etiam nostris rebus perfrui possumus. grauis etiam illa est, & plena dignitatis dicendi facultas, quae saepe ualuit in consule deligẽdo, posse consilio, atque oratione & senatus, & populi, & eorum, qui res iudicant, mentes permouere. quaeritur consul, qui dicendo nonnumquam comprimat tribunicios furores, qui concitatum populum flectat, qui largitioni resistat. non mirum, si ob hanc facultatem homines saepe etiam nõ nobiles consulatum consecuti sunt; praesertim cum haec eadem res plurimas gratias, firmissimas amicitias, maxima studia pariat. quorum in isto uestro artificio, Sulpici, nihil est. primum, dignitas in tam tenui scientia quae potest esse? res enim sunt paruae, prope in singulis litteris, atque interpunctionibus uerborum occupatae. deinde, etiam si quid apud maiores nostros fuit in isto studio admirationis, id, enunciatis uestris mysterijs, totũ est contemptum, & abiectũ. pos-

ſet agi lege, nec ne, pauci quondam ſciebant: faſtos enim uulgo non habebant: erant in magna potẽtia, qui conſulebantur: a quibus etiam dies, tamquam a Chaldaeis, petebantur. inuentus eſt ſcriba quidam Cn. Flauius, qui cornicum oculos confixerit, & ſingulis diebus ediſcendos faſtos populo propoſuerit, & ab ipſis cautis iuriſconſultis eorum ſapientiam cõpilarit. itaque irati illi, quod ſunt ne, ueriti, dierum ratione prouulgata, & cognita, ſine ſua opera lege poſſet agi, notas quaſdam compoſuerunt, ut omnibus in rebus ipſi intereſſent. cũ hoc fieri belliſſime poſſet; fundus Sabinus meus eſt, immo meus, deinde iudiciũ: noluerunt. fundus, inquit, qui eſt in agro, qui Sabinus uocatur. ſatis uerboſe. cedo, quid poſtea? ego cum ex iure meum eſſe aio. quid tum? inde ego te ex iure manu conſertũ uoco. quid huic tam loquaciter litigioſo reſponderet ille, unde petebatur, nõ habebat. tranſit idem iuriſconſultus tibicinis Latini modo: unde tu me, inquit, ex iure manu conſertũ uocaſti, inde ibi ego te reuoco. praetor interea ne pulchum ſe ac beatum putaret, atque aliquid ipſe ſua ſponte loqueretur, ei quoque carmen compoſitum eſt, cum ceteris rebus abſurdum, tum uero nullo uſu. Vtriſque ſuperſtitibus praeſentibus iſtã uiã dico: inite uiã. praeſto aderat ſapiẽs ille, qui inire uiam doceret. redite uiã: eodem duce redibant. haec iã tũ apud illos barbatos ridicula, credo, uidebantur, homines, cũ recte atque in loco cõſtitiſſent, iuberi abire, ut, unde abiſſẽt, eodem ſtatim redirẽt. iiſdem ineptijs fucata ſunt illa omnia,

mnia, Quando te in iure conspicio; et haec, Sed an ne tu dicis, qui caussa uindicaueris? quae dũ erãt occulta, necessario ab eis, qui ea tenebãt, petebãtur: postea uero peruulgata, atque in manibus iactata, & excussa, inanissima prudentiae reperta sunt, fraudis autẽ, et stultitiae plenissima. nã, cum permulta praeclare legibus essent constituta, ea iureconsultorum ingenijs pleraque corrupta, ac deprauata sunt. mulieres omnes propter infirmitatem cõsilij maiores in tutorũ potestate esse uoluerunt: hi inuenerunt genera tutorũ, quae potestate mulierũ cõtinerẽtur. sacra interire illi noluerũt: horũ ingenio senes ad coemptiones faciẽdas interimendorum sacrorũ caussa reperti sunt. in omni denique iure ciuili aequitatẽ reliquerũt, uerba ipsa tenuerũt: ut, quia in alicuius libris exempli caussa id nomẽ inuenerãt, putarũt omnes mulieres, quae coẽptionẽ facerẽt, Caias uocari. Iã illud mihi quidẽ mirũ uideri solet, tot homines, tã ingeniosos, per tot annos etiã nunc statuere non potuisse, utrũ diẽ tertium, an perendinũ; iudicẽ, an arbitrũ: rẽ, an litẽ dici oporteret. itaque, ut dixi, dignitas in ista scientia cõsularis numquam fuit, quae tota ex rebus fictis cõmenticijsq. constaret; gratiae uero multo etiã minus. quod enim omnibus patet, & aeque promptũ est mihi, & aduersario meo, id esse gratum nullo pacto potest. itaque non modo beneficij collocandi spẽ, sed etiã illud, quod aliquando fuit, Licet consulere, iã perdidistis. sapiens existimari nemo potest in ea prudentia, quae neque extra Romã usquã, neque Ro-

*mae, rebus prolatis, quidquam ualet. peritus ideo haberi nemo potest, quod in eo, quod sciunt omnes, nullo modo possunt inter se discrepare. difficilis autẽ res ideo non putatur, quod & perpaucis, & minime obscuris litteris continetur. itaque si mihi, homini uehementer occupato, stomachum moueritis; triduo me iurisconsultum esse profitebor. etenim, quae de scripto aguntur, scripta sunt omnia: neque tamen quidquam tam anguste scriptum est, quo ego nõ possim, qua de re agitur, addere. quae consuluntur autem, minimo * periculo respondentur. si id, quod oportet, responderis; idem uideare respõdisse, quod Seruius: sin aliter; etiam controuersum ius nosse, & tractare uideare. Quapropter non solum illa gloria militaris uestris formulis, atque actionibus anteponenda est: uerum etiam dicendi consuetudo longe, & multum isti uestrae exercitationi ad honorem antecellet. itaque mihi uidentur plerique initio multo hoc maluisse: post, cum id assequi nõ potuissent, istuc potissimũ sunt delapsi. ut aiunt in Graecis artificibus, eos auletas esse, qui citharoedi fieri non potuerint: sic nonnullos uidemus, qui oratores euadere non potuerũt, eos ad iuris studium deuenire. magnus dicendi labor, magna res, magna dignitas, summa etiam gratia. etenim a uobis salubritas quaedam, ab ijs, qui dicunt, salus ipsa petitur. deinde uestra responsa, atque decreta & euertuntur saepe dicendo, & sine defensione oratoris firma esse non possunt. in qua re si satis profecissem, parcius de eius laude dicerem: nunc nihil de-*

me

me dico, sed de ijs, qui in dicendo magni sunt, aut fuerunt. Duae sunt artes, quae possunt locare homines in amplissimo gradu dignitatis, una imperatoris, altera oratoris boni. ab hoc enim pacis ornamenta retinentur; ab illo belli pericula repelluntur. ceterae tamen uirtutes ipsae per se multum ualent, iustitia, fides, pudor, temperantia: quibus te, Serui, excellere omnes intelligunt: sed nunc de studijs ad honorem dispositis, non de insita cuiusque uirtute, disputo. omnia ista nobis studia de manibus excutiũtur, simul atque aliquis motus nouus bellicum canere coepit. etenim, ut ait ingeniosus poeta, & auctor ualde bonus, proelijs promulgatis, TOLITVR. E. MEDIO non solum ista uestra uerbosa simulatio prudentiae, sed etiam ipsa illa domina rerum SAPIENTIA. VI GERITVR. RES. SPERNITVR. ORATOR non solum odiosus in dicendo, ac loquax, uerum etiam BONVS. HORRIDVS. MILES. AMATVR. Vestrum uero studium totum iacet NON. EX. IVRE. MANV. CONSERTVM. SED. MAGE. FERRO, inquit, REM. REPETVNT. Quod si ita est, cedat opinor, Sulpici, forum castris, otium militiae, stylus gladio, umbra soli: sit denique in ciuitate ea prima res, propter quam ipsa est ciuitas omnium princeps. Verum haec Cato nimium nos nostris uerbis magna facere demonstrat, & oblitos esse bellum illud omne Mithridaticum cum mulierculis esse gestum. quod ego longe secus existimo, iudices; deq. eo pauca disseram: neque enim caussa in hoc continetur. Nam, si

si omnia bella, quae cum Graecis gessimus, cōtemnenda sunt: derideatur de rege Pyrrho triumphus M. Curij, de Philippo T. Flaminini, de Aetolis M. Fuluij, de rege Perse L. Paulli, de Pseudophilippo Q. Metelli, de Corinthijs L. Mummij. sin haec bella grauissima, uictoriaeq. eorum bellorum grauissimae fuerunt: cur Asiaticae nationes, atque ille a te hostis contemnitur? atqui ex ueterum rerum monumentis uel maximum bellum populum R. cum Antiocho gessisse uideo: cuius belli uictor L. Scipio, parta cum P. fratre gloria, quam laudem ille, Africa oppressa, cognomine ipso praeseferebat, eandem hic sibi ex Asiae nomine assumpsit. quo quidem in bello uirtus enituit egregia M. Catonis, proaui tui. quo ille, cum esset, ut ego mihi statuo, talis, qualem te esse uideo, numquam cum Scipione esset profectus, si cum mulierculis bellandum esse arbitraretur. neque uero cum P. Africano senatus egisset, ut legatus patri proficisceretur, cum ipse paullo ante, Hannibale ex Italia expulso, ex Africa eiecto, Carthagine oppressa, maximis periculis remp. liberauisset, nisi illud graue bellum, & uehemens putaretur. atqui si diligenter, quid Mithridates potuerit, & quid effecerit, & qui uir fuerit, consideraris, omnibus regibus, quibuscum populus R. bellum gessit, hunc regem nimirum antepones. quem L. Sylla maximo, & fortissimo exercitu, pugna excitatum, non rudis imperator, ut aliud nihil dicam, cum bello inuectum totam in Asiam cum pace dimisit: quem L. Murena,

pater

pater huiusce, uehementissime uigilantissimeq. uexatum, repressum magna ex parte, non oppressum reliquit: qui rex, sibi aliquot annis sumptis ad confirmandas rationes, & copias belli, tantum ipse opibus conatuq. inualuit, ut se Oceanum cũ Ponto, Sertorij copias cum suis coniuncturum putaret. ad quod bellũ duobus consulibus ita missis, ut alter Mithridatem persequeretur, alter Bithyniã tueretur; alterius res & terra, & mari calamitosae, uehementer & opes regis, & nomen auxerunt; L. Luculli uero res tantae extiterunt, ut neque maius bellum commemorari possit, neque maiore consilio, & uirtute gestum. nam, cum totius impetus belli ad Cyzicenorum moenia constitisset; eamq. urbem sibi Mithridates Asiae ianuam fore putauisset; qua effracta, & reulsa, tota pateret prouincia: perfecta ab Lucullo haec sunt omnia, ut urbs fidelissimorum sociorum defẽderetur, ut omnes copiae regis diuturnitate obsidionis cõsumerentur. quid, illam pugnam naualem ad Tenedum, cum contento cursu, acerrimis ducibus, hostium classis Italiam spe, atque animis inflata peteret, mediocri certamine, et parua dimicatione commissam arbitraris? mitto proelia: praetereo oppugnationes opidorũ: expulsus regno tandem aliquando, tantum tamen consilio, atque auctoritate ualuit, ut se, rege Armeniorum adiuncto, nouis opibus, copijsq. renouarit. Ac si mihi nunc de rebus gestis esset nostri exercitus imperatorisq. dicendũ, plurima et maxima proelia commemorare possem: sed nõ id agimus: hoc dico:

si

si bellum hoc, si hic hostis, si ille rex cõtemnendus fuisset; neque tanta cura senatus, & populus R. suscipiendum putasset, neque tot annos gessisset, neque tanta gloria L. Luculli; neque uero eius belli conficiendi curam tanto studio populus R. ad Cn. Pompeium detulisset: cuius ex omnibus pugnis, quae sunt innumerabiles, uel acerrima mihi uidetur illa, quae cum rege commissa est, & summa contentione pugnata. qua ex pugna cum se ille eripuisset, & Bosphorum confugisset, quo exercitus adire non posset: etiam in extrema fortuna, et fuga nomen tamen retinuit regium. itaque ipse Pompeius, regno possesso, ex omnibus oris ac notis sedibus hoste pulso, tamen tantũ in unius anima posuit, ut, cum omnia, quae ille tenuerat, adierat, sperarat, uictoria possideret, tamen non ante, quam illum uita expulit, bellum confectum iudicarit. Hunc tu hostem, Cato, contemnis? quo cum per tot annos, tot proelijs, tot imperatores bella gesserunt: cuius expulsi, & eiecti uita tanti aestimata est, ut, morte eius nunciata, tum denique bellum confectum arbitraremur. Hoc igitur in bello L. Murenam legatum fortissimi animi, summi consilij, maximi laboris cognitum esse, defendimus, & hanc eius operam non minus ad consulatum adipiscendum, quam hanc nostram forensem industriam, dignitatis habuisse. At enim in praeturae petitione prior renunciatus est Seruius. Pergitis ne uos, tamquam ex syngrapha, agere cum populo, ut, quẽ locum semel honoris cuipiam dederit, eundẽ reliquis honoribus debeat? quod

enim

enim fretum, quem Euripum tot motus, tantas, tam uarias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes, & quantos aestus habet ratio comitiorum? dies intermissus unus, aut nox interposita saepe perturbat omnia, & totam opinionem parua nonnumquam commutat aura rumoris. saepe etiam sine ulla aperta caussa fit aliud, atque existimamus; ut nonnumquam ita factum esse etiam populus admiretur; quasi uero non ipse fecerit. nihil est incertius uulgo, nihil obscurius uoluntate hominum, nihil fallacius ratione tota comitiorũ. quis L. Philippum, summo ingenio, opera, gratia, nobilitate, a M. Herennio superari posse arbitratus est? quis Q. Catulum, humanitate, sapientia, integritate antecellentem, a Cn. Manlio? quis M. Scaurum, hominem grauissimum, ciuem egregium, fortissimum senatorem, a Q. Maximo? non modo horum nihil ita fore putatum est, sed ne cum esset factum quidem, quare ita factum esset, intelligi potuit. nam, ut tempestates saepe certo aliquo caeli signo commouẽtur, saepe improuiso, nulla ex certa ratione, obscura aliqua ex caussa excitantur: sic in hac comitiorum tempestate populari saepe intelligas, quo signo commota sit; saepe ita obscura est, ut casu excitata esse uideatur. sed tamen si est reddenda ratio, duae res uehementer in praetura desideratae sunt, quae ambae in cõsulatu tum Murenae profuerunt; una, exspectatio muneris, quae & rumore nonnullo, & studijs, sermonibusq. competitorum creuerat; altera, quod ij, quos in prouincia,

cia,

cia, ac legatione omnis & liberalitatis, & uirtutis suae testes habuerat, nondum decesserant. horum utrumque ei fortuna ad consulatus petitionem reseruauit. nam & L. Luculli exercitus, qui ad triumphum conuenerat, idem comitijs L. Murenae praesto fuit; & munus amplissimum, quod petitio praeturae desiderabat, praetura restituit. num tibi haec parua uidentur adiumenta, & subsidia consulatus? uoluntas militum: quae cum per se ualet multitudine, tum apud suos gratia; tum uero in consule declarãdo multum etiam apud uniuersum populum R. auctoritatis habet suffragatio militaris. imperatores enim comitijs consularibus, non uerborum interpretes deliguntur. quare grauis est illa oratio: me saucium recreauit: me praeda donauit: hoc duce castra cepimus, signa contulimus: numquam iste plus militi laboris imposuit, quam sibi sumpsit; ipse cum fortis, tum etiam felix. hoc quanti putas esse ad famam hominum, ac uoluntatem? etenim, si tanta illis comitijs religio est, ut adhuc semper omen ualuerit praerogatiuum: quid mirum est, in hoc felicitatis famam, sermonemq. ualuisse? sed, si haec leuiora ducis, quae sunt grauissima; & hanc urbanam suffragationem militari anteponis: noli ludorum huius elegantiam, & scenae magnificentiam ualde contemnere, quae huic admodum profuerunt. nam quid ego dicam populum, ac uulgus imperitorum ludis magnopere delectari? minus est mirandum: quamquam huic caussae id satis est. sunt enim populi, ac multitudinis comitia.

mitia. quare, si populo ludorum magnificentia uoluptatis est; non est mirandum, eam L. Murenae apud populum profuisse. sed, si nosmet ipsi, qui & ab delectatione omni negotijs impedimur, & in ipsa occupatione delectatiões alias multas habere possumus, ludis tamen oblectamur, & ducimur: quid tu admirere de multitudine indocta? L. Otho, uir fortis, meus necessarius, equestri ordini restituit non solum dignitatem, sed etiam uoluptatem. itaque lex haec, quae ad ludos pertinet, est omnium gratissima, quod honestissimo ordini cum splendore fructus quoque iucunditatis est restitutus. quare delectant homines, mihi crede, ludi, etiam illos qui dissimulant, non solum eos, qui fatentur: quod ego in mea petitione sensi: nam nos quoque habuimus scenam competitricem. quod si ego, qui trinos ludos aedilis feceram, tamen Antonij ludis commouebar: tibi, qui casu nullos feceras, nihil huius istam ipsam, quam irrides, argenteam scenam aduersatam putas? sed haec sane sint paria omnia: sit par forensis opera militari: sit par militari suffragatio urbana: sit idem, magnificentissimos, & nullos umquam fecisse ludos: quid? in ipsa praetura nihil ne existimas inter tuam & istius sortem interfuisse? huius sors ea fuit, quam omnes tui necessarij tibi optabamus, iuris dicundi, in qua gloriam conciliat magnitudo negotij, gratiam aequitatis largitio: qua in sorte sapiens praetor, qualis hic fuit, offensionem uitat aequabilitate decernendi, beneuolentiam adiungit lenitate audiendi. egregia,

& ad consulatum apta prouincia, in qua laus aequitatis, integritatis, facilitatis, ad extremum ludorum uoluptate concluditur. Quid tua sors? tristis, atrox, quaestio peculatus, ex altera parte lacrymarum, & squaloris, ex altera plena catenarum, atque iudicum. cogendi iudices inuiti, retinendi contra uoluntatem, scriba damnatus, ordo totus alienus: Syllana gratificatio reprehensa: multi uiri fortes, & prope pars ciuitatis offensa est: lites seuere aestimatae: cui placet, obliuiscitur; cui dolet, meminit. postremo tu in prouinciam ire noluisti. non possum id in te reprehendere, quod in me ipso & praetor, & consul probaui: sed tamen L. Murenae prouincia multas bonas gratias cum optima existimatione attulit. habuit proficiscens delectum in Vmbria: dedit ei facultatẽ resp. liberalitatis: qua usus, multas sibi tribus, quae municipijs Vmbriae conficiuntur, adiunxit. ipse autem in Gallia, ut nostri homines desperatas iam pecunias exigerent, aequitate, diligentiaq. perfecit. Tu interea Romae scilicet amicis praesto fuisti. fateor. sed tamen illud cogita, nõnullorum amicorum studia minui solere in eos, a quibus prouincias cõtemni intelligãt. Et, quoniam ostendi, iudices, parem dignitatem ad cõsulatus petitionem, disparem fortunam prouincialium negotiorum in Murena, atque in Sulpicio fuisse: dicam iam apertius, in quo meus necessarius fuerit inferior Seruius; & ea dicam uobis audientibus, amisso iam tempore, quae ipsi soli, re integra, saepe dixi. Petere consulatum nescire te, Serui, persaepe

dixi:

dixi: & in iis rebus ipsis, quas te magno, & forti animo & agere, & dicere uidebam, tibi solitus sum dicere, magis te fortem senatorem mihi uideri, quam sapientem candidatum. primum accusandi terrores, & minae, quibus tu quotidie uti solebas, sunt fortis uiri; sed & populi opinionem a spe adipiscendi auertunt, & amicorum studia debilitant. nescio quo pacto semper hoc fit, neque in uno, aut altero animaduersum est, sed iam in pluribus; simul atque candidatus accusationem meditari uisus est, ut honorem desperasse uideatur. quid ergo? acceptam iniuriam persequi non placet? immo uehementer placet: sed aliud tempus est petendi, aliud persequendi. petitorem ego, praesertim consulatus, magna spe, magno animo, magnis copiis & in forum, & in campum deduci uolo: non placet mihi inquisitio candidati, praenuncia repulsae; non testium potius, quam suffragatorum comparatio; non minae magis, quam blanditiae; non declamatio potius, quam salutatio: praesertim cum iam hoc nouo more omnes fere domos omnium concursent, & ex uultu candidatorum coniecturam faciant, quantum quisque animi, et facultatis habere uideatur. uides ne tu illum tristẽ, demissum? iacet, diffidit, abiecit hastas. serpit hic rumor. scis tu illum accusationem cogitare? inquirere in competitores? testes quaerere? alium faciam; quoniam sibi hic ipse desperat. eiusmodi candidatorũ amici intimi debilitantur; studia deponunt: aut testatam rem abiiciunt; aut suam operam, & gra-

tiam iudicio, & accusationi reseruant. accedit eodē, ut etiam ipse candidatus totum animum, atque omnem curam, operam, diligentiamq. suam in petitione non possit ponere. adiungitur enim accusationis cogitatio, non parua res, sed nimirum omnium maxima. magnum est enim te comparare ea, quibus possis hominem e ciuitate, praesertim non inopem, neque infirmum, exturbare, qui & per se, & per suos, & uero etiam per alienos defendatur: omnes enim ad pericula propulsanda concurrimus; & qui non aperte inimici sumus, etiam alienissimis in capitis periculis amicissimorum officia, & studia praestamus. quare ego expertus & petendi, & defendendi, & accusandi molestiam, sic intellexi, in petendo studium esse acerrimum, in defendendo officium, in accusando laborem. itaque sic statuo, fieri nullo modo posse, ut idem accusationem, & petitionem consulatus diligenter adornet, atque instruat. unum sustinere pauci possunt, utrumque nemo. tu, cum de curriculo petitionis deflexisses, animumq. ad accusandum transtulisses, existimasti te utrique negotio satisfacere posse? uehementer errasti. quis enim dies fuit, posteaquam in istam accusandi denunciationem ingressus es, quem tu non totum in ista ratione consumpseris? Legem ambitus flagitasti, quae tibi non deerat: erat enim seuerissime scripta Calpurnia: gestus est mos & uoluntati, & dignitati tuae: sed tota illa lex accusationem tuam, si haberes nocentem reum, fortasse armasset: petitioni uero

ro refragata est. Poena grauior in plebem tua uoce efflagitata est: commoti animi tenuiorum. exsilium in nostrum ordinem: concessit senatus postulationi tuae, sed non libenter duriorem fortunae communi condicionem te auctore constituit. morbi excusationi poena addita est: uoluntas offensa multorum, qui bus aut contra ualetudinis commodum laborandum est, aut incommodo morbi etiam ceteri uitae fructus relinquendi. quid ergo? haec quis tulit? is, qui auctoritati senatus, uoluntati tuae paruit: denique is tulit, cui minime proderant. illa, quae mea summa uoluntate senatus frequens repudiauit, mediocriter aduersata tibi esse existimas? confusionem suffragiorum flagitasti, prorogationem legis Maniliae, aequationem gratiae, dignitatis, suffragiorum. grauiter homines honesti, atque in suis ciuitatibus, & municipijs gratiosi tulerunt, a tali uiro esse pugnatum, ut omnes & dignitatis, & gratiae gradus tollerētur. Idem editicios iudices esse uoluisti, ut odia occulta ciuium, quae tacitis nunc discordijs continentur, in fortunas optimi cuiusque erumperent. Haec omnia tibi accusandi uiam muniebant, adipiscendi obsaepiebant. Atque ex omnibus illa plaga est iniecta petitioni tuae non tacente me maxima: de qua ab homine ingeniosissimo & copiosissimo Hortensio multa grauissime dicta sunt: quo etiam mihi durior locus est dicendi datus: ut, cum ante me & ille dixisset, et uir summa dignitate, & diligentia, & facultate dicendi, M. Crassus, ego in extremo non partem aliquam

agerem caussae, sed de tota re dicerem, quod mihi ui deretur. itaque in iisdem rebus fere uersor, &, quod possum indices, occurro uestrae sapientiae. Sed tamen, Serui, quam te securim putas iniecisse petitioni tuae, cum tu populũ R. in eum metũ adduxisti, ut pertimesceret, ne consul Catilina fieret, dum tu accusationem comparares, deposita atque abiecta petitione? etenim te inquirere uidebant tristem ipsum: maestos amicos, obseruationes, testificationes, seductiones testium, secessionem sebscriptorum animaduertebãt: quibus rebus certe ipsi candidatorũ uultus obscuriores uideri solent. Catilinam interea alacrẽ, atque laetum, stipatum choro iuuentutis, uallatum indicibus, atque sicariis, inflatum cum spe militum, tum collegae mei, quemadmodũ dicebat ipse, promissis, circumfluẽte colonorum Arretinorũ, et Faesulanorũ exercitu. quam turbam dissimillimo ex genere distinguebãt homines percussi Syllani temporis calamitate. uultus erat ipsius plenus furoris, oculi sceleris, sermo arrogantiae, sic, ut ei iam exploratus, & domi conditus consulatus uideretur. Murenam contemnebat: Sulpicium accusatorem suum numerabat, non competitorem: ei uim denunciabat: reip. minabatur. quibus rebus qui timor bonis omnibus iniectus sit, quantaq. desperatio reip. si ille factus esset, nolite a me cõmoneri uelle, uosmet ipsi uobiscum recordamini. meministis enim, cũ illius nefarii gladiatoris uoces percrebuissent, quas habuisse in concione domestica dicebatur; cũ miserorũ fidelẽ defensorẽ negasset inueniri posse,

nisi

nisi eum, qui ipse miser esset; integrorum, & fortunatorum promissis saucios, & miseros credere non oportere; quare qui consumpta replere, erepta recuperare uellent, spectarent, quid ipse deberet, quid possideret, quid auderet; minime timidum, & ualde calamitosum esse oportere eum, qui esset futurus dux, & signifer calamitosorum: tū igitur, his rebus auditis, meministis fieri S.C. referente me, ne postero die comitia haberentur, ut de his rebus in senatu agere possemus. itaque postridie frequenti senatu Catilinam excitaui, atque eum de ijs rebus iussi, si quid uellet, quae ad me allatae essent, dicere. atque ille, ut semper fuit apertissimus, non se purgauit, sed indicauit, atque innuit. tum enim dixit, duo corpora esse reipublicae, unum debile infirmo capite, alterum firmum sine capite: huic, cum ita de se meritum esset, caput se uiuo non defuturum. congemuit senatus frequens, neque tamen satis seuere pro rei indignitate decreuit. nam partim ideo fortes in decernendo non erant, quia nihil timebant: partim, quia timebant. tū erupit e senatu triumphans gaudio, quem omnino uiuum illinc exire non oportuerat, praesertim cum idem ille in eodem ordine paucis diebus ante Catoni, fortissimo uiro, iudicium minitanti, ac denuncianti, respondisset, si quod esset in suas fortunas incēdium excitatum, id se non aqua, sed ruina restincturum. His tum rebus commotus, & quod homines iam tum coniuratos cum gladijs in campum deduci a Catilina sciebam, descendi in campum cum firmissimo prae-

ſidio fortiſſimorum uirorum, & cum illa lata inſigniq. lorica, non quae me tegeret, (etenim ſciebam Catilinam non latus, aut uentrem, ſed caput, & collum ſolere petere) uerum ut omnes boni animaduerterent, &, cum in metu & periculo conſulem uiderent, id quod eſt factum, ad opem praeſidiumq. meum concurrerent. Itaque cum te, Serui, remiſſiorem in petendo putarent, Catilinam & ſpe, & cupiditate inflammatum uiderent, omnes, qui illam ab rep. peſtem depellere cupiebant, ad Murenam ſe ſtatim contulerunt. magna eſt autem comitijs conſularibus repentina uoluntatum inclinatio, praeſertim cum incubuit ad uirum bonum, & multis alijs adiumentis petitionis ornatum. qui cum honeſtiſſimo patre, atque maioribus, modeſtiſſima adoleſcentia, clariſſima legatione, praetura probata in iure, grata in munere, ornata in prouincia, petiſſet diligenter, & ita petiſſet, ut neque minanti cederet, neque cuiquam minaretur: huic, mirandum eſt, magno adiumento Catilinae ſubitam ſpem conſulatus adipiſcendi fuiſſe? Nunc mihi tertius ille locus eſt orationis de ambitus criminibus, perpurgatus ab ijs, qui ante me dixerũt, a me, quoniam ita Murena uoluit, retractandus. quo in loco Poſtumio, familiari meo, ordinatiſſimo uiro, de diuiſorum indicijs, & de deprehenſis pecunijs; adoleſcenti ingenioſo, & bono, Ser. Sulpicio, de equitum centurijs; M. Catoni, homini in omni uirtute excellenti, de ipſius accuſatione, de S. C. de rep. reſpondebo. ſed pauca, quae meum animum re

pente

pente mouerunt, prius de L. Murenae fortuna conquerar. Nam cum saepe antea, iudices, & ex aliorũ miserijs, & ex meis curis, laboribusq. quotidianis fortunatos eos homines iudicarem, qui remoti a studijs ambitionis, otium, ac tranquillitatem uitae secuti sunt: tum uero in his L. Murenae tantis, tamq. improuisis periculis ita sum animo affectus, ut non queam satis neque communem omnium nostrum condicionem, neque huius euentum, fortunamq. miserari: qui primum dum ex honoribus continuis familiae, maiorumq. suorum unum adscendere gradum dignitatis conatus est, uenit in periculum, ne & ea, quae relicta, & haec, quae ab ipso parta sunt, amittat: deinde propter studium nouae laudis etiam in ueteris fortunae discrimen adducitur. quae cum sunt grauia, iudices, tum illud acerbissimum est, quod habet eos accusatores, non qui odio inimicitiarum ad accusandum, sed qui studio accusandi ad inimicitias descenderent. nam, ut omittam Ser. Sulpicium, quem intelligo non iniuria L. Murenae, sed honoris contentione permotum; accusat paternus amicus Cn. Postumius, uetus, ut ait ipse, uicinus, ac necessarius, qui necessitudinis caussas complures protulit, simultatis nullam commemorare potuit; accusat Ser. Sulpicius, sodalis filij, cuius ingenio paterni omnes necessarij munitiores esse debebant; accusat M. Cato; qui, quamquam a Murena nulla re umquã alienus fuit, tamen ea condicione nobis erat in hac ciuitate natus, ut eius opes, & ingenium praesidio multis etiam

alienissimis, uix cuiquam inimicus esse deberet. Respondebo igitur Postumio primum: qui nescio quo pacto mihi uidetur praetorius candidatus in consularem, quasi desultorius in quadrigarum curriculum, incurrere. cuius competitores si nihil deliquerunt; dignitati eorum concessit, cum petere destitit: sin autem eorum aliquis largitus est; expetendus amicus est, qui alienam potius iniuriam, quam suam persequatur.

Ea omnia, quae & Postumio, & Ser. Sulpicio adolescenti responsa sunt, desiderantur.

Venio nunc ad M. Catonem; quod est firmamentum, ac robur totius accusationis: qui tamen ita grauis est accusator, & uehemens, ut multo magis eius auctoritatem, quam criminationem pertimescam. in quo ego accusatore, iudices, primum illud deprecabor, ne quid L. Murenae dignitas illius, ne quid exspectatio tribunatus, ne quid totius uitae splendor, & grauitas noceat; denique ne ea soli huic obsint bona M. Catonis, quae ille adeptus est, ut multis prodesse posset. bis consul fuerat P. Africanus, & duos terrores huius imperii, Carthaginem, Numantiamq. deleuerat, cum accusauit L. Cottam. erat in eo summa eloquentia, summa fides, summa integritas, auctoritas tanta, quanta in ipso imperio populi R. quod illius opera tenebatur. saepe hoc maiores natu dicere audiui, hanc accusatoris

eximiam dignitatem plurimum L. Cottae profuisse. noluerunt sapientissimi homines, qui tum rem illam iudicabant, ita quemquam cadere in iudicio, ut nimijs aduersarij uiribus abiectus uideretur. Quid? Ser. Galbam (nam traditum memoriae est) non ne proauo tuo, fortissimo, atque florentissimo uiro, M. Catoni, incumbenti ad eius perniciem, populus R. eripuit? semper in hac ciuitate nimis magnis accusatorum opibus & populus uniuersus, & sapientes, ac multum in posterum prospicientes iudices restiterunt. nolo, accusator in iudicium potentiam afferat, non uim maiorem aliquam, non auctoritatem excellentem, non nimiam gratiam: ualeant haec omnia ad salutem innocentium, ad opem impotentum, ad auxilium calamitosorum; in periculo uero, & in pernicie ciuium repudientur. nam, si quis hoc forte dicet, Catonem descensurum ad accusandum non fuisse, nisi prius de caussa iudicasset: iniquam legem, iudices, & miseram condicionem instituet periculis hominum, si existimabit iudicium accusatoris in reum pro aliquo praeiudicio ualere oportere. ego tuum consilium, Cato, propter singulare animi mei de tua uirtute iudicium, uituperare non audeo, nonnulla in re forsitan conformare, & leuiter emendare possim. non multa peccas, inquit ille fortissimo uiro senior magister: sed, si peccas, te regere possum. at ego te uerissime dixerim peccare nihil, neque ulla in re te esse huiusmodi, ut corrigendus potius, quam leuiter inflectendus esse uideare. finxit enim te ipsa natura ad honestatem,

statem, grauitatem, temperantiam, magnitudinem animi, iustitiam, ad omnes denique uirtutes magnũ hominem, & excelsum. accessit his tot doctrina non moderata, nec mitis, sed, ut mihi uidetur, paullo asperior, & durior, quam aut ueritas, aut natura patiatur. & quoniam non est nobis haec oratio habenda aut cum imperita multitudine, aut in aliquo conuentu agrestium; audacius paullo de studijs humanitatis, quae & mihi, & uobis nota, & iucunda sunt, disputabo. In M. Catone, iudices, haec bona, quae uidemus, diuina, & egregia, ipsius scitote esse propria: quae nonnumquam requirimus, ea sunt omnia non a natura, sed a magistro. fuit enim quidam, summo ingenio uir, Zeno, cuius inuentorum aemuli Stoici nominantur. huius sententiae sunt, & praecepta eiusmodi; sapientem gratia numquam moueri, numquam cuiusquam delicto ignoscere, neminem misericordem esse, nisi stultum & leuem; uiri non esse, neque exorari, neque placari; solos sapientes esse, si distortissimi sint, formosos; si mendicissimi, diuites; si seruitutem seruiant, reges: nos autem, qui sapientes non sumus, fugitiuos, exsules, hostes, insanos denique esse dicunt; omnia peccata esse paria; omne delictum scelus esse nefarium; nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cum opus non fuerit, quam eum, qui patrem suffocauerit; sapientem nihil opinari, nullius rei paenitere, nulla in re falli, sententiam mutare numquam. haec homo ingeniosissimus M. Cato, auctoribus eruditissimis inductus, arripuit,

ripuit,

ripuit, neque disputandi caussa, ut magna pars, sed ita uiuendi. Petunt aliquid publicani: caue quidquam habeat momenti gratia. supplices aliqui ueniunt miseri, & calamitosi: sceleratus, & nefarius fueris, si quidquam misericordia adductus feceris. fatetur aliquis se peccasse, & eius delicti ueniam petit: nefarium est facinus ignoscere. at leue delictum est: omnia peccata sunt paria. dixisti quippiã: fixum, & statutum est. non re ductus es, sed opinione: sapiens nihil opinatur. errasti aliqua in re: male dici putat. hac ex disciplina nobis illa sunt. dixi in senatu me nomen consularis candidati delaturum. iratus dixisti: numquam, inquit, sapiens irascitur. at temporis caussa: improbi, inquit, hominis est mendacio fallere; mutare sententiam, turpe est; exorari, scelus; misereri, flagitium. nostri autem illi, (fatebor enim, Cato, me quoque in adolescentia, diffisum ingenio meo, quaesisse adiumenta doctrinae) nostri, inquam, illi, a Platone, & Aristotele, moderati homines, & temperati, aiunt, apud sapientem ualere aliquando gratiam; uiri boni esse, misereri; distincta genera esse delictorum, et dispares poenas; esse apud hominem constantem ignoscendi locum; ipsum sapientẽ saepe aliquid opinari, quod nesciat; irasci nonnumquam, exorari eundem, et placari; quod dixerit, interdum, si ita rectius sit, mutare; de sententia decedere aliquando; omnes uirtutes mediocritate quadam esse moderatas. hos ad magistros si qua te fortuna, Cato, cum ista natura detulisset; non tu quidem uir me-

lior

lior esses, nec fortior, nec temperantior, nec iustior; (neque enim esse potes) sed paullo ad lenitatem propensior: non accusares, nullis adductus inimicitijs; nulla lacessitus iniuria, pudentissimum hominem, summa dignitate, atque honestate praeditum: putares, cum in eiusdem anni custodia te atque L. Murenam fortuna posuisset, aliquo te cum hoc reip. uinculo esse coniunctum: quod atrociter in senatu dixisti, aut non dixisses, aut seposuisses, aut mitiorem in partem interpretarere. ac te ipsum, quantum ego opinione auguror, nunc & animi quodam impetu concitatum, & ui naturae atque ingenij elatum, & recentibus praeceptorum studijs flagrantem iam usus flectet, dies leniet, aetas mitigabit. etenim isti ipsi mihi uidentur uestri praeceptores, & uirtutis magistri, fines officiorum paullo longius, quam natura uellet, protulisse, ut, cum ad ultimum animo contendissemus, ibi tamen, ubi oporteret, consisteremus. nihil ignoueris: immo aliquid, non omnia. nihil gratiae caussa feceris: immo resistito gratiae, cum officium, & fides postulabit. misericordia commotus ne sis: etiam, in dissoluenda seueritate: sed tamen est laus aliqua humanitatis. in sententia permaneto: enimuero, nisi sententia alia uicerit melior. huiuscemodi Scipio ille fuit, quem non paenitebat facere idem, quod tu; habere eruditissimum hominem, & paene diuinum domi: cuius oratione, et praeceptis, quamquã erant eadem ista, quae te delectant, tamen asperior non est factus, ut accepi a senibus, leuissimus. quis uero C. Lae-

lio comior? quis iucundior eodem ex studio isto? quis illo grauior? sapientior? possum de L. Philippo, de C. Gallo dicere haec eadem: sed te domum iam deducam tuam. quemquam ne existimas Catone, proauo tuo, comodiorem, comiorem, moderatiorem fuisse ad omnem rationem humanitatis? de cuius praestanti uirtute cum uere grauiterq. diceres, domesticum te habere dixisti exemplum ad imitādum. est illud quidem exēplum tibi propositum domi: sed tamen naturae similitudo illius ad te magis, qui ab illo ortus es, quam ad unumquemque nostrum peruenire potuit: ad imitādum uero tam mihi propositum exemplar illud est, quam tibi. sed, si illius comitatem, & facilitatem tuae grauitati, seueritatiq. adsperseris; non ista quidem erunt meliora, quae nunc sunt optima, sed certe condita iucundius. Quare, ut ad id, quod institui, reuertar, tolle mihi e caussa nomen Catonis: remoue, ac praetermitte auctoritatem, quae in iudicijs aut nihil ualere, aut ad salutem debet ualere: congredere mecum criminibus ipsis: quid accusas, Cato? quid affers in iudicium? quid arguis? ambitum accusas: non defendo. me reprehendis, quod idem defendam, quod lege punierim: puniui ambitum, non innocentiam: ambitum uero ipsum uel tecum accusabo, si uoles. Dixisti, S. C. me referente esse factum; si mercede corrupti obuiam candidatis issent, si conducti sectarentur; si, gladiatoribus uulgo locus tributus, et item prādia si uulgo essent data, contra legem Calpurniam factum uideri. ergo ita senatus iudicat, contra legem

facta

Postumius obuiam cum bene magna caterua sua uenit? quid habet ista multitudo admirationis? omitto clientes, uicinos, tribules, exercitum totum Luculli, qui ad triumphum per eos dies uenerat: hoc dico, frequentiam in isto officio gratuitam non modo dignitati ullius umquam, sed ne uoluntati quidem defuisse. at sectabantur multi: doce, mercede; concedam esse crimen: hoc quidem remoto, quid reprehendis? quid opus est, inquit, sectatoribus? a me tu id quaeris? quid opus sit eo, quo semper usi sumus? homines tenues unum habẽt in nostrum ordinem aut promerendi, aut referendi beneficij locum, hanc in nostris petitionibus operam, atque assectationem. neque enim fieri potest, neque postulandum est a nobis, aut ab equitibus R. ut suos necessarios candidatos sectentur totos dies: a quibus si domus nostra celebratur, si interdum ad forum deducimur, si uno basilicae spatio honestamur, diligenter obseruari uidemur, & coli. tenuiorum, & non occupatorum amicorum est ista assiduitas, quorum copia bonis, & beneficis deesse non solet. noli igitur eripere hunc inferiori generi hominum fructum officij, Cato: sine eos, qui omnia a nobis sperant, habere ipsos quoque aliquid, quod nobis tribuere possint. si nihil erit praeter ipsorum suffragium, tenue est, si, ut suffragentur: nihil ualent gratia: ipsi denique, ut solent loqui, non dicere pro nobis, non spondere, non uocare domum suam possunt: atque haec a nobis petunt omnia; neque ulla re alia, quae a nobis cõsequuntur, nisi opera

ra

ra sua cõpensari putant posse. itaque et legi Fabiae, quae est de numero sectatorum, & S. C. quod est L. Caesare consule factum, restiterunt. nulla est enim poena, quae possit obseruantiam tenuiorum ab hoc uetere instituto officiorum excludere. At spectacula sunt tributim data, & ad prandium uulgo uocati. Etsi hoc factum a Murena omnino, iudices, non est, ab eius amicis autem more & modo factum est: tamen admonitus re ipsa recordor quantũ hae quaestiones in senatu habitae punctorum nobis, Serui, detraxerint. quod enim tempus fuit, aut nostra, aut patrum nostrorum memoria, quo haec siue ambitio est, siue liberalitas, non fuerit, ut locus & in Circo, & in foro daretur amicis, & tribulibus? haec homines tenuiores primum nc dum qui ea suis tribulibus uetere instituto assequebantur *

Desunt nonnulla.

praefectum fabrum semel locum tribulibus suis dedisse: quid statuent in uiros primarios, qui in Circo totas tabernas tribulium caussa comparabunt? haec omnia sectatorum, spectaculorum, prandiorum item crimina a multitudine in tuam nimiam diligentiam, Serui, coniecta sunt: in quibus tamen Murena ab senatus auctoritate defenditur. quid enim? senatus num, obuiam prodire, crimen putat? non, sed mercede: conuince. num sectari multos? non, sed, conductos: doce. num locum ad spectandum dare, aut ad

prandium

*prandium inuitare? minime, sed uulgo, passim. quid
est uulgo? uniuersos. non igitur, si L. Natta, summo
loco adolescens, qui & quo animo iam sit, & qualis
uir futurus sit, uidemus, in equitum centurijs uoluit
esse & ad hoc officium necessitudinis; & ad reli-
quum tempus gratiosus, id erit eius uitrico fraudi,
aut crimini: nec, si uirgo Vestalis, huius propinqua,
& necessaria, locum suum gladiatorium concessit
huic, non & illa pie fecit, & hic a culpa est remo-
tus. omnia haec sunt officia necessariorum, commoda
tenuiorum, munia candidatorum. At enim agit me-
cum austere, & Stoice, Cato: negat uerum esse, alli-
ci beneuolentiam cibo: negat iudicium hominum in
magistratibus mandandis corrumpi uoluptatibus o-
portere. ergo, ad cenam petitionis caussa si quis
uocat, condemnetur. quippe, inquit: tu mihi sum-
mum imperium, summam auctoritatem, tu guber-
nacula reip. petas fouendis hominum sensibus, &
deleniendis animis, & adhibendis uoluptatibus?
utrum lenocinium, inquit, a grege delicatae iuuen-
tutis, an orbis terrarum imperium a populo R. pe-
tebas? Horribilis oratio: sed eam usus, uita, mores,
ciuitas ipsa respuit. neque tamen Lacedaemonij, au
ctores istius uitae, atque orationis, qui quotidianis
epulis in robore accumbunt, neque uero Cretes, quo
rum nemo gustauit umquam cubans, melius, quam
Romani homines, qui tempora uoluptatis, laborisq.
dispertiunt, resp. suas retinuerunt: quorum alteri
uno aduētu nostri exercitus deleti sunt; alteri, nostri*

imperij praesidio, disciplinam suam, legesq. conseruant. Quare noli, Cato, maiorũ instituta, quae res ipsa publica, quae diuturnitas imperij comprobat, nimium seuera oratione reprehendere. Fuit eodem ex studio uir eruditus apud patres nostros, & honestus homo, & nobilis, Q. Tubero. is, cum epulum Q. Maximus Africani, patrui sui, nomine populo R. daret, rogatus est a Maximo, ut triclinium sterneret, cum esset Tubero eiusdem Africani sororis filius. atque ille, homo eruditissimus, ac Stoicus, strauit pelliculis haedinis lectulos Punicanos, & exposuit uasa Samia: quasi uero esset Diogenes Cynicus mortuus, & nõ diuini hominis Africani mors honestaretur: quem cũ supremo eius die Maximus laudaret, gratias egit dijs immortalibus, quod ille uir in hac rep. potissimũ natus esset: necesse enim fuisse, ibi esse terrarum imperium, ubi ille esset. huius in morte celebranda grauiter tulit populus R. hanc peruersam sapientiam Tuberonis: itaque homo integerrimus, ciuis optimus, cũ esset L. Paulli nepos, P. Africani, ut dixi, sororis filius, his haedinis pelliculis praetura deiectus est. odit populus R. priuatam luxuriam, publicã magnificentiam diligit: non amat profusas epulas, sordes & inhumanitatem multo minus: distinguit rationẽ officiorum, ac temporum, uicissitudinẽ laboris, ac uoluptatis. Nam, quod ais nulla re allici hominum mentes oportere ad magistratum mandandum, nisi dignitate: hoc tu ipse, in quo summa est dignitas, non seruas. cur enim quẽquam, ut studeat tibi, ut te adiuuet, rogas?

rogas tu me, ut mihi praesis, ut committam ego me tibi? quid tandem? istuc me rogari oportet abs te, an te potius a me, ut pro mea salute laborẽ, periculumq. suscipias? quid, quod habes nomenclatorem? in eo quidem fallis, & decipis. nam, si nomine appellari abs te ciues tuos honestum est; turpe est eos notiores esse seruo tuo, quam tibi: sin etiam noris; tamen per monitorem appellandi sunt? cur non ante petis, quam insusurrauit? aut quid, cum admoneris, tamen, quasi tute noris, ita salutas? quid, posteaquam es designatus, multos salutas negligentius? haec omnia ad rationem ciuitatis si dirigas, recta sunt; sin perpendere ad disciplinae praecepta uelis, reperiantur prauissima. quare nec plebi R. eripiendi fructus isti sunt ludorum, gladiatorum, conuiuiorum, quae omnia maiores nostri cõparauerunt: nec candidatis ista benignitas adimenda est, quae liberalitatem magis significat, quam largitionem. At enim te ad accusandum resp. adduxit. Credo, Cato, te isto animo, atque ea opinione uenisse: sed tu imprudentia laberis: ego, quod facio, iudices, cũ amicitiae dignitatisq. L. Murenae gratia facio, tum me pacis, otij, concordiae, libertatis, salutis, uitae denique omnium uestrum caussa facere clamo, atque obtestor. Audite, audite consulem, iudices: nihil dicam arrogantius: tantum dicã, totos dies, atque noctes de rep. cogitantem. usque eo L. Catilina remp. despexit, atque contempsit, ut ea copia, quam secum eduxit, se hanc ciuitatem oppressurũ arbitraretur? latius patet illius sceleris cõta

gio, quam quisquam putat: ad plures pertinet: intus, intus, inquam, est equus Troianus, a quo numquam, me consule, dormientes opprimemini. Quaeris a me, quid ego Catilinam metuam? nihil; & curaui, ne quis metueret: sed copias illius, quas hic uideo, dico esse metuendas: nec tam timendus est nunc exercitus L. Catilinae, quam isti, qui illum exercitũ deseruisse dicuntur: nõ enim deseruerunt, sed ab illo in speculis, atque insidijs relicti, in capite, atque in ceruicibus nostris restiterunt. hi & integrum consulem, & bonum imperatorem, & natura, & fortuna cũ reip. salute coniunctum, deijci de urbis praesidio, & de custodia ciuitatis uestris sententijs deturbari uolunt. quo um ego ferrum, & audaciam reieci in campo, debilitaui in foro, compressi etiam domi meae saepe, iudices; his uos si alterum consulem tradideritis, plus multo erunt uestris sententijs, quam suis gladijs confecti. magni interest, iudices, id quod ego multis repugnantibus egi, atque perfeci, esse KAL. Ian. in rep. duos consules. nolite abritrari, mediocribus cõsilijs, aut usitatis uitijs, aut lege improba, aut perniciosa largitione, auditum aliquando aliquod malum reip. quaeri. inita sunt in hac ciuitate consilia, iudices, urbis delendae, ciuiũ trucidandorum, nominis R. exstinguendi. atque haec ciues, ciues, inquã (si eos hoc nomine appellari fas est) de patria sua et cogitãt, & cogitauerunt. horum ego quotidie consilijs occurro, audaciã debilito, sceleri resisto. sed uos moneo, iudices: in exitu est iam meus consulatus: nolite mihi subtrahere

here uicarium meae diligentiae: nolite adimere cũ, cui remp. cupio tradere incolumem ab his tantis periculis defendendam. atque ad haec mala, iudices, quid accedat aliud, non uidetis? te, te appello, Cato: non ne prospicis tempestatem anni tui? iam enim hesterna concione intonuit uox perniciosa designati tribuni collegae tui: contra quem multũ tua mens, multum omnes boni prouiderũt, qui te ad tribunatus petitionem uocauerunt. omnia, quae per hoc trienniniũ agitata sunt iam ab eo tempore, quo a L. Catilina, & Cn. Pisone initum consilium senatus interficiendi scitis esse, in hos dies, in hos menses, in hoc tempus erũpunt. qui locus est, iudices, quod tempus, qui dies, quae nox, cum ego non ex istorum insidijs ac mucronibus non solum meo, sed multo etiam magis diuino consilio eripiar, atque euolem? neque isti me meo nomine interfici, sed uigilantem consulem de reip. praesidio demouere uolunt. nec minus uellent, Cato, te quoque aliqua ratione, si possent, tollere: id quod, mihi crede, & agunt, & moliuntur. uident, quãtum in te sit animi, quantum ingenij, quantum auctoritatis, quantum reip. praesidij. sed cũ consulari auctoritate, & auxilio spoliatam uim tribuniciam uiderint; tum se facilius inermem, & debilitatum te oppressuros arbitrantur. nam, ne sufficiatur cõsul, non timent: uident in tuorum potestate collegarum fore: sperant sibi Silanum, clarum uirum, sine collega, te sine consule, remp. sine praesidio obijci posse. his tãtis in rebus, tantisq. in periculis, est tuũ, M. Ca

to, qui non mihi, non tibi, sed patriae natus es, uidere quid agatur, retinere adiutorem, defensorem, socium in rep. consulem non cupidum, consulem, quod maxime tempus hoc postulat, fortuna constitutum ad amplexandum otium, scientia ad bellum gerendum, animo, & usu ad quod uelis negotium. quamquam huiusce rei potestas omnis in uobis sita est, iudices: totam remp. uos in hac caussa tenetis, uos gubernatis. si L. Catilina cum suo consilio nefariorum hominum, quos secum eduxit, hac de re posset iudicare, cōdemnaret L. Murenam: si interficere posset, occideret. petunt enim rationes illius, ut orbetur auxilio resp. ut minuatur contra suum furorem imperatorū copia, ut maior facultas tribunis pl. detur, depulso aduersario, seditionis ac discordiae concitandae. idē ne igitur delecti amplissimis ex ordinibus honestissimi atque sapientissimi uiri iudicabunt, quod ille importunissimus gladiator, hostis reip. iudicaret? mihi credite, iudices, in hac caussa non solum de L. Murenae, uerum etiam de uestra salute sententiā feretis. in discrimen extremum uenimus: nihil est iam, unde nos reficiamus, aut ubi lapsi resistamus. non solum minuenda non sunt auxilia, quae habemus; sed etiam noua, si fieri possit, comparanda. hostis est enim non apud Anienem, quod bello Punico grauissimum uisum est, sed in urbe, in foro, (dij immortales, sine gemitu hoc dici non potest) non nemo etiam in illo sacrario reip. in ipsa, inquam, curia nō nemo hostis est. dij faxint, ut meus collega, uir fortissimus, hoc Catil-

nac

nae nefarium latrocinium armatus opprimat: ego togatus, uobis bonisq. omnibus adiutoribus, hoc, quod conceptum resp. periculum parturit, consilio discutiam, & comprimam. sed quid tandem fiet, si haec elapsa de manibus nostris in eum annum, qui consequitur, redundarint? unus erit consul, & is non in administrando bello, sed in sufficiendo collega occupatus. hunc iam qui impedituri sint,

Desunt nonnulla.

illa pestis immanis, importuna Catilinae prorũpet: qua minatur, in agros suburbanos repente aduolabit: uersabitur in castris furor, in curia timor, in foro coniuratio, in campo exercitus, in agris uastitas: omni autem in sede, ac loco ferrum, flammamq. metuemus: quae iamdiu comparantur: eadem ista omnia, si ornata suis praesidijs erit resp. facile & magistratum consilijs, & priuatorum diligentia opprimentur. Quae cum ita sint, iudices, primum reip. caussa, qua nulla res cuiquã potior debet esse, uos pro mea sũma, & uobis cognita in rẽp. diligentia moneo, pro auctoritate consulari hortor, pro magnitudine periculi obtestor, ut otio, ut paci, ut saluti, ut uitae uestrae, & ceterorum ciuium cõsulatis: deinde ego fidem uestram, uel defensoris, & amici officio adductus, oro, atque obsecro, iudices, ut ne hominis miseri, & cum corporis morbo, tũ animi dolore confecti, L. Murenae recentem gratulationem

noua lamẽtatione obruatis. modo maximo beneficio populi R. ornatus, fortunatus uidebatur, quod primus in familiam ueterem, primus in municipiũ antiquissimum consulatum attulisset: nunc idem squalore sordidus, confectus morbo, lacrymis, ac maerore perditus, uester est supplex, iudices, uestrã fidem obtestatur, misericordiam implorat, uestram potestatẽ, ac uestras opes intuetur. nolite, per deos immortales, iudices, hac eum re, qua se honestiorem fore putauit, etiam ceteris ante partis honestatibus, atque omni dignitate, fortunaq. priuare. atque ita uos Murena, iudices, orat, atque obsecrat: si iniuste neminem laesit; si nullius aures, uoluntatem ue uiolauit; si nemini, ut leuissime dicã, odio nec domi, nec militiae fuit; sit apud uos modestiae locus; sit demissis hominibus perfugium; sit auxilium pudori. misericordiam spoliatio consulatus magnam habere debet, iudices: una enim eripiuntur cum consulatu omnia. inuidiam uero his temporibus habere consulatus ipse nullam potest. obijcitur enim concionibus seditiosorum, insidijs coniuratorum, telis Catilinae: ad omne denique periculum, atque ad omnem inuidiam solus opponitur. quare, quid inuidendum Murenae, aut cuiquam nostrum sit in hoc praeclaro consulatu, non uideo, iudices: quae uero miseranda sunt, ea et mihi ante oculos uersantur, & uos uidere, & perspicere potestis. Si, quod Iuppiter omen auertat, hunc uestris sententijs afflixeritis, quo se miser uertet? domum ne? ut eam imaginem clarissimi uiri parentis sui, quam paucis

ante

ante diebus laureatam in sua gratulatione conspexit, eandem deformatam ignominia, lugentemq. uideat? an ad matrem? quae misera modo consulem osculata filium suum, nunc cruciatur, & solicita est, ne eundem paullo post spoliatum omni dignitate conspiciat. sed quid ego matrem, aut domum appello? quem noua poena legis & domo, & parente, & omnium suorum consuetudine, conspectuq. priuat. ibit igitur in exsilium miser? quo? ad orientis ne partes, in quibus annos multos legatus fuit, et exercitus duxit, & res maximas gessit? at habet magnum dolorem, unde cum honore decesseris, eodem cum ignominia reuerti. an se in contrariam partem terrarum abdet? ut Gallia transalpina, quem nuper summo cum imperio libentissime uiderit, eundem lugentem, maerentem, exsulem uideat? in ea porro prouincia quo animo C. Murenam fratrem suum adspiciet? qui huius dolor? qui illius maeror erit? quae utriusque lamentatio? quanta autem perturbatio fortunae, atque sermonis? quod, quibus in locis, paucis ante diebus, factum esse consulem Murenam nuncij, litteraeq. celebrassent, & unde hospites, atque amici gratulatum Romam concurrerint, repente eo accedat ipse nuncius suae calamitatis. Quae si acerba, si misera, si luctuosa sunt, si alienissima mansuetudine, & misericordia uestra, iudices; conseruate populi R. beneficium, reddite reip. consulem. date hoc ipsum pudori, date patri mortuo, date generi, & familiae, date etiam Lanuuio, municipio honestissimo,

quod

quod in hac caussa frequens, maestumq. uidistis: nolite a sacris patrijs Iunonis Sospitae, cui omnes consules facere necesse est, domesticum, & suum consulem potissimum auellere. quem ego uobis, si quid habet aut momenti commendatio, aut auctoritatis confirmatio mea, consul consulem, iudices, ita commendo, ut cupidissimum otij, studiosissimum bonorum, acerrimum contra seditionem, fortissimum in bello, inimicissimum huic coniurationi, quae nunc remp. labefactat, futurum esse promittam, & spondeam.

PRO . L . FLACCO
ORATIO . XXIV

CVM *in maximis periculis huius urbis atque imperij, grauissimo, atque acerbissimo reip. casu, socio, atque adiutore consiliorum, periculorumq. meorum L. Flacco caedem a uobis, coniugibus, liberis uestris, uastitatem a templis, delubris, urbe, Italia depellebam, sperabam, iudices, honorum potius L. Flacci me adiutorem futurum, quam miseriarum deprecatorem. quod enim esset praemium dignitatis, quod populus R. cum huius maioribus semper detulisset, huic denegaret? cum L. Flaccus ueterem Valeriae gentis in liberanda patria laudem prope quingentesimo anno reip. retulisset. sed, si forte aliquando aut beneficij huius obtrectator, aut uirtutis hostis, aut laudis inuidus extitisset; existimabam L. Flacco multitudinis potius imperitae, nullo tamen cum periculo, quam sapientissimorum & lectissimorum uirorum iudicium esse subeundum. etenim, quibus auctoribus, & defensoribus omnium tum salus esset non ciuium solum, uerum etiam gentium defensa, ac retenta, neminem umquam putaui per eos ipsos periculum huius fortunis, atque insidias creaturum. quod si esset aliquando futurum, ut aliquis de L. Flacci pernicie cogitaret: numquam tamen existimaui, iudices, D. Laelium, optimi uiri filium, optima ipsum spe praeditum,*

tum, summae dignitatis, eam suscepturum accusationem, quae sceleratorum ciuium potius odio, & furori, quam ipsius uirtuti, atque institutae adolescentiae conueniret. etenim, cum a clarissimis uiris iustissimas inimicitias saepe cum bene meritis ciuibus depositas esse uidissem, non sum arbitratus quemquam amicum reip. posteaquam L. Flacci amor in patriam perspectus esset, nouas huic inimitias, nulla accepta iniuria, denunciaturum. sed, quoniam, iudices, multa nos & in nostris rebus, & in rep. fefellerunt: ferimus ea, quae sunt ferenda: tantum a uobis petimus, ut omnia reip. subsidia, totum statum ciuitatis, omnem memoriam temporum praeteritorum, salutem praesentium, spem reliquorum in uestra potestate, in uestris sententijs, in hoc uno iudicio positam esse, & defixam putetis. si umquam resp. consilium, grauitatem, sapientiam, prouidentiam iudicum implorauit, hoc tempore, hoc, inquam, tempore implorat. non estis de Lydorum, aut Mysorum, aut Phrygum, qui huc compulsi concitatiq. uenerunt, sed de uestra rep. iudicaturi, de ciuitatis statu, de communi salute, de spe bonorum omnium, si qua reliqua est etiam nunc, quae fortium ciuium mentes, cogitationesq. sustentet. omnia alia perfugia bonorum, praesidia innocentum, subsidia reip. consilia, auxilia, iura ceciderunt. quem enim alium appellem? quem obtester? quem implorem? senatum ne? at is ipse auxilium petit a uobis, & confirmationem auctoritatis suae uestrae potestati permissam esse sētit. an equites

R.? iudicabitis principes eius ordinis quinquaginta, quid cum omnibus senseritis? an populum R.? at is quidem omnem suam de bonis potestatem tradit uobis. quamobrem nisi hoc loco, nisi apud uos, nisi per uos, iudices, non auctoritatem, quae amissa est, sed salutem nostram, quae spe exigua extremaq. pendet, tenuerimus: nihil est praeterea, quo confugere possimus. nisi forte, quae res hoc iudicio tentetur, quid agatur, cui caussae fundamenta iaciantur, iudices non uidetis. damnatus est is, qui Catilinam, signa patriae inferentem, interemit. quid est caussae, cur non is, qui Catilinam ex urbe repulit, pertimescat? rapitur ad poenam, qui indicia communis exitij cepit: cur sibi confidat is, qui ea proferenda, & patefacienda curauit? socij cõsiliorum, ministri, comitesq. uexantur: quid auctores, quid duces, quid princeps sibi expectent? atque utinam inimici nostri, ac bonorum omnium mecum potius contendant, utrum tamen omnes boni, duces nostri, an comites fuerint ad communem conseruandam salutem *

Deest aliquid.

Hunc igitur uirum, Laeli, quibus tandẽ rebus oppugnas? fuit P. Seruilio imperatore in Cilicia tribunus mil. ea res siletur. fuit M. Pisoni quaestor in Hispania: uox de quaestura nulla missa est. bellum Cretense ex magna parte gessit, atque una cum summo imperatore sustinuit: muta est huius temporis

accusatio. praeturae iurisdictio, res uaria, & multiplex ad suspiciones, & simultates, non attingitur: at uero in summo & periculosissimo reip. tempore etiam ab inimicis laudatur. At a testibus laeditur. Ante quam dico, a quibus, qua spe, qua re concitatis, qua leuitate, qua egestate, qua perfidia, qua audacia praeditis, dicam de genere uniuerso, & de condicione omnium nostrum. Per deos immortales, iudices, uos, quo modo is, qui anno ante Romae ius dixerat, anno post in Asia ius dixerit, a testibus quaeretis ignotis, ipsi coniectura nihil iudicabitis? in tam uaria iurisdictione tam multa decreta, tot hominum gratiosorum laesae uoluntates: quae est umquam iacta non suspicio, quae tamen solet esse falsa, sed iracundiae uox, aut doloris? & is est reus auaritiae, qui in uberrima re turpe compendium, in maledicentissima ciuitate, in suspiciosissimo negotio maledictum omne, non modo crimen, effugit. praetereo illa, quae praetereunda non sunt; nullum huius in priuatis rebus factum auarum, nullam in re pecuniaria contentionem, nullam in re familiari sordem posse proferri. quibus igitur testibus ego hosce possum refutare, nisi uobis? Tmolites ille uicanus, homo non modo nobis, sed ne inter suos quidem notus, uos docebit qualis sit L. Flaccus? quem uos modestissimum adolescentem, prouinciae maximae sanctissimum uirum, nostri exercitus fortissimum militem, diligentissimum ducem, temperatissimum legatum, quaestoremq. cognouerunt: quem uos praesentes constantissimum se-

natorem,

natorem, iustissimum praetorem, ac amantissimum reip. ciuem iudicastis. de quibus nos alijs testes esse debetis, de ijs ipsi alios testes audietis? at quos testes? primum dicam, id quod est commune, Graecos: non quo nationi huic ego unus maxime fidem derogem: nam, si quis umquam de nostris hominibus a genere isto, studio ac uoluntate non abhorrens fuit, me & esse arbitror, & magis etiam tum, cum plus erat otij, fuisse: sed sunt in illo numero multi boni, docti, pudentes, qui ad hoc iudicium deducti non sunt; multi imprudentes, illitterati, leues, quos uarijs de caussis uideo concitatos. uerumtamen hoc dico de toto genere Graecorum. tribuo illis litteras: do multarum artium disciplinam: non adimo sermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiam, si qua sibi alia sumunt, non repugno: testimoniorum religionem, & fidem numquam ista natio coluit, totiusq. huiusce rei quae sit uis, quae auctoritas, quod pondus, ignorant. unde illud est, Da mihi testimonium mutuum? num Gallorum, nũ Hispanorum putatur? totum istud Graecorum est: ut, etiam qui Graece nesciunt, hoc quibus uerbis a Graecis dici soleat, sciant. itaque uidete, quo uultu, qua confidentia dicant: tum intelligetis, qua religione dicant. numquam nobis ad rogatum respondent, semper accusatori plus quam ad rogatum: numquam laborant, quemadmodum probent, quod dicunt; sed quemadmodum se explicent dicendo. Iratus Flacco dixit M. Lurco, quod, ut ipse aiebat, libertus erat

eius

eius turpi iudicio condemnatus: nihil dixit, quod laedere eum, cum cuperet: impediebat enim religio: tamen id, quod dixit, quanto cum pudore, quo tremore, & pallore dixit? Quam promptus homo P. Septimius? quam iratus de iudicio, & de uillico? tamen haesitabat, tamen eius iracundiae religio nonnunquam repugnabat. Inimicus M. Coelius, quod cum in re manifesta putasset nefas esse publicanum iudicare contra publicanum, sublatus erat e numero recuperatorum: tamen tenuit se, neque attulit in iudicium quidquam ad laedendum, nisi uoluntatem. bi si Graeci fuissent; ac nisi nostri mores ac disciplina plus ualerent, quam dolor, ac simultas: omnes se spoliatos, uexatos, fortunis euersos esse dixissent. Graecus testis cum ea uoluntate processit, ut laedat, non iurisiurandi, sed laedendi uerba meditatur. uinci, refelli, coargui, putat esse turpissimum: ad id se parat, nihil curat aliud: itaque non optimus quisque, nec grauissimus, sed impudentissimus, loquacissimusq. deligitur. uos autem in priuatis minimarum rerum iudicijs testem diligenter expenditis: etiam si formam hominis, si nomen, si tribum nostis, mores tamen exquirendos putatis. qui autem dicit testimonium ex nostris hominibus, ut se ipse sustentat, ut omnia uerba moderatur, ut timet, ne quid cupide, ne quid iracunde, ne quid plus minus ue, quam sit necesse, dicat. num illos idem putatis? quibus iusiurandum, iocus est; testimonium, ludus; existimatio uestra, tenebrae; laus, merces, gratia, gratulatio

tio

tio proposita est omnis in impudenti mendacio. sed non dilatabo orationem meam: etenim posset esse infinita, si mihi libeat totius gentis in testimonijs dicendis explicare uanitatem. sed propius accedam: de his nostris testibus dicam. Vehementem accusatorem nacti sumus, iudices, & inimicum in omni genere odiosum, ac molestum; quem spero his rebus fore magno usui & amicis, & reip. sed certe inflammatus incredibili cupiditate hanc caussam accusationemq. suscepit qui comitatus in inquirendo? comitatum dico? immo uero quantus exercitus? quae iactura? qui sumptus? quanta largitio? quae quamquam utilia sunt caussae, timide tamen dico, quod uereor, ne Laelius ex his rebus, quas sibi suscepit gloriae caussa, putet aliquid oratione mea sermonis in sese, aut inuidae esse quaesitum. itaque hanc partem totam relinquam: tantum a uobis petam, iudices, ut si quid ipsi audistis communi fama, atque sermone de ui, de manu, de armis, de copijs, memineritis, quarum rerum inuidia, lege hac recenti, ac noua, certus est inquisitioni comitum numerus constitutus. Sed, ut hanc uim omittam, quanta illa sunt? quae quoniam accusatorio iure, & more sunt facta, reprehendere non possumus; queri tamen cogimur: primum, quod, distributis partibus, sermo est tota Asia dissipatus, Cn. Pompeium, quod L. Flacco est uehementer inimicus, contendisse a D. Laelio, paterno amico, ac pernecessario, ut hunc hoc iudicio arcesseret, omnemq. ei suam auctoritatem, gratiam, copias, opes ad hoc negotium confi-

ciendum detulisse. id hoc uerisimilius Graecis hominibus uidebatur, quod paullo ante in eadem prouincia familiarem Laelium Flacco uiderant. Pompeij autem auctoritas cum apud omnes tanta est, quanta esse debet, tum excellit in ista prouincia, quam nuper & praedonum, & regum bello liberauit. Adiunxit illa, ut eos, qui domo exire nolebant, testimonij denunciatione terreret; qui domi stare non poterant, largo & liberali uiatico commoueret. sic adolescens ingenij plenus locupletes metu, tenues praemio, stultos errore permouit: sic sunt expressa ista praeclara, quae recitantur, psephismata, non sententijs, neque auctoritatibus declarata, nec iureiurando cõstricta, sed porrigenda manu, profundendoq. clamore multitudinis concitatae. O morem praeclarum, disciplinamque, quam a maioribus accepimus, si quidem teneremus, sed nescio quo pacto iam de manibus elabitur. nullam illi nostri sapientissimi, & sanctissimi uiri uim cõcionis esse uoluerunt. quae scisceret plebs, aut quae populus iuberet, summota concione, distributis partibus tributim, & centuriatim, descriptis ordinibus, classibus, aetatibus, auditis auctoribus, re multos dies promulgata, & cognita, iuberi, uetariq. uoluerunt. Graecorum autem totae resp. sedentis cõcionis temeritate administrantur. itaque ut hanc Graeciam, quae iamdiu suis consilijs perculsa & afflicta est, omittam: illa uetus, quae quondam opibus, imperio, gloria floruit, hoc uno malo cõcidit, libertate immoderata ac licentia concionum. cum in theatro imperiti

periti homines, rerum omnium rudes, ignarique, consederant, tum bella inutilia suscipiebant; tum seditiosos homines reip. praeficiebant; tum optime meritos ciues e ciuitate eijciebant. quod si haec Athenis tũ, cum illae non solum in Graecia, sed prope cunctis gẽtibus enitebant, accidere sunt solita: quam moderationem putatis in Phrygia, aut in Mysia concionum fuisse? nostras conciones illarum nationum homines plerumque perturbant: quid, cum soli sunt ipsi, tandem fieri putatis? caesus est uirgis Cymaeus ille Athenagoras, qui in fame frumentum exportare erat ausus: data Laelio concio est: processit ille, & Graecus apud Graecos non de culpa sua dixit, sed de poena questus est. porrexerunt manus: psephisma natũ est. hoc testimonium est? nuper epulati, paullo ante omni largitione saturati Pergameni, quod Mithidates, qui multitudinem illam non auctoritate, sed sagina tenebat, se uelle dixit, id sutores, & zonarij conclamarunt. hoc testimonium est ciuitatis? ego testes a Sicilia publice duxi: uerum erant ea testimonia nõ concitatae concionis, sed iurati senatus. quare iam non est mihi contentio cum teste: uobis uidendũ est, sint ne haec testimonia putanda. adolescens bonus, honesto loco natus, disertus, cum maximo ornatissimoq. comitatu uenit in opidum Graecorum: postulat concionem: locupletes homines, & graues, ne sibi aduersentur, testimonij denunciatione deterret: egentes, & leues spe largitionis & uiatico publico, priuata etiam benignitate prolectat: opifices, & taberna-

rios, atque illam omnem faecem ciuitatem quid eſt negotij concitare? in eum praeſertim, qui nuper ſummo cum imperio fuerit, ſummo autem in amore eſſe propter nomen ipſum imperij non potuerit. mirandum uero eſt, homines eos, quibus odio ſunt noſtrae ſecures, nomen acerbitati, ſcriptura, decumae, portorium morti, libenter arripere facultatem laedendi, quaecumque detur. mementote igitur, cum audietis pſephiſmata, non audire uos teſtimonia, audire temeritatem uulgi, audire uocem leuiſſimi cuiuſque, audire ſtrepitum imperitorum, audire concionem concitatam leuiſſimae nationis. itaque perſcrutamini penitus naturam, rationemq. criminum: iam nihil praeter ſpem, nihil praeter terrorem, ac minas reperietis.

Deeſſe uidentur nonnulla.

In aerario nihil habent ciuitates, nihil in uectigalibus. duae rationes conficiendae pecuniae, aut uerſura, aut tributo. nec tabulae creditoris proferuntur: nec tributi confectio ulla recitatur. quam uero facile falſas rationes inferre, & in tabulas, quodcumque commodum eſt, referre ſoleant, ex Cn. Pompeij litteris ad Hypſaeum, & Hypſaei ad Pompeium miſſis, quaeſo, cognoſcite. LITTERAE. POMPEII. ET. HYPSAEI. *Satis ne uobis coarguere his auctoribus diſſolutam Graecorum conſuetudinem, licentiamq. impudentem*

pudentem uidemur? nisi forte, qui Cn. Pompeium, qui praesentem, qui nullo impellente fallebant, eos urgente Laelio in absentem, & in L. Flaccum aut timidos fuisse, aut religiosos putamus. sed fuerint incorruptae litterae domi: nunc uero quam habere auctoritatem, aut quam fidem possunt? triduo lex ad praetorem deferri, iudicum signis obsignari iubet: trigesimo die uix deferuntur. ne corrumpi tabulae facile possint, iccirco lex obsignatas in publico poni uoluit: at obsignantur corruptae. quid refert igitur, tanto post ad iudices deferantur, an omnino non deferantur? quid, si testium studium cum accusatore sociatum est? tamen ne isti testes habebuntur? ubi est igitur illa exspectatio, quae uersari in iudicijs solet? nam antea, cum dixerat accusator acriter, & uehementer, cumq. defensor suppliciter, demisseq. responderat; tertius ille erat exspectatus locus testium; qui aut sine ullo studio dicebant, aut cum dissimulatione aliqua cupiditatis. hoc uero quid est? una sedent, ex accusatorum subsellijs surgunt, non dissimulant, non uerentur. de subsellijs queror? una ex domo prodeunt: si uerbo titubauerint, quo reuertantur, nõ habebunt. an quisquam esse testis potest, quem accusator sine cura interroget; nec metuat, ne sibi aliquid, quod ipse nolit, respondeat? ubi est igitur illa laus oratoris, quae uel in accusatore antea, uel in patrono spectari solebat? bene testem interrogauit: callide accessit: reprehendit: quo uoluit, adduxit: conuicit, & elinguem reddidit. Quid tu istum roges, Laeli,

qui, priusquam hoc, Te rogo, dixeris, plura etiam effundet, quam tu ei domi ante praescripseris? Quid ego autem defensor rogem? nam aut oratio testium refelli solet, aut uita laedi. qua disputatione orationem refellam eius, qui dicit, Dedimus, nihil amplius? in hominem dicendum est igitur, cum oratio argumentationem non habet. quid dicam in ignotũ? quaerendum est ergo, & deplorandum, id quod iam dudum facio, de omni accusationis iniquitate, primum de communi genere testium: dicit enim natio minime in testimonijs dicendis religiosa. propius accedo: nego esse ista testimonia, quae tu ipse psephisma ta appellas, sed & fremitum egentium, & motum quendam temerarium Graeculae concionis. intrabo etiam magis. qui gessit, non adest: qui numerasse dicitur, non est deductus: priuatae litterae nullae proferuntur, publicae retentae sunt in accusatorum potestate: summa est in testibus: hi uiuunt cum inimicis, adsunt cum aduersarijs, habitant cum accusatoribus. utrum hic tandem, disceptationem, & cognitionem ueritatis, an innocentiae labem aliquam, aut ruinam fore putatis? multa enim sunt eiusmodi, iudices, ut, etiam si in homine ipso, de quo agitur, negligenda sint, tamen in imitatione, atque in exemplo pertimescenda uideantur. si quem infimo loco natum, nullo splendore uitae, nulla cõmẽdatione famae, defenderem: tamen ciuis ciuem a ciuibus communis humanitatis iure, ac misericordia deprecarer; ne ignotis testibus, ne incitatis, ne accusatoris confessoribus, conui-

uis,

tuis, contubernalibus, ne hominibus leuitate Graecis, crudelitate barbaris ciuem, ac supplicem uĕstrũ dederetis; ne periculosam imitationem exempli reliquis in posterum proderetis. sed, cum L. Flacci res agatur, cuius ex familia qui primus consul factus est, primus in hac ciuitate consul fuit; cuius uirtute regibus exterminatis, libertas in rep. constituta est; quae usque ad hoc tempus honoribus, imperijs, rerũ gestarum gloria continuata permansit; cumq. ab hac perenni, contestataq. uirtute maiorum non modo nõ degenerarit L. Flaccus, sed, id quod maxime florere in generis sui gloria uiderat, laudem patriae in libertatem uindicandae praetor adamauerit: in hoc ego reo ne quod perniciosum exemplum prodatur, pertimescam? in quo, etiamsi quid errasset, omnes boni conniuendum esse arbitrarentur: quod quidem ego non modo non postulo, sed cõtra, iudices, uos oro, & obtestor, ut totam caussam quam maxime intentis oculis, ut aiunt, acerrime contemplemini. nihil religione testatum, nihil ueritate fundatum, nihil dolore expressum; contraq. omnia corrupta libidine, iracundia, studio, pretio, periurio reperientur. etenim, iam uniuersa istorum cognita cupiditate, accedam ad singulas querellas, criminationesq. Graecorum. Classis nomine pecuniam ciuitatibus imperatã queruntur. quod nos factum, iudices, confitemur: sed, si hoc crimen est; aut in eo est, quod non licuerit imperare; aut in eo, quod non opus fuerit nauibus; aut in eo, quod nulla hoc praetore classis nauigarit.

rit. licuisse ut intelligas, cognosce quid me consule senatus decreuerit, cum quidem nihil a superioribus continuorum annorum decretis decesserit. SENATVS. CONSVLTVM. *Proximum est ergo, ut, opus fuerit classe, nec ne, quaeramus. utrum igitur, hoc Graeci statuent, aut ullae exterae nationes, an uestri praetores, uestri duces, uestri imperatores? equidem existimo, in eiusmodi regione, atque prouincia, quae mari cincta, portibus distincta, insulis circumdata esset, non solum praesidij, sed etiam ornandi imperij caussa nauigandum fuisse. haec enim ratio, ac magnitudo animorũ in maioribus nostris fuit, ut, cum in priuatis rebus, suisq. sumptibus minimo contenti, tenuissimo cultu uiuerent, in imperio, atque in publica dignitate omnia ad gloriam splendoremq. reuocarent. quaeritur enim in re domestica continentiae laus, in publica dignitatis. Quod si etiam praesidij caussa classem habuit: quis erit tam iniquus, qui reprehendat? nulli erant praedones: quid? nullos fore, quis praestare poterat? Minuis, inquit, gloriam Pompeij. Immo tu auges molestiam. ille enim classes praedonum, urbes, portus, receptacula sustulit; pacem maritimam summa uirtute, atque incredibili celeritate confecit: illud uero neque suscepit, neque suscipere debuit, ut, si qua uspiam nauicula praedonum apparuisset, accusandus uideretur. itaque ipse in Asia, cum omnia iam bella terra mariq. confecisset, classem tamen ijsdem istis ciuitatibus imperauit. quod si tum statuit opus esse, cũ ipsius praesen*

tis

tis nomine tuta omnia, & pacata esse poterant: quid, cum ille decessisset, Flacco existimatis statuendum, & faciendum fuisse? Quid nos hic? non ne, ipso Pompeio auctore, Silano, & Murena cos. decreuimus, ut classis in Italia nauigaret? non ne eo ipso tempore, cum L. Flaccus in Asia remiges imperabat, nos hic in mare superum & inferum HS ter & quadragies erogabamus? quid postremo anno? non ne M. Curio, & P. Sextilio quaestoribus, pecunia in classem est erogata? quid? hoc omni tempore equites in ora maritima non fuerunt? illa est enim gloria diuina Pompeij; primum praedones eos, qui tum, cum illi bellum maritimum gerendum datum est, toto mari dispersi uagabãtur, redactos esse omnes in potestatem; deinde, Syriam esse nostram, Ciliciam teneri, Cyprum per Ptolemaeum regem nihil audere; praeterea, Cretam Metelli uirtute esse nostram; nihil esse, unde proficiscantur, nihil quo reuertantur; omnes sinus, promontoria, litora, insulas, urbes maritimas claustris imperij nostri contineri. quod si Flacco praetore nemo in mari praedo fuisset, tamen huius diligentia reprehendenda non esset. iccirco enim, quod hic classem habuisset, existimarẽ nõ fuisse. quid, si L. Oppij, L. Agrij, C. Cestij, equitum R. huius etiam clarissimi uiri Cn. Domitij, qui in Asia tum legatus fuit, testimonio doceo, eo ipso tempore, quo tu ipse negas classem habendam fuisse, complures a praedonibus esse captos? tamen Flacci consilium in remigibus imperandis reprehendetur? quid, si etiam occisus

cisus

cisus est a piratis Adramitenus, homo nobilis, cuius est fere nobis omnibus nomen auditum; Athinas pugil Olympionices? hoc est apud Graecos (quoniam de eorum grauitate dicimus) prope maius, & gloriosius, quam Romae triumphasse. At neminem cepisti. Quam multi orae maritimae clarissimi uiri praefuerunt, qui, cum praedonem nullum cepissent, mare tamen tutum praestiterunt? casus est enim in capiendo, locus, euentus, occasio: defendendi facilis est cautio, non solum latibulis occultorum locorum, sed etiam tempestatum moderatione, & conuersione. Reliquum est, ut quaeratur, utrum ista classis cursu, & remis, an sumptu tantum, & litteris nauigarit. num id igitur negari potest, cuius rei cuncta testis est Asia, bipertito classem distributam fuisse, ut una pars supra Ephesum, altera infra Ephesum nauigaret? hac classe M. Crassus, uir amplissimus, ab Hemo in Asiam, his nauibus Flaccus ex Asia in Macedoniã nauigauit. in quo igitur praetoris est diligentia requirenda? in numero nauium, & in descriptione aequabili sumptus? dimidium eius, quo Pompeius erat usus, imperauit: num potuit parcius? descripsit autem pecuniam ad Pompeij rationem, quae fuit accommodata L. Syllae descriptioni: qui cum omnes Asiae ciuitates pro portione in prouincias descripsisset, illam rationem in imperando sumptu & Pompeius, & Flaccus secutus est: neque est adhuc tamen ea summa completa. non refert uero. quid lucretur? cum enim genus imperatae pecu-

niae

niae suscipit, id, quod tu crimen esse uis, confitetur. qui igitur probari potest, in ea pecunia non referenda crimen sibi ipsum facere, in qua crimen esset nullum, si referret? At enim negas fratrem meum, qui L. Flacco successerit, pecuniam ullam in remiges imperasse. Equidem Q. fratris mei laude delector, sed alijs magis grauioribus, atque maioribus. aliud quiddam statuit, aliud uidit. existimauit, quocumque tempore auditum quid esset de praedonibus, quam uellet subito, se classem comperaturum. denique hoc primus frater meus in Asia fecit, ut hoc sumptu remigum ciuitates leuaret: crimẽ autem tum uideri solet, cum aliquis sumptus instituit eos, qui antea non erãt instituti, non cum successor aliquid immutat de institutis priorum. Flaccus, quid alij postea facturi essent, scire non poterat; quid fecissent, uidebat. sed, quoniam de cõmuni totius Asiae crimine dictum est; aggrediar iam ad singulas ciuitates: ex quibus sit sane nobis prima ciuitas Aemonensis. Citat praeco uoce maxima legatos Aemonenses. procedit unus Asclepiades. prodeant ceteri. etiam ne praeconem mentiri coegisti? est enim, credo, is uir iste, ut ciuitatis nomen sua auctoritate sustineat, damnatus turpissimis iudicijs domi, notatus litteris publicis: cuius de probris, adulterijs, ac stupris exstant Aemonensium litterae: quas ego non solum propter longitudinem, sed etiam propter turpißimam obscenitatem uerborum praetereundas puto. Dixit publice datum drachmarum CCVI dixit tantum: nihil ostendit,

dit, nihil protulit: sed adiunxit id, quod certe, quoniam erat domesticum, docere debuit; se priuatim drachmas CCVII dedisse: quãtum sibi ablatum homo impudentissimus dicit, tantum numquam est ausus, ut haberet, optare. ab A. Sextilio dicit se dedisse, & a suis fratribus. potuit dare Sextilius: nam fratres quidem consortes sunt mendicitatis. audiamus igitur Sextilium: fratres denique ipsi prodeant: quam uolent impudenter, mentiantur, &, quod numquam habuerunt, dedisse se dicant: tamen aliquid fortasse coram producti dicent, in quo repreben dantur. Non deduxi, inquit, Sextilium. Cedo tabulas: non deportaui. fratres saltem exhibe: non denunciaui. quod ergo unus Asclepiades, fortuna egens, uita turpis, existimatione damnatus, impudentia, atque audacia fretus, sine tabulis, sine auctore legerit, id nos quasi crimen, aut testimonium pertimescamus? Idem laudationem, quam nos ab Aemonensibus Flacco datam proferebamus, falsam esse dicebat. cuius quidem laudationis iactura exoptanda nobis fuit. nam, ut signum publicum inspexit praeclarus iste auctor suae ciuitatis; solere suos ciues, ceterosq. Graecos ex tempore, quod opus sit, obsignare dixit. tu uero tibi habeto istam laudationem. nec enim Aemonensium testimonio Flacci uita, & dignitas nititur. das enim mihi, quod haec caussa maxime postulat, nullam grauitatem, nullam constantiam, nullum firmum in Graecis hominibus consilium, nullam denique esse testimonij fidem. nisi uero hactenus

*ista formula testimonij, atque orationis tuae descri-
bi, ac distingui potest, ut Flacco absenti aliquid ciui-
tates tribuisse dicantur, Laelio praesenti, per se a-
genti, ui legis, iure accusationis, opibus praeterea
suis terrenti, ac minanti, nihil temporis caussa scripsis-
se, aut obsignasse uideantur. equidem in minimis re-
bus saepe res magnas uidi, iudices, deprehendi, ac
teneri, ut in hoc Asclepiade. haec, quae est a nobis
prolata, laudatio obsignata erat creta illa Asiatica,
quae fere est omnibus nota nobis: qua utuntur omnes
non modo in publicis, sed etiam in priuatis litteris,
quas quotidie uidemus mitti a publicanis saepe uni-
cuique nostrum. neque enim testis ipse, signo inspe-
cto, falsum nos proferre dixit, sed leuitatem totius
Asiae protulit, de qua nos & libenter, & facile con
cedimus. nostra igitur laudatio, quã ille tẽporis caus-
sa nobis datam dicit, datam quidem confitetur, consi-
gnata creta est: in illo autem testimonio, quod accusa-
tori dicitur datum, ceram esse uidemus. Hic ego, iudi
ces, si uos Aemonensium decretis, si ceterorũ Phry-
gum litteris permoueri putarem; uociferarer, & quã
tum maxime possem, contenderem; testarer publica-
nos; excitarem negotiatores; uestram etiam cõscien-
tiã implorarẽ; cera deprehensa, confiderẽ totius testi
monij fictam audaciam manifesto comprehensam, at-
que oppressam teneri. nunc uero non insultabo uehe
mentius; nec uolitabo in hoc insolentius; neque in istũ
nugatorẽ, tãquam in aliquem testem, inuehar; neque
in toto Aemonẽsium testimonio, siue hic confictũ est,*

ut

ut apparet, siue missum domo est, ut dicitur, commouebor: etenim quibus ego istam laudationem remittam, quoniam sunt, ut Asclepiades dicit, leues, horum testimonium non pertimescam. Venio nunc ad Dorylensium testimonium; qui producti tabulas se publicas ad speluncas perdidisse dixerunt. o pastores nescio quos cupidos litterarum, siquidem nihil istis praeter litteras abstulerunt. sed aliud esse caussae suspicamur, ne forte isti parum uersuti esse uideantur. poena est, ut opinor, Dorylae grauior, quam apud alios, falsarum, & corruptarum litterarum. si ueras protulissent, criminis nihil erat; si falsas, erat poena. bellissimum putarunt dicere, amissas. quiescant igitur, & me hoc in lucro ponere, atque aliud agere patiantur. non sinunt. supplet enim ille nescio qui, & priuatim dicit se dedisse. hoc uero ferri nullo modo potest. qui de tabulis publicis recitat, ijs, quae in accusatoris potestate fuerunt, non debet habere auctoritatem. sed tamen iudicium fieri uidetur, cum tabulae illae ipsae, cuiusquemodi sunt, proferuntur. cum uero is, quem nemo uestrum uidit umquam, nemo, qui mortalis esset, audiuit, tantum dicit, Dedi: dubitabitis, iudices, quin ab hoc ignotissimo Phryge nobilissimum ciuem uindicetis? atque huic eidem nuper tres equites R. honesti, & graues, cum in caussa liberali eum, qui asserebatur, cognatum suum esse diceret, non crediderunt. qui hoc euenit, ut, qui locuples testis doloris, & sanguinis sui non fuerit, idem sit grauis auctor iniuriae publicae?

cae? Atque hic Dorylensis nuper cum efferretur magna frequentia, confessuq. uestro, mortis illius inuidiam in Flaccum Laelius conferebat. Facis iniuste, Laeli, si putas nostro periculo uiuere tuos contubernales, praesertim quod tua negligentia factum arbitremur. homini enim Phrygi, qui arborem fici numquam uidisset, fiscinam ficorum obiecisti: cuius mors te ex aliqua parte releuauit: edacem enim hospitem amisisti: Flacco uero quid profuit? qui ualuit tam diu, dum huc prodiret: mortuus est aculeo iam dimisso, ac dicto testimonio. at istud columen actionis tuae Mithridates, postea quam biduum retentus testis a nobis, effudit, quae uoluit, omnia, reprehensus, conuictus, fractusq. discessit: ambulat cum lorica: metuit homo doctus, & sapiens, ne L. Flaccus nunc se scelere alliget, cum iam testem illum effugere non possit: ut, qui ante dictum testimonium sibi temperarit, cum tamen aliquid assequi posset; is nunc id agat, ut ad falsum auaritiae testimonium uerum maleficij crimen adiungat. Sed de hoc teste, totoq. Mithridatico disseruit subtiliter, & copiose Q. Hortensius, nos, ut instituimus, ad reliqua pergamus. Caput est omnium Graecorum concitandorum, qui cum accusatoribus sedet, Heraclides ille Temnites, homo ineptus, & loquax, sed, ut sibi uidetur, ita doctus, ut etiam magistrum aliorum se esse dicat; & qui ita sit ambitiosus, ut omnes uos, nosq. quotidie persalutet, Temni usque ad illam aetatem in senatum uenire non potuit: &, qui se artem dicendi traditurũ

etiam

etiam ceteris profiteatur, ipse omnibus turpissimis iudicijs conuictus est. Pari felicitate una legatus uenit Nicomedes: qui neque in senatum ulla condicione peruenire potuit, & furti, & pro socio damnatus est. Nam princeps legationis Lysanias adeptus est ordinem senatorium; sed, cum remp. nimium amplecteretur, peculatus damnatus, & bona, & senatorium nomen amisit. Hi tres etiam aerarij nostri tabulas falsas esse uoluerunt: nam seruos nouem se professi sunt habere, cum omnino sine comite uenissent. Decreto scribendo primum uideo affuisse Lysaniam: cuius fratris bona, quod populo non solebat, praetore Flacco publice uenierunt. Praeterea Philippus est Lysaniae gener, & Hermobius: cuius frater Poles item pecuniae publicae est condemnatus. dicunt se Flacco, & ijs, qui simul essent, drachmarũ X V dedisse. cum ciuitate mihi res est acerrima, et conficientissima litterarum: in qua nummus moueri nullus potest sine quinque praetoribus, tribus quaestoribus, quattuor mensarijs, qui apud illos a populo creantur. ex hoc tanto numero deductus est nemo: &, cum illam pecuniam nominatim Flacco datam referant, maiorem aliam, cum huic ijdem darent, in aedem sacram reficiendam se perscripsisse dicũt. quod minime conuenit. nam aut omnia occulte referenda fuerunt, aut aperte omnia. cum perscribunt nominatim Flacco, nihil timent, nihil uerentur; cum operi publico referunt, ijdem homines subito eundem, quem contempserant, pertimescunt. si praetor dedit,

dit, ut est scriptum; a quaestore numerauit; quaestor a mensa publica; mensa aut ex uectigali, aut ex tributo. numquam erit istud simile criminis, nisi mihi totam rationem omni & personarum genere, & litterarũ explicaris. Vel quod est in eodem decreto scriptum, homines clarissimos ciuitatis, amplissimis usos honoribus, hoc praetore circumuentos, cur hi neque in iudicio adsunt, neque in decreto nominantur? non enim credo significari isto loco illum, qui se erigit, Heraclidem. utrum enim in clarissimis est ciuibus is, quem iudicatum hic duxit Hermippus? qui hanc ipsam legationem, quam habet, non accepit a suis ciuibus, sed usque Tmolo petiuit: cui nullus honos in sua ciuitate habitus est umquam. res autem ea, quae tenuissimis committebatur, huic una in uita cõmissa sola est. custos T. Aufidio praetore frumento publico est positus: pro quo cum a P. Varinio praetore pecuniam accepisset, celauit suos ciues, ultroq. ijs sumptũ intulit. quod posteaquam Temni litteris a P. Varinio missis cognitum, atque patefactũ est; cũq. eadem de re Cn. Lentulus, qui censor fuit, Temnitarũ patronus litteras misisset: Heraclidem istum Temni nemo postea uidit. atque, ut eius impudentiam perspicere possitis, caussam ipsam, quae leuissimi hominis animum in Flaccum incitauit, quaeso cognoscite. Fundum Cymaeum Romae mercatus est de pupillo Meculonio, cum uerbis se locupletem faceret, haberet nihil, praeter illam impudẽtiam, quam uidetis: pecuniam sumpsit mutuam a Sex. Schola, iudice hoc no-

 stro,

ſtro, primario uiro, & qui & rem agnoſcit, neque hominem ignorat: qui tamen credidit P. Fuluij Nerati, lectiſſimi hominis, fidei. is, cum ſolueret, ſumpſit a C. & M. Fufijs, equitibus R. primarijs uiris. hic hercule cornici oculum, ut dicitur. nam hunc Hermippum, hominem eruditum, ciuem ſuum, cui debebat eſſe notiſſimus, percuſſit: eius enim fide ſumpſit a Fufijs. ſecurus Hermippus Temnum proficiſcitur, cum iſte ſe pecuniam, quam huius fide ſumpſerat, a diſcipulis ſuis diceret Fufijs perſoluturum: habebat enim rhetor iſte adoleſcentes quoſdam locupletes, quos dimidio redderet ſtultiores, quam acceperat, ubi nihil poſſent diſcere niſi ignorantiam litterarum: neminem quidem adeo infatuare potuit, ut ei nummum ullum crederet: itaque, cum Roma clam eſſet profectus, multosq. minutis mutationibus fraudauiſſet, in Aſiam uenit, Hermippoq. percunctanti de nomine Fufiano, reſpondet ſe omnem pecuniam Fufiis perſoluiſſe. interim, neque ita longo interuallo, libertus a Fufiis cum litteris ad Hermippum uenit; pecunia petitur ab Hermippo: Hermippus ab Heraclide petit: ipſe tamen Fufiis ſatisfacit abſentibus, & fidem ſuam liberat: hunc aeſtuantem, & tergiuerſantem iudicio ille perſequitur: a recuperatoribus cauſſa cognoſcitur. Nolite exiſtimare, iudices, non unam & eandem omnibus in locis eſſe fraudatorum, & infitiatorum impudentiam: fecit eadem omnia, quae noſtri debitores ſolent: negauit ſeſe omnino uerſuram ullam feciſſe Romae: Fufiorum ſe affirmauit numquã

omnino

omnino nomen audisse: Hermippum uero ipsum, pudentissimum, atque optimum uirum, ueterem amicum, atque hospitem meum, splendidissimum, atque ornatissimum ciuitatis suae, probris omnibus maledictisq. uexauit. sed, cum se homo uolubilis quadam praecipiti celeritate dicẽdi in illa oratione iactaret, repenter testimonijs Fusiorũ nominibusq. recitatis, homo audacissimus pertimuit, loquacissimus obmutuit: itaque recuperatores contra istum rem minime dubiam prima actione iudicauerunt. cum iudicatum non faceret, addictus Hermippo, & ab hoc ductus est. Habetis & honestatem hominis, & auctoritatem testimonij, & caussam omnem simultatis. Atque is ab Hermippo missus, cum ei pauca mancipia uendidisset, Romam se contulit: deinde in Asiam redijt, cũ iam frater meus Flacco successisset: ad quem adijt, caussamq. ita detulit, recuperatores, ui Flacci coactos, & metu, falsum inuitos iudicauisse. frater meus pro sua aequitate, prudentiaq. decreuit, ut, si iudicatũ negaret, in duplũ iret; si metu coactos diceret, haberet eosdẽ recuperatores. recusauit. &, quasi nihil esset actum, nihil iudicatum, ab Hermippo ibidẽ mãcipia, quae ipse ei uendiderat, petere coepit. M. Gratidius legatus, ad quem est aditum, actionem se daturum negauit: re iudicata stari ostendit placere. iterũ iste, cui nullus esset usquam consistendi locus, Romam se retulit: persequitur Hermippus, qui nũquã istius impudentiae cessit: petit Heraclides a C. Plotio senatore, uiro primario, qui legatus in Asia fuerat, mãci

*pia quaedam, quae se, cum iudicatum esset, per uim uendidisse dicebat. Q. Naso, uir ornatissimus, qui praetor fuerat, iudex sumitur. qui cum sententiam secundum Plotium se dicturum ostenderet, ab eo iudice abiret; &, quod iudicium lege non erat, caussã totam reliquit. Satis ne uobis, iudices, uideor ad singulos testes accedere, neque, ut primo constitueram, tantummodo cum uniuerso genere confligere? Venio ad Lysaniam eiusdem ciuitatis, peculiarem tuum, Deciane, testem. quem tu cum ephebum Temni cognosses; quia tum te nudus delectarat, semper nudum esse uoluisti. abduxisti Temno Apollonidem: pecuniam adolescentulo grandi fenore, fiducia tamen accepta, occupauisti: hanc fiduciam commissam tibi tenes hodie, ac possides. eum tu testem spe recuperandi fundi paterni uenire ad testimonium dicendum coegisti: qui quoniam testimonium dixit, quidnam sit dicturus, * exspecto. noui genus hominum, noui consuetudinem, noui libidinem: itaque, etsi teneo, quid sit dicere paratus, nihil tamen contra disputabo prius, quam dixerit. totum enim conuertet, atque alia finget. quamobrem & ille seruet, quod parauit; & ego me ad id, quod attulerit, integrum conseruabo. Venio nunc ad eam ciuitatem, in quam ego multa, & magna studia, & officia contuli, & quã meus frater in primis colit, atque diligit. quae si ciuitas per uiros bonos, grauesq. homines querellas ad uos detulisset; paullo commouerer magis: nũc uero quid putem? Trallianos Maeandrio caussam commisisse,*

homini egenti, sordido, sine honore, sine existimatione, sine censu? ubi erant illi Pythodorus, & Lepison? ceteri homines apud nos noti, inter suos nobiles? ubi illa magnifica, & gloriosa ostentatio ciuitatis? non ne esset puditum, si hanc caussam agerem seuere, non modo legatum, sed Trallianum omnino dici Maeandrium? huic illi legato, huic publico testi, patronum suum iam inde a patre, atque maioribus, L. Flaccum mactandū ciuitatis testimonio tradidissent? non est ita, iudices, non est profecto. uidi ego in quodam iudicio nuper Philodorum testem Trallianum, uidi Parrhasium, uidi Archidemum, cum quidem idem hic mihi Maeandrius quasi ministrator aderat, subijciens, quid in suos ciues, ciuitatemque, si uellem, dicerem: nihil enim illo homine leuius, nihil egentius, nihil inquinatius. quare, si hunc habent auctorem Tralliani doloris sui, si hunc custodem litterarum, si hunc testem iniuriae, si hunc actorem querellarum; remittant spiritus; comprimant animos suos; sedent arrogantiam; fateantur in Maeandrij persona esse expressam faciem ciuitatis: sin istum semper illi ipsi domi proterendum esse, & conculcandum putauerunt; desinant putare auctoritatem esse in eo testimonio, cuius auctor inuentus est nemo. sed exponam, quid in re sit, ut, quamobrem ista ciuitas neque seuere Flaccum oppugnarit, neque benigne defenderit, scire possitis. Erat ei Castriciano nomine irata, de quo toto respondit Hortensius: inuita soluerat Castricio pecuniam iamdiu debitam: hinc totum odium,

hinc omnis offensio. quo cum uenisset Laelius ad iratos, & illud Castricianum uulnus dicendo refricuisset; siluerunt principes neque in illa concione affuerunt, neque ipsius decreti ac testimonij auctores esse uoluerunt. usque eo orba fuit ab optimatibus illa cõcio, ut princeps, principum esset Maeandrius: cuius lingua, quasi flabello seditionis, illa tum est egentium concio uentilata. itaque ciuitatis pudentis, ut ego semper existimaui, & grauis, ut ipsi existimari uolunt, iustũ dolorem, querellasq. cognoscite. Quae pecunia fuerit apud se Flacci patris nomine collata a ciuitatibus, hanc a se esse ablatam queruntur. Alio loco quaeram, quid licuerit Flacco: nunc tantũ a Trallianis requiro, quam pecuniam a se ablatam queruntur, suam ne dicant, sibi a ciuitatibus collatã in usum suum. cupio audire. non, inquit, hoc dicimus. quid igitur? delatam ad nos, creditam nobis L. Flacci patris nomine ad eius dies festos, atque ludos. quid tũ? hanc te, inquit, capere non licuit. iam id uidero: sed primũ illud tenebo. queritur grauis, locuples, ornata ciuitas, quod non retinet alienum: spoliatã se dicit, quod id non habet, quod eius non fuit. quid hoc impudentius dici, aut fingi potest? delectum est opidum, quo in opido uno pecunia a tota Asia ad honores L. Flacci poneretur. haec pecunia ab honoribus translata in quaestum, & fenerationem, recuperata est multis post annis. quae ciuitati facta est iniuria? At moleste fert ciuitas. Credo: amissum est enim praeter spem, quod erat spe deuoratum lucrum. At queritur. Impu

denter facit: non enim omnia, quae dolemus, eadem iure queri possumus. At accusat uerbis grauissimis. Non ciuitas, sed imperiti homines, a Maeandrio cõcitati. quo loco etiã atque etiã facite ut recordemini, quae sit temeritas multitudinis, quae leuitas propria, Graecorum, quid in concione seditiosa ualeat oratio. hic, in hac grauissima & moderatissima ciuitate, cum est forum plenum iudiciorum, plenum magistratuum, plenum optimorum uirorum, & ciuium; cum speculatur atque obsidet Rostra uindex temeritatis, & moderatrix officij curia; tamen quantos fluctus excitari concionum uidetis? quid uos fieri censetis Trallibus? an id, quod Pergami? nisi forte hae ciuitates existimari uolunt, facilius una se epistola Mithridatis moueri impelliq. potuiße, ut amicitiam populi R. fidem suam, iura omnia officij, humanitatisq. uiolarent, quam ut filiũ testimonio laederent, cuius patrem armis pellendum a suis moenibus censuissent. quare nolite mihi ista nomina ciuitatum nobilium opponere. quos enim hostes haec familia contempsit, numquam eosdẽ testes pertimescet. uobis autẽ est confitendum, si consilijs principum uestrae ciuitates reguntur, non multitudinis temeritate, sed optimatũ consilio bellum ab istis ciuitatibus cũ populo R. esse susceptum. sin ille tum motus est temeritate imperitorum excitatus: patiamini me delicta uulgi a publica caussa separare. At enim istam pecuniam huic capere non licuit. Vtrum uultis, patri Flacci licuisse, nec ne? si licuit, sicuti certe licuit; ad eius ho-

nores collatam, ex quibus ipse nihil capiebat, patris pecuniam recte abstulit filius. si non licuit; tamen, illo mortuo, non modo filius, sed quiuis heres rectissime potuit auferre. ac tum quidem Tralliani, cum ipsi graui fenore istam pecuniam multos annos occupauissent, a Flacco tamen omnia, quae uoluerunt, impetrauerunt: neque tam fuerunt impudentes, ut id, quod Laelius dixit, dicere auderent, hanc eis pecuniam abstulisse Mithridatem. quis enim erat, qui non sciret in ornandis studiosiorem Mithridatem, quam in spoliandis Trallianis fuisse? quae quidem a me si, ut dicenda sunt, dicerentur; grauius agerem, iudices, quam adhuc egi, quantam Asiaticis testibus fidem habere uos conueniret: reuocarem animos uestros ad Mithridatici belli memoriam, ad illam uniuersorum ciuium R. per tot urbes uno puncto temporis miseram crudelemq. caedem; praetores nostros deditos, legatos in uincula coniectos, nominis prope Romani memoriam cum uestigio imperij nō modo ex aedibus Graecorum, uerum etiam ex litteris esse deletam. Mithridatem demum, illum patrem, illum conseruatorem Asiae, illū Eubyū, Dionysiū, Bacchū, Liberū nominabant. unū atque idem erat tempus, cum L. Flacco consuli portas tota Asia claudebat, Cappadocem antē illū non modo recipiebat suis urbibus, uerū etiam ultro uocabat. liceat haec nobis, si obliuisci non possumus, at tacere: liceat mihi potius de leuitate Graecorum queri, quam de crudelitate. auctoritatē isti habeant apud eos, quos esse omnino noluerūt:

nam,

nam quoscumque potuerunt togatos, interemerunt; nomen ciuium R. quantum in ipsis fuit, sustulerunt. in hac igitur urbe se iactent, quam oderunt, apud eos, quos inuiti uident; in ea rep. ad quam opprimendam non animus eis, sed uires defuerunt: adspiciant hunc florem legatorum, laudatorumq. Flacci ex uera, atque integra Graecia: tum se ipsi expendant: tum cum his se comparent: tum, si audebunt, dignitati horum opponant suam. adsunt Athenienses, unde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortae, atque in omnes terras distributae putantur: de quorum urbis positione, propter pulchritudinem, etiam inter deos certamen fuisse proditum est: quae uetustate ea est, ut ipsa ex sese suos ciues genuisse ditatur, & eorum eadem terra parens, altrix, patria dicatur; auctoritate autem tanta est, ut iam fractum prope, ac debilitatum Graeciae nomen huius urbis laude nitatur. adsunt Lacedaemonij: cuius ciuitatis spectata, ac nobilitata uirtus non solum natura corroborata, uerum etiam disciplina putatur: qui soli toto orbe terrarum septingentos iam annos amplius unis moribus, & numquam mutatis legibus uiuunt. adsunt ex Achaia cuncta multi legati, Boeotia, Thessalia: quibus locis nuper legatus L. Flaccus, imperatore Metello, praefuit. neque uero te Massilia praetereo, quae L. Flaccum militem quaestoremq. cognosti: cuius ego ciuitatis disciplinam, atque grauitatem non solum Graeciae, sed haud scio an cunctis gentibus anteponendā iure dicā. quae, tam procul a

Graeco-

Graecorum omnium regionibus, disciplinis, linguaq. diuisa, cum in ultimis terris, cincta Gallorum gentibus, barbariae fluctibus alluatur, sic optimatum consilio gubernatur, ut omnes eius instituta laudare facilius possint, quam aemulari. hisce utitur laudatoribus Flaccus, his innocentiae testibus; ut Graecorum cupiditati Graecorum auxilio resistamus. quamquam quis ignorat, qui modo umquam mediocriter res istas scire curauit, quin tria Graecorum genera sint uere? quorum uni sunt Athenienses, quae gens Ionum habebatur: Aeoles alteri, Dores tertij nominabantur. atque haec cuncta Graecia, quae gloria, quae doctrina, quae plurimis artibus, quae etiam imperio & bellica laude floruit, paruum quendam locum, ut scitis, Europae tenet, semperq. tenuit: Asiae maritimam oram, bello superatam, cinxit urbibus, non ut munitam colonijs illam augeret, sed ut obsessam teneret. quamobrem, quaeso a uobis, Asiatici testes, ut, cum uere recordari uoletis, quantum auctoritatis in iudicium afferatis, uosmet ipsi describatis Asiam; nec, quid alienigenae de uobis loqui soleant, sed quid uosmet ipsi de genere uestro statuatis, memineritis. namque, ut opinor, Asia uestra constat ex Phrygia, Mysia, Caria, Lydia. utrum igitur nostrum est, an uestrum hoc uetus prouerbium, Phrygem plagis fieri solere meliorem? quid de tota Caria? nonne hoc uestra uoce uulgatum est, si quid cum periculo experiri uelis, in Caria id potissimum esse faciundum? quid porro in Graeco sermone

ne

ne tam tritum, atque celebratum est, quam, si quis despicatui ducitur, ut Mysorum ultimus esse dicatur? nam quid ego dicam de Lydia? quis umquam Graecus comoediam scripsit, in qua seruus primarum partium non Lydus esset? quamobrem quae uobis sit iniuria, si statuimus uestro nobis iudicio standum esse de uobis? equidem mihi iam satis superq. dixisse uideor de Asiatico genere testium: sed tamen uestrum est, iudices, omnia, quae dici possunt in hominum leuitatem, inconstantiam, cupiditatem, etiam si a me minus dicuntur, uestris animis, & cogitatione comprehendere. Sequitur auri illa inuidia Iudaici. hoc nimirum est illud, quod non longe a gradibus Aurelijs haec caussa dicitur. ob hoc crimen hic locus abs te, Laeli, atque illa turba quaesita est. scis, quanta sit manus, quanta concordia, quantum ualeat in concionibus. sic summissa uoce agam, tantum ut iudices audiant. neque enim desunt, qui istos in me, atque optimum quemque incitent: quos ego, quo id facilius faciant, non adiuuabo. cum aurum Iudaeorum nomine quotannis ex Italia, & ex omnibus uestris prouincijs Hierosolymam exportari soleret, Flaccus sanxit edicto, ne ex Asia exportari liceret. quis est, iudices, qui non hoc uere laudare possit? exportari aurum non oportere, cum saepe antea senatus, tum me consule grauissime iudicauit. huic autem barbarae superstitioni resistere, seueritatis; multitudinem Iudaeorum flagrantem nonnumquam in concionibus pro rep. contemnere, grauitatis summae fuit. At

Cn.

*Cn. Pompeius, captis Hierosolymis, uictor ex illo fano nihil attigit. In primis hoc, ut multa alia, sapienter in tam suspiciosa, ac maledica ciuitate locum sermoni obtrectatorum non reliquit. non enim credo religionem & Iudaeorum, & hostium impedimento praestantissimo imperatori, sed pudorem fuisse. ubi ergo crimen est? quoniam quidem furtum nusquam reprehendis, edictum probas, iudicatum fateris; quaesitum, & probatum palam non negas, actum esse per uiros primarios res ipsa declarat. Apameae manifeste comprehensum, ante pedes praetoris in foro expensum est auri pondo centum paullo minus per Sex. Caesium, equitem R. castissimum hominem, atque integerrimũ: Laodiceae uiginti pondo paullo amplius per hũc ipsum L. Peducaeum, iudicem nostrum: Hadrumeti per Cn. Domitium legatum. Pergami nõ multum auri ratio constat: aurum in aerario est: furtum non reprehenditur: inuidia quaeritur, a iudicibus oratio auertitur, uox in coronam turbamq. effunditur. sua cuique ciuitati religio, Laeli, est, nostra nobis. stantibus Hierosolymis, pacatisq. Iudaeis, tamen istorum religio sacrorum a splendore huius imperij, grauitate nominis nostri, maiorum institutis abhorrebat: nunc uero hoc magis, quod illa gens, quid de imperio nostro sentiret, ostendit armis; quam cara dijs immortalibus esset, docuit, quod est uicta, quod * elocata, quod seruata. quamobrem, quoniam, quod crimen esse uoluisti, id totum uides in laudem esse conuersum, ueniamus iam ad ciuium R. querellas. ex quibus*

bus sit sane prima Deciani. Quid tibi tandem, Deciane, iniuriae factum est? negotiaris in libera ciuitate. primum patere me esse curiosum: quousque negotiabere? praesertim cum sis isto loco natus. annos iam triginta in foro uersaris, sed tamen Pergameno. longo interuallo, si quando tibi peregrinari commodum est, Romam uenis: affers faciem nouam, nomen uetus, purpuram Tyriam. in qua tibi inuideo, quod unis uestimentis tam diu lautus es. uerum esto, negotiari libet: cur non Pergami, Smyrnae, Trallibus? ubi & multi ciues R. sunt, & ius a nostro magistratu dicitur. otium te delectat: lites, turbae, praetor odio est: Graecorum libertate gaudes. cur ergo unus tu Apollonidenses, amantissimos populi R. fidelissimos socios, miseriores habes, quam aut Mithridates, aut etiam pater tuus habuit umquam? cur his per te frui libertate sua, cur denique esse liberis non licet? homines sunt tota ex Asia frugalissimi, sanctissimi, a Graecorum luxuria & leuitate remotissimi, patresfamilias suo contenti, aratores, rusticani: agros habent & natura perbonos, & diligentia culturaq. meliores. in hisce agris tu praedia habere uoluisti. omnino mallem, & magis erat tuum, si iam te crassi agri delectabant, hic alicubi in Crustumino, aut in Capenati parauisses: uerum esto: Catonis est dictum, pedibus compensari pecuniam. longe omnino a Tiberi ad Caicum: quo in loco etiam Agamemnon cũ exercitu errasset, nisi ducem Telephum inuenisset. sed concedo id quoque: placuit opidum:

regio

regio delectauit: emisses. Amyntas est, genere, honore, existimatione, pecunia princeps illius ciuitatis: huius socrum, mulierem imbecilli consilij, satis locupletem, pellexit Decianus ad sese: & , cum illa, quid ageretur, nesciret, in possessione praediorum eius familiam suam collocauit: uxorem abduxit ab Amynta praegnantem; quae peperit apud Decianum filiam; hodieq. apud Decianum est & uxor Amyntae, & filia. Num quid harum rerum a me fingitur, Deciane? sciunt haec omnes nobiles, sciunt denique nostri homines, sciunt mediocres negotiatores. exsurge Amynta. repete a Deciano non pecuniam, non praedia: socrum denique sibi habeat, restituat uxorem, reddat misero patri filiam: nam membra, quae debilitauit lapidibus, fustibus, ferro; manus, quas contudit; digitos, quos confregit; neruos, quos concidit, restituere non potest: filiam, filiam, inquam, aerumnoso patri, Deciane, redde. Haec Flacco non probasse te miraris? cui, quaeso, tandem probasti? emptiones falsas, praediorum proscriptiones cum mulierculis aperta circumscriptione fecisti. tutor his rebus Graecorum legibus adscribendus fuit: Polemocratem scripsisti, mercenarium, & administrum consiliorum tuorum. adductus est in iudicum Polemocrates de dolo malo, & de fraudatione huius ipsius tutelae nomine. qui concursus ex opidis finitimis undique? qui dolor animorum? quae querella? condemnatus est Polemocrates sententijs omnibus: irritae uenditiones, irritae proscriptiones.

non

non restituis: defers ad Pergamenos, ut illi reciperent in suas litteras publicas proscriptiones, & emptiones tuas. repudiant, reijciunt: at qui homines? Pergameni, laudatores tui. ita enim mihi gloriari uisus es laudatione Pergamenorum, quasi honorem maiorum tuorum assecutus esses: & hoc te superiorem esse putabas, quam Laelium, quod te ciuitas Pergamena laudaret. num honestior est ciuitas Pergamena, quam Smyrnae? at ne ipsi quidem dicunt. uellem tantum habere otij, ut possem recitare psephisma Smyrnaeorum, quod fecerunt in Castricium mortuum: primum, ut in opidum introferretur; quod alijs non conceditur: deinde, ut ferrent ephebi: postremo, ut imponeretur aurea corona mortuo. haec P. Scipioni, clarissimo uiro, cum esset Pergami mortuus, facta non sunt. at Castricium, quibus uerbis dij immortales, decus patriae, ornamentum populi Romani, florem iuuentutis appellant. quare, Deciane, si cupidus es gloriae, alia ornamenta censeo quaeras: Pergameni te deriserunt. quid? tu ludi te non intelligebas? cum tibi haec uerba recitabant, clarissimum uirum, praestantissima sapientia, singulari ingenio, mihi crede, ludebant: cum uero coronam auream litteris imponebant, re uera non plus aurum tibi, quam monedulae, committebant; ne tum quidem hominum uenustatem, & facetias perspicere potuisti? isti igitur, isti Pergameni perscriptiones, quas tu afferebas, repudiauerunt. P. Orbius, homo & prudens, & innocens, contra te omnia decreuit. in

P. Globu-

P. Globulum, meum necessarium, fuisti gratiosior. utinam neque ipsum, neque me paeniteret. Flaccum incuria decreuissent ueridicas. adiungis caussas ini- * micitiarum, quod patri L. Facci, aedili curuli, pater tuus, tribunus pl. diem dixerit. ad istud nec ipsi quidem patri Flacci ualde molestum esse debuit; praesertim cũ ille, cui dies dicta est, praetor postea factus sit, & consul; ille, qui diem dixit, non potuerit priuatus in ciuitate consistere. sed, si iustas inimicitias putabas; cur, cum tribunus militum Flaccus esset, in eius legione miles fuisti, cum tibi per leges militares effugere liceret iniquitatem tribuni? cur autem praetor te, inimicum paternum, in consilium uocauit? quae quidem quam sancte solita sint obseruari, scitis omnes. nunc accusamur ab ijs, qui in consilio nobis fuerunt. Decreuit Flaccus: num aliud, atque oportuit? in liberos: num aliter, ac censuit senatus? in absentem decreuit: cum ibidem esses, cum prodire nolles. non est hoc in absentem reum. SENATVS CONSVLTVM. ET. DECRETVM. FLACCI. Quid, si non decreuisset, sed edixisset, quis posset uere reprehendere? num etiam fratris mei litteras, plenissimas humanitatis, & aequitatis, reprehensurus? quas easdem mulieres a me datas apud Pataranos requisi- * uit. Recita litteras Q. Ciceronis. Quid? haec Apollonidenses, occasione facta, ad Flaccum non detulerunt? apud Orbium acta non sunt? ad Globulum delata non sunt? ad senatum nostrum, me consule, nonne legati Apollonidenses omnia postulata de iniurijs

unius

unius Deciani detulerunt? ad haec, praedia etiam in censu dedicauisti: mitto, quod aliena; mitto, quod possessa per uim; mitto, quod conuicta ab Apolloniensibus; mitto, quod a Pergamenis repudiata; mitto etiam, quod a nostris magistratibus in integrum restituta; mitto, quod nullo in iure, neque possessione tua: illud quaero, sint ne ista praedia censui censendo? habeant ius ciuile? sint, nec ne sint, mancipi? subsignari apud aerarium, apud censorem possint? in qua tribu denique ista praedia censuisti? commisisti, si tempus aliquod grauius accidisset, ut ex iisdem praediis, & Apolloniae, & Romae imperatum, esset tributum. uerum esto: gloriosus fuisti: uoluisti magnum agri modum censeri, & eius agri, qui diuidi plebi Romanae non potest. census es praeterea numeratae pecuniae CXXX. *eam opinor tibi numeratam non esse abs te. sed haec omitto. census es mancipia Amyntae: neque huic ullam in eo fecisti iniuriam: possidet enim ea mancipia Amyntas. ac primo quidem pertimuit, cum te audisset seruos suos esse censum: retulit ad iurisconsultos. constabat inter omnes, si aliena censendo Decianus sua facere posset, eum maxima habiturum esse.*

Desunt nonnulla.

Habetis caussam inimicitiarum, qua caussa inflammatus Decianus ad Laelium detulerit hanc opimam

accuſationem. nam ita queſtus eſt Laelius, cum de perfidia Deciani diceret: Qui mihi auctor fuit, qui cauſsam ad me detulit, quem ego ſum ſecutus; is a Flacco corruptus eſt, is me deſeruit, ac prodidit. Siccine tu auctor tandem eum, cui tu in conſilio fuiſſes, apud quẽ omnes gradus dignitatis tuae retinuiſſes, pudentiſſimum hominem, nobiliſſima familia natum, optime de rep. meritum, in diſcrimen omnium fortunarum uocauiſti? ſcilicet defendam Decianum, qui tibi in ſuſpicionem nullo ſuo delicto uenit. non eſt, mihi, crede, corruptus. quid enim fuit, quod ab eo redimeretur? ut duceret iudicium? cui ſex horas omnino lex dedit. quantum tandem ex his horis detraheret, ſi tibi morem gerere uoluiſſet? nimirum illud eſt, quod ipſe ſuſpicatur. inuidiſti ingenio ſubſcriptoris tui. quod ornabat facile locum, quem prehenderat, & acute teſtes interrogabat, aut circumueniebat, (fortaſſe feciſti, & tu & populi ſermo ne exciperes) icirco Decianum uſque ad coronam applicuiſti. ſed, ut hoc uerisimile eſt, ita haud uerisimile, Decianum a Flacco eſſe corruptum. Ita ſcitote, indices, eſſe cetera: uel quod ait Lucceius, L. Flaccum ſibi dare cupiſſe, ut a fide ſe abduceret, HS uicies. & eum tu accuſas auaritiae, quem dicis HS uicies uoluiſſe perdere? nam quid emebat, cum te emebat? ut ad ſe tranſires? quam partem cauſſae tibi daremus? an ut enunciares conſilia Laelij? qui teſtes ab eo prodirent? quid? nos non uidebamus habitare una? quis hoc neſcit? tabulas in Laelij poteſtate fuiſſe, non dubium

bium

bium est. An, ne uehementer, ne copiose accusares? nunc facis suspicionem. ita enim dixisti, ut nescio quid ab te impetratum esse uideatur. At enim Androni Sextilio grauis iniuria facta est, & non ferenda, quod, cum esset uxor Valeria intestato mortua, sic egit eam rem Flaccus, quasi ad ipsum hereditas pertineret. in quo quid reprehendas, scire cupio: quod falsum intenderit? qui doces? ingenua, inquit, fuit. o peritum iuris hominem. quid? ab ingenuis mulieribus hereditates lege non ueniunt? in manum, inquit, conuenerat. nunc audio: sed quaero, usu, an coemptione. usu non potuit: nihil enim potest de tutela legitima sine omnium tutorum auctoritate deminui. coemptione? omnibus ergo auctoribus: in quibus certe Flaccum fuisse non dices, Relinquitur illud, quod uociferari non destitit, non debuisse, cum praetor esset, suum negotium agere, aut mentionem facere hereditatis. Maximas audio tibi, L. Luculle, qui de L. Flacco sententiam laturus es, pro tua eximia liberalitate, maximisq. beneficijs in tuos, uenisse hereditates, cum Asiam prouinciam consulari imperio obtineres. si quis eas suas esse dixisset, concessisses? tu, T. Vetti, si qua tibi in Africa uenerit hereditas, usu amittes; an tuum, nulla auaritia, salua dignitate, retinebis? At istius hereditatis iam Globulo praetore Flacci nomine petita possessio est. non igitur impressio, non occasio, non uis, non tempus, non imperium, non secures ad iniuriam faciendam Flacci animum impulerunt. ita-

que eodem etiam M. Lurco, uir optimus, meus familiaris, conuertit aculeum testimonij sui: negauit, a priuato pecuniam in prouincia praetorem petere oportere. cur tandem M. Lurco non oportet? eripere, extorquere, accipere contra leges non oportet: petere non oportere, numquam ostendes, nisi docueris non licere. an legationes sumere liberas exigendi caussa, sicut & tu ipse nuper, & multi uiri boni saepe fecerunt, rectum est; quod ego nos reprehendo, socios uideo queri: praetorem, si hereditatem in prouincia non reliquerit, non solum reprehendendum, uerum etiam condemnandum putas? Doti, inquit, Valeria pecuniam omnem suam dixerat. Nihil istorum explicari potest, nisi ostenderis, illam in tutela Flacci non fuisse. si fuit: quaecumque sine hoc auctore est dicta dos, nulla est. sed tamen Lurconem, quamquam pro sua dignitate moderatus est in testimonio dicendo religioni suae, tamen iratum Flacco esse uidistis. neque enim occultauit caussam iracundiae suae, neque reticendam putauit: questus est libertum suum a Flacco praetore esse damnatum. o condiciones miseras administrandarum prouinciarum: in quibus diligentia plena simultatum est, negligentia uituperationum; ubi seueritas periculosa est, liberalitas ingrata; sermo insidiosus, assentatio perniciosa; frons omnium familiaris, multorum animus iratus; iracundiae occultae, blanditiae apertae: uenientes praetores exspectant, praesentibus inseruiunt, abeuntes deserunt. sed, omittamus querellas; ne

nostrum

nostrum consilium in omittendis prouincijs laudare uideamur. Litteras misit de uillico P. Septimij, hominis ornati; qui uillicus caedem fecerat. Septimium ardentem iracundia uidere potuistis. In Lurconis libertum iudicium ex edicto dedit. hostis est Lurco. quid igitur? hominum gratiosorum, splendidorumq. libertis fuit Asia tradenda? an simultates nescio quas cum libertis uestris Flaccus exercuit? an uobis in uestris uestrorumq. caussis seueritas odio est, eandem laudatis cum de nobis iudicatis? At iste Andro, spoliatus bonis, ut dicitis, ad dicendum testimonium nō uenit. quid, si ueniat? decisionis arbiter C. Caecilius fuit, quo splendore uir, qua fide, qua religione? obsignator C. Sextilius, Lurconis sororis filius, homo & pudens, & constans, & grauis. si uis erat, si fraus, si metus, si circumscriptio; quis pactionem fieri, quis adesse istos coegit? quid, si ista omnis pecunia huic adolescentulo L. Flacco reddita est? si petita? si redacta? si per hunc Antiochum, paternum huius adolescentis libertum, seni illi Flacco probatissimū? uidemur ne non solum auaritiae crimen effugere, sed etiam liberalitatis laudem assequi singularem? communem enim hereditatem, quae aequaliter ad utrūque lege uenisset, concessit adolescenti propinquo suo, nihil ipse attigit de Valerianis bonis: quod statuerat facere, adductus huius pudore, & nō amplissimis patrimonij copijs, id non solum fecit, sed etiam prolixe, cumulateq. fecit. ex quo intelligi debet, eum contra leges pecunias non cepisse, qui tam fuerit in here

ditate concedenda liberalis. At Falcidianum crimen ingens. talenta quinquaginta se Flacco dicit dedisse. Audiamus hominem: non adest. quo modo igitur dicit? epistolam mater eius profert, & alteram soror. scriptum ad se dicunt esse ab illo, tantam pecuniam Flacco datam. ergo is, qui si aram tenens iuraret, crederet nemo; per epistolam, quod uolet, iniuratus probabit? at qui uir? quam non amicus suis ciuibus? qui patrimonium satis lautum, quod hic nobiscum conficere potuit, Graecorum conuiuijs maluit dissipare. quid attinuit relinquere hãc urbem? libertate tam praeclara carere? adire periculum nauigandi? quasi bona comesse Romae non liceret. nunc denique materculae suae festiuus filius, aniculae minime suspiciosae, purgat se per epistolam, ut eam pecuniam, quam confecerat, non consumpsisse, sed Flacco dedisse uideatur. at fructus isti Trallianorum Globulo praetore uenierant: Falcidius emerat HS DCCCC. si dat tantam pecuniam Flacco, nempe iccirco dat, ut rata sit emptio: emit igitur aliquid, quod certe multo pluris esset: dat de lucro, nihil detrahit de uiuo: minus igitur lucri facit. cur Albanum uenire iubet? cur matri praeterea blanditur? cur epistolis & sororis, & matris imbecillitatem aucupatur? postremo cur non audimus ipsum? retinetur, credo, in prouincia. mater negat. uenisset, inquit, si esset denunciatum. tu certe coegisses, si ullum firmamentum in illo teste posuisses. sed hominem ab negotio abducere noluisti:

magnum

magnum erat ei certamen propositum, magna cum Graecis contentio: qui tamen, ut opinor, iacent uicti: nam iste unus totam Asiam magnitudine poculorum, bibendoq. superauit. sed tamen quis tibi, Laeli, de epistolis istis indicauit? mulieres negant se scire. quis? is ipse? igitur ille tibi, se ad matrem, & sororem scripsisse, narrauit? an etiam scripsit hortatu tuo? at uero M. Aebutium, constantissimum, & pudētissimum hominem, Falcidij affinem, nihil interrogas? nihil eius generum, pari fide praeditum, C. Manlium? qui profecto de tanta pecunia, si esset data, nihil audiße non possent. his tu igitur epistolis, Deciane, recitatis, his mulierculis productis, illo absente auctore laudato, tantum te crimen probaturum putasti? praesertim cum ipse, non deducendo Falcidium, iudicium feceris, plus falsam epistolam habituram ponderis, quam ipsius praesentis fictam uocem, & simulatum dolorem. Sed, quid ego de epistolis Falcidij, aut de Androne Sextilio, aut de Deciani censu tamdiu disputo, postulo, de salute omnium nostrum, de fortunis ciuitatis, de summa reip. taceo? quam uos uniuersam in hoc iudicio uestris humeris, uestris, inquam, humeris, iudices, sustinetis. uidetis, in quo motu temporum, quanta in conuersione rerum, ac perturbatione uersemur. cum alia multa certi homines, tum hoc uel maxime moliuntur, ut uestrae quoque mentes, uestra iudicia, uestrae sententiae optimo cuique infestissimae, atque inimicissimae reperiantur. grauia iudicia pro reip. di-

gnitate, multa de coniuratorum scelere fecistis. non putant satis conuersam remp. nisi in eandem impiorum poenam optime meritos ciues detruserint. oppressus est C. Antonius. esto: habuit quandam ille infamiam suam: neque tamen ille ipse, pro meo iure dico, uobis iudicibus damnatus esset; cuius damnationis sepulcrum L. Catilinae floribus ornatum hominum audacissimorum, ac domesticorum hostium conuentu epulisq. celebratum est. iusta Catilinae facta sunt. nunc a Flacco Lentuli poenae per uos expetuntur. quam potestis P. Lentulo, qui uos, in complexu liberorum coniugumq. uestrarum trucidatos, incendio patriae sepelire conatus est, mactare uictimam gratiorem, quam si L. Flacci sanguine illius nefarium in omnes nos odium saturaueritis? litemus igitur Lentulo; parentemus Cethego; reuocemus eiectos; nimiae pietatis, & summi amoris in patriã uicissim nos poenas, si ita dijs placet, sufferamus. nos iam ab indicibus nominamur; in nos crimina finguntur: nobis pericula cõparantur. quae si per alios agerent; si denique per populi nomen ciuium imperitorum multitudinem concitassent: aequiore animo ferre possemus: illud uero ferri non potest, quod per senatores, & per equites R. qui haec omnia pro salute omnium communi consilio, una mente, atque uirtute gesserunt, harum rerum auctores duces, principes spoliari omnibus fortunis, ac de ciuitate expelli posse arbitrantur. etenim populi R. perspiciunt mentem, & uoluntatem: omnibus

re-

rebus, quibus potest, populus R. significat, quid sentiat: nulla uarietas est inter homines opinionis, nulla uoluntatis, nulla sermonis. quare, si quis illuc me uocat, uenio: populum R. disceptatorem non modo non recuso, sed etiam deposco. uis absit; ferrum, ac lapides remoueantur; operae facessant; seruitia sileant: nemo erit tam iniustus, qui me audierit, sit modo liber, & ciuis, quin potius de praemijs meis, quam de poena, cogitandum putet. O dij immortales. quid hoc miserius? nos, qui P. Lentulo ferrum & flammam de manibus extorsimus, imperitae multitudinis iudicio confidimus, lectissimorum ciuium, & amplissimorum sententias pertimescimus. M'. Aquillium patres nostri, multis auaritiae criminibus, testimonijsq. conuictum, quia cum fugitiuis fortiter bellum gesserat, iudicio liberauerunt. consul ego nuper defendi C. Pisonem: qui quia consul fortis, constansq. fuerat, incolumis est reip. conseruatus. defendi item consul L. Murenam consulem designatum: nemo illorum iudicum, clarissimis uiris accusantibus, audiendum sibi de ambitu putauit; cum, bellum iam gerente Catilina, omnes me auctore duos consules Kalendis Ian. scirent esse oportere. innocens, & bonus uir, & omnibus rebus ornatus, bis hoc anno, me defendente, absolutus est A. Thermus. quãta reip. caussa laetitia populi R. quanta gratulatio consecuta est? semper graues, et sapientes iudices in rebus iudicandis, quid utilitas ciuitatis, quid communis salus, quid reip. tẽpora poscerent, cogitauerunt. tũ tabella uobis dabi-

dabitur, iudices, non de Flacco dabitur solum, dabitur de ducibus auctoribusq. conseruandae ciuitatis, dabitur de bonis omnibus, dabitur de uobismet ipsis, dabitur de liberis uestis, de uita, de patria, de salute communi. non iudicatis in hac caussa de exteris nationibus, non de socijs: de uobis, ac de uestra rep. iudicatis. quod si prouinciarum uos ratio magis mouet, quam uestra: ego uero non modo non recuso, sed etiam postulo, ut prouinciarum auctoritate moueamini. etenim opponemus Asiae prouinciae primum magnam partem eiusdem prouinciae, quae pro huius periculis legatos, laudatoresq. misit; deinde prouinciam Galliam, prouinciam Ciliciam, prouinciam Hispaniam, prouinciam Cretam. Graecis autem Lydis, & Phrygibus, & Mysis, obsistent Massilienses, Rhodij, Lacedaemonij, Athenienses, cuncta Achaia, Thessalia, Boeotia. Septimio, & Coelio testibus P. Seruilius, & Q. Metellus, huius pudoris, integritatisq. testes, repugnabunt. Asiaticae iurisdictioni urbana iurisdictio respondebit. annui temporis criminationem omnis aetas L. Flacci, & perpetua uita defendet. &, si prodesse L. Flacco, iudices, debet, quod se tribunum militum, quod quaestorē, quod legatum imperatoribus clarissimis, exercitibus ornatissimis, prouincijs grauissimis dignum suis maioribus praestitit: prosit, quod hic, uobis uidentibus, in periculis communibus omnium uestrum sua pericula cū meis cōiunxit: prosint honestissimorū municipiorum, coloniarumq. laudationes: prosit etiam senatus, populiq.

puliq. R. praeclara & uera laudatio. O nox illa, quae paene aeternas huic urbi tenebras attulisti, cum Galli ad bellum, Catilina ad urbem, coniurati ad ferrum, & flammam uocabantur; cum ego te, Flacce, caelum, noctemq. contestans, flens flentem obtestabar; cum tuae fidei optimae & spectatissimae salutem urbis & ciuium commendabam. tu, tu, Flacce, praetor communis exitij nuncios cepisti: tu inclusam in litteris reip. pestem deprehendisti: tu periculorum indicia, tu salutis auxilia ad me, et ad senatum attulisti. quae tibi tum gratiae sunt a me actae? quae ab senatu? quae a bonis omnibus? quis tibi, quis C. Pontinio, fortissimo uiro, quemquam bonum putaret umquam non salutem, uerum honorem ullum denegaturum? O nonae illae Decembres, quae me consule fuistis: quem ego diem uere natalem huius urbis, aut certe salutarem appellare possum. o nox illa, quam iste est dies cõsecutus, fausta huic urbi; miserum me, metuo ne funesta nobis. qui tum animus L. Flacci? (nihil dicam de me) qui amor in patriam? quae uirtus? quae grauitas exstitit? sed, quid ea commemoro, quae tum, cum agebantur, uno consensu omnium, una uoce populi R. uno orbis terrae testimonio in caelum laudibus efferebantur? nunc uereor, ne non modo non prosint, uerum etiam aliquid obsint. etenim multo acriorem improborum interdum memoriam esse sentio, quam bonorum. ego te, si quid grauius acciderit, ego te, inquã, Flacce prodidero. mea dextra illa, mea fides, mea promissa, cum te, si remp. conseruaremus, omnium

bonorum praesidio, quoad uiueres, non modo munitum, sed etiam ornatum fore pollicebar. putaui, speraui, etiamsi honos noster uobis uilior fuisset, salutem certe caram futuram. At L. Flaccum quidem, iudices, si, quod dij immortales omen auertant, grauis iniuria afflixerit, numquã tamen prospexisse uestrae saluti, consuluisse uobis, liberis, coniugibus, fortunis uestris paenitebit: semper ita sentiet, talem se animum & generis dignitati, & pietati suae, & patriae debuisse: uos ne paeniteat tali ciui non pepercisse, per deos immortales, iudices, prouidete. quotus enim quisque est, qui hanc in rep. sectam sequatur? qui uobis, qui uestri similibus placere cupiat? qui optimi, atque amplissimi cuiusque hominis, atque ordinis auctoritatem magni putet? cum illã uiã sibi uideant expeditiorem ad honores, & ad omnia, quae concupiuerunt. sed cetera sint eorum: sibi habeãt potentiam, sibi honores, sibi ceterorum commodorum summas facultates: liceat ijs, qui haec salua esse uoluerunt, ipsis esse saluis. nolite, iudices, existimare eos, quibus integrum est, qui nondum ad honores accesserũt, non exspectare huius exitum iudicij. si L. Flacco tantus amor in bonos omnes, tantum in rep. studium calamitati fuerit; quem posthac tam amentem fore putatis, qui non illam uiam uitae, quam ante praecipitem, & lubricam esse ducebat, huic planae, & stabili praeponendam esse arbitretur? quod si talium ciuium uos, iudices, taedet, ostendite: mutabunt sententiam, qui potuerint: constituent, quid agant,

quibus integrum eſt: nos, qui iam progreſſi ſumus, hunc exitum noſtrae temeritatis feremus. ſin hoc animo quamplurimos eſſe uultis; declarabitis hoc iudicio, quid ſentiatis. huic, huic miſero puero, ueſtro ac liberorum ueſtrorum ſupplici, indices, hoc indicio uiuendi praecepta dabitis. cui ſi patrem conſeruatis; qualis ipſe debeat eſſe ciuis, praeſcribetis: ſin eripitis, oſtendetis bonae rationi, & conſtanti, & graui nullum a uobis fructum eſſe propoſitum: qui uos, quoniam eſt id aetatis, ut ſenſum iam percipere poſſit ex maerore patrio, auxilium nondum patri ferre poſſit, orat, ne ſuum luctum patris lacrymis, patris maerorem ſuo fletu augeatis: qui etiam me intuetur, me uultu appellat, meam quodam modo flens fidem implorat, ac repetit eam, quam ego patri ſuo quondam pro ſalute patriae ſpoponderim, dignitatem. miſeremini familiae, iudices, miſeremini fortiſſimi patris, miſeremini filij: nomen clariſſimum, & fortiſſimum, uel generis, uel uetuſtatis, uel hominis cauſſa, reip. reſeruate.

PRO . P . SYLLA
ORATIO . XXV

MAXIME *uellem, iudices, ut P. Sylla & antea dignitatis suae splendorem obtinere, & post calamitatem acceptam modestiae fructum aliquem potuisset percipere. sed, quoniam ita tulit casus infestus, ut amplissimo in honore cum communi ambitionis inuidia, tum singulari Autronij odio euerteretur; & in his pristinae fortunae reliquijs miseris, & afflictis, tamen haberet quosdam, quorum animos ne supplicio quidem suo satiare posset: quamquam ex huius incommodis magnam animo molestiam capio, tamen, in ceteris malis, facile patior oblatũ mihi tempus, in quo boni uiri lenitatem meam, misericordiamque, notam omnibus quondam, nunc quasi intermissam agnoscerent; improbi, ac perditi ciues, edomiti, atque uicti, praecipitante rep. uehementem me fuisse, atque fortem, conseruata mitem, ac misericordem faterentur. &, quoniam L. Torquatus, meus familiaris, ac necessarius, iudices, existimauit, si nostram in accusatione sua necessitatem, familiaritatemq. uiolasset, aliquid se de auctoritate meae defensionis posse detrahere: cum huius periculi propulsatione coniungam defensionem officij mei. quo quidem genere non uterer orationis, iudices, hoc tempore, si mea solum interesset: multis enim mihi locis & data facultas est,*

est, & saepe dabitur de mea laude dicendi. sed, ut ille, iuidices, quantum de mea auctoritate diripuisset, tantum se de huius praesidijs deminuturum sperauit: sic hoc ego sentio, si mei facti rationem uobis, constantiamq. huius officij ac defensionis probauero, caussam quoque me P. Syllae probaturum. Ac primum abs te illud, L. Torquate, quaero, cur me a ceteris clarissimis uiris, ac principibus ciuitatis in hoc officio, atque in hoc defensionis iure secernas. quid enim est, quamobrem abs te Q. Hortensii factum, clarissimi uiri, atque ornatissimi ciuis, non reprehendatur, reprehendatur meum? nam, si initum est consiliū a P. Sylla inflammandae ciuitatis, huius exstinguendi imperij, delendae urbis; mihi maiorem haec res dolorem, quam Q. Hortensio, mihi maius odium afferre debet? meum denique grauius esse iudicium, qui adiuuandus in his caussis, qui oppugnandus, qui defendendus, qui deserendus esse uideatur? ita, inquit: tu enim inuestigasti, tu patefecisti coniurationem. quod cum dicit, non attendit, eum, qui patefecerit, hoc curasse, ut id omnes uiderent, quod antea fuisset occultum. quare, ista coniuratio si patefacta per me est, tam patet Hortensio, quam mihi. quem cum uideas, honore hoc, auctoritate, uirtute, consilio praeditum, non dubitasse, quin innocentem P. Syllam defenderet: quaero, cur, qui aditus ad caussam Hortensio patuerit, mihi interclusus esse debuerit. Quaero illud etiam, si me, qui defendo, reprehendendum putas esse; quid tandem existimes de his sum

mis

mis uiris, & clarissimis ciuibus, quorum studio & dignitate celebrari hoc iudicium, & ornari, caussam defendi huius innocentis uides. non enim una est ratio defensionis ea, quae posita est in oratione: omnes, qui adsunt, qui laborant, qui saluum uolunt, pro sua parte, atque auctoritate defendunt. an uero, in quibus subsellijs haec ornamenta, ac lumina reip. uiderem, in his me apparere nollem, quorum ego opera illum in locum, atque in hanc celsissimam sedẽ dignitatis atque honoris, multis meis ac magnis laboribus, & periculis adscendissem? Atque, ut intelligas, Torquate, quem accuses; si te id offendit, quod ego, qui hoc genere quaestionis defenderim neminem, non desim P. Syllae; recordare de ceteris, quos adesse huic uides: intelliges, & de hoc, & de ceteris iudicium meum et horum par atque unum fuisse. quis nostrum adfuit Vargunteio? nemo: ne hic quidem Q. Hortensius, praesertim qui illum solus antea de ambitu defendisset: non enim iam se ullo officio cum illo coniunctum arbitrabatur, cum ille, tanto scelere commisso, omnium officiorum societatem diremisset. Quis nostrum Ser. Syllam, quis P. Lentulum, quis M. Laecam, quis C. Cornelium defendendum putauit? quis his horum adfuit? nemo. quid ita? quia ceteris in caussis etiam nocentes, uiri boni, si necessarij sunt, non defendendos esse non putant: in hoc crimine non solum leuitatis est culpa, uerum etiam quaedam contagio sceleris, si defendas eum, quem obstrictum esse patriae suspicere. Quid? Autronio

non

non ne sodales, non collegae sui, non ueteres amici, quorum ille copia quondam abundarat, non hi omnes, qui sunt in rep. principes, defuerunt? immo etiam testimonio plerique laeserunt. statuerant tantum illud esse maleficium, quod non modo non occultari per se, sed etiam aperiri, illustrariq. deberet. Quamobrem quid est, quod mirere, si cum iisdem me in hac caussa uides adesse, cum quibus in ceteris intelligis abfuisse? nisi uero me unum uis ferum praeter ceteros, me asperum, me inhumanum existimari, me singulari immanitate, & crudelitate praeditum. hanc mihi tu si propter res meas gestas imponis in omni uita mea personam, Torquate; uehementer erras. me natura misericordem, patria seuerum, crudelem nec patria, nec natura esse uoluit. denique istam ipsam personam uehementem, & acrem, quam mihi tum tempus, & resp. imposuit, iam uoluntas, & natura ipsa detraxit. illa enim ad breue tempus seueritatem postulauit, haec in omni uita seueritatem, lenitatemq. desiderat. quare nihil est, quod ex tanto comitatu uirorum amplissimorum me unum abstrahas. simplex officium, atque una est omnium bonorum caussa. nihil erit, quod admirere posthac, si in ea parte, in qua hos animaduerteris, me uidebis. nulla est enim in rep. caussa mea propria: tempus agendi fuit magis mihi proprium, quam ceteris; doloris uero, & timoris, & periculi fuit illa caussa communis. neque enim princeps tunc ad salutem esse potuissem, si esse

 alij

alij comites noluissent. quare necesse est, quod mihi consuli praecipuum fuit praeter alios, id iam priuato cum ceteris esse commune. neque ego hoc partiendae inuidiae, sed communicandae laudis caussa loquor. oneris mei partem nemini impertio, gloriae bonis omnibus. In Autronium testimonium dixisti, inquit: Syllam defendis. Hoc totum eiusmodi est, iudices, ut, si ego sim inconstans, ac leuis, nec testimonio fidem tribui conuenerit, nec defensioni auctoritatē: sin est in me ratio reip. religio priuati officij, studium retinendae uoluntatis bonorum; nihil minus accusator debet dicere, quam a me defendi Syllam, testimonio laesum esse Autronium. uideor enim non solum studium ad defendendas caussas, uerum opinionis aliquid, & auctoritatis afferre: qua & moderate ego utar, iudices, & omnino non uterer, si ille me non coegisset. Duae coniurationes abs te, Torquato, constituuntur, una, quae Lepido, & Tullo cos. patre tuo consule designato, facta esse dicitur; altera, quae me consule. harum in utraque Syllam dicis fuisse. Patris tui, fortissimi uiri, atque optimi consulis, scis me consilijs non interfuiße: scis me, cum mihi summus tecum usus esset, tamen illorum expertem temporum, & sermonum fuisse: credo, quod nondum penitus in rep. uersabar, quod nondum ad propositum mihi finem honoris perueneram; quod mea me ambitio, & forensis labor ab omni illa cogitatione abstrahebat. quis ergo intererat uestris consilijs? omnes hi, quos uides huic adesse, & in primis Q. Hortensius:

sius: qui cum propter honorem, ac dignitatem, atque animum eximium in remp. tum propter summam familiaritatem, summumq. amorem in patrem tuum, tum communibus, tum praecipuis patris tui periculis commouebatur. ergo istius coniurationis crimen defensum ab eo est, qui interfuit, qui cognouit, qui particeps & consilij uestri fuit, & timoris. cuius in hoc crimine propulsando cum esset copiosissima, atque ornatissima oratio; tamen non minus inerat auctoritatis in ea, quam facultatis. illius igitur coniurationis, quae facta contra uos, delata ad uos, a uobis prolata esse dicitur, ego testis esse non potui. non modo enim nihil comperi; sed uix ad aures meas istius suspicionis fama peruenit. qui uobiscum in consilio fuerunt, qui uobiscum illa cognorunt, quibus ipsis periculum tum conflari putabatur, qui Autronio non affuerunt, qui in illum testimonia grauia dixerunt, hunc defendunt, huic adsunt, in huius periculo declarant, se non crimine coniurationis, ne adessent ceteris, sed hominum maleficio deterritos esse. mei cõsulatus autem tẽpus, & crimen maxime coniurationis a me defẽdetur. atque inter nos partitio nõ est fortuito, iudices, nec temere facta: sed, cũ uideremus eorum criminum nos patronos adhiberi, quorum testes esse possemus; uterque nostrum id sibi suscipiendum putauit, de quo aliquid scire ipse, atque existimare potuisset. &, quoniam de criminibus superioris coniurationis Hortensiũ diligenter audistis; de hac coniuratione, quae me consule facta est, hoc primum

attendite. Multa, cum essem consul, de summis reip. periculis audiui, multa quaesiui, multa cognoui: nullus umquam de Sylla nuncius ad me, nullum indicium, nullae litterae peruenerunt, nulla suspicio. multum haec uox fortasse deberet ualere eius hominis, qui consul insidias reip. consilio inuestigasset, ueritate aperuisset, magnitudine animi uindicasset, cum ipse nihil audisse de P. Sylla, nihil suspicatum esse diceret: sed ego nondum utor hac uoce ad hunc defendendum; ad purgandũ me potius utor, ut mirari Torquatus desinat, me, qui Autronio abfuerim, Syllam defendere. quae enim Autronij fuit caußa? quae Syllae est? ille ambitus iudicium tollere, ac disturbare primum conflato uoluit gladiatorum ac fugitiuorum tumultu, deinde, id quod uidimus omnes, lapidatione, atque concursu: Sylla, si sibi suus pudor, ac dignitas non prodeßet, nullum auxilium requisiuit. ille damnatus ita se gerebat non solum consilijs, et sermonibus, uerum etiam adspectu, atque uultu, ut inimicus esse amplissimis ordinibus, infestus bonis omnibus, hostis patriae uideretur: hic se ita fractum illa calamitate, atque afflictum putauit, ut nihil sibi ex pristina dignitate superesse arbitraretur, nisi quod modestia retinuisset. hac uero in coniuratione quid tam cõiunctũ, quam ille cum Catilina, cum Lentulo? quae tanta societas ullis inter se rerum optimarum, quanta ei cum illis sceleris, libidinis, audaciae? quod flagitium Lentulus non cum Autronio concepit? quod sine eodem illo Catilina facinus admisit? cum interim Sylla

la cum eisdem ipsis non modo noctem, solitudinemq. non quaereret, sed ne mediocri quidem sermone, & congressu coniungeretur. illum Allobroges, maximarum rerum uerissimi indices, illum multorum litterae, ac nuncij coarguerunt: Syllam interea nemo insimulauit, nemo nominauit. postremo, eiecto, siue emisso iam ex urbe Catilina, ille arma misit, cornua, tubas, falces, signa, legiones; ille relictus intus, exspectatus foris, Lentuli poena compressus, conuertit se aliquando ad timorem, nunquam ad sanitatem: hic contra ita quieuit, ut eo tempore omni Neapoli fuerit; ubi neque homines fuisse putantur huius affines suspicionis; & locus est ipse non tam ad inflammandos calamitosorum animos, quam ad consolandos accommodatus. Propter hanc igitur tantam dissimilitudinem hominum, atque caussarum, dissimilem me in utroque praebui. ueniebat enim ad me, & saepe ueniebat Autronius multis cum lacrymis supplex, ut se defenderem: & se meum condiscipulum in pueritia, familiarem in adolescentia, collegam in quaestura commemorabat fuisse: multa mea in se, nonnulla etiam sua in me proferebat officia. quibus ego rebus, iudices, ita flectebar animo, atque frangebar, ut etiam ex memoria, quas ipse mihi fecerat insidias, deponerem: ut iam immissum esse ab eo C. Cornelium, qui me in sedibus meis, in conspectu uxoris meae ac liberorum meorũ trucidaret, obliuiscerer. quae si de uno me cogitasset, qua mollitia sum animi, ac lenitate, nũquam mehercule illius lacrymis, ac

precibus restitissem. sed, cum mihi patriae, cum uestrorum periculorum, cum huius urbis, cum illorum delubrorum, atque templorum, cum puerorum infantium, cum matronarum ac uirginum ueniebat in mẽtem, & cum illae infestae ac funestae faces, uniuersumq. totius urbis incendium, cum tela, cum caedes, cum ciuium cruor, cum cinis patriae uersari ante oculos, atque animum memoria refricare coeperat; tum denique ei resistebam, neque solum illi hosti, ac parricidae, sed his etiam propinquis illius, Marcellis, patri, & filio, quorum alter apud me parentis grauitatem, alter filij suauitatem obtinebat: neque me arbitrabar sine summo scelere posse, quod maleficium in alijs uindicassem, idem in illorum socio, cum scirẽ, defendere, atque idem neque P. Syllam supplicẽ ferre, neque eosdem Marcellos, neque huius M. Messallae, hominis necessarij, preces sustinere potui. neque enim est caussa aduersata naturae; nec homo, nec res misericordiae meae repugnauit: nusquam nomen, nusquam uestigium fuerat, nullum crimen, nullũ indicium. suscepi caussam, Torquate, suscepi, & feci libenter, ut me, quem boni constantem semper, ut spero, existimassent; eundem ne improbi quidem crudelem dicerent. Hic ait se ille, iudices, regnum meũ ferre non posse. Quod tandem, Torquate, regnũ? consulatus, credo, mei; in quo ego imperaui nihil, sed cõtra patribus conscriptis, & bonis omnibus parui. quo in magistratu non institutum est a me, iudices, regnum, sed non permissum. Quem tum in tanto imperio, tãta

pote-

poteſtate non dicis fuiſſe regem, nunc priuatum regnare dicis? quo tandem nomine? quod, in quos teſtimonia dixiſti, inquit, da‹m›nati ſunt; quem defendis, ſperat ſe abſolutum iri. hic tibi ego de teſtimonijs meis hoc reſpondeo: ſi falſum dixerim, te in eos dixiſſe; ſin uerum, non eſſe hoc regnare, cum uerum iuratos dicas probare. de huius ſpe tantum dico, nullas a me opes P. Syllam, nullam potentiam, nihil denique, praeter fidem defenſionis, exſpectare. niſi tu, inquit, cauſſam recepiſſes, numquam mihi reſtitiſſet, ſed, indicta cauſſa, profugiſſet. ſi iam hoc tibi concedam, Q. Hortenſium, tãta grauitate hominem, ſi hos tales uiros non ſuo ſtare iudicio, ſed meo; ſi hoc tibi dem, quod credi non poteſt, niſi ego huic adeſſem, hos affuturos non fuiſſe: uter tandem rex eſt, is ne, cui innocentes homines non reſiſtunt; an is, qui calamitoſos non deſerit? At hic etiam, id quod tibi neceſſe minime fuit, facetus eſſe uoluiſti, cum Tarquinium, & Numam, & me tertium peregrinum regẽ eſſe dixiſti. Mitto iam de rege quaerere: illud quaero, peregrinum cur me eſſe dixeris. nã, ſi ita ſum; non tam eſt admirandũ, regem eſſe me, quia, ut tu uis, etiã peregrini reges Romae fuerunt, quam conſulem Romae fuiſſe peregrinũ. Hoc dico, inquit, te eſſe ex municipio. Fateor, et addo etiam, ex eo municipio, unde iterum iam ſalus huic urbi imperioq. miſſa eſt. ſed ſcire ex te peruelim, quamobrem, qui ex municipijs ueniãt, peregrini tibi eſſe uideantur. nemo enim iſtuc M. illi Catoni ſeni, cũ plurimos haberet inimicos, ne-

mo T. Coruncanio, nemo Curioni, nemo huic ipsi nostro C. Mario, cum ei multi inuiderent, obiecit umquam. equidem uehementer laetor, eum esse me, in quem tu, cum cuperes, nullam cõtumeliam iacere potueris, quae non ad maximam partem ciuium conueniret. sed tamen te a me pro magnis caussis nostrae necessitudinis monendum esse etiam atque etiam puto. non possunt omnes esse patricij; si uerum quaeris, ne curant quidem: nec se aequales tui propter istam caussam abs te anteiri putant. at si tibi nos peregrini uidemur, quorum iam & nomen, & honos inueterauit & huic urbi, & hominum famae, ac sermonibus: quam tibi illos competitores tuos peregrinos uideri necesse erit, qui iam ex tota Italia delecti tecũ de honore, & de omni dignitate contendunt? quorũ caue tu quemquam peregrinum appelles; ne peregrinorum suffragijs obruare. qui si attulerint neruos, & industriam; mihi crede, excutient tibi istam uerborum iactationem, & te ex somno saepe excitabunt, nec patientur se abs te, nisi uirtute uincentur, honore superari. ac si, iudices, ceteris patricijs me & uos peregrinos uideri oporteret; a Torquato tamen hoc uitium sileretur. est enim ipse a materno genere municipalis, honestissimi ac nobilissimi generis, sed tamen Asculani. aut igitur doceat Picentes solos non esse peregrinos; aut gaudeat suo generi me meum non anteponere. Quare neque me peregrinum posthac dixeris, ne grauius refutere; neque regẽ, ne derideare. nisi forte regiũ tibi uidetur, ita uiuere, ut

non

non modo homini nemini, sed ne cupiditati quidem ulli seruias; contemnere omnes libidines; non auri, non argenti, non ceterarum rerum indigere; in senatu sentire libere; populi utilitati magis consulere, quam uoluntati; nemini cedere; multis obsistere. si hoc putas esse regium; me regem confiteor esse. sin te potentia mea, si dominatio, si denique aliquod dictum arrogans, aut superbum mouet: quin tu id potius profers, quam uerbi inuidiam, contumeliamq; maledicti? ego, tantis a me beneficijs in rep. positis; si nullum aliud mihi praemium a senatu populoq. R. nisi honestum otium postularem, quis non concederet? sibi haberent honores, sibi imperia, sibi prouincias, sibi triumphos, sibi alia praeclarae laudis insignia: mihi liceret eius urbis, quam cõseruassem, conspectu, tranquillo animo, & quieto, frui. quid, si hoc non postulo; si ille labor meus pristinus, si solicitudo, si operae, si uigiliae deseruiunt amicis, praesto sunt omnibus; si neque amici in foro requirunt studium meum, neque resp. in curia; si me non modo rerum gestarum uacatio, sed neque honoris, neque aetatis excusatio uindicat a labore; si uoluntas mea, si industria, si domus, si animus, si aures patent omnibus; si mihi ne ad ea quidem, quae pro salute omnium gessi, recordãda, & cogitanda quidquam relinquitur temporis: tamen hoc regnum appellabitur? cuius uicarius qui uelit esse, inueniri nemo potest; longe abest regni suspicio. si quaeris, qui sint Romae regnum occupare conati; ut ne replices annalium memoriam, ex domesti-

cis

tis imaginibus inuenies. res enim gestae, credo, meae me nimis extulerunt, ac mihi nescio quos spiritus attulerunt. quibus de rebus tam claris, tam immortalibus, iudices, hoc possum dicere, me, qui e summis eripuerim periculis urbem hanc, & uitam omnium ciuium, satis adeptum fore, si ex hoc tanto in omnes mortales beneficio nullum in me periculum redundabit. etenim, in qua ciuitate res tantas gesserim, memini; & in qua urbe, intelligo. plenum forum est eorum hominum, quos ego a uestris ceruicibus depuli, iudices, a meis non remoui. nisi uero paucos fuisse arbitramini, qui conari, aut sperare possent se tantum imperium posse delere. horum ego faces eripere de manibus, & gladios extorquere potui, sicut feci: uoluntates uero consceleratas ac nefarias, nec sanare potui, nec tollere. quare non sum nescius, quanto periculo uiuam in tanta multitudine improborum, cum mihi uni cum omnibus improbis aeternum uideã bellum esse susceptum. quod si illis meis praesidiis forte inuides; & si ea tibi regia uidentur, quod omnes boni omnium generum, atque ordinum suam salutem cum mea coniungunt: consolare te, quod omnium mentes improborum mihi uni maxime sunt infensae, & aduersae. qui me non solum iccirco oderunt, quod eorum conatus impios, & furorem consceleratum repressi; sed eo etiam magis, quod nihil iam se simile me uiuo conari posse arbitrantur. at uero quid ego miror, si quid ab improbis de me improbe dicitur; cum L. Torquatus, primum ipse his fundamentis

damentis

dementis adolescentiae iactis, ea spe proposita amplissimae dignitatis, deinde L. Torquati, fortissimi consulis, constantissimi senatoris, semper optimi ciuis, filius, interdum efferatur immoderatione uerborum? qui cum suppressa uoce de scelere P. Lentuli, de audacia coniuratorum omnium dixisset, tantummodo ut uos, qui ea probatis, exaudire possetis; de supplicio P. Lentuli, de carcere magna & queribunda uoce dicebat: in quo primum illud erat absurdum, quod cum ea, quae leuiter dixerat, uobis probare uolebat, eos autem, qui circum iudicium stabat, audire nolebat; non intelligebat, ea, quae clare diceret, ita illos audituros, quibus se uenditabat, ut uos quoque audiretis, qui id non probabatis: deinde alterum iam oratoris uitium, non uidere quid quaeque caussa postulet. nihil est enim tam alienum ab eo, qui alterum coniurationis accuset, quam uideri coniuratorum poenam, mortemq. lugere. quod cum is tribunus pl. facit, qui unus uidetur ex illis ad lugendos coniuratos relictus: nec mirum est: difficile est enim tacere, cum doleas: te, si quid eiusmodi facis, non modo talem adolescentem, sed in ea caussa, in qua te uindicem coniurationis uelis esse, uehementer miror. Sed reprehendo tamen illud maxime, quod isto ingenio, & prudentia praeditus caussam reip. non tenes, qui arbitrere plebi R. res eas non probari, quas me consule omnes boni pro salute communi gesserũt. ecquem tu horum, qui adsunt, quibus te contra ipsorum uoluntatem uenditabas, aut tum sceleratum

statuis

statuis fuisse, ut haec omnia perire uoluerit; aut tam miserum, ut & se perire cuperet, & nihil haberet, quod saluum esse uellet? an uero clarissimum uirum generis uestri, ac nominis nemo reprehendit, qui filium suum uita priuauit; ut in ceteris firmaret imperium: tu remp. reprehendis, quae domesticos hostes, ne ab ijs ipsa necaretur, necauit? itaque attende iam, Torquate, quam ego non defugiam auctoritatem consulatus mei. maxima uoce, ut omnes exaudire possint, dico, semperq. dicam. adestote omnes animis, qui adestis corporibus; quorum ego frequentia, magnopere laetor: erigite mentes,auresq. uestras, & me de inuidiosis rebus, ut ille putat, dicentem attendite. Ego consul, cum exercitus perditorum ciuium, clamdestino scelere conflatus, crudelissimum, & luctuosissimum exitium patriae comparasset; cum ad occasum interitumq. reip. Catilina in castris, in his autem templis atque tectis dux Lentulus esset constitutus; mei consilijs, meis laboribus, mei capitis periculis, sine tumultu, sine delectu, sine armis, sine exercitu, quinque hominibus comprehensis, atque confossis, incensione urbem, internecione ciues, uastitate Italiam, interitu remp. liberaui. ego uitam omnium ciuium, statum orbis terrae, urbem hanc denique, sedem omnium nostrum, arcem regum ac nationum exterarum, lumen gentium, domicilium imperij, quinque hominum amentium ac perditorum poena redemi. an me existimasti haec iniuratum in iudicio non esse dicturum, quae iuratus in maxima concione dixis-

dixissem? atque etiam illud addam, (ne qui forte incipiat improbus subitò te amare, Torquate, & aliquid sperare de te) atque, ut idem omnes exaudiant, clarissima uoce dicam. Harum omnium rerum, quas ego in consulatu pro salute commune suscepi, & gessi, L. ille Torquatus, cum esset meus contubernalis in consulatu, cum signifer esset iuuentutis, atque in
* praetura fuisset, auctor, adiutor, particeps exstitit. cum princeps, cum auctor, cum signifer esset iuuentutis; parens eius, homo amantissimus patriae, maximi animi, summi consilij, singularis constantiae, cum esset aeger, tamen omnibus rebus illis interfuit; numquam est a me digressus; studio, consilio, auctoritate unus adiuuit plurimum, cum infirmitatem corporis animi uirtute superaret. Vides ne, ut eripiam te ex improborum subita gratia, & reconciliem bonis omnibus? qui te & diligunt, & retinent, retinebuntq. semper, nec, si a me forte descieris, iccirco te a se, & a rep. & a tua dignitate deficere patientur. Sed iam redeo ad caussam: atque hoc uos, iudices, testor. mihi de memet ipso tam multa dicendi necessitas quaedam imposita est ab illo. nam, si Torquatus Syllam solum accusasset; ego quoque hoc tempore nihil aliud agerem, nisi eum, qui accusatus esset, defenderem: sed cum ille tota illa oratione in me esset inuectus; et cum initio, ut dixi, defensionem meam auctoritate spoliare uoluisset; etiam si dolor meus respõdere non cogeret, tamen ipsa caussa hanc a me orationem flagitasset. Allobrogibus nominatum Syllam

lam esse dicis. quis negat? at uide, quemadmodum nominatus sit. L. Cassium dixerunt commemorasse, cum ceteris Autronium secum facere. Quaero, num Syllam dixerit Cassius: numquam. sese aiunt quaesisse de Cassio, quid Sylla sentiret. uidete diligentiam Gallorum, qui uitam hominum naturamq. non nossent, ac tantum audissent, eos, pari calamitate qui fuerant, esse in eadem uoluntate. quid tum? Cassius si respondisset idem sentire, & secum facere Syllam, tamen mihi non uideretur in hunc id criminosum esse debere. quid ita? quia, qui barbaros homines ad bellum impelleret, non debebat minuere illorum suspicionem, & purgare eos, de quibus illi aliquid suspicarentur. non respondit tamen una facere Syllam: etenim esset absurdum, cum ceteros sua sponte nominasset, mentionem Syllae facere nullam, nisi admonitum, & interrogatum. nisi forte uerisimile est, P. Syllae nomen in memoria Cassio non fuisse. si nobilitas hominis, si afflicta fortuna, si reliquiae pristinae dignitatis non tam illustres fuissent; tamen Autronij commemoratio memoriam Syllae retulisset: etiã, ut arbitror, cum auctoritates principum coniurationis ad incitandos animos Allobrogum colligeret Cassius, & cum sciret exteras nationes maxime nobilitate moueri, non prius Autronium, quam Syllam, nominasset. Iam uero illud probari minime potest, Gallos, Autronio nominato, putasse propter calamitatis similitudinem sibi aliquid de Sylla esse quaerendum; Cassio, si hic esset in eodem scelere, ne cum

appel-

appellasset quidem Autronium; huius in mentem ue nire potuisse: sed tamen quid respondit de Sylla Cassius? se nescire certum. Non purgat, inquit. Dixi antea: ne si argueret quidem tum denique, cum esset interrogatus, mihi criminosum uideretur. sed ego in iudicijs, & quaestionibus non hoc quaerendum arbitror, num purgetur aliquis, sed num arguatur. etenim, cum negat se scire Cassius, utrum subleuat Syllam, an satis probat se nescire? subleuat apud Gallos: quid ita? ne indicent? quid? si periculum esse putasset, ne ulli umquam indicarent, de se ipso confessus esset? Nesciuit. Credo, iudices, celatum esse Cassium de Sylla uno: nam de ceteris certe sciebat, & ea domi eius pleraque conflata esse constabat. qui negare noluit esse in eo numero Syllam, quo plus spei Gallis daret; dicere autem falsum non ausus est; nescire dixit. atqui hoc perspicuum est, cum is, qui de omnibus scierit, de Sylla se scire negarit, eandem uim esse negationis huius, quam si extra coniurationem hunc esse se scire dixisset. nam, cuius scientiam de omnibus constat fuisse, eius ignoratio de aliquo purgatio debet uideri. sed iam non quaero, purget ne Cassius Syllam; illud mihi tantum satis est, contra Syllam nihil esse in indicio. Exclusus hac criminatione Torquatus, rursus in me irruit, me accusat: ait me aliter, ac dictum est, in tabulas publicas retulisse. O dij immortales (uobis enim tribuam, quae uestra sunt: nec uero possum meo tantum ingenio dare, ut tot res, tantas, tam uarias, tam repentinas,

in

in illa turbulentissima tempestate reip. mea sponte dispexerim) uos profecto animum meum tum conseruandae patriae cupiditate incendistis: uos me ab omnibus ceteris cogitationibus ad unam salutem reip. contulistis: uos denique, in tantis tenebris erroris, & inscientiae, clarissimum lumē praetulistis menti meae. uidi ego hoc, iudices; nisi, recenti memoria senatus, auctoritatem huius indicij monumentis publicis testatus essem, fore ut aliquando non Torquatus, neque Torquati quispiam similis, (nam id me multum fefellit) sed aliquis patrimonio naufragus, inimicus otij, bonorum hostis, aliter indicata haec esse diceret, quo facilius, uento aliquo in optimum quemque excitato, posset in malis reip. portum suorum malorum aliquē inuenire. itaque, introductis in senatum indicibus, constitui senatores, qui omnia indicum dicta, interrogata, responsa perscriberent: at quos uiros? non solum summa uirtute, & fide, cuius generis in senatu facultas maxima, sed etiam quos sciebam memoria, scientia, consuetudine & celeritate scribendi facillime, quae dicerentur, persequi posse; C. Cosconium, qui tunc erat praetor, M. Messallam, qui tum praeturam petebat; P. Nigidium, Ap. Claudium. credo esse neminem, qui his omnibus aut uere referendis, aut etiam scribendis putet ingenium defuisse. Quid deinde, quid feci? cum scirem ita indicium in tabulas publicas relatum, ut illae tabulae priuata tamen custodia more maiorum continerentur: non occultaui, non continui domi, sed describi ab omnibus

bus statim librarijs, diuidi passim, & peruulgari, atque edi populo R. imperaui: diuisi toti Italiae, diuisi in omnes prouincias: eius indicij, e quo salus oblata esset omnibus, expertem eße neminem uolui. itaque dico locum in orbe terrarum esse nullum, quo in loco populi R. nomen sit, quin eodem perscriptum hoc indicium peruenerit. in quo ego tam subito, & exiguo, & turbido tempore multa diuinitus, ita ut dixi, non mea sponte prouidi: primum, ne qui posset tantum aut de reip. aut de alicuius periculo meminisse, quantum uellet: deinde, ne cui liceret umquam reprehendere illud indicium, aut temere creditum criminari: postremo, ne quid iam a me, ne quid ex meis commentarijs quaereretur; ne aut obliuio mea, aut memoria uideretur nimia: ne denique aut negligentia turpis, aut diligentia crudelis putaretur. Sed tamen abs te, Torquate, quaero, cum indicatus tuus inimicus esset; & esset eius rei frequens senatus, & recens memoria testis; tibi, meo familiari, & contubernali, prius etiam edituri fuerint indicium scribae mei, si uoluisses, quam in codicem retulissent: cum uideres aliter fieri, cur tacuisti? passus es? non mecum, aut cum familiari meo questus es? aut, quoniam tam facile inueheris in amicos, iracundius, aut uehemētius expostulasti? tu, cum tua uox numquam sit audita; cū, indicio lecto, descripto, diuulgato, quieueris, tacueris; repente tantā rem enunciare audeas, et in eum locum te deducas, ut ante, quam me commutati indicij coargueris, te sūmae negligētiae tuo iudicio cōuictū

esse fateare? mihi cuiusquã salus tanti fuisset, ut meam negligerem? per me ego ueritatẽ patefactã contaminarem aliquo mẽdacio? quemquam denique ego iuuarem, a quo & crudeles insidias in remp. factas, & in me potissimũ consulem putarem? quod si iam essem oblitus seueritatis, & constantiae meae, tam ne amens eram, ut, cum litterae posteritatis caussa repertae sint, quae subsidio obliuioni esse possent, ego recentem putarem memoriam cuncti senatus commẽtario meo posse superari? fero ego te, Torquate, iam dudum, fero, & nonnumquam animum incitatum ad ulciscendam orationem tuã reuoco ipse, & reflecto: permitto aliquid iracundiae tuae, do adolescentiae, cedo amicitiae, tribuo parenti: sed, nisi aliquem modũ uitae constitueris, coges oblitũ me nostrae amicitiae habere rationem meae dignitatis. nemo unquã me tenuissima suspicione perstrinxit, quem non praeuerterim. sed mihi hoc credas uelim: non iis libentissime soleo respondere, quos mihi uideor facillime posse superare. tu, quoniam minime ignoras consuetudinẽ dicẽdi meam, noli hac noua lenitate abuti mea: noli aculeos orationis meae, qui reconditi sunt, excussos arbitrari: noli id putare omnino a me esse omissum, si quid est tibi remissum, atque concessum. cum illae ualent apud me excusationes iniuriae tuae, iratus animus tuus, aetas, amicitia nostra: tum nondum statuo te uirium satis habere, ut ego tecum luctari, & congredi debeã. quod si eßes usu atque aetate robustior, essem idem, qui soleo, cum sum lacessitus: nunc tecum sic agam,

gam,tulisse ut potius iniuriam,quam retulisse gratiã uidear. Neque uero, quid mihi irascare, intelligere possum. si, quod eum defendo, quem tu accusas: cur tibi quoque ipse non succenseo,qui accuses eum, quẽ ego defendo? Inimicum,inquis,accuso meum. Et amicum ego defendo meum. Non debes tamen quemquã in coniurationis quaestione defendere. Immo nemo magis eum,de quo nihil est suspicatus,quam is,qui de alijs multa cogitauit. Cur dixisti testimoniũ in alios? Quia coactus. Cur damnati sunt? Quia creditum est. Regnum est, dicere in quem uelis, ac defendere quem uelis. Immo seruitus est,non dicere in quem uelis, ac defendere quem uelis. ac,si considerare coeperis,utrũ magis mihi hoc necesse fuerit facere, an tibi; intelliges,honestius te inimicitiarum modum statuere potuisse,quam me humanitatis. an uero,cum honos agebatur amplissimus familiae uestrae, hoc est consulatus parentis tui, sapientissimus uir familiarissimis suis non succensuit pater tuus, cum Syllam & defenderent,& laudarent? intelligebat hanc nobis a maioribus esse traditam disciplinã, ut nullius amicitia ad propulsanda pericula impediremur. & erat huic iudicio longe dissimilis illa contentio. tum, afflicto P. Sylla, consulatus uobis pariebatur, sicuti partus est: honoris erat certamen: ereptum repetere uos clamitabatis,ut uicti in campo, in foro uinceretis: tum qui contra uos pro huius salute pugnabant,amicissimi uestri, quibus nõ irascebamini, consulatum uobis eripiebãt, honori uestro repugnabãt; et tamẽ id inuiolata

uestra amicitia, integro officio, ueteri exemplo, atque instituto optimi cuiusque faciebant. ego uero quibus ornamentis aduersor tuis? aut cui dignitati uestrae repugno? quid est, quod iam ab hoc expetas? honor ad patrem, insignia honoris ad te delata sunt. tu ornatus aerumnis uenis ad eum lacerãdum, quem interemisti: ego iacentem & spoliatum defendo, & protego. atque hic tu & reprehendis me, quia defendam, & irasceris: ego autem non modo tibi non irascor, sed ne reprehendo quidem factum tuum. te enim existimo tibi statuisse, quid faciendum putares, & satis idoneum officij iudicem posuisse. At accusat C. Cornelij filius; idemq. ualere debet, ac si pater indicaret. O patrem Cornelium sapientem, qui, quod praemij solet esse in indicio, reliquerit; quod turpitudinis in confessione, id per accusationem filij susceperit. sed quid est tandem, quod indicat per istum puerum Cornelius? si est caussa mihi ignota, cũ Hortensio communicata; respondeat Hortensius. sin, ut ais, illum comitatu Autronij, & Catilinae, cum in campo consularibus comitijs, quae a me habita sunt, caedem facere uoluerunt: Autronium tum in campo uidimus. ecquid dixi uidisse nos? ego uidi: uos enim tum iudices nihil laborabatis, neque suspicabamini: ego tectus praesidio firmo amicorum, Catilinae tum, & Autronij copias, & conatum repressi. nũ quis est igitur, qui tum dicat in campũ adspirasse Syllam? atqui si tum se cũ Catilina societate sceleris coniunxerat, cur ab eo discedebat? cur cum Autronio non erat?

*erat? cur in pari caussa non paria signa reperiuntur
criminis? Sed, quoniam Cornelius ipse etiam nunc de
indicando dubitat, ut dicitis; informat ad hoc adum
bratum indicium filium: quid tandem de illa nocte di
cit, cum inter falcarios, ad M. Laecam, nocte ea, quae
consecuta est posterum diem nonarum Nou. me con
sule, Catilinae denunciatione conuenit? quae nox o-
mnium temporum coniurationis acerrima fuit, atque
acerbissima. tũ Catilinae dies exeundi, tũ ceteris ma
nendi condicio, tum descriptio totam per urbem cae
dis, atque incendiorum constituta est: tunc tuus pa-
ter, Corneli, id quod tandem aliquando confitetur, il
lam sibi officiosam prouinciam depoposcit, ut, cũ pri
ma luce consulem salutatum ueniret, intromissus meo
more, & iure amicitiae, me in meo lectulo trucida-
ret. hoc tempore, cum arderet acerrime coniuratio;
cum Catilina egrederetur ad exercitum; Lentulus in
urbe relinqueretur; Cassius incendijs, Cethegus cae
di praeponeretur; Autronio, ut occuparet Etru-
riam, perscriberetur; cum omnia ordinarentur, in-
stituerentur, pararentur; ubi fuit Sylla, Corneli?
num Romae? immo longe abfuit. num in ijs legioni-
bus, quo se Catilina referebat? multo etiam lõgius.
num in agro Camerti, Piceno, Gallico, quas oras ma
xime quasi morbus quidã illius furoris peruaserat?
nihil uero minus: fuit enim, ut iam ante dixi, Nea-
poli: fuit in ea parte Italiae, quae maxime ea suspi-
cione caruit. Quid ergo indicat, aut quid affert aut
ipse Cornelius, aut uos, qui ab eo haec mãdata defer*

tis? gladiatores emptos esse, Fausti simulatione, ad caedem, ac tumultū. ita prorsus: interpositi sunt gladiatores, quos testamento patris uidemus deberi. Arrepta est familia, quae si esset praetermissa, posset alia familia Fausti munus praebere. utinam quidem haec ipsa non modo iniquorum inuidiae, sed & aequorum exspectationi satisfacere posset. Properatum uehementer, cū longe tempus muneris abesset. quasi uero tempus dandi muneris non ualde appropinquaret. Nec opinante Fausto, cum is neque sciret, neque uellet, familia est comparata. at litterae sunt Fausti, per quas ille precibus a P. Sylla petit, ut emat gladiatores, & ut hos ipsos emat: neque solum ad Syllam missae, sed ad L. Caesarem, Q. Pompeium, C. Memmium, quorum de sententia tota res gesta est. At praefuit familiae Cornelius. iam si in comparanda familia suspicio est nulla; quod praefuit, nihil ad rē pertinet. sed tamen, munere seruili, obtulit se ad ferramenta prospicienda, praefuit uero numquam: eaq. res per Bellum Fausti libertum omni tempore administrata est. At enim Cincius est ab hoc in ulteriorē Hispaniam missus, ut eam prouinciam perturbaret. primum, Cincius, iudices, L. Iulio, C. Figulo cos. profectus est aliquanto ante furorem Catilinae, & ante suspicionem huius coniurationis: deinde, est profectus non tum primum, sed cum in iisdem locis aliquanto ante eadem de caussa aliquot annos fuisset: ac profectus est non modo ob caussam, sed etiam necessariam caussam, magna ratione cum Maurita-

niae rege cõtracta. tum autẽ, illo profecto, Sylla procurante eius rem, & gerente, plurimis & pulcherrimis P. Cincij praedijs uenditis, aes alienum eiusdem dissolutum est: ut quae caussa ceteros ad facinus impulit, cupiditas retinendae possessionis, ea Cincio nõ fuerit, praedijs deminutis. Iam uero illud quam incredibile, quam absurdum; qui Romae caedem facere, qui hanc urbem inflammare uellet, eum familiarissimum suum dimittere abs se, & mandare in ultimas terras: utrũ, quo facilius Romae ea, quae conabatur, efficeret, si in Hispania turbatum esset? at haec ipsa per se sine ulla coniunctione agebantur. an in tantis rebus, tam nouis consilijs, tam periculosis, tam turbulentis hominem amantissimum sui, familiarissimum, coniunctissimum officijs, usu, consuetudine, dimittendum esse arbitraretur? uerisimile non est, ut, quem in secundis rebus, quem in otio secum semper habuisset, hunc in aduersis, & in eo tumultu, quem ipse comparabat, ab se dimitteret. Ipse autem Cincius (non enim mihi deserenda est caussa amici ueteris, atque hospitis) is homo est, aut ea familia, ac disciplina, ut hoc credi possit, eum bellum reip. facere uoluisse? ut cuius pater, cum ceteri deficerent finitimi, ac uicini; singulari exstiterit in remp. nostram officio, & fide, is sibi nefarium bellum contra patriam suscipiendum putaret. cuius aes alienum uidemus, iudices, non libidine, sed negotij gerendi studio esse contractum: qui ita Romae debuit, ut in prouincijs, & in regnis maximae ei pecuniae deberentur: quas cũ pe-

teret; non commisit, ut sui procuratores quidquam oneris absente se sustinerent: uenire omnes suas possessiones, & patrimonio se ornatissimo spoliari maluit, quam ullam moram cuiquam fieri creditorum suorum. a quo quidem genere, iudices, ego numquam timui; cum in illa reip. tempestate uersarer. illud erat genus hominum horribile, et pertimescendum, qui tãto amore suas possessiones amplexi tenebãt, ut ab ijs membra diuelli citius, ac distrahi posse diceres. Cincius numquam sibi cognationem cum praedijs esse existimauit suis: itaque se non modo ex suspicione tanti sceleris, uerum etiam ex omni hominum sermone non armis, sed patrimonio suo uindicauit. Iam uero, quod subijcit, Põpeianos esse a Sylla impulsos, ut ad istam coniurationem, & ad hoc nefarium facinus accederent; id cuiusmodi sit, intelligere non possum. An tibi Pompeiani coniurasse uidentur? quis hoc umquam dixit? aut quae fuit istius rei uel minima suspicio? Disiunxit, inquit, eos a colonis, ut, hoc dissidio, ac dissensione facta, opidum in sua potestate posset, & Pompeianos habere. Primum, omnis Pompeianorum, colonorũq. dissensio delata ad patronos est, cum iam inueterasset, ac multos annos esset exagitata: deinde, ita a patronis res cognita est, ut nulla in re a ceterorum sententijs Sylla dissenserit: postremo, coloni ipsi sic intelligunt, non Pompeianos a Sylla magis, quam sese esse defensos. atque hoc, iudices, ex hac frequentia colonorum, honestissimorum hominum, intelligere potestis: qui adsunt, laborant, hunc

patro-

patronum, defensorem, custodem illius coloniae, si in omni fortuna, atque omni honore incolumem habere non potuerunt, in hoc tamẽ casu, quo afflictus iacet, per uos tutari, conseruareq. cupiunt. adsunt pari studio Pompeiani, qui ab illis etiam in crimen uocantur: qui ita de ambitione, & de suffragijs suis cum colonis dissenserunt, ut idem de communi salute sentirent. Ac ne haec quidem P. Syllae mihi uidetur silentio praetereunda esse uirtus, quod, cum ab hoc illa colonia deducta sit; & cum commoda colonorum a fortunis Pompeianorum populi R. fortuna diuiserit; ita carus utrisque est, atque iucundus, ut non alteros dimouisse, sed utrosque constituisse uideatur. At enim & gladiatores, & omnis ista uis, rogationis Caeciliae caussa, comparabantur. atque hoc loco in L. Caecilium, prudentissimum, atque ornatissimum uirum, uehemẽter inuectus est: cuius ego de uirtute, & constantia, iudices, tantum dico, talem hunc in ista rogatione, quam promulgauit non de tollenda, sed de leuanda calamitate fratris sui, fuisse, ut consultum esse noluerit fratri, tamen cum rep. pugnare noluerit; promulgarit impulsus amore fraterno, destiterit fratris auctoritate deductus. atque in ea re per L. Caecilium
* *Sylla accusatur, in qua re est uterque laudandus: primum Caecilius, qui id promulgarit, in quo res iudicatas uidebatur uoluisse rescindere, ut statueretur: Sylla recte reprehendit: status enim reip. maxime iudicatis rebus continetur. neque ego tantum fraterno amori dandum arbitror, ut quisquam de salute*

suorum

ſuorum conſulat, communem relinquat. nihil de iudicio ferebat: ſed poenam ambitus eam ferebat, quae fuerat nuper ſuperioribus legibus conſtituta: itaque hac rogatione non iudicum ſententiam, ſed legis uitium corrigebat. nemo iudicium reprehendit, cum de poena quaeritur, ſed legem. damnatio enim eſt iudicum, quae manebat; poena legis, quae leuabatur. noli igitur animos eorum ordinum, qui praeſunt iudicijs ſumma cum grauitate, & dignitate, alienare a cauſſa. nemo labefactare iudicium eſt conatus: nihil eſt eiuſmodi promulgatum: ſemper Caecilius in calamitate fratris ſui iudicum poteſtatem perpetuandam, legis acerbitatem mitigandam putauit. Sed quid ego de hoc plura diſputem? dicerem fortaſſe, & facile, & libenter dicerem: ſi paullo etiam longius, quam finis quotidiani officij poſtulat, pietas & fraternus amor L. Caecilium protuliſſet; implorarem ſenſus ueſtros; uniuſcuiuſque indulgentiã in ſuos teſtarer; peterem errato ueniam L. Caecilij ex intimis ueſtris cogitationibus, atque ex humanitate communi. lex dies fuit propoſita paucos, ferri coepta numquam: poſita eſt in ſenatu, populum R. latuit: cum in Capitolium nos ſenatum conuocaſſemus, nihil eſt actum prius: et id mãdato Syllae Q. Metellus praetor ſe loqui dixit, Syllam illam rogationem de ſe nolle ferri. ex illo tempore L. Caecilius multa de rep. egit: agrariae legi, quae tota a me reprehenſa, & abiecta eſt, interceſſorem fore profeſſus eſt: improbis largitionibus reſtitit, ſenatus auctoritatem numquam

quam impediuit: ita se gessit in tribunatu, ut onere deposito domestici officij, nihil postea nisi de reip. commodis cogitarit. atque in ipsa rogatione, ne per uim quid ageretur, quis tamen uestrum Syllam, aut Caecilium uerebatur? non ne omnis terror ille, omnis seditionis timor, atque opinio ex Autronij improbitate pendebat? eius uoces, eius minae ferebantur: eius adspectus, concursatio, stipatio, greges hominum perditorum metum nobis seditionesq. afferebant. itaque P. Sylla, hoc importunissimo tum honoris, tum etiam calamitatis socio, atque comite, & secundas fortunas amittere coactus est, & in aduersis sine ullo remedio, atque alleuamento permanere. Hic tu epistolam meam saepe recitas, quam ego ad Cn. Pompeiũ de meis rebus gestis, & de summa reip. misi: & ex ea crimen aliquod in P. Syllam quaeris: &, si furorem incredibilem biennio ante conceptum erupisse in meo consulatu scripsi, me hoc demonstrasse dicis, Syllam in illa fuisse superiore coniuratione. Scilicet is sum, qui existimem Cn. Pisonem, & Catilinam, & Varгunteium, & Autronium nihil scelerate, nihil audacter ipsos per sese sine P. Sylla facere potuisse. de quo etiam si quis dubitasset antea, num id, quod tu arguis, cogitasset; interfecto patre tuo, consule, descẽdere Kalendis Ian. cum lictoribus; sustulisti hanc suspicionem, cum dixisti hunc, ut Catilinam consulem efficeret, contra patrem tuum operas, & manum comparasse. quod si tibi ego confiteor; tu mi concedas necesse est, hunc, cum Catilinae suffragaretur,

retur, nihil de suo consulatu, quem iudicio amiserat, per uim recuperando cogitauisse. neque enim istorum facinorum tantorum, tam atrocium crimen, indices, P. Syllae persona suscipit. iam enim faciam, criminibus omnibus fere dissolutis, contra atque in ceteris caussis fieri solet, ut nunc denique de uita hominis, ac de moribus dicam. etenim de principio studuit animus occurrere magnitudini criminis, satisfacere exspectationi hominum, de me aliquid, & de ipso, qui accusatus est, dicere: nunc iam reuocandi estis eo, quo uos ipsa caussa, etiam tacente me, cogit animis. Omnibus in rebus, iudices, quae grauiores, maioresq. sunt, quid quisque uoluerit, cogitarit, admiserit, non ex crimine, sed ex moribus eius, qui arguitur, est ponderandum. neque enim potest quisquam nostrum subito fingi, neque cuiusquam repente uita mutari, aut natura conuerti. circumspicite paullisper mentibus uestris, ut alia omittamus, hosce ipsos homines, qui huic affines sceleri fuerunt. Catilina contra remp. coniurauit. cuius aures umquam hoc respuerunt, conatum esse hominem usque a pueritia non solum intemperantia, & scelere, sed etiam consuetudine, & studio, in omni flagitio, stupro, caede uersatum? quis eum contra patriam pugnantem perisse miratur, quẽ semper omnes ad ciuile latrocinium natum putauerunt? Quis Lentuli societates cum indicibus, quis insaniam libidinum, quis peruersam, atque impiã religionem recordatur, qui illum aut nefarie, aut stulte cogitasse miretur? Quis de C. Cethego, atque eius in Hispaniam profectione,

ctione, ac de uulnere Q. Metelli Pij cogitat, cui non ad illius poenã carcer aedificatus esse uideatur? Omitto ceteros, ne sit infinitum: tantum a uobis peto, ut taciti de omnibus, quos coniurasse cognitum est, cogitetis: intelligetis unumquemque illorum prius a sua uita, quam nostra suspicione, esse damnatum. Ipsum illum Autronium (quoniam eius nomen finitimum maxime est huius periculo, & crimini) non sua consuetudo, ac uita conuincit? semper audax, petulans, libidinosus. quem in stuprorum defensionibus non solum uerbis uti improbissimis solitum esse scimus, uerum etiam pugnis, & calcibus; quem exturbare homines e possessionibus, caedem facere uicinorum, spoliare fana sociorum, ui conatum & armis disturbare iudicia, in bonis rebus omnes contemnere, in malis pugnare contra bonos, non reip. cedere, non fortunae ipsi succumbere: huius si caussa non manifestissimis rebus teneretur, tamen eum mores ipsius, ac uita conuincerent. Agedum conferte nunc cum illius uita uitam P. Syllae, uobis populoq. R. notissimã, iudices, & eam ante oculos uestros proponite. Ecquod huius factum, aut commissum, nõ dicam audacius, sed quod cuiquam paullo minus consideratum uideretur? factum quaero? uerbum ecquod umquam ex ore huius excidit, unde quisquam posset offendi? at uero in illa graui L. Syllae uictoria, turbulentaque, quis P. Sylla mitior? quam multorum hic uitam est a L. Sylla deprecatus? quam multi sunt summi homines, & ornatissimi, & nostri & equestris ordinis, quorum pro

salute

salute se hic Syllae obligauit? quos ego nominarem: neque enim ipsi nolunt, et huic animo gratissimo adsunt: sed quia maius est beneficium, quam posse debet ciuis ciui dare, ideo a uobis peto, ut, quod potuit, tempori tribuatis; quod fecit, ipsi. quid reliquam constantiam uitae commemorem? dignitatem, liberalitatem, moderationem in priuatis rebus, splendorē in publicis? quae ita a fortuna deformata sunt, ut tamen a natura inchoata compareant. quae domus? quae celebratio quotidiana? quae familiaris dignitas? quae studia amicorum? quae ex quoque ordine multitudo? haec diu multum, & multo labore quaesita, una eripuit hora. accepit P. Sylla, iudices, uehemens uulnus, & mortiferum, uerumtamen eiusmodi, quod uideretur eius uita, & natura accipere potuisse: honestatis & dignitatis habuisse nimis magnā iudicatus est cupiditatem. quam si nemo alius habuit in consulatu petendo; cupidior iudicatus est hic fuisse, quam ceteri. sin etiam in alijs nonnullis fuit iste consulatus amor; fortuna in hoc fuit fortasse grauior, quam in ceteris. postea uero quis P. Syllam, nisi maerentem, demissum, afflictumque, uidit? quis umquam est suspicatus hunc magis odio, quam pudore, hominum adspectum, lucemq. uitare? qui dum multa haberet inuitamenta urbis, & fori, propter summa studia amicorum, quae tamen ei sola in malis restiterunt, abfuit ab oculis uestris, &, cum lege retineretur, ipse se exsilio paene multauit. in hoc uos pudore iudicij, & in hac uita tantò sceleri locum fuisse

se

se creditis? adspicite ipsum; contuemini os; conferte crimen cum uita usque ad hoc tempus explicata: tum crimen recognoscite. Mitto remp. quae fuit semper Syllae carissima. hos ne amicos, tales uiros, tam cupidos sui, per quos res eius secundae quondam erãt ornatae, nunc subleuãtur aduersae, crudelissime perire uoluit, ut cum Lentulo, & Catilina, & Cethego foedissimam uitam, ac miserrimam, turpissima morte proposita, degeret? non, inquam, cadit in hos mores, non in hunc pudorem, non in hanc uitam, non in hunc hominem ista suspicio. noua quaedam illa immanitas exorta est: incredibis fuit, ac singularis furor: ex multis ab adolescentia collectis perditorum hominum uitijs repente tanta ista importunitas inauditi sceleris exarsit. nolite, iudices, arbitrari hominum illum impetum, & conatum fuisse. neque enim ulla gens tam barbara, aut tam immanis umquam fuit, in qua non modo tot, sed unus tam crudelis hostis patriae sit inuentus. belluae quaedam illae ex portentis immanes, ac ferae, forma hominum indutae exstiterunt. perspicite etiam atque etiam, iudices: nihil enim est, quod in hac caussa dici possit uehementius. penitus introspicite Catilinae, Autronij, Cethegi, Lentuli, ceterorumq. mentes: quas uos in his libidines, quae flagitia, quas turpitudines, quantas audacias, quam incredibiles furores, quas notas scelerum, quae indicia parricidiorum, quantos aceruos facinorum reperietis? ex magnis, & diuturnis, & iam desperatis reip. morbis ista repente uis erupit, ut, ea

con-

confecta, & eiecta, conualescere aliquando, & sanari ciuitas possit. neque enim est quisquã, qui arbitretur, illis inclusis in rep. pestibus, diutius hoc imperium stare potuisse. itaque eos non ad perficiendum scelus, sed ad luendas reip. poenas furiae quaedam incitauerunt. In hunc igitur gregem uos nunc P. Syllam, iudices, ex his, qui cum hoc uiuunt, atque uixerunt, honestissimorum hominum gregibus reijcietis? ex hoc hominum numero, ex hac familiari dignitate in impiorum partem, atque in parricidarum coetum ac numerum transferetis? ubi erit igitur illud fortissimum praesidium pudoris? quo in loco nobis uita ante acta proderit? quod ad tempus existimationis partae fructus reseruabitur, si in extremo discrimine, ac dimicatione fortunae deseruerit? si non aderit? si nihil adiuuabit? quaestiones nobis seruorum, ac tormenta accusator minitatur. in quibus quamquam nil periculi suspicamur; tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiusque tum animi, tum corporis, regit quaesitor, flectit libido, corrumpit spes, infirmat metus: ut in tot rerum angustijs nihil ueritati loci relinquatur. uita P. Syllae torqueatur: ex ea quaeratur, num quae occultetur libido, num quod lateat facinus, num quae crudelitas, num quae audacia: nihil erroris erit in caussa, nec obscurritatis, iudices, si a uobis uitae perpetuae uox ea, quae grauissima debet esse, audietur. nullum in hac caussa testem timemus: nihil quemquam scire, nihil uidisse, nihil audisse arbitramur. sed tamen si nihil uos P.

Syllae

Syllae fortuna mouet, iudices, uestra moueat: uestra enim, qui cum summa elegantia, atque integritate uixistis, hoc maxime interest, non ex libidine, aut simultate, aut leuitate testium, caussas honestorum hominum ponderari, sed in magnis disquisitionibus, repentinisq. periculis uitam uniuscuiusque esse testem. quã uos, iudices, nolite armis suis spoliatam, atque nudatam obijcere inuidiae, dedere suspicioni: munite communem arcem bonorum: obstruite perfugia improborum: ualeat ad poenam, & ad salutem plurimum, quam solam uidetis ipsam ex ui sua naturaq. facillime perspici, subito flecti, fingiq. non posse. Quid uero haec auctoritas, (semper enim de ea dicendum est, quamquam a me timide, modiceq. dicetur) quid, inquam haec auctoritas nostra, qui a ceteris coniurationis caussis abstinuimus, P. Syllam defendimus, nihil hunc tandem iuuabit? graue, si appetimus aliquid: si, cum ceteri de nobis silent, non etiam nosmet ipsi tacemus, graue: sed, si laedimur, si accusamur, si in inuidiã uocamur; profecto conceditis, iudices, ut nobis libertatem retinere liceat, si minus liceat dignitatem. Accusati sunt uno nomine consulares: ut iam uideatur honoris amplissimi nomen plus inuidiae, quam dignitatis afferre. Affuerunt, inquit, Catilinae, illumq. laudarunt. Nulla tum patebat, nulla erat cognita coniuratio: defendebant amicum, aderant supplici: uitae eius turpitudinem in summis eius periculis non insequebantur. quin etiam parens tuus, Torquate, consul reo de pecunijs repetundis Catilinae

 fuit

fuit aduocatus, improbo homini, at supplici; fortasse audaci, at aliquando amico. cui cum affuit post delatam ad eum primam illam coniurationem, indicauit se audisse aliquid, non credidisse. at idem non affuit alio in iudicio, cum adessent ceteri. si postea cognorat ipse aliquid, quod in consulatu ignorasset, ignoscendum est iis, qui postea nihil audierunt. sin illa res prima ualuit: non, inueterata, quam recens, debuit esse grauior. sed si tuus parens etiam in illa suspicione periculi sui, tamen, humanitate adductus, aduocationem hominis improbissimi sella curuli, atque ornamentis & suis, & consulatus honestauit: quid est, quamobrem consulares, qui Catilinae affuerunt, reprehendantur? at iidem iis, qui ante hunc caussam de coniuratione dixerunt, non affuerunt. tanto scelere adstrictis hominibus statuerunt nihil a se adiumenti, nihil opis, nihil auxilii ferri oportere. atque, ut de eorum constantia, atque animo in remp. dicam, quorum tacita grauitas, & fides de unoquoque loquitur neque, cuiusquam ornamenta orationis desiderat: potest quisquam dicere, umquam meliores, fortiores, constantiores consulares fuisse, quam iis temporibus & periculis, quibus paene oppressa est resp.? quis non de communi salute apertissime, quis non fortissime, quis non constantissime sensit? neque ego praecipue de consularibus disputo: nam haec hominũ ornatissimorum, qui praetores fuerunt, & uniuersi senatus communis est laus: ut constet, post hominum memoriam umquam in illo ordine

plus

plus uirtutis, plus amoris in remp. plus grauitatis fuisse. sed, quia sunt descripti consulares; de his tantum mihi dicendum putaui, quod satis esset, atteſtante memoria omnium, neminem esse ex illo honoris gradu, qui non omni ſtudio, uirtute, auctoritate incubuerit ad remp. conseruandam. sed quid? ego, qui Catilinam non laudaui, qui reo Catilinae consul non affui, qui teſtimonium de coniuratione dixi in alios, adeo ne uobis alienus a sanitate, adeo oblitus constantiae meae, adeo immemor rerum a me geſtarum esse uideor, ut, cum consul bellum gesserim cum coniuratis, nunc eorum ducem conseruare cupiam? & in animum inducam, cuius nuper ferrum retuderim, flammãq. restinxerim, eiusdem nunc caußam, uitamq. defendere? si mediusfidius, iudices, non me ipsa resp. meis laboribus, & periculis conseruata, ad grauitatem animi, & constantiam sua dignitate reuocaret; tamen hoc natura est insitum, ut, quem timueris, qui cum de uita, fortunisq. contenderis, cuius ex insidijs euaseris, hunc semper oderis. sed, cum agatur honos meus amplissimus, gloria rerum gestarum singularis, cum, quoties quisquam eſt in hoc scelere conuictus, toties renouetur memoria per me inuentae salutis: ego sim tam demens, ego committam, ut ea, quae pro salute omnium gessi, casu magis, & felicitate a me, quam uirtute, & consilio gesta esse uideantur? Quid ergo? hoc tibi sumis, dicet fortasse quispiam, ut quia tu defenderis, innocens iudicetur? Ego uero, iudices, non modo nihil mihi assumo, in quo quispiam re-

pugnet, sed etiam, si quid ab omnibus conceditur, id reddo, ac remitto. non in ea rep. uersor, non ijs temporibus caput meũ obtuli pro patria periculis omnibus, non aut ita sunt exstincti, quos uici, aut ita grati, quos seruaui, ut eo mihi plus appetere coner, quam quantũ omnes inimici, inuidiq. patiantur. graue esse eum uideretur, qui inuestigarit coniurationem, qui patefecerit, qui oppresserit, cui senatus singularibus uerbis gratias egerit, cui uni togato supplicationem decreuerit, dicere in iudicio: Non defenderem, si coniurasset. non dico id, quod graue est: dico illud, quod in his caussis coniurationis non auctoritati assumam, sed pudori meo: Ego ille coniurationis inuestigator, atque ultor, certe non defenderem Syllam, si coniurasse arbitrarer: ego, iudices, de tantis omniũ periculis cum quaererem omnia, multa audirem, non crederẽ omnia, cauerẽ omnia, dico hoc, quod initio dixi, nullius indicio, nullius suspicione, nullis litteris de re P. Syllae rem ullam ad me esse delatam. Quamobrem uos dijs patrij, ac penates, qui huic urbi, atque huic imperio praesidetis, qui hoc imperium, qui hanc libertatẽ, populumq. R. qui haec tecta, atque tẽpla, me cõsule, uestro numine, auxilioq. seruastis, testor, integro me animo, ac libero P. Syllae caussam defendere, nullum a me sciente facinus occultari, nullũ scelus susceptum contra salutem omnium defendi, ac tegi. nihil de hoc consul comperi, nihil suspicatus sum, nihil audiui. itaque idem ego ille, qui uehemens in alios, qui inexorabilis in ceteros esse uisus sum, persolui pa-

triae, quod debui: reliqua iam a me meae perpetuae consuetudini, naturaeq. debentur. tam sum misericors, iudices, quam uos; tam mitis, quam qui lenissimus. in quo uehemens fui uobiscum, nihil feci nisi coactus: reip. praecipitanti subueni: patriam demersam extuli: misericordia ciuium adducti tunc fuimus tam uehementes, quam necesse fuit. salus esset omnium amissa una nocte, nisi esset seueritas illa suscepta. sed, ut ad sceleratorum poenam amore reip. sum adductus; sic ad salutem innocentium uoluntate deducor. nihil uideo esse in hoc P. Sylla, iudices, odio dignum, misericordia digna multa: neque enim propulsandae calamitatis suae caussa supplex ad uos, iudices, confugit, sed ne quae generi ac nomini suo nota nefariae turpitudinis inuratur. nam ipse quidem, si erit uestro iudicio liberatus, quae habet ornamẽta, quae solatia reliquae uitae, quibus laetari et perfrui possit? domus erit, credo, exornata: aperientur maiorum imagines: ipse ornatũ, ac uestitum recuperabit. omnia, iudices, haec amissa sunt: omnia generis, nominis, honoris insignia, atque ornamenta unius iudicij calamitate ociderunt. sed, ne exstinctor patriae, ne proditor, ne hostis appelletur, ne hanc labem tanti generis in familia relinquat, id laborat, id metuit; cui honoris integros fructus non sit traditurus, ne aeternam memoriam dedecoris relinquat. Hic uos orat, iudices, paruus, ut se aliquando, si non integra fortuna, at afflicta, patri suo gratulari sinatis. huic misero notiora sunt iudiciorum itinera, & fori, quam disciplinarum. non

iam de uita P. Syllae, iudices, sed de sepultura contenditur. uita erepta est superiore iudicio: nunc, ne corpus eijciatur, laboramus. quid enim est huic reliqui, quod eum in uita hac teneat? aut quid est, quamobrem haec cuiquã uita uideatur? nuper is homo fuit in ciuitate P. Sylla, ut nemo ei se neque honore, neque gratia, nec fortunis anteferret. nunc, spoliatus omni dignitate, quae erepta sunt, non repetit: quod fortuna in malis reliqui fecit, ut cum parente, cum liberis, cum fratre, cum his necessarijs lugere suam calamitatem liceat, id sibi ne eripiatis, iudices, uos obtestatur. Te ipsum iam, Torquate, expletum huius miserijs, pateat. etsi nihil aliud Syllae nisi consulatum abstulissetis, tamen eo uos contentos esse oportebat. honoris enim contentio uos ad caussam, non inimicitiae deduxerunt. sed, cum huic omnia cum honore detracta sint; cũ in hac fortuna misera, ac luctuosissima destitutus sit: quid est, quod expetas amplius? lucis ne hanc usuram eripere uis plenam lacrymarum, atque maeroris, in qua cum maximo cruciatu, atque dolore retinetur? libẽter reddiderit, adempta ignominia foedissimi criminis. an uero inimicum ut expellas? cuius ex miserijs, si esses crudelissimus, uidendo fructum caperes maiorem, quam audiendo. O miserum, & infelicem illum diem, quo consul omnibus centurijs P. Sylla renunciatus est: o falsam spem: o uolucrem fortunam: o caecam cupiditatem: o praeposteram gratulationem: quam cito illa omnia ex laetitia, & uoluptate ad luctum, et lacrymas reciderunt: ut, qui paul

lo

lo ante consul designatus fuisset, retineret repente nullum uestigium pristinae dignitatis. quid enim erat mali, quod huic, spoliato honore, fama, fortunis deesse uideretur? aut cui nouae calamitati locus ullus relictus esset? urget eadem fortuna, quae coepit: reperit nouum maerorem: non patitur hominem calamitosum, uno modo afflictum, uno in luctu perire. Sed iam impedior egomet, iudices, dolore animi, ne de huius miseria plura dicam. uestrae iam sunt partes, iudices: in uestra mansuetudine atque humanitate caussam totam repono. uos &, reiectione interposita, nihil suspicantibus nobis, repentini in nos iudices consedistis, ab accusatoribus delecti ad spem acerbitatis, a fortuna nobis ad praesidium innocentiae constituti. ut ego, quid de me populus R. existimaret, quia seuerus in improbos fueram, laboraui, &, quae prima innocentis mihi defensio est oblata, suscepi: sic uos seueritatem iudiciorum, quae per hos menses in homines audacissimos facta est, lenitate, ac misericordia mitigate. hoc cum impetrare a uobis ipsa caussa debet: tum est uestri animi, atque uirtutis, declarare, nõ esse eos uos, ad quos potissimum, interposita reiectione, deuenire conuenerit. in quo ego, iudices, uos, quantum meus amor in uos postulat, tantum hortor, ut communi studio, quoniam in rep. coniuncti sumus, mansuetudine, & misericordia uestra falsam a nobis crudelitatis famam repellamus.

PRO. A. LICINIO ARCHIA. POETA ORATIO. XXVI

SI quid est in me ingenij, iudices, quod sentio quam sit exiguum; aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non infitior mediocriter esse uersatum; aut si huiusce rei ratio aliqua, ab optimarum artium studijs, & discipli na profecta, a qua ego nullum confiteor aetatis meae tempus abhoruisse: earum rerum omnium uel in primis hic A. Licinius fructum a me repetere prope suo iure debet. nam quoad longissime potest mens mea respicere spatium praeteriti temporis, et pueritiae memoriam recordari ultimam, inde usque repetens, hũc uideo mihi principem & ad suscipiendam, & ad ingrediendam rationem horum studiorum exstitisse. quod si haec, uox huius hortatu, praeceptisq. conformata, nonnullis aliquando saluti fuit: a quo id accepimus, quo ceteris opitulari, & alios seruare possemus, huic profecto ipsi, quantum est situm in nobis, & opem, & salutem ferre debemus. ac, ne quis a nobis hoc ita dici forte miretur, quod alia quaedam in hoc facultas sit ingenij, neque haec dicendi ratio, aut disciplina: nec nos quidem huic cuncti studio penitus umquam dediti fuimus. etenim omnes artes, quae ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune uinculum, & quasi cognatione quadam inter se

continentur.

cōtinentur. Sed, ne cui uestrum mirum esse uideatur, me in quaestione legitima, & in iudicio publico, cum res agatur apud praetorem populi R. lectissimum uirum, & apud seuerissimos iudices, tanto conuentu hominum, ac frequentia, hoc uti genere dicendi, quod non modo a consuetudine iudiciorum, uerum etiam a forensi sermone abhorreat: quaeso a uobis, ut in hac caussa mihi detis hanc ueniam, accommodatam huic reo, uobis, quemadmodum spero, non molestam, ut me, pro summo poeta atque eruditissimo homine dicentem, hoc concursu hominum litteratissimorum, hac uestra humanitate, hoc denique praetore exercente iudicium, patiamini de studijs humanitatis, ac litterarum paullo loqui liberius, & in eiusmodi persona, quae propter otium, ac studium minime in iudicijs, periculisq. tractata est, uti prope nouo quodam, & inusitato genere dicendi. quod si mihi a uobis tribui, concediq. sentiam, perficiam profecto, ut hunc A. Licinium non modo non segregandum, cum sit ciuis, a numero ciuium, uerum etiam, si non esset, putetis adsciscendum fuisse. Nam, ut primum ex pueris excessit Archias, atque ab ijs artibus, quibus aetas puerilis ad humanitatem informari solet, se ad scribendi studium contulit: primum Antiochiae (nam ibi natus est, loco nobili, & celebri quondam urbe, & copiosa, atque eruditissimis hominibus, liberalissimisq. studijs affluēti) celeriter antecellere omnibus ingenij gloria contigit: post, in ceteris Asiae partibus, cunctaeq. Gaeciae, sic eius aduētus celebrabatur,

tur, ut famam ingenij exspectatio hominis, exspectationem ipsius aduentus admiratioq. superaret, erat Italia tunc plena Graecarum artium, ac disciplinarum; studiaq. haec & in Latio uehementius tum colebantur, quam nunc iisdem in opidis; & hic Romae propter tranquillitatem reip. non negligebantur: itaque hunc & Tarentini, & Rhegini, & Neapolitani ciuitate ceterisq. praemijs donarunt; & omnes, qui aliquid de ingenijs poterant iudicare, cognitione atque hospitio dignum existimarunt. hac tanta celebritate famae, cum esset iam absentibus notus, Romam uenit Mario consule, & Catulo; nactus est primum consules eos, quorum alter res ad scribendum maximas, alter cum res gestas, tum etiam studium, atque aures adhibere posset. statim Luculli, cum praetextatus etiam tum Archias esset, eum domum suam receperunt. sed enim hoc non solum ingenij, ac litterarum, uerum etiam naturae, atque uirtutis fuit, ut domus, quae huius adolescentiae prima fuerit, eadem esset familiarissima senectuti. erat temporibus illis iucundus Q. Metello illi Numidico, & eius Pio filio: audiebatur a M. Aemilio: uiuebat cum Q. Catulo & patre, & filio: a L. Crasso colebatur: Lucullos uero, & Drusum, & Octauios, & Catonem, & totam Hortensiorum domum deuinctam consuetudine cum teneret, afficiebatur summo honore, quod eum non solum colebant, qui aliquid percipere, aut audire studebant, uerum etiam si qui forte simulabant. interim, satis longo interuallo, cum esset

set cum L. Lucullo in Ciliciam profectus; & cum ex ea prouincia cum eodem Lucullo decederet; uenit Heracleam: quae cum esset ciuitas aequissimo iure, ac foedere, adscribi se in eam ciuitatem uoluit; idque, cum ipse per se dignus putaretur, tum auctoritate, & gratia Luculli ab Heracliēsibus impetrauit. data est ciuitas Silani lege, & Carbonis; si qui foederatis ciuitatibus adscripti fuissent; si tum, cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent; & si sexaginta diebus apud praetorem essent professi. cum hic domicilium Romae multos iam annos haberet, professus est apud praetorem Q. Metellum, familiarissimum suum. Si nihil aliud, nisi de ciuitate, ac lege, dicimus; nihil dico amplius; caussa dicta est. quid enim horum infirmari, Gracche, potest? Heracleae ne esse eum adscriptum negabis? adest uir summa auctoritate, & religione, & fide, L. Lucullus; qui se non opinari, sed scire; non audisse, sed uidisse; non interfuisse, sed egisse dicit. adsunt Heraclienses legati, nobilissimi homines; qui huius iudicij caussa cum mandatis, & cum publico testimonio uenerunt; qui hunc adscriptum Heracliensem dicunt. Hic tu tabulas desideras Heracliensium publicas, quas Italico bello, incenso tabulario, interisse scimus omnes. Est ridiculum ad ea, quae habemus, nihil dicere, quaerere, quae habere non possumus; & de hominum memoria tacere, litterarum memoriā flagitare; &, cum habeas amplissimi uiri religionem, integerrimi municipij iusiurandum, fidemque, ea, quae de-

prauari nullo modo possunt, repudiare; tabulas, quas idem dicis solere corrumpi, desiderare. At domicilium Romae non habuit, is, qui, tot annis ante ciuitatem datam, sedem omnium rerum, ac fortunarum suarum Romae collocauit. At non est professus. Immo uero ijs tabulis professus, quae solae ex illa professione, collegioq. praetorum obtinent publicarum tabularum auctoritatem. nam, cum Appij tabulae negligentius asseruatae dicerentur; Gabinij, quã diu incolumis fuit, leuitas, post damnationem calamitas omnem tabularum fidem resignasset; Metellus, homo sanctissimus, modestissimusq. omnium, tanta diligẽtia fuit, ut ad L. Lentulum praetorem, & ad iudices uenerit, & unius nominis litura se commotum esse dixerit. His igitur tabulis nullam lituram in nomen A. Licinij uidetis. quae cum ita sint; quid est, quod de eius ciuitate dubitetis? praesertim cum alijs quoque in ciuitatibus fuerit adscriptus: etenim cum mediocribus multis, & aut nulla, aut humili aliqua arte praeditis gratuito ciuitatem in Graecia homines impertiebantur; Rheginos credo, aut Locrẽses, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod scenicis artificibus largiri solebant, id huic, summa ingenij praedito gloria, noluisse. quid? cum ceteri non modo post ciuitatem datam, sed etiam post legem Papiam aliquo modo in eorum municipiorum tabulas irrepserint: hic, qui nec utitur quidẽ illis, in quibus est scriptus, quod semper se Heracliensem esse uoluit, reijcietur? Census nostros requiris. scilicet: est enim obscurum, proximis

censori-

censoribus hunc cum clarissimo imperatore L. Lucullo apud exercitum fuisse, superioribus cum eodem quaestore fuisse in Asia, primis, Iulio & Crasso, nullam populi partem esse censam. sed, quoniam census non ius ciuitatis confirmat, ac tantummodo indicat, eum, qui sit census, ita se iam tum gessisse pro ciue: ijs temporibus, quae tu criminaris, ne ipsius quidem iudicio in ciuium R. iure esse uersatum, & testamentum saepe fecit nostris legibus, & adijt hereditates ciuium R. & in beneficijs ad aerarium delatus est a L. Lucullo praetore, & consule. quaere argumenta, si qua potes: numquam enim hic neque suo, neque amicorum iudicio reuincetur. Quaeres a nobis, Gracche, cur tantopere hoc homine delectemur? quia suppeditat nobis, ubi & animus ex hoc forensi strepitu reficiatur; & aures, conuicio defessae, conquiescant. an tu existimas aut suppetere nobis posse, quod quotidie dicamus in tanta uarietate rerum, nisi animos nostros doctrina excolamus; aut ferre animos tantam posse contentionem, nisi eos doctrina eadem relaxemus? ego uero fateor me his studijs esse deditum. ceteros pudeat, si qui ita se litteris abdiderunt, ut nihil possint ex his neque ad communem afferre fructũ, neque in adspectum, lucemq. proferre: me autem quid pudeat? qui tot annos ita uiuo, iudices, ut a nullius me umquam tempore, aut commodo aut otium meum abstraxerit, aut uoluptas auocarit, aut denique somnus retardarit. quare quis tandem me reprehendat, aut quis mihi iure succenseat, si, quantum

ceteris

ceteris ad suas res obeundas, quantum ad festos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias uoluptates, & ad ipsam requiem animi & corporis conceditur temporis, quantum alij tribuunt tempestiuis cõuiuijs, quantum denique aleae, quantum pilae, tantum mihi egomet ad haec studia recolenda sumpsero? atque adeo mihi concedendum est magis, quod ex his studijs haec quoque crescit oratio, & facultas: quae quantacumque in me est, numquam amicorum periculis defuit: quae si cui leuior uidetur; illa quidem certe, quae summa sunt, ex quo fonte hauriam, sentio. nam, nisi multorum praeceptis, multisq. litteris mihi ab adolescentia suasissem, nihil esse in uita magno pere expetendum, nisi laudem, atque honestatem; in ea autem persequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis, atque exsilij parui esse ducenda: numquam me pro salute uestra in tot, ac tantas dimicationes, atque in hos profligatorum hominum quotidianos impetus obiecissem. sed pleni omnes sunt libri, plenae sapientum uoces, plena exemplorum uetustas: quae iacerent in tenebris omnia, nisi litterarum lumen accenderet. quam multas nobis imagines, non solum ad intuendum, uerum etiam ad imitandum, fortissimorum uirorum expressas scriptores & Graeci, & Latini reliquerunt? quas ego mihi semper in administranda rep. proponens, animum, & mentem meam ipsa cogitatione hominum excellẽtium conformabam. Quaeret quispiam, quid? illi ipsi summi uiri, quorum uirtutes litteris proditae sunt,

ista

ista ne doctrina, quam tu laudibus effers, eruditi fuerunt? difficile est hoc de omnibus cōfirmare: sed tamē est certum, quid respondeam. ego multos homines excellenti animo, ac uirtute fuisse, & sine doctrina, naturae ipsius habitu prope diuino, per se ipsos & moderatos, & graues exstitisse fateor: etiam illud adiungo, saepius ad laudem, atque uirtutem naturam sine doctrina, quam sine natura ualuisse doctrinam. atque idem ego contendo, cum ad naturam eximiam, atque illustrem accesserit ratio quaedam, conformatioq. doctrinae, tum illud nescio quid praeclarum, ac singulare solere exsistere: ex hoc esse hunc numero, quem patres nostri uiderunt, diuinum hominem, Africanum; ex hoc C. Laelium, L. Furium, modestissimos homines, & continentissimos; ex hoc fortissimum uirum, & illis temporibus doctissimum, M. Catonem illum senem: qui profecto si nihil ad percipiendam, colendamq. uirtutem litteris adiuuarentur, numquam se ad earum studium contulissent. quod si non hic tantus fructus ostenderetur; & si ex his studijs delectatio sola peteretur: tamen, ut opinor, hanc animi remissionem humanissimam, ac liberalissimam iudicaretis. nā ceterae neque temporum sunt, neque aetatum omnium, neque locorum: haec studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant; secundas res ornant, aduersis perfugium, ac solatium praebent; delectant domi, non impediunt foris; pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. quod si ipsi haec neque attingere, neque sensu nostro gustare

ſtare poſſemus; tamen ea mirari deberemus, etiam cum in alijs uideremus. Quis noſtrum tam animo agreſti, ac duro fuit, ut Roſcij morte nuper non commoueretur? qui cum eſſet ſenex mortuus, tamen propter excellentem artem, ac uenuſtatem uidebatur omnino mori non debuiſſe. ergo ille corporis motu tantum amorem ſibi conciliarat a nobis omnibus: nos animorum incredibiles motus, celeritatemq. ingeniorum negligemus? Quoties ego hunc Archiam uidi, iudices, (utar enim ueſtra benignitate, quoniam me in hoc nouo genere dicendi tam diligenter attēditis) quoties ego hunc uidi, cum litteram ſcripſiſſet nullā, magnum numerum optimorum uerſuum de ijs ipſis rebus, quae tum agerentur, dicere ex tempore? quoties reuocatum eandem rem dicere, commutatis uerbis, atque ſententijs? quae uero accurate, cogitateq. ſcripſiſſet, ea ſic uidi probari, ut ad ueterum ſcriptorum laudem peruenirent. Hunc ego non diligam? non admirer? non omni ratione defendendum putem? atqui ſic a ſummis hominibus, eruditiſſimisq. accepimus; ceterarum rerum ſtudia & doctrina, & praeceptis, & arte conſtare; poetam natura ipſa ualere, & mentis uiribus excitari; & quaſi diuino quodam ſpiritu afflari. quare ſuo iure noſter ille Ennius Sanctos appellat poetas; quod quaſi deorum aliquo dono, atque munere commendati nobis eſſe uideantur. Sit igitur, iudices, ſanctum apud uos, humaniſſimos homines, hoc poetae nomen, quod nulla umquam barbaria uiolauit. ſaxa, et ſolitudines uoci reſpondent;

ſpondent; beſtiae ſaepe immanes cantu flectuntur, atque conſiſtunt: nos inſtituti rebus optimis non poetarum uoce moueamur? Homerum Colophonij ciuem eſſe dicunt ſuum, Chij ſum uindicant, Salaminij repetunt, Smyrnaei uero ſuum eſſe confirmant; itaque etiam delubrum eius in opido dedicauerunt: permulti alij praeterea pugnant inter ſe, atque contendunt. ergo illi alienum, quia poeta fuit, poſt mortem etiam expetunt: nos hunc uiuum, qui & uoluntate, & legibus noſter eſt, repudiabimus? praeſertim cum omne olim ſtudium, atque omne ingenium contulerit Archias ad populi R. gloriam, laudemq. celebrandam. nam & Cimbricas res adoleſcens attigit; & ipſi illi C. Mario, qui durior ad haec ſtudia uidebatur, iucundus fuit. neque enim quiſquam eſt tam auerſus a muſis, qui non mandari uerſibus aeternum ſuorum laborum facile praeconium patiatur. Themiſtoclem illum, ſummum Athenis uirum, dixiſſe aiunt, cum ex eo quaereretur, quod acroama, aut cuius uocem libentiſſime audiret; eius, a quo ſua uirtus optime praedicaretur. itaque ille Marius itẽ eximie L. Plotium dilexit, cuius ingenio putabat ea, quae geſſerat, poſſe celebrari. Mithridaticum uero bellum, magnum, atque difficile, & in multa uarietate terra mariq. uerſatum, totum ab hoc expreſſum eſt. qui libri non modo L. Lucullum, fortiſſimum, & clariſſimum uirum, uerum etiam populi R. nomen illuſtrant. populus enim R. aperuit, Lucullo imperante, Pontum, & regiis quondam opibus, & ipſa

natura regionis uallatũ: populi R. exercitus, eodem duce, non maxima manu, innumerabiles Armeniorum copias fudit: populi R. laus est, urbem amicissimam Cyzicenorũ eiusdem consilio ex omni impetu regio, ac totius belli ore, ac faucibus ereptam esse, atque seruatam. nostra semper feretur, & praedicabitur, L. Lucullo dimicante, cum interfectis ducibus depressa hostium classis, & incredibilis apud Tenedum pugna illa naualis: nostra sunt trophaea, nostra monumenta, nostri triumphi. quare, quorum ingenijs haec feruntur, ab ijs populi R. fama celebratur. carus fuit Africano superiori noster Ennius: itaque etiam in sepulcro Scipionum putatur is esse constitutus e marmore. at ijs laudibus certe non solum ipsi, qui laudantur, sed etiam populi R. nomen ornatur. in caelum huius proauus Cato tollitur: magnus honos populi R. rebus adiungitur: omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fuluij non sine communi omnium nostrum laude decorantur. ergo illum, qui haec fecerat, Rudiũ hominem, maiores nostri in ciuitatem receperunt: nos hunc Heracliensem, multis ciuitatibus expetitum, in hac autem legibus constitutum, de nostra ciuitate eijciemus? nam, si quis minorem gloriae fructum putat ex Graecis uersibus percipi, quam ex Latinis, uehementer errat: propterea quod Graeca leguntur in omnibus fere gentibus, Latina suis finibus, exiguis sane, continentur. quare, si res eae, quas gessimus, orbis terrae regionibus definiuntur; cupere debemus, quo manuum nostrarum tela peruenerint,

rint, eodem gloriam, famamq. penetrare: quod, cum ipsis populis, de quorum rebus scribitur, haec ampla sunt; tum ijs certe, qui de uita, gloriae caussa, dimicant, hoc maximum & periculorum incitamentum est, & laborum. Quam multos scriptores rerum suarum magnus ille Alexander secum habuisse dicitur? atque is tamen, cum in Sigaeo ad Achillis tumulum adstitisset, O fortunate, inquit, adolescens, qui tuae uirtutis Homerum praeconem inueneris. & uere: nam, nisi Illias exstitisset illa, idē tumulus, qui corpus eius contexerat, nomen etiam obruisset. Quid noster hic Magnus, qui cum uirtute fortunam ad aequauit? non ne Theophanem Mitylenaeum, scriptorem rerum suarum, in concione militum, ciuitate donauit; & nostri illi fortes uiri, sed rustici, ac milites, dulcedine quadam gloriae commoti, quasi participes eiusdem laudis, magno illud clamore approbauerunt? itaque, credo, si ciuis R. Archias legibus non esset, ut ab aliquo imperatore ciuitate donaretur, perficere non potuit. Sylla, cum Hispanos, & Gallos donaret, credo, hunc petentem repudiasset. quem nos in concione uidimus, cum ei libellum malus poeta de populo subiecisset, quod epigramma in eum fecisset tantummodo alternis uersibus longiusculis, statim ex ijs rebus, quas tunc uēdebat, iubere ei premium tribui, sub ea condicione, ne quid postea scriberet. qui sedulitatem mali poetae duxerit aliquo tamen praemio dignam, huius ingenium, & uirtutem in scribendo, & copiam non expetisset? Quid? a Q. Metello Pio, fa-

miliarissimo suo, qui ciuitate multos donauit, neque per se, neque per Lucullos impetrauisset? qui praesertim usque eo de suis rebus scribi cuperet, ut etiam Cordubae natis poetis, pingue quiddam sonantibus, atque peregrinum, tamen aures suas dederet. neque enim est hoc dissimulandum, quod obscurari non potest, sed prae nobis ferendum: trahimur omnes laudis studio; & optimus quisque maxime gloria ducitur. ipsi illi philosophi, etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt: in eo ipso, in quo praedicationem nobilitatemq. despiciũt, praedicari de se, ac nominari uolunt. Decimus quidem Brutus, summus ille uir, & imperator, Attij, amicissimi sui, carminibus templorum ac monumentorum aditus exornauit suorum. iam uero ille, qui cum Aetolis, Ennio comite, bellauit, Fuluius non dubitauit Martis manubias Musis consecrare. Quare in qua urbe imperatores prope armati poetarum nomẽ, & Musarum delubra coluerunt, in ea non debent togati iudices a Musarum honore, & a poetarum salute abhorrere. atque, ut id libentius faciatis, iam me uobis, iudices, indicabo, & de meo quodam amore gloriae, nimis acri fortasse, uerumtamen honesto, uobis confitebor. nam, quas res nos in consulatu nostro uobiscum simul pro salute huius urbis, atque imperij, & pro uita ciuiũ, proq. uniuersa rep. gessimus, attigit hic uersibus, atque inchoauit: quibus auditis, quod mihi magna res, & iucunda uisa est, hunc ad perficiendum hortatus sum. nullam enim uirtus aliam

mercedem

mercedem laborum, periculorumq. deſiderat, praeter hanc laudis, & gloriae: qua quidem detracta, iudices, quid eſt, quod in hoc tam exiguo uitae curriculo, & tam breui, tantis nos in laboribus exerceamus? certe, ſi nihil animus praeſentiret in poſterum; & ſi, quibus regionibus uitae ſpatium circumſcriptum eſt, eiſdem omnes cogitationes terminaret ſuas; nec tantis ſe laboribus fr-geret; neque tot curis, uigilijsq. angeretur; nec toties de uita ipſa dimicaret. nunc inſidet quaedam in optimo quoque uirtus, quae noctes & dies animum gloriae ſtimulis concitat, atque admonet, non cum uitae tempore eſſe dimetiendam commemorationem nominis noſtri, ſed cum omni poſteritate adaequandam. an uero tam parui animi uideamur eſſe omnes, qui in rep. atque in his uitae periculis, laboribusq. uerſamur, ut, cum uſque ad extremum ſpatium nullum tranquillum atque otioſum ſpiritum duxerimus, nobiſcum ſimul moritura omnia arbitremur? an, cum ſtatuas, & imagines, non animorum ſimulacra, ſed corporum, ſtudioſe multi ſummi homines reliquerint; conſiliorum relinquere ac uirtutum noſtrarum effigiem non multo malle debemus, ſummis ingenijs expreſſam, & politam? ego uero omnia, quae gerebam, iam tum in gerendo, ſpargere me ac diſſeminare arbitrabar in orbis terrae memoriam ſempiternam. haec uero ſiue a meo ſenſu poſt mortem abfutura ſunt, ſiue, ut ſapientiſſimi homines putauerunt, ad aliquam animi mei partem pertinebunt, nunc quidem certe cogitatione qua-

dam, speq. delector. Quare conseruate, iudices, hominem pudore eo, quem amicorum studijs uidetis comprobari, tum dignitate, tum etiam uenustate; ingenio autem tanto, quantum id conuenit existimari, quod summorum hominum ingenijs expetitum esse uideatis; caussa uero eiusmodi, quae beneficio legis, auctoritate municipij, testimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur. Quae cum ita sint; petimus a uobis, iudices, si qua non modo humana, uerum etiam diuina in tantis negotijs commendatio debet esse, ut eum, qui uos, qui uestros imperatores, qui populi R. res gestas semper ornauit, qui etiam his recentibus nostris, uestrisq. domesticis periculis aeternum se testimonium laudum daturum esse profitetur, quiq. est eo numero, qui semper apud omnes sancti sunt habiti, atque dicti, sic in uestram accipiatis fidem, ut humanitate uestra leuatus potius, quam acerbitate uiolatus esse uideatur. Quae de caussa pro mea consuetudine breuiter, simpliciterq. dixi, iudices, ea confido probata esse omnibus: quae non fori, neque iudiciali consuetudine & de hominis ingenio, & communiter de ipsius studio locutus sum, ea, iudices, a uobis spero esse in bonam partem accepta, ab eo, qui iudicium exercet, certe scio.

AD . QVIRITES POST . REDITVM ORATIO . XXVII

Q*Vod precatus a Ioue optimo maximo, ceterisq. dijs immortalibus ſum, Quirites, eo tempore, cum me fortunasq. meas pro ueſtra incolumitate, otio, concordiaq. deuoui, ut, ſi meas rationes umquam ueſtrae ſaluti ante poſuiſſem, ſempiternam poenam ſuſtinerem mea uolũtate ſuſceptam; ſin & ea, quae ante geſſeram, conſeruandae ciuitatis cauſſa geſſiſſem, & illam miſeram profectionem ueſtrae ſalutis gratia ſuſcepiſſem, ut, quod odium ſcelerati homines, & audaces in remp. & in omnes bonos conceptum iam diu continerent, id in me unum potius, quam in optimum quemque, & in uniuerſam remp. defigerent; hoc ſi animo in uos, liberosq. ueſtros fuiſſem, ut aliquando uos, patres conſcriptos, Italiamq. uniuerſam memoria mei, miſericordia, deſideriumq. teneret: eius deuotionis me eſſe conuictum iudicio deorum immortalium, teſtimonio ſenatus, conſenſu Italiae, confeſſione inimicorum, beneficio diuino immortaliq. ueſtro, maxime laetor, Quirites. & ſi homini nihil eſt magis optandum, quam proſpera, aequabilis, perpetuaq. fortuna, ſecundo uitae, ſine ulla offenſione, curſu: tamen a, ſi mihi tranquilla, & placata omnia fuiſſent, incredibili quadam, & paene diuina, qua nunc ueſtro benefi-*

cio furor, laetitiae uoluptate caruissem. Quid dulcius hominum generi a natura datum est, quam sui cui que liberi? mihi uero, & propter indulgētiam meam, & propter excellens eorum ingenium, uita sunt mea cariores. tamen non tanta uoluptate erant suscepti, quanta nunc sunt restituti. Nihil cuiquam fuit umquam iucundius, quam mihi meus frater. non tam id sentiebam, cum fruebar, quam tunc, cum carebam, & postea quam uos me illi, & mihi eum reddidistis. Res familiaris sua quēque delectat. reliquae meae fortunae recuperatae plus mihi nunc uoluptatis afferunt, quam tunc incolumi afferebant. Amicitiae, consuetudines, uicinitates, clientelae, ludi denique, & dies festi quid haberent uoluptatis, carendo magis intellexi, quam fruendo. Iam uero honos, dignitas, locus, ordo, beneficia uestra, quā quam mihi semper clarissima uisa sunt, tamē ea nunc renouata illustriora uidentur, quā si obscurata non essent. Ipsa autem patria, dij immortales, dici uix potest, quid caritatis, quid uoluptatis habet? Quae species Italiae? quae celebritas opidorum? quae forma regionū? qui agri? quae fruges? quae pulchritudo urbis? quae humanitas ciuiū? quae reip. dignitas? quae uestra maiestas? quibus ego omnibus antea rebus sic fruebar, ut nemo magis. sed, tamquam bona ualetudo iucundior est eis, qui e graui morbo recreati sunt, quam qui nūquam aegro corpore fuerūt: sic ea omnia desiderata magis, quam aßidue percepta, delectant. Quorsum igitur haec disputo? quorsum? ut intelligere poßitis, neminem umquam tanta

eloquentia

eloquentia fuisse, neque tam diuino atque incredibili genere dicendi, qui uestrorum magnitudinem multitudinemq. beneficiorum, quae in me, fratremq. meum, liberosq. nostros contulistis, non modo augere, aut ornare oratione, sed enumerare, aut consequi possit. A parentibus, id quod necesse erat, paruus sum procreatus; a uobis natus sum consularis. illi mihi fratrem incognitum, qualis futurus esset, dederunt; uos spectatum, & incredibili pietate cognitum, reddidistis. remp. illis accepi temporibus eã, quae paene amissa est; a uobis eam recuperaui, quam aliquando omnes unius opera seruatam iudicauerunt. dij immortales mihi liberos dederunt, uos reddidistis. multa praeterea a dijs immortalibus optata consecuti sumus; nisi uestra uoluntas fuisset, omnibus diuinis muneribus caruissemus. uestros denique honoret, quos eramus gradatim singulos assecuti, nunc a uobis uniuersos habemus: ut, quantum antea parentibus, quantum dijs immortalibus, quantum uobismet ipsis, tantum hoc tempore, uniuerso cuncto populo R. debeamus. nam cum in ipso beneficio uestro tanta magnitudo est, ut eam complecti oratione non possim: tum in studijs uestris tanta animorum declarata est uoluntas, ut non solum calamitatem mihi detraxisse, sed etiam dignitatem auxisse uideamini. non enim prô meo reditu, ut pro P. Popillij, nobilissimi hominis, adolescentes filij, & multi praeterea cognati, atque affines, deprecati sunt; non, ut pro Q. Metello, clarissimo uiro, iam spectata aetate filius;

non

cio furor, laetitiae uoluptate caruissem. Quid dulcius hominum generi a natura datum est, quam sui cui que liberi? mihi uero, & propter indulgẽtiam meam, & propter excellens eorum ingenium, uita sunt mea cariores. tamen non tanta uoluptate erant suscepti, quanta nunc sunt restituti. Nihil cuiquam fuit umquam iucundius, quam mihi meus frater. non tam id sentiebam, cum fruebar, quam tunc, cum carebam, & postea quam uos me illi, & mihi eum reddidistis. Res familiaris sua quẽque delectat. reliquae meae fortunae recuperatae plus mihi nunc uoluptatis afferunt, quam tunc incolumi afferebant. Amicitiae, consuetudines, uicinitates, clientelae, ludi denique, & dies festi quid haberent uoluptatis, carendo magis intellexi, quam fruendo. Iam uero honos, dignitas, locus, ordo, beneficia uestra, quã quam mihi semper clarissima uisa sunt, tamẽ ea nunc renouata illustriora uidentur, quã si obscurata non essent. Ipsa autem patria, dij immortales, dici uix potest, quid caritatis, quid uoluptatis habet? Quae species Italiae? quae celebritas opidorum? quae forma regionũ? qui agri? quae fruges? quae pulchritudo urbis? quae humanitas ciuiũ? quae reip. dignitas? quae uestra maiestas? quibus ego omnibus antea rebus sic fruebar, ut nemo magis. sed, tamquam bona ualetudo iucundior est eis, qui e graui morbo recreati sunt, quam qui nũquam aegro corpore fuerũt: sic ea omnia desiderata magis, quam assidue percepta, delectant. Quorsum igitur haec disputo? quorsum? ut intelligere possitis, neminem umquam tanta

eloquentia

eloquentia fuisse, neque tam diuino atque incredibili genere dicendi, qui uestrorum magnitudinem multitudinemq. beneficiorum, quae in me, fratremq. meum, liberosq. nostros contulistis, non modo augere, aut ornare oratione, sed enumerare, aut consequi possit. A parentibus, id quod necesse erat, paruus sum procreatus; a uobis natus sum consularis. illi mihi fratrem incognitum, qualis futurus esset, dederunt; uos spectatum, & incredibili pietate cognitum, reddidistis. remp. illis accepi temporibus eã, quae paene amissa est; a uobis eam recuperaui, quam aliquando omnes unius opera seruatam iudicauerunt. dij immortales mihi liberos dederunt, uos reddidistis. multa praeterea a dijs immortalibus optata consecuti sumus; nisi uestra uoluntas fuisset, omnibus diuinis muneribus caruissemus. uestros denique honoret, quos eramus gradatim singulos assecuti, nunc a uobis uniuersos habemus: ut, quantum antea parentibus, quantum dijs immortalibus, quantum uobismet ipsis, tantum hoc tempore, uniuerso cuncta populo R. debeamus. nam cum in ipso beneficio uestro tanta magnitudo est, ut eam complecti oratione non possim: tum in studijs uestris tanta animorum declarata est uoluntas, ut non solum calamitatem mihi detraxisse, sed etiam dignitatem auxisse uideamini. non enim pro meo reditu, ut pro P. Popillij, nobilissimi hominis, adolescentes filij, & multi praeterea cognati, atque affines, deprecati sunt; non, ut pro Q. Metello, clarissimo uiro, iam spectata aetate filius;

non

non L. Dalmaticus consularis, summa auctoritate uir; non Q. Metellus censorius, non eorum liberi; non Q. Metellus Nepos, qui tum consulatum petebat; non sororum filij Luculli, Seruilij, Scipiones: permulti enim tum Metelli, aut Metellarum liberi pro Q. Metelli reditu uobis, ac patribus uestris supplicauerunt. quod si ipsius summa dignitas, maximaeq. res gestae non satis ualerent: tamen filij pietas, propinquorum preces, adolescentium squalor, maiorum natu lacrymae populum R. mouere potuerunt. nam C. Marij, qui post illos ueteres clarissimos consulares, uestra patrumq. memoria, tertius ante me consularis subijt indignissimam fortunam praestãtissima sua gloria, dissimilis fuit ratio. non enim ille deprecatione redijt, sed in dissensu ciuium, exercitu se armisq. reuocauit. Me autem, nudum a propinquis, nulla cognatione munitum, nullo armorum ac tumultus metu, C. Pisonis, generi mei, diuina quaedam & inaudita auctoritas, atque uirtus, fratrisq. mei miserrimi, atque optimi quotidiae lacrymae, sordesq. lugubres a uobis deprecatae sunt. frater erat unus, qui suo squalore uestros oculos inflecteret; qui suo fletu desiderium mei, memoriamq. renouaret; qui statuerat, Quirites, si uos me sibi non reddidissetis, eandem subire fortunam; & tanto in me amore exstitit, ut negaret fas esse non modo domicilio, sed ne sepulcro quidem se a me esse seiunctum. pro me praesente senatus, hominumq. praeterea uiginti millia uestem mutauerunt: pro eodẽ me absente unius squalo-

rem,

rē, sordesq. uidistis. unus hic, qui domi, qui in foro posset esse, mihi pietate filius inuentus est, beneficio parens, amore, idem qui semper fuit, frater. nam coniugis miserae squalor, & luctus, atque optimae filiae maeror assiduus, filijq. parui desiderium mei, lacrymaeq. pueriles aut itineribus necessarijs, aut magna parte tectis, ac tenebris continebantur. Quare hoc maius est uestrum in nos promeritum, quod non multitudini propinquorum, sed nobismet ipsis nos reddidistis. sed, quemadmodum propinqui, quos ego parare non potui, mihi ad deprecandum calamitatem meam non affuerunt: sic, illud quod mea uirtus praestare debuit, adiutores, auctores, hortatoresq. ad me restituendum ita multi fuerunt, ut longe superiores omnes hac dignitate, copiaq. superarem. Numquam de P. Popillio, clarissimo, atque fortissimo uiro; numquam de Q. Metello, nobilissimo & constantissimo ciue; numquam de C. Mario, custode ciuitatis, atque imperij uestri, in senatu mentio facta est. tribunicijs superiores illi rogationibus, nulla auctoritate senatus, sunt restituti: Marius uero non modo non a senatu, sed etiam oppresso senatu est restitutus: nec rerum gestarum memoria in reditu C. Marij, sed exercitus, atque arma ualuerunt. at de me, ut ualeret, semper senatus flagitauit; ut aliqrando perficeretur, cum primum licut, frequentia, atque auctoritate perfecit. Nullus in eorum reditum motus municipiorum, & coloniarum factus est: at me in patriam ter suis decretis Italia cũcta reuocauit. Illi,

inimicis

inimicis interfectis, magna ciuium caede facta, reducti sunt: ego ijs, a quibus eiectus sum, prouincias obtinentibus, inimico autem, optimo uiro, & mitissimo, altero consule referente, reductus sum, cum is inimicus, qui ad meam perniciem uocem suam communibus hostibus praebuisset, spiritu dumtaxat uiueret, re quidem infra omnes mortuos amandatus esset. Numquam de Popillio L. Opimius, fortissimus consul, numquam de Q. Metello, non modo C. Marius, qui erat inimicus, sed ne is quidem, qui secutus est, M. Antonius, homo eloquentissimus, cum A. Albino collega senatum, aut populum est cohortatus. at pro me superiores consules semper, ut referrent, efflagitati sunt: sed ueriti sunt, ne gratiae caussa facere uiderētur, quod alter mihi affinis erat, alterius caussam capitis receperam: qui prouinciarū foedere irretiti, totum illum annum, querellas senatus, luctum bonorum, Italiae gemitum pertulerunt. Kalendis uero Ian. postea quam orba resp. consulis fidem, tamquam legitimi tutoris, implorauit, P. Lentulus consul, parens, deus, salus nostrae uitae, fortunae, memoriae, nominis, simul ac de sollēni religione retulit, nihil humanarum rerum sibi prius, quam de me, agendum iudicauit. atque eo die confecta res esset, nisi is tribunus pl. quem ego maximis beneficijs quaestorem consul ornaueram, cum et cunctus ordo, & multi eum summi uiri orarent, & Cn. Oppius socer, optimus uir, ad pedes eius flens iaceret, noctē sibi ad deliberandum postulasset. quae deliberatio non in

red-

reddenda, quemadmodum nonnulli arbitrabantur, sed, ut patefactum est, in augenda mercede consumpta est. postea res acta est in senatu alia nulla: &, cum uariis rationibus impediretur, uoluntate tamen perspecta senatus, caussa ad uos mense Ian. deferebatur. hic tantum interfuit inter me, & inimicos meos. ego, cum homines in tribunali Aurelio palam conscribi, centuriariq. uidissem; cum intelligerem ueteres ad spem caedis Catilinae copias esse reuocatas; cum uiderem ex ea parte homines, cuius partis nos uel principes numerabamur, partim quod mihi inuiderent, partim quod sibi timerent, aut proditores esse, aut desertores salutis meae; cum duo consules, empti pactione prouinciarum, auctores se inimicis reip. tradidissent; cum egestatem, auaritiam, libidines suas uiderent expleri non posse, nisi me constrictum domesticis hostibus dedidissent; cum senatus, equitesq. R. flere pro me, ac mutata ueste uobis supplicare, edictis atque imperiis uetarentur; cum omnium prouinciarum pactiones, cum omnia cum omnibus foedera, reconciliationes gratiarum sanguine meo sancirentur; cum omnes boni non recusarent, quin uel pro me, uel mecum perirent: armis decertare pro mea salute nolui; quod & uincere, & uinci luctuosum reip. fore putaui. at inimici mei, mense Ian. cum de me ageretur, corporibus ciuium trucidatis, flumine sanguinis meum reditum intercludendum putauerunt. itaque, cum ego abfui, eam remp. habuistis, ut aeque me, atque illam restituendam putaretis. ego autem, in qua

ciuitate

ciuitate nihil ualeret senatus, omnis esset impunitas, nulla iudicia, uis & ferrum in foro uersarentur; cum priuati se parietum praesidio, non legum, tuerentur; tribuni pl. uobis inspectantibus uulnerarentur; ad magistratuum domos cum ferro & facibus iretur; consulis fasces frangerentur; deorum immortalium templa incenderentur; remp. nullam esse putaui: itaque neque, rep. exterminata, mihi locum in hac urbe esse duxi; nec, si illa restitueretur, dubitaui, quin me secum ipsa reduceret. an ego, cum mihi esset exploratissimum, P. Lētulum proximo anno cōsulem futurum, qui, illis ipsis reip. periculossimis temporibus, aedilis curulis, me consule, omnium meorum consiliorum particeps, periculorumq. socius fuisset; dubitarem, quin is me, confectum consularibus uulneribus, consulari medicina ad salutem reduceret? hoc duce, collega autem eius, clementissimo, atque optimo uiro, primo non aduersante, post etiam adiuuante, reliqui magistratus paene omnes fuerunt defensores salutis meae: ex quibus excellenti animo, uirtute, auctoritate, praesidio T. Annius, & P. Sextius, praestanti in me beneuolentia, & diuino studio exstiterunt. eodemq. P. Lentulo auctore, & pariter referente collega, frequentissimus senatus, uno dissentiente, nullo intercedente, dignitatem meam quibus potuit uerbis amplissimis ornauit, salutem uobis, municipijs, colonijsq. omnibus commendauit. ita me nudum a propinquis, nulla cognatione munitum consules, praetores, tribuni pl. senatus, Italia cuncta

semper

semper a uobis deprecata est: denique omnes, qui uestris maximis beneficijs honoribusq. sunt ornati, producti ad uos ab eodem, non solum ad me conseruandum uos cohortati sunt, sed etiam rerum mearum gestarum auctores, testes, laudatoresq. fuerunt. quorum princeps ad cohortandum uos, & ad rogandos fuit Cn. Pompeius, uir omnium, qui sunt, fuerunt, erunt, uirtute, sapientia, ac gloria princeps: qui mihi unus uni priuato amico eadẽ omnia dedit, quae uniuersae reip. salutem, otium, dignitatem: cuius oratio fuit, quemadmodum accepi, tripartita. primum uos docuit, meis consilijs remp. esse seruatam; caussamq. meam cum communi salute cõiunxit; hortatusq. est, ut auctoritatem senatus, statum ciuitatis, fortunas ciuis bene meriti defenderetis: tum in perorando posuit, uos rogari a senatu, rogari ab equitibus R. rogari ab Italia cuncta: denique ipse ad extremum pro mea uos salute non rogauit solum, uerum etiam obsecrauit. huic ego homini, Quirites, tantum debeo, quantum hominem homini debere uix fas est. huius consilia, P. Lentuli sententiam, senatus auctoritatem uos secuti, in eo me loco, in quo uestris beneficijs fueram, ijsdem cẽturijs, quibus collocaratis, reposuistis. eodem tempore audistis eodem ex loco summos uiros, ornatissimos, atque amplissimos homines, principes ciuitatis, omnes consulares, omnes praetorios eadem dicere, ut omnium testimonio, per me unum remp. conseruatam esse, constaret. itaque, cum P. Seruilius, grauissimus uir, & ornatissimus

mus ciuis, dixisset opera mea remp. incolumem magistratibus deinceps traditam; dixerunt in eandem sententiam ceteri. sed audistis eo tempore clarissimi uiri non solum auctoritatem, sed etiam testimonium, L. Gellij: qui, quia suam classem attentatam magno cum suo periculo paene sensit. dixit in concione uestra, si ego consul, cum fui, non fuissem, remp. funditus interituram fuisse. En ego tot testimonijs, Quirites, hac auctoritate senatus, tanta consensione Italiae, tanto studio bonorum omnium, agente P. Lentulo, consentiẽtibus ceteris magistatibus, deprecãte Cn. Pompeio, omnibus hominibus fauentibus, dijs denique immortalibus frugum ubertate, copia, uilitate reditum meum comprobantibus, mihi, meis, reip. restitutus, tantum uobis, quantum facere possum, Quirites, pollicebor: primum, qua sanctissimi homines pietate erga deos immortales esse solent, eadem me erga populum R. semper fore, numenq. uestrum aeque mihi graue, & sanctum, ac deorum immortalium, in omni uita futurum: deinde, quoniam me in ciuitatem resp. ipsa reduxit, nullo me loco reip. defuturum. quod si quis existimat, me aut uoluntate esse mutata, aut debilitata uirtute, aut animo fracto; uehementer errat. mihi quod potuit uis, et iniuria, & sceleratorũ hominum furor detrahere, eripuit, abstulit, dissipauit; quod uiro forti adimi non potest, id manet, & permanebit. uidi ego fortissimum uirum, municipem meum, C. Marium, quoniam nobis quasi aliqua fatali necessitate non solum cum ijs,

qui

qui haec delere uoluissent, sed etiam cum fortuna belligerandum fuit: eum tamen uidi, cum esset summa senectute, non modo non infracto animo propter magnitudinem calamitatis, sed confirmato atque renouato. quem egomet dicere audiui, tum se fuisse miserum, cum careret patria, quam obsidione liberauisset; cum sua bona possideri ab inimicis, ac diripi audiret; cum adolescentem filium uideret eiusdem socium calamitatis; cum in paludibus demersus, concursu, ac misericordia Minturnensium corpus, ac uitam suam conseruasset; cum parua nauicula traiectus in Africam, quibus regna ipse dederat, ad eos inops, supplexq. uenisset: recuperata uero sua dignitate, se non commissurum, ut, cum ea, quae amiserat, sibi restituta essent, uirtutem animi non haberet, quam numquam perdidisset. sed hoc inter me, atque illum interest; quod ille, qua re plurimum potuit, ea ipsa re inimicos suos ultus est, armis; ego, qua consueui, utar pietate: quoniam illi arti in bello, ac seditione locus est; huic in pace, atque otio: quodq. ille animo irato nihil, nisi de inimicis ulciscendis, agebat; ego de ipsis inimicis tantum, quãtum mihi resp. permittet, cogitabo. Denique, Quirites, quoniam me quattuor omnino genera hohominum uiolarunt; unum eorum, qui odio reip. quod eam ipsis inuitis conseruaram, mihi inimicissimi fuerunt; alterum, qui per simulationem amicitiae nefarie prodiderunt; tertium, qui, cum, propter inertiam suam eadem assequi non possent, inuiderent laudi, &

fff dígni-

dignitati meae; quartum, qui, cum custodes reip. esse debuerunt, salutem meam, statum ciuitatis, dignitatem eius imperij, quod erat penes ipsos, uendiderunt: sic ulciscar genera singula, quemadmouum a quibusque sum prouocatus; malos ciues, remp. bene gerendo; perfidos amicos, nihil credendo, atque omnia cauendo; inuidos, uirtuti, & gloriae seruiendo; mercatores prouinciarum, reuocando domum, atque ab ijs prouinciarum rationem repetendo. quamquam mihi maiori curae est, quemadmodum quidem uobis, qui de me estis optime meriti, gratiam referam, quàm quemadmodum inimicorum iniurias, crudelitatemq. persequar. etenim ulciscendae iniuriae facilior ratio est, quam beneficij remunerandi: propterea quod, superiorem esse contra improbos, minus est negotij, quam bonis exaequari: tum etiam nec tam necessarium quidem est, male meritis, quam optime meritis, referre quod debeas. odium uel precibus mitigari potest, uel temporibus reip. communiq. utilitate deponi, uel difficultate ulciscendi teneri, uel uetustate sedari: bene meritos quin colas, nec exorari fas est, neque id reip. repetere utcumque necesse est, neque est excusatio difficultatis, neque aequum est tempore, & die memoriam beneficij definire. postremo, qui in ulciscendo remissior fuit, mox aperte laudatur: at grauissime uituperatur, qui in tantis beneficijs, quanta uos in me contulistis, remunerandis est tardior; neque solum ingratus, quod ipsum graue est, uerum etiam impius appelletur, necesse est. atque in officio persoluendo

uendo

uendo dissimilis est ratio, & pecunia debita: propterea quod pecuniam, qui retinet, non dissoluit; qui reddidit, non habet: gratiam &, qui retulit, habet; &, qui habet, dissoluit. quaproter memoriam uestri beneficij colam beneuolentia sempiterna, nõ solum dum anima superabo mea, sed etiam cum mortuo monumenta uestri in me beneficij permanebunt. in referenda autẽ gratia hoc uobis repromitto, semperq. praestabo, mihi neque in consilijs de rep. capiundis diligentiam, neque in periculis a rep. propulsandis animum, neque in sententia simpliciter referenda fidem, neque in hominum uoluntatibus pro rep. laedendis libertatem, nec in perferendo labore industriam, nec in uestris commodis augendis gratam animi beneuolentiam defuturam. atque haec cura, Quirites, erit infixa animo meo sempiterna, ut cum uobis, qui apud me deorum immortalium uim & numen tenetis, tum posteris uestris, cunctisq. gentibus dignissimus ea ciuitate uidear, quae suam dignitatem non posse tenere se, nisi me recuperasset, cunctis suffragijs indicauit.

POST . REDITVM IN . SENATV

ORATIO . XXIIX

S I, P. C. pro ueſtris immortalibus in me, fratremq. meum, liberosq. noſtros meritis parum uobis cumulate gratias egero, quaeſo, obteſtorque, ne meae naturae potius, quam magnitudini ueſtrorum beneficiorum id tribuēdū putetis. quae enim tāta poteſt exſiſtere uber tas ingenij, quae tanta dicendi copia, quod tā diuinū, atque incredibile genus orationis, quo quiſquam poſſit ueſtra in nos uniuerſa promerita, non dicam complecti orando, ſed percenſere numerando? qui mihi fratrem optatiſſimum, me fratri amantiſſimo, liberis noſtris parentes, nobis liberos, qui dignitatem, qui ordinem, qui fortunas, qui ampliſsimam remp. qui patriam, qua nihil poteſt eſſe iucundius, qui denique noſmet ipſos nobis reddidiſtis. quod ſi parentes cariſſimos habere debemus, quod ab ijs nobis uita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita eſt; ſi deos immortales, quorum beneficio & haec tenuimus, & ceteris rebus aucti ſumus; ſi populum R. cuius honoribus in ampliſſimo conſilio, & in altiſſimo gradu dignitatis, atque in hac omnium terrarum arce collocati ſumus; ſi hunc ipſum ordinem, a quo ſaepe magnificentiſſimis decretis ſumus honeſtati; immenſum quiddam, & infinitum eſt, quod uobis debeamus;

mus; qui uestro singulari studio, atque consensu parentum, beneficia, deorum immortalium munera, populi Romani honores, uestra de me multa iudicia, uobis omnia uno tempore reddidistis; ut, cum multa uobis magna populo R. innumerabilia parentibus, omnia dijs immortalibus debeamus, quod haec antea singula per illos habuerimus, nunc uniuersa per uos recuperauerimus. Itaque, P. C. quod ne optandum quidem est homini, immortalitatem quandam per uos adepti uidemur. quod enim tempus erit umquam, quo uestrorum in uos beneficiorum memoria, ac fama moriatur? qui illo ipso tempore, cum ui, ferro, metu, minis obsessi teneremini, non multo post discessum meum uniuersi me reuocauistis, referrente L. Ninnio, fortissimo, atque optimo uiro? quem habuit ille pestifer annus & maxime fidelem, & minime timidum, si dimicare placuisset, defensorem salutis meae. postea quam uobis potestas decernendi non est permissa per eum tribunum pl. qui cum per se remp. lacerare non poßet, sub alieno scelere deleuit: numquam de me siluistis, numquam meam salutem non ab ijs consulibus, qui uẽdiderant, flagitauistis. itaque uestro studio, atque auctoritate perfectum est, ut ille ipse annus, quem ego mihi, quam patriae, malueram esse fatalem, octo tribunos haberet, qui promulgarent de salute mea, & ad uos saepenumero referrent. nã consules modesti, legumq. metuẽtes, impediebãtur lege, non ea, quae de me, sed ea, quae de ipsis lata erat, cum meus inimicus

promulgauit, ut, si reuixissent ij, qui haec paene delerunt, tum ego redirem. quo facto utrumque confessus est, & se illorum uitam desiderare, & magno in periculo remp. futurã, si aut hostes, atque interfectores reip. reuixissent, aut ego non reuertissem. itaque illo ipso anno, cum ego cessissem; principes autem ciuitatis, non legum praesidio, sed parietum, uitam suam tuerentur; resp. sine consulibus esset; neque solum parentibus perpetuis, uerum etiam tutoribus ãnuis esset orbata; sententias dicere prohiberemini; caput meae proscriptionis recitaretur: numquam dubitastis meam salutem cum communi salute coniungere. postea uero quam, singulari, & praestantissima uirtute P. Lentuli consulis ex superioris anni caligine, & tenebris lucem in rep. Kalendis Ian. respicere coepistis; cum Q. Metelli, nobilissimi hominis, atque optimi uiri, summa dignitas, cum praetorum, tribunorum pl. paene omnium uirtus, & fides reip. subuenisset; cum uirtute, gloria, rebus gestis, Cn. Pompeius, omniũ gentium, omnium saeculorum, omnis memoriae facile princeps, tuto se in senatum uenire arbitraretur: tantus uester consensus de salute mea fuit, ut, licet corpus abesset meum, dignitas iam in patriam reuertisset. quo quidem mense, quid inter me & meos inimicos interesset, existimare potuistis. ego meam salutem deserui, ne propter me ciuium uulneribus resp. cruentaretur: illi meum reditum non populi R. suffragijs, sed flumine sanguinis intercludendum putauerunt. itaque postea nihil uos ciuibus, nihil socijs,

ciis, nihil regibus respondistis: nihil iudices sententiis, nihil populus suffragiis, nihil hic ordo auctoritate declarauit: mutum forum, elinguem curiam, tacitam & fractam ciuitatem uidebatis. quo quidem tempore cum is excessisset, qui caedi, & flammae uobis auctoribus restiterat, cum ferro, & facibus homines tota urbe uolitantes, magistratuum tecta oppugnata, deorum templa inflammata, summi uiri, & clarissimi consulis fasces fractos, fortissimi, atque optimi uiri tribuni pl. sanctissimum corpus non solum tactum, ac uiolatum manu, sed uulneratum ferro, confectumq. uidistis. qua strage non nulli permoti magistratus, partim metu mortis, partim desperatione reip. paullulum a mea caussa recesserunt: reliqui fuerunt, quos neque terror, nec uis, nec spes, nec metus, nec promissa, nec minae, nec tela, nec faces a uestra auctoritate, a populi R. dignitate, a mea salute depellerent. princeps P. Lentulus, parens, ac deus nostrae uitae, fortunae, memoriae, nominis, hoc specimen uirtutis, hoc indicium animi, hoc lumen consulatus sui fore putauit, si me mihi, si meis, si uobis, si reip. reddidisset. qui, ut est designatus, numquam dubitauit sententiam de salute mea se & rep. dignam dicere. cum a tribuno pl. uetaretur; cum praeclarũ caput recitaretur, ne quis ad uos referret. ne quis decerneret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret, ne scribendo adesset: totã illã clausulã, ut ante dixi, proscriptionem, non legem, putauit, qua ciuis optime de rep. meritus, nominatim, sine iudicio, una cum

sertim publica, & consulari, sed prodiderunt, oppugnarunt, omni auxilio non solum suo, sed etiam uestro, ceterorumq. ordinum spoliatum esse uoluerunt. quorum alter tamen neque me, neque quemquam fefellit. quis enim ullam ullius boni spem haberet in eo, cuius primum tempus aetatis palam fuisset ad omnes libidines diuulgatum? qui ne a sanctissima quidem parte corporis potuisset hominum impuram intemperantiam propulsare? qui cum suam rem non minus strenue, quam postea publicam, confecisset, egestatem, & luxuriam domestico lenocinio sustentauit? qui nisi in aram tribunatus confugisset, neque uim praetoris, nec multitudinem creditorum, nec bonorum proscriptionem effugere potuisset? quo in magistratu nisi rogationem de piratico bello tulisset, profecto & egestate, & improbitate coactus piraticam ipse fecisset, ac minore quidem cum reip. detrimento, quam quod intra moenia nefarius hostis, praedoq. uersatus est. quo inspectante, ac sedente, legem tribunus pl. tulit, ne auspicijs obtemperaretur, ne obnunciare concilio, aut comitijs, ne legi intercedere liceret, ut lex Aelia, et Fusia ne ualerent; quae nostri maiores certissima subsidia reip. cōtra tribunicios furores esse uoluerunt. idemq. postea, cū innumerabilis multitudo bonorū de Capitolio supplex ad eum sordidata uenisset; cumq. adolescentes nobilissimi, cunctiq. equites R. se ad lenonis impurissimi pedes abiecissent: quo uultu cincinnatus ganeo non solum ciuium lacrymas, uerum etiam patriae preces repudiauit?

pudiauit? neque eo contentus fuit, sed etiam in concionem adscendit, eaq. dixit, quae, si eius uir Catilina reuixisset, dicere non esset ausus: se nonarum Dec. quae me consule fuissent, cliuiq. Capitolini poenas ab equitibus R. esse repetiturum: neque solum id dixit, sed, quos ei commodum fuit, compellauit: L. uero Lamiam, equitem R. praestanti dignitate hominem, & saluti meae pro familiaritate, reip. pro fortunis suis amicissimum, consul imperiosus exire urbe iussit: &, cum uos uestem mutandam censuissetis, cunctiq. mutassetis, atque idem omnes boni iam ante fecissent, ille unguentis oblitus, cum toga praetexta, quam omnes praetores, aedilesq. tum abiecerant, irrisit squalorem uestrum, & luctum grauissimae ciuitatis; fecitque, quod nemo umquam tyrannus; ut, quo minus occulte uestrum malum gereretis, nihil diceret; ne aperte incommoda patriae lugeretis, ediceret. Cum uero in circo Flaminio non a tribuno pl. consul in concionem, sed a latrone archipirata productus esset; primum processit, qua auctoritate uir? uini, somni, stupri plenus, madenti coma, composito capillo, grauibus oculis, fluentibus bucis, pressa uoce, & temulenta: quod in ciues indemnatos esset animaduersum, id sibi dixit, grauis auctor, uehementissime displicere. ubi nobis haec auctoritas tã diu tanta latuit? cur in lustris, & beluationibus huius calamistrati saltatoris tam eximia uirtus tam diu cessauit? nam ille alter Caesoninus Caluentius ab adolescentia uersatus est in foro, cum eum, praeter

simu-

simulatam uersutamq. tristitiam, nulla res commendaret, non consulis studium, non discendi initia rei militaris, non cognoscendorum hominum, non liberalitas. quem praeteriens cum incultum, horridum, maestumq. uidisses, etiam si agrestem, & inhumanum existimares, tamen libidinosum, & perditum non dubitares. cum hoc homine, aut cum stipite Aethiope si in foro constitisses, nihil crederes interesse: sine sensu, sine sapore, elinguem, tardum, inhumanum, neglectum, Cappadocem modo abreptum de grege uenalium diceres. idem domi quam libidinosus, quam impurus, quam intemperans, non ianua receptis, sed pseudotyro intromissis uoluptatibus? cum uero etiam litteras studere incipit, & beluo immanis cum Graeculis philosophari; tum est Epicureus, non penitus illi disciplinae, quaecumque est, deditus, sed captus uno uerbo uoluptatis. habet autem autem magistros non ex istis ineptis, qui dies totos de officio, ac de uirtute disserũt, qui ad laborem, ad industriam, ad pericula pro patria subeunda adhortantur; sed eos, qui disputent horam nullam uacuam uoluptate esse debere, in omni parte corporis semper oportere aliquod gaudium delectationemq. uersari. his utitur quasi praefectis libidinum suarũ: hi uoluptates omnes uestigant, atque odorantur: hi sunt conditores, instructoresq. conuiuij: ijdem expendunt, atque aestimant uoluptates, sententiamq. dicunt, & iudicant, quantum cuique libidini tribuendum esse uideatur: horum ille artibus eruditus,

ita

ita comtempsit hanc prudentissimam ciuitatem, ut omnes suas libidines, omnia flagitia latere posse arbitraretur, si modo uultum importunum in forum detulisset. is non me, (quamquam equidem non cognoram eum propter Pisonum affinitatem, quem longe hinc ab hoc genere cognatio materna transalpini sanguinis abstulisset) sed uos, populumq. R. non consilio, neque eloquentia, quod in multis saepe accidit, sed rugis, superciliоq. decepit. L. Piso tu ne ausus es isto oculo, non dicam isto animo; ista fronte, non uita; tanto supercilio, non enim possum dicere tantis rebus gestis, cum Gabinio consociare consilia pestis meae? non te illius unguentorum odor, non uini anhelitus, non frons calamistri notata uestigijs in eam cognitionem adducebat, ut, cum illius re similis fuisses, frontis tibi integumento ad occultanda tanta flagitia diutius uti non liceret? cum hoc coire ausus es, ut consularem dignitatem, ut reip. statum, ut senatus auctoritatẽ, ut ciuis optime meriti fortunas prouinciarum foedere addiceres? te consule, tuis edictis, & imperijs senatui, populoq. R. non est licitum non modo sententijs, atque auctotitate sua, sed ne luctu quidem, ac uestitu reip. subuenire. Capuae ne te putabas, in qua urbe domicilium quondam superbiae fuit, consulem esse, sicut eras eo tempore, an Romae, in qua ciuitate omnes ante uos consules senatui paruerunt? tu es ausus in circo Flaminio, productus cũ tuo illo pari, dicere, te semper misericordem fuisse? quo uerbo senatum, atque omnes bonos tum, cũ a pa

tria

tria pestem expellerent, crudeles demonstrabas fuisse. tu misericors me, affinem tuum, quem comitijs praerogatiuae primum custodem praefeceras, quem kalendis Ian. tertio loco sententiam rogaras, constrictum inimicis reip. tradidisti: tu meum generum, propinquum tuum, tu affinem tuam, meam filiam, superbissimis, & crudelissimis uerbis a genibus tuis repulisti: idemq. tu clementia ac misericordia singulari, cum ego una cum rep. non tribunicio, sed consulari ictu concidissem, tanto scelere, tantaq. intemperantia fuisti, ut ne unam quidem horam interesse paterere inter meam pestem, & tuam praedam, saltem dum conticesceret illa lamentatio, & gemitus urbis. nondum palam factum erat concidisse remp. cum tibi arbitria funeris soluebantur: uno eodemq. tempore domus mea diripiebatur, ardebat; bona ad uicinum consulem de Palatio, de Tusculano ad item uicinum alterum consulem deferebantur: cum, ijsdem operis suffragium ferẽtibus, eodem gladiatore latore, uacuo non modo a bonis, sed etiam a liberis, atque inani foro, ignaro populo R. qui ageretur, senatu uero oppresso, & afflicto, duobus impijs nefarijsq. consulibus aerarium, prouinciae, legiones, imperia donabantur. horum consulum ruinas uos consules uestra uirtute fulsistis, summa tribunorum pl. praetorumq. fide, et diligentia subleuati. Quid ego de praestantissimo uiro T. Annio dicam? aut quis de tali ciue satis digne umquã loquetur? qui cum uideret, sceleratum ciuem, aut domesticum potius hostem, si legibus

uti

uti liceret, iudicio esse frangendum; sin ipsa iudicia uis impediret, ac tolleret, audaciam uirtute, furorem fortitudine, temeritatem consilio, manum manu, uim ui esse superandam: primo de ui postulauit: postea quam ab eodem iudicia sublata esse uidit, ne ille omnia ui posset efficere, curauit: qui docuit, neque tecta, neque templa, neque forum, neque curiam sine summa uirtute, ac maximis opibus, & copijs ab intestino latrocinio posse defendi: qui primus post meum discessum metum bonis, timorem huic ordini, seruitutem depulit ciuitati. Quam rationem pari uirtute, animo, fide P. Sextius secutus, pro mea salute, pro uestra auctoritate, pro statu ciuitatis nullas sibi inimicitias, nullam uim, nullos impetus, nullum uitae discrimen uitandum umquam putauit: qui caussam senatus, exagitatam concionibus improborum, sic sua diligentia multitudini commendauit, ut nihil tam populare, quam uestrum nomen, nihil tam omnibus carum aliquando, quam uestra auctoritas, uideretur: qui me cum omnibus rebus, quibus tribunus pl. potuit, defendit, tum reliquis officijs iuxta, ac si meus frater esset, sustentauit: cuius ego clientibus, libertis, familia, copijs, litteris ita sum sustentatus, ut meae calamitatis non adiutor solum, uerum etiam socius uideretur. Iam ceterorum officia studiaq. uidistis: quam cupidus mei C. Sextilius, quam studiosus uestri, quam non uarius fuerit in caussa. Quid M. Cispius? cui ego ipsi, parenti, fratriq. eius sentio quantum debeam: qui, cum a

me uoluntas eorum in priuato iudicio esset offensa, publici mei beneficij memoria priuatam offensionem oblitterauerunt. Iam T. Fadius, qui mihi quaestor fuit, M. Curtius, cuius ego patri quaestor fui, studio, amore, animo huic necessitudini non defuerunt. Multa de me C. Messinius & amicitiae, & reip. caussa dixit: legem separatim initio de salute mea promulgauit. Q. Fabricius si, quae de me agere conatus est, ea contra uim, & ferrum perficere potuisset, mense Ianuario nostrum statum recuperassemus: quem ad salutem meam uoluntas impulit, uis retardauit, auctoritas uestra reuocauit. Iam uero praetores quo animo in me fuerint, uos existimare potuistis, cum L. Caecilius priuatim me suis omnibus copijs studuerit sustentare, publice promulgarit de salute mea cum collegis paene omnibus, direptoribus autem meorum bonorum in ius adeundi potestatem non fecerit. M. autem Calidius, statim designatus, sententia sua, quam esset cara sibi mea salus, declarauit. Omnia officia C. Septimij, Q. Valerij, P. Crassi, Sex. Quinctilij, et C. Cornuti summa & in me, & in remp. constiterunt. Quae cum libenter commemoro, tum non inuitus nonnullorum in me nefarie commissa praetereo. non est mei temporis, iniurias meminisse: quas ego, etiamsi ulcisci possem, tamen obliuisci mallem. alio transferenda mea tota uita est, ut bene de me meritis referam gratiam, cum apertis hostibus bellum geram, timidis amicis ignoscam, proditores meos non indicem, dolorem profe-

ctionis

ctionis meae reditus dignitate consoler. quod si mihi nullum aliud esset officium in omni uita reliquum, nisi ut erga duces ipsos, & principes, atque auctores salutis meae satis gratus iudicarer: tamen exiguum reliquae uitae tempus non modo ad referendam, uerum etiam ad commemorandam gratiam mihi relictum putarem. quando enim ego huic homini, ac libe ris eius, quando omnes mei gratia referent? quae me moria, quae uis ingenij, quae magnitudo obseruantiae tot tantisq. beneficijs respondere poterit? qui mi hi primus afflicto & iacenti consularem fidem, dexteramq. porrexit: qui me a morte ad uitam, a desperatione ad spem, ab exitio ad salutem reuocauit: qui tãto amore in me, studio in remp. fuit, ut excogitaret, quemadmodum calamitatem meam non modo leuaret, sed etiam honestaret. quid enim magnificentius, quid praeclarius mihi accidere potuit, quam, quod il lo petente uos decreuistis, ut cũcti ex omni Italia, qui remp. saluam uellent, ad me unum, hominem fractum, & prope dissipatum, restituendum, & defendendum uenirent? ut, qua uoce a te Romule post Romam conditam consul usus esset pro uniuersa rep. apud eos so lum, qui eius uocem exaudire possent, eandẽ uoce senatus omnibus agris, uicis, atque opidis ciues, totãq. Italiã ad unius salutem defendẽdam excitaret. Quid ego gloriosius meis posteris potui relinquere, quam hoc, senatum indicasse, qui ciuis me nõ defendisset, eũ remp. saluam noluisse? itaque tantum uestra auctoritas, tantum eximia consulis dignitas uoluit, ut omne

is flagitium se committere putaret, si quis non uenire. Idemq. consul, cum illa incredibilis multitudo Romam, & paene Italia ipsa uenisset, uos frequentissimos in Capitolium conuocauit. quo tempore quantam uim uera bonitas haberet, aut uera nobilitas, intelligere potuistis. nam Q. Metellus, & inimicus, & frater inimici, perspecta uestra uoluntate, omnia priuata odia deposuit: quem P. Seruilius, uir cum clarissimus, tum uero optimus, mihiq. amicissimus, & auctoritatis, & orationis suae diuina quadam grauitate ad sui generis, communisq. sanguinis facta, uirtutesq. reuocauit; ut haberet in consilio & fratrem ab inferis, socium rerum mearum, & omnes Metellos, praestantissimos ciues, paene ex Acheronte excitatos; in quibus Numidicum illum, cuius quondã de patria discessus honestus ipsi, bonis omnibus tamen luctuosus uisus est. itaque fuit is non modo salutis defensor, qui ante hoc unum beneficium fuerat inimicus, uerum etiam adscriptor dignitatis meae. quo quidem die cum C D X senatores essetis, magistratusq. omnes adessent, dissensit unus, is qui sua lege cõiuratos etiam ab inferis excitandos putarat. atque illo die, quo remp. meis consiliis conseruatam grauissimis uerbis, & plurimis iudicassetis, idem consul curauit, ut eadem a principibus ciuitatis in concione postero die dicerentur: cum quidem ipse egit ornatissime caussam meã, perfecitque, adstante, atque audiẽte Italia tota, ut nemo cuiusquam conducti, aut perditi uocem acerbam, atque inimicã bonis posset audire. Ad

haec nõ modo adiumenta ſalutis,ſed etiam ornamenta dignitatis meae reliqua uos ijdem addidiſtis: decreuiſtis, ne quis ulla ratione rem impediret; qui impediſſet,grauiter moleſteq. laturos;illum contra remp. ſalutemq. bonorum,concordiamq. ciuium facturum; & ut ad uos ea ſtatim referrentur: meq. etiam, ſi diutius calumniarentur,redire iuſſiſtis. Quid?ut agerentur gratiae, qui e municipijs ueniſſent. quid? ut ad illam diem, res cum rediſſent, rogarentur, ut pari ſtudio conuenirent. Quid denique illo die, quem P. Lentulus mihi, fratriq. meo, liberisq. noſtris natalem conſtituit, non modo ad noſtram, uerum etiam ad ſempiterni memoriam temporis? quo die nos comitijs centuriatis, quae maxime maiores iuſta dici haberiq. uoluerunt, acerſiuit in patriam: ut eaedem centuriae, quae me conſulem fecerant, conſulatum meum comprobarent. quo die quis ciuis fuit, qui fas eſſe putaret, quacumque aut aetate,aut ualetudine eſſet,non ſe de ſalute mea ſententiam ferre? quando tantam frequentiam in campo, tantum ſplendorem Italiae totius, ordinumq. omnium,quando illa dignitate tot rogatores,diribitores,cuſtodesq.uidiſtis?itaque P. Lentuli beneficio excellenti,atque diuino non ſolum reducti ſumus in patriam,ſicut nonnulli cariſſimi uiri,ſed equis inſignibus, & curru aurato reportati.Poſſum ego ſatis in Cn. Pompeium umquã gratus uideri? qui non ſolum apud uos, qui omnes idem ſentiebatis, ſed etiam apud uniuerſum populum R. ſalutem reip. & conſeruatam per me, &

coniun-

coniunctam esse cum mea dixerit: qui caussam meam prudentibus commendarit, imperitos edocuerit, eodemq. tempore improbos auctoritate sua compresserit, bonos excitarit: qui populum R. pro me, tamquã pro fratre, aut pro parente, non solum hortatus sit, uerum etiam obsecrarit: qui ipse cum propter metum dimicationis, & sanguinis domo se teneret, etiam a superioribus tribunis petierit, ut de salute mea & promulgarent, & referrent: qui, in colonia nuper constituta cum ipse gereret magistratum, in qua nemo erat emptus intercessorum, uim & crudelitatem priuilegij, auctoritate honestissimorum hominum, & plubicis litteris consignauit, princepsq. Italiae totius praesidium ad nostram salutem implorandum putauit: qui, cum ipse mihi semper amicissimus fuisset, etiam ut suos necessarios mihi amicos redderet, elaborauit. Quibus autem officijs T. Annij beneficia remunerabor? cuius omnis actio, ratio, cogitatio, totus denique tribunatus nihil aliud fuit, nisi constans, perpetua, fortis, inuicta defensio salutis meae. Quid de P. Sextio loquar? qui suam erga me beneuolentiam, & fidem non solum animi dolore, sed etiam corporis uulneribus ostendit. Vobis uero P. C. singulis & egi, & agam gratias uniuersis. egi initio, quantum potui: satis ornate agere nullo modo possum. &, quamquam sunt in me praecipua merita multorum, quae sileri nullo modo possunt: tamen huius temporis, ac timoris mei non est, conari commemorare beneficia in me singulorum. nam difficile

est non aliquem, nefas quemquam praeterire. ego uos uniuersos, P. C. deorum numero colere debeo. sed ut in ipsis dijs immortalibus non semper eosdem, atque alios alias solemus & uenerari, & precari: sic in omnibus de me diuinitus meritis omnis erit aetas mihi ad eorum erga me merita praedicanda, atque recolenda. hodierno autem die nominatim a me magistratibus statui gratias esse agendas, & de priuatis uni, qui pro salute mea municipia, coloniasq. adisset, populum R. supplex obsecrasset, sententiam dixisset eam, quam uos secuti, mihi dignitatem meam reddidistis. Vos me florentem semper ornastis: laborantem, mutatione uestis, & prope luctu uestro, quod licuit, defendistis. nostra memoria senatores ne in suis quidem periculis mutare uestem solebant: in meo periculo senatus ueste mutata fuit, quoad licuit per eorum edicta, qui mea pericula non modo suo praesidio, sed etiam uestra deprecatione nudarunt. Quibus ego rebus obiectis, cum mihi priuato confligendum uiderem cum eodem exercitu, quem consul non armis, sed uestra auctoritate superaram; multa me cum ipse reputaui. Dixerat in concione consul, se cliui Capitolini poenas ab equitibus R. repetiturum. nominatim alij compellabantur, alij citabantur, alij relegabantur: aditus templorum erant non solũ praesidijs, & manu, uerum etiam demolitione sublati. Alter consul, ut me, & remp. non modo desereret, sed etiam hostibus reip. proderet, pactionibus eos suorum praemiorum obligarat. Erat alius ad portas cũ

imperio in multos annos, magnoq. exercitu: quem ego inimicum mihi fuisse non dico; tacuisse, cum diceretur esse inimicus, scio. duae partes esse in rep. cum putarentur; altera me deposcere propter inimicitias, altera timide defendere propter suspicionem caedis putabatur. qui autem me deposcere uidebantur, in hoc auxerunt dimicationis metum, quod numquam, infitiando, suspicionem hominum curamq. minuerunt. quare, cum uiderem senatum ducibus orbatum, me a magistratibus partim oppugnatum, partim proditum, partim derelictum, seruos simulatione collegiorum nominatim esse conscriptos, copias omnes Catilinae paene iisdem ducibus ad spem caedis & incendiorum esse reuocatas, equites R. proscriptionis, municipia uastitatis, omnes caedis metu esse permotos; potui, potui, P.C. multis auctoribus fortissimis uiris, me ui, armisq. defendere: nec mihi ipse ille animus idem meus, uobis non incognitus, defuit: sed uidebam, si uicissem praesentem aduersarium, nimium multos mihi alios esse uincendos; si uictus essem, multis bonis & pro me, & mecum, etiam post me esse pereūdum; tribuniciiq. sanguinis ultores esse praesentes, meae mortis poenas iudicio, & posteritati reseruari. nolui, cum consul communem salutem sine ferro defendissem, meam priuatus armis defendere: bonosq. uiros lugere malui meas fortunas, quam suis desperare: ac si solus essem interfectus, mihi turpe, si cum multis, reip. funestum fore uidebatur. quod si mihi aeternam esse propositam aerumnam arbitrarer; morte

me ipse potius, quam sempiterno dolore multassem. sed, cum uiderem me non diutius, quam ipsam remp. ex hac urbe absuturum: neque ego, illa exterminata, mihi remanendum putaui; & illa, simul atque reuocata est, me secum pariter reportauit. mecum leges, mecum quaestiones, mecum iura magistratuum, mecum senatus auctoritas, mecum libertas, mecum etiam frugum ubertas, mecum deorum, & hominum sanctitates omnes, & religiones abfuerunt. quae si semper abessent, magis uestras fortunas lugerem, quam desiderarem meas: sin aliquando reuocarentur, intelligebam mihi cum illis una esse redeundum. cuius mei sensus certissimus testis est hic idem, qui custos capitis fuit, Cn. Plancius; qui, omnibus prouincialibus ornamentis, commodisq. depositis, totam suam quaesturam in me sustentando, & conseruando collocauit. qui si mihi quaestor imperatori fuisset, in filij loco fuisset; nunc certe erit in parentis, cum fuerit quaestor non imperij, sed doloris mei. Quapropter, P. C. quoniam in remp. sum pariter cum rep. restitutus, non modo in ea defendenda nihil minuam de libertate mea pristina, sed etiam adaugebo. etenim, si eam tum defendebam, cum aliquid mihi illa debebat: quid nunc me facere oportet, cum ego illi plurimum debeo? nam quid est, quod animum meum frangere, aut debilitare possit, cuius ipsam calamitatem non modo nullius delicti, sed etiam diuinorum in remp. beneficiorum testem esse uideatis? nam & importata est, quia defenderam ciuitatem; & mea uo-

luntate

luntate suscepta est, ne a me defensa resp. per eundem me extremum in discrimen uocaretur. Pro me non, ut pro P. Popillio, nobilissimo homine, adolescentes filij, non propinquorum multitudo populum R. est deprecata, non, ut pro Q. Metello, summo & clarissimo uiro, spectata iam adolescentia filius, non L. & C. Metelli consulares, non eorum liberi, non Q. Metellus Nepos, qui tum consulatum petebat; non Luculli, Seruilij, Scipiones, Metellarum filij, flentes, ac sordidati populo R. supplicauerunt, sed unus frater, qui in me pietate filius, consilijs parens, amore, ut erat, frater inuentus est, squalore, & lacrymis, & quotidianis precibus desiderium mei nominis renouari, & rerum gestarum memoriam usurpari coegit. qui cum statuisset, nisi per uos me recuperasset, eandem subire fortunam, atque idem sibi domicilium et uitae, & mortis deposceret: numquam nec magnitudinem negotij, nec solitudinem suam, nec uim inimicorum, ac tela pertimuit. Alter fuit propugnator mearum fortunarum, & defensor assiduus, summa uirtute & pietate C. Piso gener: qui minas inimicorum meorum, qui inimicitias affinis mei, propinqui sui consulis, qui Pontum, & Bithyniam quaestor pro mea salute neglexit. Nihil umquam senatus de P. Popillio decreuit: numquam in hoc ordine Q. Metelli mentio facta est. tribunicijs sunt illi rogationibus, interfectis inimicis, denique nulla auctoritate senatus restituti; cum alter eorum senatui paruisset, alter uim, caedemq. fugisset. Nam C. quidem Marius, qui hac

hominum memoria tertius ante me consularis tempestate ciuili expulsus est, non modo a senatu non est restitutus, sed reditu suo senatum cunctum paene deleuit. Nulla de illis magistratuum consensio, nulla ad remp. defendendam populi R. conuocatio, nullus Italiae motus, nulla decreta municipiorum, & coloniarum exstiterunt. Quare, cum me uestra auctoritas accersierit, populus R. reuocarit, resp. implorarit, Italia cuncta paene suis humeris reportarit; non committam, P. C. ut, cum ea mihi sint restituta, quae in potestate mea non fuerunt, ea non habeam, quae ipse praestare possim, praesertim cum illa amissa recuperarim, uirtutem, & fidem numquam amiserim.

PRO . DOMO . SVA
AD . PONTIFICES
ORATIO . XXIX

CVM *multa diuinitus, pontifices, a maioribus nostris inuẽta, atque instituta sunt, tum nihil praeclarius, quam quod uos eosdem & religionibus deorum immortalium, & summae reip. praeesse uoluerunt: ut amplissimi, & clarissimi ciues remp. bene gerendo, pontifices religiones sapienter interpretando, remp. conseruarent. quod si ullo tempore magna caussa in sacerdotum populi R. iudicio, ac potestate uersata est, haec profecto tanta est, ut omnis reip. dignitas, omniũ ciuium salus, uita, libertas, arae, foci, dij penates, bona, fortunae, domicilia uestrae sapientiae, fidei, potestatiq. commissa, creditaq. esse uideantur. uobis hodierno die constituendum est, utrum hos hac amentes, ac perditos magistratus improborum ac sceleratorum ciuium praesidio nudare, an etiam deorum immortalium religione armare malitis. nam, si illa labes ac flamma reip. suum illum pestiferum, & funestũ tribunatum, quem aequitate humana tueri non potest, diuina religione defenderit: aliae caerimoniae nobis erunt, alij antistites deorum immortalium, alij interpretes religionum requirendi. sin autem uestra auctoritate, sapientiaque, pontifices, ea, quae furore improborum in rep. ab alijs oppressa, ab alijs deser-*

ta,

ta, ab alijs prodita, gesta sunt, rescinduntur: erit caussa, qua consilium maiorum in amplissimis uiris ad sacerdotia deligendis iure ac merito laudare possimus. sed, quoniam ille demens, si ea, quae ego per hos dies in senatu de rep. sensi, uituperasset, aliquem se aditum ad aures uestras esse habiturum putauit: omittam ordinem dicendi meum: respondebo hominis furiosi non orationi, qua ille uti non potest, sed conuicio, cuius exercitationem cum intolerabili petulantia, tũ etiã diuturna impunitate muniuit. Ac primũ illud a te, homine uesano, ac furioso, requiro, quae te tanta poena tuorum scelerum, flagitiorumq. uexet, ut hos tales uiros, qui non solum consilijs suis, sed etiam specie ipsa dignitatem reip. sustinent, quod ego in sententia dicenda salutem ciuium cum honore Cn. Pompeij coniunxerim, mihi esse iratos, & aliud de summa hoc tempore religione sensuros, ac me absente senserint, arbitrere? Fuisti tu, inquit, apud pontifices superior: sed etiam, quoniam te ad populum contulisti, sis inferior, necesse est. Ita ne uero? quod in imperita multitudine est uitiosissimum, uarietas, & inconstantia, & crebra, tamquam tempestatum, sic sententiarum commutatio, hoc tu ad hos transferas? quos ab inconstantia grauitas, a libidinosa sententia certum & definitum ius religionum, uetustas exemplorum, auctoritas littrrarum, monumentorumq. deterret. Tu ne es ille, inquit, quo senatus carere non potuit? quem boni luxerũt? quem resp. desiderauit? quo restituto, senatus au-

ctorita-

ctoritatem restitutam putabamus, quam primum adueniens prodidisti? Nondum de mea sententia dico: impudentiae primum respondebo tuae. Hunc igitur, funesta reip. pestis, hunc tu ciuem ferro, & armis, & exercitus terrore, & consulum scelere, & audacissimorum hominum minis, seruorum delectu, obsessione templorum, occupatione fori, oppressione curiae, domo, & patria, ne cum improbis boni ferro dimicarent, cedere curasti, quem a senatu, quem a bonis omnibus, quem a cuncta Italia desideratum, accersitum, reuocatum conseruandae reip. caussa confiteris? At enim in senatum uenire, in Capitolium intrare turbulento illo die non debuisti. Ego uero neque ueni, & domo me tenui, quamdiu turbulentum tempus fuit, cum seruos tuos, a te iampridem ad bonorum caedem paratos, cum illa tua consceleratorum ac perditorum manu armatos in Capitolium tecum uenisse constabat. quod cum mihi nunciaretur, scio me domi mansisse, & tibi, & gladiatoribus tuis instaurandae caedis potestatem non fecisse. postea quam mihi nunciatum est, populum R. in Capitolium propter metum, atque inopiam rei frumentariae conuenisse, ministros autem scelerum tuorum perterritos, partim amissis gladijs, partim ereptis, diffugisse: ueni, non solum sine ullis copijs, ac manu, uerum etiam cum paucis amicis. an ego, cum P. Lentulus consul, optime de me, ac de rep. meritus, cum Q. Metellus, qui, cum meus inimicus esset, frater tuus, & dissensioni nostrae, & precibus tuis salutem

ac

ac dignitatem meam praetulisset, me accerserent in senatum; cum tanta multitudo ciuium, tam recenti officio suo, me ad referendam gratiam nominatim uocarent, non uenirem? cum praesertim te iam illinc cum tua fugitiuorum manu discessisse constaret. Hic tu me etiam, custodem, defensoremq. Capitolij, templorumq. omnium, hostem Capitolinum appellare ausus es, quod, cum in Capitolio senatum duo consules haberent, eo uenirem. Vtrum ne est tempus aliquod, quo in senatum uenisse turpe sit; an res illa talis erat, de qua agebatur, ut rem ipsam repudiare, & eos, qui agebant, condemnare deberem? primum dico, senatoris esse boni, semper in senatum uenire: nec cum ijs sentio, qui statuunt minus bonis temporibus in senatum ipsi non uenire, non intelligentes hanc suam nimiam perseuerantiam uehementer ijs, quorum animum offendere uoluerunt, gratam, & iucundam fuisse. At enim nonnulli propter timorem, quod se in senatu tuto non esse arbitrabantur, discesserunt. Non reprehendo, nec quaero; fuerit ne aliquid pertimescendum: puto, arbitrio suo quemque timere oportere. cur ego non timuerim, quaeris? quia te illinc abijsse constabat. cur, cum uiri boni nonnulli putarint tuto se in senatu esse non posse, ego non idem senserim? cur, cũ ego me existimassem tuto omnino in ciuitate esse non posse, illi non item? an alijs licet, & recte licet, in meo metu sibi nihil timere: mihi uni necesse erit & meam, & aliorum uicem pertimescere? An, quia non condemnaui sententia mea

duos consules, sum reprehendendus? eos igitur ego potissimum damnare debui, quorum lege perfectum est, ne ego indemnatus, atque optime de rep. meritus, damnatorum poenam sustinerem? quorum etiam delicta, propter eorum egregiam in me conseruando uoluntatem, non modo me, sed omnes bonos ferre oporteret, eorum optimum consilium ego, potissimum per eos in meam pristinam dignitatem restitutus, consilio repudiarem meo? At quam sententiã dixi? primum eam, quam populi sermo in animis nostris iam ante defixerat: deinde eam, quae erat superioribus diebus agitata in senatu: deinde eam, quam senatus frequens tum, cum mihi est assensus, secutus est: ut neque allata sit a me res inopinata, ac recens; nec, si quod in sententia uitium est, magis sit eius, qui dixerit, quam omnium, qui probarint. At enim liberum senatus iudicium propter metum non fuit. Si timuisse eos facis, qui discesserunt: concede, non timuisse eos, qui remanserunt. sin autem sine ijs, qui tum abfuerunt, nihil decerni libere potuit: cum omnes adessent, coeptum est referri de inducendo S.C. ab uniuerso senatu reclamatum est. Sed quaero, in ipsa sententia, quoniam princeps ego sum eius, atque auctor, quid reprehendatur? utrum, caussa capiendi noui cõsilij non fuit, an meae partes in ea caussa non praecipuae fuerunt, an alio potius confugiendum fuit? Quae uis, quae caussa maior esse, quam fames, potuit? quam seditio, quam consilia tua, tuorumque? qui, facultate oblata ad imperitorũ animos

inci-

incitandos, renouaturum te tua illis funesta latrocinia ob annonae caussam putarunt. frumentum prouinciae frumentariae partim non habebant, partim in alias terras, credo propter uarietatem uenditorum, miserant, partim, quo gratius esset tum, cum in ipsa fame subuenissent, custodijs suis clausum continebant, ut subito nouum mitterent. res erat non in opinione dubia, sed in praesenti, atque ante oculos proposito periculo: neque id coniectura prospiciebamus, sed iam experti uidebamus. nam, cum ingrauesceret annona, ut iam plane inopia, ac fames, non caritas, timeretur; concursus est ad templum Concordiae factus, senatum illuc uocante Metello consule. qui si uerus fuit ex dolore hominum, & fame: certe consules caussam suscipere, certe senatus aliquid consilij capere potuit. sin in caussa fuit annona, seditionis quidem stimulator, & concitator tu fuisti: non ne id agendum nobis omnibus fuit, ut materiem subtraheremus furori tuo? quid, si utrumque fuit, & ut fames stimularet homines, & ut tu in hoc ulcere tamquam unguis exsisteres? non ne fuit eo maior adhibenda medicina, quae & illud natiuum, & hoc delatum malum sanare posset? erat igitur & praesens caritas, & futura fames. inde saxis facta lapidatio est: si ex dolore plebeio, nullo incitante, magnum malum: si P. Clodij impulsu, usitatum hominis facinorosi scelus: si utrumque, ut res esset ea, quae sua sponte multitudinis animos incitaret, & parati atque armati seditionis duces; uidetur ne ipsa resp.

& consulis auxilium implorasse, & senatus fidem? atqui utrumque fuisse perspicuum est. difficultatem annonae, summamq. inopiam rei frumentariae, ut homines non iam diuturnam caritatem, sed ut famem plane timerent, nemo negat. hinc istum, otij & pacis hostem, caussam arrepturum fuisse ad incendia, caedes, rapinas, nolo, pontifices, suspicemini, nisi uideritis. Qui sunt homines a Q. Metello, fratre tuo, consule in senatu palam nominati, a quibus ille se lapidibus appetitum, & percussum esse dixit? L. Sergium, & M. Lollium nominauit. quis est iste Lollius? qui sine ferro ne nunc quidem tecum est; qui te tribuno pl. nihil de me dicam, sed qui Cn. Pompeium interficiendum depoposcit. quis est Sergius? armiger Catilinae, stipator tui corporis, signifer seditionis, concitator tabernariorum, damnatus iniuriarum, percussor, lapidator, fori depopulator, obsessor curiae. his, atque huiusmodi ducibus, cum tu in annonae caritate in consules, in senatum, in bona fortunasq. locupletum, per caussam inopum, atque imperitorum, repentinos impetus comparares; cum tibi salus esse in otio nulla posset; cum desperatis ducibus decuriatos ac descriptos haberes exercitus perditorum: non ne prouidendum senatui fuit, ne in hãc tantam materiam seditionis ista funesta fax adhaeresceret? Fuit igitur caussa capiendi noui consilij. uidete nunc, fuerint ne partes meae paene praecipuae. Quem tum Sergius ille tuus, quem Lollius, quem ceterae pestes in lapidatione illa nominabant? quem

annonam praestare oportere dicebant? non ne me? quid puerorum illa concursatio nocturna? num a te ipso instituta me frumentum flagitabant? quasi uero ego aut rei frumentariae praefuissem; aut compressum aliquod frumentum tenerem; aut in isto genere omnino quidquam aut curatione, aut potestate ualuissem. sed homo ad caedem imminens meum nomen operis ediderat, imperitis iniecerat. cum de mea dignitate in templo Iouis optimi maximi senatus frequentissimus, uno isto dissentiente, decreuisset; subito, illo ipso die, carissimam annonam nec opinata uilitas consecuta est. erant, qui deos immortales, id quod ego sentio, numine suo reditum meum dicerent comprobasse: nonnulli autem illam rem ad illam rationem, coniecturamq. reuocabant, qui, quod in meo reditu spes otij, & concordiae sita uidebatur, in discessu autem quotidianus seditionis timor, iam paene belli depulso metu, commutatam esse annonam dicebant: quae quia rursus in meo reditu facta erat durior, a me, cuius aduentu fore uilitatem boni uiri dictitabant, annona flagitabatur. ego denique non solum ab operis tuis, impulsu tuo, nominabar; sed etiã, depulsis ac dissipatis tuis copijs, a populo R. uniuerso, qui tum in Capitolium conuenerat, cum illo die minus ualerem, nominatim in senatum uocabar. ueni exspectatus. multis sententijs iã dictis, rogatus sum sententiam: dixi reip. saluberrimam, ac mihi necessariã. petebatur a me frumẽti copia, annonae uilitas, quasi possem aliquid in ea re gerenda: non habebatur. flagi-

tabar

tabar bonorum expostulatione: improborum conuicia sustinere non poteram. delegaui amico locupletiori: non quo illi, ita de me merito, onus illud imponerem: (succubuissem enim potius ipse) sed quia uidebam, id quod omnes, quod nos de Cn. Pompeio polliceremur, id illum fide, consilio, uirtute, auctoritate, felicitate denique sua facillime perfecturum. itaque siue hunc dij immortales fructum mei reditus populo R. tribuunt, ut, quemadmodum discessu meo frugum inopia, fames, uastitas, caedes, incendia, rapinae, scelerum impunitas, fuga, formido, discordia fuisset, sic reditu meo ubertas agrorum, frugum copia, spes otij, tranquillitas animorum, iudicia, leges, concordia populi, senatus auctoritas mecum simul reducta uideantur; siue egomet aliquid aduentu meo, consilio, auctoritate, diligentia pro tanto beneficio populo R. praestare debui; praesto, promitto, spondeo; nihil dico amplius; hoc, quod satis est huic tẽpori, dico, remp. annonae nomine in id discrimen, quo uocabatur, non esse uenturam. Num igitur in hoc officio, quod fuit praecipue meum, sententia mea reprehenditur? rem maximam eripui a peste summi periculi, non solum eam, sed etiam uos a caede, incendijs, uastitate: nemo negat: cũ ad caussam caritatis accederet iste speculator communium miseriarum, qui semper in reip. malis sceleris sui faces inflãmarit. Negat oportuisset quidquam uni extra ordinem decerni. Non iam tibi sic respondebo, ut ceteris; Cn. Pompeio plurima, periculosissima, maxima terra mariq. bella extra

ordinem esse commissa; quarum rerum si quem paeniteat, eum uictoriae populi R. paenitere. non ita tecum ago. cum iis haec a me haberi oratio potest, qui ita disputant, se, si qua res ad unum deferenda sit, ad Cn. Pompeium delaturos potissimum, sed se extra ordinem nihil cuiquam dare; cum Pompeio datum sit, id se pro dignitate hominis ornare, ac tueri solere. horum ego sententiam ne laudem, impedior Cn. Pompeii triumphis: quibus ille, cum esset extra ordinem ad patriam defendendam uocatus, auxit nomen populi R. imperiumq. honestauit. constantiam probo: qua mihi quoque utendum fuit; quo ille auctore extra ordinem bellum cum Mithridate, Tigraneq. gessit. sed cum illis tamen possum aliquid disputare: tua uero quae tanta impudentia est, ut audeas dicere, extra ordinem dari nihil cuiquam oportere? qui cum lege nefaria Ptolemeum, regem Cypri, fratrem regis Alexandrini, eodem iure regnantem, caussa incognita, publicasses; populumq. R. scelere obligasses; cum in eius regnum, bona, fortunas latrocinium huius imperii immisisses, cuius cum patre, auo, maioribus societas nobis, & amicitia fuisset: huius pecuniae deportandae, & , si quis suum ius defenderet, bello gerendo M. Catonem praefecisti: dices, quem uirum? sanctissimum, prudentissimum, fortissimum, amicissimum reip. uirtute, consilio, ratione uitae mirabili ad laudem, & prope singulari: sed quid ad te, qui negas esse iuris, quemquã ulli rei extra ordinem praefici? atque in hoc solum inconstantiam redarguo tuam, qui in ipso

so Catone, quem tu non pro illius dignitate produxeras, sed pro tuo scelere subduxeras, quem tuis Sergijs, Lollijs, Titijs, ceterisq. caedis & incendiorum ducibus obieceras, quem carnificem ciuium, quem indemnatorum necis principem, quem crudelitatis auctorem fuisse dixeras, ad hunc honorem, & imperium extra ordinem nominatim rogatione tua detulisti; & tanta fuisti intemperantia, ut illius tui sceleris rationem occultare non posses: litteras in concione recitasti, quas tibi a C. Caesare missas diceres. CAESAR. PVLCHRO. *Cum etiam es argumentatus, amoris esse hoc signum, cum nominibus tantum uteretur, neque adscriberet, proconsul, aut, tribuno pl. deinde gratulari, quod idem in posterum M. Catonem tribunatu tuo remouisses, & quod idem in posterum de extraordinarijs potestatibus libertatem ademisses. quas aut numquam tibi ille litteras misit; aut, si misit, in concione recitari noluit: aut, siue ille misit, siue tu finxisti, certe consilium tuum de Catonis honore illarum litterarum recitatione patefactum est. Sed omitto Catonem, cuius eximia uirtus, dignitas, & in eo negotio, quod gessit, fides, & continentia tegere uidentur improbitatẽ & legis, & actionis tuae. quis prouinciã homini post homines natos turpissimo, sceleratissimo, contaminatissimo, quis illam opimam fertilemq. Syriam, quis bellum pacatissimis gentibus, quis pecuniam ad emendos agros constitutam, ereptam ui ex Caesaris rebus actis, quis imperium infinitum dedit? cui quidem cum Ciliciam dedisses, mutasti pactio-*

nem, & Ciliciam ad praetorem item extra ordinem transtulisti: Gabinio, pretio amplificato, Syriam nominatim dedisti. Quid? homini taeterrimo, crudelissimo, fallacissimo, omnium scelerum libidinumq. maculis notatissimo, L. Pisoni non ne nominatim populos liberos, multis S. C. etiam recenti lege generi ipsius liberatos, uinctos, & constrictos tradidisti? non ne, cum ab eo merces tui beneficij, pretiumq. prouinciae meo sanguine tibi esset persolutum, tamen aerarium cum eo partitus es? ita ne uero? tu prouincias consulares, quas C. Gracchus, qui unus maxime popularis fuit, non modo non abstulit ab senatu, sed etiam, ut necesse esset quotannis constitui per senatum decreta, lege sanxit, eas, lege Sempronia per senatū decretas, rescidisti? extra ordinem, sine sorte, nominatim dedisti, non consulibus, sed reip. pestibus: nos, quod nominatim rei maximae, paene iam desperatae, summum uirum, saepe ad extrema reip. discrimina delectum, praefecimus, a te reprehendemur? Quid tandem, si, quae tum in illis reip. tenebris, caecisq. nubibus, & procellis, cum senatū a gubernaculus deiecisses, populum e naui exturbasses, ipse archipirata cum grege praedonum impurissimo plenissimis uelis nauigares, si, quae tum promulgasti, constituisti, promisisti, uendidisti, perficere potuisses: qui locus in orbe terrarum uacuus extraordinarijs fascibus, atque imperio Clodiano fuisset? sed excitatus aliquando Cn. Pompeij, (dicam, ipso audiente, quod sensi, & sentio, quoquo animo me auditurus est) excitatus, inquam, ali- *

quando

quando Cn. Pompeij nimium diu reconditus, & peni-tus abstrusus animi dolor subuenit subito reip. ciuitatemq. fractam malis, mutam, debilitatam, abiectam metu, ad aliquam spem libertatis, & pristinae dignitatis erexit. Hic uir extra ordinem rei frumentariae praeficiendus non fuit? scilicet tu heluoni spurcissimo, praegustatori libidinum tuarum, homini egentissimo, & facinorosissimo, Sex. Clodio, socio tui sāguinis, qui sua lingua etiam sororem tuam a te abalienauit, omne frumentum priuatum, & publicum, omnes prouincias frumētarias, omnes mancipes, omnes horreorum claues lege tua tradidisti. qua ex re primum caritas nata est, deinde inopia: impēdebat fames, incendia, caedes, direptio: imminebat tuus furor omnium fortunis, & bonis. Queritur etiam importuna pestis, ex ore impurissimo Sex. Clodij rem frumentariam esse ereptam; summisq. in periculis, eius uiri auxilium implorasse remp. a quo saepe se & seruatam, & amplificatam esse meminisset. Extra ordinem ferri nihil placet Clodio. quid? de me quod tulisse te dicis, parricida, fratricida, sororicida, nō ne extra ordinem tulisti? an de peste ciuis, quemadmodum omnes iam dij atque homines iudicarunt, conseruatoris reip. quemadmodum autem tute ipse confiteris, non modo indemnati, sed ne accusati quidem, licuit tibi ferre non legem, sed nefarium priuilegium, lugente senatu, maerentibus bonis omnibus, totius Italiae precibus repudiatis, oppressa captaq. republica: mihi, populo R. implorante, senatu poscente, temporibus reip. fla-

gitantibus, non licuit de salute populi R. sententiam dicere? qua quidē in sententia si Cn. Pompeij dignitas aucta est coniuncta cum utilitate communi; certe laudandus essem, si eius dignitati suffragatus uiderer, qui meae saluti opem & auxilium tulisset. desinant, desinant homines ijsdem machinis sperare me restitutum posse labefactari, quibus antea stantem perculerunt. quod enim par amicitiae consularis fuit umquam in hac ciuitate coniunctius, quam fuimus inter nos ego, & Cn. Pompeius? quis apud populum R. de illius dignitate illustrius, quis senatui saepius dixit? qui tantus fuit labor, quae simultas, quae contentio, quam ego non pro illius dignitate susceperim? qui ab illo in me honos, quae praedicatio de mea laude, quae remuneratio beneuolentiae praetermissa est? hanc nostram coniunctionem, hanc conspirationē in rep. bene gerenda, hanc iucundissimam uitae atque officiorum omnium societatem certi homines fictis sermonibus, & falsis criminibus diremerunt; cum ijdem illum, ut me metueret, me caueret, monerent; ijdem apud me, mihi illum esse uni inimicissimum, dicerent; ut neque ego ab illo, quae mihi petenda essent, satis audacter petere possem; neque ille, tot suspicionibus certorum hominum & scelere exulceratus, quae meum tempus postularet, satis prolixe mihi polliceretur. data merces est erroris mei magna, pontifices; ut me non solum pigeat stultitiae meae, sed etiam pudeat; qui, cum me non repentinum aliquod meum tempus, sed ueteres multo ante suscepti, & prouisi la-

bores

bores cum uiro fortissimo & clarissimo coniunxissent, sim passus a tali amicitia distrahi, neque intellexerim, quibus aut ut apertis inimicis obsisterem, aut ut insidiosis amicis non crederem. proinde desinant aliquando me iisdem inflammare uerbis: Quid sibi iste uult? nescit, quantum auctoritate ualeat, quas res gesserit, qua dignitate sit restitutus, cur ornat eum, a quo desertus est? Ego uero neque me tum desertum puto, sed paene deditum; nec, quae sint in illa reip. flamma gesta contra me, neque quo modo, neque per quos, patefaciundum mihi esse arbitror. si utile reip. fuit, haurire me unum pro omnibus illam indignissimam calamitatem: etiam hoc utile sit, quorum id scelere conflatum sit, me occultare, & tacere. Illud uero est hominis ingrati, tacere, (itaque libentissime praedicabo) Cn. Pompeium studio, & auctoritate aeque, ut unumquemque uestrum, opibus, contentione, precibus, periculis denique praecipue pro salute mea laborasse. hic tuis, P. Lentule, cum tu nihil aliud dies et noctes, nisi de salute mea, cogitares, consiliis omnibus interfuit: hic tibi grauissimus auctor ad instituendam, fidelissimus socius ad comparandam, fortissimus adiutor ad rem perficiendam fuit: hic municipia, coloniasq. adiit: hic Italiae totius auxilium cupientis implorauit: hic in senatu princeps sententiae fuit: idemq. cum dixisset, tum etiam pro salute mea populum R. obsecrauit. Quare istã orationem, qua es usus, omittas licet, post illã sentẽtiã, quam dixerã de annona, pontificum animos esse mutatos: proinde quasi isti

aut de Cn. Pompeio aliter, atque ego existimo, sentiant; aut, quid mihi pro exspectatione populi R. pro Cn. Pompeij meritis erga me, pro ratione mei temporis faciendum fuerit, ignorent; aut etiam, si cuius forte pontificis animum, quod certo scio aliter esse, mea sententia offendit, alio modo sit constituturus aut de religione pontificum, aut de rep. quam eum aut caerimoniarum ius, aut ciuitatis salus coegerit. Intelligo, pontifices, me plura extra caussam dixisse, quam aut opinio tulerit, aut uoluntas mea: sed, cum me purgatum uobis esse cuperem, tum etiam uestra in me attente audiendo benignitas prouexit orationem meam. sed hoc compensabo breuitate eius orationis, quae pertinet ad ipsam cognitionem uestram: quae cum sit in ius religionis, & in ius reip. distributa; religionis partem, quae multo est uerbosior, praetermittens, de iure reip. dicā. quid est enim aut tam arrogans, quam de religione, de rebus diuinis, caerimonijs, sacris, pontificum collegium docere conari; aut tam stultum, quam, si quis quid in uestris libris inuenerit, id narrare uobis; aut tam curiosum, quam ea scire uelle, de quibus maiores nostri uos solos & consuli, & scire uoluerunt? Nego potuisse iure publico, legibus ijs, quibus haec ciuitas utitur, quemquam ciuē nulla eius modi calamitate affici sine iudicio. hoc iuris in hac ciuitate etiā tum, cum reges essent, dico fuisse, hoc nobis esse a maioribus traditū, hoc esse denique propriū liberae ciuitatis, ut nihil de capite ciuis, aut de bonis sine iudicio senatus, aut populi, aut eorum, qui de qua

que re constituti iudices sint, detrahi possit. Vides ne me non radicitus euellere omnes actiones tuas? neque illud agere, quod apertum est, te omnino nihil gessisse iure, non fuisse tribunum pl.? hoc dico esse parricidium: dico apud pontifices: augures adsunt: uersor in medio iure publico. Quod est, pontifices, ius adoptionis? nempe ut is adoptet, qui neque procreare iam liberos possit; & cum potuerit, sit expertus. Quae deinde caussa cuique sit adoptionis, quae ratio generum, ac dignitatis, quae sacrorum, quaeri a pontificum collegio solet. quid est horum in ista adoptione quaesitum? adoptat annos uiginti natus, etiam minor, senatorem: liberorum ne caussa? at procreare potest, habet uxorem, suscepit etiã liberos. exheredabit igitur pater filium. quid sacra Clodiae gentis, cur intereunt, quod in te est? quae omnis notio põtificum, cum adoptaret, esse debuit. nisi forte ex te ita quaesitum est, num perturbare remp. seditionibus uelles? & ob eam caussam adoptari, non ut filius esses, sed ut tribunus pl. fieres, & funditus euerteres ciuitatem? respondisti, credo, te ita uelle. pontificibus bona caussa uisa est: approbauerunt. non aetas eius, qui adoptabat, quaesita est, ut in Cn. Aufidio, M. Pupio: quorum uterque nostra memoria, summa senectute, alter Orestẽ, alter Pisonẽ adoptauit. quas adoptiones, sicut alias innumerabiles, hereditates nominis, pecuniae, sacrorum secutae sunt. tu neque Fonteius es, qui esse debebas; neque patris heres; neque, amissis sacris paternis, in haec adoptiua uenisti. ita, pertur

batis

batis sacris, contaminatis gentibus, & quam deseruisti, & quam polluisti, iure Quiritum legitimo tutelarum & hereditatum relicto, factus es eius filius contra fas, cuius per aetatem pater esse potuisti. Dico apud pontifices: nego istam adoptionem pontificio iure esse factam: primum, quod eae uestrae sint aetates, ut is, qui te adoptauit, uel tibi loco filij per aetatem esse potuerit: deinde, quod caussa quaeri solet adoptandi, ut & is adoptet, qui, quod natura iam assequi non potest, & legitimo & pontificio iure quaerat; & ita adoptet, ut ne quid aut de dignitate generum, aut de sacrorum religione minuatur: illud in primis, ne qua calumnia, ne qua fraus, ne quis dolus adhibeatur; ut haec simulata susceptio filij quammaxime ueritatem illam suscipiendorum liberorum imitata esse uideatur: quae maior calumnia est, quam uenire imberbem adolescentulum, bene ualentem, ac maritum; dicere, filium senatorem populi R. sibi uelle adoptare; id autem scire, & uidere omnes, non ut ille filius instituatur, sed ut e patricijs exeat, ut tribunus pl. fieri possit, iccirco adoptari? neque id obscure: nam adoptatum emancipari statim, ne sit eius filius, qui adoptarit. cur ego adoptatur? probate genus adoptationis: iam omnium sacra interierint, quorum custodes uos esse debetis; iam patricius nemo relinquetur. cur enim quisquam uellet tribunum pl. se fieri non licere; angustiorem sibi esse petitionem consulatus? in sacerdotium cum possit uenire; quia patricio non sit locus, non uenire? ut cui

que

que aliquid acciderit, quare commodius sit esse plebeium, simili ratione adoptabitur. itaque populus R. breui tempore neque regem sacrorum, neque flamines, nec salios habebit, nec ex parte dimidia reliquos sacerdos, neque auctores centuriatorum, & curiatorum comitiorum: auspiciaq. populi R. si magistratus patricij creati non sint, intereant necesse est, cum interrex nullus sit; quod & ipsum patricium esse, & a patricio prodi necesse est. Dixi apud pontifices, istam adoptionem nullo decreto huius collegij probatam, contra omne pontificium ius factam, pro nihilo esse habendam. qua sublata, intelligis totum tribunatum tuum concidisse. Venio ad augures. quorum ego libros, si qui sunt reconditi, non scrutor. non sum in exquirendo iure augurum curiosus: haec, quae una cum populo didici, quae saepe in concionibus responsa sunt, noui. negant fas esse agi cum populo, cum de caelo seruatum sit. quo die de te lex curiata lata esse dicatur, audes negare de caelo esse seruatum? adest praesens, uir singulari uirtute, constantia, grauitate praeditus, M. Bibulus. hunc consulem illo ipso die contendo seruasse de caelo. infirma sunt igitur acta, tua sententia, C. Caesaris, uiri fortissimi? minime: neque enim mea iam quidquam interest, exceptis ijs telis, quae ex illius auctionibus in meum corpus immissa sunt. sed haec de auspicijs, quae ego nũc perbreuiter attingo, acta sunt a te. tu, tuo praecipitante iam & debilitato tribunatu, auspiciorum patronus subito exstitisti: tu M. Bibulum in

con-

concionem, tu augures produxisti: te interrogãte, augures responderunt, cum de caelo seruatum sit, cum populo agi non posse: tibi M. Bibulus quaerenti, se de caelo seruasse, respondit: idemq. in concione dixit, ab Appio, fratre tuo, productus, te omnino, quod cõtra auspicia adoptatus esses, tribunum pl. non fuisse: tua denique omnis actio posterioribus mensibus fuit, omnia, quae C. Caesar egisset, quae cõtra auspicia essẽt acta, per senatum rescindi oportere: quod si fieret, dicebas te tuis humeris me, custodẽ urbis, in urbem relaturum. Videte hominis amentiam, ubi per suũ tribunatũ Caesaris actis alligatus teneretur. Si & sacrorũ iure pontifices, & auspiciorum religione augures totum euertũt tribunatum tuũ; quid quaeris amplius? an etiã apertius aliquod ius populi, atque legũ? Hora fortasse sexta dici questus sum in iudicio, cũ C. Antonium, collegam meum, defenderem, quaedã de rep. quae mihi uisa sũt ad illius miseri caussam pertinere. haec homines improbi ad quosdam uiros fortes longe aliter, atque a me dicta erant, detulerunt. hora nona, illo ipso die, tu es adoptatus. si, quod in ceteris legibus trinum nundinum esse oportet, id in adoptione satis est trium esse horarum: nihil reprehendo. sin eadem obseruanda sunt, decreuit senatus, M. Drusi legibus, quae contra legem Caeciliam & Didiam latae essent, populum non teneri. Iam intelligis omni genere iuris, quod in sacris, quod in auspicijs, quod in legibus sit, te tribunum pl. non fuisse. atque ego hoc totum non sine caussa relinquo. uideo enim quos-

dam clarissimos uiros, principes ciuitatis, aliquot locis iudicasse, te cum plebe iure agere potuisse: qui etiam de me ipso, cum tua rogatione funere elatam remp. esse dicerent, tamen id funus, etsi miserum atque acerbum fuisset, iure indictum esse dicebāt. quod de me ciue, ac de rep. bene merito tulisses, funestum funus te indixisse reip. quod saluis auspicijs tulisses, iure egisse dicebant. quare licebit, ut opinor, nobis eas actiones non infirmare, quibus illi actionibus constitutum tribunatum tuum comprobauerunt. fueris sane tribunus pl. tam iure, tam lege, quam fuit hic ipse Rullus, uir omnibus rebus clarissimus, atque amplissimus. quo iure, quo more, quo exemplo legem nominatim de capite ciuis indemnati tulisti? uetant leges sacratae, uetant XII tabulae, leges priuatis hominibus irrogari: id est enim priuilegium. nemo umquam tulit: nihil est crudelius, nihil perniciosius, nihil, quod minus haec ciuitas ferre possit. proscriptionis miserrimum nomen illud, & omnis acerbitas Syllani temporis quid habet, quod maxime sit insigne ad memoriam crudelitatis? opinor, poenam in ciues R. nominatim sine iudicio constitutam. hanc uos igitur, pontifices, iudicio, atque auctoritate uestra tribuno pl. potestatem dabitis, ut proscribere possit, quos uelit? quaero enim, quid sit aliud, proscribere, Velitis, iubeatis, ut M. Tullius in ciuitate ne sit, bonaq. eius ut mea sint. ita enim fecit: etsi alijs uerbis tulit. hoc plebiscitum est? haec lex, haec rogatio est? hoc uos pati potestis, hoc ferre ciuitas, ut singuli ciues singulis

gulis

gulis uersiculis e ciuitate tollantur? equidem iam perfunctus sum: nullam uim, nullum impetum metuo: expleui animos inuidorum: placaui odia improborũ: saturaui etiam perfidiam, & scelus proditorum: denique de mea caussa, quae uidebatur perditis ciuibus ad inuidiam esse proposita, iam omnes ordines, omnes dij atque homines iudicauerunt. uobisinet ipsis, pontifices, & uestris liberis, ceterisq. ciuibus pro uestra auctoritate, & sapientia consulere debetis. nam, cum tam moderata iudicia populi sint a maioribus constituta; primum, ut ne poena capitis cum pecunia coniungatur; deinde, ne nisi prodicta die quis accusetur; tertio, ut ante magistratus accuset intermissa die, quam multam irroget, aut iudicet; quarto, sit accusatio trinum nundinum, prodicta die, qua die iudicium sit futurum; cum multa etiam ad placandum, atque ad misericordiam reis concessa sint; deinde exorabilis populus, facilis suffragatio pro salute; denique etiam, si qua res illum diem aut auspicijs, aut excusatione sustulit; tota caussa, iudiciumq. sublatum est: haec cum ita sint in re, ubi crimen est, ubi accusator, ubi testes; quid indignius, quam, qui neque adesse sit iussus, neque citatus, neque accusatus, de eius capite, liberis, fortunis omnibus conductos, & sicarios, egentes, & perditos suffragium ferre, & eam legem putare? ac, si hoc de me potuit, quem honos, quem dignitas, quem caussa, quem resp. tuebatur, cuius denique pecunia non expetebatur, cui nihil oberat praeter conuersionem

statuis,

status, et inclinationem communium temporum: quid tandem futurum est ijs, quorum uita remota ab honore populari, & ab hac illustri gratia est; pecuniae autem tantae sunt, ut eas nimium multi egentes, sumptuosi, nobiles concupiscant? date hanc tribuno pl. licentiam, & intuemini paullisper animis iuuentutem, & eos maxime, qui imminere iam cupiditate uidentur in tribuniciam potestatem: collegia medius fidius tribunorum pl. tota reperientur, hoc iure firmato, quae coeant de hominum locupletissimorum bonis, praeda praesertim populari, & spe largitionis oblata. At quid tulit legum scriptor peritus, callidus? Velitis, iubeatis, ut M. Tullio aqua, & ignis interdicatur? crudele, nefarium, ne in sceleratissimo quidem ciue ferundum sine iudicio. non tulit, ut interdicatur. quid ergo? ut interdictum sit. O coenum, o portentum, o scelus: hanc tibi legem Clodius scripsit spurciorem lingua sua, ut interdictum sit, cui non sit interdictum? Sexte noster, bona uenia dic, quoniam iam dialecticus es, & hoc quoque ligurris: quod factum non est; ut sit factum, ferri ad populum, aut uerbis ullis sanciri, aut suffragijs confirmari potest? hoc tu scriptore, hoc consiliario, hoc ministro, omnium non bipedum solum, sed etiam quadrupedum impurissimo, remp. perdidisti. neque tu eras tam excors, tamq. demens, ut nescires hunc Clodium esse, qui contra leges faceret; & alios esse, qui leges scribere solerent: sed neque eorum, neque ceterorum, in quibus esset aliquid modestiae, cuiusquam

tibi

tibi potestas fuit: neque tu legum scriptoribus ijsdem potuisti uti, quibus ceteri; neque operum architectis; neque pontificem adhibere, quem uelles: postremo ne in praedae quidem societate mancipem, aut praedem socium, extra tuorum gladiatorum numerum, aut denique suffragij latorem in ista tua proscriptione quemquam, nisi furem, aut sicarium, reperire potuisti. itaque, cum tu florens, ac potens per medium forum popularis uolitares; amici illi tui te, uno amico tecti, & beati, qui se populo commiserant, ita repellebantur, ut etiam Palatinam tuam perderent. qui in iudicium uenerant, siue accusatores erant, siue rei, te deprecante damnabantur. denique etiam ille nouicius Ligur, uenalis adscriptor, & subscriptor tuus, cum M. Papirij, sui fratris, esset testamento, & iudicio improbatus, mortem eius se uelle persequi dixit: nomen Sex. Propertij detulit; accusare, alienae damnationis scelerisq. socius, propter calumniae metum non est ausus. De hac igitur lege dicimus, quae iure rogata uideatur: cuius quam quisque partem tetigit, digito, uoce, praeda, suffragio, quocunque uenit, repudiatus, conuictusq. discessit. Quid, si ijs uerbis scripta est ista proscriptio, ut se ipsa dissoluat? est enim: Quod M. Tullius falsum S.C. retulerit. *Si igitur retulit falsum S.C. tum est rogatio: si non retulit, nulla est. satis ne tibi uidetur a senatu iudicatum, me non modo non ementitum esse auctoritatem eius ordinis, sed etiam unum post urbem conditam diligentissime senatui paruisse? quot modis*

doceo,

doceo, legem istam quam uocas, non esse legem? Quid si etiam pluribus de rebus uno sortitu retulisti: tamē ne arbitraris, id quod M. Drusus in legibus suis plerisque, bonus ille uir M. Scaurus, & L. Crassus consularis non obtinuerint, id te posse, omnium facinorum, & stuprorum omnium Decumis, & Clodijs auctoribus, obtinere? Tulisti de me ne reciperer, non ut exirem: quem, tu ipse non poteras dicere, non licere esse Romae. quid enim diceres? damnatum? certe non: expulsum? qui licuit? sed tamen ne id quidem est scriptum, ut exirem. poena est, qui receperit; quam omnes neglexerunt: eiectio nusquam est: uerum sit: quid operum publicorum exactio? quid nominis inscriptio tibi? num alind uidetur esse, ac meorum bonorum direptio? praeterquam quod ne id quidem per legem Liciniam, ut ipse tibi curationem ferres, facere potuisti. quid hoc ipsum, quod nunc apud pontifices agis, te meam domum consecrasse, te monumentum fecisse, in meis aedibus te signum dedicasse, eaq. te ex una rogatiuncula fecisse; unum & idem uidetur esse, atque id quod de me ipso nominatim tulisti? tam hercule est unum, quam quod idem tu lege una tulisti, ut Cyprius rex, cuius maiores huic populo socij atque amici semper fuerunt, cum bonis omnibus sub praecone subijceretur, & exsules Byzantium reducerentur. Eidem, inquit, utraque de re negotium dedi. Sed quid, si eidem negotium dedisses, ut in Asia cistophorum flagitaret, inde iret in Hispaniam; cum Romae decessisset, consulatū ei petere liceret; cū

factus esset, prouinciam Syriam obtineret; quoniam de uno homine scriberes, una res esset? quod si iam populus R. de ista re consultus esset; & non omnia per seruos latronesq. gessisses: non ne fieri poterat, ut populo de Cyprio rege placeret, de exsulibus Byzãtijs displiceret? quae est quasi alia uis, quae sententia Caeciliae legis, & Didiae, nisi haec, ne populo necesse sit in coniunctis rebus compluribus aut id, quod nolit, accipere, aut id, quod uelit, repudiare? Quid, si per uim tulisti; tamen ne lex est? aut quidquam iure gestum uideri potest, quod per uim gestum esse constet? an si in ipsa latione tua, capta iam urbe, lapides iacti, si manus collata non est; iccirco tu ad illam labem, atque eluuiem ciuitatis sine summa ui peruenire potuisti? cum in tribunali Aurelio conscribebas palam non modo liberos, sed etiam seruos, ex omnibus uicis concitatos; uim tum uidelicet non parabas: cum edictis tuis tabernas claudi iubebas; non uim imperitae multitudinis, sed hominum honestorum modestiam, prudentiamq. quaerebas: cum arma in aedem Castoris comportabas; nihil aliud, nisi uti ne quid per uim agi posset, machinabare: cum uero gradus Castoris conuellisti, ac remouisti; tum, ut modeste tibi agere liceret, homines audaces ab eius templi aditu, atque adscensu repulisti: cum eos, qui in conuentu uirorum bonorum uerba de salute mea fecerant, adesse iussisti, eorumq. aduocationem manibus, ferro, lapidibus discussisti; tum profecto ostendisti, uim tibi maxime displicere. Verum haec furiosa uis uaesani tribuni

ni pl. facile superari, frangiq. potuit uirorum bonorum uel uirtute, uel multitudine. quid, cum Gabinio Syria dabatur, Macedonia Pisoni, utrique infinitum imperium, ingens pecunia, ut tibi omnia permitterent, te adiuuarent, tibi manum, copias, tibi suos paratos centuriones, tibi pecunias, tibi familias compararent, te suis sceleratis concionibus subleuarent, senatus auctoritatem irriderent, equitibus R. mortem, proscriptionemq. minitarentur, me terrerent minis, mihi caedem, & dimicationem denunciarent, meam domum, refertam uiris bonis, per amicos suos complerent, proscriptionis metu me frequentia nudarent, uirorum bonorum me praesidio spoliarent, senatum pro me non modo propugnare, amplissimum ordinem, sed etiam plorare, & supplicare mutata ueste prohiberent: ne tum quidem uis erat? quid igitur ego cessi? aut qui timor fuit? non dicam in me quidem: fac me timidum esse natura: quid illa tot uirorum fortissimorum millia? quid illi equites R.? quid senatus? quid denique omnes boni; si nulla uis erat, cur me flentes potius prosecuti sunt, quam aut increpantes retinuerunt, aut irati reliquerunt? an hoc timebam, si mecum ageretur more institutoq. maiorum, ut possem praesens sustinere? utrum, si dies dicta esset, iudicium mihi fuit pertimescendum, an sine iudicio priuilegium? iudicium in caussa tam turpi? scilicet is homo sum, qui, etiam si caussa esset ignota, dicendo non possem explicare. An eam caussam probare non poteram, cuius tanta bonitas

est,ut ea ipsa non modo se,sed etiam me absentem per se probarit? An senatus, an ordines: an ii,qui cuncta ex Italia ad me reuocandũ conuolauerunt,segniores me praesente ad me retinendum, & conseruandum fuissent in ea caussa,quam ipse iam parricida talem dicat fuisse, ut me ab omnibus ad meam pristinam dignitatem expetitum, atque reuocatum queratur? An uero in iudicio periculi nihil fuit; priuilegium pertimui, ne, mihi praesenti si multa irrogaretur, nemo intercederet? tam inops aut ego eram ab amicis, aut tam nuda resp. a magistratibus? quid, si uocatae tribus essent; proscriptionem, non dicam in me, ita de sua salute merito, sed omnino in ullo ciue comprobauissent? An, si ego praesens fuissem, ueteres illae copiae coniuratorum,tuiq.perditi milites,atque egentes,& nouae uis sceleratissimorum consulum corpori meo pepercissent? qui, cum eorum omnium crudelitati,sceleriq.cessissem,ne absens quidem luctu meo mentes illorum satiare potui.quid enim uos uxor mea misera uiolarat? quam uexauistis, raptauistis, omni crudelitate lacerauistis: quid mea filia? cuius fletus assiduus, sordesq. lugubres uobis erãt iucundae, ceterorum omnium mentes oculosq. flectebant: quid paruus filius? quem, quamdiu abfui, nemo nisi lacrymantem confectumq.uidit, quid fecerat, quod eũ toties per insidias interficere uoluistis? quid frater meus? qui cum aliquanto post meum discessum ex prouincia uenisset, neque sibi uiuendum, nisi me restituto, putaret, cum eius maeror, squalor incredibilis, & inaudi-

inauditus omnibus mortalibus miserabilis uidebatur: quoties ex uestro ferro, ac manibus est elapsus? sed quid ego uestram crudelitatem expromo, quam in ipsum me, ac meos adhibuistis, qui parietibus, qui tectis, qui columnis, ac postibus meis horrificum quoddam, & nefarium omni imbutum odio bellum intulistis? non enim te arbitror, cum post meum discessum omnium locupletum fortunas, omnium prouinciarum fructus, & tetrarcharum ac regum bona spe & auaritia deuorasses, argenti & supellectilis meae cupiditate esse caecatum: non existimo Campanum illum consulem, cum saltatore collega, cum alteri totam Achaiam, Thessaliam, Boeotiam, Graeciam, Macedoniam, omnemq. barbariam, bona ciuium R. condonasses; alteri Syriam, Babylonem, Persas integerrimas pacatissimasq. gẽtes ad diripiendum tradidisses, illos tam cupidos liminum meorum, & columnarum, & ualuarum fuisse. neque porro illa manus copiaeq. Catilinae caementis ac tignis meorum tectorum se famem suam expleturas putauerunt: sed ut hostium urbes, nec omnium hostium, uerum eorum, quibuscum acerbum bellum, intestinumq. suscepimus, non praeda adducti, sed odio solemus excidere, quod, in quos propter eorum crudelitatẽ inflãmatae mentes nostrae fuerunt, cũ horũ etiam tectis, ac sedibus residere aliquod bellũ semper uideretur. Nihil erat latum de me: nõ adesse erã iussus: non citatus fueram: eram etiam tuo iudicio ciuis incolumis: cum domus in Palatio, uilla in Tusculano,

 no,

no, altera ad alterum consulem transferebatur: senatum consules uetabant: columnae marmoreae ex aedibus meis, inspectante populo R. ad socrum consulis portabantur: in fundum autem uicini consulis non modo instrumentum, aut ornamenta uillae, sed etiam arbores transferebantur; cum ipsa uilla non praedae cupiditate, (quid enim erat praedae?) sed odio, & crudelitate funditus euerteretur: domus ardebat in Palatio, non fortuito, sed oblato incendio: consules epulabantur, & in coniuratorum gratulatione uersabantur, cum alter se Catilinae delicias, alter Cethegi consobrinum fuisse diceret. Hanc ego uim, pontifices, hoc scelus, hunc furorem, meo corpore opposito, a bonorum omnium ceruicibus depuli, omnemq. impetum discordiarum, omnem diu collectam uim improborum, quae inueterata compresso odio, atque tacito iã erũpebat, in actum, tã audaces duces, excepi meo corpore: in me uno cõsulares faces iactae manibus tribunicijs: in me omnia, quae ego quondam retuderã, coniurationis nefaria tela adhaeserunt. quod si, ut multis fortissimis uiris placuit, ui, et armis contra uim decertare uoluissem: aut uicissem cũ magna internecione improborum, sed tamen ciuium; aut, interfectis bonis omnibus, quod illi optatissimum erat, una cũ rep. concidissem. uidebam, uiuo senatu, populoq. R. celerem mihi summa cum dignitate reditum: nec intelligebam fieri diutius posse, ut mihi non liceret esse in ea rep. quam ipse seruassem: quod si non liceret, audieram, & legeram, clarissimos nostrae ciuitatis uiros se

in

in medios hostes ad perspicuam mortem, pro salute exercitus iniecisse: ego pro salute reip. uniuersae dubitarem? hoc meliore condicione, quam Decij, quod illi ne auditores quidem suae gloriae, ego etiã spectator meae laudis esse potuissem. itaque infractus furor tuus inanes faciebat impetus: omnem enim uim omnium sceleratorũ acerbitas mei casus exceperat. nõ erat in tam immani iniuria, tantisq. ruinis nouae crudelitati locus. Cato fuerat proximus (quid ageres, nõ erat) ut qui modus omnibus moribus fuerat, idẽ esset iniuriae. quid posses? extrudere ad Cypriam pecuniã. praeda perierit: alia non deerit: hunc modo amandandum esse. sic M. Cato inuisus, quasi per beneficium, Cyprum relegatur. eijciuntur duo, quos improbi uidere non poterant, alter per honorem turpissimum, alter per honestissimam calamitatem. Atque ut sciatis non hominibus istum, sed uirtutibus hostem semper fuisse, me expulso, Catone amandato, in eum ipsum se conuertit, quo auctore, quo adiutore, in concionibus, ea, quae gerebat, omnia, quaeq. gesserat, se fecisse, & facere, dicebat. Cn. Pompeium, quem omniũ iudicio longe principem esse ciuitatis uidebat, diutius furori suo ueniam daturum non arbitrabatur. qui ex eius custodia, per insidias, regis amici filium hostem captiuum surripuisset, & ea iniuria uirum fortissimum lacessisset, sperauit iisdem se copijs cum illo posse confligere, quibuscum ego noluissem bonorum periculo dimicare: & primo quidem adiutoribus consulibus: postea fregit foedus Gabinius: Piso

so

so tamen in fide mansit. quas iste tum caedes, quas lapidationes, quas fugas fecerit, quam facile ferro, quotidianisq. insidijs, cum iam à firmissimo robore copiarum suarum relictus esset, Cn. Pompeium foro curiaq. priuarit, domumq. coniecerit, uidistis. ex quo iudicare potestis, quanta uis illa fuerit oriens, & cōgregata, cum haec Cn. Pompeium terruerit iam distracta, & exstincta. Hoc uidit in sententia dicenda Kal. Ian. uir prudentissimus, & cum reip. tum mihi, tum etiam ueritati amicissimus, L. Cotta, qui legem de meo reditu ferendam non censuit; qui me consuluisse reip. cessisse tempestati, amiciorem uobis, ceterisq. ciuibus, quam mihi, ac meis exstitisse, ui, armis, dissensione hominum ad caedem instituta, nouoq. dominatu pulsum esse dixit, nihil de meo capite potuisse ferri; nihil esse inscriptum, aut posse ualere; omnia contra leges, moremq. maiorum temere, turbulente, per uim, per furorem esse gesta: quod si illa lex esset, nec referre ad senatum consules, nec sententiam dicere sibi licere: quorum utrumque cum fieret, non oportere, ut de me lex ferretur, decerni; ne illa, quae nulla esset, esse lex iudicaretur. sentētia uerior, grauior, utilior, melior reip. nulla esse potuit. hominis enim scelere, & furore notato, similis a rep. labes in posterū dimouebatur. Neque hoc Cn. Pompeius qui ornatissimam de me sententiam dixit, uosq. pontifices, qui me uestris sententijs, auctoritatibusq. defendistis, non uidistis, illam esse nullam, atque esse potius flammam temporis, interdictum sceleris, *

leris,

leris, uocem furoris: sed prospexistis, ne qua popularis in nos aliquando inuidia redundaret, si sine populi iudicio restituti uideremur. Eodemq. consilio M. Bibuli, fortissimi uiri, senatus sententiam secutus est, ut uos de mea domo statueretis: non quod dubitaret, quin ab isto nihil legibus, nihil religionibus, nihil iure esset actum, sed ne quis oriretur aliquando in tanta ubertate improborũ, qui in meis aedibus aliquam religonem residere diceret. nam legem quidem istam nullam esse, quotiescumque de me senatus sententiã dixit, toties iudicauit; quoniam quidem scripto illo istius sententiam dicere uetabatur. atque hanc rem par illud simile, Piso, & Gabinius, uidit. homines legum iudiciorumq. metuentes, cum frequentissimus senatus eos, ut de me referrent, quotidie flagitaret, non se rem improbare dicebant; sed lege istius impediri. erat hoc uerum: nam impediebantur, uerum ea lege, quam idem iste de Macedonia, Syriaq. tulerat. hanc tu, P. Lentule, neque priuatus, neque consul legem esse umquam putasti. nam, tribunis pl. referentibus, sententiam de me designatus consul saepe dixisti: ex Kal. Ian. quoad perfecta res est, de me retulisti: legem promulgasti, tulisti: quorum tibi, si esset illa lex, nihil liceret. at etiam Q. Metellus, collega tuus, uir clarissimus, quam legem esse homines alienissimi a P. Clodio iudicarant, Piso, & Gabinius, eam nullam esse, frater P. Clodij, cum de me ad senatum tecum una retulit, iudicauit. sed isti, qui Clodij leges timuerunt, quemadmodum

ceteras

ceteras obseruarunt? senatus quidem, cuius est grauissimum iudicium de iure legum, quotiescumque de me consultus est, toties eam nullam esse iudicauit. quod idem tu, Lentule, uidisti in lege, quam de me tulisti: nam non est ita latum, ut mihi Romam uenire liceret, sed ut uenirem: non enim uoluisti, id quod licebat, ferre, ut liceret; sed me ita esse in rep. magis ut accersitus imperio populi R. uiderer, quam ad administrandam ciuitatem restitutus. Hunc tu etiam, perniciosa pestis, exsulem appellare ausus es, cum tantis sceleribus esses, & factis notatus, ut omnem locum, quo adisses, exsilij simillimum redderes? quid est enim exsul? ipsum per se nomen calamitatis, non turpitudinis. quando igitur est turpe? re uera, quando est poena peccati; opinione autem hominum, etiam si est poena damnati. utrum igitur peccato meo exsulis nomen subeo, an re iudicata? peccato? iam neque tu id dicere audes, quem isti satellites tui felicem Catilinam nominant, neque quisquam eorum, qui solebant. non modo iam nemo est tam imperitus, qui ea, quae gessi in cõsulatu, peccata esse dicat; sed nemo est tam inimicus patriae, qui non meis consilijs patriam cõseruatam esse fateatur. quod enim est in terris commune tantum, tantulum ue consilium, quod non de meis rebus gestis ea, quae mihi essent optatissima, & pulcherrima, iudicarit? summum est populi R. populorumque, & gentium omnium, ac regum consilium senatus: decreuit, ut omnes, qui remp. saluam esse uellent, ad me unum defendendum uenirent:

osten-

ostenditque, nec stare potuisse remp. si ego non fuissem restitutus; nec futuram esse ullam, si non redissem. Proximus est huic dignitati ordo equester: omnes omnium publicanorum societates de meo consulatu, ac de meis rebus gestis amplissima, atque ornatissima decreta fecerunt. Scribae, qui nobiscum in rationibus, monumentisq. publicis uersantur, non obscurum de meis in remp. beneficijs suum iudicium, decretumq. esse uoluerunt. Nullum est in hac urbe collegium, nulli pagani, aut montani, quoniam plebi quoque urbanae maiores nostri conuenticula, & quasi concilia quaedam esse uoluerunt, qui non amplissime non modo de salute mea, sed etiam de dignitate decreuerint. Nam quid ego illa diuina, atque immortalia municipiorum, & coloniarum, & totius Italiae decreta commemorem? quibus tamquam gradibus mihi uideor in caelum adscendisse, nõ solum in patriam reuertisse. Ille uero dies quis fuit, cum te, P. Lentule, legem de me ferentem populus R. ipse uidit, sensitque, quantus, & quanta dignitate esses? constat enim, nullis umquam comitijs campum Martium tanta celebritate, tanto splendore omnis generis hominum, aetatum, ordinum floruisse. Omitto ciuitatum, nationum, prouinciarum, regum, orbis denique terrarum de meis in omnes mortales meritis unum iudicium, unumq. consensum. Aduentus meus, atque introitus in urbem qui fuit? utrum me patria sic accepit, ut lucem, salutemq. redditam sibi, ac restitutam accipere debuit, an ut crudelem tyran-

tyrannum? quod nos, Catilinae gregales, de me dicere solebatis. itaque ille unus dies, quo die me populus R. a porta in Capitolium, atque inde domum, sua celebritate, laetitiaq. comitatum, honestauit, tantae mihi iucunditati fuit, ut tua mihi consceleratа illa uis non modo propulsanda, sed etiam emenda fuisse uideatur. Quare illa calamitas (si ita est appellanda) excussit hoc genus totum maledicti, ne quisquam audeat iam reprehendere consulatum meum, tot, tantis, tam ornatis iudicijs, testimonijs, auctoritatibus comprobatum. quod si in isto tuo maledicto probrum non modo mihi nullum obiectas, sed etiam laudem illustras meam: quid te aut fieri, aut fingi dementius potest? uno enim maledicto bis a me patriam seruatam esse concedis; semel, cum id feci, quod omnes non negent immortalitati, si fieri potest, mandandum, tu supplicio puniendum putasti; iterum, cum tuum, multorumq. propter te, inflammatum in bonos omnes, impetum meo corpore excepi, ne eam ciuitatem, quam seruassem inermis, armatus in discrimine adducerem. Esto: non fuit in me poena ulla peccati; at fuit iudicij. cuius? quis me umquam ulla lege interrogauit? quis postulauit? quis diem dixit? potest igitur damnati poenam sustinere indemnatus? hoc tribunicium est? hoc populare est? quamquam ubi tu te popularem, nisi cum pro populo fecisti, potes dicere? scilicet: cum hoc iuris a maioribus proditum sit, ut nemo ciuis R. aut libertatem, aut ciuitatem possit amittere, nisi ipse auctor factus

ctus

ctus sit. quod tu ipse potuisti in tua caussa discere. credo enim, quamquam in illa adoptione legitime factũ est nihil, tamen te esse interrogatum, auctor ne esses, ut in te P. Fonteius uitae necisq. potestatem haberet, ut in filio. quaero, si aut negasses, aut tacuisses, si tamen id xxx curiae iussissent, num id iussum esset ratum? certe non. quid ita? quia ius a maioribus nostris, qui non ficte & fallaciter populares, sed uere & sapienter fuerunt, ita comparatum est, ut ciuis R. libertatem nemo posset inuitus amittere. quin etiam, si decemuiri sacramẽtũ in libertatem iniustum iudicassent, tamen, quotiescumque uellet quis hoc in genere solo rem iudicatam referre posse uoluerunt. ciuitatem uero nemo umquam ullo populi iussu amittet inuitus. qui ciues R. in colonias Latinas proficiscebantur, fieri non poterant Latini, qui non erãt auctores facti, nomenq. dederant. qui erant rerum Capitalium condemnati, non prius hanc ciuitatem amittebant, quam erant in eam recepti, quo uertendi, hoc est mutandi soli caussa uenerant. id autem ut esset faciundum, non ademptione ciuitatis, sed tecti, & aquae, & ignis interdictione faciebãt. populus R. L. Sylla dictatore ferente comitijs centuriatis, municipijs ciuitatem ademit, ademit ijsdem agros. de agris ratum est; fuit enim populi potestas: de ciuitate ne tã diu quidem ualuit, quamdium illa Syllani tẽporis arma ualuerunt. an uero Volaterranis, cum etiam tum essent in armis, L. Sylla uictor, rep. recuperata, comitijs centuriatis, ciuitatem eripere non potuit: hodieq.

dieq.

dieq. Volaterrani, non modo ciues, sed etiam optimi ciues, fruuntur nobiscum simul hac ciuitate: consulari homini P. Clodius, euersa rep. ciuitatem adimere potuit, concilio aduocato, conductis operis non solum egentium, sed etiam seruorum, Sedulio principe? qui se illo die confirmauit Romae non fuisse. quod si non fuit; quid te audacius, qui in eius nomen incideris? quid desperatius, qui ne ementiendo quidem potueris auctorem adumbrare meliorem? sin autem is primus sciuit; quod facile potuit, propter inopiam tecti in foro pernoctans: cur non iuret se Gadibus fuisse, cum tu te fuisse, Interamnae probaueris? hoc tu igitur, homo popularis, iure munitam ciuitatem, & libertatem nostram putas esse oportere, ut si, tribuno pl. rogante, Velitis, iubeatis ne; Sedulij centum se uelle, & iubere dixerint, possit unusquisque nostrum amittere ciuitatem? tum igitur maiores nostri populares non fuerunt, qui de ciuitate, & libertate ea iura sanxerunt, quae nec uis temporum, nec potentia magistratuum, nec res iudicata, nec denique uniuersi populi R. potestas, quae ceteris in rebus est maxima, labefactare possit. at tu etiam, ereptor ciuitatis, legem de iniurijs publicis tulisti Anagnino nescio cui Menulae per gratiam, qui tibi ob eam legem statuam in meis aedibus posuit, ut locus ipse in tua tanta iniuria legem, & inscriptionem statuae refelleret. quae res municipibus Anagninis ornatissimis multo maiori dolori fuit, quam quae idem ille gladiator scelera Anagniae fecerat.

cerat. Quid, si ne scriptum quidem umquam est in ista ipsa rogatione, quam se Sedulius negat sciuisse: tu huius, ut acta tui praeclari tribunatus hominis dignitate cohonestes, auctoritatem amplecteris: sed tamen, si nihil de me tulisti, quo minus essem non modo in ciuium numero, sed etiam in eo loco, in quo me honores populi R. collocauerunt: tamen ne eum tua uoce uiolabis, quem, post nefarium scelus consulum superiorum, tot uides iudicijs senatus, populi R. totius Italiae honestatum? quem ne tum quidem, cum aberam, negare poteras esse tua lege senatorem? ubi enim tuleras, ut mihi aqua, & ignis interdiceretur? quod Gracchus de P. Popillio, Saturninus de Metello tulit. homines seditiosissimi de optimis, ac fortissimis ciuibus, non, ut esset interdictum, quod ferri non poterat, tulerunt, sed ut interdiceretur. ubi cauisti, ne meo me loco censor in senatum legeret? quod de omnibus, etiam quibus damnatis interdictũ est, scriptum est in legibus. quaere hoc ex Clodio, scriptore legum tuarum: iube adesse: latitat omnino: sed, si requiri iusseris, inuenient hominem apud sororem tuam, occultantem se capite demisso. sed, si patrem tuum, ciuem medius fidius egregium, dissimilemq. uestri, nemo umquam sanus exsulem appellauit, qui, cum de eo tribunus pl. promulgasset, adesse, propter iniquitatem illius Cinnani temporis, noluit; eiq. imperium est abrogatum; si in illo poena legitima turpitudinem nõ habuit, propter uim temporum: in me, cui dies dicta numquam est, qui reus non fui, qui num-

quam

quam sum a tribuno pl. citatus, damnati poena esse potuit, ea praesertim, quae ne in ipsa quidem rogatione perscripta est? At uide, quid intersit inter illum iniquissimum patris tui casum, & hanc fortunã, condicionemq. nostrã. patrem tuum, ciuem optimum, clarissimi uiri filiũ, qui si uiueret, qua seueritate fuit, tu profecto non uiueres, L. Philippus censor, auunculum suum, praeterijt in recitãdo senatu: nihil enim poterat dicere, quare rata non eßent, quae erant acta in ea rep. in qua se illis ipsis temporibus censorem esse uoluisset. me L. Cotta, homo censorius, in senatu iuratus dixit, se, si censor tum esset, cum ego abe ram, meo loco senatorem recitaturum fuisse. quis in meum locum iudicem subdidit? quis meorum amicorum testamentum discessu meo fecit, qui mihi non idẽ tribuerit, quod & si adessem? quis me non modo ciuis, sed socius recipere contra tuam legem, & iuuare dubitauit? denique uniuersus senatus multo ante, quam est lata lex, de me gratias agendas censuit ciuitatibus ijs, quae M. Tullium, tantum ne? immo etiam ciuem optime de rep. meritum recepissent. & tu unus, pestifer ciuis, eum restitutum negas esse ciuem, quem eiectum uniuersus senatus non modo ciuem, sed etiam egregium ciuem semper putauit? at uero, ut annales populi R. & monumenta uetustatis loquuntur, Kaeso ille Quinctius, & M. Furius Camillus, & M. Seruilius Ahala, cum essent optime de rep. meriti, tamẽ populi incitati uim, iracũdiamq. subierunt; dãnatiq. comitijs centuriatis cum in exsi-

lium

lium profugissent, rursus ab eodem populo placato sunt in suam pristinam dignitatem restituti. quod si, ijs damnatis, non modo non imminuit calamitas clarissimi nominis gloriam, sed etiam honestauit: (nam etsi optabilius est, cursum uitae conficere sine dolore, & sine iniuria; tamen ad immortalitatem gloriae plus affert, desideratum esse a suis ciuibus, quam omnino numquam esse uiolatum) mihi sine ullo iudicio populi profecto, cum amplissimis omnium iudicijs restituto, maledicti locum, aut criminis obtinebit? fortis, & constans in optima ratione ciuis P. Popillius semper fuit: tamen eius in omni uita nihil est ad laudem illustrius, quam calamitas ipsa. quis enim iam meminisset eum bene de rep. meritum, nisi & ab improbis expulsus esset, & per bonos restitutus? Q. Metelli praeclarum imperium in re militari fuit, egregia censura, omnis uita plena grauitatis: tamen huius uiri laudem ad sempiternam memoriam temporis calamitas propagauit. quod si & illis, qui expulsi sunt inique, sed tamen legibus, reducti inimicis interfectis, rogationibus tribunicijs, non auctoritate senatus, non comitijs centuriatis, non decretis Italiae, nō desiderio ciuitatis, inimicorum iniuria probro non fuit: in me, qui profectus sum integer, absfui simul cum rep. redij cum maxima dignitate, te uiuo, fratre tuo altero consule reducente, altero praetore patiente, tuum scelus meum probrum putas esse oportere? at si me populus R. incitatus iracundia, aut inuidia e ciuitate eiecisset; idemq. postea, mea in remp. benefi-

cia recordatus, se collegisset, temeritatem, atque iniuriam suam restitutione mea reprehendisset: tamen profecto nemo esset tam amens, qui mihi populi tale iudicium non dignitati potius, quam dedecori putaret esse oportere. nunc uero cum me in iudicium populi nemo omnium uocarit; condemnari non potuerim; qui accusatus non sim; denique ne expulsus quidem ita sim, ut, si contenderem, superare non possem; contraq. a populo R. semper sim defensus, amplificatus, ornatus: quid est, quare quisquam mihi se ipsa populari ratione anteponat? an tu populum R. esse illum putas, qui constat ex ijs, qui mercede conducuntur; qui impelluntur, ut uim afferant magistratibus? ut obsideant senatum? optent quotidie caedem, incendia, rapinas? quem tu tamen populum, nisi tabernis clausis, frequentare non poteras: cui populo duces Lentidios, Lollios, Sergios praefeceras. O speciem, dignitatemq. populi R. quam reges, quam nationes exterae, quam gentes ultimae pertimescunt, multitudinem hominum ex seruis conductis, ex facinorosis, ex egentibus congregatam. illa fuit pulchritudo populi R. illa forma, quam in campo uidisti tum, cum etiam tibi contra senatus, totiusq. Italiae auctoritatem, & studium dicendi potestas fuit. ille populus est dominus regum, uictor, atque imperator omnium gentium, quem illo clarissimo die scelerate uidisti tum, cum omnes principes ciuitatis, omnes ordinum atque aetatum omnium, suffragium se non de ciuis, sed de ciuitatis salute ferre censebant: cum denique

homines in campum, non tabernis, sed municipijs clausis, uenerunt. hoc ego populo, si tum consules aut fuissent in rep. aut omnino non fuissent, nullo labore, tuo praecipiti furori, atque impio sceleri restitissem: sed publicam caussam, contra uim armatam, sine populi praesidio suscipere nolui: non quo mihi P. Scipionis, fortissimi uiri, uis intima, priuati hominis, displiceret: sed Scipionis factum statim P. Mucius consul, qui in gerenda rep. putabatur fuisse segnior, gesta, multis S. C. non modo defendit, sed etiam ornauit: mihi aut, te interfecto, cum consulibus, aut, te uiuo, & tecum, & cum illis armis decertandum fuit. erant eo tempore multa etiam alia metuenda. ad seruos medius fidius res peruenisset: tantum homines impios, ex uetere illa coniuratione inustum nefarijs mentibus, bonorum odiũ retinebat. Hic tu me etiam gloriari uetas: negas esse ferenda, quae soleam de me praedicare: & homo facetus inducis etiam sermonem urbanum, ac uenustum; me dicere solere, esse me Iouem; eundemq. dictitare, Mineruam esse sororem meam. Nõ tam insolens sum, qui Iouem esse me dicam; non tam ineruditus, qui Mineruam, Iouis sororem, meam esse sororem existimem. sed tamen ego mihi sororem uirginem adscisco: tu sororem tuam uirginem esse non siuisti. sed uide, ne tu te debeas Iouem dicere, quod tu iure eandem sororem, & uxorem appellare possis. Et, quoniam hoc reprehendis, quod solere me dicas de me ipso gloriosus praedicare: quis umquam audiuit, cum ego de me, nisi coactus, ac

necessario, dicerem? nam si, cum mihi furta, largitiones, libidines obijciuntur, ego respondere soleo, meis consilijs, periculis, laboribus patriam esse conseruatam; non tam sum existimandus de gestis rebus gloriari, quam de obiectis non confiteri. sed si mihi ante haec durissima reip. tempora nihil umquam aliud obiectum est, nisi crudelitas illius temporis, cum a patria perniciem detuli: quid me huic maledicto, utrum non respondere, an demisse respondere decuit? ego uero etiam reip. semper interesse putaui, me illius pulcherrimi facti, quod ex auctoritate senatus, consensu bonorum omnium, pro salute patriae gessissem, splendorem uerbis, dignitatemq. retinere, praesertim cum mihi uni in hac rep. audiente populo R. opera mea hanc urbem, & hanc remp. esse saluam iurato dicere fas fuisset. Exstinctum est iam illud maledictum crudelitatis, quod me non ut crudelem tyrannum, sed ut mitissimum parentem, omnium ciuium studijs desideratum, repetitum, accersitum uident. aliud exortum est. obijcitur mihi meus ille discessus: cui ego crimini respondere sine mea maxima laude non possum. quid enim, pontifices debeo dicere? peccati me conscientia profugisse? at id, quod mihi crimini dabatur, non modo peccatum non erat, sed erat res post natos homines pulcherrima. iudicium populi pertimuisse? at id nec propositũ ullum fuit, &, si fuisset, duplicata gloria discessissem. bonorum mihi praesidium defuisset? falsum est me mortem timuisse? turpe est. dicendum igitur est id, quod non dicerem, nisi

coactus:

coactus: nihil enim unquam de me dixi sublatius, adsciscendae laudis caussa potius, quam criminis depellendi. dico igitur, & quam possum maxima uoce dico: cum omnium perditorum, & coniuratorum incitata uis duce tribuno pl. consulibus auctoribus, afflicto senatu, perterritis equitibus R. suspensa ac solicita tota ciuitate, non tam in me impetum faceret, quam per me in omnes bonos; me uidisse, si uicissem, tenues reip. reliquias, si uictus essem, nullas futuras. quod cum iudicassem, defleui coniugis miserae dissidium, liberorum carissimorum solitudinem, fratris absentis amantissimi, atque optimi casum, subitas fundatissimae familiae ruinas: sed his omnibus rebus uitam anteposui meorum ciuium; remq. publicam concidere unius discessu, quam omnium interitu occidere malui: speraui id, quod accidit, me iacentem posse a uiuis uiris fortibus excitari; si una cum bonis interiissem, nullo modo posse recreari. accepi, pontifices, magnum, atque incredibilem dolorem: non nego, neque istam mihi adscisco sapiētiam, quam nōnulli in me requirebāt, qui me animo nimis fracto esse, atque afflicto loquebantur. an ego poteram, cum a tot rerū tanta uarietate diuellerer, quas iccirco praetereo, quod ne nunc quidem sine fletu cōmemorare possum, infitiari, me esse hominem, & communem naturae sensum repudiare? tum uero neque illud meum factū laudabile, nec beneficium ullum a me in remp. profectū dicerem, si quidem ea reip. caussa reliquissem, quibus aequo animo carerem: eamq. animi duritiā, sicut cor

poris, quod cum uritur non ſentit, ſtuporem potius, quam uirtutem, putarem. ſuſcipere tantos animi dolores, atque ea, quae capta urbe accidunt uictis, ſtante urbe unum perpeti, & iam ſe uidere diſtrahi a complexu ſuorum, diſturbari tecta, diripi fortunas, patriae denique cauſſa patriam ipſam amittere, ſpoliari populi R. beneficijs ampliſſimis, praecipitari ex altiſſimo dignitatis gradu, uidere praetextatos inimicos, nondum morte complorata, arbitria petentes funeris, haec omnia ſubire conſeruandorum ciuium cauſſa, atque ita, ut dolenter abſis, non tam ſapiens, quam ij, qui nihil curant, ſed tam amans tuorum, ac tui, quam communis humanitas poſtulat; ea laus praeclara, ac diuina. nam, qui ea quae numquam cara, atque iucunda duxit, aequo animo reip. cauſſa deſerit, nullam beneuolentiam inſignem in remp. declarat: qui autem ea relinquit reip. cauſſa, a quibus cum ſummo dolore diuellitur, ei patria cara eſt, cuius ſalutem caritati anteponit ſuorum. Quare diſrumpatur licet iſta furia, atque audiat haec ex me, quoniam laceſſiuit. bis ſeruaui; ut conſul togatus armatos uicerim; priuatus conſulibus armatis ceſſerim. utriuſque temporis fructum tuli maximum; ſuperioris, quod ex ſenatus auctoritate & ſenatum, & omnes bonos, meae ſalutis cauſſa, mutata ueſte uidi; poſterioris, quod & ſenatus, & populus R. & omnes mortales & priuatim, & publice iudicarunt, ſine meo reditu rēp. ſaluam eſſe non poſſe. ſed hic meus reditus pontifices ueſtro iudicio continetur. nam, ſi uos me in meis aedibus collo-

collocatis,id quod in omni mea caussa semper studijs, consilijs, auctoritatibus, sententijsq. fecistis: uideo me plane, ac sentio restitutum. sin mea domus non modo mihi non redditur, sed etiam monumentum praebet inimico doloris mei, sceleris sui, publicae calamitatis: quis erit, qui hunc reditum potius, quam poenam sempiternam putet? in conspectu praeterea totius urbis domus est mea, pontifices: in qua si manet illud non monumentum urbis, sed sepulcrum inimico nomine inscriptum; demigrandum potius aliquo est, quam habitandum in ea urbe, in qua trophaea & de me, & de rep. uideam constituta. an ego tantam aut animi duritiem habere, aut oculorum impudentiam possim, ut cuius urbis seruatorem me esse senatus omnium assensu toties iudicarit, in ea possim intueri domum meam euersam non ab inimico meo, sed ab hoste communi, & ab eodem exstructam, & positam in oculis ciuitatis, ne umquam conquiescere possit fletus bonorum? Sp. Melij, regnum appetentis, domus est complanata. ecquid aliud? aequum accidisse Melio, populus R. iudicauit. nomine ipso Aequimelij stultitiae poena cõprobata est. Sp. Caßij domus ob eandẽ caussam euersa, atque in eodem loco aedes posita Telluris. in Vacci pratis domus fuit M. Vacci, quae publicata est, & euersa, ut illius facinus memoria, & nomine loci notaretur. M. Mãlius cum ab adscẽsu Capitolij Gallorum impetum repulisset, nõ fuit contentus beneficij sui gloria; regnũ appetisse est iudicatus: ergo eius domum euersam, duobus lucis cõuestitam uidetis. quam

igitur maiores nostri sceleratis ac nefarijs ciuibus maximam poenam constitui posse arbitrati sunt, eandem ego subibo, ac sustinebo, ut apud posteros nostros non exstinctor coniurationis, & sceleris, sed auctor, & dux fuisse uidear? hanc uero, pontifices, labem turpitudinis, & inconstantiae poterit populi R. dignitas sustinere, uiuo senatu, uobis principibus publici cõsilij, ut domus M. Tullij Ciceronis cum domo Fuluij Flacci, ad memoriam poenae publice constitutae, coniuncta esse uideatur? M. Flaccus, quia cum C. Graccho contra salutem reip. fecerat, & senatus sententia est interfectus, & eius domus euersa, & publicata est: in qua porticum post aliquanto Q. Catulus de manubijs Cimbricis fecit. ista autem fax ac furia patriae, cum urbem, Pisone & Gabinio ducibus, cepisset, occupasset, teneret, uno eodemq. tempore & clarissimi uiri mortui monumenta delebat; & meã domum cum M. Flacci domo coniungebat; ut, qua poena senatus affecerat uersorem ciuitatis, eadem iste, oppresso senatu, afficeret eum, quem P. C. custodem patriae iudicassent. Hanc uero in Palatio, atque in pulcherrimo urbis loco porticum esse patiemini, furoris tribunicij, sceleris consularis, crudelitatis coniuratorum, calamitatis reip. doloris mei defixum indiciũ ad memoriã omnium gentium sempiternã? quam porticum pro amore, quem habetis in rẽp. & semper habuistis, non modo sententijs, sed, si opus esset, manibus uestris disturbare cuperetis. nisi quem forte illius castissimi sacerdotis superstitiosa dedicatio deterret.

ret.o rem, quam homines soluti ridere non desinant, tristiores autem sine maximo dolore audire non possint. P. ne Clodius, qui ex pontificis maximi domo religionem eripuit, is in meam intulit? hunc, inquam, etiam uos, qui estis antistites caerimoniarum, & sacrorum, auctorem habetis, & magistrum publicae religionis? o dij immortales, (uos enim haec audire cupio) P. Clodius uestra sacra curat? uestrum numen horret? res omnes humanas religione uestra contineri putat? hic non illudit auctoritati horum omnium, qui adsunt, summorum uirorum? non uestra, pontifices, grauitate abutitur? ex isto ore religionis uerbum excidere, aut elabi potest? quam tu eodem ore, accusando senatum, quod seuere de religione decerneret, impurissime taeterrimeq. uiolasti. Adspicite, adspicite, pontifices, hominem religiosum, &, si uobis uidetur, quod est bonorum pontificum, monete eum, modum quendam esse religionis, nimium esse superstitiosum non oportere. quid tibi necesse fuit, anili superstitione, homo fanatice, sacrificium, quod alienae domi fieret, inuisere? quae autem te tanta mentis imbecillitas tenuit, ut non putares deos satis posse placari, nisi etiam muliebribus religionibus te implicuisses? quem umquam audisti maiorum tuorum, qui & sacra priuata coluerunt, & publicis sacerdotijs praefuerunt, cum sacrificium Bonae deae fieret, interfuisse? neminem, ne illum quidem, qui caecus factus est. ex quo intelligitur, multa in uita falso homines opinari, cum ille, qui nihil uiderat

derat

derat sciens, qnod nefas esset, lumina amisit; istius, qui non solum adspectu, sed etiam incesto flagitio, & stupro polluit caerimonias, poena omnis oculorum ad caecitatem mentis est conuersa. hoc auctore, tam casto, tam religioso, tam sancto, tam pio, potestis, pontifices, non commoueri, cum suis dicat se manibus domum ciuis optimi euertisse, & eam iisdem manibus consecrasse? Quae tua fuit consecratio? tuleram, inquit, ut mihi liceret. quid? non exceperas, ut, si quod ius non esset rogare, ne esset rogatum? ius igitur statuetis esse, uniuscuiusque uestrum sedes, aras, focos, deos penates subiectos esse libidini tribuniciae? in quem quisque per homines concitatos irruerit, quem impetu perculerit, huius domum non solum affligere, quod est praesentis insaniae quasi tempestatis repentinae, sed etiam in posterum tempus religione sempiterna obligare? equidem sic accepi, pontifices, in religionibus suscipiẽdis caput esse, interpretari, quae uoluntas deorum immortalium esse uideatur: nec est ulla erga deos pietas, nisi honesta de numine eorum ac mente opinio, cum expeti nihil ab iis, quod sit iniustum ac inhonestum, arbitrere. hominem inuenire ista labes tum, cum omnia tenebat, neminem potuit, cui aedes meas addiceret, cui traderet, cui donaret: (ipse, cum loci illius, cum aedium cupiditate flagraret; ob eamq. caussam unam, una iusta illa rogatione sua, uir bonus dominum se in meis bonis esse uoluisset; tamen illo ipso in furore suo non est ausus meam domum, cuius cupiditate inflammatus erat, possidere,)

re,) deos immortales existimatis, cuius labore & consilio sua ipsi templa tenuerunt, in eius domum afflictam, & euersam, per unius hominis sceleratissimi nefarium latrocinium, immigrare uoluisse? ciuis est nemo in tanto populo, extra contaminatam illam & cruentam P. Clodij manum, qui rem ullam de meis bonis attigerit, qui non pro suis opibus in illa tempestate defenderit. at, qui aliqua se contagione praedae, societatis, emptionis contaminauerunt, nullius neque priuati, neque publici iudicij poenam effugere potuerunt. ex his igitur bonis, quorum nemo rem ullam attigit, qui nõ omnium iudicio sceleratissimus haberetur, dij immortales domum meam concupiuerunt? ista tua pulchra Libertas deos penates, & familiares meos lares expulit, ut a te ipsa tamquam in captiuis sedibus collocaretur? quid est sanctius, quid omni religione munitius, quam domus uniuscuiusque ciuium? hic arae sunt, hic foci, hic dij penates, hic sacrae religionis caerimoniae continentur: hoc perfugium est ita sanctum omnibus, ut inde abripi neminem fas sit. quo magis est furor istius ab auribus uestris repellendus: qui, quae maiores nostri religionibus tuta nobis, et sancta esse uoluerunt, ea iste non solum contra religionem labefactauit, sed etiam ipsius religionis nomine euertit. at quae dea est? bonam esse oportet, quandoquidem est abs te dedicata. Libertas, inquit, est. eam tu igitur domi meae collocasti, quam ex urbe tota sustulisti? tu, cum collegas tuos, summa potestate praeditos, negares liberos esse; cum

in

in templum Castoris aditus esset apertus nemini; cum hunc clarissimum uirum, summo genere natum, summis populi beneficijs usum, pontificem, & consularem, & singulari bonitate & modestia praeditum, quem quibus oculis adspicere audeas, satis mirari non queo, audiente populo R. a pedisequis conculcari iuberes; cum indemnatum exturbares, priuilegijs tyrannicis irrogatis; cum principem orbis terrae uirum inclusum domi contineres; cum forum armatis cateruis perditorum hominum possideres: Libertatis simulacrum in ea domo collocabas, quae domus erat ipsa indicio tui crudelissimi dominatus, & miserrimae populi R. seruitutis? eum ne potissimũ Libertas domo sua debuit pellere, qui nisi fuisset, in seruorum potestatem ciuitas tota uenisset? at unde inuenta est ista Libertas? quaesiui enim diligenter. Tanagraea quaedam meretrix fuisse dicitur. eius nõ longe a Tanagris simulacrum e marmore in sepulcro positum fuit. hoc quidam homo nobilis, non alienus ab hoc religioso Libertatis sacerdote, ad ornatum aedilitatis suae deportauit. etenim cogitarat omnes superiores muneris splendore superare: itaque omnia signa, tabulas, ornamentorum quod superfuit in fanis, & communibus locis, tota e Graecia, atque insulis omnibus, honoris populi R. caussa, sane frugaliter domum suam deportauit. is postea quam intellexit, posse se, interuersa aedilitate, a L. Pisone consule praetorem renunciari, si modo eadem prima littera competitorem habuisset aliquem, aedilitattem

duobus

duobus in locis partim in arca, partim in hortis suis collocauit: signum de busto meretricis ablatum isti dedit, quod esset signum magis istorum, quam publicae libertatis. hanc deam quisquam uiolare audeat, imaginem meretricis, ornamentum sepulcri, a fure sublatam, a sacrilego collocatam? haec me domo mea pellet? haec, ultrix afflictae ciuitatis, reip. spoliis ornabitur? haec, erit in eo monumento, quod positum est, ut esset indicium oppressi senatus ad memoriam sempiternam turpitudinis? O Q. Catule, (patrem ne appellem, an filium? recentior memoria filij est, & cũ rebus meis gestis coniunctior) tantum ne te fefellit, cum mihi summa, & quotidie maiora praemia in rep. fore putabas? negabas fas esse duos consules esse in hac ciuitate inimicos reip. duo sunt inuenti, qui senatum tribuno furenti constrictum traderent, qui pro me patres conscriptos deprecari, & populo supplices esse edictis atque imperio uetarent, quibus spectantibus domus mea disturbaretur, diriperetur, qui denique ambustas fortunarum mearum reliquias suas in domos comportari iuberent. Venio nunc ad patrem. Tu, Q. Catule, M. Fuluij domum, cum is fratris tui socer fuisset, monumentum tuarum manubiarum esse uoluisti, ut eius, qui perniciosa reip. consilia cepisset, omnis memoria funditus ex oculis hominum ac mentibus tolleretur. hoc si quis tibi aedificanti illam porticum diceret, fore tempus, cum is tribunus pl. qui auctoritatem senatus, iudicium bonorum omnium neglexisset, tuum monumentum,

tum,

tum, consulibus non modo inspectantibus, uerum ad iuuantibus, disturbaret, euerteret, idq. cum eius ciuis, qui remp. ex senatus auctoritate consul defendisset, domo coniungeret: non ne responderes, id, nisi euersa ciuitate, accidere non posse? at uidete hominis intolerabilem audaciam cum proiecta quadã, et effrenata cupiditate. monumentum iste numquam, aut religionem ullam excogitauit: habitare laxe, & magnifice uoluit, duasq. & magnas, & nobiles domos coniungere. eodem puncto temporis, quo meus discessus isti caussam caedis eripuit, a Q. Seio contendit, ut sibi domum uenderet. cum ille id negaret, primo se luminibus eius esse obstructurum minabatur. affirmabat Postumus, se uiuo illam domum istius numquam futuram. acutus adolescens ex ipsius sermone intellexit, quid fieri oporteret: hominem ueneno apertissime sustulit: emit domum, litigatoribus defatigatis, prope dimidio carius, quam aestimabat. Quorsum igitur haec oratio pertinet? domus mea illa prope tota uacua est: uix pars aedium mearum decima ad Catuli porticum accessit. caussa fuit ambulatio, & monumentum, & ista Tanagraea, oppressa libertate, Libertas. in Palatio, pulcherrimo prospectu, porticum cum conclauibus pauimentatam trecentum pedum concupierat, amplissimum peristylum, cetera eiusmodi, facile ut omnium domos & laxitate, & dignitate superaret. & homo religiosus, cum aedes meas idem emeret, & uenderet, tamen illis tantis tenebris non est ausus suum nomen emptio-

ni illi adſcribere: poſuit ſcilicet Statonem illum, hominem ſua uirtute egentem, ut is, qui in Marſis, ubi natus eſt, tectum, quod imbris uitandi cauſſa ſuccederet, nullum haberet, aedes in Palatio nobiliſſimas emiſſe ſe diceret. inferiorem aedium partem aſſignauit non ſuae genti Fonteiae, ſed Clodiae, quam reliquit: quem in numerum ex multis Clodijs nemo nomen dedit, niſi aut egeſtate, aut ſcelere perditus. Hanc uos, pontifices, tam uariam, tam nouam in omni genere uoluntatem impudentiam, audaciam, cupiditatem comprobabitis? Pontifex, inquit, affuit. Non te pudet, cum apud pontifices res agatur, pontificem, dicere, non collegium pontificum, affuiſſe? praeſertim cum tribunus pl. uel denunciare potueris, uel etiam cogere? Eſto: collegium non adhibuiſti: quid? de collegio quis tandem affuit? poſuerat enim auctoritatem in uno, quae eſt in his omnibus. ſed tamen auget & aetas, & honos dignitatem. opus erat etiam ſcientia: quam etſi omnes conſecuti ſunt, tamen certe peritiores uetuſtas facit. Quis ergo affuit? Frater, inquit, uxoris meae. Si auctoritatem quaerimus; etſi ideſt aetatis, ut nondum conſecutus ſit; tamen, quanta eſt in adoleſcente auctoritas, ea propter tantam coniunctionem affinitatis minor eſt putanda. ſin autem ſcientia eſt quaeſita; quis erat minus peritus, quam is, qui paucis illis diebus in collegium uenerat? qui etiam tibi erat magis obſtrictus beneficio recenti, cum ſe, fratrem uxoris tuae, fratri tuo germano antelatum uidebat. etſi in

eo prouidisti, ne frater te accusare posset. hanc tu igitur dedicationem appellas, ad quam non collegium, non honoribus populi R. ornatum pontificem, non denique adolescētem quemquam, cum haberes in collegio familiarissimos, adhibere potuisti? affuit is, si modo affuit, quem tu impulisti, soror rogauit, mater coegit. Videte igitur, pontifices, quid statuatis in mea caussa de omnium fortunis. uero ne, pontifices, putatis, si is postem tenuerit, & aliquid dixerit, domum uniuscuiusque consecrare posse: an istae dedicationes, & templorum, & delubrorum religiones ad honorem deorum immortalium sine ulla ciuium calamitate a maioribus nostris constitutae sunt? est inuentus tribunus pl. qui, consularibus copijs instructus, omni impetu furoris in eum ciuem irruerit, quem perculsum ipsa resp. suis manibus extolleret. quid, si quis similis istius (neque enim iam deerunt, qui imitari uelint) aliquem mei dissimilem, cui resp. non tantum debeat, per uim afflixerit, domum eius per pontificem dedicarit; id uos ista auctoritate constituetis ratum esse oportere? Dicitis, quem reperiet pontificem? Quid? & tribunus pl. idem esse non potest pontifex? M. Drusus ille, clarissimus uir, tribunus pl. pontifex fuit. ergo, si is Q. Caepionis, inimici sui, postem aediū tenuisset, et pauca uerba fecisset, aedes Caepionis essēt didicatae? Nihil loquor de pōtificio iure, nihil de ipsis uerbis dedicationis, nihil de religione, caerimonijs: nō dissimulo me nescire ea, quae, etiā si scirē, dissimularē, ne alijs molestus, nobis etiā curiosus uiderer:

etsi

etsi effluunt multa ex uestra disciplina, quae etiam ad nostras aures saepe permanant. postem teneri in dedicatione oportere, uideor audisse, templi. ibi enim postis est, ubi templi aditus est, & ualuae. ambulationis postes nemo umquam tenuit in dedicando. simulacrum autem, aut aram si dedicasti, sine religione loco moueri potest. sed iam hoc dicere tibi non licebit, quoniam pontificem postem tenuisse dixisti. Quãquam quid ego de dedicatione loquar? aut quid de uestro iure, & religione, contra quam proposueram, disputabo? ego uero si omnia sollemnibus uerbis, ueteribus, & priscis institutis acta esse dicerem, tamen me reip. iure defenderẽ. An, cum tu eius ciuis discessu, cuius unius opera senatus, atque omnes boni ciuitatem esse incolumem toties iudicassent, oppressam taeterrimo latrocinio cum duobus sceleratissimis consulibus remp. teneres; domũ eius, qui patriam a se seruatam perire suo nomine noluisset, per pontificem aliquem dedicasses: posset recreata resp. sustinere? date de hac religione aditum, pontifices: iam nullum fortunis communibus exitum reperietis. an, si postem tenuerit pontifex, & uerba, ad religionẽ deorum immortalium composita, ad perniciem ciuium transtulerit, ualebit ad iniuriam nomen sanctissimũ religionis: si tribunus pl. uerbis non minus priscis, & paene sollemnibus bona ciuis cuiuspiam consecrarit, nõ ualebit? atqui C. Atinius patrum memoria bona Q. Metelli, qui eum ex senatu censor eiecerat, aui tui Q. Metelle, & tui P. Seruili, & proaui tui P. Sci-

pio, consecrauit, foculo posito in rostris, adhibitoq. tibicine. quid tum? num ille furor tribuni pl. ductus ex nonnullis ueterum temporũ exemplis, fraudi Metello fuit, summo illi, & clarissimo uiro? certe nõ fuit. Vidimus hoc idem Cn. Lentulo censori tribunum pl. facere: numquid igitur is bona Lentuli religione obligauit? Sed quid ego ceteros? tu, tu, inquam, capite uelato, concione aduocata, foculo posito, bona tui Gabinij, cui regna omnia Syrorum, Arabum, Persarumq. donaras, consecrasti. quod si tum nihil est actũ: quid in meis bonis agi potuit? sin est ratum: cur ille gurges, heluatus tecum simul reip. sanguinem, ad caelum tamen exstruxit uillam in Tusculano uisceribus aerarij: mihi meas ruinas, quarum ego similem totam urbem esse passus non sum, adspicere non licuit? Omitto Gabinium, quid? exemplo tuo bona tua non ne L. Ninnius, uir omnium fortissimus, atque optimus, consecrauit? quod si, quia ad te pertinet, ratum esse negas oportere: ea iura constituisti in praeclaro tribunatu tuo, quibus in te conuersis recusares, alios euerteres? sin ista consecratio legitima est: quid est, quod profanum in tuis bonis esse possit? an consecratio nullum habet ius, dedicatio est religiosa? quid ergo illa tua tum obtestatio tibicinis? quid foculus? quid preces? quid prisca uerba uoluerunt? ementiri, fallere, abuti deorum immortalium numine ad hominum timorem uoluisti? nam, si est illud ratum: mitto Gabinium: tua domus certe, & quidquid habes aliud, est Cereri consecratum. sin ille ludus fuit: quid

quid te impurius, qui religiones omnes pollueris aut ementiendo, aut stuprando? Iam fateor, inquit, in Gabinio me nefarium fuisse. Quippe uides poenam illam, a te in alium institutam, in te ipsum esse conuersam. Sed homo, omnium scelerum flagitiorumq. documentum, quod in Gabinio fateris, cuius impudicitiam pueritiae, libidines adolescentiae, dedecus & egestatem reliquae uitae, latrocinium consulatus uidimus, cui ne ista quidē ipsa calamitas iniuria potuit accidere, id in me infirmas, et grauius esse dicis, quod uno adolescente, quam quod concione tota teste effecisti. Dedicatio magnam, inquit, habet religionem. Non ne uobis Numa Pompilius uidetur loqui? discite orationem, pontifices, & uos flamines: etiam tu rex disce a gentili tuo: quamquam ille gentem istam reliquit: sed tamen disce ab homine religionibus dedito, iusto, tum omnium religionum perito. Quid? in dedicatione non ne, & quis dicit, & quid, & quomodo, quaeritur? an tu haec ita confundis, & perturbas, ut, quicumque uelit, quod uelit, quo modo uelit, possit dedicare? quis eras tu, qui dedicabas? quo iure? qua lege? quo exemplo? qua potestate? ubi te isti rei populus R. praefecerat? uideo enim esse legem ueterem tribuniciam, quae uetet iniussu plebis aedes, terram, arā consecrare. neque tum hoc ille Q. Papirius, qui hanc legem rogauit, sensit: neque suspicatus est fore periculum, ne domicilia, aut possessiones indemnatorum ciuium consecrarentur. neque enim id fieri fas erat, neque quisquam fecerat: neque

erat caussa, cur prohibendo non tam deterrere uideretur, quam admonere. sed, quia consecrabantur aedes, non priuatorum domicilia, sed quae sacrae nominantur; consecrabantur agri, non ita ut nostra praedia, si quis uellet, sed ut imperator agros de hostibus captos consecraret; statuebantur arae, quae religionem afferrent, ipso si loco essent consecratae: haec, nisi plebs iussisset, fieri uetuit. quae si tu interpretaris de nostris aedibus atque agris scripta esse, non repugno: sed quaero, quae lex lata sit, ut tu meas aedes cõsecrares; ubi tibi haec potestas data sit; quo iure feceris. neque ego nũc de religione, sed de bonis omniũ nostrũ, nec de pontificio, sed de iure publico disputo. Lex Papiria uetat aedes iniussu plebis consecrari. sit sane hoc de nostris aedibus, ac non de publicis tẽplis. unum ostende uerbum cõsecrationis in ipsa tua lege: si illa lex est, ac non uox sceleris, et crudelitatis tuae. quod si tibi tum in illo reip. naufragio omnia in mentem uenire potuissent, aut si tuus scriptor in illo incendio ciuitatis non syngraphas cum Byzantijs exsulibus, & cum legatis regijs faceret, sed uacuo animo tibi ista non scita, sed portenta conscriberet: esses omnia si minus re, at uerbis legitimis consecutus. sed uno tempore cautiones fiebant pecuniarum; foedera feriebantur prouinciarum; regum appellationes uenales erant; seruorum omnium uicatim celebrabatur tota urbe descriptio; inimici in gratiã reconciliabantur; imperia adscribebantur nouae iuuentuti; Q. Scio uenenum misero parabatur; de Cn. Pompeio,

io,

io,propugnatore & custode imperij,interficiendo cō silia inibantur; senatus ne quid esset; ut lugerent boni semper; ut capta resp. consulum proditione, ui tribunicia teneretur; haec cum tot,tantaq. agerentur, non mirum est,praesertim in furore animi, & caecitate,multa illum, & te fefellisse. At uidete, quanta sit uis huius Papiriae legis in re tali, non qualem tu affers sceleris plenam, & furoris. Q. Marcius censor signum Concordiae fecerat,idq.in publico collocarat.hoc signum C.Cassius censor cum in curiam transtulisset, collegium uestrum consuluit, num quid esse caussae uideretur, quin id signum curiamq. Concordiae dedicaret? Quaeso,pontifices,& hominem cum homine,& tempus cum tempore,& rem cum re comparate. ille erat summa modestia,& grauitate censor: hic tribunus pl. scelere, & audacia singulari. tempus illud erat tranquillum,& in libertate populi, & gubernatione positum senatus: tuum porro tempus libertate populi R. oppressa, senatus auctoritate deleta.res illa plena iustitiae, sapientiae,dignitatis: censor enim, penes quē maiores nostri, id quod tu sustulisti, iudicium senatus de dignitate esse uoluerunt,Concordiae signū uolebat in curia, curiamq. ei deae dedicare.praeclara uoluntas,atque omni laude digna: praescribere enim se arbitrabatur,ut sine studijs dissēsionis sentētiae dicerentur, si sedē ipsam, ac templū publici consilij religione Cōcordiae deuinxisset. tu, cū ferro,cū metu, cū edictis,cū priuilegijs,cū praesētibus copijs perditorū,absētis exercitus terro

erat caussa, cur prohibendo non tam deterrere uideretur, quam admonere. sed, quia consecrabantur aedes, non priuatorum domicilia, sed quae sacrae nominantur; consecrabantur agri, non ita ut nostra praedia, si quis uellet, sed ut imperator agros de hostibus captos consecraret; statuebantur arae, quae religionem afferrent, ipso si loco essent consecratae: haec, nisi plebs iussisset, fieri uetuit. quae si tu interpretaris de nostris aedibus atque agris scripta esse, non repugno: sed quaero, quae lex lata sit, ut tu meas aedes cõsecrares; ubi tibi haec potestas data sit; quo iure feceris. neque ego nũc de religione, sed de bonis omniũ nostrũ, nec de pontificio, sed de iure publico disputo. Lex Papiria uetat aedes iniussu plebis consecrari. sit sane hoc de nostris aedibus, ac non de publicis tẽplis. unum ostende uerbum cõsecrationis in ipsa tua lege: si illa lex est, ac non uox sceleris, et crudelitatis tuae. quod si tibi tum in illo reip. naufragio omnia in mentem uenire potuissent, aut si tuus scriptor in illo incendio ciuitatis non syngraphas cum Byzantijs exsulibus, & cum legatis regijs faceret, sed uacuo animo tibi ista non scita, sed portenta conscriberet: esses omnia si minus re, at uerbis legitimis consecutus. sed uno tempore cautiones fiebant pecuniarum; foedera feriebantur prouinciarum; regum appellationes uenales erant; seruorum omnium uicatim celebrabatur tota urbe descriptio; inimici in gratiã reconciliabantur; imperia adscribebantur nouae iuuentuti; Q. Seio uenenum misero parabatur; de Cn. Pompeio,

io,propugnatore & custode imperij,interficiendo cō silia inibantur; senatus ne quid esset; ut lugerent boni semper; ut capta resp. consulum proditione, ui tribunicia teneretur; haec cum tot, tantaq. agerentur, non mirum est, praesertim in furore animi, & caecitate, multa illum, & te fefellisse. At uidete, quanta sit uis huius Papiriae legis in re tali, non qualem tu affers sceleris plenam, & furoris. Q. Marcius censor signum Concordiae fecerat, idq. in publico collocarat. hoc signum C. Cassius censor cum in curiam transtulisset, collegium uestrum consuluit, num quid esse caussae uideretur, quin id signum curiamq. Concordiae dedicaret? Quaeso, pontifices, & hominem cum homine, & tempus cum tempore, & rem cum re comparate. ille erat summa modestia, & grauitate censor: hic tribunus pl. scelere, & audacia singulari. tempus illud erat tranquillum, & in libertate populi, & gubernatione positum senatus: tuum porro tempus libertate populi R. oppressa, senatus auctoritate deleta. res illa plena iustitiae, sapientiae, dignitatis: censor enim, penes quē maiores nostri, id quod tu sustulisti, iudicium senatus de dignitate esse uoluerunt, Concordiae signū uolebat in curia, curiamq. ei deae dedicare. praeclara uoluntas, atque omni laude digna: praescribere enim se arbitrabatur, ut sine studijs dissēsionis sentētiae dicerentur, si sedē ipsam, ac templū publici consilij religione Cōcordiae deuinxisset. tu, cū ferro, cū metu, cū edictis, cū priuilegijs, cū praesētibus copijs perditorū, absētis exercitus terro-

re, & minis, consulum societate, & nefario foedere, seruitute oppressam ciuitatem teneres, Libertatis signum posuisti magis ad ludibriũ impudentiae, quam ad simulationem religionis. ille in curia, quae poterat, sine cuiusquam incommodo dedicabat: tu in ciuis optime de rep. meriti cruore, ac paene ossibus simulacrum non libertatis publicae, sed licentiae collocasti. atque ille tamen ad collegium retulit: tu ad quẽ retulisti? si quid deliberares; si quid tibi aut piandum, aut instituendum fuisset religione domestica; tamen instituto ceterorum uetere ad pontificem detulisses: nouum delubrũ cum in urbis clarissimo loco, nefando quodam atque inaudito instituto inchoares, referendum ad sacerdotes publicos non putasti? at, si collegium pontificum adhibendum non uidebatur; nemo ne horũ tibi idoneus uisus est, qui aetate, honore, auctoritate antecellunt, ut cum eo dedicationem communicares? quorum quidem tu non contempsisti, sed pertimuisti dignitatem. an tu auderes quaerere ex P. Seruilio, aut ex M. Lucullo; quorum ego consilio, atque auctoritate remp. consul ex uestris manibus, ac faucibus eripui, quibusnam uerbis, aut quo ritu, primum hoc dico, ciuis domum consecrares; deinde ciuis eius, cui princeps senatus, cui etiam ordines omnes, deinde Italia tota, post cunctae gentes testimonium huius urbis, atque imperij conseruati dedissent? quid diceres, o nefanda & perniciosa labes ciuitatis? ades, ades Luculle, Seruili, dum dedico domum Ciceronis, ut mihi praeeatis, postemq. teneatis. es tu quidem

dem cum audacia, tum impudentia singulari: sed tibi tamen oculi, uultus, uerba cecidissent, cum te uiri, qui sua dignitate personam populi R. atque auctoritatem imperij sustinerent, uerbis grauissimis perterruissent, neque sibi fas esse dixissent, furori interesse tuo, atque in patriae parricidio, & scelere. quae cum uideres, tum te ad tuum affinem non delectum a te, sed relictum a ceteris contulisti: quem ego tamen credo, si est ortus ab illis, quos memoriae proditum est, ab ipso Hercule, persuncto iam laboribus, sacra didicisse, in uiri fortis aerumnis non ita crudelem fuisse, ut in uiui, & iam spirantis caput bustum suis manibus imponeret. qui aut nihil dixit; aut, si fecit, omnino poenam hanc maternae temeritatis tulit, ut mutam in delicto personam, nomemq. praeberet: aut, si dixit aliquid uerbis haesitantibus, postemq. tremebunda manu tetigit, certe nihil rite, nihil caste, nihil more, institutoq. perfecit. uiderat ille Murenam, uitricum suum, consulem designatum, ad me consulem cum Allobrogibus communis exitij indicia afferre: audierat ex illo, se a me bis salutem accepisse, separatim semel, iterum cum uniuersis. quare quis est, qui existimare possit, huic nouo pontifici primam hanc post sacerdotium initum religionem instituenti, uocemq. mittenti, non & linguam obmutuisse, & manum obtorpuisse, & mentem debilitatam metu concidisse? praesertm cum ex collegio tanto nō regem, non flaminem, non pontificem uideret, fieriq. particeps alieni sceleris inuitus cogeretur, & grauissi-

mas poenas affinitatis impurissimae sustineret. Sed, ut reuertar ad ius publicum uindicandum, quod ipsi pontifices semper non solum ad suas caerimonias, sed etiam ad populi iussa accommodauerunt; habetis in commentarijs uestris, C. Cassium censorem de signo Concordiae dedicando ad pontitificum collegiũ retulisse, eiq. M. Aemiliũ pontificẽ maximũ pro collegio respondisse; nisi eum populus R. nominatim praefecisset, atque eius iussu faceret, non uideri ea recte posse dedicari. Quid? cum Licinia, uirgo Vestalis, summo loco nata, sanctissimo sacerdotio praedita, T. Flaminino, Q. Metello cos. aram, et aediculam, et puluinar sub saxo sacro dedicasset, non eam rem ex auctoritate senatus ad hoc collegium Sex. Iulius praetor retulit? cum P. Scaeuola pontifex maximus pro collegio respondit; quod in loco publico Licinia C. F. iniussu populi dedicasset, sacrum non uideri esse. quam quidem rem quanta seueritate, quantaq. diligentia senatus sustulerit, ex ipso S. C. facile cognoscetis. recita. S. C. Videtis ne praetori urbano negotium datũ, ut curaret, ne id sacrum esset? & ut, si quae essent incisae, aut inscriptae litterae, tollerẽtur? O tempora, o mores. tum censorem, hominem sanctissimum, simulacrum Concordiae dedicare pontifices in templo inaugurato prohibuerunt; post autem senatus in loco augusto consecratam eam aram tollendã ex auctoritate pontificum censuit, neque ullum est passus ex ea dedicatione litterarum exstare monumentum: tu, procella patriae, turbo, ac tẽpestas pacis, atque otij,

quod

quod in naufragio reip.tenebris offufis, demerfo populo R. euerfo, atque eiecto fenatu, dirueris, aedificaris; religione omni uiolata, reip. tantum nomine contaminaris; in ciuis huiufce aedibus, & in urbe, quam fuis laboribus ac periculis conferuaffet, monumẽtum deletae reip.collocaris ad equitum notam, ad dolorem bonorum omnium, fublatoq. Q. Catuli nomine incideris; id fperafti remp.diutius, quã quoad mecum fimul expulfa careret his moenibus, effe laturã? At fi, pontifices, neque is, cui licuit, neque id, quod fas fuit, dedicauit: quid me attinet iam illud tertium, quod propofueram, docere, nõ ijs inftitutis, ac uerbis, quibus caerimoniae poftulant, dedicaffe? dixi a principio, nihil me de fcientia ueftra, nihil de facris, nihil de abfcondito iure pontificum dicturum. quae funt adhuc a me de iure dedicandi difputata, nõ funt quae fita ex occulto aliquo genere litterarum, fed fumptae de medio ex rebus palã per magiftratus actis, ad collegiumq. delatis, ex S. C. ex lege. illa interiora iam ueftra funt, quid dici, quid praecipere, quĩd tangi, quid teneri ius fuerit. Quae fi omnia ex Coruncanij fcientia, qui peritiffimus pontifex fuiffe dicitur, acta effe conftarent; aut fi M. Horatius ille Puluillus, qui, cum eius dedicationem multi propter inuidiam fictis religionibus impedirent, reftitit, & conftantiffima mente Capitolium dedicauit, huiufmodi alicui dedicationi praefuiffet, tamen in fcelere religio non ualeret: nedum ualeat id, quod imperitus adolefcens, nouus facerdos, fororis precibus, matris mi-

nis

nis adductus, ignarus, inuitus, sine collegis, sine liberis, sine auctore, sine scriptore, furtim, mente, ac lingua titubante fecisse dicatur: praesertim cum iste, impurus, atque impius hostis omnium religionum, qui contra fas inter uiros saepe mulier, & inter mulieres uir fuisset, ageret illam rem ita raptim, & turbulente, ut neque mens, neque uox, neque lingua consisteret. delatum tum est ad uos, pontifices, & post omnium sermone celebratum, quemadmodum iste praeposteris uerbis, omnibus obscenis, identidem se ipse reuocando, dubitans, timens, haesitans, omnia aliter, ac uos in monumentis habetis, & pronunciarit, & fecerit. quod quidem minime mirum est, in tanto scelere, tantaq. dementia ne audaciae quidem locum ad timorem comprimendum fuisse. etenim, si nemo umquam praedo tam barbarus, atque immanis fuit, qui, cum fana spoliasset, deinde aram aliquam in litore deserto, somnijs stimulatus, aut religione aliqua consecraret, non horreret animo, cum diuinum numen scelere uiolatū placare precibus cogeretur: qua tandem istum perturbatione mentis, omnium templorum, atque tectorum, totiusq. urbis praedonem, fuisse censetis, cum pro detestatione tot scelerū unam aram nefarie consecraret? non poterat ullo modo (quamquam & insolentia dominatus extulerat animos, & erat incredibili armatus audacia) non in agendo ruere, ac saepe peccare, praesertim illo pontifice, & magistro, qui cogeretur docere, ante quam ipse didicisset. magna uis est cum in deorum immortalium

lium

lium numine; tum uero in ipsa rep. dij immortales, suorum templorum custodem, ac praesidem sceleratissime pulsum cum uiderent, ex suis templis in eius aedes immigrare nolebāt: itaque istius uaecordissimi mentem cura, metuq. terrebant. res uero publica, quamquam erat exterminata mecum, tamen obuersabatur ante oculos exterminatoris sui, & ab istius inflammato, atque ignito furore iam tum me, seq. repetebat. quare, quid est mirum, si iste metu, si furore instinctus, scelere praeceps, neque institutas caerimonias persequi, neque uerbum ullum sollemne potuit effari? Quae cum ita sint, pontifices, reuocate iam animos uestros ab hac subtili nostra disputatione ad uniuersam remp. quam antea cum uiris fortibus multis, in hac uero caussa solis uestris ceruicibus sustinetis. uobis uniuersi senatus perpetua auctoritas, cui uomismet ipsi praestantissimi semper in mea caussa praefuistis; uobis Italiae magnificentissimus ille motus, municipiorumq. concursus; uobis campus, centuriarumq. una uox omnium, quarum uos principes, atque auctores fuistis; uobis omnes societates, omnes ordines, omnes, qui aut re, aut spe denique sūt boni, omne uobis erga meam dignitatem studium, & iudicium non modo commissum, uerum etiam commendatum esse arbitrantur. denique ipsi dij immortales, qui hanc urbem, atque hoc imperium tuentur, ut esset omnibus gentibus posteritatiq. perspicuum, diuino me numine esse reip. redditum, iccirco mihi uidentur fructum ipsum reditus, & gratulationis

meae

meae ad ſuorum ſacerdotum poteſtatem,iudiciũq. reuocaſſe.hic eſt enim reditus,põtifices,haec reſtitutio, in domo, in ſedibus,in aris,in focis,in dijs penatibus recuperandis.quorum ſi iſte ſuis ſceleratiſſimis manibus tecta,ſedesq.cõuellit;ducibusq.conſulibus,tamquam urbe capta,hanc unam domum,quaſi acerrimi propugnatoris, ſibi delendam putauit: tamen illi dij penates ac familiares mei per uos in meam domũ me cum erunt reſtituti.Quo circa te,Capitoline,quẽ propter beneficia populus R.optimum,propter uim maximum nominauit; teque, Iuno regina, & te, cuſtos urbis, Minerua, quae ſemper adiutrix conſiliorum meorum,teſtis laborum exſtitiſtis,precor,ac quaeſo: uosque,qui maxime me repetiſtis, atque reuocaſtis, quorum de ſedibus haec mihi propoſita eſt contentio, patrij penates,familiaresque,qui huic urbi, & reip. praeſides eſtis,uos obteſtor,quorum ego a templis ac delubris peſtiferam illam & nefariam flammam depuli: teque, Veſta mater,cuius caſtiſſimas ſacerdotes ab hominum amentia,furore, & ſcelere defendi,cuiusq. ignem illum ſempiternum nõ ſum paſſus aut ſanguine ciuium reſtingui, aut cum totius urbis incendio commiſceri: ut, ſi in illo paene fato reip. obieci meum caput pro ueſtris caerimonijs, atque templis perditiſſimorum ciuium furori, atque ferro; & ſi iterum, cum ex mea contentione interitus bonorum omnium quaereretur, uos ſum teſtatus, uobis me ac meos commendaui,meq.ac meum caput ea condicione deuoui, ut, ſi & eo ipſo tempore & ante in conſu-

latu

ſtatu meo, cõmodis meis omnibus, emolumentis, praemijs praetermiſſis, cura, cogitatione, uigiliis omnibus nihil, niſi de ſalute meorum ciuium, laboraſſem, tum mihi rep. aliquando reſtituta liceret frui; ſin autem mea conſilia patriae non profuiſſent, ut perpetuum dolorem auulſus a meis ſuſtinerem: hanc ego deuotionem capitis mei, cum ero in ſedes meas reſtitutus, tum denique conuictam eſſe, & commiſſam putabo. nam nunc quidem, pontifices, non ſolum domo, de qua cognoſcitis, ſed tota urbe careo, in quam uideor eſſe reſtitutus. urbis enim celeberrimae & maximae partes aduerſum illud non monumentum, ſed uulnus patriae contuentur. quem cum mihi conſpectum morte magis uitandum, fugiendumq. eſſe uideatis: nolite, quaeſo, eum, cuius reditu reſtitutam remp. fore putaſtis, non ſolum dignitatis ornamentis, ſed etiam urbis partibus uelle eſſe priuatum. non me bonorum direptio, non tectorum exciſio, non depopulatio praediorum, non praeda conſulum, ex meis fortunis crudeliſſime capta, permouet: caduca ſemper, et mobilia haec eſſe duxi, non uirtutis, atque ingenij, ſed fortunae, & temporum munera: quorum ego non tam facultatem umquam, & copiam expetendam putaui, quam & in utendo rationem, & in carendo patientiam. etenim ad noſtrum uſum propemodum iam eſt definita moderatio rei familiaris: liberis autem noſtris ſatis amplum patrimonium paterni nominis, ac noſtrae memoriae relinquemus. domo per ſcelus erepta, per latrocinium occupata, per

religionis

religionis uim ſceleratius etiam aedificata, quam euerſa, carere ſine maxima ignominia reip. meo dedecore, ac dolore non poſſum. Quapropter, ſi dijs immortalibus, ſi ſenatui, ſi populo R. ſi cunctae Italiae, ſi prouincijs, ſi exteris nationibus, ſi uobiſmet ipſis, qui in mea ſalute principem ſemper locum auctoritatemq. tenuiſtis, gratum, & iucundum meum reditum intelligitis eſſe: quaeſo, obteſtorq. uos, pontifices, ut me, quem auctoritate, ſtudio, ſententijs reſtituiſtis, nunc, quoniam ſenatus ita uult, manibus quoque ueſtris in ſedibus meis collocetis.

DE. HARVSPICVM. RESPONSIS IN. SENATV ORATIO. XXX

HESTERNO die, P. C. cum me & uestra dignitas, & frequentia equitum R. quibus senatus dabatur, magnopere commouisset, putaui mihi reprimendam esse P. Clodij impudicam impudentiam, cum is publicanorum caussam stultissimis interrogationibus impediret, & P. Tullioni Syro nauaret operam, atque ei sese, cui totus uenierat, etiam uobis inspectantibus uenditaret. itaque hominem furentem exsultãtemq. continui, simul ac periculum iudicij intendi: duobus inceptis uerbis omnem impetum gladiatoris, ferociamq. compressi. attamen ignarus ille, qui consules essent, exsanguis, atque aestuans, se e curia repente proripuit, cum quibusdam fractis iam atque inanibus minis, & cum illius Pisoniani temporis Gabinianiq. terroribus. quem cum egredientem insequi coepissem, cepi equidem fructum maximum & ex con surrectione omnium uestrum, & ex comitatu publicanorum. sed uaecors repente sine suo uultu, sine colore, sine uoce constitit, deinde respexit; & simul ad Cn. Lentulum consulem adspexit, concidit in curiae paene limine, recordatione credo Gabinij sui, desiderioq. Pisonis, cuius ego de effrenato & praecipiti furore quid dicam? haud potest grauioribus a me

uerbis

uerbis uulnerari, quam est statim in facto ipso a grauissimo uiro P. Seruilio confectus, ac trucidatus. cuius si etiam uim, & grauitatem illam singularem, ac paene diuinam assequi possem; tamen non dubito, quin ea tela, quae coniecerit inimicus, quam ea, quae collega patris emisit, leuiora, atque hebetiora esse uideantur. sed tamen mei facti rationem exponere illis uolo, qui hesterno die dolore me elatum, & iracundia longius prope digressum arbitrabantur, quam sapientis hominis cogitata ratio postularet. Nihil feci iratus, nihil impotenti animo, nihil non diu consideratum, ac multo ante meditatum. ego enim, P. C. inimicum me semper esse professus sum duobus, qui me, qui rem meam, cum defendere deberent, seruare possent, cumq. ad consulare officium ipsis insignibus illius imperij, ad meā salutem non solum auctoritate, sed etiam precibus uestris uocarentur, primo reliquerunt, deinde prodiderunt, postremo oppugnauerunt, praemijsq. nefariae pactionis funditus una cum rep. oppressum, exstinctumq. uoluerunt; quiq. suo ductu, & imperio cruento illo, atque funesto supplicia neque a sociorum moenibus prohibere, neque hostium urbibus inferre potuerunt; excisionem, inflammationem, euersionem, depopulationem, uastitatem eam sua cum praeda meis omnibus tectis, atque agris intulerunt. cum his furijs, & facibus, cum his, inquam, exitiosis prodigijs, ac paene huius imperij pestibus bellum mihi inexpiabile dico esse susceptum, neque

que id tamen ipſum tantum, quantum meus, ac meorum, ſed tantum, quantum ueſter atque omnium bonorum dolor poſtulauit. In Clodium uero non eſt hodie meum maius odium, quam illo die fuit, cum illum, ambuſtum religioſiſſimis ignibus, cognoui muliebri ornatu, ex inceſto ſtupro, ex domo pontificis maximi emiſſum. tum, inquam, tum uidi, ac multo ante proſpexi, quanta tempeſtas excitaretur, quanta impenderet procella reip. Videbam, illud ſcelus tam importunum, audaciam tam immanem, adoleſcentis furentis, nobis, uulnerati, non poſſe arceri otij finibus; erupturum illud malum aliquando, ſi impunitum fuiſſet, ad perniciem ciuitatis. non multum mihi ſane poſt ad odium acceſſit: nihil enim contra me fecit odio mei, ſed odio ſeueritatis, odio dignitatis, odio reip. non me magis uiolauit, quam ſenatum, quam equites R. quam omnes bonos, quam Italiam cunctam: non denique in me ſceleratior fuit, quam in ipſos deos immortales. et enim illos eo ſcelere uiolauit, quo nemo antea: in me fuit eodem animo, quo etiam eius familiaris Catilina, ſi uiciſſet, fuiſſet: itaque eum numquam a me eſſe accuſandum putaui, non plus quam ſtipitem illum; qui quorum hominum eſſet, neſciremus, niſi ſe Ligurem ipſe eſſe diceret. quid enim hunc perſequar, pecudem, ac belluam, pabulo inimicorum meorum, & glande corruptum? qui ſi ſenſit, quo ſe ſcelere deuinxerit; non dubito, quin ſit miſerrimus: ſin autem id non uidet; periculum eſt, ne ſe ſtuporis excuſatione defen-

dat. accedit etiam, quod, exspectatione omnium, fortissimo, & clarissimo uiro, T. Annio deuota, & constituta ista hostia esse uidetur: cui me praeripere desponsam iam, & destinatam laudem, cum ipse eius opera, & dignitatem, & salutem recuperarim, ualde est iniquum. etenim, ut P. ille Scipio natus mihi uidetur ad interitum exitiumq. Carthaginis, qui illam a multis imperatoribus obsessam, oppugnatam, labefactatam, paene captam, aliquando quasi fatali euentu solus euertit: sic T. Annius ad illam pestem comprimendam, exstinguendam, funditus delendam natus esse uidetur, & quasi diuino munere donatus reip. solus ille cognouit, quemadmodum armatum ciuem, qui lapidibus, qui ferro alios fugaret, alios domi contineret, qui urbem totam, qui curiam, qui forum, qui templa omnia caede, incendijsq. terreret, non modo uinci, uerum etiam uinciri oporteret. huic ego, & tali, & ita de me ac de patria merito uiro, numquã mea uolũtate praeripiam eum praesertim reum, cuius ille inimicitias non solum suscepit propter salutem meam, uerum etiam appetiuit. sed si etiam nunc, illaqueatus iam omnium legum periculis, irretitus odio bonorum omnium, exspectatione supplicij iam non diuturna implicatus, feretur tamen haesitans, & in me impetum impeditus facere conabitur: resistam, &, aut concedente, aut etiam adiuuante Milone, eius conatum refutabo: uelut hesterno die, cum mihi stanti tacens minaretur, uoce tantum attigi legum initium, & iudicij. concidit ille: conticui:

ticui: diem dixiſſet, ut fecerat: feciſſem, ut ei ſta- tim tertius a praetore dies diceretur. atque hoc ſic meditetur: & cogitet, ſi contentus ſit ijs ſceleribus, quae commiſit, iam ſe eſſe conſecratum Miloni; ſi quod in me telum intorſerit, ſtatim me eſſe arreptu- rum arma iudiciorum, atque legum. atqui paullo an te, P. C. concionem habuit, quae eſt ad me tota de- lata: cuius concionis primum uniuerſum argumen- tum ſententiamq. audite. cum riſeritis impudentiam hominis, tum a me de tota concione audietis. De re- ligionibus ſacris, & caerimonijs eſt concionatus, P. C. Clodius: P. inquam, Clodius, ſacra, & re- ligiones negligi, uiolari, pollui, queſtus eſt. non mi rum, ſi hoc uobis ridiculum uidetur. etiam ſua con- cio riſit, hominem, quo modo ipſe gloriari ſolet, du- centis confixum S. C. quae ſunt omnia contra illum pro religionibus facta, hominemq. illum, qui puluina ribus Bonae deae ſtuprum intulerit, eaq. ſacra, quae uiri oculis ne imprudentis quidem adſpici fas eſt, non ſolum adſpectu uirili, ſed flagitio, ſtuproq. uiolarit, in concione de religionis neglectis conqueri. itaque nunc proxima concio eius exſpectatur de pudicitia. quid enim intereſt, utrum, ab altaribus religioſiſſimis fugatus, de ſacris, & religionibus cōqueratur, an, ex ſororum cubiculo egreſſus, pudorem, pudicitiamq. de fendat? Reſponſum haruſpicum hoc recens de fremitu in concione recitaui: in quo cum alijs multis ſcriptum etiã illud eſt, id quod audiſtis, loca ſacra, & religioſa, profana haberi. in ea cauſſa eſſe dixit domum meam,

a religiosissimo sacerdote P. Clodio consecratam. gaudeo mihi de toto hoc ostento, quod haud scio an grauissimum multis his annis huic ordini nunciatum sit, datam non modo iustam, sed etiam necessariam caussam esse dicendi. reperietis enim, ex hoc toto prodigio atque responso nos de istius scelere, ac furore, ac de impendentibus periculis maximis prope iam uoce Iouis Optimi Maximi praemoneri. sed primum expiabo religionem aedium mearum, si id facere uere ac sine cuiusquam dubitatione potero. sin scrupulus tenuissimus residere aliquis uidebitur; nō modo patienti, sed etiam libenti animo portentis deorum immortalium, religioniq. parebo. Sed quae tādem est in hac urbe tanta domus ab ista religionis suspicione tam uacua, atque pura? quamquam uestrae domus P. C. ceterorumq. ciuium multo maxima ex parte sunt liberae religione: tamen una mea domus iudicijs omnibus liberata in hac urbe sola est. te enim appello, Lentule, & te, Philippe. ex hoc haruspicum responso decreuit senatus, ut de locis sacris, religiosis ad hūc ordinē referretis. potestis ne referre de mea domo? quae, ut dixi, sola in hac urbe, omni religione omnibus iudicijs liberata est: quam primum inimicus ipse in illa tempestate ac nocte reip. cum cetera scelera stylo illo impuro Sex. Clodius conscripsisset, ne una quidē attigit littera religionis. deinde eandem domum populus R. cuius est summa potestas omnium rerum, comitijs centuriatis, omnium aetatum ordinumq. suffragijs eodem iure esse iussit, quo fuisset. postea uos, P. C. non

quod

quod dubia res esset, sed ut huic furiae, si diutius in hac urbe, quam delere cuperet, maneret, uox interdiceretur, decreuistis, ut de mearum aedium religione ad pontificum collegium referretur. quae tanta religio est, qua non in nostris dubitationibus, atque in maximis superstitionibus, unius P. Seruilij, ac M. Luculli responso, ac uerbo liberemur? de sacris publicis, de ludis maximis, de deorum penatium, Vestaeq. matris caerimonijs, de illo ipso sacrificio, quod fit pro salute populi R. quod post Romam conditam huius unius casti tutoris religionũ scelere uiolatum est, quod tres pontifices statuissent, id semper populo R. semper senatui, semper ipsis dijs immortalibus satis sanctum, satis augustum, satis religiosum esse uisum est. at uero meam domum P. Lentulus consul, & pontifex, P. Seruilius, M. Lucullus, Q. Metellus, M'. Glabrio M. Messalla, L. Lentulus flamen Martialis, P. Galba, Q. Scipio, C. Fannius, M. Lepidus, L. Claudius rex sacrorum, M. Scaurus, M. Crassus, C. Curio, Sex. Caesar flamen Quirinalis, Q. Cornelius, P. Albinouanus, Q. Terentius, pontifices minores. caussa cognita, duobus locis dicta, maxima frequentia amplissimorum ac sapientissimorum ciuium adstante, omni religione una mente omnes liberauerunt. Nego, umquam post sacra constituta, quorum eadem est antiquitas quae ipsius urbis, ulla de re, ne de capite quidem uirginum Vestalium, tam frequens collegium iudicasse. quamquam ad facinoris disquisitionem interest adesse quamplurimos: (ita est enim

interpretatio illa pontificum, ut ijdem potestatem habeant iudicum : religionis expiatio uel ab uno pontifice perito recte fieri potest : quod idem in iudicio capitis durum, atque iniquum est) tamen sic reperietis, frequentiores pontifices de mea domo, quamumquam de caerimonijs uirginum, iudicasse. Postero die frequentissimus senatus, te consule designato, Lentule, sententiae principe, P. Lentulo, & Q. Metello cos. referentibus, statuit, cum omnes pontifices, qui erant huius ordinis, adessent, cumq. alij, qui honoribus populi R. antecedebant, multa de collegij iudicio uerba fecissent, omnesq. ijdem scribẽdo adessent, domum meam iudicio pontificum religione liberatã uideri. De hoc igitur loco sacro potissimum uidentur haruspices dicere, qui locus solus ex priuatis locis omnibus hoc praecipue iuris habet, ut ab ipsis, qui sacris praesunt, sacer non esse iudicatus sit? uerum referte, quod ex S. C. facere debetis. aut uobis cognitio dabitur, qui primi de hac domo sententiam dixistis, & eam religione omni liberastis : aut senatus ipse iudicabit, qui, uno illo solo antistite sacrorum dissentiente, frequentissimus antea iudicauit : aut id, quod certe fiet, ad pontifices reijcietur, quorum auctoritati, fidei, prudentiae maiores nostri sacra, religionesq. & priuatas, & publicas commendarunt. quid ergo hi possunt aliud iudicare, ac iudicauerũt? multae sunt domus in hac urbe, P. C. atque haud scio an paene cũctae iure optimo, sed tamen iure priuato, iure hereditario, iure auctoritatis, iure mãcipij, iure

nexi.

nexi. nego esse ullam domum aliam aeque priuato iure, atque optima lege, publico uero omni praecipuo, & humano, & diuino, iure munitam. quae primum aedificatur ex auctoritate senatus pecunia publica: deinde contra uim nefariam huius gladiatoris tot S. C. munita, atque saepta est. primum, negotium ijsdem magistratibus est datum anno superiore, ut curarent, ut sine ui mihi aedificare liceret, quibus in maximis periculis uniuersa resp. commendari solet: deinde, cum ille saxis, & ignibus, & ferro uastitatē meis aedibus intulisset, decreuit senatus, eos, qui id fecissent, lege de ui, quae est in eos, qui uniuersam remp. oppugnassent, teneri. uobis uero referentibus, o post hominum memoriam fortissimi, atque optimi consules, decreuit idem senatus frequentissimus; qui meam domum uiolasset, contra remp. esse facturum. nego ullo de opere publico, de monumento, de templo tot senatus exstare consulta, quot de mea domo: quam senatus unam post hanc urbem constitutam ex aerario aedificandam, a pontificibus liberandam, a magistratibus defendēdā, a iudicibus puniendam putaret. P. Valerio pro maximis in remp. beneficijs data domus est in uilla publica: at mihi in Palatio restituta. illi locus: at mihi etiam parietes, atque tectum. illi, quam ipse priuato iure tueretur: mihi, quam publice magistratus omnes defenderent. quae quidem ego si aut per me, aut ab alijs haberem; non praedicarem apud uos; ne nimis gloriari uiderer. sed, cū sint mihi data a uobis, cū ea attententur eius lingua, cuius antea

manu euersa uos mihi & liberis meis manibus uestris reddidistis: non ego de meis, sed de uestris factis loquor; nec uereor, ne haec mea uestrorum beneficiorum praedicatio non grata potius, quam arrogans uideatur: quamquam, si me, tantis laboribus pro communi salute perfunctum, efferret aliquando ad gloriam in refutandis maledictis improborum hominum animi quidam dolor; quis non ignosceret? uidi enim hesterno die quendam murmurantem; quem aiebant negare, ferre me posse, quia, cum ab hoc eodem impurissimo parricida rogarer, cuius essem ciuitatis, respõdi me, probantibus & uobis, & equitibus R. eius esse, quae carere me non potuisset. ille, ut opinor, ingemuit. quid igitur responderẽ? (quaero ex eo ipso, qui me non ferre potest) me ciuem esse Romanum? litterate respondissẽ. an tacuissem? desertum negotiũ. potest quisquã uir in rebus magnis cum inuidia uersatus, satis grauiter contra inimici contumeliã sine sua laude respondere? at ipse non modo respõdet, quidquid potest, cũ est lacessitus; sed etiã gaudet, se ab amicis, quid respondeat, admoneri. Sed, quoniam mea caussa exspedita est, uideamus nũc quid haruspices dicant. Ego enim fateor me & magnitudine ostẽti, & grauitate responsi, & una atque cõstãti haruspicũ uoce uehemẽter esse cõmotũ: neque is sum, qui, si cui forte uideor plus quã ceteri, qui aeque atque ego sunt occupati, uersari in studio litterarũ, iis delecter, aut utar omnino litteris, quae nostros animos deterrent atque auocãt a religione. ego uero primũ habeo auctores, ac magistros

religio-

religionum colendarum maiores nostros: quorum mihi tanta fuisse sapientia uidetur, ut satis superq. prudentes sint, qui illorum prudentiam, non dicam assequi, sed, quanta fuerit, perspicere possint: qui statas, sollemnesq. caerimonias pontificatu; rerum bene gerẽdarum auctoritates, augurio; fatorũ ueteres praedictiones Apollinis, uatum libris; portentorum explanationes, Etuscorum disciplina contineri putarunt: quae quidem tanta est, ut nostra memoria, primũ Italici belli funesta illa principia, post Syllani, Cinnaniq. temporis extremum paene discrimen, tum hanc recentem urbis inflammandae, delendiq. imperij coniurationem nõ obscure nobis paullo ante praedixerint. deinde etiam cognoui multa homines doctissimos sapientissimosq. & dixisse, & scripta de deorum immortalium numine reliquisse: quae quamquam diuinitus perscripta uideo, tamen eiusmodi sunt, ut ea maiores nostri docuisse illos, non ab illis didicisse uideãtur. etenim quis est tam uaecors, qui aut, cum suspexerit in caelum, deos esse non sentiat, & ea, quae tanta mente fiunt, ut uix quisquam arte ulla ordinem rerum ac uicissitudinem persequi possit, casu fieri putet; aut, cum deos esse intellexerit, non intelligat eorum numine hoc tantum imperium esse natum, & auctum, & retentum? quam uolumus, licet, P.C. ipsi nos amemus: tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Poenos, nec artibus Graecos, nec denique hoc ipso huius gentis ac terrae domestico natiuoq. sensu Italos ipsos ac Latinos, sed pie-

tate,

tate, ac religione, atque hac una sapientia, quod deorum immortalium numine omnia regi gubernariq. perspeximus, omnes gentes nationesq. superauimus. quare, ne plura de re minime loquar dubia, adhibete animos, & mentes uestras non solum aures, ad haruspicum uocem admouete. Quod in agro Latiniensi auditus est strepitus cum fremitu. mitto haruspices: mitto illam ueterem, ab ipsis dijs immortalibus, ut hominum fama est, Etruriae datam disciplinam: nos non ne haruspices esse possumus? exauditus in agro propinquo, & suburbano est strepitus quidam reconditus, & horribilis fremitus armorum. quis est ex gygantibus illis, quos poetae ferunt bellum dijs immortalibus intulisse, tam impius, qui hoc tam nouo tantoq. motu non magnum aliquid deos populo R. praemonstrare, & praecinere fateatur? de ea rescriptum est, postulationes decretas esse Ioui, Saturno, Neptuno, Telluri, dijs caelestibus. audio, quibus dijs uiolatis expiatio debeatur; sed, hominum quae ob delicta, quaero. Ludos minus diligenter factos, pollutosque. quos ludos? te appello, Lentule, (tui sacerdotij sunt tensae, curricula, praecentio, ludi, libationes, epulaeq. ludorum publicorum) nosque, pontifices, ad quos epulones Iouis Optimi Maximi, si quid est praetermissum, aut commissum, afferunt, quorum de sententia illa eadem renouata, atque instaurata celebrantur: qui sunt ludi minus diligenter facti? quando, aut quo scelere polluti? respondebis & pro te, & pro collegis tuis, & pro

pon-

pontificum collegio, nihil cuiusquam aut negligentia contemptum, aut scelere esse pollutum; omnia sollemnia ac iusta ludorum, omnibus rebus obseruatis, sũma cum caerimonia esse seruata. Quos igitur haruspices ludos minus diligenter factos, pollutosq. esse dicunt? eos, quorum ipsi dij immortales, atque illa mater dea te, te, Cn. Lentule, cuius abaui manibus esset accepta, spectatorem esse noluit. quod ni tu Megalesia illo die spectare uoluisses; haud scio, an uiuere nobis, atque his de rebus iam queri liceret. uis enim innumerabilis incitata, ex omnibus uicis collecta, seruorum, ab hoc aedili religioso repente fornicibus, ostijsq. omnibus in scenam, signo dato, immissa irrupit. tua tum, tua, Cn. Lentule, eadem uirtus fuit, quae priuato quondam tuo proauo. te, nomen, imperium, uocem, adspectum, impetum tuum stans senatus, equitesq. R. & omnes boni sequebantur, cum ille seruorum & ludiorum multitudini senatum populumq. R. uinctum ipso consessu, & constrictum spectaculis, atque impeditum turba & angustijs tradidisset. an, si ludius constitit, aut tibicen repente conticuit, aut puer ille patrimus & matrimus si terram non tenuit, aut tensam, aut lorum omisit, aut si aedilis uerbo, aut si nutu aberrauit, ludi sunt non rite facti, eaq. errata expiantur, & mentes deorum immortalium ludorum instauratione placantur: si ludi ab laetitia ad metum traducti sunt; si non intermissi, sed perempti, atque sublati sunt; si ciuitati uniuersae scelere eius, qui ludos ad luctum

conferre

conferre uoluit, exstiterunt dies illi festi paene funesti: dubitabimus, quos ludos ille fremitus nunciet esse pollutos? Ac si uolumus ea, quae de quoque deo nobis tradita sunt, recordari, hanc Matrem magnam, cuius ludi uiolati, polluti, paene ad caedem, & ad funus ciuitatis conuersi sunt, hanc, inquam, accepimus agros, et nemora cum quodam strepitu fremituq. peragrare. haec igitur uobis, haec populo R. & scelerum indicia ostendit, & periculorum signa patefecit. Nam quid ego de illis ludis loquor, quos in Palatio nostri maiores ante templum, in ipso Matris magnae conspectu, Megalensibus fieri celebrariq. uoluerunt? qui sunt more institutisq. maxime casti, sollemnes, religiosi: quibus ludis primum ante populi consessum senatui locum P. Africanus iterum consul ille maior dedit: ut eos ludos haec lues impura pollueret? quo si quis liber aut spectandi, aut etiam religionis caussa accesserat, manus efferebantur: quo matrona nulla adijt propter uim consessumq. seruorum. ita ludos eos, quorum religio tanta est, ut ex ultimis terris accersita in hac urbe consederit; qui uni ludi ne uerbo quidem appellantur Latino; ut uocabulo ipso & appetita religio externa, & Matris magnae nomine suscepta declaretur; hos ludos serui fecerunt, serui spectauerunt, tota denique hoc aedile seruorum Megalesia fuerunt. Pro dij immortales, qui magis nobiscum loqui possetis, si essetis, uersareminiq. nobiscum? ludos esse pollutos significatis, ac plane dicitis. quid magis deformatum, inquinatum,

tum,

tum, peruersum, conturbatum dici potest, quam omne seruitium, permissu magistratus liberatum, in alteram scenam immissum, alteri propositum; ut alter consessus potestati seruorum obijceretur, alter seruorum totus esset? si examen apum ludis in scenam uenisset, haruspices acciẽdos ex Etruria putaremus: uidemus uniuersi repente examina tanta seruorum immissa in populum R. saeptum, atque inclusum, & non commouemur? atque in apum fortasse examine nos ex Etruscorum scriptis haruspices, ut a seruitio caueremus, monerent: quod igitur ex aliquo disiuncto diuersoq. monstro significatum caueremus, id cum sibi ipsum monstrum est, & cum in eo ipso periculum est, ex quo periculum portenditur, non pertimescemus? Istiusmodi Megalesia fecit pater tuus? istiusmodi patruus? Is mihi etiam generis sui mentionem facit; cum Athenionis, aut Spartaci exemplo ludos facere maluerit, quam Caij, aut Appij Claudiorum. illi cum ludos facerent, seruos de cauea exire iubebãt: tu in alteram seruos immisisti, ex altera liberos eiecisti. itaque, qui antea uoce praeconis a liberis semouebantur, tuis ludis non uoce, sed manu liberos a se segregabant. Ne hoc quidem tibi in mentem ueniebat Sibyllino sacerdoti, haec sacra maiores nostros ex uestris liberis expetisse? si illi sunt uestri, quos tu impia mente conquiris, uiolatis oculis legis, contaminatis manibus attrectas. hac igitur uate suadente quondã, defessa Italia Punico bello, atque Hannibale uexata, sacra ista maiores nostri, adscita ex Phrygia, Romae

mae collocauerunt: quae uir is accepit, qui est optimus a populo R. iudicatus, P. Scipio: femina autem, quae matronarum castissima putabatur, quinCta Claudia, cuius priscam illam seueritatem sacrificij tua soror mirifice existimatur imitata. nihil te igitur neque maiores tui, coniuncti cum his religionibus, neque sacerdotium ipsum, quo est haec tota religio constituta, neque curulis aedilitas, quae maxime hanc tueri religionem solet, permouit, quo minus castissimos ludos omni flagitio pollueres, dedecore maculares, scelere obligares? Sed quid ego id admiror? quia accepta pecunia Pessinuntem ipsum, sedem domiciliumq. matris deorum, uastaris; & Brogitaro Gallograeco, impuro homini, ac nefario, cuius legati te tribuno diuidere in aede Castoris tuis operis nummos solebant, totum illum locum fanumq. uendideris; sacerdotem ab ipsis aris puluinaribusq. detraxeris; omnia illa, quae uetustas, quae Persae, quae Syri, quae reges omnes, qui Europã Asiãq. tenuerunt, semper summa religione coluerunt, peruerteris; quae denique nostri maiores tam sancta duxerunt, ut, cum refertam urbem atque Italiam fanorum haberemus, tamen nostri imperatores, maximis & periculosissimis bellis, huic deae uota facerent, eaq. in ipso Pessinunte, ad illam ipsam principẽ aram, et in illo loco, fanoq. persoluerẽt: quod cum Deiotarus religione sua castissime tueretur, quem unum habemus in orbe terrarum fidelissimum huic imperio, atque amantissimum nostri nominis; Brogitaro, ut ante dixi, addictum pecunia tradidisti.

didisti. atque hunc tamen Deiotarum, saepe a senatu regali nomine dignum existimatum, clarissimorum imperatorum testimonijs ornatum, tu etiam regem appellari cum Brogitaro iubes. sed alter est rex iudicio senatus per nos, pecunia Brogitarus per te appellatus. alterum putabo regem, si habuerit, unde tibi soluat, quod ei per syngrapham credidisti: nam cum multa regia sunt in Deiotaro, tum illa maxime, quod tibi nummum nullum dedit; quod eam partem legis tuae, quae congruebat cum iudicio senatus, ut ipse rex esset, non repudiauit; quod Pessinuntem, per scelus a te uiolatum, & sacerdote sacrisq. spoliatum, recuperauit, ut in pristina religione seruaret; quod caerimonias, ab omni uetustate acceptas, a Brogitaro pollui non sinit, mauultq. generum suum munere tuo, quam illud fanum antiquitate religionis, carere. Sed, ut ad haec haruspicum responsa redeam, ex quibus est primum de ludis: quis est, qui id non totum in istius ludos praedictum, & responsum esse fateatur? Sequitur de locis sacris, religiosis. O impudentiam miram. de mea domo dicere audes? committe uel consulibus, uel senatui, uel collegio pontificum tuam. ac mea quidem his tribus omnibus iudicijs, ut dixi antea, liberata est. at in ijs aedibus, quas tu, Q. Seio, equite R. uiro optimo, per te apertissime interfecto, tenes, sacellum dico fuisse, aras. tabulis hoc censorum, memoria multorum firmabo, ac docebo. agatur modo haec res, quod ex eo S. C. quod nuper est factum, referri ad uos necesse est: habeo,

beo, quae de locis religiosis uelim dicere. cum de domo tua dixero, in qua tamen ita est inaedificatum sacellum, ut alius fecerit, tibi tantummodo sit demoliendum: tum uidebo, num mihi necesse sit de alijs etiam aliquid dicere. putant enim nonnulli ad me pertinere, armamentarium Telluris aperire. nuper id patuisse dicunt, & ego recordor: nunc sanctissimam partem, ac sedem maximae religionis priuato dicunt uestibulo contineri. multa me mouent; quod aedes Telluris est curationis meae; quod is, qui illud armamentarium sustulit, meam domum, pontificum iudicio liberatam, secundum fratrem suum iudicatam esse dicebat. mouet me etiam in hac caritate annonae, sterilitate agrorum, inopia frugum, religio Telluris, & eo magis, quod eodem ostento Telluri postulatio deberi dicitur. Vetera fortasse loquimur: quamquam hoc si minus ciuili iure perscriptum est, lege tamen naturae, communi iure gentium sancitum est, ut nihil mortales a dijs immortalibus usu capere possint. uerumtamen antiqua negligimus: etiam ne ea negligemus, quae fiunt maxime, quae uidemus? L. Pisonem quis nescit his ipsis temporibus maximum et sanctissimum Dianae sacellum in Coeliculo sustulisse? adsunt uicini eius loci: multi sunt etiam in hoc ordine, qui sacrificia gentilicia illo ipso in sacello, statuto loco, anniuersaria factitarint. & conquirimus, dij immortales quae loca desiderent, quid significent, de quo loquantur? A Sex. Serrano sanctissima sacella suffossa, incensa, inaedificata, oppressa, summa denique

que

que turpitudine eſſe foedata neſcimus? Tu meam domum religioſam facere potuiſti? ecqua mente? qua inuaſeras: qua manu? qua diſturbaras: qua uoce? qua incendi iuſſeras: qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua ſcripſeras: quo puluinari? quod ſtupraras: quo ſimulacro? quod ereptum ex meretricis ſepulcro in imperatoris monumento collocaras. quid habet mea domus religioſi, niſi quod impuri, & ſacrilegi parietem tangit? itaque, ne quis meorum imprudens introſpicere poſſit tuam domum, ac te ſacra illa tua facientem uidere, tollam altius tectum, non ut ego te deſpiciam, ſed tu ne adſpicias urbem eam, quam delere uoluiſti. ſed iam haruſpicum reliqua reſponſa uideamus. Oratores contra ius faſq. interfectos. Quid eſt hoc? de Alexandrinis uideo eſſe ſermonem: quem ego non refuto: ſic enim ſentio, ius legatorum, cum hominum praeſidio munitum ſit, tum etiam diuino iure eſſe uallatum. ſed quaero ab illo, qui omnes iudices tribunus e carcere in forum effudit, cuius arbitrio ſicae omnes nunc, atque omnia uenena tractantur, qui cum Hermacho Chio ſyngraphas fecit, ecquid ſciat, unum acerrimum aduerſariũ Hermachi, Theodoſium, legatum ad ſenatum a ciuitate libera miſſum, ſica percuſſum? quod non minus, quam de Alexandrinis, indignum dijs immortalibus eſſe uiſum, certo ſcio. nec confero nunc in te unum omnia. ſpes maior eſſet ſalutis, ſi praeter te nemo eſſet impurus. plures ſunt. hoc & tu tibi confidis magis, & nos prope iure diffidimus. quis Platorem ex Ore-

ſtide, quae pars Macedoniae libera eſt, hominem in il lis locis clarum, ac nobilem, legatum Theſſalonicam ad noſtrum, ut ſe ipſe apellauit, imperatorem ueniſſe neſcit? quem ille propter pecuniam, quam ab eo extorquere non poterat, in uincula coniecit, & medicum intromiſit ſuum, qui legato, ſocio, amico, libero foediſſime & crudeliſſime uenas incideret. ſecures ſuas cruentari ſcelere noluit: nomen quidem populi R. tanto ſcelere contaminauit, ut id nulla re poſſit, niſi ipſius ſupplicio, expiari. quales hunc carnifices putamus habere, qui etiam medicis ſuis non ad ſalutem, ſed ad necem utatur? ſed recitemus, quid ſequatur. Fidem & iuſiurandum neglectum. hoc quid ſit, per ſe ipſum non facile interpretor: ſed ex eo, quod ſequitur, ſuſpicor de tuorum iudicum manifeſto periurio dici: quibus olim erepti eſſent nummi, niſi a ſenatu praeſidiū poſtulaſſent. quare autē de his dici ſuſpicer, haec cauſſa eſt, quod ſic ſtatuo, & illud in hac ciuitate eſſe maxime illuſtre, atque inſigne periurium, & te ipſum tamē in periurij poenam ab ijs, quibuſcum coniurasti, non uocari. Et uideo in haruſpicum reſponſis haec eſſe ſubiuncta, ſacrificia uetuſta, occultaq. minus diligenter facta, pollutaque. Haruſpices haec loquuntur, an patrij, penatesq. dij? multi enim ſunt, credo, in quos huius maleficij ſuſpicio cadat. quis, praeter hūc unū? obſcure dicitur, quae ſacra polluta ſint? quid planius, quid grauius, quid religioſius dici poteſt? Vetuſta, occultaque. nego ulla uerba Lentulum, grauem oratorem, ac diſertum, ſaepius, cum te accuſa

ret, usurpasse, quam haec, quae nunc ex Etruscis libris in te conuersa, atque interpretata dicuntur. etenim quod sacrificium tam uetus est, quam hoc, quod a regibus aequale huic urbi accepimus? quod autem tam occultum, quam id, quod non solum curiosos oculos excludit, sed etiam errantes, quo non modo improbitas, sed ne imprudentia quidem possit intrare? quod quidem sacrificium nemo ante P. Clodium omni memoria uiolauit, nemo umquam adijt, nemo neglexit, nemo uir adspicere nõ horruit: quod fit per uirgines Vestales, fit pro populo R. fit in ea domo, quae est in imperio, fit incredibili caerimonia, fit ei deae, cuius ne nomen quidem uiros scire fas est: quam iste iccirco Bonam dicit, quod in tãto sibi scelere ignouerit. non ignouit, mihi crede, non. nisi forte tibi ignotum putas, quod te iudices dimiserunt excussum, & exhaustum, suo iudicio absolutum, omnium condemnatum; aut quod oculos, ut opinio illius religionis est, non perdidisti. quis enim ante te sacra illa uir sciens uiderat, ut quisquam poenam, quae sequeretur illud scelus, scire posset? an tibi luminis obesset caecitas plus, quam libidinis? ne id quidem sentis, conniuentes illos oculos abaui tui magis optandos fuisse, quam hos flagrantes sororis? tibi uero, si diligenter attenderis, intelliges hominum poenas deesse adhuc, non deorum. homines te in re foedissima defenderunt: homines turpissimum, nocentissimumq. laudarunt: homines propter pecuniam iudicio liberauerunt: hominibus iniuria tui stupri, illata in ipsos, do-

nnn 2 lori

lori non fuit: homines tibi arma alij in me, alij post in illum inuictum ciuem dederunt: hominum beneficia prorsus concedo tibi, ac maiora non esse quaerenda: a dijs quiddem immortalibus quae potest homini maior esse poena furore, atque demētia? nisi forte, in tragoedijs quos uulnere ac dolore corporis cruciari, ac consumi uides, grauiores deorum immortalium iras subire, quam illos, qui furentes inducuntur, putas. non sunt illi eiulatus, & gemitus Philoctetae tam miseri; (quamquam sunt acerbi) quam illa exsultatio Athamantis, & quam somnium matricidarum. tu, cum furiales in concionibus uoces mittis, cum domos ciuium euertis, cum lapidibus optimos uiros foro pellis, cum ardentes faces in uicinorum tecta, iactas, cum aedes sacras inflammas, cum seruos concitas, cum sacra ludosq. conturbas, cum uxorem sororemq. non discernis;, cum, quod ineas cubile, non sentis, cum baccharis, cum furis, tum das eas poenas, quae sunt solae hominum sceleri a diis immortalibus cōstitutae. nam corporis quidem nostri infirmitas multos subit casus per se: denique ipsum corpus tenuissima saepe de caussa conficitur: deorum tela in impiorum mētibus figuntur. quare miserior es, cum in omnem fraudem raperis oculis, quam si omnino oculos non haberes. Sed, quoniam de iis omnibus, quae haruspices commissa esse dicunt, satis est dictum; uideamus, quid ijdem haruspices a dijs iam immortalibus dicant moneri. Monent, ne, per optimatum discordiam, dissensionemque, patribus, principibusq. caedes, periculaq. creentur, au-

xilioq.

xilioq. deminuti deficiantur; quare ad unum imperium prouinciae redeant, exercitusq. pulsus, deminutioq. accedat. Haruspicum uerba sunt haec omnia: nihil addo de meo. quis igitur hanc optimatium discordiam molitur? idem iste: nec ulla ui ingenij, aut consilij sui, sed quodam errore nostro: quem quidem ille, quod obscurus non erat, facile perspexit. hoc enim etiam turpius afflictatur resp. quod ne ab eo quidem uexatur, ut, tamquam fortis in pugna uir, acceptis a forti aduersario uulneribus aduersis & honestis, cadere uideatur. Ti. Gracchus conuellit statum ciuitatis, qua grauitate uir? quia eloquentia? qua dignitate? nihil ut a patris, auiq. Africani praestabili insigniq. uirtute, praeterquam quod a senatu desciuerat, deflexisset. secutus est C. Gracchus, quo ingenio? quanta ui, quanta grauitate dicendi? ut dolerent boni omnes, non illa tanta ornamenta ad meliorem mentem, uoluntatemq. esse conuersa. ipse L. Saturninus ita fuit effrenatus, & paene demens, ut auctor esset egregius, & ad animos imperitorum excitandos inflammandosq. perfectus. nam quid ego de P. Sulpicio loquar? cuius tanta in dicendo grauitas, iucunditas, tanta ubertas fuit, ut posset, uel ut prudentes errarent, uel ut boni minus bene sentirēt, perficere dicendo. Cum his conflictari, & pro salute patriae quotidie dimicare, erat omnino illis, qui tum remp. gubernabant, molestum: sed habebat ea molestia quandam tamen dignitatem. hic uero, de quo ego ipse tā multa nunc dico, pro dij immortales, quid

est? quid ualet? quid affert, ut tanta ciuitas, si cadet, quod dij omen obruant, a uiro tamen confecta uideatur? qui, post patris mortem, primam illam aetatulam suam ad scurrarum locupletum libidines detulit: quorum intemperantia expleta, in domesticis est germanitatis stupris uolutatus: deinde iam robustus, prouinciae se, ac rei militari dedit, atque ibi piratarum contumelias perpessus, etiam Cilicum libidines, barbarorumq. satiauit: post, exercitu L. Luculli solicitato, per nefandum scelus fugit illinc, Romaeq. recenti aduentu suo cum propinquis suis decidit, ne reos faceret: a Catilina pecuniam accepit, ut turpissime praeuaricaretur. inde cum Murena se in Galliam contulit: in qua prouincia mortuorum testamenta conscripsit, pupillos necauit, nefarias cum multis scelerum pactiones societatesq. conflauit: unde ut redijt, quaestum illum maxime fecundum uberemq. campestrem totum ad se ita redegit, ut homo popularis fraudaret improbissime populum; idemq. uir clemens diuisores omnium tribuum domi ipse suae crudelissima morte mactaret. Exorta est illa reip. sacris, religionibus, auctoritati uestrae, iudicijs publicis funesta quaestura: in qua idem iste deos hominesque, pudorem, pudicitiam, senatus auctoritatem, ius, fas, leges, iudicia uiolauit. atque hic ei gradus (o misera tempora, stultasq. nostras discordias) P. Clodio gradus ad remp. hic primus est aditus ad popularem iactationem, atque adscensus. nam Ti. Graccho inuidia Numātini foederis, cui feriendo, quaestor C. Mācini

consu-

consulis cum esset, interfuerat, & in eo foedere improbando senatus seueritas dolori, & timori fuit: istaq. res illum, fortem, & clarum uirum, a grauitate patrum desciscere coegit. C. autem Gracchum mors fraterna, pietas, dolor, magnitudo animi ad expetendas domestici sanguinis poenas excitauit. Saturninum, quod in annonae caritate quaestorem a sua frumētaria procuratione senatus amouit, eiq. rei M. Scaurum praefecit, scimus dolore factum esse popularem. Sulpicium ab optima caussa profectum, Caioq. Iulio consulatum contra leges petenti resistentem, longius, quam uoluit, popularis aura prouexit. fuit in his omnibus caussa, & si non iusta, (nulla enim potest cuiquam male de rep. mereudi iusta esse caussa) grauis tamen, & cum aliquo animi & uirili dolore coniuncta. P. Clodius a crocota, a mitra, a muliebribus soleis, purpureisq. fasciolis, a strophio, a psaltria, a flagitio, a stupro est factus repente popularis. nisi eum mulieres exornatum ita deprehendissent; nisi ex eo loco, quo eum adire fas non erat, ancillarum beneficio emissus esset: populari homine populus R. resp. ciue tali careret. Hanc ob amentiam in discordiis nostris, de quibus ipsis his prodigiis recentibus a diis immortalibus admonemur, arreptus est unus ex patriciis, cui tribuno pl. fieri non liceret. quod anno ante frater Metellus, & concors etiam tum senatus principi Cn. Pompeio, sententiam dicēti, excluserat, acerrimeq. una uoce ac mente restiterat, id post dissidium optimatium, de quo ipso nunc monemur, ita per

nnn 4 turba-

turbatum,itaq. permutatum est, ut, quod frater consul,ne fieret, obstiterat,quod affinis, & sodalis, clarissimus uir,qui illum reum non laudarat,excluserat, id is consul efficeret in discordijs principum, qui illi unus inimicissimus esse debuerat, & eo fecisse auctore se diceret,cuius auctoritatis neminem posset paenitere. Iniecta est fax foeda, ac luctuosa reip. petita est auctoritas uestra, grauitas amplissimorum ordinum,consensio bonorum omnium, totus denique ciuitatis status: haec enim certe petebantur., cum in me,cognitorem harum omnium rerum, illa flamma illorum temporum conijciebatur. excepi, & pro patria solus exarsi,sic tamen,ut uos,ijsdem ignibus circumsaepti,me primum ictum pro uobis,& fumantem uideretis. non sedabantur discordiae,sed etiam crescebat in eos odium,a quibus nos defensi putabamur. ecce ijsdem auctoribus,Pompeio principe,qui cupientem Italiam, populum R. desiderantem, flagitantes uos non auctoritate sua solum,sed etiam precibus ad meam salutem excitauit, restituti sumus. sit discordiarum finis aliquando: a diuturnis dissensionibus conquiescamus: non sinit eadem ista labes: ea habet conciones: ea miscet, ac turbat, ut modo uendat illis, nec tamen ita, ut se quisquam, si ab isto laudatus sit,laudatiorem putet,sed ut eos,quos non amãt, ab eodem gaudeant uituperari. atque ego nunc non miror: quid enim faciat aliud? illos, homines sapientissimos grauissimosque,miror: primum,quod quemquam clarum hominum, atque optime de rep. saepe *

pe

pe meritum, impurissimi uoce hominis uiolari facile patiuntur: deinde, quod existimant perditi hominis profligatiq. maledictis posse, id quod minime conducit ipsis, cuiusquam gloriam dignitatemq. uiolari: postremo, quod non sentiunt id, quod tamen mihi iam suspicari uidentur, illius furentes, ac uiolentos impe-
* *tus in se ipsos posse conuerti. atque ex hac nimia non nullorum alienatione, & quibusdam haerentia tela in rep. quae quamdiu haerebant in uno me, grauiter equidem, sed aliquanto leuius ferebam. an iste, nisi primo se dedidisset ijs, quorũ animos a uestra auctoritate seiunctos esse arbitrabamur; nisi eos in caelum suis laudibus, praeclarus auctor, extolleret; nisi exercitum C. Caesaris, in quo fallebat multos, sed eum nemo redarguebat, nisi eum inquam exercitum signis infestis in curiam se immissurum minitaretur; nisi Cn. Pompeio adiutore, M. Crasso auctore, quae faciebat, facere clamaret; nisi consules caussam coniunxisse secum, in quo uno non mentiebatur, confirmaret; tam crudelis mei, tam sceleratus reip. uexator esse potuisset? idem, postea quam respirare uos a metu caedis, emergere auctoritatem uestram a fluctibus illis seruitutis, reuiuiscere memoriam ac desiderium mei uidit, uobis se coepit subito fallacissime uenditare. tum, leges Iulias contra auspicia latas, & hic & in concionibus dicere: in quibus legibus inerat curiata illa lex, qua totum eius tribunatum continebat, quam caecus amentia non uidebat: producebat fortissimũ uirum M. Bibulũ; quaerebat ex eo; C. Cae*

sare

sare leges ferente, de caelo semper ne seruasset? semper se ille seruasse dicebat. Augures interrogabat; quae ita lata esset, recte ne lata esset? illi uitio lata esse dicebant. ferebant in oculis hominē quidem boni uiri, & de me optime meriti, sed illius, ut ego arbitror, furoris ignari. longius processit: in ipsum Cn. Pompeium, auctorem, ut praedicare est solitus, consiliorum suorum, inuehi coepit. inibat gratiam a nōnullis. tum uero est ratus se posse, quoniam togatū domestici belli exstinctorem nefario scelere foedasset, illum etiam, illum externorum bellorum, hostiumq. uictorem affligere. tum est illa in templo Castoris scelerata, & paene deletrix huius imperij sica deprehensa. tū ille, cui nulla hostium diutius urbs umquā fuit clausa, qui omnes angustias, omnes altitudines, omnium obiecta tela semper ui & uirtute perfregit, obsessus ipse est domi, meq. nonnulla imperitorum uituperatione timiditatis meae, consilio, & facto suo liberauit. nam, si Cn. Pompeio, uiro uni omnium fortissimo, quicumque nati sunt, miserrimum magis fuit, quam turpe, quam diu ille tribunus pl. fuit, lucem nō adspicere, carere publico, minas eius perferre; cum in concionibus diceret, uelle se in Carinis aedificare alteram porticum, quae Palatio responderet: certe mihi exire domo mea ad priuatum dolorem fuit luctuosum, ad rationem reip. gloriosum. Videtis igitur, hominem per se ipsum iampridem afflictum, ac iacētem, perniciosis optimatium discordijs excitari. cuius initia furoris dissensionibus eorum, qui tum a uobis seiuncti uidebantur, sustenta-

ta

ta sunt. reliqua iam praecipitantis tribunatus, etiam post tribunatum, obtrectatores eorum, atque aduersarij defenderunt, ne a rep. reip. pestis remoueretur. restiterunt etiam, ne caussam diceret; etiam, ne priuatus esset. etiã ne in sinu, atque in delicijs quidam optimi uiri uiperam illam uenenatam, ac pestiferam habere potuerunt? quo tãdem decepti munere? uolo, inquiunt, esse, qui in concione detrahat de Pompeio. detrahat ille uituperãdo? uelim, sic hoc uir summus, atque optime de mea salute meritus, accipiat, ut a me dicitur. dicam quidẽ certe, quod sentio. mihi medius fidius tum de illius amplissima dignitate detrahere, cum maximis laudibus efferebat, uidebatur. Vtrũ tandem C. Marius splendidior, cum eum C. Glaucia laudabat, an cum eundem iratus postea uituperabat? an ille demens, & iampridem ad poenam, exitiumq. praeceps, foedior, atque inquinatior in Cn. Pompeio accusando, quam in uniuerso senatu uituperando fuit? quod quidem miror, cum alterum gratum sit iratis, alterum esse tam bonis ciuibus non acerbum. sed ne id uiros optimos diutius delectet, legant hanc eius concionem, de qua loquor, in qua Pompeium ornat, an potius deformat? certe laudat, & unum esse in hac ciuitate dignum huius imperij gloria dicit, & significat se illi amicissimum esse, & reconciliationem esse gratiae factam. quod, ego quamquam, quid sit, nescio; tamen hoc statuo, hunc, si amicus esset Pompeio, laudaturum illum non fuisse. quid enim, si illi inimicissimus esset, amplius ad eius laudem minuendam facere

cere potuisset? uideant ij, qui illum Cn. Pompeio inimicum esse gaudebant, ob eamq. caussam in tot, tantisq. sceleribus conniuebant, & nonnumquam eius indomitos, atque effrenatos furores plausu etiam suo persequebantur, quam se cito inuerterit: nunc enim iã laudat illum; in eos inuehitur, quibus se antea uẽditabat. quid existimatis eum, si reditus ei gratiae patuerit, esse facturum, qui tam libenter in opinionem gratiae irrepat? Quas ego alias optimatium discordias a dijs immortalibus definiri putem? nam hoc quidem uerbo neque P. Clodius, neque quisquam de gregalibus eius, aut de consiliarijs designatur. habẽt Etrusci libri certa nomina, quae in id genus ciuium cadere possunt. deteriores, repulsos (quod iam audietis) hos appellant, quorum & mentes, et res sunt perditae, longeq. a communi salute disiunctae. quare, cũ dij immortales monent de optimatium discordijs, de clarissimorum, & optime meritorum ciuium dissensione praedicunt, cum principibus periculum caedemq. portendunt; in tuto collocant Clodium, qui tantum abest a principibus, quantum a puris, quantum a religiosis. uobis, o clarissimi, atque optimi ciues, & uestrae saluti consulendum, & prospiciendum uident. caedes principum ostenditur: id, quod interitum optimatium sequi necesse est, adiungitur: etiam, ne in unius imperium res decidat, admonemur. ad quẽ metum si deorum monitis non duceremur, tamen ipsi nostro sensu, coniecturaq. raperemur. neque enim ullus alius discordiarum solet esse exitus inter claros, &

potentes

potentes uiros, nisi aut uniuersus interitus, aut uicto ris dominatus, aut regnum. Dissensit cum Mario, clarissimo ciue, consul nobilissimus, & fortissimus L. Sylla: horum uterque ita cecidit uictus, ut uictor idem regnauerit. cum Octauio collega Cinna dissensit: utrisque horum secunda fortuna regnum est largita, aduersa mortem. idem iterum Sylla superauit: tum sine dubio habuit regalem potestatem, quamquam remp. recuperauit. Inest hoc tempore haud obscurum odium, atque id insitum penitus, & inustum animis hominum amplissimorum: dissident principes: captatur occasio: qui non tantum opibus ualent, nescio quam fortunam tamen, ac tempus expectant: qui sine controuersia plus possunt, hi fortasse nonnumquã consilia, ac sententias inimicorum suorum extimescunt. tollatur haec e ciuitate discordia: iam omnes isti, qui portenduntur, metus extinguentur: iam ista serpens, quae tum hic delitescit, tum se emergit, & fertur illuc, compressa, atque illisa morietur. monent enim iidem, ne occultis consilijs resp. laedatur. quae sunt occultiora, quam eius, qui ausus in concione est dicere, iustitium edici oportere, iurisdictionem intermitti, claudi aerariũ, iudicia tolli? nisi forte existimatis hanc tantam colluuionẽ illi, tantamq. euersionem ciuitatis in mentem subito in Rostris, nec cogitanti uenire potuisse. est quidem ille plenus uini, stupri, somni, plenusq. inconsideratissimae ac dementissimae temeritatis: uerumtamen nocturnis uigilijs, etiam coitione hominum, iustitium illud conceptum, ac meditatum

tatum est. mementote, P. C. uerbo illo nefario tentatas aures uestras, & perniciosam uiam audiendi consuetudine esse munitam. Sequitur illud, ne deterioribus, repulsisq. honos augeatur. Repulsos uideamus: nam, deteriores qui sint, post docebo. sed tamen, in eum cadere hoc uerbum maxime, qui sit unus omniũ mortalium sine ulla dubitatione deterrimus, concedendum est. qui sunt igitur repulsi? non, ut opinor, ij, qui aliquando honorem uitio ciuitatis, non suo, non sunt assecuti: nam id quidẽ multis saepe optimis ciuibus, atque honestissimis uiris accidit. repulsi sunt ij, quos ad omnia progredientes, quos munera contra leges gladiatoria parantes, quos apertissime largientes non solum alieni, sed etiam sui, uicini, tribules, urbani, rustici repulerunt. hi ne honore augeantur, monemur. debet esse gratum, quod praedicunt: sed tamen huic malo populus R. ipse, nullo haruspicum admonitu, sua sponte prospexit. Deteriores cauete: quorum quidem magna est natio, sed tamen eorum omniũ hic dux est, atque princeps. etenim, si unum hominem deterrimum poeta praestanti aliquis ingenio, fictis conquisitisq. uitijs deformatum, uellet inducere, nullum profecto dedecus reperire posset, quod in hoc nõ inesset; multaq. in eo penitus defixa, atque haerentia praeteriret. parentibus, & dijs immortalibus, & patriae nos primum natura conciliat. eodem enim tempore & suscipimur in lucem; & hoc caelesti spiritu augemur; & certam in sedem ciuitatis, ac libertatis adscribimur. iste parentum nomen, sacra, memoriam,

moriam, gentem Fonteiano nomine obruit: deorum ignes, sollemnes mensas, abditos ac penetrales focos, occulta, & maribus non inuisa solum, sed etiam inaudita sacra inexpiabili scelere peruertit: idemq. earũ templum inflammauit dearum, quarum ope etiam alijs incendijs subuenitur. Quid de patria loquar? qui primum eum ciuem ui, ferro, periculis urbe, omnibus patriae praesidijs depulit, quem uos patriae conseruatorem esse sae issime iudicaueratis: deinde, euerso senatus, ut ego semper dixi, comite; duce, ut ille dicebat; senatum ipsum, principem salutis, mentisq. publicae, ui, caede, incendijsq. peruertit: sustulit duas leges, Aeliam, & Fusiam, maxime reip. salutares: cẽsuram exstinxit: intercessionem remouit: auspicia deleuit: consules, sceleris sui socios, aerario, prouincijs, exercitu armauit: reges qui erant, uendidit; qui non erant, appellauit: Cn. Pompeium ui, ferro domum compulit: imperatorum monumenta euertit: inimicorum domos disturbauit: uestris monumentis nomen suum inscripsit. infinita sunt scelera, quae ab illo in patriam sunt edita. Quid, quae in singulos ciues, quos necauit? socios, quos diripuit? imperatores, quos prodidit? exercitus, quos tentauit? Quid uero ea, quanta sunt, quae in se ipsum scelera, quae in suos edidit? quis minus umquam pepercit hostium castris, quam ille omnibus corporis sui partibus? quae nauis umquam in flumine publico tam uulgata omnibus, quam istius aetas fuit? quis umquam nepos tam libere est cum scortis, quam hic cum sororibus

ribus

ribus uolutatus? quam denique tam immanem Charybdin poetae fingendo exprimere potuerunt, quae tantos exhaurire gurgites posset, quantas iste Byzantiorum, Brogitarorumq. praedas exsorbuit? aut tam eminentibus canibus Scyllam, tamq. ieiunis, quam quibus istum uidetis Gellijs, Clodijs, Titijs Rostra ipsa mandentem? Quare, id quod extremum est in haruspicum responsis, prouidete ne reip. status commutetur. etenim uix haec, si undique fulciamus, iam labefacta, uix, inquam, innixa in omnium nostrum humeris cohaerebunt. fuit quondam ita firma haec ciuitas, & ualens, ut negligentiam senatus, uel etiam iniurias ciuium ferre posset: iam nō potest: aerarium nullum est: uectigalibus non fruuntur, qui redemerunt: auctoritas principum cecidit: consensus ordinum est diuulsus: iudicia perierunt: suffragia districta tenentur a paucis: bonorum animus ad nutum nostri ordinis expeditus iam non erit: ciuem, qui se pro patriae salute opponat inuidiae, frustra posthac requiretis. quare hunc statum, qui nunc est, qualiscumque est, nulla alia re, nisi concordia, retinere possumus. nam, ut meliore simus loco, ne optandum quidem est, illo impunito: deteriore autem statu ut simus, unus est inferior gradus, aut interitus, aut seruitutis. quo ne trudamur, dij immortales nos admonent; quoniam iampridem humana consilia ceciderunt. Atque ego hanc orationem, P. C. tam tristem, tam grauem non suscepissem, non, inquam, nisi hanc personam, & has partes honoribus populi R.

uestris

uestris plurimis ornamentis, mihi tributis, deberem, & possem sustinere. sed tamen facile, tacentibus ceteris, reticuissem: sed haec oratio omnis fuit non auctoritatis meae, sed publicae religionis. mea fuerunt uerba fortasse plura, sententiae quidem omnes haruspicum: ad quos aut referri nunciata ostenta non conuenit, aut eorum responsis commoueri necesse est. quod si cetera magis peruulgata nos saepe & leuiora mouerunt: uox ipsa deorum immortalium non mentes omnium permouebit? nolite enim id putare accidere posse, quod in fabulis saepe uidetis fieri, ut deus aliquis, elapsus de caelo, coetus hominum adeat, uersetur in terris, cum hominibus colloquatur. cogitate genus sonitus eius, quem Latinienses nunciarunt: recordamini illud etiam, quod nondum est relatum, quod eodem fere tempore factus in agro Piceno Potentiae nunciatur terrae motus horribilis cum quibusdam multis metuendisq. rebus: haec eadem profecto, quae futura prospicimus, impendentia pertimescetis. etenim haec deorum immortalium uox, haec paene oratio iudicanda est, cum ipse mundus, cum agri terrae motu quodam nouo contremiscunt, & inusitato aliquid sono incredibiliq. praedicunt. in quo constituendae nobis quidem sunt procurationes, & obsecratio, quemadmodum monemur: sed faciles sunt preces apud eos, qui ultro nobis uiam salutis ostendunt: nostrae nobis sunt inter nos irae, discordiaeq. placandae.

PRO. CN. PLANCIO ORATIO. XXXI

CVM propter egregiam, & singularem, Cn. Plancij, iudices, in mea salute custodienda fidem tam multos, & bonos uiros eius honori uiderem esse fautores; capiebam animo non mediocrem uoluptatem; quod, cuius officium mihi saluti fuisset, ei meorum temporum memoriam suffragari uidebam. cũ autem audirem meos partim inimicos, partim inuidos huic accusationi esse fauturos, eandemq. rem aduersariam esse in iudicio Cn. Plancio, quae in petitione fuisset adiutrix; dolebam, iudices, & acerbe ferebam, si huius salus ob eam ipsam caussam esset infestior, quod is meam salutem, atque uitam sua beneuolentia, praesidio, custodiaq. texisset. nunc autem uester, iudices, conspectus, & consessus iste reficit, & recreat mentem meã, cum intueor, & contemplor unumquẽque uestrum. uideo enim hoc in numero neminem, cui mea salus cara non fuerit, cuius non exstet in me suum meritum, cui non sim obstrictus memoria beneficij sempiterna. itaque non extimesco, ne Cn. Plancio custodia meae salutis apud eos obsit, qui me ipsum maxime saluũ uidere uoluerunt: saepiusque, iudices, mihi uenit in mentẽ, admirandum esse, M. Laterensem, hominem studiosissimum, & diligentissimum salutis meae, reum hunc potissimum sibi delegisse; quam metuendum, ne uobis id

ille

ille magna ratione fecisse uideatur. quamquam mihi non sumo tantum, judices, neque arrogo, ut Cn. Plancium suis erga me meritis impunitatem consecuturum putem. nisi eius integerrimam uitam, modestissimos mores, summam fidem, continentiam, pietatem, innocentiam ostendero, nihil de poena recusabo. sin omnia praestitero, quae sunt a bonis uiris expetenda: petam, judices, a uobis, ut cuius misericordia salus mea custodia sit, uos ei uestram misericordiam, me deprecante, tribuatis. equidem ad reliquos labores, quos in hac caussa maiores suscipio, quam in ceteris, etiam hanc molestiam assumo, quod mihi non solum pro Cn. Plancio dicendum est, cuius ego salutem non secus ac meam tueri debeo; sed etiam pro me ipso, de quo accusatores plura paene, quam de re, reoque, dixerunt. quamquam, judices, si quid est in me ipso ita reprehensum, ut id ab hoc alienum sit, non me id magnopere conturbet: non enim timeo, ne, quia perraro grati homines reperiantur, iccirco, cũ me nimium gratum illi esse dicãt, id mihi criminosum esse possit. quae uero ita sũt agitata ab illis, ut aut merita Cn. Plãcij erga me minora esse dicerent, quam a me ipso praedicerentur; aut, si essent summa, negarent ea tamen ita magni, ut ego putarem, ponderis apud uos esse debere: haec mihi sunt tractanda, judices, & modice, ne quid ipse offendam; et tum denique, cum respondero criminibus; ne non tam innocentia reus sua, quam recordatione meorum temporum, defensus esse uideatur. Sed mihi in caussa facili, atque explicata perdif-

ficilis, iudices, & lubrica defensionis ratio proponitur. nam, si tantummodo mihi necesse esset contra Laterensem dicere, tamen id ipsum esset, in tanto usu nostro, tantaq. amicitia, molestum: uetus enim est lex illa iustae ueraeq. amicitiae, quae mihi cum illo iamdiu est, ut idem amici semper uelint: neque est ullum certius amicitiae uinculum, quam consensus, & societas consiliorum, & uoluntatum. mihi autem non est in hac re solum molestum, contra illum dicere; sed multo id magis, quod in ea caussa contra dicendum est, in qua quaedam hominum ipsorum uidetur facienda esse contentio. quaerit enim Laterensis, atque hoc uno maxime urget, qua se uirtute, qua laude Plancius, qua dignitate superarit. ita, si cedo illius ornamentis, quae multa, & magna sunt; non solum huius dignitatis iactura facienda est, sed etiam largitionis recipienda suspicio. sin hunc illi antepono; contumeliosa habenda est oratio; & dicendum est id, quod ille me flagitat, Laterensem a Plancio dignitate esse superatum. ita aut amicissimi hominis existimatio offendenda est, si illam accusationis condicionem sequar: aut optime de me meriti salus deserenda est. sed ego, Laterensis, caecum me, & praecipitem ferri confitear in caussa, si te aut a Plancio, aut ab ullo dignitate potuisse superari dixero: itaque discedam ab ea contentione, ad quam tu me uocas; & ueniam ad illam, ad quam me caussa ipsa deducit. Quid? tu non inanem dignitatis iudicem putas esse populum? fortasse non numquam est: utinam uero semper esset: sed est

perraro,

perraro, & si quando est, in ijs magistratibus est mandandis, quibus salutem suam committi putat. his leuioribus comitijs, diligentia, & gratia petitorum honos paritur, non ijs ornamentis, quae esse in te uidemus. nam, quod ad populum pertinet, semper dignitatis iniquus iudex est, qui aut inuidet, aut fauet. quamquam nihil potes in te Laterensis constituere, quod sit proprium laudis tuae, quin id tibi sit commune cum Plancio. sed hoc totum agetur alio loco. nunc tantum disputo de iure populi; qui & potest, & solet nõ numquam dignos praeterire: nec, si a populo praeteritus est, quem non oportuit; a iudicibus condemnandus est, qui praeteritus non est. nam, si ita esset, quod patres apud maiores nostros tenere non potuerunt, ut reprehensores essent comitiorum, id haberent iudices; uel quod multo etiam minus est ferendum. tum enim magistratum non gerebat is, qui ceperat, si patres auctores non erant facti: nunc postulatur a nobis, ut eius exsilio, qui creatus sit, iudicium populi R. reprehendatis. itaque quamquam, qua nolui, ianua sim ingressus in caussam; sperare uideor, tantum absuturam esse orationem meam a minima suspicione offensionis tuae, te ut potius obiurgem, quod iniquum in discrimen adducas dignitatem tuam, quam ut ego eam ulla contumelia coner attingere. Tu continentiam, tu industriam, tu animum in remp. tu uirtutem, tu innocentiam, tu fidem, tu labores tuos, quod aedilis non sis factus, fractos esse, & abiectos, & repudiatos putas? uide tandem, Laterensis,

ſis, quantum a te diſſentiam. ſi medius fidius decem ſoli eſſent in ciuitate uiri boni, ſapientes, iuſti, graues, qui te indignum aedilitate iudicauiſſent: grauius de te iudicatum putarem, quam eſt hoc, quod tu metuis, ne a populo iudicatum eſſe uideatur. non enim comitijs iudicat ſemper populus; ſed mouetur plerumque gratia; cedit precibus; facit eos, a quibus eſt maxime ambitus; denique ſi iudicat, non delectu aliquo, aut ſapientia ducitur ad iudicandum, ſed impetu non numquam, & quadam etiam temeritate. non eſt enim conſilium in uulgo, non ratio, non diſcrimen, non diligentia: ſemperq. ſapientes ea, quae populus feciſſet, ferenda, non ſemper laudanda duxerunt. Quare, cum te aedilem fieri oportuiſſe dicis; populi culpam, non competitoris, accuſas. At fueris dignior, quam Plancius: de quo ita tecum contendam paullo poſt, ut conſeruem dignitatem tuam: ſed ut fueris dignior; non competitor, a quo es uictus, ſed populus, a quo es praeteritus, in culpa eſt. in quo primum illud debes putare, comitijs, praeſertim aedilicijs, ſtudium eſſe populi, non iudicium; eblandita illa, non enucleata eſſe ſuffragia; eos, qui ſuffragium ferant, quid denique ipſi debeant, conſiderare ſaepius, quam quid cuique a rep. uideatur deberi. ſin autem mauis eſſe iudicium; non tibi id reſcindendum eſt, ſed ferendum. male iudicauit populus: at iudicauit. non debuit: at potuit. non fero: at multi clariſſimi, & ſapientiſſimi ciues tulerunt. eſt enim condicio liberorum populorum, praecipueq. huius principis populi, & omnium

mnium

mnium gentium domini, atque uictoris, posse suffragijs uel dare, uel detrahere, quod uelit, cuique: nostrum autem est, qui hac tempestate populi iactemur, ac fluctibus, ferre modice populi uoluntates, allicere alienas, retinere partas, placare turbatas; honores si magni non putemus, non seruire populo; sin eos expetamus, non defatigari supplicando. Venio iam ad ipsius populi partes; ut illius contra te oratione potius, quam mea, disputem. qui si tecum congrediatur, & si una uoce loqui possit, haec dicat: Ego tibi, Laterensis, Plancium non antepos ui; sed, cum essetis aeque boni uiri, meum beneficium potius ad eum detuli, qui a me contenderat, quam ad eum, qui mihi non nimis summisse supplicarat. Respondebis, credo, te, splendore, & uetustate familiae fretum, non ualde ambiendum putasse. at uero te ille ad sua instituta, suorumq. maiorum exempla reuocabit. semper se dicet rogari uoluisse, semper placuisse; M. Seium, qui ne equestrem quidem splendorem incolumem a calamitate iudicij retinere potuisset, homini nobilissimo, innocentissimo, eloquentissimo, M. Pisoni praetulisse; praeposuisse se Q. Catulo, in summa familia nato, sapientissimo, & sanctissimo uiro, non dico C. Serenum, subtilissimum hominem, (fuit enim & animi satis magni, & consilij) sed Cn. Manlium, non solum ignobilem, uerum sine uirtute, sine ingenio, uita etiam contempta, ac sordida. Desiderarunt te, inquit, oculi mei, cum tu esses Cyrenis. me enim, quam socios, tua frui uirtute malebam: & quo plus intererat, eo plus

aberas a me: certe non uidebam. deinde sitientem me uirtutis tuae deseruisti, ac dereliquisti. coeperas enim petere tribunatum pl. temporibus ijs, quae istam eloquentiam, & uirtutem requirebant. quam petitionem cum reliquisses, si hoc iudicasti, tanta in tempestate te gubernare non posse, de uirtute tua dubitaui: si nolle, de uoluntate: sin, quod magis intelligo, temporibus te alijs reseruasti, ego quoque, inquam, & resp. ad ea te tempora reuocaui, ad quae tu te ipse seruaras. pete igitur eum magistratum, in quo mihi magnae utilitati esse possis. aediles quicumque erunt, idem mihi, quod ostenderas: aut si, quod mea minus interest, id te magis forte delectat, reddam tibi istam aedilitatem etiam negligenter petenti. sed amplissimos honores ut pro dignitate tua consequare, condiscas, censeo, mihi paullo ante diligentius supplicare. Haec populi oratio est: mea uero Laterensis haec; quare uictus sis, nõ debere iudicem quaerere, modo ne largitione sis uictus. nam si, quotiescumque praeteritus erit is, qui non debuerit praeteriri; toties oportebit eum, qui factus erit, condemnari: nihil iam est, quod populo supplicetur, nihil quod direptio, nihil quod supplicatio magistratuum, renunciatio suffragiorum exspectetur, simul ut qui sint professi, uideo quid dicam: hic familia consulari est, ille praetoria: reliquos uideo esse ex equestri loco: sunt omnes sine macula, sunt aeque boni uiri, atque integri: sed seruari necesse est gradu. cedat consulari generi praetorium, nec contendat cum praetorio equester locus: sublata sunt studia,

dia, exſtinctae ſuffragationes, nullae cõtentiones, nulla libertas populi in mandandis magiſtratibus, nulla exſpectatio ſuffragiorum: nihil, ut plerumque euenit, praeter opinionem accidet: nulla erit poſthac uarietas comitiorum. ſin hoc perſaepe accidit, ut & factos aliquos, & non factos eſſe miremur; ſi campus, atque illae undae comitiorum, ut mare profundum, & immenſum, ſic efferueſcunt quodam quaſi aeſtu, ut ad alios accedant, ab alijs autem recedant: in tanto nos impetu ſtudiorum, & motu temeritatis, modum aliquem, & conſilium, & rationem requiramus? quare noli me ad contentionem ueſtrum reuocare, Laterenſis. etenim, ſi populo grata eſt tabella, quae frontes aperit hominum, mentes tegit; datq. eam libertatẽ, ut, quod uelint, faciant, promittant autem, quod rogentur: cur tu in iudicio exprimis, quod non fit in campo? hic, quam ille, dignior, perquam graue eſt dictu. quo modo igitur eſt aequum? ſic credo, (quod agitur, quod ſatis eſt iudici) hic factus eſt. cur iſte potius, quã ego? uel neſcio, uel nõ dico, uel denique, quod mihi grauiſſimum eſſet dicere, ſed impune tamen deberem dicere, non recte. nam quid aſſequerere, ſi illa extrema defenſione uterer, populum, quod uoluiſſet, feciſſe, non quod debuiſſet? quid, ſi populi quoque factum defendo, Laterẽſis, et doceo, Cn. Planciũ non obrepſiſſe ad honorem, ſed eo ueniſſe curſu, qui ſemper patuerit omnibus hoc noſtro equeſtri loco; poſſũ ne eripere orationi tuae cõtentionem ueſtram, quae tractari ſine cõtumelia non poteſt, et te ad cauſſam, crimenq. deducere?

re? si, quod equitis R. filius est, inferior esse debuit: omnes tecum equitum R. filij petiuerunt. nihil dico amplius: hoc tamen miror, cur tu huic potissimum irascare, qui longissime a te abfuit. equidem, si quando, ut fit, iactor in turba, non illum accuso, qui est in summa Sacra uia, cum ego ad Fabianum fornicem impellor; sed eum, qui in me ipsum incurrit, atque incidit. tu neque Q. Pedio, forti uiro, succenses, neque huic A. Plotio, ornatissimo homini, familiari meo: & ab eo, qui hos dimouit, potius, quam ab ijs, qui in te ipsum incubuerunt, te depulsum putas. sed tamen haec tibi est prima cum Plancio generis uestri familiaeq. contentio, qua abs te uincitur: cur enim non confitear, quod necesse est? sed non hic magis, quam ego a meis competitoribus & alias, & in consulatus petitione uincebar. sed uide, ne haec ipsa, quae despicis, huic suffragata sint. sic enim conferamus. Est tuum nomen utraque familia consulare. num dubitas igitur, quin omnes, qui fauent nobilitati, qui id putant esse pulcherrimum, qui imaginibus, qui nominibus uestris ducuntur, te aedilem fecerint? equidem non dubito. sed, si parum multi sunt, qui nobilitatem ament: num ista est nostra culpa? etenim ad caput, & ad fontem utriusque generis ueniamus. Tu es ex municipio antiquissimo Tusculano, ex quo plurimae familiae sunt consulares, in quibus est etiam Iuuentia, quot e reliquis municipijs omnibus non sunt: hic est e praefectura Atinati, non tam prisca, non tam honorata, non tam suburbana. quan-

tum

tum interesse uis ad rationem petendi? primum, utrũ magis fauere putas Atinates, an Tusculanos suis? alteri (scire enim hoc proter uicinitatem facile possum) cum huius, ornatissimi, atque optimi uiri, Cn. Saturnini patrem aedilem, cum praetorem uiderunt, quod primus ille non modo in eam familiam, sed etiam in praefecturam illam sellam curulem attulisset, mirandum in modum laetati sunt: alteros (credo, quia refertum est municipium consularibus: nam maleuolos non esse certo scio) numquam intellexi uehementius hospitum suorum honore laetari. habemus hoc nos, habent nostra municipia. quid ego de me, de fratre meo loquar? quorum honoribus agri prope dicam ipsi, montesq. fauerunt. num aliquando uides Tusculanum aliquem de M. Catone illo, in omni uirtute principe, num de Ti. Coruncanio, municipe suo, num de tot Fabijs gloriari? uerbum nemo facit. at, in quẽcumque Arpinatem incideris, etiã si nolis, erit tamen tibi fortasse de nobis aliquid, aliquid et de C. Mario audiendum. Primum igitur hic habuit studia suorum ardentia: tu tanta, quanta in hominibus iam saturatis honoribus esse potuerunt. deinde tui municipes sunt illi quidem splendidissimi homines, sed tamen pauci, siquidem cum Atinatibus conferantur: huius praefectura plena uirorum fortissimorum, sic, ut nulla tota Italia frequentior dici possit. quam quidem nunc multitudinem uidetis, iudices, in squalore, & luctu supplicem uobis. hi tot equites R. tot tribuni aerarij (nam plebem a iudicio dimisimus,

quae

quae cuncta comitijs adfuit) quid roboris, quid dignitatis huius petitioni attulerunt? non enim tribum Terentinam, de qua dicam alio loco, sed dignitatem, sed oculorum coniectum, sed solidam, & robustam, & assiduam frequentiam praebuerunt. iam municipia coniunctione etiam uicinitatis uehementer mouentur. omnia, quae dico de Plancio, dico expertus in nobis: sumus enim finitimi Atinatibus. laudanda est, uel etiam amanda uicinitas retinens ueterem illum officij morem, non infuscata maleuolentia, non assueta mendacijs, non fucata, non fallax, non erudita artificio simulationis uel suburbano, uel etiam urbano. nemo Arpinas non Plancio studuit, nemo Soranus, nemo Casinas, nemo Aquinas: totus ille tractus celeberrimus Venafranus, Allifanus, tota denique nostra illa aspera, et montuosa, at fidelis, & simplex, & fautrix suorum regio se huius honore ornari, se augeri dignitate, arbitrabatur: ijsdemq. nunc a municipijs adsunt equites R. publice cum legationis testimonio; nec minore nunc sunt solicitudine, quam tum erant studio. etenim est grauius spoliari fortunis, quam non augeri dignitate. Ergo, ut alia in te erant illustriora, Laterensis, quae tibi maiores tui reliquerant: sic te Plancius hoc non solum municipij, uerum etiam uicinitatis genere uincebat. nisi forte te Lauicana, aut Bouillana, aut Gabina uicinitas adiuuabat: quibus e municipijs uix iam, qui carnem Latinis petant, inueniuntur. Adiungam, si uis, id quod tu etiam huic obesse putas, patrem

trem publicanum. qui ordo quanto adiumento sit in honore, quis nescit? flos enim equitum R. ornamentum ciuitatis, firmamẽtum reip. publicanorũ ordine continetur. quis est ergo, qui neget, ordinis eius studium fuisse in honore Plancij singulare? neque iniuria: uel quod erat pater is, qui est princeps iamdiu publicanorum: uel quod is ab socijs unice diligebatur: uel quod diligentissime rogabat: uel quia pro filio supplicabat: uel quia huius ipsius in illum ordinem summa officia quaesturae, tribunatusq. constabant: uel quod illi in hoc ornando ordinem se ornare, & consulere liberis suis arbitrabantur. aliquid praeterea: timide dico, sed tamen dicendum est: non enim opibus, non inuidiosa gratia, non potentia uix ferenda, sed commemoratione beneficij, sed misericordia, sed precibus aliquid attulimus etiam nos. appellaui populum: tribunus summisi me, & supplicaui: ultro mehercules se mihi etiam offerentes, ultro pollicentes rogaui. ualuit caussa rogãdi, nõ gratia: nec, si uir amplissimus, cui nihil est quod roganti concedi non iure possit, de aliquo, ut dicis, nõ impetrauit, ego sum arrogans, quod me ualuisse dico. nam, ut omittam illud, quod ego pro eo laborabã, qui ualebat ipse per sese; rogatio ipsa semper est gratiosissima, quae est officio necessitudinis coniuncta maxime. neque ego sic rogabam, ut petere uiderer, quia familiaris esset meus, quia uicinus, quia huius parente semper plurimum essem usus, sed ut quasi parenti, et custodi meo. nõ potentia mea, sed caussa rogationis, fuit gratiosa.

nemo

nemo mea restitutione laetatus est, nemo iniuria doluit, cui non huius in me misericordia grata fuerit. etenim, si ante reditum meum Cn. Plancio se uulgo uiri boni, cum hic tribunatum peteret, ultro offerebant: cui nomen meum honori fuisset, ei meas praesentis preces nõ putas profuisse? an Minturnenses coloni, quod C. Marium ciuili errore, atque ex impiis manibus eripuerunt, quod tecto receperunt, quod fessum inedia, fluctibusq. recrearunt, quod uiaticum congesserunt, quod nauigium dederunt, quod eum linquentem terram eam, quam seruauerat, lacrymis uotisq. omnibus prosecuti sunt, aeterna in laude uersantur: Plancio, quod me, uel ui pulsum, uel ratione cedentem tempori, receperit, iuuerit, custodierit, his, & senatui, populoq. R. ut haberent quod reducerent, conseruarit, honori hanc fidem, misericordiã, uirtutem, fuisse miraris? uitia mehercule res hae Cn. Plancii, de quibus dixi, tegere potuerunt; ne tu in ea uita, de qua iam dicam, tota & tanta adiumenta huic honori fuisse mirere. Hic est enim, qui, adolescentulus cum A. Torquato profectus in Africam, sic ab illo grauissimo, & sanctissimo, atque omni laude & honore dignissimo uiro dilectus est, ut & contubernii necessitudo, & adolescentuli modestissimi pudor postulabat. quod, si adesset, non minus ille declararet, quam hic, illius frater patruelis, & socer, T. Torquatus, illi omni uirtute & laude par: qui est quidem cum illo maximis uinculis & propinquitatis, & affinitatis coniunctus, sed ita magni amoris, ut

illae

illae necessitudinis caussae leues esse uideantur. Fuit in Creta postea contubernalis Saturnini, propinqui sui miles huius Q. Metelli. quibus cum fuerit probatissimus, hodieq. sit; omnibus esse se probatum debet sperare. In ea prouincia legatus fuit C. Sacerdos, qua uirtute, qua constantia uir? L. Flaccus, qui homo? qui ciuis? qualem hunc putent, assiduitate, testimonioq. declarant. In Macedonia tribunus militum fuit: in eadem prouincia postea quaestor. primũ Macedonia sic eum diligit, ut indicant hi principes ciuitatum suarum: qui cum missi sint ob aliam caussam, tamen huius repentino periculo cõmoti huic assident, pro hoc laborant; huic si praesto fuerint, gratius se ciuitatibus suis facturos putant, quam si legationem, & mandata sua confecerint. L. uero Appuleius hunc tanti facit, ut morem illum maiorum, qui praescribit in parentum loco quaestoribus suis praetores esse oportere, officijs, beneuolentiaq. superarit. Tribunus pl. fuit, non fortasse tam uehemens, quam isti, quos tu iure laudas, sed certe talis, quales si omnes semper fuissent, numquam desideratus uehemens esset tribunus. Omitto illa, quae si minus necessaria sũt, at certe, cũ sunt prolata, laudantur: ut uiuat cũ suis, primum cum parente, (nam meo iudicio Pietas fundamentum est omnium uirtutum) quem ueretur ut deum, (neque enim multo secus parens liberis) amat uero ut sodalem, ut fratrem, ut aequalem. quid dicam cum patruo? cum affinibus? cum propinquis? cum hoc Cn. Saturnino, ornatissimo uiro? cuius quan

tam

tam honoris huius cupiditatem fuisse creditis, cum uideatis luctus societatẽ? Quid de me dicam? qui mihi in huius periculo reus esse uideor. Quid de his tot uiris talibus, quos uidetis ueste mutata? atqui haec sũt indicia solida, iudices, & expressa, haec signa probitatis, non fucata forensi specie, sed domesticis inusta notis ueritatis. facilis est illa occursatio, & blanditia popularis: adspicitur, non attrectatur: procul apparet, non excutitur, non in manus sumitur. Omnibus igitur rebus ornatum hominem, quem externis, quem domesticis nonnullis rebus inferiorem quãte, generis & nominis dico, superiorem alijs, municipum, uicinorum, societatum studio, temporum meorum memoria, patris uirtute, integritate, modestia, aedilem factum esse miraris? hunc tu uitae splendorem maculis adspergis istis? iacis adulteria, quae nemo non modo nomine, sed ne suspicione quidem possit agnoscere? maritum appellas, ut uerba fingas, non solum crimina. ductum esse ab eo in prouinciam aliquem dicis libidinis caussa: quod non crimen est, sed impudicum in maledicto mendacium. raptam esse mimulam. quod dicitur Atinae factum a iuuene, uetere quodam in scenicos iure, maximeq. opidano. o adolescentiam traductam eleganter, cui quidem cum, quod licuerit, obijciatur, tamen id ipsum falsum reperiatur. Emissus aliquis e carcere. & quidem emissus, ut cognostis, necessarij hominis, optimiq. adolescentis rogatu. idem postea prae mandatis requisitus. atque haec, ne ulla alia, sũt cõiecta maledicta in eius

uitam,

uitam, de cuius uos pudore, religione, integritate dubitetis. Pater uero, inquit, etiam obesse filio debet. O uocem duram, atque indignam tua probitate, Laterensis. pater ut in iudicio capitis, pater ut in dimicatione fortunarum, pater ut apud tales uiros obesse filio debeat? qui si esset turpissimus, sordidissimus, tamen ipso nomine patrio ualeret apud clementes iudices, & misericordes, ualeret, inquam, communi sensu omnium, & dulcissima commendatione naturae. sed, cum sit Cn. Plancius is eques R. ea primum uetustate equestris ordinis, ut pater, ut auus, ut maiores eius omnes equites R. fuerint, summum in praefectura florentissima gradum tenuerint & dignitatis, & gratiae; deinde, ut ipse in legionibus P. Crassi imperatoris inter ornatissimos homines, equites R. summo splendore fuerit; ut postea princeps inter suos, plurimarum rerum sanctissimus, & iustissimus iudex, maximarum societatum auctor, plurimarum magister: si non modo in eo nihil umquam reprehensum, sed laudata sunt omnia, tamen is oberit honestissimo filio pater, qui uel minus honestum, & alienum tueri uel auctoritate sua, uel gratia possit? Asperius, inquit, locutus est aliquid aliquando. immo fortasse liberius. at id ipsum, inquit, non est ferendum. ergo hi ferendi sunt, qui queruntur libertatem equitis R. se ferre non posse? ubinam ille mos? ubi illa aequitas iuris? ubi illa antiqua libertas, quae malis oppressa ciuilibus extollere iam caput, et aliquando recreata se erigere debebat? equitum ego R. etiam in homines no-

bilissimos maledicta, publicanorum in Q. Scaeuolam, uirum omnibus ingenio, iustitia, integritate praestantem, aspere, & ferociter, & libere dicta commemorem? consuli P. Nasicae praeco Granius medio in foro, cum ille, edicto iustitio, domum descendens rogasset Granium, quid tristis esset, an quod auctiones essent; immo uero, inquit, quod legiones. idem tribuno pl. potentissimo homini, M. Druso, sed multa in remp. molienti, cum ille eum salutasset, ut fit, dixissetque, quid agis Grani? respondit, immo uero tu Druse quid agis? ille L. Crassi, ille M. Antonij uoluntatem asperioribus facetijs saepe perstrinxit impune. nunc usque eo oppressa uestra arrogantia ciuitas est, ut, quae fuit olim praeconi in ridendo, nunc equiti R. in plorando non sit concessa libertas. quae enim umquam fuit Plancio uox contumeliae potius, quam doloris? quid est autem umquam questus, nisi cum a socijs, & a se iniuriam propulsaret? cum senatus impediretur, quo minus, id quod hostibus semper erat tributum, responsum equitibus R. redderetur. omnibus illa iniuria dolori publicanis fuit: sed eum ipsum dolorem hic tulit paullo apertius. communis ille sensus in alijs fortasse latuit: hic, quod cum ceteris animo sentiebat, id magis, quam ceteri, & uultu promptum habuit, & lingua. quamquam, iudices, (agnosco enim ex me) permulta in Plancium, quae ab eo numquam dicta sunt, conferuntur. ego quia dico aliquid aliquando non studio adductus, sed contentione dicendi, aut lacessitus; & quia, ut fit in multis, exit aliquando

quando aliquid, si non perfacetum, attamen fortasse non rusticum: quod quisque dixit, me id dixisse dicunt. ego autem, si quid est, quod mihi scitum esse uideatur, & homine ingenuo dignum, atque docto, non aspernor; stomachor uero, cum aliorum non me digna in me conferuntur. Nam, quod primus sciuit legem de publicanis, tum cum uir amplissimus consul id illi ordini per populum dedit, quod per senatum, si licuisset, dedisset: si in eo crimen est, quia suffragium tulit; quis non tulit publicanus? si, quia primum sciuit; utrum id sortis esse uis, an eius, qui illam legem ferebat? si sortis; nullum crimen est in casu: si consulis; splẽdor etiam Plancij, hunc a summo uiro principem ordinis iudicatũ. Sed aliquando ueniamus ad caussam: in qua tu, nomine legis Liciniae, quae est de sodalicijs, omnes ambitus leges complexus es. neque enim quidquam aliud in hac lege, nisi editicios iudices, es secutus. quod genus iudiciorum si est aequum ulla in re, nisi hac tribuaria: non intelligo, quamobrem senatus hoc uno in genere tribus edi uoluerit ab accusatore, neque eandem editionẽ transtulerit in ceteras caussas; de ipso denique ambitu, de reiectione fieri uoluerit iudicium alternorum; cumq. nullum genus acerbitatis praetermitteret, hoc tamen unum praetereundum putarit. quid? huius rei obscura caussa est, an & agitata, cum ista in senatu res agebatur, & disputata hesterno die copiosius a Q. Hortensio? cui tum est senatus assensus. hoc igitur sensimus: cuiuscumque tribus largitor esset, & per consensionem ma-

gistratuum, quae honeste sodalitas nominatur, quam quisque tribũ turpi largitione corrũperet, eum maxime ijs hominibus, qui eius tribus essent, esse notũ. ita putauit senatus, cum reo tribus ederentur eae, quas is largitione deuinctas haberet, eosdem fore testes, & indices. acerbum omnino genus iudicij: sed tamen, si uel sua, uel ea, quae maxime esset cuique coniuncta, tribus ederetur, uix recusandum. tu autem Laterensis quas tribus edidisti? Terentinam, credo. fuit certe id aequum, & certe exspectatum est, et fuit dignum constantia tua. cuius tu tribus uenditorem, & corruptorem, & sequestrem Plancium fuisse clamitas, eam tribum profecto, seuerissimorum praesertim hominum & grauissimorum, edere debuisti. aut Volitiniam: libet enim tibi, nescio quid etiam de illa tribu criminari. hanc igitur ipsam cur non edidisti? quid Plancio cum Lemonia? quid cum Veientina? quid cum Crustumina? nam tertiam etiam, non quae iudicaret, sed quae reijceretur, esse uoluisti. dubitatis igitur iudices, quin uos M. Laterensis suo iudicio non ad sententiam legis, sed ad suam spem aliquam de ciuitate delegerit? dubitatis, quin eas tribus, in quibus magnas necessitudines habet Plancius, cum ille non ediderit, iudicarit officijs ab hoc obseruatas, non largitione? quid enim potest dicere, cur ista editio non summam habeat acerbitatem, remota ratione illa, quam in decernendo secuti sumus? tu deligas ex omni populo aut amicos tuos, aut inimicos meos, aut denique eos, quos inexorabiles, quos inhu-

manos,

manos, quos crudeles existimes? tu, me ignaro, nec opinante, inscio, notes & tuos, & tuorum necessarios, uel iniquos meos, uel etiam defensorum meorũ? eodemq. adiungas, quos natura putes asperos, atque omnibus iniquos? deinde effundas repente, ut ante consessum eorum iudicum uideam, quam potuerim, qui essent futuri, suspicari? apud eosq. me, ne quinque quidem reiectis, quod in proximo reo de consilij sententia constitutum est, cogas caussam de fortunis omnibus dicere? non enim, si aut Plancius ita uixit, ut offenderet sciens neminem; aut tu ita errasti, ut eos ederes imprudens, ut nos, inuito te, tamen ad iudices, non ad carnifices ueniremus; iccirco ista editio per se non acerba est. an uero nuper clarissimi ciues nomen editi iudicis non tulerunt, cum ex CXXV iudicibus, principibus equestris ordinis, quinque & LXX reus reijceret, L referret; omniaq. potius permiscuerunt, quam ei legi, condicioniq. parerent: nos neque ex delectis iudicibus, sed ex omni populo; neque editos ad reijciendum, sed ab accusatore constitutos iudices ita feremus, ut neminẽ reijciamus? neque ego nunc legis iniquitatem queror, sed factum tuum a sententia legis doceo discrepare: & illud acerbum iudicium, si, quemadmodum senatus censuit, populusq. iussit, ita fecisses, ut in hũc et suam, & ab hoc obseruatas ederent, non modo non quererer, sed hunc, iudicibus editis, qui testes ijdem esse possent, absolutũ putarem. neque nunc multo secus existimo. cum enim has tribus edidisti, ignotis te iudicibus uti malle, quã, no-

tis, iudicauisti; fugisti sentẽtiam legis, aequitatem omnem reiecisti; in tenebris, quam in luce, caussam uersari maluisti. Volitinia tribus ab hoc corrupta. Terentinam habuerat uenalem. quid diceret apud Volitinienses, aut tribules suos iudices? immo uero tu quid diceres? quem iudicem ex illis aut tacitum testem haberes, aut uero etiam excitares? etenim, si reus tribus ederet, Volitiniam fortasse Plancius propter uicinitatem, ac necessitudinem suam edidisset? &, si quaesitor edendus fuisset, quem tandem potius, quam hunc C. Alfium, quem habet, cui notissimus esse debet, uicinum, tribulem, grauissimum hominem, iustissimumque, edidisset? cuius quidem aequitas, & meae similis uoluntas erga Cn. Plancij salutem, quam ille sine ulla cupiditatis suspicione praesefert, facile declarat, non fuisse fugiendum tribulem huic iudicem, cui quaesitorem tribulem exoptandum fuisse uideatis. neque ego nunc consilium reprehendo tuum, quod nõ eas tribus, quibus hic maxime notus erat, edideris: sed a te doceo consilium non seruatum senatus. etenim, quis te tum audiret illorum? aut quid diceres? sequestrem ne Plancium? respuerent aures, nemo agnosceret, repudiaretur. an gratiosum? illi libenter audirent, nos non timide confiteremur. noli enim putare, Laterensis, legibus istis, quas senatus de ambitu sancire uoluerit, id esse actum, ut suffragatio, ut obseruantia, ut gratia tolleretur. semper fuerunt boni uiri, qui apud tribules suos gratiosi esse uellent. neque uero tam durus in plebem noster ordo fuit, ut eam

coli nostra modica liberalitate noluerit: neque hoc liberis nostris interdicendum est, ne obseruent tribules suos, ne diligant, ne reficere necessarijs suis suam tribum possint, ne par ab his munus in sua petitione respectent. haec enim plena sunt officij, plena obseruãtiae, plena etiam antiquitatis. isto in genere & fuimus ipsi, cum ambitionis nostra tempora postulabãt, & clarissimos uiros esse uidimus, & hodie esse uidemus quamplurimos gratiosos. Decuriatio tribulium, descriptio populi, suffragia largitione deuincta seueritatem senatus, & bonorum omnium uim, ac dolorem excitarunt. haec doce, haec profer, huc incumbe Laterensis, decuriasse Plancium, conscripsisse, sequestrem fuisse, pronunciasse, diuisisse: tum mirabor te ijs armis uti, quae tibi lex dabat, noluisse. tribulibus enim iudicibus, non modo seueritatem illorum, si ista uera sunt, sed ne uultus quidem ferre possemus. hanc tu rationem cum fugeris; cumq. hos iudices habere nolueris, quorum in huius delicto cum scientia certissima, tum dolor grauissimus esse debuerit: quid apud hos dices, qui abs te taciti requirunt, cur hoc sibi oneris imposueris, cur se potissimum delegeris, cur denique se diuinare malueris, quam eos, qui scirent, iudicare? Ego Plancium, Laterensis, & ipsum gratiosum esse dico, & habuisse in petitione multos cupidos sui gratiosos. quos tu si sodales uocas; officiosam amicitiam nomine iniquas criminoso. sin, quia gratiosi sunt, accusandos putas: noli mirari te id, quod tua dignitas postularit, repudian-

dis gratiosorum amicitijs non esse assecutum. Iam ut ego doceo gratiosum esse tribulibus Plancium, quod multis benigne fecerit, pro multis spoponderit, in operas plurimos patris auctoritate, & gratia miserit, quod denique omnibus officijs per se, per patrem, per maiores suos totam Atinatem praefecturam cõprehenderit: sic tu doce sequestrem fuisse, largitum esse, cõscripsisse, tribules decuriauisse. quod si non potes; noli tollere ex ordine nostro liberalitatem; noli maleficium putare esse gratiam; noli obseruantiam sancire poena. itaque haesitantem te in hoc sodaliciorum tribuario crimine ad communem ambitus caussam cõtulisti. in qua desinamus aliquando, si uidetur, uulgari, et peruagata declamatione contendere. sic enim tecum ago. quam tibi commodum est, unam tribum delige tu: doce id, quod debes, per quem sequestrem, quo diuisore corrupta sit: ego, si id facere non potueris, quod, ut opinio mea fert, ne incipies quidem; per quem tulerit, docebo. est ne haec uera contentio? placet ne sic agi? non possum magis pedem cõferre, ut aiunt, aut propius accedere. quid taces? quid dissimulas? quid tergiuersaris? etiam atque etiam insto, atque urgeo, insector, posco, atque adeo flagito crimen. quamcumque tribum, inquam, delegeris, quam tulerit Plancius; tu ostendito, si poteris, uitium; ego, qua ratione tulerit, docebo. nec erit haec alia ratio Plancio, ac Laterensi. nam ut, quas tribus tu tulisti, si iam ex te requiram, possis, quorum studio tuleris, explicare: sic ego hoc contendo, me tibi ipsi aduersario,

ſtrio, cuiuſcumque tribus rationem popoſceris, redditurum. Sed, cur ego ſic ago? quaſi nō comitijs iam ſuperioribus ſit Plancius deſignatus aedilis. quae comitia primum habere coepit conſul, tum omnibus in rebus ſumma auctoritate, tum harum ipſarum legum ambitus auctor: deinde habere coepit ſubito, praeter opinionem omnium: ut, ne ſi cogitaſſet quidē quiſpiam largiri, daretur ſpatium comparandi. uocatae tribus, latum ſuffragium, deſcriptae, renunciatae. longe plurimum ualuit Plancius. nulla largitionis nec fuit, nec eſſe potuit ſuſpicio. an tandem una centuria praerogatiua tantū habet auctoritatis, ut nemo umquam prior eam tulerit, quin renunciatus ſit: tu aut his ipſis comitijs conſularibus, aut certe in illum annum aedilem Plancium factum miraris, in quo non exigua pars populi, ſed uniuerſus populus uoluntatem ſuam declararit, cuius in honore non unius tribus pars, ſed comitia tota comitijs fuerint praerogata? quo quidem tempore ſi id Laterenſis facere uoluiſſes, aut ſi grauitatis eſſe putaſſes tuae, quod multi nobiles ſaepe fecerunt, ut, cum minus ualuiſſent ſuffragijs, quam putaſſent, poſtea, prolatis comitijs, proſternerent ſe, et populo R. fracto animo, atque humili ſupplicarent: non dubito, quin omnis ad te conuerſura ſe fuerit multitudo. numquam enim nobilitas, integra praeſertim, atque innocens, a populo R. ſupplex repudiata fuit. ſed, ſi tibi grauitas tua, et magnitudo animi pluris fuit, ſicut eſſe debuit, quam aedilitas: noli, cū habeas id, quod malueris, deſiderare id, quod

minoris

minoris putaris. equidem primum, ut honore dignus essem, maxime semper laboraui: secundo, ut existimarer: tertium mihi fuit illud, quod plerisque primum est, ipse honos: qui ijs denique debet esse iucundus, quorum dignitati populus R. testimonium, non beneficium ambitioni dedit. Quaeris etiam Laterensis, quid imaginibus tuis, quid ornatissimo, atque optimo uiro, patri tuo respondeas mortuo? noli ista meditari; atque illud caue potius, ne tua ista querella, dolorq. nimius ab illis sapientissimis uiris reprehendatur. uidit enim pater tuus, Ap. Claudium, nobilissimum hominem, uiuo patre suo, potentissimo & clarissimo ciue, C. Claudio, aedilem non esse factum, & eundem sine repulsa factum esse consulem: uidit, hominem sibi maxime coniunctum, egregium uirum, L. Volcatium, uidit, M. Pisonem, in ista aedilitate offensiuncula accepta, summos a populo R. esse honores adeptos. auus uero tuus & P. Nasicae tibi aedilicam praedicaret repulsam, quo ciue neminem ego statuo in hac rep. fortiorem; & C. Marij, qui, duabus aedilitatis acceptis repulsis, septies consul est factus; & L. Caesaris, Cn. Octauij, M. Tullij, quos omnes scimus, aedilitate praeteritos, consules esse factos. Sed, quid ego aedilicias repulsas colligo? quae saepe eiusmodi habitae sunt, ut ijs, qui praeteriti essent, benigne a populo factum uideretur. Tribunus militum L. Philippus, summa nobilitate, & eloquentia, quaestor Q. Coelius, clarissimus, ac fortissimus adolescens, tribuni pl. P. Rutilius Rufus,

C. Fim-

C. Fimbria, C. Cassius, Cn. Orestes facti non sunt: quos tamen omnes consules factos scimus esse. quae tibi ultro pater, & maiores tui non consolandi tui gratia dicerent, neque uero quo te liberent aliqua culpa, quam tu uereris, ne a te suscepta uideatur; sed ut te ad cursum istum tenendum, quem a prima aetate suscepisti, cohortentur. nihil est enim, mihi crede, Laterensis, de te detractum: detractum dico? si mehercules uere, quod accidit, interpretari uelis, est aliquid etiam de uirtute significatum tua. noli enim existimare, non magnum quendam motum fuisse illius petitionis tuae, de qua, ne aliquid iurares, destitisti. denunciasti homo adolescens, quid de summa reip. sentires; fortius tu quidem, quam nonnulli defuncti honoribus; sed apertius, quam uel ambitionis, uel aetatis tuae ratio postulabat. quamobrem in dissentiente populo noli putare nullos fuisse, quorum animos tuus ille fortis animus offenderet: qui te incautũ fortasse nunc tuo loco dimouere potuerunt, prouidentem ante, & praecauentem numquã certe mouebunt. An te illa argumenta duxerunt? dubitabitis, inquit, quin coitio facta sit, cum tribus plerasque cum Plotio tulerit Plancius? an una fieri potuerunt, si una tribus non tulissent? cum nonnullas punctis paene totidem: quippe cum, iam facti prope superioribus comitijs, declaratique, uenissent. quã quam ne id quidem suspicionem coitionis habuerit. neque enim umquam maiores nostri sortitionem constituissent aediliciam, nisi uiderent accidere posse, ut

com-

competitores pares suffragijs essent. Et ais, prioribus comitijs Aniensem a Plotio, Terentinam a Plancio tibi esse concessam; nunc ab utroque eas auulsas, ne in angustum uenirent. Quam conuenit, nondum cognita populi uoluntate, hos, quos iam tum coniunctos fuisse dicis, iacturam suarum tribuum, quo uos adiuuaremini, fecisse; eosdem, cum iam essent experti quid ualerent, restrictos, & tenaces fuisse? etenim uerebantur, credo, angustias: quasi res in contentionem, aut in discrimen aliquod, posset uenire. sed tamen tu an Plotium, uirum ornatissimum, in idem crimen uocandum iudicas? an dicis, eum te arripuisse, a quo non sis rogatus? Nam, quod questus es, plures te testes habere de Volitinia, quam quot in ea tribu puncta tuleris: indicas, aut eos testes te adducere, qui, quia nummos acceperint, te praeterierint; aut te ne gratuita quidem eorum suffragia tulisse. Illud uero crimẽ de nummis, quos in circo Flaminio deprehensos esse dixisti, caluit re recenti, nunc in caussa refrixit. neque enim, qui illi nummi fuerint, nec quae tribus, nec qui diuisor, ostenderis. atque is quidem, adductus ad consules, qui tum in crimen uocabatur, se inique a tuis iactatum, grauiter querebatur. qui si erat diuisor, praesertim eius, quem tu habebas reum: cur abs te reus non est factus? cur nõ eius damnatione aliquid ad hoc iudiciũ praeiudicij comparasti? sed neque tu habes haec, neque eis cõfidis. alia te ratio, alia cogitatio ad spem huius opprimendi excitauit. magnae sunt in te opes: late patet gratia: multi

amici, multi cupidi tui, multi fautores laudis tuae: multi huic inuident: multis etiam pater, optimus uir, nimium retinens equestris iuris, & libertatis uidetur: multi etiam communes inimici reorum omniũ: qui ita semper testimonium de ambitu dicunt, quasi aut moueant animos suis testimonijs, aut gratum populo R. sit, aut ab eo facilius ob eam caussam dignitatem, quam uolunt, consequantur. quibuscum me, iudices, pugnantem meo more pristino non uidebitis: non quod fas sit quidquam effugere, quod salus Plancij postulet: sed quia neque necesse est me id persequi uoce, quod uos mente uideatis; & quod ita de me meriti sunt illi ipsi, quos ego testes uideo paratos, ut eorum reprehensionem uos uestrae prudentiae assumere, meae modestiae remittere debeatis. illud unum uos magnopere oro, atque obsecro, iudices, cum huius, quem defendo, tum communis periculi caussa, ne fictis auditionibus, ne disseminato dispersoq. sermoni fortunas innocentium subijciendas putetis. multi amici accusatoris, nonnulli etiam nostri iniqui, multi cõmunes obtrectatores, atque omnium inuidi multa finxerunt. nihil est autem tam uolucre, quam maledictum: nihil facilius emittitur, nihil citius excipitur, nihil latius dissipatur. neque ego, si fontem maledicti reperietis, ut negligatis, aut dissimuletis, umquam postulabo: sed, si quid sine capite manabit, aut si quid erit eiusmodi, ut non exstet auctor, qui audierit; aut ita negligens uobis esse uidebitur, ut, unde audierit, oblitus sit; aut ita leuem habebit auctorem, ut memoria

moria dignum non putarit; huius illa uox uulgaris auditu ne quid reo innocenti noceat, oramus. Sed uenio iam ad L. Cassium, familiarem meum: cuius ex oratione illum quidem Iuuentium tecum expostulaui; quem ille, omni & uirtute, & humanitate ornatus adolescens, primum de plebe aedilem curulem factum esse dixit. in quo, Cassi, si ita tibi respondeam, nescisse id populum R. neque fuisse, qui id nobis narraret, praesertim mortuo Longino; non, ut opinor, admirere; cum ego ipse, non abhorrens a studio antiquitatis, me hic id ex te primum audisse confitear. &, quoniam tua fuit perelegans, ac persubtilis oratio, digna equitis R. uel studio, uel pudore; quoniamq. sic ab his es auditus, ut magnus honos & ingenio, & humanitati tuae tribueretur. respondebo ad ea, quae dixisti: quae pleraque de ipso fine fuerunt: in quibus ipsi aculei, si quos habuisti in me reprehendendo, tamen mihi non ingrati acciderunt. Quaesisti, utrum mihi putarem, equitis R. filio, faciliorem fuisse ad adipiscendos honores uiam, an futuram esse filio meo, qui esset familia consulari? Ego uero, quamquam illi omnia malo, quam mihi, tamen illi honorum aditus numquam faciliores optaui, quam mihi fuerunt: quin etiam, ne forte ille sibi me potius peperisse iam honores, quam iter demonstrasse adipiscendorum putet, haec illi soleo praecipere, quamquam ad praecepta aetas non est gnati, quae
" ille a Ioue ortus suis praecipit filijs: Vigilandum est
" semper: multae insidiae sunt bonis. nostis cetera. quae

non

* non ne id, quod multi inuideant. quae scripsit grauis ille, & ingeniosus poeta, scripsit, non ut illos regios pueros, qui iam nusquam erant, sed ut nos, & nostros liberos ad laborem, & laudem, excitaret. Quaeris, quid potuerit amplius assequi Plancius, si Cn. Scipionis fuisset filius? magis aedilis fieri non potuisset; sed hoc praestare, quod ei minus inuideretur. etenim honorum gradus summis hominibus, & infimis, sunt pares, gloriae dispares. quis nostrum se dicit M. Curio, quis C. Fabricio, quis P. Duillio parem? quis Atilio Calatino? qui Cn. & P. Scipionibus, quis Africano, Marcello, Maximo? eosdem sumus honorum gradus, quos illi, assecuti. est enim in uirtute multis adscensus, uti is gloria maxime excellat, qui uirtute plurimum praestet. honorũ populi finis est consulatus: quem magistratum iam obtingenti fere consecuti sunt. horum, si diligenter quaeras, uix decimam partem reperias gloria dignam. sed nemo umquam sic egit, ut tu: cur iste fit consul? quid potuit amplius, si L. Brutus esset, qui ciuitatem dominatu regio liberauit? honore nihil amplius, laude multum. sic igitur Plancius nihilo minus quaestor est factus, & tribunus pl. & aedilis, quam si esset summo loco natus. sed haec, pari loco orti, sunt innumerabiles alij consecuti. Profers triumphos Ti. Gracchi, & C. Marij; & quaeris, quid simile in Plancio. Quasi uero isti, quos commemoras, propterea magis laude fuerint digni, quod triumpharunt, & non quia commissi sunt ijs magistratus, in quibus re

bene

bene gesta triumpharent. Rogas, quae castra uiderit: qui & miles in Creta, Metello hoc imperatore, & tribunus in Macedonia militum fuerit, & quaestor tantum ex re militari detraxerit temporis, quantum in me custodiendum transferre maluerit. Quaeris, num disertus. Immo, id quod secundum est, ne sibi quidem uidetur. Num iurisconsultus. Quasi quisquam sit, qui sibi hunc falsum de iure respondisse dicat. omnes enim istiusmodi artes in ijs reprehenduntur, qui, cum professi fuerint, satisfacere non possunt; non in ijs, qui abfuisse ab istis studijs confitentur. uirtus, probitas, integritas in candidato, non linguae uolubilitas, non ars, non scientia, requiri solet. ut nos in mancipijs parandis, quamuis frugi hominem si pro fabro, aut pro textore emimus, ferre moleste solemus, si eas artes, quas in emendo secuti sumus, forte nescierit; sin autem emimus, quem uillicum imponeremus, quem pecori praeficeremus, nihil in eo, nisi frugalitatem, laborem, uigilantiam, esse curamus: sic populus R. deligit magistratus, quasi reip. uillicos: in quibus si qua praeterea est ars, facile patitur; sin minus, uirtute eorum, & innocentia contentus est. quotus enim quisque disertus? quotus quisque iuris peritus est? ut eos numeres, qui uolunt esse. quod si praeterea honore dignus nemo: quidnam tot optimis, & ornatissimis ciuibus est futurum? Iubes Plancium de uitijs Laterensis dicere nihil potest: nisi eum nimis in se iracundum putabis fuisse. Idem effers Laterensem laudibus. facile patior id te agere multis

uerbis,

uerbis, quod ad iudicium non pertineat; & id te accuſantem tamdiu dicere, quod ego defenſor ſine periculo poſſim confiteri. atqui non modo confiteor ſumma in Laterenſe ornamenta eſſe; ſed te etiam reprehendo, quod ea non enumeres; alia quaedam inania, & leuia conquiras. Praeneſte feciſſe ludos. quid? alij quaeſtores nonne fecerunt? Cyrenis liberalem in publicanos, iuſtum in ſocios fuiſſe. quis negat? ſed ita multa Romae geruntur, ut nix ea, quae fiunt in prouincijs, audiantur. Non uereor, ne mihi aliquid, iudices, uidear arrogaſſe, ſi de quaeſtura mea dixero. quamuis enim illa floruerit: tamen eum me poſtea fuiſſe in maximis rebus arbitror, ut non ita mihi multum ſit ex quaeſturae laude repetendum. ſed tamen non uereor, ne quis audeat dicere, ullius in Sicilia quaeſturam aut gratiorem, aut clariorem fuiſſe. uere mehercules hoc dicam. ſic tum exiſtimabam; nihil homines umquã aliud Romae, niſi de quaeſtura mea, loqui. frumenti in ſumma caritate maximum numerum miſerã: negotiatoribus comis, mercatoribus iuſtus, municipibus liberalis, ſocijs abſtinens, omnibus eram uiſus in omni officio diligentiſſimus: excogitati quidam erant a Siculis honores inauditi: itaque hac ſpe decedebam, ut mihi populum R. ultro omnia delatarum putarẽ. at ego, cum caſu diebus ijs, itineris faciendi cauſſa, decedens e prouincia, Puteolos forte ueniſſem, cum plurimi & lautiſſimi ſolent eſſe in ijs locis; concidi paene, iudices, cum ex me quidã quaeſiſſet, quo die Roma exiſſem, & numquid in ea eſſet noui. cui cum reſpondiſſem,

dissem, me e prouincia decedere; etiam mehercules, inquit, ut opinor ex Africa. huic ego iam stomachãs fastidiose, immo ex Sicilia, inquam. tum quidam, quasi qui omnia sciret, quid? tu nescis, inquit, hunc Syracusis quaestorem fuisse? quid multa? destiti stomachari, & me unum ex ijs feci, qui ad aquas uenissent. ed ea res, iudices, haud scio, an plus mihi profuerit, quam si mihi tum essent omnes congratulati. nam postea quam sensi populum R. aures hebetiores, oculos acres, atque acutos habere: destiti, quid de me audituri essent homines, cogitare: feci, ut postea quotidie me praesentem uiderẽt: habitaui in oculis: pressi forum: neminem a congressu meo neque ianitor meus, neque somnus absterruit. ecquid ego dicam de occupatis meis temporibus, cui fuerit ne otium quidem unquam otiosum? nam quas tu commemoras, Cassi, legere te solere orationes, cum otiosus sis; has ego scripsi ludis, et ferijs, ne omnino umquam essem otiosus. etenim M. Catonis illud, quod in principio scripsit Originum suarum, semper magnificum, & praeclarũ
,, putaui, clarorum uirorum, atque magnorum non mi-
,, nus otij, quã negotij, rationem exstare oportere. ita, si quã habeo laudẽ; quae quanta sit, nescio; parta Romae est, quaesita in foro; meaq. priuata cõsilia publici quoque casus cõprobauerunt, ut etiã summa resp. mihi domi fuerit gerenda, et urbs in urbe seruanda. Eadem igitur, Cassi, uia munita Laterensi est, idem uirtutis cursus ad gloriã, hoc facilior fortasse, quod ego huc a me ortus, et per me nixus adscendi, istius egre-

gia

gia uirtus adiuuabitur commẽdatione maiorũ. Sed, ut redeam ad Plancium; numquam ex urbe abfuit, ni fi forte, lege, neceffitate. non ualuit rebus ijfdem, quibus fortaffe nonnulli: at ualuit affiduitate, at ualuit obferuandis amicis, ualuit liberalitate: fuit in oculis: petiuit: eft ufus ratione, qua, minima inuidia, noui homines plurimi eofdem honores confecuti funt. Nam quod ais, Caffi, non plus me Plancio debere, quam bonis omnibus, quod ijs aeque mea falus cara fuerit: ego me debere bonis omnibus fateor: fed etiam ij, quibus ego debeo, boni uiri, & ciues, aedilicijs comitijs, aliquid fe meo nomine debere Plancio dicebant. uerum fac me multis debere, et in his Plãcio: utrum igitur, me conturbare oportet, an ceteris, cum cuiufque dies uenerit, hoc nomen, quod urget, nunc, cum petitur, diffoluere? quamquam diffimilis eft pecuniae debitio, & gratiae. nam, qui pecuniam diffoluit, ftatim non habet id, quod reddidit; qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem &, qui refert, habet; et, qui habet, in eo ipfo, quod habet, refert. neque ego nunc Plancio defínam debere, fi hoc foluero: nec minus ei redderem uoluntate ipfa, fi hoc moleftiae non accidiffet. Quaeris a me, Caffi, quid pro fratre meo, qui mihi eft cariffimus, quid pro meis liberis, quibus nihil poteft mihi effe iucundius, amplius, quam pro Plancio facio, facere poffim: nec uides, iftorum ipforum caritate ad huius falutem defendendam maxime ftimulari me, atque excitari. nam neque illis huius falute, a quo meam fciunt effe defenfam, quid

quam est optatius: & ego ipse numquã illos adspicio, quin per hunc me his conseruatum esse meminerim, huiusq. meriti in me recorder. Opimium damnatum esse commemoras, seruatorem ipsum reip. Calidium adiungis, cuius lege Q. Metellus in ciuitatem sit resti tutus. reprehendis meas pro Plãcio preces, quod nec Opimius suo nomine liberatus sit, nec Q. Metelli Calidius. De Calidio tibi tantum respondeo, quod ipse ui di: Q. Metellum Pium consulem praetorijs comitijs, petente Q. Calidio, populo R. supplicasse, cum quidem non dubitaret & consul, & homo nobilissimus, patronum illum esse suum, & familiae suae nobilissimae, dicere. quo loco quaero ex te, num id in iudicio Calidij putes, quod ego in Plancij facio, aut Metellum Pium, si Romae esse potuisset, aut patrem eius, si uixisset, non fuisse facturum. nam Opimij quidem calamitas utinam ex hominum memoria posset euelli. uul nus illud reip. dedecus huius imperij, turpitudo popu li R. non iudicium putandum est. quam enim illi iudices, si iudices, & non parricidiae patriae nominandi sunt, grauiorem potuerunt reip. infligere secu rim, quam cum illum e ciuitate eiecerunt, qui praetor finitimo, consul domestico bello remp. liberarat? At enim nimis ego magnum beneficium Plancio, &, ut ais, id uerbis exaggero. Quasi uero me tuo arbitra tu, & non meo gratum esse oporteat. Quod istius tan tum meritum, inquit? an quia te non iugulauit? Immo uero, quia iugulari passus non est. Quo quidem tu loco, Cassi, etiam purgasti inimicos meos; meaeq. ui

tae

tae nullas ab illis insidias fuisse dixisti. posuit hoc idem Laterensis. quamobrem de isto paullo post plura dicam. de te tantum requiro, utrum putes odium in me mediocre inimicorum fuisse. quod fuit illorum tantum? requiro, utrum putes odium umquam barbarorum tam immane, ac tam crudele in hostem? an fuisse in ijs aliquem, aut famae metum, aut poenae, quorum uidisti toto illo anno ferrum in foro, flammam in delubris, uim in tota urbe uersari? nisi existimas, eos iccirco uitae meae pepercisse, quod de reditu meo non timerent; & quemquam putas fuisse tam excordem, qui, uiuis his, stante urbe, & curia, rediturum me, si uiuerem, non putaret. quamobrem non debes, is homo, & is ciuis, praedicare, uitam meam, quae fidelitate amicorum conseruata sit, inimicorum molestia non esse appetitam. Respondebo tibi nunc, Laterensis, minus fortasse uehementer, quam abs te sum prouocatus, sed profecto nec considerate minus, nec minus amice. Nam primum illud fuit asperius, me, quae de Plancio dicerem, mentiri, & temporis caussa fingere. scilicet homo sapiens excogitaui, quamobrem uiderer maximis beneficij uinculis obstrictus, cum liber essem, & solutus. quid enim? mihi ad defendendum Plancium parum multae, parum iustae necessitudines erāt, familiaritatis, uicinitatis, patris amicitiae? quae si nō essent; uereor, credo, ne turpiter facerem, si hoc splendore, & hac dignitate hominem defenderem. fingēda fuit mihi, iudices, caussa peracuta, ut ei, quem mihi de

bere oporteret, ego me omnia debere dicerem. at id etiam gregarij milites faciũt inuiti, ut coronam dent ciuicam, & se ab aliquo seruatos esse fateantur: non quo turpe sit, protectum in acie, hostium manibus eri pi; nam id accidere, nisi forti uiro, et pugnanti cõminus, non potest: sed onus beneficij reformidant, quod permagnum est alieno debere idem, quod parenti. ego, cum ceteri uera beneficia etiam minora dissimulent, ne obligati esse uideantur; eo me beneficio obstrictum esse ementiar, cui ne referri quidem gratia posse uideatur? an hoc tu, Laterensis, ignoras? qui, cum mihi esses amicissimus; cum uel periculum uitae tuae mecum sociare uoluisses: cum me in illo tristi, & acerbo luctu, atque discessu non lacrymis solum tuis, sed animo, corpore, copijs prosecutus esses; cum meos liberos, & uxorem, me absente, tuis opibus, auxilioq. defendisses; sic mecum semper egisti, te mihi remittere, atque concedere, ut omne studium meum in Cn. Plancij honorem consumerem, quod eius in me meritum tibi etiam gratum esse dicebas. nihil autem me noui, nihil temporis caussa dicere, non ne etiam illa testis est oratio, quae est a me prima habita in senatu? in qua, cum perpaucis nominatim egissem gratias, quod omnes enumerari nullo modo possent; scelus autem esset quemquam praeteriri; statuissemq. eos solum nominare, qui caussae nostrae duces, & quasi signiferi fuissent; in his Plancio gratias egi. recitetur oratio, quae, propter eius magnitudinem, dicta de scripto est, in qua ego, homo astutus, ei me dedam,

cui

cui nihil magnopere debeam, et huius tanti officij ser uitutem adstringam testimonio sempiterno. nolo cete ra, quae a me mandata sunt litteris, recitare: praeter mitto illa, ne aut proferre uidear ad tempus, aut ego genere uti litterarum, quod meis studijs aptius, quam consuetudini iudiciorum esse uideatur. Atque etiam clamitas, Laterensis: Quousque ista dicis? nihil in Ci- spio profecisti: obsoletae iam sunt preces tuae. De Ci spio mihi ne tu obiicies, quẽ ego de me bene meritum quia te teste cognoueram, te eodem auctore defendi? & ei dices, Quousque, quem negas, quod pro Cispio contenderit, impetrare potuisse? nam istius uerbi, Quousque, haec poterat esse inuidia. datus est tibi il le, condonatus ille: non facis finem: ferre non possu mus. ei quidem, qui pro uno laborarit, & ipsum id nõ obtinuerit, dici, Quousque, irridentis magis est, quam reprehendentis. nisi forte ego unus ita me ges- si in iudicijs; ita & cum his, & inter hos uixi; is in caussis patronus, is in rep. ciuis & sum, & semper fui, solus ut a te constituar, qui nihil a iudicibus de- beam umquam impetrare. Et mihi lacrymulam Ci- ,, spiani iudicij obiectas. sic enim dixisti, Vidi ego ,, tuam lacrymulam. Vide, quam me uerbi tui paeni- teat. non modo lacrymulam, sed multas lacrymas, & fletum cum singultu uidere potuisti. an ego, qui meorum lacrymis, me absente, commotus, simultates, quas mecum habebat, deposuisset, meaeq. salutis non modo non oppugnator, ut inimici mei putarant, sed etiam defensor fuisset, huius in periculo non

dolorẽ meum significarem? tu autem, Laterensis, qui tum lacrymas meas gratas esse dicebas, nunc easdem uis inuidiosas uideri. Negas tribunatum Plãcij quidquam attulisse adiumenti dignitati meae: atque hoc loco, quod uerissime facere potes, L. Racilij, fortissimi, & constantissimi uiri, diuina in me merita commemoras: cui quidem ego, sicut Plancio, numquam dissimulaui me plurimum debere, semperq. praemeferã. nullas enim sibi ille neque contentiones, neque inimicitias, neque uitae dimicationes nec pro rep. nec pro me defugiendas putauit. atque utinam, quam ego sum in illum gratus, tam licuisset per hominum uim, & iniuriam populi R. ei gratiam referri. sed, si non eadem contendit in tribunatu Plancius; existimare debes; non huic uoluntatem defuisse, sed me, cum iam Plancio deberem, Racilij beneficijs fuisse contentum. An uero putas iudices iccirco minus mea caussa facturos, quod me esse gratum crimineris? an, cum populus R. illo S. C. quod in monumento Marij factum est, quo mea salus omnibus est gentibus commendata, uni Cn. Plancio gratias egerit, (unus enim fuit de magistratibus defensor salutis meae, cui senatus pro me gratias agendas putauit) ei ego a me referendam gratiam non putem? atqui, eum cum uides, quo me tandem animo in te putas esse, Laterensis? ullum esse tantum periculum, tantum laborem, tantam contentionem, quam ego non modo pro salute tua, sed etiam pro dignitate defugerem? quo quidem etiam magis sum, non dicam miser, (natura quidem abhorret

a uir-

a uirtute uerbi) sed certe exercitus: non quia multis debeo; (leue enim onus, beneficij gratia) sed quia saepe concurrit, propter aliquorum de me meritorum inter ipsos cõtentiones, ut, eodem tempore in omnes, uerear, ne uix possim gratus uideri. sed ego hoc meis ponderibus examinabo, non solum quid cuique debeam, sed etiam quid cuiusque intersit, & quid a me cuiusque tempus poscat. agitur studium tuum, uel etiam, si uis, existimatio, laus, aedilitas: at Cn. Plancij salus, patria, fortunae. saluum tu me esse cupisti: hic fecit, etiam ut esse possem. distineor tamen, & diuellor dolore, & in caussa dispari offendi te a me doleo: sed medius fidius multo citius meam salutem pro te obiecero, quam Cn. Plancio salutem tradidero contentioni tuae. etenim, iudices, cum omnibus uirtutibus me affectum esse cupiam, tamen nihil est, quod malim, quam me & gratum esse, & uideri. haec est enim una uirtus non solum maxima, sed etiam mater uirtutum omnium reliquarum. quid est Pietas, nisi uoluntas grata in parentes? qui sunt boni ciues, qui belli, qui domi de patria bene merentes, nisi qui patriae beneficia meminerunt? qui sancti, qui religionum colentes, nisi qui meritam dijs immortalibus gratiam iustis honoribus, & memori mente, persoluunt? quae potest esse iucunditas uitae, sublatis amicitijs? quae porro amicitia potest esse inter ingratos? quis est nostrum liberaliter educatus, cui non educatores, cui non magistri sui, atque doctores, cui non locus ille mutus, ubi ipse altus, aut do-

ctus

ctus est, cum grata recordatione in mente uersetur? cuius opes tantae esse possunt, aut umquam fuerunt, quae sine multorum amicorum officijs stare possint? quae certe, sublata memoria, & gratia, nulla exsta-re possunt. equidem nil tam proprium hominis existimo, quam non modo beneficio, sed etiam beneuolentiae significatione alligari: nihil porro tam inhumanum, tam immane, tam ferum, quam committere, ut beneficio, non dicam indignus, sed uictus esse uideare. quae cum ita sint, iam succumbam, Laterensis, isti tuae orationi: in eo ipso, in quo nihil potest esse nimium, quoniam ita tu uis, nimium me gratum esse concedam: petamq. a uobis, iudices, ut eum beneficio complectamini, quem qui reprehenderit, in eo reprehendit, quod gratum praeter modum dicat esse. Neque enim ad negligendam meam gratiam debet ualere, quod dixit idem, uos nec nocentes, nec litigiosos esse, quo minus me apud uos ualere oporteret. Quasi uero in amicitia mea non haec praesidia, si qua forte sunt in me, parata semper amicis esse maluerim, quam necessaria. etenim ego de me tantum audeo dicere, amicitiam meam uoluptati pluribus, quam praesidio, fuisse: meq. uehementer uitae meae paeniteret, si in mea familiaritate locus esset nemini, nisi litigioso, aut nocenti. sed hoc nescio quo modo frequenter in me congessisti: saneq. in eo creber fuisti, te iccirco in locos caussam conijcere noluisse, ne ego mea consuetudine aliquid de tensis misericordiae caussa dicerem, quod in alijs aedilibus ante fecissem.

non

non nihil egisti hoc loco: nam mihi eripuisti ornamentum orationis meae. deridebor, si mentionem tensarum fecero, cum tu id praedixeris: sine tensis autem quid potero dicere? Hic etiam addidisti, me iccirco mea lege ex isto ambitu traxisse, ut miserabiliores epilogos possem elicere. Non uobis uideor cum aliquo declamatore, non caussa laboris, & fori disputare? Rhodi enim, inquit, non fui: me uult fuisse. sed fui, inquit, (putabam, in Nicaeis, dicturum) bis in Bithynia. Si locus haberet reprehensionis ansam aliquam; nescio, cur seueriorem Nicaeam putes, quam Rhodum. si spectanda caussa est; & tu in Bithynia summa cum dignitate fuisti, & ego Rhodi non minore. Nam quod in eo me reprehendisti, quod nimium multos defenderim: utinam & tu, qui potes, & ceteri, qui defugiunt, uellent me labore hoc leuare: sed fit uestra diligentia, qui in caussis ponderandis omnes fere repudiatis, ut ad nos pleraeque confluant, qui miseris, & laborantibus nihil negare possumus. Admonuisti etiam, quod in Creta fuisses, dictum aliquod in petitione tua dici potuisse, me id perdidisse. Vter igitur nostrum est cupidior dicti, ego ne, qui, quod dici potuit, non dixerim, an tu, qui etiam ipse in te dixeris? Te aiebas de tuis rebus gestis nullas litteras misisse, quod mihi meae, quas ad aliquẽ misissem, obfuissent. quas ego mihi obfuisse non intelligo, reip. uideo prodesse potuisse. Sed sunt haec leuiora: illa uero grauiora, atque magna, quod meũ discessum, quẽ saepe defleras, nunc quasi reprehẽdere, et subac-

cusare uoluisti: dixisti enim, non auxilium mihi, sed me auxilio defuisse. Ego uero fateor mehercule, quod uiderim mihi auxilium non deesse, iccirco me illi auxilio pepercisse. quis enim status, quod discrimen, quae fuerit in rep. tempestas illa, quis nescit? tribunicius me terrore, an consularis furore mouit? decertare mihi ferro magnum fuit cum reliquijs eorũ, quos ego florentes, atque integros sine ferro uiceram. consules post hominum memoriam taeterrimi, atque turpissimi, sicut & illa principia, & hi recentes rerum exitus declarant, quorum alter exercitum perdidit, alter uendidit; emptis prouincijs, a senatu, a rep. a bonis omnibus defecerant. qui exercitibus, qui armis, qui opibus plurimum poterant, cum, quid sentirent, nesciretur; furialis illa uox, nefarijs stupris, religiosis altaribus effeminata, secum & illos, & consules facere, acerbissime personabat. egentes in locupletes, perditi in bonos, serui in dominos armabantur. aderat mecum senatus, & quidem ueste mutata: quod pro me uno post hominum memoriam publico cõsilio susceptum est. sed recordare, qui tum fuerint consulum nomine hostes, qui soli in hac urbe senatum senatui parere non siuerint, edictoq. suo non luctum patribus conscriptis, sed luctus indicia ademerint. aderat mecum cunctus equester ordo: quem quidem in concionibus saltator ille Catilinae consul proscriptionis denunciatione terrebat. at tota Italia conuenerat: cui quidem belli intestini, et uastitatis metus inferebatur. hisce ego auxilijs studentibus, atque inci-

tatis

tatis uti me, Laterensis, potuisse confiteor: sed erat nõ iure, non legibus, nõ disceptando decertandum: nam profecto, praesertim tam bona in caussa, numquam, quo ceteri abundarunt, id mihi ipsi auxilium meum defuisset: armis fuit, armis, inquam, fuit dimicandum: quibus a seruis, atque a seruorum ducibus caedem fieri senatus, & bonorum, reip. exitiosum fuisset. uinci autem improbos a bonis, fateor fuisse praeclarum, si finem eum uincendi uiderem: quem profecto non uidebam. ubi enim praesto fuisset mihi aut tam fortis consul, quam L. Opimius, quam C. Marius, quã L. Flaccus, quibus ducibus improbos ciues resp. uicit armatis; aut, si minus fortes, attamen tam iusti, quam P. Mucius, qui arma, quae priuatus P. Scipio sumpserat, ea, Ti. Graccho interempto, iure optimo sumpta esse defendit? esset igitur pugnandum cũ consulibus. nihil amplius dico, nisi illud: uictoriae nostrae graues aduersarios paratos, interitus nullos ultores esse uidebam. Hisce ego auxilijs salutis meae si iccirco defui, quia nolui dimicare, fatebor, id quod uis, nõ mihi auxilium, sed me auxilio defuisse: sin autem, quo maiora studia in me bonorũ fuerunt, hoc ijs magis consulendum, et parcendum putaui; tu id in me reprehendis, quod Q. Metello laudi datũ est, hodieq. est, et semper erit maximae gloriae: quẽ, ut potes ex multis audire, qui tũ affuerunt, inuictissimis uiris, constat bonis cessisse; nec fuisse dubiũ, quin cõtentione, et armis, superior posset esse. ergo ille cũ suum, non cũ senatus factum defenderet; cum perseuerãtiã sentẽtiae suae, nõ

salutem

salutem reip. retinuisset; tamen ob illam constantiam, quae illud uoluntarium uulnus accepit, iustissimos omnium Metellorum, & clarissimos triumphos gloriae laude superauit; quod & illos ipsos improbissimos ciues interfici noluit; &, ne quis bonus interiret in eadem caede, prouidit: ego, tantis periculis propositis, cum, si uictus essem, interitus reip. si uicissem, infinita dimicatio pararetur; committerem, ut idem perditor reip. nominarer, qui seruator fuissem? Mortem me timuisse dicis. Ego uero ne immortalitatem quidem contra remp. accipiendam putarē, nedum emori cum pernicie reip. uellem. nam, qui pro rep. uitam rediderunt, (licet me desipere dicas) numquam mehercule eos mortem potius, quam immortalitatem assecutos putaui. ego uero si tum illorum impiorum ferro ac manu cōcidissem, in perpetuum resp. ciuile praesidium salutis suae perdidisset. quin etiam, si me uis aliqua morbi, aut natura ipsa, consumpsisset; tamen auxilia posteritatis essent imminuta, quod peremptum esset mea morte id exemplum, qualis futurus in me retinendo fuisset senatus, populusq. R. An, si umquam in me uitae cupiditas fuisset, ego mense Decembri mei cōsulatus omnium parricidarum tela commossem? quae, si uiginti quiessem dies, in aliorum iugulum consulum recidissent. Quamobrem, si uitae cupiditas contra remp. est turpis: certe multo mortis cupiditas mea turpior fuisset cum pernicie ciuitatis. Nam quod te in rep. liberum esse gloriatus es; id ego & fateor, & laetor, & tibi etiam in hoc

gra-

gratulor: quod me autem negasti, in eo neque te, neque quemquam diutius patiar errare. nam, si quis icirco aliquid de libertate mea deminutū putat, quod non ab omnibus eisdem, a quibus antea solitus sum dissentire, dissentiam: primum, si bene de me meritis gratum me praebeo, non desino incurrere in crimen hominis nimium memoris, nimiumq. grati: sin autem sine ullo reip. detrimento respicio etiam aliquando salutem tum meam, tum meorum; certe non modo non sum reprehendendus, sed etiam, si ruere uellem, boni uiri me, ut id ne facerem, rogarent: res uero ipsa publica, si loqui posset, ageret mecum, ut, quoniam sibi seruissem semper, numquam mihi, fructus autem ex sese non, ut oportuisset, laetos, & uberes, sed magna acerbitate permistos tulissem; ut iam mihi seruirem, consulerem meis; se non modo satis habere a me, sed etiam uereri, ne parum mihi pro eo, quod tum a me haberet, reddidisset. quid, si horum ego nihil cogito, & idem sum in rep. qui fui semper: tamē ne tu libertatem requires meam? quam tu ponis in eo, si semper cum ijs, quibuscum aliquando cōtendimus, depugnemus. quod est longe secus. stare enim omnes debemus tamquā in orbe aliquo reip. qui quoniam uersetur, eam deligere partem debemus, ad quam nos illius utilitas, salusq. conuerterit. ego autem Cn. Pompeium, non dico auctorem, ducem, defensorem salutis meae, (nam haec priuatim fortaße officiorum memoriam, & gratiam quaerunt) sed dico hoc, quod ad salutem reip. pertinet:

ego

ego eum non tuear, quem omnes in rep. principem esse concedunt? ego C. Caesaris laudibus desim, quas primum populi R. nunc etiam senatus, cui me semper addixi, plurimis, atque amplissimis iudicijs uideam esse celebratas? tum hercule me confitear non iudicium aliquod habuisse de reip. utilitate, sed hominibus amicum, aut inimicum fuisse. an, cum uideam nauem secundis uentis cursum tenentem suum, si non ea eum petat portum, quem ego aliquando probaui, sed alium non minus tutum, atque tranquillum; cum tempestate pugnem periculose potius, quam illi, salute praesertim proposita, obtemperem, & paream? neque enim inconstantis puto, sententiam, tamquam aliquod nauigium, atque cursum, ex reip. tempestate moderari. ego uero haec didici, haec uidi, quae scripta legi; haec de sapientissimis, & clarissimis uiris & in hac rep. & in alijs ciuitatibus monumenta nobis litterae prodiderunt; non semper easdem sententias ab ijsdem, sed quascumque reip. status, inclinatio temporum, ratio concordiae postularet, esse defendendas. quod ego & facio, Laterensis, & semper faciam, libertatemque, quam in me requiris, quam ego neque dimisi umquam, neque dimittam, non in pertinacia, sed in quadam moderatione positã putabo. Nunc uenio ad illud extremum, quod dixisti, dum Plancij in me meritum uerbis extollerem, me arcem facere ex cloaca, lapidemq. e sepulcro uenerari pro deo: neque enim mihi insidiarum periculum ullum, neque mortis fuisse. Cuius ego temporis rationem

explicabo

explicabo breui, neque inuitus: nihil enim ex meis est emporibus, quod minus peruagatum, quodq. minus aut mea commemoratione celebratum sit, aut hominibus auditum, atque notum. Ego enim, Laterensis, ex illo incendio legum, iuris, senatus, bonorum omnium cedens, cum mea domus ardore suo deflagrationem urbi, atque Italiae toti minaretur, nisi quieuissem; Siciliam petiui animo: quae & ipsa erat mi-
* *hi, sicut domus una, coniuncta, & obtinebatur a C. Virgilio, quo cum me uno uel maxime cum uetusta amicitia, tum mei fratris collegia, tum resp. sociarat. uide nunc caliginem temporum illorum. cum ipsa paene insula mihi se se obuiam ferre uellet; praetor ille, eiusdem tribuni pl. concionibus propter eandem reip. causam saepe uexatus, nihil amplius dico, nisi, me in Siciliam uenire noluit. quid dicam? C. Virgilio, tali ciui, & uiro, beneuolentiam in me, memoriam communium temporum, pietatem, humanitatem, fidem defuisse? nihil uidelicet est eorum: sed, quam tempestatem nos uobiscum non tulissemus, metuit ut eam ipse non posset opibus suis sustinere. tũ consilio repente mutato, iter a Vibone Brundisium terra petere contendi. nam maritimos cursus praecludebat hiemis magnitudo. cum omnia illa municipia, quae sunt a Vibone Brundisium, in fide mea, iudices, essent, iter mihi tutum, multis minitantibus, magno cum suo metu praestiterunt. Brundisium ueni, uel potius ad moenia accessi: urbem unã mihi amicissimam declinaui: quae se uel potius excindi, quam e suo complexu ut eripe-*

rer, facile pateretur. in hortos me M. Lenij Flacci cõtuli: cui cum omnis metus, publicatio bonorum, exsilium, mors proponeretur, haec perpeti, si acciderent, maluit, quam custodiam mei capitis dimittere. huius ego, & parentis eius, prudentissimi, atque optimi senis, & utriusque filiorum manibus in naui tuta, ac fideli collocatus, eorumq. preces, & uota de meo reditu exaudiens, Dyrrhachium, quod erat in fide mea, petere contendi. quo cum uenissem, cognoui, id quod audieram, refertam esse Graeciam sceleratissimorum hominum, ac nefariorum, quorum impium ferrum, ignesq. pestiferos meus ille consulatus e manibus extorserat: qui antequam de meo aduentu audire potuissent, cum tum abessent, aliquorum dierum uiam in Macedoniam, ad Planciumq. perrexi. hic uero simul atque me mare transisse cognouit: audi, atque attende, Laterensis, ut scias quid ego Plancio debeam, confiteareq. aliquando, quod faciam, me & grate, & pie facere, huic, quae pro salute mea fecerit, si minus profutura sint, obesse certe non oportere. nam simul ac me Dyrrhachium attigisse audiuit, statim ad me, lictoribus dimissis, insignibus abiectis, ueste mutata profectus est. O acerbam mihi, iudices, memoriam temporis illius, & loci, cum hic in me incidit. complexus est, conspersitq. lacrymis, nec loqui prae maerore potuit. o rem cum auditu crudelem, tum uisu nefariam: o reliquas omnes dies noctesq. eas, quibus iste a me non recedens Thessalonicam me, in quaestoriũq. perduxit. hic ego nunc de praetore Macedoniae nihil

dicam

*dicam amplius, nisi eum, & ciuem optimum semper, & mihi amicum fuisse, sed eadem timuisse quae caeteros; Cn. Plāciu fuisse unum, non qui minus timeret, sed, si acciderēt ea, quae timerentur, mecum ea subire, & perpeti uellet. qui, cum ad me L. Tubero, meus necessarius, qui fratri meo legatus fuisset, decedens ex Asia uenisset, easq. insidias, quas mihi paratas ab exsulibus cōiuratis audierat, animo amicissimo detulisset; in Asiā me ire, propter eius prouinciae metū, & cū meo fratre necis insidias cōparatas, non est passus. * ui me, inquā, Plācius, & complexu suo retinuit; multosq. menses a capite meo non discessit, abiecta quaestoria persona, comitisq. sūpta. O excubias tuas, Cn. Planci, miseras, o flebiles uigilias, o noctes acerbas, o custodiam etiam mei capitis infelicem, siquidem ego tibi uiuus non prosum, qui fortasse mortuus profuissem. memini enim, memini, neque umquam obliuiscar noctis illius, cum tibi uigilanti, assidenti, maerenti uana quaedam miser, atque inania, falsa spe inductus, pollicebar; me, si essem in patriam restitutus, praesentem tibi gratiam relaturum; sin autem uitam mihi sors ademisset, aut uis aliqua maior reditum peremisset, hos, hos (quos enim ego tum alios animo intuebar?) omnia tibi illorum laborum praemia pro me persoluturos. quid me adspectas? quid mea promissa repetis? quid meam fidem imploras? nihil tibi ego tum de meis opibus pollicebar, sed horum erga me beneuolentiam promittebam: hos pro me lugere, hos gemere, hos decretare pro meo ca-*

pite uel uitae periculo uelle uidebam: de horum desiderio, luctu, querellis quotidie aliquid tecum simul audiebam: nunc timeo, ne nihil tibi praeter lacrymas queam reddere, quas tu in meis acerbitatibus plurimas effudisti. quid enim possum aliud, nisi maerere? nisi flere? nisi te cum mea salute complecti? salutem tibi ijdem dare possunt, qui mihi reddiderunt. huc exsurge tamen, quaeso: retinebo, & complectar, nec me solum deprecatorem fortunarum tuarum, sed comitem, sociumq. profitebor: atque, ut spero, nemo erit tam crudeli animo, tamq. inhumano, nec tam immemor meorum non dicam in bonos meritorum, sed bonorum in me, qui a me mei seruatorem capitis diuellat, ac distrahat. Non ego meis ornatum beneficijs a uobis deprecor, iudices, sed custodem salutis meae: non opibus contendo, non auctoritate, non gratia, sed precibus, sed lacrymis, sed misericordia: mecumq. uos simul miserrimus, & optimus obtestatur parens, & pro uno filio duo patres deprecamur. nolite, iudices, per uos, per fortunas uestras, per liberos, inimicis meis, ijs praesertim, quos ego pro uestra salute suscepi, dare laetitiam, gloriantibus uos iam oblitos mei, salutisq. eius, a quo mea salus conseruata est, hostes exstitisse: nolite animum meum debilitare tum luctu, tum etiam metu commutatae uestrae uoluntatis erga me: finite me, quod uobis fretus huic saepe promisi, id a uobis ei persoluere. Teque, C. Flaui, oro, & obtestor, qui meorum consiliorum in consulatu socius, periculorum particeps,

rerum,

rerum, quas gessi, adiutor fuisti, meq. non modo saluum semper, sed etiam ornatum, florentemq. esse uoluisti; ut mihi per hos conserues eum, per quem me tibi, & his conseruatum uides. Plura ne dicam, tuae me etiam lacrymae impediunt, uestraeque, iudices, non solum meae: quibus ego, magno in metu meo, subito inducor in spem, uos eosdem in hoc conseruando futuros, qui fueritis in me; quoniam istis uestris lacrymis de illis recordor, quas pro me saepe, & multum profudistis.

FINIS CORONAT
OPVS

SERIES. CHARTARVM

aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo pp qq rr ſſ tt uu xx yy zz aaa bbb ccc ddd eee fff ggg hhh iii kkk lll mmm nnn ooo ppp qqq rrr.

Omnes ſunt quatterniones, praeter rrr, qui eſt duernio.

VENETIIS. ∞ DLXIX
ALDVS. MANVTIVS
PAVLLI. F.
A. N.

AL DVS